

ZBORNİK
DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
JUGOSLOVENSKIH NARODA

TOM
IV
KNJIGA 28

REDAKTOR:
Svetislav Miladinović, ppukovnik

Urednik:
Dimitrije Brajušković, pukovnik

Odgovorni urednik:
Fabijan Trgo, general-major

IZDAJE
VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
JUGOSLOVENSKIH NARODA

TOM

IV

KNJIGA 28

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1944. GODINE

BEOGRAD

1967.

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1944. GODINE
- AVGUST -

I

**DOKUMENTA JEDINICA NARODNOOSLO-
BODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE**

BR. 1

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 27. DIVIZIJE OD 1. AVGUSTA 1944. DOSTAVLJEN ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ¹

ŠTAB
XXVII. NOU DIVIZIJE
br. 67
1. VIII. 1944.

ŠTABU III. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

Dostavljamo vam petnaestodnevni izveštaj — izvod iz operacijskog dnevnika za vrijeme od 1. — 15. jula 1944. godine.

U sastavu divizije nalazile su se: XIX. XX. NOU brigada i Kladanjski NOP odred. XVI. NOU brigada bila je privremeno u sastavu XVII. NOU divizije.

XIX. NOU brigada:

Od 1. VII. do 14. VII. 1944. g. brigada se nalazila na prostorijski Rakino Brdo — Šeherdžik — Osmaci — Bunarić. sa jednom četom u Vlasenici. Za sve ovo vrijeme nije bilo sukoba sa neprijateljem. Brigada je bila u sređivanju sa pojačanim vojno-političkim radom po jedinicama kao i političkim radom među stanovništvom.

9. jula izvršena je zakletva i smotra boraca brigade uz prisustvo članova štaba korpusa, štaba divizije i delegata III. i V. Vojvođanske NOU brigade. Sa ove svečanosti poslane su po-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu Vojnoistorijskog instituta (dalje: VII), reg br. 18/7, k. 1111.

zdravne depeše Vrhovnom štabu i Štabu III. Korpusa. Poslije svečanog dijela kulturna ekipa divizije dala je priredbu za voj-sku i narod.

10. jula održan je sastanak štaba brigade sa štabovima bataljona kojemu je prisustvovao i politički komesar divizije. Na sastanku je pretresano sređivanje jedinica i pripreme za slijedeće akcije.

14. jula jedna neprijateljska kolona sastava SS i četnici jačine jednog bataljona sa 4 topa izvršili su napad na naše jedinice u selu Breziku od pravca Jelica — Međeđa. Istovremeno jedna druga neprijateljska kolona (SS, četnici i milicija) nastupala je od pravca Tuzle i napala naše snage na liniji: Vis — Vukovina — Kakanj. Neprijatelj je imao u početku uspjeha ali odlučnim napadom naših jedinica istoga dana oko 18 h bio je protjeran preko rijeke Spreče i ceste Tuzla — Zvornik i povukao se u pravcu Tuzle i Jelice.² U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 50 mrtvih i ranjenih, dok su naši gubitci bili 2 poginula i 3 ranjena. Među poginulim i komandir čete, poručnik Slavko Stuparević.

Istoga dana jedna grupa četnika iz Požarnice sa četnicima Papraće pokušala je da izvrši napad na bolnicu u selu Mihajlovići. Jedna četa XIX. brigade koja je odmah upućena razjurla je četničke bande.

15. jula brigada bila u pokretu na prostoriju Vlasenica — Rajići.

U ovom vremenu izvršene su izvjesne promjene u komandnom kadru bataljona. Tako je za v.d. komandanta III. bataljona postavljen poručnik Cvijan Ševkušić, a za komandanta I. bataljona kapetan Arslan Gotovušić, upućen od štaba ove divizije. V.d. komandanta III. bataljona drug Slavko Rupiće razriješen je dužnosti.

Za vrijeme boravka u dolini rijeke Spreče brigada je vršila osiguranje aerodroma i transport ranjenika i ovaj zadatak izvršila sa uspjehom.

Moral boraca i borbenost dobar. Dezerterstva nije bilo. Zdravstveno stanje dobro.

XX. NOU brigada:

Brigada se u ovome periodu nalazila na sektoru Romanija — Sokolovići sa zadatkom razbijanja četnika kao i vršenja mo-

² Prema izvještaju Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 25. jula 1944 (Arhiv VII, reg. br. 43/9—4, k. 149 c), toga dana su SS jedinice (odnosi se na jedinice 13. SS divizije „Handžar“) i „bosanski planinci“ (zeleni kadar) izviđali u pravcu s. Osmaka i s. Rakinog Brda.

bilizacije za popunu brigade. Za sve ovo vrijeme brigada je imala česte sukobe sa okupatorskim i četničkim bandama i to: 1. VII. izvršen je napad na četnike Radomira Neškovića na sektoru Zabrežje — Mislovo — Brestovače i tom prilikom ubijena su dva četnika, zarobljen 1 šarac i arhiva Devetačkog bataljona.³ 6. jula četnici Radomira Neškovića napali su na I. bataljon u Klečkovcu. Poslije borbe od dva sata četnici su razbijeni. Zarobljen je 1 a ranjen 1 četnik. U isto vrijeme III. bataljon odbio je jednu kolonu Njemaca od 150 ljudi koja je nastupala od pravca Sokolca. Neprijatelj je imao dva ranjena. Naši gubitci toga dana bili su 4 mrtva i dva ranjena.

8. VII. izvršen je napad na četničke položaje Piskavice — Beheći i poslije žestoke tročasovne borbe četnici su rastjerani. U toj borbi zarobljena su tri četnika, dok su im gubitci nepoznati. Naši gubitci 2 mrtva i 1 ranjen.

9. VII. Vođena je borba sa četnicima na prostoriji Kalimanići. Četnici su razbijeni i protjerani u pravcu Gučeva. Naši gubitci 1 poginuo a 3 ranjena.

11. VII. Izvršen je napad na četničke grupe na sektoru Mačlog Polja. Zarobljena su dva četnika, 1 ubijen a 2 ranjena.

14. VII. Oko 18 h četnici su napali na položaj I. bataljona iznad Klečkovca. Poslije žestoke borbe I. bataljon u kontrana-padu razbio je četnike uz njihove osjetne gubitke. Naši gubitci 1 ranjen, koji je poslije izvršene operacije umro.

15. VII. Jedan bataljon odbio je ispad neprijatelja iz Sokolca.

Zaključak:

Neprijateljski gubitci: 3 mrtva, 5 ranjeno, zarobljeno 8.

Plije: 1 šarac, 20 pušaka.

Naši gubitci: 9 mrtvih, 8 ranjenih.

Mobilisano: 35 boraca.

Dezertiralo: 10 boraca.

Za ovo vrijeme održan je svega jedan sastanak za štabovima bataljona. Zbog neprestanih borbi na vojno-političkom polju je vrlo malo rađeno. Borbenost u brigadi je dobra, moral srednji.

Dezerterstvo se postavlja kao vrlo važan problem, koji dolazi uslijed slabe ishrane. Ishrana za sve ovo vrijeme bila je vrlo slaba.

³ Riječ je o 2. devetačkom četničkom bataljonu. Opširnije o tome vidi dnevnik Leteće četničke brigade, str. 22 i 49—51 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—5301).

Kladanjski NOP odred:

Za sve ovo vrijeme bio je na prostoriji Dopasci. Borbe nije bilo, sem manjih sukoba sa legionarima iz Kladnja.

XVI. NOU brigada:

Od 1. — 8. VII. brigada se nalazila na prostoriji Čajniča (Krčino Brdo — Kapa — Goli Vrh — Slatina).

Od 1. — 4. VII. nije bilo sukoba sa neprijateljem.

2. VII. proslava godišnjice formiranja XVII. NOU divizije u Čajniču na kojoj je učestvovala i delegacija ove brigade. Proslava se je održala i u okviru brigade sa programom koji je obuhvatio svečani dio sa iznošenjem istorijata XVII. NOU divizije a zatim podjela nagrada i pohvale pojedinih boraca i rukovodilaca u okviru 15-dnevnog takmičenja. Poslije toga se održalo natjecanje u vojnim i lakoatletskim disciplinama. Poslije ručka nastavlja se kulturno-prosvjetnim programom i veseljem.

4. VII. Neprijatelj (SS „Princ Eugen“) prebacio se neopazeno na desnu obalu rijeke Drine i zaposjeo Krčino Brdo. Napadom jednog našeg bataljona, sa jedinicama II. krajiške NOU brigade, neprijatelj je bio nabačen u rijeku Drinu uz prilične gubitke.⁴

5. VII. Neprijatelj u jačini od oko 300 vojnika „Princ Eugen“ ponovo je uspio da se prebaci na desnu obalu rijeke Drine i da zaposjedne Krčino Brdo. Cilj — namjera neprijatelja bila je da desnom obalom rijeke Drine zaposjedne Foču i na taj način onemogući prebacivanje I. Proleterske divizije sa leve na desnu obalu rijeke Drine.⁵ U toku dana jedan bataljon brigade sa jednim bataljonom⁶ izvršio je napad na Krčino Brdo, i potisnuo neprijatelja u posljednje robove. Uto su naše jedinice bile smjenjene od jedinica XIII. Proleterske brigade, koje su neprijatelja potpuno iskasapile, tako da se jedan mali broj spasio preplivavši rijeku Drinu. Brigada je toga dana dobila novi zadatak — zatvaranje pravaca od Pljevalja.

8. VII. Brigada dobila je naređenje da krene u sastav XXVII. NOU divizije.

⁴ Odnosi se na dijelove 7. SS divizije „Princ Eugen“. Opširnije o toj borbi vidi knj. 27, dok. br. 62.

⁵ O prebacivanju jedinica 1. proleterske divizije na desnu obalu rijeke Drine i njihovom dejstvu vidi knj. 27, dok. br. 8, 12, 23 i 40.

⁶ Riječ je o 1. bataljonu 13. proleterske brigade „Rade Končar“ (vidi dok. br. 49)

9. VII. Brigada se je prebacila na lijevu obalu rijeke Drine kod Foče i u toku noći stigla na Previlu.

10. VII. Preko dana odmor na prostoriji Previle. Toga dana rastjerana je jedna grupa četnika. Neprijatelj je imao 1 mrtvog, zarobljen je komandir jedne četničke leteće čete, koji je nakon presude vojnog suda streljan.

11. VII. Pokret sa prostorije Previla—Kacelj u pravcu Sjetline sa zadatkom prelaza pruge Sarajevo — Višegrad. Kod same Sjetline zaštitnica kolone bila je napadnuta od jedne grupe četnika koji su odmah rastjerani. Prilikom prelaska pruge, pruga je minirana na 6 mjesta i odbijena 1 ustaška kolona koja je krenula od pravca Stambulčića.⁷

12. VII. U zoru brigada izbija na prostoriju Bogovića odakle produžava pravcem Bogovići — Karaula, gdje prelazi drum Sokolac — Sarajevo — Bijela Voda — Krajevi. Prilikom prelaska drumu zasjeda na drumu sačekala je dva kamiona i ove uništila. Neprijatelj SS-ovci uspjeli su umaći. Kamioni su bili puni hrane i raznih poštanskih paketa. Zarobljena je manja količina oružja i opreme.

13. VII. Brigada u pokretu na prostoriju Kruševci. U pokretu razbijene su manje četničke grupice i uhvaćena dva ranjena četnika.

14. VII. Pokret na prostoriju Malo Polje. Vođene manje borbe sa četničkim grupicama i uhvaćena veza sa štabom divizije.

15. VII. Brigada na prostoriji Malo Polje.

Zaključak:

Za ovo vrijeme brigada je uglavnom provela u pokretu sa prostorije Čajniče na prostoriju Vlasenice u sastav XXVII. NOU divizije. U ovome pokretu brigada se je ponijela vrlo dobro i uspješno izvršavala sve zadatke koji su bili postavljeni pred nju.

U ovom periodu oštećena su tri kamiona, dok je jedan potpuno uništen i razrušena željeznička pruga Sarajevo — Višegrad na 6 mjesta.

Neprijateljski gubitci bili su prilični (najmanje 30 izbačenih iz stroja) dok su sopstveni gubitci bili 1 ranjen.

Zdravstveno stanje u brigadi dobro. Ishrana dobra.

Rad na vojno-političkom polju bio je dobar.

Štab divizije za ovo vrijeme nalazio se u Vlasenici.

⁷ O tome vidi i izvještaj Operativnog odjeljenja Ministarstva oružanih snaga NDH od 16. jula 1944 (knj. 27, dok. br. 164).

U ovom periodu završeni su kursevi: intendantski, kurs na bacačima, niži politički i slušaoci su upućeni u svoje jedinice. Prilog: Brojno stanje.⁸

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
Z.⁹ Škerović

Načelnik štaba
p.pukovnik

Komandant
p.pukovnik

(M.P.)

BR. 2

**ZAPOVIJEST ŠTABA 3. PROLETERSKE (LIČKE) BRIGADE
OD 1. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA
ZA POKRET PRAVCEM PONORI — ZARUĐE¹**

ŠTAB III PROLETERSKE BRIGADE
VI PROLETDIVIZIJE „N. T.“
1 avgusta 1944. g.

Z A P O V J E S T

(Sekcija Zenica — Kladanj 1 : 100000)

Podaci o neprijatelju: Vareš: Manje snage ustaške milicije.² Južno od linije Vareš — Olovo: četnička brigada Save Derikonje.³ Olovo: nema neprijatelja. Očevlje: nešto milicije. Vijaka: 150 ustaške milicije.⁴ Od težeg naoružanja imaju dva bacača. Tribija: 150 radnika na pilani sa izvjesnim osiguranjem. U ostalim selima manje grupe četnika i milicije.

U dolini rijeke Krivaje na prostoru Jelaške — Kamensko nalaze se dijelovi XII Korpusa (vojvođanskog).⁵

⁸ Redakcija ga nije uspjela pronaći. Međutim, brojno stanje brigada prikazano je u dok. br. 126.

⁹ Zarija

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 29/6, k. 802.

² Prema bojnoj relaciji 8. posadnog zdruga u Varešu je tada bio Stožer 4. bojne sa 1. satnijom (vidi dok. br. 160).

³ On je tada bio komandant 1. sarajevske četničke brigade.

⁴ U Vijaki je tada bila 4. satnija 4. bojne (vidi dok. br. 160).

⁵ O tome vidi dok. br. 9 i 24.

Naša divizija izvršiće sutra pokret ka istoku,⁶ a naša brigada je desna kolona.

Na osnovu prednjeg

n a r e đ u j e m o :

I bataljon:

Određuje se u prethodnicu brigade, koji kreće sa mjesta gdje se sada nalazimo u 7.30 čas. pravcem Ponori — k. 996 — Rudeljak — Han Kopalište — Strica — Zaruđe.

Glavninu brigade obrazovaće:

Pravac kretanja za I bataljonom, a IV bataljon daće prema potrebi pobočnicu. Glavnina kreće u 7.30 čas.

IV bataljon,

četa za vezu,

brigadna

ambulanta,

intendantura,

djelovi III

bataljona i

II bataljon.

Štab brigade:

Nalaziće se na čelu glavnine.

Dežurni oficir u brigadi biće sutra zamj. komandanta III bataljona poručnik drug Đuro Đaković.

Svaka jedinica odrediće osmatrača neba i organizovati po bataljonima protuavionsku odbranu. Tovarna grla maskirati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik kapetan,

D.⁷ Zaklan

Dostavljeno: Štabovima bataljona 1—4,
i svim jedinicama pri Štabu.

(M.P.)

⁶ O kretanju i dejstvu 6. proleterske divizije „Nikola Tesla“ vidi dok. br. 10 i 72.

⁷ Dmitar

BR. 3

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA 12. HERCEGOVAČKE BRIGADE NA DAN 1. AVGUSTA 1944. GODINE¹

P R E G L E D :

brojnog stanja i naoružanja: XII. Herceg. U. brigade N.O.V.
Jugosl.

Na dan: 1 avgusta 1944 god.

I.

Oružje i municija:

1. — Brdskih topova —, municije za njih	—, granata —, šrapnela —	
2. — Protivk. topova —, municije za njih	—, udarnih —, pancirnih —	
3. — Teških mitraljeza „Breda“	4, municije za njih	4.850
4. — Teških mitraljeza „Fiat“	—, municije za njih	—
5. — Sa aviona teških mitraljeza	1, municije za njih	340
6. — Teških mitraljeza drugog tipa	—, municije za njih	—
7. — Teških mitraljeza „Švarc Loze“	—	—
8. — Puškomitraljeza „Brno“ (Š. L.)	17	
9. — Puškomitraljeza „Šarac“	7	
10. — Jugoslavenskih i njemačkih pušaka	250, municije 7,9 mm.	17.247
11. — Italijanskih puškomitraljeza	4	
12. — Italijanskih pušaka	44, municije za njih	5.776
13. — Puškomitraljeza „Soša“	—, municije za njih	—
14. — Sovjetskih puškomitraljeza	—, municije za njih	—
15. — Engleskih puškomitraljeza	8, municije za njih	14.785
16. — Puškomitraljeza drugog tipa, grčkih	1, municije za njih	—
17. — Engleskih pušaka	1, municije za njih	—
18. — Sovjetskih pušaka	—, municije za njih	—
19. — Tromblona za njemačku pušku	1, municije za njih	8
20. — Teških bacača 81 mm.	4, municije za njih	132
21. — Teških bacača 100 mm.	—, municije za njih	—
22. — Teških bacača drugih	—, municije za njih	—
23. — Lakih bacača italijanskih	3, municije za njih	132
24. — Lakih bacača njemačkih	2, municije za njih	78
25. — Lakih bacača drugih	—, municije za njih	—
26. — Protivkolskih pušaka sovjetskih	1, municije za njih	116
27. — Protivkolskih pušaka engleskih	3, municije za njih	323
28. — Mašinki sovjetskih	1, municije za njih	1.060
29. — Mašinki engleskih	1, municije za njih	100
30. — Mašinki njemačkih	9, municije za njih	478
31. — Mašinki ustaških	1, municije za njih	10
32. — Revolvera jugoslavenskih	25, municije za njih	168
33. — Revolvera njemačkih	5, municije za njih	105
34. — Revolvera italijanskih	21, municije za njih	164
35. — Revolvera engleskih	—, municije za njih	—

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 14/12, k. 1143 A.

36. — Revolvera sovjetskih	—, municije za njih	—
37. — Revolvera drugih modela	11, municije za njih	74
38. — Signalnih revolvera	5, municije za njih	95
39. — Ručne bombe italijanske	38	
40. — Ručne bombe jugoslavenske	41	
41. — Ručne bombe njemačke	12	
42. — Ručne bombe engleske	80	
43. — Ručne bombe sovjetske	—	
44. — Ručne bombe ostale	3	
45. — Nagazne mine engleske	40	

Od gore navedenog oružja u bojnoj komori se nalazi: 2 teška bacača sa 41 granata, 1 teški bacač bez postolja, 1 laki bacač sa 35 granata, 1 avionski mitraljez sa 340 metaka, 1 teška Breda bez postolja sa 1.500 metaka, 1 talijanski mitraljez neispravan sa 4.080 metaka, 7 jugoslavenskih pušaka sa 3.230 metaka, 1 njemačka puška, 4 talijanske puške, 3 signalna revolvera sa 65 metaka, 11.358 engleskih pušanih metaka, 560 sovjetskih mašinskih metaka i 23 nagazne mine.

Načelnik štaba, poručnik
Franjo Tomašić

Šef odsjeka za naoružanje
p.poručnik
Branko Kitić

II.

Ljudstvo:

	oficira		podoficira		boraca		politkoma		Ukupno:
	po spis.	u rashod.	po spis.	u rashod.	po spis.	u rashod.	po spis.	u rashod.	
Drugova:	43	6	105	15	285	29	54	9	487
Drugarica:	1	—	4	—	17	1	—	—	22
Svega:	44	6	109	15	302	30	54	9	509

Primjedba: ovi koji su navedeni u rashodu nalaze se u bolnici.

III.

Stoke:

Konja: 104 jahača: 19 tovarna: 85 tegleća: —
Polit. komesar (M.P.) V. d. komandanta, kapetan
Doko Novosel **Milinko J. Okiljević**

BR. 4

NAREĐENJE ŠTABA 4. NOU DIVIZIJE OD 2. AVGUSTA 1944. ŠTABU 8. KRAJIŠKE BRIGADE DA DIJELOM SNAGA DRŽI POLOŽAJE PREMA GORIJEVCU I RIPČU A OSTALE SNAGE POVUČE NA ODMOR¹

ŠTAB
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Br. Sl.
Dne 2. VIII g.
U 23 sata

ŠTABU VIII BRIGADE

Položaj

Trećeg ovog mjeseca držati položaje sa jednim bataljonom prema Gorijevcu, Mrkin brdu² i Ripču napadajući neprijatelja udarnim grupama, ukoliko bi vršio pokret. Izviđačku četu orijentisati na izviđanje prema Bihaću, Grabežu i V. Radiću. Ostale bataljone povući na odmor na liniju Velebit — Bukovac — Carska Staza — k. 918, čiji raspored treba biti rastresit i zaklonjen zbog artiljerije.³

Budnost treba biti stroga, jer bi neprijatelj mogao vršiti pokrete sa jačim snagama od Bihaća.

Povlačenje na odmor izvršiti pre svanuća, da neprijatelj ne bi primjetio.

Ukoliko bi neprijatelj napadao u toku dana 3. o. m. intervenisati cijelom brigadom ne držeći uporno ceste Bihać — Petrovac, tj. uporno ne sprečavati prodor prema Petrovcu.⁴

(M.P.)

Petar⁵

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 29/2, k. 768.

² To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

³ Misl se na dejstvo neprijateljske artiljerije. Opširnije o rasporedu jedinica 8. NOU brigade vidi dok. br. 28.

⁴ Primivši ovo naređenje, 8. krajiška NOU brigada se povukla na odmor. Opširnije o tome, kao i o njenim dejstvima na pomenutom pravcu, vidi u izvještaju njenog štaba od 3. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6/2, k. 769).

⁵ Petar Vojnović, komandant 4. NOU divizije

NAREĐENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 2. AVGUSTA 1944. ŠTABU 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE ZA PREBACIVANJE NA GATAČKU I NEVESINJSKU POVRŠ I ZA DEJSTVO NA KOMUNIKACIJU GACKO — NEVESINJE¹

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
O. pov. broj 691
Dana 2. VIII. 1944 u 11 č
s. D. Crkvice

ŠTABU XI HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE

1. — Upućujemo vam pet engleskih puškomitraljeza sa priborom, 6.000 engleskih metaka i jedan sanduk jugoslovenske municije. Prijem ovoga materijala potvrdićete.

2. — X Hercegovačka N.O.U. Brigada u toku današnjeg dana drži jedan svoj bataljon na Kukun radi obezbjeđenja svečanosti u selo Fatnica na kojoj će biti prisutno stanovništvo Dabra i Fatnice. Zbog hitnosti rokiranja II Proleterske dalmatinske brigade ka Viluse i ka Grahovo,² X brigada će smijeniti njen bataljon u s. Pilatovci. Naređeno je X brigadi da u toku noći smijeni bataljon Dalmatinske brigade iz sela Pilatovci, da ostale bataljone smjesti na prostor: s. Okolište — s. Trnovica — s. Vrbica, a jedan svoj bataljon da prebaci u s. Njivice — s. Slivice, radi zatvaranja pravca od Avtovca preko Stepen i Kobilja Glava za Planu. X brigada će uputiti u s. Njivice — s. Slivice svoj jedan bataljon u toku večerašnje noći i vjerovatno će stići sutra pred zoru.³

3. — Pošto vaš bataljon u s. Njivice — s. Slivice bude smijenjen od bataljona X brigade neka krene bliže vašem štabu. Noću 3/4 o.m.j. sa dva bataljona krenućete ka prostoriji: Jasenik — Platice i sa te prostorije slijedećeg dana prebacićete se na gatačku i nevesinjsku površ uključujući u svoj sastav i vaš

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 26/8, k. 1143.

² Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade vidi tom III, knj. 8, dok. br. 353.

³ U naređenju Štaba 29. NOU divizije od 2. avgusta 1944. Štabu 10 hercegovačke brigade nešto detaljnije se govori o zadatku ove brigade (Arhiv VII, reg. br. 27/8, k. 1143). O tome vidi i dok. br. 30 u ovoj knjizi.

1. bataljon, manevrisaćete i vršiti mobilizaciju. Pored gornjeg zadatka vršićete akcije na komunikaciju: Gacko — Nevesinje i po mogućstvu spriječiti neprijateljski saobraćaj. Što bolje aktivizirajte izviđački vod i organe obavještajne službe kako bi o neprijatelju imali što bolje podatke, a ako naidete na pojedine neprijateljske grupe trebate ih najenergičnije i počesno tući.⁴

Jedan vaš bataljon da ostavite na prostoru: s. Dulići — s. Kazanci i da tu manevriše zatvarajući pravac od Gacko ka Somina i ka Krstac. Ako bi neprijatelj iz Gacko pokušao sa ispadom u pravcu Kobilja Glava i Kazanci, tada vi trebate sa svoja tri bataljona sa prostora: gatačka i nevesinjska površ da ispoljite energično dejstvo u pravcu Gacko, a ako budu u Gacko male snage i da ga zauzmete.⁵

Sa nama održavajte stalnu vezu preko radio-stanice. Upućujemo vam radio-montera za opravku vaše radio-stanice.

4. — Na pravcu: Nevesinje jedinice XII brigade protjerale su neprijatelja u pravcu Odžak,⁶ a jedinice XIII brigade nalaze se na prostoru: Hrgud — Vlahovići.⁷ Do sada na gore navedenim pravcima nije bilo naročitih promjena.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
potpukovnik
Dragiša Ivanović

Pomoćnik načelnika.
ma j o r
Drago Đukanović

Komandant,
general-major
Vlado Šegrt

(M.P.)

⁴ Opširnije o rasporedu i dejstvu 11. hercegovačke NOU brigade u vezi s tim zadacima vidi dok. br. 30 i 41.

⁵ Gacko je 11. hercegovačka NOU brigada oslobodila 2. septembra 1944. Opširnije o tome vidi relaciju Štaba ove brigade od 4. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 27/2, k. 1150—I).

⁶ Opširnije o tome vidi relaciju Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 3. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 5/7, k. 1143 A).

⁷ Vidi dok. br. 26.

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 5. VOJVODANSKE BRIGADE OD 2. AVGUSTA 1944. DOSTAVLJEN ŠTABU 36. NOU DIVIZIJE¹

ŠTAB
V VOJVODANSKE BRIGADE
O. br. 74/44
2 avgusta 1944 godine

Dostavlja izvadak iz
operacijskog dnevnika
za period od 15 do
31 jula 1944 god.

ŠTABU XXXVI NOU DIVIZIJE

Dostavljamo izvod iz operacijskog dnevnika za period od 15 do 31 jula 1944 godine i to:

16. VII. 1944 godine, oblačno, s. Vrelo, sastav brigade: I, II, III, IV i V bataljon, štab brigade, intendantura i sanitet, na licu 596 drugova, 80 drugarica, naoružanje: 462 puške, 35 pištolja, 4 engl. teška mitraljeza, 70 puškomitraljeza, 103 pikavca, 10 p.o. pušaka, 2 t. bacača, 2 laka bacača.

Jedinice na mestima kao i 15. VII. 1944 god.

U toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem.

U 18 sati jedinice vrše pokret u cilju obezbeđenja aerodroma.²

II bataljon ide na cestu kod Dubnice (Miljanovaca) u zasedu za obezbeđenje od Tuzle.

I i III bataljon idu na k. 708 na Prosjeku da zatvore pravac od Jelice.

IV bataljon je na Visu a V u Zoljama.

II bataljon se sukobio sa jednom kolonom fašista a koja je išla od Međaša. Posle kratke i žustre borbe neprijatelj je bio odbačen.³

Ostale jedinice nisu naišle na neprijatelja.

Žrtava nismo imali.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 23/3. k. 1244.

² Riječ je o letjelištu kod s. Osmaka (vidi knj. 27, dok. br. 60).

³ Iz izvještaja Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 25. jula 1944 (Arhiv VII, reg. br. 43/9—2, k. 149 c) vidi se da su tada dijelovi 13. SS divizije „Handžar“ i zelenokadrovci izviđali u pravcu s. Osmaka i s. Rakinog Brda.

Neprijatelj je imao dosta žrtava.

U ovoj borbi utrošili smo:

Municije: 3.000.

Mina: 40.

Zarobili smo 6 pušaka i 2 konja.

17. VII. 1944 godine, oblačno, noću kiša. selo Vrelo, sastav brigade bez promene. na licu 596 drugova. 80 drugarica. naoružanje bez promene.

U 04.00 sata jedinice se vraćaju na položaje i to:

I bataljon na Vukovinu. II bataljon u Pandure, III bataljon Jelovo Brdo, IV bataljon Vis, V bataljon u Zelinu.

U 9 sati neprijatelj počinje tući bacačima i jednim topom Vis preko celog dana, oko 13 sati neprijatelj sa jednom kolonom od oko 150—200 ljudi pokušava preći Spreču kod Vukovine, ali I bataljon ga odbija.

U borbi za Vis. III bataljon se podvlači pod sam Vis, ali usled malog brojnog stanja ne može izvršiti juriš na neprijatelja, koji je u rovovima.

Jedna neprijateljska kolona u jačini oko 200—300 ljudi je preko Jeginovog Luga zauzela Makaliće a II bataljon se odmah upućuje u tome pravcu da napadne neprijatelja i da ga protjera. U tome cilju III bataljon upućuje jednu četvu u pomoć II bataljonu.

Neprijatelj oko 16 sati dobiva pojačanje i napada na Zelinu i Jelovo Brdo, odakle je bio izvučen V bataljon radi napada na Vis.

Posle kratke borbe neprijatelj izlazi na kosu iznad Jelovog Brda iznenada, radi čega se cela brigada morala naglo povući na liniju Vrelo — Rakino Brdo.

Povlačenje je bilo u neredu usled unakrsne vatre neprijatelja koji je vršio jak pritisak od Makalića u pravcu Raševa.¹

Brigada se u Vrelu prikuplja i produžuje pokret za Bišinu u dva pravca:

jednim delom preko Raševa, gde se sukobljava sa neprijateljem, koji je bio već zaposeo kosu iznad Raševa.

Ovde se probija III i IV bataljon sa delovima saniteta i intendature i odbacuju neprijatelja.

U ovoj borbi neprijatelj je imao preko 100 mrtvih i ranjenih.

Mi smo u ovoj borbi imali:

mrtvih 18

ranjenih 39

nestalih 19.

¹ O neprijateljskim snagama vidi knj. 27, dok. br. 86 i 130 i dok. br. 24 u ovoj knjizi.

18. VII. 1944 godine, sunčano, s. Marjanovići, sastav brigade bez promene, na licu 535 drugova, 75 drugarica, naoružanje: 446 pušaka, 36 pištolja, 4 engl. teška mitraljeza, 72 puškomi-traljeza, 99 pikavaca, 10 p.o. pušaka, 2 teška bacača, 2 laka bacača.

U pokretu od Raševa brigada stiže do 11 sati na Stijenu kod Bišine, gde se jedinice prikupljaju.⁵

Oko 17 sati III i IV bataljon dobili su zadatak da zatvore pravac od Drinjače prema Javoru i Krušici. U tome cilju IV poseda kose kod Akmačića, a III poseda Tepen.

I i II bataljon se prebacuju u Marjanoviće a V u Markc-viće (k. 812).

19. VII. 1944 god., oblačno, s. Marjanovići, sastav brigade bez promene, na licu 535 drugova, 75 drugarica, naoružanje bez promene.

Jedinice na položajima kao 18. VII. 1944 god.

U toku dana nije bilo neposrednog dodira sa neprijate-ljem. Oko 20 sati III i IV bataljon se prebacuju na Gredu istoč-no od Vasiljevića.

20. VII. 1944 godine, sunčano, selo Marjanovići, sastav bri-gade bez promene, na licu 535 drugova, 75 drugarica, naoruža-nje bez promene.

U toku celoga dana jedinice vrše pritisak na neprijatelja na Gaju i Kurilu i isteruju ga iz sela Čanića.

U toku noći III bataljon napada na Gaj i proteruje ga sa Gaja, a V bataljon vršio je pritisak na neprijatelja sa k. 692 i od k. 812.

U ovoj borbi smo imali 1 mrtvog, 1 ranjenog druga.

Utrošili smo municije 15 mina i 7.000 metaka.

21. VII. 1944. godine, sunčano, selo Marjanovići, sastav bri-gade bez promene, naoružanje bez promene, na licu 535 dru-gova i 75 drugarica.

Brigada na položaju kao 20. VII. 1944 god.

Ceo dan kontakt sa neprijateljem.

V bataljon tuče Gaj i Kurilo radi uznemiravanja ne-prijatelja.

Posle žestoke borbe III bataljon zbacuje neprijatelja sa Gaja i jednom se četom probija na Kurilo, odakle se morao po-vući usled naše vatre.

Pred zoru III bataljon se povlači na svoj polazni položaj.

U ovoj borbi smo imali 4 druga lakše ranjenih.

Neprijatelj je imao dosta gubitaka.

⁵ Vidi knj. 27, dok. br. 82.

U ovoj borbi zarobili smo dosta municije, nekoliko cevi za „Šarac“ i drugog ratnog materijala.

22. VII. 1944 godine, sunčano, selo Marjanovići, sastav brigade bez promene, na licu 535 drugova, 75 drugarica, naoružanje bez promene.

Oko 12 sati I bataljon se vraća sa Tepena u Marjanoviće pošto ga je smenio III bataljon III brigade. II bataljon se postavlja južno od sela Vasiljevića, a III i IV postavljaju se na k. 812.

U 23 sata brigada vrši pokret na prostoriju Gornji Dopasci — Dopasci — D. Dopasci, s tim što I i IV bataljon nose ranjenike.

23. VII. 1944 god. sunčano, selo Dopasci, sastav brigade bez promene, na licu 535 drugova, 75 drugarica, naoružanje bez promene.

Brigada stiže na ovu prostoriju 23. VII. oko 7 sati.

I bataljon je kod diviziske bolnice u s. Dopasci,

II bataljon je na Križanskoj Glavi i Pišalištu,

III bataljon je na Zmajevcu,

IV bataljon na k. 905,

V bataljon je na Mramorju.

Oko 11 sati veće grupe četnika i zeleniša⁶ sa nešto SS-ovaca napadaju ali ih II bataljon brzo razbija.

Oko 12 sati brigada dobiva zadatak da se prebaci preko ceste Vlasenica — Kladanj i pravcem preko sela Ravne — Sjedaljka — Bliznićevo Brdo⁷ i postavi se na prostoriju sela Slivne.

Prilikom izbijanja na cestu kod sela Ravne veće grupe četnika zelenokadrovaca i SS-ovaca napadaju na našu kolonu. V i I batalion jakim vatrom razbijaju neprijatelja nanoseći mu visoke gubitke.

Mi u ovoj borbi nismo imali žrtava.

24. VII 1944 godine, sunčano, selo Slivne, sastav brigade isti s tim što smo u sastavu imali privremeno II bataljon II Vojvođ. brigade, na licu 535 drugova, 75 drugarica, naoružanje bez promene.

Brigada stiže na prostoriju sela Slivne oko 9 sati.

Raspored je sledeći:

I bataljon u s. Slivne, zaseok Brda.

II bataljon u s. Slivne, zaseok Ulica.

III bataljon u selu Petrovići,

IV bataljon u selu Ajvatovići,

V bataljon na kosi Slivansko Brdo.

⁶ Tako su skraćeno nazivani pripadnici „zelenog kadra“.

⁷ Na karti 1 : 100.000 piše: Blizansko brdo.

U sastavu brigade privremeno se nalazi II bataljon II V.B. koji se nalazi u selu Petrovići.

Štab brigade, brigadni sanitet i intendantura u selu Slivne.

Oko 13 sati neprijatelj u jačini od oko 150—200 vojnika izvršio je napad na naš III bataljon i II bataljon II V.B.

Neprijatelj je prvo počeo tući bacačem položaj našeg III bataljona, a kasnije otvorio i mitraljesku vatru. Radi jake minobacačke vatre kao i radi svoje nesmotrenosti i neopreznosti, III bataljon se povukao na kosu prema zaseoku Brda, a o svome povlačenju nije izvestio štab II bataljona II V.B. Povlačenje III bataljona prihvatio je IV bataljon koji se nalazio na kosi gde je zaselak Brda.

Po povlačenju III bataljona neprijatelj je napao na II bataljon II V.B. i našao ga nespremno za borbu. Štab bataljona nije se zainteresovao gde se ova borba vodi, iako je to bilo u njegovoj neposrednoj blizini. Iz Petrovića je čete rokirao na Čardak a radni vod sa hranom i kazanima ostao mu je u Petrovićima, kao i našem III bataljonu.

Kasnije su se bataljoni organizovali i izvršili napad na neprijatelja, koji se povukao na Bijelu Stijenu i Točilo, u pravcu odakle je i došao.⁸

U ovoj borbi imali smo 5 drugova mrtvih, 10 ranjenih, među kojima komandant III bataljona poručnik drug Marko Stepanov. Od mrtvih i ranjenih drugova su iz III bataljona 3 druga mrtva i 4 ranjena, dok su 2 mrtva i 6 ranjenih iz II bataljona II V.B.

U ovoj borbi također je stradalo 6 tovarnih konja i 6 sanduka municije. Kazane i ostalu opremu smo u protivnapadu povratili.

Jedinice po protjerivanju neprijatelja nalaze se na svojim ranijim položajima.

25. VII. 1944 godine, sunčano, selo Slivne, sastav brigade bez promene, na licu 545 drugova, 78 drugarica, naoružanje bez promene.

Jedinice na položajima kao i 24 o.m.

U toku dana nije bilo promena niti dodira sa neprijateljem. Odmor i sređivanje jedinica.

26. VII. 1944 godine, sunčano, selo Slivne, sastav brigade bez promene, na licu 546 drugova, 79 drugarica, naoružanje bez promene.

Jedinice na mestima kao i 25. VII. o.g.

Dodira sa neprijateljem nije bilo.

⁸ Blíže o tome vidi knj. 27, dok. br. 172, 173 i 180.

I i II bataljon u 22 sata idu u izviđanje. I bataljon ide na Han Karaulu, a II ide u selo Drece. Vraćaju se bez dodira sa neprijateljem u 10 sati 27. VII. o.g.

27. VII. 1944 godine, sunčano, s. Milankovići, sastav brigade bez promene, na licu 546 drugova, 79 drugarica. naoružanje bez promene.

U 15 sati cela brigada vrši pokret na novu prostoriju u s. Milankoviće — Bukovdol — Žunova — Šehovići.⁹

Brigada stiže na novu prostoriju 28. VII. oko 7 sati.

28. VII. 1944 godine, sunčano, s. Milankovići, sastav brigade bez promene, na licu 544 druga, 78 drugarica. naoružanje bez promene.

II bataljon naš i II bataljon II brigade pri pokretu iz s. Vukotići u Čuništa sukobili su se sa ustašama kod željezničke stanice i jurišem zauzeli želj. stanicu Čuništa.¹⁰

29. VII. 1944 godine, sunčano, selo Milankovići, sastav brigade bez promene, na licu 545 drugova, 78 drugarica. naoružanje bez promene.

Ovde smo zaplenili preko 100 pari odela, novog ustaškog sa šinjelima, 5 konja.

Uništili smo željezničku stanicu i sve uređaje, 11 vagona i 2 lokomotive.

Žrtava nismo imali.

Zaplenili smo 55 komada goveda.

Jedinice na mestima kao 28. VII. 1944 godine.

Primećene manje grupe zelenokadrovaca, koji su daljnjom mitraljeskom vatrom rasterani.

30. VII. 1944 godine, preko dana sunčano, noću kiša, selo Vukotići, sastav brigade bez promene, na licu 549 drugova, 79 drugarica. naoružanje bez promene.

U 06.00 sati III, IV i V bataljon, te sanitet i intendantura prebacuju se i to:

III bataljon u Gornja Čuništa,

IV bataljon u Donja Čuništa.

Sanitet, intendantura i štab brigade u s. Vukotići.

III i IV bataljon nailaze u s. Čuništa na slab otpor ustaša, koje brzo proteruju.

Neprijatelj se povlači u pravcu Vijake, odmah tuče naše položaje bacačem. U ovoj borbi nismo imali žrtava.

⁹ Vidi knj. 27. dok. br. 123.

¹⁰ Borba je vođena protiv dijelova 8. posadnog zdruga. Opširnije o tome vidi dok. br. 24, objašnjenje 17.

Neprijateljski gubitci nisu nam poznati.

Oko 17 sati brigada dobiva zapovest da se prebaci na prostoriju Dištica — Jelaške — Stojčiči — Mujezinovići — Manjin Vrh — G. Balići.

Brigada stiže na određenu prostoriju 31. VII. oko 9 sati.

Pokret je bio vrlo spor i težak iz razloga što je put bio rđav a jedinice su nosile dvojna nosila. Ovaj pokret je otežavala i kiša i blato.

31. VII. 1944 godine, oblačno i kiša, selo Stojčiči, sastav brigade bez promene, na licu 549 drugova i 79 drugarica, naoružanje bez promene.

Jedinice stižu na novu prostoriju oko 9 sati i to.

I bataljon u G. Baliće,

II bataljon II brigade u Manjin Vrh,

IV bataljon u Mujezinoviće,

V bataljon u Stojčiče,

III bataljon u Jelaške.

II bataljon u Dišticu.

Sanitet, intendantura i štab brigade u s. Stojčiči.

Za vreme pokreta i u toku celog dana nije bilo dodira sa neprijateljem.

U toku ovih borbi mi smo imali: ranjenih 55, poginulih 19, nestalih 23. U ovim borbama izgubili smo jedan puškomitraljez, 17 pušaka i jednu radio-stanicu.

U ovim borbama neprijatelj je imao mnogo gubitaka. Samo u borbi oko Visa 17. VII. t. g. neprijatelj je imao preko 100 mrtvih i ranjenih. Ostali gubitci neprijatelja nisu nam tačno poznati ali su sigurno visoki.

U ovim borbama naša brigada je pokazala visoku borbenost, naročito III, V i I bataljon.

Stanje zdravlja u brigadi je vrlo dobro. Pojave zaraznih bolesti nije bilo.

U toku ovih 15 dana ishrana brigade je bila dobra. Nije bilo niti jednog dana da borci nisu dobili dva puta dnevno hrane, a skoro redovno se tri puta kuvalo na dan, iako bez kruha.

Moral boraca je vrlo visok, a mržnja protiv neprijatelja postaje sve veća, a svesna disciplina raste.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab

Načelnik—poručnik,

(M. P.)

Kovačević¹¹

¹¹ Hasan Kovačević. Poginuo avgusta 1944. godine.

BR. 7

RELACIJA ŠTABA 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 2. AVGUSTA 1944. DOSTAVLJENA ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE¹

ŠTAB
XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Pov. Broj 385

Dana 2. VIII 1944. g. u 22 časa
s. Stari Dulići

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Dostavljamo vam relaciju o operacijama i radu ove brigade u vremenu od 1. jula do 31. jula 1944. godine.

Prema uputstvima Štaba XXIX Udarne divizije N.O.V. Jugoslavije ova brigada imala je da riješi sledeće postavljene joj zadatke:

- a) Da uporno brani i zatvara pravac Gacko—Kobilja Glava—Bileća i pravac Gacko—Kazanci—Krstac—Crni Kuk, kao i pravac prema Pivi;
- b) Da jednim dijelom brigade (jedan bataljon) manevriše po Gatačko-Nevesinjska Površ radi vezivanja neprijateljskog garnizona Gacko, a i Nevesinje.²

Po vlastitoj inicijativi brigada je postavila pred sebe da riješi sledeće zadatke:

- a.) Da napadne neprijatelja — četničke bande i Švabe na prostoru Avtovac—Miholjača, te da ih uništi ili razbije i da ovlada sa tim položajima, a po mogućstvu zauzme i samo Gacko.

I. OBOSTRANA SITUACIJA:

a.) *Kod neprijatelja:*

Prema dobivenim obaveštenjima stanje neprijatelja u Gacko i okolini u početku mjeseca jula bilo je sledeće: oko 250 Švaba

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 15/2, k. 1150 I.

² O zadacima 11. hercegovačke NOU brigade vidi i knj. 27, dok. br. 1, 63, 80 i 129.

„Vražje divizije“³ i oko 550 četnika.⁴ kao i oko 80 hrvatskih milicionera — Muslimana iz Kule Fazlagića i okolnih sela oko Gacka.

Sem toga, u Fazlagića Kula nalazilo se je oko 500 ustaša i milicionera iz Fazlagića Kula.⁵ Dakle, svega neprijateljskih vojnika u Gacko i okolini bilo je u početku mjeseca jula oko 1.380. Sve ove snage su uglavnom bile pod komandom Njemaca i njemačkih oficira u Gacko.

Glavni dio snaga neprijatelj je držao u Gacko i Kula, dok manje dijelove je držao na istaknutim položajima Stepen—Avtovac—Miholjača i Gatačka Površ, kao i Fojnica. Takođe je povremeno manje dijelove neprijatelj držao na istočnoj strani rijeke Mušnica. Jasenik—Lipnik—Samobor. Za daljnje istaknute položaje neprijatelj je najviše koristio četničke bande, a povremeno ih je pojačavao i sa Švabama iz „Vražje divizije“.

Neprijatelj je u početku mjeseca jula (do 9. jula o.g.) raspolagao sa prednjim brojem snaga. Naoružanje kod neprijatelja u tom vremenu bilo je: 1 haubica i 2 brdska topa, više teških bacača i sa dovoljnom količinom drugog automatskog oruđa. Takođe su i četnici i ustaše bili dobro naoružani i raspolagali su sa 3—4 teška bacača i oko 50 puškomitraljeza i teških mitraljeza. Povremeno je neprijatelj sa manjim dijelovima vršio nasilno izviđanje prema našim položajima, ali u prednjem vremenu nije pokazivao neke veće aktivnosti prema položajima ove brigade.

Trećinom mjeseca jula, tj. oko 10. jula o. g. neprijatelj je u Gacko dobio pojačanje oko 200 Švaba „Vražje divizije“. Ovo pojačanje je došlo od Nevesinje. Usled pojačanja neprijateljskog garnizona Gacko, očekivalo se da bi neprijatelj mogao preduzeti napad na ovu brigadu, a i u vezi prikupljanja neprijateljskih snaga na prostor Široki Brijeg—Mostar—Domanovići, te se je moglo očekivati da bi neprijatelj mogao preduzeti ofanzivne operacije u Hercegovini. Isto tako dobijena su obaveštenja da je neprijatelj pojačao svoj garnizon u Nevesinje, kao i Stolac. Takođe se mogla pretpostavljati neka neprijateljska priprema, jer su četnici bili aktivniji i nastojali su svim silama da na onom terenu koji kontrolišu izvrše punu mobilizaciju, pa makar to bilo i prisilno.⁶

³ Na prostoru Gacko — Avtovac tada je bio 2. bataljon 370. puka njemačke 369. legionarske divizije — „Vražje“ (vidi knj. 27, dok. br. 1, 84 i 158).

⁴ U Gacku je tada bila Gatačka četnička brigada (Arhiv VII, reg. br. BH—V—9336).

⁵ Odnosi se na 3. bojnu 9. posadnog zdruga (vidi knj. 27, dok. br. 181).

⁶ O dejstvu neprijateljskih snaga vidi knj. 27, dok. br. 158 i 159.

U početku druge trećine ovoga mjeseca neprijatelj je nastojao svim silama da odbaci ovu brigadu sa položaja Gat—Kazanci—Milatovica—Kobilja Glava. Ovo je neprijatelj težio radi dobijanja tih položaja koji bi mu bili kao polazni za predstojeću ofanzivu u mjesecu julu, kao i da bi oslobodio jedan dio komunikacije Avtovac—Bileća, te da bi je doveo u ispravnost radi upotrebe za lakši manevar njegovih trupa.

Neprijateljske snage u mjesecu julu na sektoru Gacko su bile promjenljive, tj. nekoliko puta je neprijatelj u ovaj garnizon dovlačio pojačanja, a takođe ih je povremeno vraćao na sektor Nevesinje. Stanje neprijatelja u Nevesinje je takođe bilo promenljivo, ali je uvijek bilo oko 400 Švaba i oko 400 četnika. Naoružanje neprijateljskih snaga u ovom garnizonu nije nam bilo poznato. U Stolac neprijatelj je držao tokom ovoga mjeseca oko 200 Švaba i do 100 četnika, ali bročano stanje neprijatelja i u ovom garnizonu je bilo promenljivo. I ovaj je garnizon neprijatelj pojačao početkom druge trećine mjeseca jula, kada je pripremao snage za ofanzivu na naše snage u Hercegovini. U Bileća je bilo oko 1.200 četnika, koji su bili u samom garnizonu Bileća i povremeno ispadali u obližnja sela radi pljačke.⁷ Ove bande su bile prilično naoružane. Njihova aktivnost nije bila u toku mjeseca jula, sem doba neprijateljske ofanzive u Hercegovini. U Trebinje neprijateljske snage nisu nam bile poznate, ali je svakako i ovaj garnizon bio najmanje 1.000 neprijateljskih vojnika (Švaba — domobrana — četnika).

Neprijatelj je u punoj mjeri koristio komunikaciju Gacko—Nevesinje. Nevesinje—Stolac, jer na tom pravcu nije bilo naših snaga koje bi mu ovu komunikaciju ugrožavale. Takođe je neprijatelj u dovoljnoj mjeri koristio i komunikaciju Mostar—Domanovići—Stolac. Stolac—Čapljina kao i komunikaciju Mostar—Dubrovnik, Dubrovnik—Trebinje, a i komunikaciju Trebinje—Bileća.

Komunikacije Gacko—Bileća, Bileća—Viluse, Bileća—Stolac, Stolac—Nevesinje su bile za neprijatelja neupotrebljive, jer te komunikacije su kontrolisale naše snage i bile su u dovoljnoj mjeri i oštećene kako ih neprijatelj u slučaju nekog prodora ne bi mogao za svoje svrhe koristiti. Isto tako komunikacija Stolac—Ljubinja, Ljubinja—Popovo [polje] i dalje prema Trebinju je bila neupotrebljiva za neprijatelja.

Neprijatelj je povremeno koristio komunikaciju Nevesinje—Kalinovik i dalje prema Sarajevo, dok povremeno ovu komunikaciju nije koristio usled prolaza naših snaga iz Bosne preko Kalinovika ka Crna Gora i Sandžak, kada je Kalinovik

⁷ U Bileći je tada bila Bilećka četnička brigada. Opširnije o njenim dejstvima vidi knj. 27, dok. br. 104, kao i dok. br. 11 u ovoj knjizi.

bio u rukama naših snaga.⁸ Takođe je neprijatelj od pravca Kalinovik bio osjetljiv, te je povremeno u tom pravcu slao izvjesne dijelove svojih snaga sa prostora Gacko, a i Nevesinje. Ovo u vrijeme kada su naše snage držale Kalinovik ili tim pravcem prolazile ka Foča — Crna Gora — Sandžak. Četničke bande iz Gacko skoro redovno su održavale vezu sa četničkim bandama iz okolice Drina, a koje su se nalazile na prostoru Vučevo—Ščepan Polje—Zakmur—Vrbnica. Takođe su četničke bande iz Gacko polovinom ovoga mjeseca dobile od tih bandi iz okolice Drina nekoliko teških mitraljeza i mitraljeza „Breda“, koje su oružje podijelili četničke glavešine svojim banditskim grupama. Uz ovo oruđe dobili su i izvjesnu količinu municije. Odmah po dobijanju ovoga oruđa četničke bande su češće puta gađale sa teškim bacačima naše položaje i na taj način pokazivale tobožnju aktivnost.

U toku mjeseca jula o.g. moral kod neprijatelja je bio slab. Kod Švaba usled situacije na istočnom i zapadnom, kao i južnom frontu, a i zbog češćih poraza na unutrašnjim frontovima, kao i zbog nereda u samoj Njemačkoj. Na četničke bande je takođe uticao, na slabljenje njihovog morala, sporazum između našeg Vrhovnog komandanta Maršala Tita i dr. Šubašića, predsjednika jugoslavenske izbjegličke vlade,⁹ kao i pomoć Narodno-oslobodilačkoj vojsci od strane Saveznika u oružju i materijalu. Na slabljenje morala kod ustaša uticale su takođe prednje činjenice i postaje im svakog dana jasnije o propasti Hitlerove Njemačke—fašizma.

Iako prednje činjenice su u mnogome uticale i slabile moral neprijateljskih vojnika (četnika, ustaša i Švaba), ipak je neprijatelj mogao da preduzima jače operacije na naše snage, no rezultati svih poduzetih operacija nisu pokazali ono što su mogli pokazati ranije, kada prednje činjenice nisu bile nastupile.

b.) Kod nas:

Naša brigada je bila u početku mjeseca smještena na prostoru Kazanci — Galešine — Dulići — Njivice — Slivice — Vratkovići.

U toku čitavog ovog mjeseca brigada je imala svoja četiri udarna bataljona. Privremeno su bile pod komandom ove brigade jedinice I Područja II Korpusne vojne oblasti — I i II udar-

⁸ Odnosi se na dijelove 1. proleterske divizije (vidi knj. 27, dok. br. 6, kao i dok. br. 49 u ovoj knjizi).

⁹ Sporazum je potpisan 16. juna 1944. na Visu. Opširnije o tome vidi „Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941 — 1945“, knj. 2 (drugo izdanje), Vojnoistorijski institut, Beograd, 1965, str. 330—338.

ni bataljon, takođe je privremeno bila pod komandom Pivska partizanska četa. Ove jedinice dok su bile pod komandom ove brigade nalazile su se na prostorijski Kazanci — Ravno — Lipnik — Jasenik.

Tokom mjeseca jula brojno stanje brigade se je nešto povećalo dolaskom nekoliko Poljaka (bivših njemačkih zarobljenika), koji su izbjegli i poslani na raspored u ovu brigadu. Novomobilisanih boraca sa ove teritorije, gdje se brigada nalazila, nije bilo, a niti je bilo slučajeva dezerterstva iz naših jedinica.

Naoružanje brigade je bilo prilično, jer dobijanjem municije od Saveznika u tome se nije kao ranije mnogo oskudijevalo.

Ishrana brigade je uglavnom bila sa teritorije nevesinjskog sreza i Dabra, dok manjim dijelom sa teritorije gdje se je brigada nalazila. Ipak u toku ovoga mjeseca brigada nije oskudijevala u mnogome sa hranom, jer se je intendantsko osoblje dovoljno zalagalo da bi ishrana brigade bila što bolja.

U početku ovoga mjeseca kao i pri kraju neprijatelj na sektoru Gacko nije bio aktivan, dok je oko polovine ovoga mjeseca neprijatelj preduzeo ofanzivu iz više pravaca u Hercegovini na naše snage u Hercegovini, kao i na našu brigadu. Na ostalim sektorima naših hercegovačkih brigada neprijatelj je bio mnogo aktivniji i borbe su trajale čitavu drugu polovinu ovoga mjeseca, dok na sektoru Gacko neprijatelj poslije poraza od strane ove brigade nije bio aktivan, već je jedan dio svojih snaga odašiljao prema Nevesinju, te da bi tamo pomogao ofanzivu njegovih dijelova.

Vrijeme kao elementarna pojava tokom čitavog ovog mjeseca je bilo povoljno, povremeno je bilo i kišovito, ali je omogućavalo u dovoljnoj mjeri izvođenje operacija.

Bojna gotovost, moral, duh i disciplina naših boraca je bila na dostojnoj visini, te je omogućavalo izvoditi jače akcije na neprijatelja.

Viši vojni i politički kursevi u toku ovoga mjeseca u brigadi nisu održavani. Niži podoficirski kurs pri ovoj brigadi otpočeo je polovinom ovoga mjeseca, koji je još u toku. Takođe je nekoliko drugova iz brigade posjećivalo i niži politički kurs pri diviziji, koji je trajao tokom čitavog ovog mjeseca.

Rukovodstvo ove brigade, kao i borci sposobni su za izvršenje svih zadataka koji se pred brigadu postavljaju.

c) Kod susjeda:

X Hercegovačka N.O.U. brigada početkom ovoga mjeseca, tj. do 12. jula t.g. nalazila se na sektoru Nevesinje, a jednim dijelom na sektoru Ljubinje, koja je zatvarala pravac od Ne-

vesinje i vršila napad na komunikaciju Gabela — Hum. Takođe je vodila manje borbe sa bandama na sektoru Nevesinje. Od 12. jula o.g. pošto je smijenjena od strane XII Hercegovačke N.O.U. brigade nalazila se na položajima oko Bileća, koja je sprečavala ispad četničkih bandi iz istog garnizona na našu slobodnu teritoriju i zatvarala pravac Bileća — Viluse. Bileća — Plana, kao i Bileća — Sitnica.¹⁰

XII Hercegovačka N.O.U. brigada do 12. jula t.g. nalazila se na sektoru oko Bileća sa zadatkom koji je napred naglašen za X Hercegovačku N.O.U. brigadu, a od tog vremena je smijenila X Hercegovačku N.O.U. brigadu na sektoru Nevesinje, gdje je bila tokom čitavog ovoga mjeseca i vodila skoro neprekidne borbe sa neprijateljem koji je vršio ofanzivu od pravca Nevesinje prema našoj slobodnoj teritoriji Dabar—Fatnica—Meka Gruda. U toku ovoga mjeseca ova brigada u zajednici sa XIII Hercegovačkom N.O.U. brigadom izvojevala je velike uspjehe nanijevši neprijatelju ogromne gubitke u ljudstvu i materijalu.¹¹

XIII Hercegovačka N.O.U. brigada tokom čitavog ovoga mjeseca nalazila se je na sektoru Ubosko—Dabar—Hrgud—Dabrica—Sniježnica i djelimično na sektoru Nevesinje, koja je zatvarala pravac od Stolac prema Ljubinje i od Stolac prema Dabar kao i pravac od Blagaja prema Dabrica — Sniježnica. Ova je brigada povremeno upadala i u Dubrave, gdje je izvodila izvjesne akcije, a u zajednici sa XII Hercegovačkom N.O.U. brigadom je u toku druge polovine ovoga mjeseca vodila skoro neprekidne borbe protiv neprijatelja koji je napadao od Nevesinja kako je to napred pomenuto. U ovim borbama je neprijatelju nanijela ogromne gubitke u ljudstvu i ratnom materijalu.¹²

Južnohercegovački partizanski odred djelovao je sa svojim jedinicama na terenu stolačkog, ljubinjskog i trebinjskog sreza napadajući češće na neprijateljsku komunikaciju Mostar — Gabela — Trebinje, Trebinje — Dubrovnik i Stolac — Čapljina. Pored toga je zatvarao pravac od Stolac ka Ljubinje i Stolac — Hrasno — Popovo [poljel] kao i od Trebinje prema Popovo i Ljubinje, razbijajući češće puta neprijateljske pokušaje sa tih pravaca i nanoseći neprijatelju osjetne gubitke. Ovaj Odred je prilično potpomagao operacije naših brigada u toku neprijateljske ofanzive.¹³

¹⁰ Bliže o rasporedu i dejstvu te brigade vidi dok. br. 11.

¹¹ Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade vidi knj. 27, dok. br. 146.

¹² O rasporedu i dejstvu te brigade vidi dok. br. 13.

¹³ O dejstvu toga odreda vidi knj. 27, dok. br. 18 i 63.

Ostale partizanske jedinice pri komandama mjesta i komandama područja takođe su u toku neprijateljske ofanzive potpomagale naše brigade u svojim operacijama, kao i spašavanje stanovništva ispred neprijatelja, koji je nadirao prema slobodnoj teritoriji.

d.) *Procjena situacije i zemljišta:*

Neprijatelj koji se nalazio u Gacko — Avtovac — Miho-ljača, kao i na Stepen—Kula i bližnjim mjestima oko samo Gacko, u početku mjeseca sve do 11. jula o.g. bio je potpuno neaktivan i nije preduzimao nikakve veće akcije, izuzev manjih izvidanja. Razlog neprijateljske neaktivnosti bio je i zbog toga što je neprijatelj prošlog mjeseca bio prilično poražen i trebalo mu je vremena da priprema svoje trupe za neki poduhvat — ofanzivu. Neprijatelju je omogućavao i sam geografski položaj njegovu defanzivu, jer položaji koje je on držao istaknute prema nama, tj. na Stepen—Avtovac—Miholjača bili su dobri za odbranu i dnevne akcije na te položaje od strane naših snaga bilo je vrlo teško preduzeti, a sami neprijateljski položaji su se odmah naslanjali na glavne neprijateljske položaje i njegove glavne snage u Kula i samom Gacku, a i u slučaju našeg napada neprijatelj je mogao upotrebiti sve svoje raspoložive snage, jer sa druge strane, tj. sjeverne strane Gacko nije se nalazilo naših snaga, te sa te strane mu nije prijetila nikakva opasnost. Jedino su se mogle preduzeti noćne akcije na pomenute neprijateljske položaje, koje bi trebalo da u toku noći dođu do svojih rezultata. Neprijatelj je imao prednost i u tome što mu je bila jedina opasnost od naše brigade, koja je bila raspoređena na pravcima Avtovac—Stepen—Kobilja Glava i Avtovac—Kazanci, te nije bilo moguće zbog zatvaranja tih pravaca da se brigada skoncentriše i na užem i manevarskom prostoru napadne neprijatelja. U vezi zadataka brigade koji su joj postavljeni brigada je morala imati stalno najmanje jedan bataljon na sektoru Kobilja Glava radi zatvaranja tog pravca, a jedan bataljon na Gat, jedan bataljon na Milatovica, a jedan bataljon je trebalo držati na prostoru Kazanci—Vratkovići radi zatvaranja pravca prema Krstac.

Mi smo imali dobre položaje za odbranu u slučaju neprijateljskog napada Gat—Milatovica, koje neprijatelj ne bi mogao lako uzeti bez velikih gubitaka, jedino uz podršku jake artiljerije i više manevarske snage radi obuhvatnog napada. Ako bi mi imali koju jedinicu na raspoloženju radi manevarskog napada preko Gornji Kazanci i Kapić, u tom slučaju bi u mnogome olakšali odbranu Gat—Milatovica, a neprijatelju bi ugrozili njegov lijevi bok i pozadinu. U koliko bi pak neprija-

telj uspio zauzeti Gat, mi smo imali dobre prihvatne položaje Stepen Vis—Kocelj, gdje bi trebali dati neprijatelju jak otpor, jer u slučaju da neprijatelj ovlada tim položajima mi bi morali otpustiti prema Somina¹⁴ naslanjajući se na greben Troglava — Somina, dok ovi položaji ne bi bili povoljni usled toga što bi neprijatelju bilo omogućeno prolaz ka Krstac, a i jači pritisak na Kobilja Glava ili pak prolaz preko iste ka Bileća radi spajanja sa tamošnjim neprijateljskim snagama ili drugim koje bi eventualno nadirale ili prodirale od Nevesinje ka Bileća. Položaje na Kobilja Glava bi takođe morali uporno braniti, jer u slučaju da neprijatelj ovlada sa ovim položajima onda bi mu bio otvoren prolaz prema Bileća i u tom slučaju bi razdvojio snage ove brigade i ostalih hercegovačkih brigada na sektoru Stolac—Nevesinje. Položaji na Kobilja Glava su prilično dobri, ali ipak ima mogućnosti za neprijatelja da ove položaje zaobiđe i prodre u pozadinu ovog položaja, a to je iz Fazlagića Kula kroz Ključ—Zagradci i dalje ka Brestica i Hodžići, jer usljed razdalekog odn. velikog prostora od Kobilja Glava prema Baba planina taj pravac nije moguće bez većih snaga kontrolisati i zatvoriti da neprijatelj njime ne prođe. U tom slučaju bi trebao da bude bar jedan bataljon na sektoru Brestice radi zatvaranja toga pravca. Za vrijeme kada su se nalazili bataljoni komande područja na sektoru Gornji Kazanci—Ravno bili su od velike koristi, jer u slučaju neprijateljskog napada isti bi bio ugrožen bočno i sa leđa. Ovi tereni su dobri za manevarske akcije, a imaju i dosta dobrih položaja za odbranu.

Za vrijeme kada se brigada nalazila na sektoru Kazanci — Gat — Milatovica — Kobilja Glava neprijateljski glavni napadni pravci bili bi na Gat — Milatovica i kroz Kula — Ključ — Zagradci — Brestica ka Kobilja Glava, a sporedni neprijateljski napadni pravci bili bi prema Krstac — a možda demonstrativni prema Ravno radi neutralisanja partizanskih jedinica, koje su bile prema Piva. Dakle, glavni neprijateljski napadi prema Gat — Kobilja Glava bili bi radi toga jer Gat za neprijatelja bio bi kao osnovna tačka za daljne operacije, a prema Kobilja Glava radi oslobođenja komunikacije Gacko — Bileća kako bi je koristio za svoje svrhe.

Kada se je jedan dio ove brigade nalazio na sektoru Samobor—Lipnik—Jasenik, tada bi neprijatelj imao glavne napadne pravce: jednim dijelom svojih snaga kroz Kula i dalje prema Kobilja Glava, a drugim dijelom bi napadao naše položaje na pomenutom sektoru, dok bi manjim dijelovima vršio

¹⁴ Pun naziv: Somina šuma.

napad na naše položaje Gat — Milatovica. No ipak u takvoj situaciji neprijatelj se ne bi zgodno osjećao zato što bi bio napadan sa više pravaca.

Dolazak brzog pojačanja neprijatelju u Gacko je bilo moguće ako bi neprijatelj imao snaga na raspoloženju u Nevesinje, jer je imao dobru komunikaciju Gacko—Nevesinje, koju je upotrebljavao za svoje svrhe. S druge strane neprijatelj ne bi mogao dobiti neko pojačanje. Neprijateljske snage (ustaše—Kuljani), tokom čitavog ovog mjeseca bile su neaktivne i na njih, a u odnosu na njihovu brojčanost nije se mnogo računalo, dok su četničke bande mnogo više pomagale neprijatelju i mnogo više bile aktivne tokom čitavog mjeseca.

Neprijateljska obaveštajna služba na sektoru Gacko bila je u toku čitavog mjeseca vrlo dobra, jer stanovništvo u okolini Gacko je neprijateljski raspoloženo prema našoj vojsci i dosta koristi neprijatelju u cilju obaveštenja o našim snagama.¹⁵ Naročito ob. službu su razvijali četnici koji su rodnom sa teritorije na kojoj su se nalazile naše snage, a preko svojih porodica, koje su noćno više puta odlazile u Gacko. Naša ob. služba nije bila najbolja, a ovo i usled toga što je neprijatelj činio velike represalije nad svima onima koji su nama naklonjeni, a nalaze se na teritoriji koju on kontroliše.

II. ODLUKA:

Na osnovu procijenjene situacije i zemljišta donešene su sledeće odluke:

a.) Da se zatvara i uporno brani pravac od Gacko prema Kobilja Glava i od Gacko prema Gat—Milatovica, kao i od Gacko prema Kazanci—Krstac. Za izvršenje ovoga zadatka potrebno je držati najmanje jedan bataljon na sektoru Kobilja Glava, jedan bataljon na sektor Milatovica—Stepen Vis—Zaselje, a jedan bataljon na sektor Gat—Dobrelji, dok jedan bataljon imati na sektoru Kazanci ili Vratkovići—Dulići sa kojim vršiti manevar na neprijateljske snage, koje bi pokušavale da napadaju naše položaje.

b.) Da se sa dva bataljona ove brigade preturimo na prostoriju Samobor—Lipnik i u zajednici sa crnogorskim jedinicama napadne, uništi ili razbije neprijatelj na prostoru Miholjača—Avtovac i izvrši jak pritisak na Gacko, a po mogućstvu i napadnuti samo Gacko, kako bi olakšali našim snagama koje su vodile borbu na ostalim sektorima.

c.) Da se uputi jedan bataljon u Gatačko—Nevesinjska Površ radi razbijanja tamošnjih bandi — vezanja više za sebe

¹⁵ Riječ je o jednom dijelu toga stanovništva koji je bio pod uticajem ustaša i četnika.

gatačkog garnizona, a i ugrožavanje neprijateljskih snaga na sektoru Nevesinje i radi vršenja mobilizacije na tom sektoru.

Za izvršenje zadatka pod a.) potrebno je bilo upotrijebiti sve bataljone ove brigade. Za izvršenje zadatka pod b.) potrebno je bilo uzeti dva najbolja bataljona i kao pomoćne snage uzeti crnogorske bataljone, dok u ovom slučaju je bilo potrebno i dalje ostaviti dva bataljona na sektoru Gat—Milatovica—Kobilja Glava, koji bi demonstrativno vršili pritisak na neprijatelja na Stepenu i ka Šarića Grede radi vezivanja ustaških snaga u Kula i četničkih bandi na Stepenu, kako se ove neprijateljske snage ne bi mogle angažovati u odbrani Miholjača—Avtovac—Gacko, a u slučaju neprijateljskog napada na pravce ovih bataljona Kobilja Glava—Gat da uporno brane te pravce koji su kao glavni zadaci brigade. Za izvršenje zadatka pod c.) potrebno je bilo poslati naš 1. bataljon radi uspješnije mobilizacije i radi toga što ljudstvo u tom bataljonu dobro poznava taj teren, a ostali bataljoni brigade su trebali i dalje da ostanu na prostoriji Kazanci—Dulići—Njivice radi zatvaranja napred pomenutih pravaca.

III. RASPORED SNAGA. PLAN AKCIJA I TOK OPERACIJA:

Od 1. jula U ovom vremenu neprijatelj nije preduzimao
do 11. jula nikakvih napada na naše položaje, već je bio pot-
1944. puno neaktivan i vršio je pripremanje svojih snaga za ofanzivu. Raspored naše brigade bio je u ovom vremenu i to: 3. bataljon na sektoru Kobilja Glava smješten u s. Njivice, 1. bataljon u s. Novi Dulići držao položaje Stepenu Vis—Milatovica, 2. bataljon u s. Galešine držao položaje Gat—Vršac, 4. bataljon u s. Vratkovići i držao položaje kod s. Kazanci i s. Kruščica. Štab brigade i ostali dijelovi oko štaba nalazili su se u s. Vratkovići. U toku ovog vremena neprijatelj je jedino sa patrolama izviđao ka Kazanci, gdje su se naše zasjede i patrole sukobljavale sa neprijateljskim patrolama.

11. jula Neprijatelj u jačini oko 900 vojnika, potpo-
1944. g. mognut sa artiljerijom, rano izjutra napao je položaje naše brigade i to: sa glavnim snagama na Gat i Milatovica, a sa ostalim dijelom snaga preko Kazanci izbio u toku noći u s. Krstac, dok sa manjim dijelom svojih snaga napadao je od Zagraca preko Nemanjica ka Kobilja Glava. Neprijatelj je uspio da neopaženo noću prođe od Ravno pre-

ko Dobrellica i izbije u s. Krstac gdje je počeo paliti partizanske kuće, a zatim jednim svojim dijelom je izbio na Veliki i Mali Ćurilo. Ovim pravcem neprijatelj je poslao oko 250 vojnika. Ovdje su bile samo četničke bande sa nešto malo Švaba. Prema Gat neprijatelj je napadao sa oko 200 vojnika gdje su bili samo Švabe i nešto ustaša. Ovdje je naročito neprijatelj pomagao sa artiljerijom, te da bi pomogao da ovladaju sa Gat. Neprijatelj je svoju artiljeriju (dva topa) dovukao u Pusto Polje, odakle je tukao i ostale naše položaje prema Kobilja Glava—Milatovica—Stepen Vis, a i prema Kazanci. Sa Stepem preko Pržine ka Milatovica i uz Zaselje neprijatelj je napadao sa oko 300 vojnika, gdje je bio veći dio Švaba, nešto ustaša, a ostalo četnici, koji su još u toku noći izbili do pod sami Troglav i posjeli položaje Mal' i Veliki Vršac. Od Zagradci preko Nemanjica neprijatelj je napadao sa oko 150 ustaša—Kuljana, koji su bili manje aktivni. Naš raspored brigade je bio kao i prethodnih dana. Neprijatelj je nastojao da pod svaku cijenu ovlada sa Gat i Milatovica—Stepen Vis, te je i uspio da rano izjutra ovlada sa Vršac -- greben samog Gat, ali i pored svih nastojanja Gat nije uspio zauzeti. Isto tako mu je uspjelo da zauzme bliže čuke Milatovica iznad s. Pržine, gdje je bio zadržan i nije mu uspjelo da zauzme greben Milatovica prema Stepem Vis. Na tim položajima borba se vodila čitav dan, gdje je neprijatelj pretrpio velike gubitke. Poslije pola dana, a pošto je neprijatelj bio dobro potučen, naše jedinice prešle su u kontranapad i to: 3. bataljon sa Kobilja Glava prema Razbijeno Korito potpomažući na lijevom krilu 1. bataljon, gdje su uspjeli da neprijatelja potisnu i protjeraju ga preko Pržine i Stepem ka Zborna Gomila i Šarića Grede. Takođe je i 2. bataljon sa Gat prešao u kontranapad i neprijatelja potisnuo i nastavio gonjenje prema Zborna Gomila i Samobor. Na sektoru Kazanci 4. bataljon je uporno branio položaje, a sa jednim svojim dijelom napao bande preko Ćurilo, koje je razbio i natjerao preko Bobotovo Groblje — Orlina — Kazanci i dalje prema Kapić. Kada su neprijateljske snage potisnute na ovim sektorima, onda su i ustaše sa Kameno Brdo po-

bjegle preko Nemanjica i dalje preko Ključ za Kula.

Gonjenje neprijatelja je završeno oko 24 časa, dok je bio satjeran na svoje polazne položaje, tj. na Šarića Grede i Kula i Avtovac—Miholjača. U ovoj borbi neprijatelj je imao preko 50 mrtvih Švaba, ustaša i četnika. Od neprijatelja je zaplijenjeno 1 puškomitraljez „šarac“, 1 mašinka, 1 signalni pištolj, 15 pušaka, oko 3.000 metaka za pušku i oko 100 metaka za mašinku, kao i druge ratne spremne. Neprijatelj je na položajima ostavio 15 mrtvih lješeva, među kojima 1 oficir i 2 podoficira, dok je ostale poginule uspio kamionima evakuisati za Gacko. Neprijatelj je imao preko 50 ranjenih vojnika, koje je sjutra dan avionom evakuisao iz Gacko za Mostar.¹⁶

Mi smo imali 1 poginulog druga i 19 ranjenih, od kojih 2 teže (jedan kasnije podlegao ranama u bolnici).

Po završenoj akciji bataljoni su se povratili na svoju raniju smještajnu prostoriju sa istim zadacima — obezbeđenjima.

Od 12. do
20. jula
1944. g.

U ovom vremenu neprijatelj nije preduzimao nikakvih napada, a niti je pak bilo akcija sa naše strane. Snage neprijatelja u Gacko su se povećavale i pretpostavljalo se je da bi neprijatelj preduzeo napad na naše položaje, a u vezi neprijateljskih akcija na sektoru Nevesinje. Povremeno je gađao naše položaje artiljerijom.

Od 21. do
26. jula
1944. g.

21. jula o.g. dobiveni su podaci da je neprijatelj — Švabe — napustio Gacko, kao i jedan dio četnika koji su otišli za Nevesinje radi pomoći svojim snagama koje tamo vrše ofanzivu na naše

¹⁶ U izvještaju Zapovjedništva 6 oružničke pukovnije od 25. jula 1944. o tome piše:

„10. srpnja u 2100 sat, 2 satnije i 1 bitnica topova njemačke vojske, sa oko 200 četnika i 80 milicionera iz Gacka krenuli u akciju protiv partizana. 11. VII u 0300 sata, na koti Gat i selu Dulići (12 i 14 km j. i. Gacko) sukobili se sa većom skupinom partizana. Borba je trajala do 1500 sati istog dana, kada su se naše snage uslied nadmoćnosti partizana morale povući u smjeru Zborna Gomila i Stepen (6 km j. i. i 10 km j. Gacko) Naši gubitci: poginuli 3 dočastnika i 5 njemačkih vojnika, ranjeno 1 častnik, 28 njemačkih vojnika, 1 milicioner poginuo a 1 teže ranjen, 1 četnik poginuo i 5 lakše ranjena. Gubitci partizana nepoznati.“ O tome vidi i dnevni izvještaj Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 19. jula 1944 (Arhiv VII. reg. br. 462—2, k. 149 e i reg. br. 39/2—1, k. 111).

snage još od prve polovine mjeseca jula.¹⁷ Takođe se saznalo da je i jedan dio ustaša iz Kula otišao preko Vučja Bara da napadne naše snage s leđa na sektoru Nevesinje. U tom slučaju je bilo potrebno da se izvrši jak pritisak na neprijatelja na sektoru Avtovac—Gacko, kako bi se neprijatelj vezao za svoj garnizon Gacko i ne bi mogao slati svoja pojačanja prema Nevesinje. U vezi prednjeg sa 1. i 2. bataljonom ove brigade izvršen je pokret sa prostorijske Dulići—Galešine u pravcu Samobor—Lipnik u cilju da se neprijatelj napadne na prostorijskoj Avtovac—Miholjača, a i Gacko. Sa ovim bataljonima je uzet i I bataljon Komande Područja, koji je krenuo 21. o.m.j. oko 22 časa iz Gornji Kazanci za s. Lipnik i da na desnom krilu bataljona ove brigade sadejstvuje u napadu na bande sjeverno od s. Miholjača. Takođe je pozvao i II bataljon Komande Područja, koji je bio negdje na sektoru Piva — Ravno, kao i Pivska partizanska četa, koja je bila na Ravno, te da i ove jedinice sadejstvuje na desnom krilu I bataljona Komande Područja. Na dosadašnjoj prostorijskoj ove brigade, tj. na sektoru Gat—Milatovica—Kobilja Glava ostali su dva bataljona ove brigade (3. i 4. bataljon) radi zatvaranja pravca od Gacko ka Bičevca i od Gacko ka Krstac.

U pokretu prema Miholjača, bataljoni ove brigade izbili su na liniju Samobor — Lipnik i nije došlo do sukoba sa neprijateljem. Sa ove linije 22. jula o.g. oko 2 časa izvršen je pokret prema Miholjača u cilju da se napadnu četničke bande koje su se tamo nalazile. Crnogorski bataljoni nijesu stigli na određenu prostorijsku u predviđeno vrijeme, već su tek oko 10 časova stigli do rijeke Mušnica. Međutim bataljoni ove brigade izvršili su napad na četničke bande na Miholjača i Jovanovo Brdo iznad Avtovac i ovladali u toku noći sa s. Miholjača i čukama sjeverno od ovog sela do iznad sela Lazarići prema samo Gacko, dok sa Jovanovo Brdo gdje je neprijatelj bio prilično

¹⁷ Odnosi se na Gatačku četničku brigadu. Njen 3. 4. 5. 6. i Jurišni bataljon (oko 600 četnika) otišli su preko s. Slatina ka Trusini pl. gdje su, u sadejstvu sa dijelovima njemačke 369. legionarske divizije („Vražje“), napali 12. i 13. hercegovačku brigadu, dok su 1. i 2. bataljon ostali u Gacku. Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 113, objašnjenje br. 4.

utvrđen, a i usled nastupanja dana nisu uspjeli da ovladaju. Ovdje se nastavila borba koja je trajala čitavi dan i neprijatelj je nekoliko puta vršio protunapad da bi naše snage odbacio sa izgubljenih položaja, ali i pored pomoći švapskih snaga i dejstva artiljerije i teških bacača, nije im uspjelo povratiti izgubljene položaje. U vrijeme vođenja borbe na Miholjača između bataljona ove brigade i neprijatelja, crnogorski bataljoni su izbili na Ponikve i ovladali sa bližim čukama iznad same varoši Gacko, izbijajući desnim krilom na k. 1156. Neprijatelj je i na ovom sektoru pokušavao kontranapade da bi odbacio naše snage, ali mu nije uspjelo. Zatim je neprijatelj uputio jednu grupu od oko 70 Švaba i nešto četnika da od Kravarevo napadnu naše snage na desnom krilu, ali je i u ovome neprijatelj bio odbačen. Po nastupanju noći između 22/23. jula o.g. mi smo ponovno izvršili napad na neprijateljske položaje Avtovac — Jovanovo Brdo, kao i položaje iznad samo Gacko i ka Mala Gračanica gdje smo u toku noći uspjeli ovladati sa Avtovac — Jovanovo Brdo i dalje do s. Lazarići. Neprijatelj sa ovoga sektora u paničnom bjegstvu je pobjegao za Gacko, gdje se je skontcentrisao i organizovao odbranu samog Gacko. Ovdje su usled neiskustva u noćnim akcijama crnogorski bataljoni odstupili sa svojih položaja usled pritiska manjim odeljenjima neprijatelja od pravca Gračanica, te napad na samo Gacko nije mogao uspjeti, pa i ako je neprijatelj bio spreman da napusti isto. Neprijatelj je u toku noćne borbe pobjegao sa svojom artiljerijom za s. Medanići. Međutim u toku ove noći je stiglo još pojačanja neprijatelju od Nevesinje i time je daljni napad na Gacko bio otežan i neuspješan. 23. jula o.g. oko 3 časa mi smo naše snage povratili na istočnu stranu rijeke Mušnica i razmjestili se Platica — Jasenik — Lipnik — Samobor, gdje smo ostali do 25. jula t.g.

U prednjim borbama oko Gacko—Avtovac—Miholjača neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i više ranjenih. Samo na položaju koje je neprijatelj ostavio i nije ih uspio izvući nađeno je 10 leševa, dok je ostale pod borbom uspio izvući. Ovo su skoro sve bili četnici, a najviše iz s. Miholjača —

koji su izginuli. Zaplijenjeno je od neprijatelja 1 puškomitraljez „ZB“ ispravan, nekoliko pušaka i oko 1.000 metaka 7,9 mm. U Avtovac je zaplijenjeno nešto hrane (žita i soli), kao i drugog materijala, koji je nađen u četničkom magacinu, odakle nijesu uspjeli da sve evakušu u toku borbe.¹⁸

Mi smo u ovoj borbi imali 1 gubitak, kao i 5 ranjenih (lakše). Dok je I bataljon Komande Područja takođe imao 1 poginulog druga, ranjenih nije bilo.

Od 23. jula do 26. jula o.g. nalazili smo se na napred pomenutoj prostoriji. U ovo vrijeme neprijatelj je bio potpuno neaktivan, izuzev što je sa artiljerijom gađao naše položaje, ali sve bez uspjeha. Neprijatelj se je povratio na napuštene položaje Jovanovo Brdo—Avtovac i dalje prema Dražljevo.

Pošto su crnogorski bataljoni pozvani od svoje Komande Područja da se vrate na svoj sektor Golija—Piva, a i zbog toga što smo trebali naš 2. bataljon vratiti još 24. jula t.g. na sektor Gat—Milatovica radi smjene našeg 4. bataljona, koji je trebao da se prebaci na prostoriju Kobilja Glava — Brestica radi pojačanja našeg 3. bataljona. Ovo u vezi toga što je neprijatelj od Nevesinje prodro do Davidovići—Meka Gruda, te je trebalo spriječiti njegovo spajanje sa bandama iz Bileća, koje su u isto doba bile pokušale ka Plana i Sitnica. Dakle, po odlasku crnogorskih bataljona i našeg 2. bataljona, to smo se povratili i sa našim 1. bataljonom sa sektor Lipnik—Samobor na sektor Galešine—Gat.

*Od 26. do
31. jula
1944. g.*

Pošto je neprijatelj povraćen sa sektora Meka Gruda — Davidovići prema Nevesinje, a ovo usled izbijanja naših brigada XII i XIII sa sektora Vlahovići—Hrgud na sektor Trusina — Džinova Ma-

¹⁸ U izvještaju Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. avgusta 1944. o tome piše:

„22. srpnja u 0300 sata, skupina od oko 400 partizana napala je selo Miholjača (3 km. j. i. Gacko) koje je branilo 200 četnika. Partizani su četnike razbili i selo zauzeli u borbi koja je trajala toga dana do 0800 sati. U borbi 11 četnika poginulo i 8 ranjeno. Njemačka vojska izvršila protunapadaj, te partizane odbacila i selo zauzela, gdje su partizani imali 8 mrtvih i 2 pala u ropstvo.“ (Arhiv VII, reg. br. 35/7—1, k. 145).

haća — Davidovići, neprijatelj je morao da se povuče na svoje polazne položaje ka Nevesinje. U vezi prednjeg mi smo naš 4. bataljon noću između 28/29. jula o.g. prebacili sa sektora Kobilja Glava — Brestica za s. Kazanci radi zatvaranja pravca od Kapić i Dobrelica, a i u vezi toga što je prestala potreba da se dva bataljona nalaze na sektor Njivice — Kobilja Glava — Brestica.

U ovom vremenu neprijatelj je bio potpuno neaktivan i nije se nikud kretao sa svojih položaja Stepen—Zborna Gomila — Avtovac — Mihaljača i dalje ka Dražljevo. U Gacko stiglo je neko pojačanje Švabama sa 5 protivavionskih haubica sa kojima su 28. i 29. jula o.g. iz Gacko tukli naše smeštajne prostorije u s. Stari Dulići i s. Njivice. Takođe su tukli i s. Krstac iz Gacko. Neprijateljska artilerija u svom dejstvu nije imala nikakvog uspjeha.

Pošto je bila potreba da se uputi jedan bataljon ove brigade na Gatačko-Nevesinjska Površ, to je noću između 30/31. jula o.g. upućen naš 1. bataljon sa sektora Gat—Galešine prema Jase-nik—Platica, a odatle da dejstvuje dalje preko Gatačka Površ. Ovaj bataljon po izbijanju na sektor Platica — Dramešina imao je kraću borbu sa četničkim bandama gdje je uspio ih razbiti i protjerati ka Dražljevo. Neprijatelj je imao 4 ranjena, od kojih 2 teže. 21. jula o.g. ovaj bataljon se nalazio na sektoru Dramešina.

U toku mjeseca jula o.g. sve vrijeme kada nije bilo naših ili neprijateljskih akcija, vrijeme je korišteno za vojno-političko uzdizanje jedinica ove brigade.

U toku čitavoga ovoga mjeseca neprijateljska avijacija je bila potpuno neaktivna.

Saveznički avioni su 23. jula i 24. jula o.g. u nekoliko navrata bombardovali Gacko i Avtovac i napadali neprijateljski saobraćaj od Nevesinje ka Gacko. Od ovog bombardovanja neprijatelj je imao nekoliko žrtava, kao i 15 ranjenih. Oštećena su i 2 kamiona, a izgleda da su oštećena i 2 topa. Ovo je bilo odmah poslije napada našega na Gacko i Avtovac, te je na neprijatelja ovo bombardovanje u mnogome uticalo i slabilo neprijateljskim vojnicima moral.

IV. REŠENJE:

U toku mjeseca jula o.g. ova brigada je uspješno izvršila sve postavljene joj zadatke, kao i zadatke koje je po sopstvenoj inicijativi pred sebe postavila.

Borci i rukovodioci naše brigade pokazali su se u svim akcijama vrlo dobri borci i umješni rukovodioci, što je omogućilo da se postavljeni zadaci uspješno i izvrše. Borbena disciplina i uopšte disciplina, kao i moral bili su na dostojnoj visini u svima akcijama u toku ovoga mjeseca. Rukovodioci su uložili dovoljno truda u rukovođenju svojim jedinicama u akcijama, kao i na vojno-političkom uzdizanju boraca — rukovodioca naše brigade.

V. GUBITCI:

a.) *Kod neprijatelja:*

U mjesecu julu o.g. ubijeno je oko 80 neprijateljskih vojnika (četnika, Njemaca i ustaša), od kojih oko 45 Švaba (1 oficir i 2 podoficira), 10 ustaša i oko 35 četnika. Neprijatelj je u toku ovoga mjeseca imao više od prednjeg broja što lakše što teže ranjenih.

b.) *Kod nas:*

U toku mjeseca jula o.g. mi smo imali 2 druga poginula i 25 ranjenih (jedan nehотиčno se sam ranio), među ranjenima su bila 2 teže, od kojih je 1 kasnije podlegao ranama i umro u divizijskoj bolnici. Od poginulih su: 1 potporučnik, komandir čete u 2. bataljonu, drug Ilija Gluhajić; 1 vodnik na položaju desetara u 1. bataljonu, drug Boljanović Rade; a 3[-ći] koji je kasnije umro je borac iz 1. bataljona. Među ranjenim drugovima su od rukovodioca: 1 zastavnik i to: Mastilović Radoslav iz 1. bataljona; 3 starija vodnika i to: Popadić Blagoje, Bjelogrić Milan iz 1. bataljona i Kosović Mladen iz 2. bataljona; 2 mlađa vodnika: Smrdelj Stjepo iz 2. bataljona i Marković Slavko iz 1. bataljona. Pomoćnik politkoma čete u 2. bataljonu drug Ratko Starović se je sam ranio nehottično. Ostalo su ranjeni drugovi borci.

c.) *Zaplijenjeno je:*

U toku mjeseca jula o.g. od neprijatelja je zaplijenjeno: 2 puškomitraljeza (jedan „ZB“ i jedan „šarac“) ispravni, jedna mašinka, jedan signalni pištolj, 15 pušaka, oko 4.000 metaka 7.9 mm. oko 150 metaka za mašinku, nekoliko ručnih bombi i drugog ratnog materijala.

VI. ZAKLJUČAK:

U toku mjeseca jula o.g. akcije koje je vodila ova brigada, protiv neprijatelja bile su vrlo uspješne i neprijatelju su na-
nešeni ogromni gubici u ljudstvu, a i materijalu. Isto tako ne-
prijatelj je moralno potučen usled njegovih neuspjeha u toku
ofanzive na našu slobodnu teritoriju. Našim akcijama, kao i
akcijama X, XII i XIII Hercegovačke brigade, neprijatelju je
spriječeno u njegovim namjerama da protjera ili uništi naše
snage, kako na sektoru Gacko tako i na ostalim sektorima
Hercegovine.

VII. IMENA NEPRIJATELJSKIH RUKOVODIOCA:

a) Imena njemačkih i ustaških rukovodioca nisu nam
poznata.

b) Imena četničkih rukovodioca su kao i prošloga mjeseca
na sektoru Gacko.

VIII. IMENA NAŠIH RUKOVODIOCA:

Štab brigade: Komandant, kapetan, drug Jovan R. Andrić,
Zamjenik komandanta, kapetan, drug Srećko Reić,
Politički komesar drug Špiro Srzentić,
Pomoćnik politkoma drug Mato Markotić,
Načelnik štaba, poručnik, drug Smajil Balalić.

Štab 1. bat. Komandant, kapetan, drug Milan Glogovac,
Zamj. komandanta, poručnik, drug Govedarica
Petar,
Politički komesar drug Đorđo Đurica,
Pomoćnik politkoma drug Drago Ivanović.

Štab 2. bat. Komandant, kapetan, drug Slavo Skender,
Zamj. komandanta, poručnik, drug Vaso
Derikučka,
Politički komesar drug Pedalo Petar,
Pomoćnik politkoma drug Srećko Pelević.

Štab 3. bat. Komandant, kapetan, drug Kosto Boljanović,
Zamj. komandanta, poručnik, drug Danilo
Šarenac,
Politički komesar drug Božidar Ivanović,
Pomoćnik politkoma drug Milorad Babić.

Štab 4. bat. Komandant, poručnik, drug Milovan Terzić,
Zamj. komandanta, poručnik, drug Mile Ristić.

Politički komesar drug Đorđo Šarenac,
Pomoćnik politkoma drug Obrad Subotić.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar

(M.P.)

Komandant, kapetan
Jovan R. Andrić

Prilog:

Spisak poginulih oficira;
Spisak promjena kod oficira;
Spisak poginulih podoficira;
Spisak promjena kod podoficira;
Spisak poginulih boraca;¹⁹
Pregled brojnog stanja brigade
i pregled naoružanja brigade, za
mjesec juli 1944. godine.²⁰

BR. 8

IZVJEŠTAJ ŠTABA 12. KRAJIŠKE BRIGADE OD 2. AVGU- STA 1944. ŠTABU 11. NOU DIVIZIJE O BORBAMA PRI PO- KUŠAJU PRELASKA PREKO RIJEKE BOSNE¹

ŠTAB
XII. KRAJIŠKE NOU BRIGADE
Op. pov. br. služb.
2. avgusta 1944. godine
P o l o ž a j

Operativni izvještaj
dostavlja

ŠTABU XI. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Na dan 30. jula t.g. naša divizija po drugi put pokušala je da se prebaci preko rijeke Bosne a u vezi toga naša brigada je dobila sledeći zadatak: sa 2 bataljona postaviti zasjedu prema

¹⁹ Spiskovi poginulih boraca i rukovodilaca nalaze se u Arhivu VII, k. 40.

²⁰ Vidi knj. 27, dok. br. 139.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 55/3, k. 866.

Begovu Hanu, sa 1 bataljonom osiguranje naše kolone na Bil-
čiju (kota 772) i sa 1 bataljonom prema Biljevini. Sve je-
dinice zauzele su određene im položaje i držale ih do daljnjeg
naređenja, t.j. oo naređenja za povlačenje. Za to vrijeme ne-
prijatelj nije nadirao na položaje koje smo držali.

Pošto prebacivanje nije uspjelo, štab divizije izdao je na-
ređenje za povlačenje svih jedinica, a jedinice ove brigade po-
slednje kao zaštita cijele kolone. Povlačenje je usledilo na dan
31. jula 1944. godine u 2 časa.

Za vrijeme dok su naše snage bile skoncentrisane za pre-
bacivanje, neprijatelj je u toku noći sa nepoznatim snagama
(po neprovjerenim obavještenjima 2 pukovnije „Princ Eugen“
divizije)² izvršio zaopkoljavanje naših snaga, gdje je došlo do
borbe na Palošnici sa neprijateljem koji je kretao u dvije ko-
lone iz sela Starine i Bistrice. Borbu sa neprijateljem primile
su snage V. i XVIII. brigade na čukama oko Palošnice.³ Naš II.
bataljon oko 9 časova dobio je zadatak da zaposjedne položaj
prema Jeliku i obezbedi prolaz jedinica V. brigade. Čelo ovog
bataljona stiglo je do određenog položaja i u isto vrijeme otv-
rila se borba, gdje je učestvovao i ovaj bataljon sa svoje 2 čete,
a 1 četa je stigla nakon pola sata kasnije, koja se zadržala u
hvatanju veze sa snagama I. bataljona, koji je ostao poslednji
u zaštiti. Snage ovog bataljona zajedno sa snagama I. bataljona
V. brigade vodile su borbu oko 3 časa sa Nijemcima nepoznate
jačine. U ovoj borbi, štab bataljona kao i komande četa držali
su svoje jedinice pod komandom tako da su 3 puta jurišali na
neprijatelja i odbijali ga sa zaposjednutih položaja. Snage I.
II. i III. bataljona V. brigade kao i snage našeg II. bataljona
vršile su juriš po nekoliko puta, progonile neprijatelja i pro-
lazile naprijed, dok je ostala jedna čuka nelikvidirana, sa koje
je neprijatelj davao vrlo jak otpor. Naš I. bataljon i IV. bata-
ljon V. brigade naišli su poslednji, sporazumili se i jakim na-
letom likvidirali i ovu čuku. Po likvidaciji poslednje čuke, oba
ova bataljona krenuli su napred za ostalim snagama, t.j. prema
Kozilama. IV. bataljon ove brigade kao prethodnica, po nare-
đenju štaba divizije, krenuo je pred komorom. Jedna četa na-
šeg III. bataljona takođe je učestvovala u ovoj borbi skupa sa
snagama V. brigade, s kojima se i izvukla jer je bila odsječena
i kasnije došla u sastav svoga bataljona.

U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 250—300 mrtvih.⁴ kao
i veći broj ranjenih čija cifra nam nije poznata.

² Na tom prostoru su tada dejstvovalе jedinice 13. brdskog puka
7. SS divizije „Princ Eugen“ (vidi knj. 27, dok. br. 182).

³ Opširnije o dejstvu pomenutih brigada vidi dok. br. 25 i 55.

⁴ Vidi dok, br. 129, 130, 132 i 133.

Naši gubitci: 3 mrtva,
13 ranjenih, od kojih 4 teže, a ostali se nalaze u svojim jedinicama i ambulanti.

Nestalo je za vrijeme borbe 17, od kojih su veći broj domobrana i novomobilisani.

U ovoj borbi je utrošeno oko 25.000 metaka, koja je količina namirena od neprijatelja, za vrijeme borbe.

Naša 2 puškomitraljeza oštećena su od mitraljeskih rafala.

Utrošeno je oko 40 minobacačkih granata koje nisu namirene. Ostaloga plijena bilo je, koji se nije mogao iznijeti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar major,
Milutin⁵

Komandant major,
Mile⁶

P. S. Napominjemo da smo izgubili 4 konja i 6 vojničkih kazana našeg II. bataljona i 1 dvonožac od minobacača, koji smo poručili da se donese iz Šipraga.

BR 9

ZAPOVIJEST ŠTABA 16. NOU DIVIZIJE OD 3. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA PREBACIVANJE NA PROSTOR OČEVLJE — LIGATIČI¹

ŠTAB
XVI UDARNE DIVIZIJE NOVJ
Op. br. 60/1944.
3. VIII 1944. godine
u 11.45 h.

Z A P O V E S T
(Sekcija K l a d a n j razmer 1 : 100.000)

Situacija: Neprijatelj je aktivan od pravca Vozuće i Ribnice i napada jedinice XXXVI divizije.²

⁵ Vujović

⁶ Vučenović

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 3 1, k. 951.

² Opširnije o tome vidi dok. br. 24.

Od pravca Kladnja i Olova do sada nema nikakvih promena.

Neprijatelj je uglavnom u Olovu.³

Jedinice VI divizije nalaze se na sektoru Očevlje, i od jutros se čuje borba u tom pravcu, kao i prema Varešu.⁴

U Vijaci je i dalje neprijatelj, iste jačine kao i ranije.⁵

Naš zadatak: Prebaciti se sa divizijom na prostoriju Očevlje — Mižinovići — Ligatići, likvidirajući usput Vijaku.⁶ Sa ove prostorije razviti izviđačko-obaveštajnu službu u pravcu Olova — Kladnja i Vareša.

Jedinice XXXVI divizije izvršiće pokret na prostoriju Vijaka — Radoševići.

Za izvršenje prednjeg,

n a r e đ u j e m o :

1.— IV brigada krenuće iz Rijeke pravcem Kozja Glava — Han Pobilje — Rudina — Krčevine — Očevlje. Po izbijanju kod Han Pobilja (k. 833) sa dva bataljona napasti Vijaku sa tog pravca, sadejstvujući sa jedinicama I brigade. Po dolasku u Očevlje smestiti se i zatvoriti pravce od Vareša, izviđajući u tom pravcu. Iz Rijeke krenuti u 14 časova.

2.— I brigada krenuće iz Magulice u 14 časova i 30 minuta prema Vijaci i napasti Vijaku najmanje sa dva bataljona, sadejstvujući sa bataljonima IV brigade. Po likvidaciji Vijake produžiti sa brigadom preko Krčevina i Radoševića za Mižinoviće, gde se zadržati i obezbediti od pravca Čuništa i Milanovića, razvijajući izviđačko-obaveštajnu službu u pravcu Kladnja i Olova.

3.— II brigada krenuće u 14 časova pravcem Magulica — Rudine — Čuništa — Ligatići. Prilikom prelaska pruge ispod Čuništa, obezbediti se najmanje sa dva bataljona od pravca Olova. Ti bataljoni ostaće na obezbeđenju sve do likvidacije Vijake, kada ih povući u svoj sastav. Iz Ligatića zatvarati pravce od Križevića i doline Krivaje, odnosno od Olova.

³ O neprijateljskim snagama u Kladnju i Olovu vidi dok. br. 125, objašnjenje br. 2.

⁴ Bliže o tome vidi dok. br. 10 i 19.

⁵ U tom mjestu je tada bila 4. satnija 4. bojne 8. posadnog zdruga (vidi dok. br. 160).

⁶ To mjesto su 3. avgusta 1944. zauzele jedinice 36. NOU divizije (vidi dok. br. 24).

- 4.— Diviziska bolnica kretaće se sa II brigadom.
- 5.— Štab Divizije biće sa I brigadom, a po likvidaciji Vijake nalaziće se u Mižinovićima.
- 6.— Štabovi I i IV brigade pripremiće što bolje napad na Vijaku, tako da se ovo uporište likvidira sa što manje žrtava. Verovatno je da je neprijatelj iz Vijake angažovan prema VI diviziji, pošto se od jutros ne osjeća njegova aktivnost iz Vijake. U napadu koristiti bacače i protivkolski top.
- 7.— Borbeni znaci su danas Ilija—Marko.
- 8.— Evakuaciju materijala iz Vijake izvršiće I brigada. U Vijaci takođe preduzeti punu konfiskaciju u saglasnosti sa intendantom divizije.
- 9.— Zauzeće Vijake Štab I brigade objaviće sa tri istobojne rakete.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar p.pukovnik

Z. Romac⁷

Komandant major.

Kamenjar⁸

Načel. p.pukovnik,

Per.⁹ Grujić

⁷ Paško Romac Zdravko

⁸ Marko Peričin Kamenjar

⁹ Periša

**ZAPOVIJEST ŠTABA 3. PROLETERSKE (LIČKE) BRIGADE
OD 3. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDI-
NICA ZA POKRET PRAVCEM SOKOLJE — VIDAK —
ZVIJEZDA¹**

ŠTAB
III PROLETERSKE BRIGADE
VI PROLETDIVIZIJE „N.T.“
3 avgusta 1944 g.

**ŠTABOVIMA BATALJONA 1—4. KOMANDI ČETE ZA VEZU,
BRIGADNOJ INTENDANTURI I AMBULANTI**

U toku današnjega dana neprijatelj je napadao na položaje IV bataljona, a jačim snagama na položaje II bataljona — Oblaj Glava od pravca Zabrežje — Pogari. Neprijatelj je bio odbijen i zadržao se na liniji Sjenokos — Pobrini Han — Zabrežje.

Naša brigada u toku sjutrašnjeg dana izvršiće pokret u pravcu jugo-istoka.² A da bi skratili put sjutrašnjeg marša i odmorili što bolje jedinice činimo slijedeće:

1.— Sve jedinice danas obaviće večeru do 18 čas.

2.— I bataljon, četa za vezu, brigadna ambulanta, brigadna intendantura, djelovi III bataljona prikupiće se na prostoru gdje se nalazi I bataljon u 18.30 čas. i krenuti preko Sokolje — Vidak — Zvijezda (k. 1059) gdje će zanočiti.

3.— II bataljon u 19 čas. prikupiće se na istočnim padinama Oblaj Glave, t.j. poslije prolaska IV bataljona II brigade. Ovo učiniti neprimjetno. ostaviti zaštitne djelove i krenuti preko Zaruđa sa pravcem glavnine, gdje će sa glavninom i zanočiti. Zaštitne djelove povući čim pređe brisan teren preko Zaruđa.

4.— IV bataljon u prvi sumrak prikupiće se na prostoru Javornik, ostaviti zaštitne djelove, koji će fingirati napad prema Zabrežju,³ a glavninom bataljona krenuti preko Ponikve i na prostoru Zv. (Zvijezda) zanočiti, gdje će služiti kao predstraža brigade.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 30/6, k. 802.

² Vidi dok. br. 19.

³ U izvještaju 5. oružničke pukovnije od 26. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 3/3—8, k. 149e) o borbama oko Vareša piše da su 3. avgusta partizanske snage izvršile vatreni prepad na Vareš i da je tom prilikom njemačka posada imala 2 poginula i 2 nestala vojnika.

5. — Štab II i IV bataljona nastojaće prikupiti ljude iz sela gdje se nalaze, koji će služiti za vodiče, a u toku sutrašnjeg dana nosiće ranjenike za vreme marša.

II.

Dostavljaju vam se znakovi raspoznavanja za dva dana i to:

3-VIII-44 **Petar**

Pištoltj — Pirot

4-VIII-44 **Lazo**

Lanac — Lavov

(M.P.)

Načelnik — kapetan
D. Zaklan

BR. 11

RELACIJA ŠTABA 10. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 3. AVGUSTA 1944. DOSTAVLJENA ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE¹

ŠTAB
X. HERCEG. UD. BRIGADE N.O.V.
— JUGOSLAVIJE —
Pov. br. 425
3. VIII 1944 g.
D. Vrbica
u 23 h

ŠTABU XXIX. U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Crkvice

Šalje se relacija o operacijama ove brigade u vremenu od 1 jula do zaključno 31. jula t.g.

I. — ZADACI OVE BRIGADE BILI SU:

- a.— vezivanje švapsko-četničkih banda u nevesinjskom garnizonu i sprečavanje njihovog nadiranja ka Dabru i Planoj;
- b.— sadejstvo XIII. Hercegovačkoj NOU brigadi u oblasti s. Dubrave;

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 8/1, k. 1148—II.

v.— akcije na pruži: Dubrovnik — Mostar i demonstracije snaga kroz stolačko-ljubinski srez;

g.— vezivanje bilečkih četničkih banda i sprečavanje spajanja Švaba i četnika na Planoj u njihovoj ofanzivi, te razbijanje švapsko-četničke ofanzive u vremenu od 13. do 30. jula t.g.²

II. — OBOSTRANA SITUACIJA:

a.— kod neprijatelja:

Početkom jula okolni garnizoni neprijateljski: Stolac, Nevesinje, Gacko, Bileća i Trebinje imali su stalne posade jačine prosječno od po jedan bataljon pješadije švapske „vražije“ divizije, a uz to i izvjestan broj brdskih topova i nekolike brdske haubice.³ Pored ovih, u svim navedenim varošima bile su nepromijenjene snage četničkih banda, jedino u varoši Bileća nije bilo švapskih snaga, izuzev samo najmanji broj podoficira i vojnika za vezu između četničke i njemačke komande, ali s druge strane ovaj garnizon bio je najjači po brojnosti četničkih bandita.⁴

Oko 10. jula stizali su izvještaji sa raznih strana o pokretima Švaba na svim pomenutim sektorima duž glavnih komunikacija i pronosili se glasovi da su ovi pokreti vezani za predstojeći odlazak „vražije“ divizije iz Hercegovine, a da će istu zamijeniti nove švapske jedinice. Međutim docnije se ustanovilo da su ovi podatci bili netačni i da su navedeni pokreti bili zapravo — privlačenje novih snaga i grupisanje neprijatelja na pojedinim sektorima za predstojeću veliku ofanzivu na našu slobodnu teritoriju sa ciljem uništenja jedinica naše divizije.

Neprijateljsko naoružanje što se tiče švapskih jedinica bilo je kompletno i prilagođeno borbama na brdskom terenu. Imali su brojna automatska oruđa kao i potpuno teško pešadisko naoružanje (veliki i mali bacači i protivkolski topovi) a u Nevesinju i Stocu imali su i izvjestan broj tenkova lake i srednje tonaže.

Četničko naoružanje sastojalo se uglavnom iz pušaka, priličnog broja lakog automatskog oruđa, mali broj teškog auto-

² Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 91 i 158.

³ Odnosi se na jedinice njemačke 369. legionarske divizije („Vražje“). Bliže o njihovom rasporedu i dejstvu u julu vidi knj. 27, dok. br. 1, 84 i 181.

⁴ U Bileći je tada bila Bilećka četnička brigada, a u ostalim mjestima su bili četnici Nevesinjskog i Trebinjskog korpusa. Opširnije o njihovom rasporedu i dejstvu vidi dnevnik Bilečke četničke brigade i Operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa za period april — avgust 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—8468 i 9336).

matskog oruđa i teških bacača. Švabe su raspolagale sa velikim rezervama municije svih vrsta, dok su četnici nabavljali istu od Švaba, plaćajući je stokom koju su opljačkali iz parti-zanskih sela.

Moral, kako kod Švaba tako i kod četnika, u posljednje vrijeme prilično je opao uzrokom novostvorene situacije u svijetu velikim pobjedama Saveznika. Bilo je nekoliko slučajeva dezerterstva vojnika iz švapskih jedinica, a u četničkim redovima sve češće su se pojavljivale svađe i nesuglasice među njihovim starješinama, a dezerterstva njihovih boraca bila su redovna i svakodnevna pojava.

Ishrana Švaba bila je doturanjem iz unutrašnjih garnizona kao i pljačkom, dok su četničke bande primale redovita sledovanja raznih namirnica od Švaba, za usluge koje su istima činili, a pored toga snabdijevali su se i pljačkom naših sela. Odjeća kod Švaba ovoga puta bila je od ljetnog materijala osrednjeg kvaliteta, a obuća u prilično dobrom stanju, dok je kod četničkih banda odjeća i obuća bila narodna.

„Škriparenje“ skoro na svim spomenutim sektorima u posljednje vrijeme uzelo je šireg zamaha, što je u priličnoj mjeri otežavalo našu vezu sa udaljenijim jedinicama, jer su „škriparske“ bande pucale na naše kurire.

Neprijateljska avijacija bila je skoro potpuno neaktivna, izuzev par pojedinačnih letova izviđačkih aviona nad operativnim područjem naše brigade.

b.— kod nas:

Za cijelo vrijeme brigada je imala u svom sastavu pet bataljona. Brojna jačina ljudstva, oružja, municije i stoke vidi se iz priloženog pregleda.⁵ U toku mjeseca, bataljoni su ojačali sa izvjesnim brojem puškomitraljeza i drugog oružja, kao i popunjeni priličnim količinama municije, čime se u znatnoj mjeri osjetilo i pojačanje udarnosti brigade kao cjeline.

U toku ovoga mjeseca, brigada, a osobito pojedini njeni bataljoni, vodila je skoro svakodnevne borbe sa neprijateljem brojčano i naoružanjem nadmoćnijim, ali naši bataljoni su ipak iz svih borbi izlazili kao pobjednici, što se može pripisati jedino visokom moralu i borbenosti naših boraca kao i umješnosti u rukovođenju jedinicama u borbi od strane naših rukovodilaca. Pored toga, obilna pomoć u oružju, municiji i raznom drugom materijalu od Saveznika doprinijeli su podizanju borbenog duha kod naših boraca, a veliki uspjesi naših Saveznika u bitkama na

⁵ O brojnom stanju ljudstva i naoružanja 10. hercegovačke brigade u julu vidi knj. 27, dok. br. 136.

raznim frontovima jačali su volju naših boraca i rukovodilaca tako da su sa najvećim požrtvovanjem rešavali sve borbene zadatke.

Obzirom da je brigada operisala na ekonomski dobrim sektorima, prvom polovicom jula t.g., ishrana naših jedinica bila je zadovoljavajuća i stvorene su izvjesne manje rezerve u hrani, tako da se u ovom pogledu nisu osjetili veliki nedostatci ni do kraja mjeseca iako se brigada u drugoj polovici mjeseca jula našla na ekonomski iscrpljenom sektoru.

Odjeća i obuća kod naših boraca donekle je poboljšana primanjem manjih količina ovih potreba od Saveznika.

Vrijeme kao atmosferska pojava povoljno je uticalo na vođenje operacija, a kao prostor zahtijevalo je velike napore naših jedinica i često manevrisanje radi veličine sektora.

v. — kod susjeda:

Situacija kod susjeda odvijala se za cijelo vrijeme dosta povoljno iako su i te jedinice gotovo neprekidno vodile manje ili veće borbe sa neprijateljem, a u neprijateljskoj ofanzivi započetoj 13. jula XII. i XIII. brigada izvojevale su nekoliko sjajne pobjede nad Švabama, koje su uglavnom izazvale i potpuno razbijanje neprijateljske ofanzive još u samom njenom početku.⁶

Veza naše brigade sa ostalim brigadama, kao i sa susjednim partizanskim odredima bila je prilično dobra, a u nekoliko slučajeva bilo je borbene saradnje sa ovim jedinicama.

Saveznička avijacija bila je potpuni gospodar neba nad operaciskim prostorima naših jedinica, a u nekoliko slučajeva osjetilo se i njeno aktivno potpomaganje naših operacija.

III. — PROCJENA ZEMLJIŠTA I SNAGA:

U odnosu na naše snage, neprijatelj je kako brojčano tako i naoružanjem bio mnogo nadmoćniji, a brojna artiljeriska oruđa davala su mu mogućnost da olakša pokrete njegovoj pješadiji i da se lakše domogne pojedinih važnih terenskih oslonaca. S druge strane nesnalažljivost njihovog rukovodstva u vođenju jedinica na ovom kršnom terenu kao i neizdržljivost boraca u zamaranjima koja ovakav teren iziskuje, a nasuprot velikoj vještini naših rukovodilaca i boraca i prilagođenosti svemu ovome, neprijatelj nije mogao ispoljiti njegovu nadmoćnost ni u približno onoj mjeri koju bi trebalo očekivati. Zabacivanjem često puta i većih naših djelova u neprijateljsku pozadinu i djelujući na najvažnije njegove komunikacije iznenadnim napadima, nji-

⁶ i ¹¹ Opširnije o rasporedu i dejstvu pomenutih brigada vidi knj. 27, dok. br. 70, 84, 113 i 119.

hovo rukovodstvo dovođeno je u zabunu, sporo se snalazilo i rešavalo borbene situacije, što je redovno izazvalo velike gubitke u ljudstvu, stvaranje panike i bezglavo povlačenje i napuštanje najvažnijih oslonaca terenskih kojima je neprijatelj u prvim naletima i velikom vatrenom nadmoćnošću uspijevao da ovlada.

Držanje linije položaja Trusina — Zovi Do — Slatu kod Nevesinja omogućilo je sprečavanje neprijateljskog upada u Dabar, a kada je poslije teških i krvavih borbi i uspio da ovlada ovom linijom, predstojala mu je i druga linija prilično jakih položaja u pravcu Plane: Lipnik — Malinovi Vis. Ukoliko bi neprijatelj u nadiranjju od Nevesinja uspeo da ovlada i ovom linijom položaja i ukoliko bi ovome nadiranjju sadejstvovale jednovremeno i snage od Gacka i preko Hrguda, neprijatelju je bio gotovo potpuno otvoren put na Planu. Pojavom kakvih jačih neprijateljskih snaga od Ljubomira pa preko Sitnice na Kukun i Krstača, te njihovo eventualno dejstvo preko Pađeni i Podgorje ka Planoj, neminovno je izazvalo napuštanje i poslednjeg oslonca i položaja na pravcu: Davidovići — Plana, tj. položaja Rogovi. Padom i ovih položaja a ukoliko bi neprijatelj jače vezao branioca Tegarine Grede ispadom iz Bileće, moralo bi bezuvjetno doći do potpunog ovladivanja komunikacijom: Bileća — Plana — Korita. Ovlađivanjem sa položajem Kobilja Glava, put od Bileće za Gacko bio bi neprijatelju slobodan. Branilac bi u ovom slučaju bio natjeran da se prebacuje na istočnu stranu komunikacije: Bileća — Plana — Gacko i, istina, u mogućnosti i daljeg manevrisanja na crnogorskom terenu, ali bi time gubio ekonomske izvore Dabra, Fatnice i bilećkih sela, dok bi za ledima imao gotovo potpuno ekonomski iscrpljene krajeve crnogorskog krša. Pored toga ukoliko bi neprijatelj uspio da ovom komunikacijom ovlada još u prvom naletu, moglo bi se dogoditi da dođe do otkidanja naših dijelova koji bi se eventualno našli u tome momentu sa zapadne strane označene komunikacije, čime bi komandovanje bilo u veliko otežano sa jednoga mjesta, a možda i potpuno onemogućeno, što bi opet davalo i drugu povoljnu situaciju i mogućnost neprijatelju, tj. eventualno počesno tučenje razdvojenih dijelova.

Stožer odbrane bilećkog sektora na istočnoj strani drumu predstavlja Vardar naslonjen s jedne strane na jak položaj Tegarine Grede a s druge strane preko Kokot, vežući se za Bratogoš koji predstavlja branu neprijateljskom nadiranjju preko Vuči Do dalje na istok.

Svi navedeni položaji su kako topografski tako i taktički veoma zgodni za davanje otpora po dubini, ali da bi se istim moglo blagovremeno i u svim odsudnim momentima zagospodariti potrebna je velika pokretljivost i manevarska sposobnost

dotičnih jedinica kao i veliko iskustvo rukovodilaca u taktici gerilskog ratovanja, obzirom na veliku međusobnu udaljenost pojedinih označenih položaja i terenske teškoće.

IV. — ODLUKE:

Imajući pred očima sve okolnosti izložene u gornjoj tački, Štab brigade u svim momentima pravilno je cijenio situaciju i donosio jednoglasne i pravilne odluke te na taj način u odsudnim momentima brigada je uvijek gospodarila važnijim terenskim osloncima i pogodnim manevrima na bokove i u leđa neprijatelju, borbe su se završavale u našu korist, sve odluke sprovedane su u djelo, a neprijatelj je trpio teške gubitke.

V. — RASPORED SNAGA, PLAN AKCIJA I TOK OPERACIJA:

1. jula: Primljena zapovijest Štaba XXIX. U. divizije NOV Jugoslavije O. pov. br. sl. pisana 1-VII- t.g. u 20 časova.⁷ Po ovoj zapovijesti naša brigada imala je sa tri bataljona krenuti u toku 2. o.m.j. na prostoriju: s. Kamena — Dolovi — Rotimlja, u cilju mobilizacije Dubrava, kao i sadejstva XIII-oj brigadi u likvidiranju neprijateljske žand. kasarne Trijebanj. Dva bataljona imali su da ostanu na nevesinjskom sektoru, odnosno na liniji: Rogače — Slato — Drežanj — Studenci — Rakova Noga — Mucalovići, sa zadatkom zatvaranja pravca eventualnog neprijateljskog nadiranja preko Trusine ka Dabru i preko Davidovića ka Planoj.

Pokreti kroz Dubrave, ispoljavanje dejstva na komunikaciji Stolac — Domanovići, odmor na Hrasnu, likvidacija želj. stanice Poljice i odlazak na sektor Bileće, 2. jula do 10. jula 1944. godine.

Do 21 čas 2. jula t.g. brigada ostala u ranijem rasporedu, a tada je izvršen pokret bataljona „1“, „2“ i „5“ po spomenutoj zapovijesti Divizije, dok su bataljoni „3“ i „4“ ostali prema određenom zadatku i dalje na nevesinjskom sektoru. Svršetak dana zatekao je navedena tri bataljona u vršenju predviđenih pokreta.

3. jula: od 00.00 sati „1“, „2“ i „5“ produžili su pokret i istoga dana stigli u određena sela u Dubravama, ne naišavši nigdje na neprijateljski otpor sve do ulaska u sama sela, kada je neprijatelj pokušao sa intervencijom i to: jedna kolona Švaba „vražije“ divizije pokušala je da odbaci naš „1“ od sela Kamena, gdje

⁷ Vidi knj. 27, dok. br. 1.

se isti imao smjestiti, izvršivši pokret od Blagaja. Ovaj pokret neprijatelj je potpomogao artiljerijom, ali je poslije višerasovne borbe razbijen i vraćen nazad u Blagaj. Istovremeno „2“ je naišao na jednu grupu od oko 20 mještanskih „škripara“ na brdu Hum koji su pokušali da daju otpor, ali su ubrzo raspršeni prednjim dijelovima bataljona, a zatim se bataljon smjestio u selo Husković, gdje je ostao neuznemiravan do kraja dana. „5“ se smjestio u selo Rotimlja, zajedno sa štabom brigade. U 18 časova primljena zapovijest Štaba XXIX. U. divizije NOV Jugoslavije, koji se u to vrijeme nalazio u selu Trijebanj, pošto je XIII. brigada likvidirala ovu ustašku stanicu. Po ovoj zapovijesti, naša brigada dobila je zadatak da u prvi sumrak krene na prostoriju: s. Oplićić — s. Humac — s. Prenj, a bataljon koji ima da se smjesti u selo Humac treba usput da likvidira posadu žandarmerijske stanice Pileta na cesti: Domanovići — Stolac, čiju posadu je navodno sačinjavalo oko 100 hrvatskih žandarma kao i nešto Švaba. Međutim usljed udaljenosti bataljona, zapovijest štaba brigade nije mogla stići istima na vrijeme, te je predviđeni pokret izvršen tek u noći 3/4. jula.

4. jula: „1“ krenuo pravcem: Kamena — Pileta. Bande nisu sačekale naš dolazak izuzev veoma male grupe žandara koja je poslije kratkog otpora napustila ovo uporište. Naš „1“ zapalio je staničnu zgradu a zatim se prebacio na drugu stranu ceste Domanovići — Stolac i smjestio se u selo Humac zajedno sa Štabom brigade. „2“ je izvršio pokret istovremeno preko sela Crnići do sela Prenj, gdje se smjestio, a „5“ je obrazovao desnu kolonu rasporeda sa zadatkom da zatvori cestu od pravca Domanovići ka Stolac, a zatim da se smjesti u selo Oplićić, dajući potrebna obezbeđenja od pravca Domanovići. Pri likvidaciji stanice Pileta zarobljena su dva neprijateljska vojnika (pomoćni hrvatski žandari). Na pravcima „2“ i „5“ nije bilo otpora. Prema iskazima mještana, neprijatelj je predviđao naš napad, pa se je u toku prošle noći povukao ka Domanovići.⁸

Oko podne neprijatelj — ustaše i Milicija — pokušao je sa intervencijom svim raspoloživim snagama od s. Domanovići, ali je dočekan snažnom vatrom našeg „5“ i razbijen, te je jednom četom „5“ gonjen do u samo s. Domanovići. Poslije ovoga dan je protekao u miru na svim sektorima naših bataljona, dok se od pravca Masline čula preko cijelog dana žestoka paljba. To je naša XIII. brigada vodila žestoku i uspješnu borbu sa Švabama, natjeravši ih na kraju u samu varoš Stolac, pošto je nanijela neprijatelju gubitke od preko 30 mrtvih.

⁸ Opširnije o neprijateljskim snagama na tom prostoru vidi knj. 27, dok. br. 91 i 181.

Od štaba divizije primljena zapovijest i prema istoj izvršeno prebacivanje sva tri bataljona zajedno sa štabom brigade u selo Ravne Habatnice, gdje je brigada prenočila, nesmetano od neprijatelja. Odmah po stizanju u ovo selo primljena zapovijest od Divizije prema kojoj je brigada imala sutra ujutro izvršiti pokret i prebaciti se u selo Hrasno.

5. jula: Izvršeno je prebacivanje bataljona na prostoriju: Elezovići — Kučinari (Hrasno), gdje je dat odmor bataljonima. Sa ove prostorije vršeno je izviđanje u raznim pravcima, ali neprijatelj nigdje nije primijećen.

6. jula: Do 24 sata brigada ostala u istom rasporedu, a u ponoć 6/7. jula naš „5“ upućen u selo Strujići — prema zapovijesti Štaba Divizije — sa zadatkom da slijedeće noći likvidira domobransku posadu na željezničkoj stanici Poljice.⁹

7. jula: u 6 sati 30 minuta štab brigade, kao i „1“ i „2“ krenuli u pravcu Ljubinja. Ovaj pokret izvršen je u dvije kolone krstareći kroz sva usputna sela u cilju hvatanja i razbijanja ljubinskih četničkih bandi i škripara. U blizini samog Ljubinja, dijelovi našeg „2“ naišli su na jednu malu grupu „škripara“ koji su brzo rastjerani. Oko 15 časova bataljoni su dostigli predviđene logore i smjestili se i to: „1“ — s. Dubočica; „2“ — s. Kruševica, a štab brigade sa četom „1“ u samu varoš Ljubinje. „5“ je ovoga dana predanio u selu Strujići neprijatelj od neprijatelja i po padu mraka krenuo ka željezničkoj stanici Poljice da istu likvidira.

8. jula: U 6 časova ujutro dijelovi brigade od Ljubinja izvršili pokret na prostoriju sela Zagora — Janjač — Vlasače, krstareći kroz usputna sela, ali se nigdje nije naišlo na neprijatelja, izuzevši beznačajne manje škriparske grupice koje nijesu davale otpor. Oko 15 časova bataljon „1“ i „2“ kao i štab brigade stigli su u određene kantonmane i smjestili se i to: „1“ u selo Janjač. „2“ u selo Vlasače, a štab brigade u selo Zagora.

„5“ je pred samo svanućе ovoga dana izvršio napad na železničku stanicu Poljice. Domobranska posada ovoga uporišta brojila je oko 60 boraca sa jednim oficirom i nekoliko podoficira. U veoma kratkoj borbi naš „5“ je likvidirao ovo uporište, zarobivši pri tome 23 domobrana: ubijeno 2 a nekoliko ranjeno. Naš bataljon nije imao nikakvih gubitaka. Ovdje je zaplijenjeno od neprijatelja: dva laka bacača, dva mitraljeza „Švarcloze“, 5 puškomitraljeza „Brno“, dvije mašinke, 40 pušaka, dva sig-

⁹ i ¹⁰ Bliže o tome vidi knj. 27, dok. br. 18 i 181, kao i dnevni izvještaj 9. posadnog zdruga od 20. jula 1944 (Arhiv VII, reg. br. 40/2—1, k. 111).

nalna pištolja, 20.000 jugoslovenskih pušcanih metaka, preko 300 granata za laki bacač, kao i prilična količina ručnih bombi i ostale vojničke spreme.¹⁰

Istovremeno — i vezano sa ovom akcijom — jedan bataljon Južnohercegovačkog partizanskog odreda vršio je napad na posadu željezničke stanice Jasenica Lug, ali je bio odbijen.

Po izvršenoj akciji „5“ prebacio se je u selo Zagora gdje je stigao oko 17 časova i tu zanoćio. Po padu mraka primljena zapovijest od štaba XXIX. U. divizije da se dijelovi brigade iz Zagore prebace u toku sutrašnjeg dana na sektor Ljubomira. 9. jula: Pokret ka Ljubomiru izvršen u dva pravca: jednom kolonom — glavnom — pravcem: Grkavci — Ukšići — Ščenica, a drugom kolonom obuhvatno preko Zmijanica pa na Domaševo i dalje na Ščenicu. Prva kolona imala je zadatak čišćenja samog Ljubomira od eventualnih četničkih banda, dok je druga trebala da obuhvati selo Bodiroke, gdje se je navodno nalazila jedna grupa četničkih banda jačine oko 50. Prvu kolonu sačinjavao je „1“ i „5“ a drugu „2“. Kolona koja je išla preko Zmijanica naišla je u blizini sela Bodiroke na manju grupu bandita koji su otvorili vatru, ali su poslije kraćeg puškanja pobjegli. Bataljoni koji su išli preko Ljubomira iznenadili su jednu grupu zavodskih bandita jačine oko 60 prilikom spuštanja naše kolone sa Klenka u selo Ukšići. Bande su pobjegle na drugu stranu Ljubomirskog Polja a zatim su se oduprle sa kosa iznad škole u Ljubomiru i od sela Pijavice. Ove bande davale su prilično žilav otpor sve do momenta kada su bile obuhvatno napadnute dijelovima našeg „5“ preko s. Pijavice a tada su se u neredu povukle ka Jasenu, ostavivši dva mrtva, a imali su i izvjestan broj ranjenih.

Kod našeg „1“ tom prilikom lakše je ranjen zamjenik komandanta bataljona poručnik drug Veljko Albijanić.

Poslije ovog sukoba, bataljoni su krenuli do određenih kantonmana i smjestili se i to: „2“ u Ščenica, „5“ u Vlaška, a „1“ u s. Pijavice. — Četa „2“ pri pokretu ka Ščenica iznad sela Podosoja u Ljubomiru naišla je na škripare koji su pucali iz kuća ovog sela...

Štab brigade smjestio se je sa „2“ u selo Ščenica.

10. jula: u 7 sati ujutro brigada je krenula sa označene prostorije na bilečki sektor pravcem: Vlaška — Šobadine — Podgorje a oдавde je izvršen razmještaj: „1“ i „5“ u selo Podgorje, a štab brigade sa „2“ u selo Selišta. Svi ovi bataljoni dali su najpotrebnija obezbeđenja u pravcu Bileće.

XII. brigada sa svojim bataljonima držala je položaje: Trnovica — Okolište — Vuči Do, čekajući da bude smijenjena

našom brigadom po naređenju štaba divizije, a zatim da se prebaci na nevesinjski sektor i da smijeni tamošnja naša dva bataljona koji se potom imaju vratiti u sastav brigade kod Bileće.

Pri prolazu brigade kroz Šobadine, neprijatelj je ispoljio dejstvo sa Dubovca i sa Iline Glave. Naš „1“ ovladao je sa Mantokit i ostao tu kao stalna pobočnica glavnini dok ista nije izvršila prebacivanje do Podgorja.

Na nevesinjskom sektoru kod naših bataljona „3“ i „4“ za cijelo ovo vrijeme (od 1. do 10. jula t.g.) nije bilo nikakvih značajnijih sukoba sa neprijateljem. Ovi naši bataljoni povremeno su vršili manje ekonomske akcije kao i nekoliko dnevna i noćna prepada na četničke bande u pravcu Nevesinja i Zaloma.

Smjenjivanje XII. brigade na sektoru Bileća, prikupljanje brigade, švapsko-četnička ofanziva i njeno razbijanje 11. do 31. VII.

11. do 14. jula zaključno izvršeno smjenjivanje XII. brigade na bilečkom sektoru našim bataljonima. 14. jula bataljon „4“ i „3“ stigli u sastav brigade od Nevesinja. Ovoga dana raspored brigade bio je sledeći: „1“ — Okolište; „2“ i „4“ — Selišta; „3“ — Lađevići; „5“ — Trnovica. „3“/XII. po naređenju štaba divizije, stavljen je pod privremenu našu komandu i zadržan je u selu Vuči Do. Sa bataljonom II. dalmatinske brigade u Pilatovci uhvaćena veza. Štab brigade do 16. jula nalazio se najprije u Selišta, a potom u Lađevići, a 16. jula prebacio se u selo Okolište i ostao samo jednu noć, pa se zatim definitivno smjestio u selo Donja Vrbica gdje je ostao do kraja mjeseca jula.

Prve vijesti o neprijateljskoj ofanzivi i naša intervencija ka Vlahovići i Ljubinje: (16. jula t.g.)

Ovoga dana do podne nije bilo nikakvih značajnijih promjena, a u 13 časova stiže izvještaj od naše XII. brigade, kao i od Komande I. Područja Vojne oblasti XXIX. U. divizije da su Švabe i četnici od Nevesinja i Stoca preduzeli ofanzivu na našu Diviziju, te da XII i XIII. brigada već dva dana vode žestoke borbe sa neprijateljem na sektoru: Hrgud — Sniježnica — Trusina.¹¹ Istovremeno primljen je izvještaj preko OB-centra brigade, da je jedna jača kolona četnika iz Bileće (oko 400) krenula prema Ljubinju, te da se na Žegulji ima sastati sa drugom neprijateljskom kolonom koja je krenula od Stoca a odatle zajednički nadirati preko Vlahovića sa ciljem da udare našoj XIII. brigadi u leđa i upadnu u Dabar.¹² Radi toga, XIII. brigada

¹² O dejstvu četnika vidi knj. 27, dok. br. 104 i 158.

tražila je od nas **hitnu** intervenciju na ove bande, što je štab brigade odmah i preduzeo. Naši bataljoni „4“ i „3“ hitno su upućeni ka Vlahovići, a „3“/XII. poslat je usiljenim maršem iz Vuči Do najkraćim pravcem na sektor Sitnice sa zadatkom da potpomogne akciju naših dvaju bataljona kod Vlahovića, štiteći im leđa, kao i da ukoči eventualne neprijateljske pokrete od T'rebinja, a po potrebi da udari u bok i leđa bandama koje bi naši bataljoni kod Vlahovića razbili, i koji bi se eventualno povlačili preko Granice u Bileću.

„3“ je izvršio pokret pravcem: Kukun — Oblo Brdo — V. i M. Gradina — Drvenica, gdje je uhvatio vezu sa „4“ koji se kretao pravcem: Simijovo — Vranjska — Kovačevac — Radimlja. Ovdje su bataljoni zanoćili, pošto su saznali da se četničke bande nalaze oko Ljubinja i na Bančićima. Do 19. jula ovi bataljoni bili su u akciji na četničke bande na spomenutom sektoru, ali do toga dana o ovim akcijama štab brigade nije imao nikakvih podataka radi nemanja veze sa zamjenikom komandanta brigade koji je bio sa ova dva bataljona.

„2“ primio je položaje „3“/XII; „1“ je ostao u Okolište. „5“ u Trnovica. Ovim našim bataljonima izdata je zapovijest da u prvi sumrak napadnu neprijatelja na spoljnim utvrdama Bileće i to: „1“ na Hadžibegovo Brdo i Modropac, „5“ na Čurjen i Dubovac, 1. bataljonu II. dalm. u. brigade u Pilatovci poslata veza da istovremeno napadne bande na Vlainja. Do ponoći nije ispoljeno dejstvo na Hadžibegovo Brdo i Modropac, jer je naš „1“ čekao ispoljavanje dejstva dalmatinskog bataljona na Vlainja, što se međutim do toga vremena nije osjetilo. — „5“ je ovladao predviđenim položajima bez borbe, jer neprijatelj iste nije držao ove noći. Svršetak dana zatekao je „3“ i „4“ u pokretu kao i naš „2“ i „3“/XII. „5“ je bio na Čurjenu a „1“ u pripremi za izvršenje napada pod Hadžibegovim Brdom.

Uloga brigade u razbijanju neprijateljske ofanzive: dalji razvoj događaja do sloma ofanzive:

17. jula, oko 1 sat primljena zapovijest štaba XXIX. U. divizije Str. pov. broj: 635 od 16-VII¹³ — u kojoj je izneseno, da je neprijatelj 13. o.mj. svim raspoloživim snagama iz više pravaca preduzeo veliku ofanzivu na našu Diviziju sa ciljem „uništenja“ njene žive snage. Tako isto iz ove zapovijesti vidjeli su se veliki uspjesi naše XII. i XIII. brigade na nevesinjskom i stolačkom sektoru, kao i XI. brigade kod Gacka, gdje su naše jedinice nanijele neprijatelju velike gubitke i omele ga u izvršenju prvih

¹³ Vidi knj. 27, dok. br. 63.

njegovih zadataka.¹⁴ Naša brigada dobila je zadatak da zatvara pravce i to: od Bileća ka Plana, od Bileća i Trebinje ka Sitnica, a isto tako u zajednici sa bataljonima II. dalm. brigade od Bileća ka Vilusi. Dati raspored bataljona naše brigade imao je biti. Vuči Do — Okolište — Trnovica — Lađevići, a jedan bataljon kao rezerva u selo Kovači.

U toku ovoga dana nije se mogao izvršiti navedeni raspored radi odsutnosti naših bataljona „3“ i „4“ kao i „3“/XII. koji je prema ovoj zapovijesti imao biti odmah prebačen u selo Kapavica i tu ostati kao diviziska rezerva.

Naš „1“ nije izvršio napad na Hadžibegovo Brdo jer nije osjetio dejstvo dalmatinskog bataljona na Vlajinja, pa se u zoru povukao u njegov stari logor. Međutim „1“ II. dalmatinske brigade izvijestio nas je da je vršio prepad na Vlajinju i da je tom prilikom imao 1 ranjenog.

Preduzete potrebne mjere da bi se naš „3“ i „4“ što prije vratili na bilećki sektor, a „3“/XII. poslato naređenje da se hitno vrati u selo Kovači, što je isti i izvršio odmah u toku dana i smjestio se u selo Kovači.

18. jula: Primljena zapovijest od štaba divizije O. str. pov. broj: 638 od 18. VII. t.g.¹⁵ i pristupljeno odmah izvršenju iste (vidi u prilogu). „2“ dobio naređenje, da — pošto bude smijenjen od bataljona II. dalmatinske brigade u Vuči Do — prebaci se hitno u Gornja Vrbica, gdje ima ostati kao brigadna rezerva do daljnjeg. „3“ i „4“ se još nijesu vratili. „5“ je ostao u Trnovica, a „1“ u Okolište zatvarajući pravce od Bileće. Ovoga dana neprijatelj iz Bileće nije vršio nikakvih jačih ispada. Prvi zarobljenici „vrađije divizije“ prošli kroz D. Vrbicu za štab divizije.

19. jula: U toku dana nije bilo neprijateljskih ispada u pravcu naših položaja. U 20 časova stižu „3“ i „4“ od Vlahovića i Ljubinja. Pošto je od Divizije primljena avizo-zapovijest, da bi zbog novostvorene situacije na pravcu Lastva mogao dalmatinski bataljon biti povučen iz Vuči Do, to je naš „3“ smješten u Trnovica zajedno sa „5“, kako bi ovaj posljednji u tom slučaju mogao biti upućen u selo Vuči Do.

Naš „3“ i „4“ po dolasku na Vlahovići saznali su za prisustvo četničkih banda kod Ljubinja i na Bančićima pa su odmah izvršili pokret na taj sektor. Uspjeli su da razbiju u zajednici sa Južnim odredom ove bande, spriječivši im dalje vršenje mobilizacije koju su bande već bile otpočele u ljubinjskom srezu. Pošto su razbijene, bande su bile protjerane ka Bileći a sve što

¹⁴ Opširnije o rasporedu i dejstvu 11. hercegovačke NOU brigade vidi dok. br. 7.

¹⁵ Vidi knj. 27, dok. br. 30.

su već bili mobilisali osulo se i vratilo kućama. U ovoj akciji naši nijesu imali gubitaka, dok su četničke bande imale dva mrtva i tri teže ranjena. Zarobljen jedan četnik i zaplijenjena jedna puška. Po povratku „4“ se smjestio u Lađeviće a „3“ u Trnovica.

Pred mrak dva saveznička aviona mitraljirali su četničke bande na putu Trebinje — Bileća kojom prilikom je bilo nekoliko ranjenih bandita.

20. jula: Naš „2“ po naređenju štaba divizije prebačen u Vuči Do a „5“ u Mokri Do. — Od „3“/XII. primljen izvještaj da je isti krenuo po zapovijesti štaba divizije u pravcu Brestice jer su navodno četničke bande u jačini oko 150 napravile ispad preko Šipačna.¹⁶ Od našeg „3“ preko OB-centra primljen izvještaj da bande namjeravaju napasti naše položaje u toku nastupajuće noći. Preduzete su mjere opreznosti.

21. jula: *Ispad bilečkih banda i njihovo ovladivanje sa položajima: Osmić Gomile — Krstača — Kukun:* U 15 časova primljen je izvještaj od našeg „1“ i „3“ da su bande iz Bileće izvršile pokret oko 12 časova u dvije kolone i to: bilečko polje — Podosoje pa dalje preko Granice i Krstače, a jednom pobočnicom izbili su na Dubovac. U onoj prvoj koloni zapažena je veća komora. Izvjesni djelovi banda izbili su i na Čurjen. Prema prvim podacima ukupna jačina banda bila je 400 do 500 boraca.¹⁷ Naš „1“ i „3“ odmah su uhvatili dodir sa neprijateljem na pravcu Bijela Rudina.

Štab brigade odmah je izdao zapovijest „1“ i „3“ za napad i to: „3“ pravcem: Trnovica — Podgorje, te dalje vežući se lijevo sa „1“ izbiti na Osmić Gomile, a „1“ istovremeno ima da napada preko Bijela Rudina i u zajednici sa „3“ stjerati bande u Bileću. Preko „1“ poslata veza sa „2“ da i on ispolji dejstvo ka Bileći na njegovom pravcu, a Štabu divizije upućen hitan prijedlog za intervenciju sa našim „4“ preko Kukun, ukoliko bi bande uspjele da ovladaju sa Osmić Gomilama.

U vremenu od 19 do 19 i 30 časova dvije čete „1“ i jedna četa „3“ stupile su u veoma žestok sukob sa neprijateljem na k. 681 sjeverno od sela Pađeni i na Trklji (između Bijela Rudina i Plana). Nakon pola časa bande su odavde odbačene duboko ka Podgorje, ali se dalje nisu dale potisnuti. „1“ nas je izvijestio da su ove neprijateljske snage jačine 400 do 450 boraca i da se bore vrlo uporno. Još oko 18 časova neprijatelj je ma-

¹⁶ Odnosi se na četnike Gatačke brigade. Opširnije o njihovom dejstvu vidi knj. 27, dok. br. 113.

¹⁷ i ¹⁴ Borba je vođena sa četnicima Bilečke brigade. Bliže o sastavu pomenutih kolona, kao i o napadu na Bileću vidi knj. 27, dok. br. 104.

njim dijelovima već bio izbio na Osmić Gomile, a oko 21 čas viđena je vatra i na Kukunu.

U 21 čas primljen je izvještaj od „4“ da je krenuo na zadatak preko Rogovi.

Predviđajući neprijateljski ispad u toku noći i u pravcu Vardara i Tegarine Grede, izdato je našem „1“ i „3“ naređenje da povećaju budnost kod ostalih njihovih djelova. Međutim do kraja dana situacija je ostala nepromijenjena.

22. jula: Pred podne jedna kolona četničkih banda iz Bileće jačine oko 100 do 150 izvršila je pokret u pravcu Plana. Dvije čete našeg „1“ kao i četa „3“ upućene su u napad. Borba je trajala sve do mraka i bande su zanoćile na Nakovanj¹⁸ i na Bijela Rudina.

Od „1“ primljen izvještaj da je u jučerašnjoj borbi na Bijela Rudina imao jednog mrtvog i 4 ranjena druga.

Noćni napad na spoljna utvrđenja Bileće i ovladavanje sa istim:

Radi neizvjesne situacije kod našeg „4“ za kojega se računalo da vodi neravnu borbu sa neprijateljem, što se dalo zaključiti po neprekidnoj i žestokoj pucnjavi od pravca Kukuna i Simijova, kao i radi lakšeg vezivanja bilećkih banda u gradu, štab brigade izdao je zapovijest našem „5“, „2“ i četi „1“ da u toku noći ovladaju sa položajima: Vlajinja — Hadžibegovo Brdo — Modropac. Oko ponoći bataljoni su u najvećoj tišini podišli označenim neprijateljskim položajima i u jednom snažnom nalletu ovladali su sa istim ne pretrpivši nijednog gubitka. Jednovremeno „1“ i „3“ napali su neprijatelja na Čurjen ali i pored veoma žestokog i ponovljenog juriša bande se nisu dale zbaciti sa ovoga položaja. U ovoj borbi neprijatelj je imao jednog mrtvog, 5 teže i 7 lakše ranjenih, dok je naš „1“ imao dva mrtva i dva ranjena.¹⁹ Ovoga dana dobijeni su podatci da je u Bileću stiglo oko 40 Švaba sa radio stanicom. Po ovome kao i po veoma upornoj borbi neprijatelja oko Bileće i na položajima: Osmić Gomile — Krstača — Kukun jasno se opažalo da četničke bande imaju zadatak da ovladaju sa sektorom Sitnice pripremajući te položaje Švabama kao polazne u duhu opšteg neprijateljskog plana ofanzive koji je bio jasno izložen u zapovijesti komandanta švapske divizije koja je nađena kod ubijenog njemačkog majora na Sniježnici.²⁰

23. juli: Oko 2 časa „4“ bataljon je stigao u Lađeviće poslije 11 časova neprekidne i veoma žestoke borbe protiv neprijatelja koji je u ovoj borbi angažovao 400 do 500 boraca. Borba se vo-

¹⁸ Misli se na Nakvan-gradinu (vis sjeverno od Bileće).

²⁰ Vidi knj. 27, dok. br. 158.

dila na prostoru Osmić Gomile — Krstača — Mali i Veliki Kukun — Riđa Lokva — Podgorje. U ovakvoj situaciji naš „4“ bio je prinuđen da se povuče na Rogove a bande su se dijelovima spustile u selo Pađeni gdje su zapalile dvije-tri pojate. U ovoj borbi neprijatelj je imao šest mrtvih i više ranjenih, dok je kod našeg „4“ poginuo zamjenik komandira čete, zastavnik drug Mastilović Jovan; nestao jedan bivši domobran, jedan Italijan i jedan zarobljeni četnik. Istoga dana „4“ je iz Lađevići prebačen u Kovači a štab divizije obaviješten je o njegovom povratku.

Naš ponovni neuspjeh pokušaj da odbacimo neprijatelja sa Osmić Gomila: (24. i 25. jula)

Do 13 časova (24. jula) nije bilo nikakvih promjena, a tada je primjećen pokret izvjesnih neprijateljskih dijelova u pravcu Plane. Istovremeno manji neprijateljski dijelovi krenuli su ka Bogdašići, ali su ovi poslednji odbijeni. Saznalo se da je u samoj varoši Bileća ostao samo manji broj bandita a da su svi ostali izašli van varoši i drže položaje: Čurjen — Osmić Gomile — Bukovi Vrh.

Da bi se bande razbile i stjerale natrag u Bileću sa označenih položaja namijenjenih Švabama za polazne položaje (koloni koja je trebala krenuti od Ljubomira), štab brigade donio je odluku da se ovaj neprijatelj napadne sa tri bataljona na prostoru Osmić Gomile — Krstača i po razbijanju da se stjera u Bileću. Po ovoj odluci i prema izdatoj zapovijesti naš „2“ krenuo je pred mrak pravcem: „Podgorje — Osmić Gomile s tim, što ujutro (25. jula) ima napasti neprijatelja na ovome položaju, ali tek pošto naši „3“ i „4“ ispolje dejstvo preko Krstače. „4“ je krenuo preko Plane da u zajednici sa „3“ odbaci bande koje su vršile pritisak prema Planoj, a zatim da se zajedno sa „3“ preko Pađeni izbaci na Kukun. Po ovladivanju sa Kukun i Simijovo nadirati dalje preko Krstače, obuhvatajući neprijatelja desnim krilom, a zatim uhvativši vezu sa „2“ prethodno stjerati bande sa ovih položaja i goniti ih do Bileće. Do kraja dana bataljoni su bili u pokretu radi izvršenja ovoga zadatka.

Oko 4 sata ujutro (25. jula) naš „2“ napao je bande na Osmić Gomile i poslije kraće borbe ovladao sa ovim položajem, koga su bande do toga momenta držale sa manjim snagama. Međutim pošto je ovaj napad bio preuranjen, tj. prije nego su „3“ i „4“ stigli da ispolje dejstvo preko Krstače, a „2“ je ovo učinio bez prethodnog hvatanja veze sa ovim bataljonima kako je to bilo predviđeno (da uhvati vezu), to su bande nadmoćnijim snagama prikupljeno i koncentrično izvršile povratni napad na „2“ i poslije žestoke borbe prsa u prsa zbacile ga sa Osmić Gomila, te se isti morao pred mrak povući preko Podgorja na

Planu. Odbacivši ovaj naš bataljon, neprijatelj je zatim prikupio sve raspoložive snage i bacio se najvećom žestinom na ostala naša dva bataljona. Usled popuštanja izvjesnih dijelova našeg „3“ na desnom krilu rasporeda ovih bataljona kao i zbog velike nadmoćnosti neprijatelja i radi udara jedne neprijateljske kolone našem „4“ u leđa od pravca Sitnice, ovi naši bataljoni popustili su. Neprijatelj je preuzeo inicijativu u svoje ruke i odbacio naše bataljone koji su se morali povući ka Pađeni i Orhovica. Poslije ovoga izvjesni neprijateljski dijelovi su se spustili sve do sela Kukriča gdje su izvršili nekoliko paljevina kuća i pojata.²¹ Po padu mraka „3“ i „4“ su se povukli u sastav brigade i smjestili se i to: „3“ u Lađevići a „4“ u Selišta.

U ovoj borbi neprijatelj je imao ukupno 13 mrtvih i više ranjenih, dok je naš „2“ imao dva mrtva, a ukupni gubitci naših bataljona u ranjenim iznosili su 5 boraca. Tako je propao i naš ponovni pokušaj da neprijatelja odbacimo sa pomenutih položaja. 26. juli: Bez značajnijih događaja. Oko 50 bandita pokušalo sa prepadom na četu „1“ na Modropac, ali su odbijeni bez žrtava na našoj strani.

Prodiranje Švaba od Nevesinja kroz Davidoviće ka Meka Gruda, njihov neuspjao pokušaj izbijanja na Plana i vezivanje sa bilečkim bandama. Uspio manevar brigade, razbijanje i gonjenje neprijatelja ka Nevesinju (27, 28. i 29. jula).

27. juli: Oko 2 časa primljen je izvještaj od Komande I. Područja Vojne oblasti da je neprijatelj od Nevesinja (Švabe) uspio nadmoćnim snagama potisnuti našu XII. i XIII. brigadu te da vrši nadiranje dalje u pravcu Davidovića, te da su se ove naše brigade već prebacile južno od Lipnika. Štab brigade izdao je zapovijest „4“ i „2“ o sledećim zadacima: „4“ da preko Rogovi odmah uhvati vezu sa XIII. brigadom, pa ukoliko su spomenute

²¹ i ²² U dnevniku Bilečke četničke brigade se kaže: da je njena lijeva kolona, pod komandom Alekse Kisića, 25/26. jula vodila tešku borbu protiv 2. i 4. bataljona 10. hercegovačke brigade, da ih je potisla sa prostora Ravnine — Sitnica — Orlovac i s. Simijovo — Ostrovica — s. Njeganovići i da je tom prilikom imala 3 poginula (Dušan Kašelj, Dušan Batinić i Radoslav Pecelj) i 7 ranjenih; da je njena desna kolona od 25. do 27. jula u nekoliko mahova prodirala do s. Plane i s. Krivače i imala teške borbe sa komunistima; da 29. jula nije uhvaćena taktička veza sa gatačkim četnicima; da je zbog ugroženosti Bileće preduzet napad preko Vranje Dubrave na položaje Modropac — Hadžibegovo brdo — Kamenica, ali je taj pohod skupo koštao, jer je komanda 200 (Komanda istočne Bosne i Hercegovine) izgubila 4 vanredno dobra borca (Radovana Samardžića, komandira čete, Ilića, Gojka Rankovića i Ratkovića) i imala 5 ranjenih; i da je u borbama oko Bileće poginuo Božo Vujović Penzel, komandir 3. čete Graničkog četničkog bataljona (Arhiv VII, reg. br. BH—V—8468).

brigade zaista prešle na ovu stranu Lipnika, ovaj bataljon ima da posjedne Rogove, a ukoliko bi se nalazile i dalje na prostoru Davidovići — Rioca, bataljon bi se prebacio u Orahovica, a naš „2“ prešao bi na Plana radi zatvaranja pravca od Bileće preko Plana ka Korita, dok bi naš „3“ došao u Trnovica gdje se dotle još nalazio naš „2“. Do 11 časova situacija se nije izmijenila, a tada je stigao izvještaj od pomoćnika politkoma ove brigade iz Kačnja gdje se isti nalazio sa našim „4“ (bataljon prebačen ovamo po jednoj kasnijoj zapovijesti štaba brigade). Po ovome izvještaju. XII. i XIII. brigada prebacile su se u toku prošle noći preko Dabra na sektor: Vlahovići — Ubosko,²² a naš „4“ uputio je patrole duboko u pravcu Davidovića i Rioca radi hvatanja dodira sa neprijateljem, a tako isto i u pravcu Pađeni i Njeganići. Međutim, do toga časa dodir nije uhvaćen. Istovremeno stiglo je i naređenje štaba divizije Str. pov. br. 666 od 8 časova istoga dana prema kome naš „4“ ima hitno da se uputi na Lipnik, i da odatle izviđa u pravcu Lukavačkog Klanca i preko Davidovića ka Beždeđe. Za slučaj da bi neprijatelj nadirao dalje u pravcu Rioca i Korita ili preko Davidovića ka Meka Gruda, ovaj naš bataljon treba da napadne neprijatelja i da mu oteža i uspori dalje probijanje. Jedan naš bataljon ima da se hitno uputi na Rogove radi sprečavanja pokreta četničkih banda sa Osmića Gomile — Kukun ka Korita. U duhu ove zapovijesti, štab brigade odmah je izdao potrebna naređenja.

Do kraja dana neprijatelj je napravio dva ispada i to: manji — od Bijele Rudine ka Mokri Do i jači — od Podgorja ka Planoj. Prvi ispad neprijatelj je izvršio rano ujutro, ali je odbaćen, a drugi oko 20 časova. Borba sa ovim trajala je do oko 22 časa, kada su bande odbaćene ka Podgorju. Naši nisu imali gubitaka a neprijateljski su nepoznati. U 15 časova primljen je izvještaj od štaba divizije sa naznačenjem da od Gacka nema za sada nikakvih neprijateljskih pokreta. U 20 časova jedan neprijateljski izviđački avion preleteo je preko naših položaja od pravca Trebinja do Divina, spuštajući se nisko iznad Fatničkog Polja i Plane te preko Meke Grude odletio u pravcu Kobilja Glava. Brigada zanoćila u sledećem rasporedu: „5“ — Vlainja — Hadžibegovo Brdo; „1“ — Modropac — Bogdašići; „3“ — Trnovica — Mokri Do; „2“ — Plana — Rogovi; a „4“ krenuo ka Lipnik.

28. jula: oko 11 časova „2“ nas izvještava da je neprijatelj od pravca Nevesinja izvršio dalje prodiranje i da je već izbio do Tucakov Do i Ljeskovac sa njegovim lijevim krilom, a desnim do na Gradina iznad sela Kačanj. Ovaj bataljon uputio je vezu

²² Vidi knj. 27, dok. br. 102.

našem „4“. Odmah zatim primljen je izvještaj i od „4“ sledeće sadržine: „... Neprijatelj nadire preko Suhi Vrh i Kalac. Mi držimo položaj: k. 992 — Krstac, kao i Čovkovina; glavna neprijateljska kolona nadire od Potklanac ka Kalcu. Imamo vezu sa „4“/XI. u Bjelavi.“ Bataljon je u ovome izvještaju tražio pojačanje, da bi po padu mraka napao i odbacio neprijatelja. Švabe su ovladale sa Suhi Vrh još u toku prošle noći, tj. prije nego je naš „4“ dobio naređenje da krene na taj pravac. U 5 sati i 30 min. ovaj bataljon primio je borbu sa brojno nadmoćnijim neprijateljem. Po ocjeni štaba ovoga bataljona, neprijatelj je na tome pravcu bio jačine oko 300 boraca. Štab brigade hitno je izdao naređenje „5“-om II. dalmatinske brigade da smijeni dijelove našeg „5“ na Vlajinja a našem „5“ da se hitno prebaci u Gornju Vrbicu gdje će ostati do daljega kao brigadna rezerva. Istovremeno • poslat je izvještaj štabu divizije o situaciji.

Oko 14 časova bande iz Bileće izvršile napad na naše položaje na liniji: Modropac uz Prijedor do Vranje Dubrave ali su odbačene uz nepoznate gubitke.²³ Naš „1“ je imao dva ranjena. U 19 časova primljena zapovijest od štaba XXIX. divizije O. str. pov. br. 673, pisana u 17 časova i 30 min.²⁴, sa sledećim predviđenim manevrom: naša brigada ima da zadržaje neprijatelja od pravca Rioca — Korita i da ne dozvoli da se neprijatelj od Bileće i Nevesinja sjedini na prostoru: Meka Gruda — Korita — Plana, a kad XII. i XIII. brigada (koje su već krenule na zadatak) ispolje njihovo ofanzivno dejstvo za leđima neprijatelju, mi prelazimo u protivnapad i gonjenje neprijatelja. U duhu ove zapovijesti štab brigade je izdao potrebna naređenja bataljonima.

U 20 časova primljen je izvještaj od „2“ sledeće sadržine: „Dva četnička bataljona (zavodski i granički) krenuli su od Čurjen preko Podgorja, a odavle jedan je produžio preko Pađeni ka Orahovica i Rogovi dok je drugi počeo podilaziti od Podgorja direktno ka Planoj. Bande kroz Pađene počele su sa paljenjem koliba. Švabe od Nevesinja odbacile su lijevo krilo našeg „4“ i izbile na kose iznad Kačnja, nastupajući dalje ka Rogovi.“ Tako isto s drugih strana dobijeni su izvještaji da je primijećeno jače koncentrisanje četničkih snaga na Čurjenu a utvrđeno je i to da su četničke bande napustile položaje Osmić Gomile — Kukun. U sam mrak viđene su rakete duž cijelog rasporeda četničkih banda i po svemu ovome bilo je jasno da bande u toku noći namjeravaju izvršiti koncentričan napad na naš „2“ na Plana sa jasnim ciljem da ga odbace i udare u leđa našem „4“, te na taj način izvrše **spajanje sa Švabama na Rogovi**. Njihove snage od Čurjena trebalo bi u tome slučaju da napadnu

²⁴ Vidi knj. 27, dok. br. 121.

na položaje našeg „1“ i na taj način vezati ove naše snage na centru i spriječiti im svaku eventualnu intervenciju u pravcu Plana — Rogovi.

U ovakvoj situaciji štab brigade odlučio je da preduhitri neprijatelja napadajući ga odmah na Čurjenu, a po odbacivanju sa ovog položaja dejstvovati na one četničke kolone koje su krenule od Podgorja i time ih natjerati da se okrenu ka Čurjen i Bijela Rudina. Znači, odvući ove bande od Plane i Rogova i time omogućiti našem „2“ i „4“ da zadrže Švabe dok se ne ispolji dejstvo naših brigada od Nevesinja u leđa neprijatelju, kada se isti bezuvjetno mora povući. Odmah izdata zapovijest našem „1“ i „5“ (koji je poslije podne stigao u Vrbicu) da odmah krenu u napad na neprijatelja na Čurjen. „1“ je po ovlađivanju sa Čurjen imao da drži taj položaj, a „5“ da potom izvrši bočni udar na neprijatelja koji je od Podgorja krenuo ka Planoj. „5“-om II. dalm. brigade naređeno je da ispolji dejstvo preko Vlainje na varoš Bileća. Po ovoj zapovijesti bataljoni su izvršili određeni pokret, ali do ponoći još nije došlo do sukoba sa neprijateljem na Čurjenu. Po padu mraka čula se žestoka mitraljeska paljba od pravca Meke Grude. To je naš „4“ davao žestoki otpor Švabama, vršeći neprekidne protivnapade. Ponoć je zatekla naše bataljone kod Bileće u podilaženju ka Čurjenu.

29. jula: u 0 sati i 30 minuta, naš „1“ i „5“ napali su bande na Čurjenu. Ovdje su bile skoncentrisane prilično jake snage četničkih bandita i razvila se žestoka borba. Neprijatelj je najupornije branio ranije utvrđene položaje. Izazvane jakom vatrom na ovome mjestu, neprijateljske kolone koje su bile krenule od Podgorja ka Planoj i Rogovima pred samo svanuće okrenule su se na ove naše snage pod Čurjenom. Time je zadatak ovih naših bataljona i predviđeni manevar brigade bio u potpunosti izvršen. Naš „4“ bio je oslobođen pretstojećeg mu četničkog udara u leđa. Ovaj momenat naš „4“ je pravilno iskoristio izvršivši snažan protivnapad na Švabe, a istovremeno ova švapska kolona osjetila je i dejstvo naše XII. brigade koja mu se u to vrijeme pojavila za leđima od Nevesinja. Švabama nije preostalo drugo nego da užurbano otpočnu sa povlačenjem, a naš bataljon preduzeo je gonjenje neprijatelja održavajući neprekidan dodir sa njegovim začeljem i nastojeći da mu na zgodnom mjestu presiječe odstupnicu. Međutim 3. bataljon XII. brigade, koji je trebao da zatvori neprijateljsku odstupnicu od pravca Nevesinja, popustio je u najodsudnijem momentu kada je neprijatelj već uveliko bio pokoleban i spreman na predaju, i bio je odbačen, a Švabe su iskoristivši jaku kišu i maglu pro-našle i poslednji izlaz i odstupnicu preko Dabra ka Stocu.²⁵

²⁵ O dejstvu njemačkih snaga vidi knj. 27, dok. br. 84.

U svanuće ovoga dana kod Čurjena i Bijele Rudine naši su se skoncentrisani gotovo svi banditi Bileće koji su se dotle nalazili na položajima van varoši. Ove bande izvršile su u zoru snažan protivnapad na naš „1“ i „5“ i uspjele su da ih odbace u pravcu Tegarina Greda i Bogdašići, a zatim su produžile sa daljim napadima na ove naše bataljone. Razvila se žestoka borba koja se vodila sa nesmanjenom žestinom sve do 11 časova. Kada su naši bataljoni izborili vatrenu nadmoćnost i preuzeli ponovo inicijativu u svoje ruke. Naš „5“ je jednim zgodnim manevrom ovladao sa Drenova Glava koju su bande dotle najupornije držale kao oslonac za dalje nadiranje u dubinu naših položaja. Odavde je nastavio dalje gonjenje neprijatelja u zajednici sa „1“ u pravcu Modropac. Borba je nastavljena i trajala je do oko 15 časova kada su se bande — poslije krvavih gubitaka — konačno povukle u Bileću, ostavljajući jaka obezbeđenja na najbližim spoljnim utvrđenjima varoši.

U ovom njihovom napadu bande su uspjele da ovladaju sa Modropac, Hadžibegovo Brdo i Vlajinja pošto su ranije uspjele da odbace slabije naše dijelove.

U borbama sa Švabama naš „4“ je u zajednici sa „3“/XII. pobio 14 Švaba (nađenih na bojištu) i ranio veći broj, od kojih 11 teže, dok je sam imao 1 ranjenog; jedan bivši „vražinovac“ pobjegao mu je u borbi.

U borbi kod Bileće ovoga dana četnici su imali 13 mrtvih i mnogo ranjenih, dok su naši ukupni gubitci iznosili 3 mrtva i 5 ranjenih. Među mrtvima bio je politički komesar čete iz „1“ drug Papić Blažo i vodnik iz „5“ drug Hasan Durić.

Pred mrak izdata zapovijest bataljonima za novi raspored i brigada je zanoćila u sledećem rasporedu: „1“ — Okolište; „2“ — Plana — Rogovi; „3“ — Trnovica; „4“ u gonjenju Švaba ka Nevesinju; „5“ u Podgorac. „5“ II. dalmatinske proleTERSKE brigade u Pilatovci. Svi bataljoni dali su potrebna obezbeđenja u pravcu Bileće uz pojačanu budnost i patroliranje.

30. jula: Neprijatelj u toku dana nije ispoljavao nikakvo dejstvo na naše položaje. Naš „4“ stigao je na bilećki sektor i smjestio se u Gornja Vrbica.

Izviđački vod ovoga štaba upućen je ovoga jutra na prvi njegov zadatak u pravcu Ljubomira. Brigada zanoćila u sledećem rasporedu: „1“ — Okolište; „2“ — Selišta; „3“ — Trnovica; „4“ — Gornja Vrbica; „5“ — Podgorac a 5/II. dalmatinske proleTERSKE brigade u Pilatovci. Svi bataljoni dali su potrebna obezbeđenja u pravcu Bileće.

31. jula: Dan je protekao bez promjene.

VI. — ZAKLJUČAK:

Bataljoni su u toku ovoga mjeseca gotovo neprekidno vodili borbe sa neprijateljem i mnoge od ovih bile su veoma uporne i žilave. Iz ovih borbi naše jedinice uvijek su izlazile kao pobjednice, nanijevši neprijatelju osjetne gubitke, dok su same imale razmjerno male gubitke. Samo u dva slučaja, prilikom pokušaja da se odbaci neprijatelj sa položaja: Osmića Gomile — Krstača — Kukun, naši bataljoni nisu uspjeli u izvršenju zadataka, ali su i ovdje naneseni krvavi gubitci neprijatelju. Borci su u svim borbama pokazali veliku izdržljivost, odvažnost, požrtvovanje i hrabrost, a rukovodioci punu umješnost u rukovođenju njihovim jedinicama.

U razbijanju neprijateljske ofanzive brigada je kao cjelina u potpunosti izvršila postavljene joj zadatke.

VII. — GUBITCI:

a. — kod neprijatelja:

Ubičeno: četnika i Švaba 65.

Ranjeno: četnika i Švaba 80.

Ukupno mrtvih i ranjenih: četnika i Švaba 145.

Zarobljeno: četnika 2; domobrana 23.

b. — kod nas:

Poginulih: 8. **Ranjenih:** 23. **Od ranjenih umrlo:** ./.

Dezertiralo: 40.²⁶

Zaplijenjeno: 5 puškomitraljeza „Brno“, dva teška mitraljeza „Švarc Loze“, 2 laka bacača, 2 ustaške mašinke, 41 puška, 30.500 metaka. 1 sanduk granata za mali — laki — bacač i ostalog materijala (čebadi, šatorskih krila i slično — manje količine).

Uništeno: zapaljena zgrada željezničke stanice Poljice.

Izgubljeno: 20 pušaka sa municijom odnijeli dezerteri.

Mobilisano: ./.

VIII. — IMENA RUKOVODILACA:

a. — kod neprijatelja:

Kod Švaba: Cjelokupni komandni kadar 369-e „vražijske“ divizije kao i jednog puka 370. divizije „brandenburške“²⁷ i komandni kadar garnizona Hercegovine.

Kod četnika: Sve četničke starješine Hercegovine.

²⁶ Oni nisu pobjegli okupatoru, već pošli svojim kućama.

²⁷ Divizija „Brandenburg“ nije imala brojnu oznaku. Prema zapovijesti komandanta njemačke 369. legionarske divizije („Vražje“) od 11.

b. — kod nas:

- 1.) **Štab brigade:** Komandant: major Nikola Ljubibratić;
Zamj. komandanta: kapetan Nikola Radošević;
Politički komesar: Živko Jošilo;
Pomoćnik politkoma: Slobodan Šakota;
Načelnik štaba: kapetan Mustafa Dizdarević;
Pom. načel. štaba: kapetan Branislav Kisić;
- 2.) **1. bataljon:** Komandant: kapetan Radomir Mirković;
Zamj. komandanta: poručnik Veljo Albijanić;
Politički komesar: Neđo Ilić;
Pomoćnik politkoma: Petar Mišeljić;
- 3.) **2. bataljon:** Komandant: poručnik Milan Papić;
Zamj. komandanta: poručnik Radovan Kukić;
Politički komesar: Slavko Đurić;
Pomoćnik politkoma: Pero Jelčić;
- 4.) **3. bataljon:** Komandant: poručnik Lazar Vojnović;
Zamjenik komandanta: Dušan Kešelj;
Politički komesar: Obren Bjelogrić;
Pom. politkoma: Anto Krezo;
- 5.) **4. bataljon:** Komandant: kapetan Tripo Bjelica;
Zamjenik komandanta: Vaso Kovačević;
Politički komesar: Radovan Simović;
Pomoćnik politkoma: Ante Vlahov;
- 6.) **5. bataljon:** Komandant: poručnik Nikola Bjelica;²⁸
Zamj. komandanta: poručnik Maksim Bulut;
Politički komesar: Jozo Bakrač;
Pomoćnik politkoma: Špiro Mićunović.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom.	(M.P.)	Komandant — major.
Živko Jošilo		Nikola L. Ljubibratić
	Načelnik štaba — kapetan,	
	Mus. Dizdarević	

Prilozi:

Spisak brojnog stanja i naoružanja, zapovijesti štaba brigade, spisak poginulih boraca, spisak poginulih podoficira, spisak poginulih oficira, spisak promjena kod oficira, spisak promjena kod podoficira.²⁹

jula 1944. tada je u operacijama u Hercegovini učestvovao 3. bataljon 4. puka divizije „Brandenburg“, pridodat 369. diviziji (knj. 27. dok. br. 84 i 158).

²⁸ Narodni heroj. Poginuo početkom oktobra 1944. u borbama kod Bileće.

²⁹ Pomenuti prilozi se nalaze u Arhivu VII.

**PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA
12. KRAJIŠKE BRIGADE DOSTAVLJEN 3. AVGUSTA 1944
ŠTABU 11. NOU DIVIZIJE¹**

ŠTAB
XII KRAJIŠKE NOU BRIGADE
3. avgusta 1944. godine
Položaj

ŠTABU XI DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

U vezi naređenja Štaba divizije od 31. jula 1944. godine dostavljamo Vam pregled o brojnom stanju ljudstva, oružja, municije i komore za vrijeme poslije borbe koja je vođena na dan 30. i 31. jula 1944. godine i to:

- a) Ljudstva na licu 869
- b) *Oružje:*
Teških mitraljeza	1.—
Puškomitraljeza	63.—
Pušaka	620.—
Teških minobacača	3.— (1 neispravan)
Lakih minobacača	1.—
Strojnice	32.—
Topova	2.— (1 pito i 1
protutenk.)
Pištolja	45.—
- c) *Municija*
Municije puščane i puškomitralj.	80.000.—
Topovskih granata. za protivtenkov. top	60
Topovskih granata za top pito	70

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar major,
Milutin

Komandant major,
Mile

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/6. k. 866.

**RFLACIJA ŠTABA 13. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 3.
AVGUSTA 1944. DOSTAVLJENA ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE¹**

ŠTAB
XIII HERC. N.O.U. BRIGADE
XXIX UD. DIVIZIJE
Br. 75
3-VIII-1944 g.
Kubaš

**ŠTABU XXIX HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE NOV
JUGOSLAVIJE**

Dostavlja se **relacija** o operacijama i radu XIII Herc. N. O. U. Brigade u vremenu od 1 do 31 jula 1944 godine.

U ovom vremenskom periodu od strane Štaba XXIX Herc. U. Divizije pred našu brigadu bili su postavljeni slijedeći zadaci:

1. Zatvaranje pravca od Stoca ka Ljubinju, od Stoca ka Dabru i kontrolisanje pravca Nevesinje—Dabar.

2. Čišćenje prostorije: Kozice—Trijebanj—Borojevići—Pješevac od okupatorskih snaga i njihovih slugu.

3. Povremeno prebacivanje na prostoriju Ljubinskog sreza radi čišćenja istog od četničko-škriparskih banda.

4. Mobilizacija radi popunjavanja brigade.

5. Od 13 jula t. g. pa na dalje kroz čitav tok neprijateljske ofanzive najtešnje sarađivati sa XII Herc. brigadom u cilju razbijanja švapsko-četničke ofanzive.

1. Obostrana situacija:

a) *Kod neprijatelja:* preko obaveštajnih organa i izviđačkih odeljenja praćena je svaka promena kod neprijatelja na prostoriji: Ljubinje, Stolac, Dubrave, Nevesinje, Mostar.

U toku mjeseca na sektoru Ljubinjske opštine nalazilo se povremeno oko 2000 bilećkih četnika² a stalno je ovdje postojalo nešto škripara bez vojničke vrijednosti.

U Stocu tokom mjeseca nije bilo vidnih promjena i u glavnom neprijateljske snage iznosile su do 200 vojnika 369 divizije sa 40 feldžandarma³ i do 100 četnika⁴.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 2/7, k. 1152 I.

² Odnosi se na četnike Bilećke brigade. Opširnije o njihovom dejstvu vidi knj. 27, dok. br. 104, kao i dok. br. 11 u ovoj knjizi.

³ U Stocu je tada bio Protivtenkovski artiljerijski divizion 369. divizije — „Vražje“ (vidi knj. 27, dok. br. 158).

⁴ Odnosi se na četnike Stolačke brigade (vidi knj. 27, dok. br. 159).

Početkom mjeseca jula o.g. na prostoriji Dubrave nalazile su se manje neprijateljske snage svedene na žandarmerijske posade u Trijebnju, Aladinićima i Domanovićima. Posada hrvatskih žandara i milicije iznosila je ukupno oko 300 pušaka. Na Domanovićima je švapska divizijska pekara sa dijelovima Todt organizacije. U toku prve polovine mjeseca jula neprijatelj je pojačao snage u Dubravama sa oko 1500 ustaša i „vražjaka“.⁵

Prije početka ofanzive na naše snage u centralnoj Hercegovini, to jest do 10 o.m. u Nevesinju je bio jedan bataljon 369 divizije,⁶ sa 400 četnika.⁷ Poslije ovog vremena i u toku same ofanzive mjenjala se snaga neprijatelja i u glavnom je pojačavana.

Mostarska kotlina uključivši Blagaj i Bunu posjednuta je sa nekoliko bataljona švapske divizije.⁸

Moral neprijatelja, naročito četnika, je u naglom opadanju. Švapske snage uspijevaju najoštrijim mjerama održati svoje redove i uvesti vojsku u borbu. Dešavaju se česti slučajevi dezerterstva iz okupatorske vojske. Njemačko rukovodstvo traži načina da se izvuče iz Jugoslavije. Naoružanje neprijateljskih snaga je vrlo dobro uz dovoljnu količinu municije. Redovno su u borbi potpomognuti artilerijom i drugim teškim oružjima. Odjeća i ishrana im je osrednja.

Zemljište na prostoriji dejstva brigade je u glavnom brdovito i kršovito sa češćim slučajevima šume. Ispresjecano je komunikacijama. Van puteva vrlo je teško prohodno.

b.) Kod nas: brigada je imala u svom sastavu tri bataljona sa kojima je operisala, i jedan omladinski bataljon koji nije učestvovao u borbama.⁹ Naoružanje je u toku mjeseca bilo promjenljivo naročito u automatskom oružju i kretalo se od 22 do 34 automatska oružja. Bataljoni su jaki prosječno oko 100 boraca i snabdjeveni sa dovoljnom količinom municije. Od teških cružja raspolaže se sada sa dva bacača od 81 mm i dovoljnom količinom mina.¹⁰ Ishrana brigade sprovedena je uredno i hrana je dobra. Obuća i odjeća zadovoljava. Zdravstveno stanje u brigadi je vrlo dobro.

^{5, 6 i 8} O neprijateljskim snagama na tom prostoru vidi knj. 27, dok. br. 1, 84, 158 i 181. kao i dok. br. 30 u ovoj knjizi.

⁷ Odnosi se na četnike Nevesinjskog korpusa (vidi operacijski dnevnik toga korpusa za period april — avgust 1944. u Arhivu VII, reg. br. BH—V—9336).

⁹ O formiranju toga bataljona vidi knj. 27, dok. br. 44.

¹⁰ Bliže o brojnom stanju ljudstva i naoružanja 13. hercegovačke brigade vidi knj. 27, dok. br. 140.

Disciplina u bataljonima je zadovoljavajuća. Moral i borbenost su dobri. U toku čitavog mjeseca jedinice su bile zamorene u neprekidnim borbama. Novomobilisani borci ne mogu da izdrže naporne borbe i dezerterstvo iz brigade je poraslo. Borbeno iskustvo je zadovoljavajuće obzirom na mladost bataljona.

Vrijeme kao elementarna pojava nije imalo uticaja na izvršenje zadataka.

c.) *Kod susjeda*: na prostoru Hrasno—Ljubinja—Popovo polje u toku mjeseca nalazio se je i operisao Južnohercegovački partizanski odred.¹¹ Na prostoriji Nevesinja nalazila se je prvo X,¹² pa XII hercegovačka udarna brigada.¹³ Kod Bileće i Gacka stalno su se nalazile naše snage. Uspješnim operacijama naših snaga na svim sektorima potpomognuti smo u izvršenju svojih zadataka. Saradnja sa brigadama je vrlo dobra.

d.) *Vojno-politička situacija*: u opšte kako srpske tako i muslimanske i hrvatske mase orijentišu se sve više prema narodnooslobodilačkoj borbi. Ustaško-četnička propaganda uspijeva sa terorom i prijetnjama zaplašiti narod i čak nešto mobilisati u četnike i u miliciju. Naročito se osjeća poboljšanje u ukazivanju pomoći narodno-oslobodilačkoj borbi od strane hrvatskih masa. U toku mjeseca bilo je dosta slučajeva dobrovoljnog stupanja u brigadu, tako da se brigada pojačala sa oko 50 boraca. Naročito se povoljno odrazio u narodu upad naših snaga u **Dubrave**, gdje su naše snage pravilnim odnosom prema narodu stekle naročite simpatije. U toku mjeseca naročito se ispoljila četnička propaganda koja je nabacivala narodu laži o uništenju partizana i dolasku ogromne okupatorske vojske. Mjestimično se je primjećivala strepnja, dočim gro naših naroda ostao je čvrsto odlučan uz našu vojsku.

2. Procjena situacije i zemljišta i odluka:

Neprijateljske snage u Stocu i Ljubinju privezane su uz Južnohercegovački odred. Ispad neprijatelja iz Stoca prema Dabru ne očekiva se obzirom na veličinu snaga i karakter zemljišta. Povoljni položaji dozvoljavaju laku odbranu. Nevesinjski garnizon prirodnim preprekama masiva Sniježnice otsječen. I ne očekiva se ispad s te strane obzirom na to što na sektoru istočno i jugoistočno od Nevesinja u neposrednoj blizini garni-

¹¹ O tom odredu vidi knj. 27, dok. br. 18 i 63.

¹² Opširnije o toj brigadi vidi dok. br. 11.

¹³ i ¹⁹ Blježe o rasporedu i dejstvu te brigade vidi knj. 27, dok. br. 146.

zona dejstvuje jedna od naših brigada. Osigurana brza koordinacija svih naših snaga na prostorijski Nevesinje—Stolac. Prostorija Dubrava posjednuta je sa manjim neprijateljskim snagama čija otpornost nije velika. Mobilizacija u prostorijski Dubrava je moguća kao i nabavka hrane. Na osnovu ovakve procjene a u vezi zadatka štab brigade je odlučio da sa manjim snagama brani pravac Stolac—Dabar, a da sa glavninom napadne prostorijski Trijebanj—Borojevići i Pješevac. Po mogućnosti baviti se što dulje u Dubravama radi mobilizacije i političkog rada. Po povratku smjestiti se na prostorijski Trusina—Hrgud—Vlahovići i s kog rasporeda obuhvatno napadnuti neprijatelja koji bi pokušao prodrijeti na slobodnu teritoriju.

Od 13 jula pa na dalje tijesno sarađivati sa XII herc. brigadom pod rukovodstvom zajedničkog operativnog štaba radi što uspješnijeg razbijanja neprijateljske ofanzive.¹⁴ Naročito je ispoljena težnja brzog manevrisanja i iznenadnog napada na neprijatelja obuhvatajući ga na krilima i obilaznim udarom. Masiv Hrguda, kao ključ položaja i osovinu manevra, stalno i najotpornije braniti.

3. Plan operacija i raspored snaga:

1 VII 1944 god. brigada razmještena na prostorijski Podkom—Hrgud. Nema borbe. Izvodi se vojna obuka.

2 VII. Pripremanje pokreta brigade i borbena obuka. U 18 h „4“ bataljon kreće pravcem Podkom—Dabrica—Trijebanj. „1“ istovremeno otpočinje pokret pravcem Hrgud—Kozice sa štabom brigade i četom „3“ u rezervi. Četa „3“ ostaje na Hrgudu radi zatvaranja pravca Stolac—Dabar.

3. VII. U 2 h „4“ napada ustaško gnijezdo i utvrđenje Trijebanj i istog poslije četverosatne borbe likvidira. „1“ štiti pravac od Stoca i Aladinića. Sa Trijebnja neprijatelj pobjegao je u pravcu Gubavica i Lokve. Neprijateljski gubici: 6 mrtvih, 8 ranjenih. Naši gubici: 2 lako ranjena borca. Zaplijenjeno je: 1 radio-stanica; 3 sanduka municije (3.000 metaka), 15 bombi i 5 tovara hrane i odjeće.¹⁵ Po likvidaciji Trijebnja pokret bataljona pravcem Borojevići—Pješevac gdje se je u toku noć stiglo bez borbe.

4. VII. Na prostorijski Masline—Borojevići „1“ zatvara pravac od Stoca. Brigada ima zadatak mobilizacije. Očekivamo intervenciju neprijatelja iz Stoca i „3“ dobiva zadatak da se

¹⁴ Naredjenje za formiranje Operativnog štaba 12. i 13. hercegovačke NOU brigade izdato je 19. jula 1944 (vidi knj. 27, dok. br. 83).

¹⁵ i ¹⁶ O tome vidi i knj. 27, dok. br. 91 i 181.

smjesti na prostorijsi Baranje—Gorica (385) odakle djeluje u leđa neprijatelju koji je došao iz Stoca. U 8 h 200 neprijateljskih vojnika pomognuti jakom artiljerijskom vatrom teži ovladati sa Masline. „1“ i „3“ obuhvatno u kontranapadu razbijaju potpuno neprijatelja nanoseći mu slijedeće gubitke: 39 mrtvih i preko 50 ranjenih. Među ubijenim 4 oficira. Zaplijenjeno je 1 teški mitraljez Z.B., 8 pušaka, 3.500 metaka, 3 konja sa opremom, 30 bombi, 1 parabelum, kao i druge sitne ratne spremne. Naši gubici 3 lakše ranjena.¹⁶

5. VII. „1“ i „4“ u 0,30 h preturaju se na prostorijsi Kozice i u 10 h maršuju pravcem Dabrica—Trusina—Podkom gdje se smještaju. „3“ u 7 h sačekiva neprijatelja na Ošanići u jačini od oko 200 vojnika. U 12 h neprijatelj bježi ka Stocu ostavivši na bojištu 6 mrtvih i imao je 5 ranjenih. Ubijen je jedan oficir švapske jedinice. Zarobljen je jedan vojnik. Poslije borbe „3“ se smješta na Hrgud.

6. VII. Odmor jedinice na istoj prostorijsi sa čišćenjem crkva i pranjem veša.

7. VII. Na istoj prostorijsi. Nema borbe. Drže se vojno-politička savjetovanja.

8. VII. Na istoj prostorijsi bez borbe. Borbena vježbanja i strojeva obuka.

9. VII. Na istoj prostorijsi. Izviđanje ka Stocu i Dubravama. Vojno vježbanje i politička savjetovanja.

10. VII. Na istoj prostorijsi. Nema sukoba sa neprijateljem. Daljnja izviđanja i prikupljanje podataka o neprijatelju. Kulturno-prosvjetna predavanja.

11. VII. Na istoj prostorijsi, bez promjena. Izviđanje sa radnim i političkim konferencijama. „3“ upućen u Dubrave radi dejstva na neprijatelja.

12. VII. „3“ vodi borbu sa ustašama kod Aladinića i Crnica i odbacuje ih. Mi nemamo gubitaka, dok neprijatelj je imao neustanovljeni broj.

13. VII. Neprijatelj poduzima ofanzivu na naše snage. „3“ vodi borbu sa jednom neprijateljskom kolonom kod Rotimlja i razbija je. Neprijatelj je bio jak oko 400 Švaba sa 4 teška bacača. Ubijeno je 17 Švaba među kojim 2 oficira i ranjeno je 28 vojnika. Ubijena su 3 konja. Mi imamo jednog poginulog i jednog ranjenog borca. Zaplijenjeno je 1 puškomitraljez, 1 mašinka, 1 dvogled, 1.500 metaka, 5 pušaka i druge sitnije ratne spremne. Poslije borbe „3“ se pomjera na Hrgud i neprijatelj bježi ka Blagaju. „4“ se je sukobio u 11 h sa neprijateljskom kolonom koja nastupa pravcem Udrežnje—Kruševo—Lukač, na liniji Kozica (k. 1262) — Osredak (k. 1023). Neprijatelj je jak oko 450 vojnika. Nadmoćni neprijatelj nadire uz pomoć teškog

oružja. „3“ ubačen je u borbu preko Sniježnice i neprijatelj je odbačen u glavnini sa velikim gubicima a jedna satnija opkoljena je na Stubalska Kita (k. 1152). Jurišem „3“ i „4“ u 23 h neprijatelj je razbijen. Ubijeno je 20 Švaba a zarobljeno 9 neprijateljskih vojnika. Ubijeno 20 konja a zarobljeno 12 konja. Neprijatelj ima preko 50 ranjenih. Naši gubici: 1 mrtav i 4 ranjena. Zaplijenjeno je 1 teški bacač sa 120 mina, 1 puškomitraljez, 5 mašinki, 5 parabeluma, 10 pušaka, 5 tovara razne ratne spremne.¹⁷ Naš raspored ostaje na liniji Mrčev Do—Mjedena glava—D. Trusina.

14. VII. „4“ goni neprijatelja prema Nevesinju i zaplijenjeno je 20.000 metaka sa komorom. Potpuno razbijena neprijateljska kolona od pravca Udrežnje i odbačena u neredu.

15. VII. Isti raspored Neprijatelj, oko 600 vojnika, nadire preko Stjepankrsta i Sniježnice ka Dabru. Tuku tri neprijateljska topa. Vode se obostrani žestoki juriši. Neprijatelj se utvrdio na Opalika—Straževica—Kriva Lijeska. „4“ i „3“ primaju borbu na liniji Kozica—Sjenokos a „1“ napada preko Koritnika i Dabrice na neprijateljsku komoru koja je u Dabrici. Neprijatelj ima gubitke u 20 mrtvih i 25 ranjenih. Naši gubici: 2 poginula i 4 ranjena. Izviđački vod kod Ravnice razbija četničku kolonu i ubija 3 bandita a 5 je ranjeno, te neprijatelj bježi u Stolac.

16. VII. Vodi se preko cijelog dana ogorčena borba. Neprijatelj uspijeva prednoć prodrijeti preko Cvjetov Kuk na G. Trusina. Naše snage uporno brane liniju Varda—Oblo brdo—Koritnik. Švabe se rokiraju ka Biogradu sa glavinom radi spajanja sa tamošnjim njihovim kolonama koje jedinice XII brigade uspješno tuku. Ubijeno je 10 Švaba a ranjeno 15, dok su dva zarobljena.

17. VII. U 2 h napadamo neprijatelja na liniji G. Trusina—Vranjkuk sa leđa i opkoljavamo neprijateljski polubataljon na G. Trusini. Sadejstvujemo sa jedinicama XII brigade koje su na liniji Studenac (k. 1149) — Tabaja—Glog. Preko cijelog dana opkoljeni neprijatelj na G. Trusina ne uspijeva poslije mnogih juriša da se probije. U 21 h naše snage stežu обруč i razbijaju uplašenog neprijatelja koji po grupicama i zaštitom mraka uspijeva da se izvuče nailazeći sa zasjede na zasjedu kako naših tako i snaga XII brigade. Naš „3“ razbija neprijateljsku bateriju na Sniježnici, koju smo u prošlom danu presjekli od njihove glavnine. Ubijeno je 35 Švaba, među kojima 3 oficira. Zarobljeno je 10 Švaba. Ranjeno je 60 neprijateljskih voj-

¹⁷ i ¹⁸ Borba je vođena protiv dijelova njemačke 369. legionarske divizije (vidi knj. 27, dok. br. 1, 70, 81 i 158).

nika. Zaplijenjeno 2 topa od 75 mm sa 67 granata, 10.000 metaka, 5 radio-stanica, 15 pušaka i 25 konja sa spremom i raznim ratnim materijalom. „4“ je u Mokri Do, „1“ u D. Trusini a „3“ na Hrgudu. Ispad iz Stoca prema Hrgudu odbačen je natrag. Naši gubici 3 mrtva i 4 ranjena.¹⁸

18. VII. Na istoj prostoriji uz neprekidne borbe sa našim napadima u poledinu neprijatelja angažovano frontalno sa snagama XII brigade. Neprijatelj trpi gubitke.

19. VII. Na istoj prostoriji napada se neprijatelja preko Ponor ka Biogradu, ali se utvrđeni položaji sa minskim poljima na Kose (k. 1225) ne može likvidirati. Imamo dva ranjena.

20. VII. Na istoj prostoriji vode se lakše borbe. Neprijatelj se redovno odbaciva. Uska veza i saradnja sa XII brigadom.

21. VII. Na istoj prostoriji vode se lakše borbe. Neprijatelj dovlači pojačanja.

22. VII. Na istoj prostoriji, dok „4“ prihvata lijevo krilo XII brigade, koja se sa glavninom pomjera ka Slatu. „4“ je u Mokri Do.

23. VII. Usled ugrožavanja desnog krila XII brigade od pravca Slato—Baba planina, ista se pomjera te mi prebacivamo naše snage na liniju Bezdede—Lukavac. Sa manjim snagama kontrolišemo Hrgud. „4“ vodi teške borbe sa neprijateljem oko Studenci. Tuče nas neprijateljska avijacija od 9 aviona, od kojih 5 štuka. Noću u 22 h napad preduzimamo zajednički sa XII brigadom koja čisti neprijatelja na desnom krilu i ponovo naše snage izbijaju na liniju Ržanik—Glog—Podgrađe.¹⁹

24. VII. Vode se žestoke borbe i uspijeva se održati ranija položajna linija.

25. VII. Opšti napad neprijatelja na naše snage. Pred samu noć, naši dijelovi su potisnuti na liniju Krstac—Radovanovića Torine—Lukavac. Neprijatelj ima 15 mrtvih i 12 ranjenih. Naši gubici su 5 mrtvih i 11 ranjenih.

26. VII. Vode se lakše borbe na istim položajima. Neprijatelj koristi 8 topova i dovlači pojačanja. Prebacivanje brigade na prostor Dolovi—Zasada—Oblo Brdo i izbjegavanje frontalne borbe koju nam neprijatelj natura.²⁰

Poslije odmora koji je nužan namjeravamo baciti se na poledinu neprijatelja na pravcu njegovog nadiranja.

27. VII. Brigada na istoj prostoriji bez borbi.

28. VII. „1“ i „4“ ostaju i dalje na prostoriji Zasada—Dolovi a „3“ pojačava Hrgud. gdje se smješta.

29. VII. Napad našeg „1“ i „4“ pravcem Berkovići—G. Trusina sa zadatkom da se likvidira neprijatelj na Studenci.

²⁰ Vidi knj. 27, dok. br. 102 i 103.

Borba je neprijatelju nametnuta iznenadno i poražena mu je jedna kolona kojom je pošao za Stolac. Ubijeno je 35 Švaba dok je oko 50 ranjeno. Zarobljeno je 6 Švaba a zaplijenjeno 3 puškomitraljeza, 1.500 metaka, 1 mašinka, 1 pištolj i 20 pušaka. Mi smo imali jednog lakše ranjenog.²¹

30. VII. Lakše borbe na istoj liniji. U 5 h „4“ i „1“ prebačeni na prostoriju Kubaš — Drvenica.

31. VII. Brigada na istoj prostoriji. Izviđanje neprijatelja prema Nevesinju, Stocu i Sitrnici.

4. G u b i t c i:

a) *Kod neprijatelja*. mrtvih 246, ranjenih 303, zarobljenih 32. Ustanovljeno je da je ubijeno 10 oficira, dočim broj mora biti veći. Također i broj ranjenih mora biti mnogo veći nego što smo mi mogli ustanoviti pronalaženjem na bojištu.

b) *Kod nas*: 15 mrtvih, 29 ranjenih.

5. Z a k l j u č a k:

Sve naše jedinice u toku ovog mjeseca bile su opterećene zamorom i neprekidnim žestokim borbama. Svi zadaci koji su postavljeni pred našu brigadu izvršeni su. Svo vojno-političko rukovodstvo dobro se je snalazilo u svim inače zamršenim prilikama i bilo na zadovoljavajućoj visini.

6. **Imena neprijateljskih rukovodilaca:** su nepoznata.

7. **Imena naših rukovodilaca:**

Štab brigade:

Komandant major Komnenović Danilo.

Zamjenik komandanta kapetan Kujačić Milorad.

Politički komesar Čemalović Enver.

Pomoćnik političkog komesara Anđelić Novak.

Štab 1 bataljona:

Komandant kapetan Mrgan Omer.

Zamjenik komandanta Čvoro Lazar.

Politički komesar Numić Fadil.

Pomoćnik polit. komesara Pervan Asim.

Štab 3 bataljona:

Komandant poručnik Belović Spaso.

Zamjenik komandanta potporučnik Bilić Milan.

²¹ Prema njemačkim podacima tada je uništen jedan njemački vod (vidi knj. 27, dok. br. 84, napomenu br. 3 i 4).

Politički komesar Kovačević Sveto.
Pomoćnik političkog komesara Đurica Kosto.

Štab 4 bataljona:

Komandant kapetan Tabaković Milan.
Zamjenik komandanta poručnik Bjelogrić Milan.
Politički komesar Mičević Stevo.
Pomoćnik polit. komesara Ignjatić Mirko.

8. Naročito se istakao štab 4 bataljona u rukovođenju bataljonom kroz sve borbe u toku mjeseca.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar: (M.P.) Komandant major:

BR. 14

NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 4. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA 27. I 38. DIVIZIJE ZA NAPAD NA BAČKOVAC¹

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Pov. br. 63/44
4. VIII. 1944.

ŠTABU XXVII NOU DIVIZIJE

Položaj

Prema posljednjim podacima neprijatelj sastava dve satnije SS djelova sa jednim topom nalazi se na položaju Bačkovca, gdje se i utvrdio. Na lijevoj obali rijeke Drinjače na prostoru sela Čanići — Kurila nalaze se dve satnije SS dijelova koje isturaju manja izviđačka odjeljenja u pravcu Strmice — Popovića, dok se snabdjevaju iz Živinica preko Bijelog Polja.² Pored ovih dijelova 13 SS divizije, na prostoru Papraća — Bo-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 9/6, k. 1111.

² Vidi dok. br. 134 i 137.

rogovo i sela Jelečići — Matijevići nalaze se i četničke bande u jačini od oko jednog bataljona.³

U cilju razbijanja ovih neprijateljskih dijelova, uspostavljanja naše baze u Birču, oslobođenja dijela ranjenika sa prostora koga četnici kontrolišu,

NAREĐUJEMO:

Da XXVII NOU divizija izvrši napad na neprijatelja koji drži položaj Bačkovac opštim pravcem napada: Vlasenica — Cikote — Bačkovac, zabacujući se u poledinu neprijatelja.

U toku podilaženja i za vrijeme napada štab XXVII divizije obezbijediće se potrebnim dijelom snaga sa pravca Han Pijesak — Vlasenica i pravca Kasaba — Milići — Nedjelište.

Osvajanjem Bačkovca ove položaje osigurati, a glavnom divizije produžiti čišćenje prostora Papraća—Borogovo od četnika i SS dijelova sa glavnom orijentacijom prema Spreči.⁴

XXXVIII divizija napada opštim pravcem napada Klještani — Trnovo — Strmica — Čanići, obezbjeđujući se u toku kretanja sa pravca Kladanj — Živinice.⁵

Štab XXXVIII divizije po prijemu ovog naređenja uputiće Srebrenički partizanski odred iz svog sastava u sastav XXVII divizije, koja će ovaj odred orijentisati u pogodnom momentu na svom terenu — sektor Srebrenice.

Obe divizije na svojim pravcima kretanja najstrožije će postupiti prema četničkim bazama Papraća — Jelečići, iz kojih su uporišta četnici i njihove porodice u sadejstvu SS dijelova bili glavni ispitivači baza u kojima su se nalazili naši ranjenici i materijal.

Početak napada biće večeras 4/5 ovog mjeseca, u kom smislu će komandanti kolona međusobno stupiti u vezu, kako bi pokret i napad bio koordiniran.

Borbeni znaci za 4 ov. mj. biće: goni — neprijatelj, za 5 ov. mj.: napred — saveznici.

Znaci raspoznavanja dobijeni od Štaba ovog korpusa pod br. 62/44.

³ U izvještaju Štaba Majevičkog četničkog korpusa od 10. avgusta 1944. o tome se kaže:

„Po čišćenju terena do r. Drinjače, pa i južnije, ja sam se povukao sa mojim snagama na teritoriju ovog korpusa, a crveni su se koncentrisali i izvršili su napad 8 om. na Birčanski, Paprački i Sprečanski bataljon i prodrli na njihovu teritoriju...“ (Arhiv VII, reg. br. BH—V—11182).

⁴ Opširnije o rasporedu i dejstvu te divizije vidi dok. br. 102.

⁵ Bliže o rasporedu i dejstvu te divizije na tom pravcu vidi dok. br. 104.

S obzirom da je neprijatelj na položajima utvrđen u vidu rovova, to pre napada iskoristiti teška oruđa, a manevrom lako pokretnih dijelova težiti da se neprijatelj na svojim položajima otsječe od svojih baza za snabdjevanje. Nastojati da se telefonska veza manjim diverzantskim dijelovima što pre prekine.

Mi ćemo se kretati pravcem Glogovička Polja — Đurići — Grabovica.

Vezu održavati radio putem u određeno vrijeme, a po potrebi zakazivati i naknadno veze. Upozorujemo štabove da prilikom izvještavanja budu kratki i jasni, tako, da ovaj Štab ima tačnu sliku i situaciju na pravcima divizija.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
V.⁶ Popović

Načelnik Štaba
general-major:
Vukotić⁷

Komandant
general-lajtnant
Kosta⁸

(M. P.)

BR. 15

IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. NOU DIVIZIJE OD 4. AVGUSTA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVU U JUŽNOM DIJELU SREDNJE BOSNE U JULU¹

ŠTAB
X DIVIZIJE V KORPUSA NOVJ
Op. str. pov. br. 102.
4 avgusta 1944 godine.

Mjesečni operacijski izvještaj — dostavlja se

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Izvještaj o akcijama u mjesecu julu 1944 godine jedinica X divizije NOV Jugoslavije:

1. VII. 1944. Jedinice IX brigade, na cesti Donji Vakuf — Travnik, napale su jedan nepr. kamion u kome

⁶ Vladimir

⁷ Jovo

⁸ Nad

¹ Dokumentat (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 37.3, k. 854.

je bilo vojnika „PE“ divizije.² Kamion je spaljen a posada od 7 vojnika pobijena. Kod nas bez gubitaka. Zaplijenjeno 6 pušaka, 1 puško-mitraljez, 10 bombi, 10 vojničkih odijela, 10 ćebadi, 10 šatorskih krila.

2. VII. 1944. Snage IX brigade, na cesti D. Vakuf — Travnik kod Komara, napale su jednu neprijateljsku kolonu u jačini oko 300 vojnika „PE“ divizije, sa oko 100 konja komore. Neprijatelj je imao 30 mrtvih i 25 ranjenih vojnika, i 20 konja pobijenih.³ Kod nas bez gubitaka. Plijen: 4 puške, 10 bombi, 1500 metaka, 25 bluza, 7 čakšira, 22 ranca, 50 ćebadi, 5 pari cipela, 22 konja i druge sitne spremne. Istoga dana snage IX brigade bile su napadnute od neprijatelja „PE“ divizije u jačini od 400 vojnika, na cesti D. Vakuf — Jajce. Neprijateljski gubitci nepoznati. Kod nas 5 lakše ranjenih. Plijena nije bilo. Jedinice I bataljona IX brigade, na liniji Travnik — D. Vakuf, napale su jedan nepr. kamion „Brandenburg“ pukovnije. Ubijeno je 6 vojnika a jedan zarobljen. Naši bez gubitaka. Plijen: 3 pištolja, 1 strojnica, 1 raketni pištolj, 6 pari odijela, 1 puška, i nešto sitne spremne. Kamion je spaljen.⁴
3. VII. 1944. Naše jedinice nisu imale dodira sa neprijateljem.
4. VII. 1944. Snage VII brigade napale su miliciju u seuu Crnoj Čupriji, kod Prozora.⁵ Neprijatelj je imao

² Odnosi se na dijelove 7. SS divizije „Princ Eugen“ (vidi knj. 27, dok. br. 153).

³ i ⁸ Opširnije o pomenutim borbama vidi knj. 27, dok. br. 182 i izvještaj Štaba 9. NOU brigade od 2. avgusta 1944. o dejstvima u julu (Arhiv VII, reg. br. 36/3, k. 854).

⁴ U izvještaju Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 11. jula 1944. piše sljedeće:

„3. VII. 1944. u 05.30 sati skupina partizana na cesti Jajce — Turbe (2,5 km s.z. Turbe) napala je posljednji samovoz jednog njemačkog samovoznog povoza, koji su išli iz Jajca za Turbe. Tom prilikom poginuo je 1 njemački dočastnik a lakše su ranjena 3 njemačka vojnika. 1 dočastnik i 1 vojnik nestali...“ (Arhiv VII, reg. br. 34/2—7, k. 149e). Iako se ova akcija ne poklapa po vremenu s onom koju je izveo 1. bataljon vjerovatno se u oba slučaja radi o istom događaju.

⁵ Pogrešno. Treba: „...na Crnoj čupriji i u selima oko Prozora...“ (vidi knj. 27, dok. br. 135).

1 mrtva i 2 ranjena. Kod nas bez gubitaka. Istoga dana snage VII brigade napale su nepr. miliciju kod Pogorelice, koja je nadirala od Kreševa. Neprijatelj je imao 2 mrtva i 8 ranjenih. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda, na pruzi Semizovac — Reljevo, digli su u vazduh jedan voz. Uništena je lokomotiva i 4 vagona.⁶

5. VII. 1944. Snage ove divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

6. VII. 1944. Jedinice Kupreškog odreda, na cesti Kupres—Bugojno, napale su jednu neprijateljsku kolonu „PE“ divizije. Ubijena su 2 nepr. vojnika. Kod nas bez gubitaka. Plijena nije bilo. Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda napali su štab Zeničke četničke brigade u s. Banjer i četnike u s. Kovačevinama. Ubijena su 2 četnika. Kod nas nije bilo gubitaka.

Snage XVII brigade napale su jednu satniju ustaša kod Čelinske planine. Ubijeno je 3 a ranjeno 6 neprijateljskih vojnika. Kod nas bez gubitaka.⁷

Snage IX brigade, tri bataljona, bile su opkoljene kod Kaštela i Kamenjaša od strane neprijatelja, koji je bio jak oko 3.000 vojnika, koji su pripadali „PE“ diviziji. Brzom zdrugu i četnici S. Ponjavića iz D. Vakufa. U ovoj borbi ubijeno je i ranjeno 140 neprijateljskih vojnika i 29 zarobljeno. Kod nas 12 mrtvih i 25 ranjenih.⁸ Plijen: 1 t. bacač, 1 radiostanica, 1 puškomitraljez, 20 bombi, 26 mina za bacač, 26 pušaka, 21.300 metaka. 3 pištolja. 5 strojnica. i više odijela i razne spremlje. Mi smo izgubili 34 konja natovarena sa žitom.

7. VII. 1944. Jedinice nisu imale dodira sa neprijateljem.

⁶ Vidi knj. 27, dok. br. 73.

^{7, 12 i 15} Te i ostale borbe na prostoru između rijeka Neretve i Rame i oko Fojnice vođene su, uglavnom, protiv jedinica 2. gorskog zdruga koje su u julu obezbjeđivale željezničku prugu Sarajevo — Konjic — Jablanica. Opširnije o tome, kao i o akcijama na tom dijelu željezničke pruge, vidi bojnu relaciju pomenutog zdruga od 28. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/2—5, k. 57).

8. VII. 1944. Dijelovi XVII brigade napali su jednu satniju domobrana iznad s. Bušćak. Ubijena su 2 a ranjena 4 nepr. vojnika. Mi bez gubitaka.
9. VII. 1944. Na snage XVII brigade napao je neprijatelj u jačini od 500 vojnika, kod Čelinska pl. Neprijatelj je imao 3 mrtva i 6 ranjenih. Na našoj strani 2 mrtva i 4 ranjena.
Istoga dana snage XVII brigade napale su iz zasjede kod s. Vel'ke jednu neprijateljsku kolonu domobrana i ubile 4 a ranile 16 neprijateljskih vojnika. Kod nas 2 ranjena. Plijen: 2 puške, 9 granata ručnih, 600 komada municije. Dvije čete Visočko-Fojničkog odreda u s. Kralupi ubile su 4 a ranile jednog četnika. Kod nas bez gubitaka.
10. VII. 1944. Jedna izviđačka patrola Visočko-Fojničkog odreda ubila je jednog njemačkog vojnika u Vogošću. Plijen: 1 puška, 1 odijelo.
Na Vratima i Tikvi, jedna neprijateljska kolona u jačini od 200 vojnika iz „PE“ divizije napala je jedan vod IX brigade, koji je sprovodio ranjenike za divizijsku bolnicu. Neprijateljski gubitci nepoznati su nam, dok je na našoj strani bilo 4 mrtva i 4 ranjena. Snage XVII brigade vršile su ekonomsku akciju. Nije bilo dodira sa neprijateljem.
11. VII. 1944. Jedinice VII brigade porušile su jedan most na Crnoj Čupriji. Jedinice XVII brigade vršile su ekonomsku akciju.
Neprijatelj iz Fojnice napao je dijelove Visočko-Fojničkog odreda na Paljikama i tom prilikom ranio 5 a zarobio 4 naša vojnika. Neprijateljski gubitci nepoznati.
12. VII. 1944. Snage ove divizije nisu imale dodir sa neprijateljem.
13. VII. 1944. Patrola Visočko-Fojničkog odreda iz zasjede u Kobiljoj Glavi na Cesti Kiseljak — Sarajevo ubila jednog ustašu. Plijena nije bilo.
14. VII. 1944. Komandant IX brigade, sa pratnjom od 6 boraca, bio je napadnut iz zasjede od neprijatelja u s. Otinovicima. U ovoj zasjedi 5 boraca je po-

ginulo, dok su 2 ranjena, među kojima i komandant brigade.⁹

Jedinice Kupreškog odreda napale su jednu neprijateljsku kolonu u Kudilju, koja se kretala od G. Vakufa za Šujicu. Neprijatelj imao 5 ranjenih vojnika, dok na našoj strani nije bilo gubitaka.

15. VII. 1944. Jedinice XVII brigade napale su neprijatelja u jačini 240 vojnika na Čelinskoj pl. i Studenčici. Neprijatelj je imao 1 mrtva i 4 ranjena vojnika. Kod nas bez gubitaka.
Jedinice IX brigade napravile su zasjedu na cesti Jajce—D. Vakuf jednoj koloni od 3 kamiona i oklopna kola sa oko 60 neprijateljskih vojnika „Brandenburg“. Neprijatelj je imao 8 mrtvih i 12 ranjenih. Naši bez gubitaka.¹⁰
Jedna četa Visočko-Fojničkog odreda na pruži Reljevo—Semizovac, digla je u vazduh jedan voz. Uništena su 4 vagona.¹¹ Plijena nije bilo.
16. VII. 1944. Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda spalili su ž. stanicu Lješevo. Gubitaka nije bilo ni na jednoj strani. Plijen: 1 odjelo. Snage XVII brigade postavile minu na most na potoku Obaščici, koji je porušen. Neprijatelj je istoga dana napao položaje XVII brigade, oko 150 ustaša, u blizini Ostrošca. Neprijatelj je imao 2 mrtva i 3 ranjena. Naši bez gubitaka.¹²
17. VII. 1944. 100 domobrana od Ostrošca napalo je položaje XVII brigade, koji neprijatelj je povraćen uz gubitke od 2 ranjena. Kod nas bez gubitaka.

⁹ Makso Dakić. Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 73

¹⁰ Odnosi se na dijelove 4. puka „Brandenburg“ (vidi knj. 25, dok. br. 184 i knj. 27, dok. br. 158). U izvještaju Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 26. jula 1944. o tome piše:

„15. VII 1944. u 2000 sati skupina partizana napala je na cesti kod Bile Vode (10 km j. Jajca) njemački samovozni povoz. Borba je trajala oko 30 časova, kada su partizani uz pomoć oklopnog samovoza raspršeni. Gubitci: 1 njemački vojnik i 1 ustaša poginuli, 2 njemačka vojnika ranjena, 1 njemački vojnik i 1 oružnik kontuzovani, a 1 njemački vojnik i čuvar šume nestali. Gubitci partizana nepoznati. Isti povoz u 2030 sati ponovo je napadnut po partizanima kod sela Glasnice (7 km i. Jajce). Napad odbijen, gubitaka nije bilo.“ (Arhiv VII, reg. br. 44'2—6, k. 149 e).

¹¹, ¹³ i ¹⁸ Vidi knj. 27, dok. br. 73 i 166—169.

18. VII. 1944. Dijelovi XVII brigade tukli su jednu nepr. kolonu u jačini od 200 ustaša i domobrana u s. Gostovići—Trusina. Ubijen je jedan a ranjeno 4 nepr. vojnika, od kojih jedan ustaški oficir. Dijelovi Kupreškog odreda napali su jednu grupu četnika više Zanogline. Ranjena su 2 četnika. Plijen: 1 puška i 160 metaka.
19. VII. 1944. Snage VII brigade napale su miliciju u Dugom Polju—Svinjača. Ubijeno je 3 a ranjeno 16 milicionera.
Plijen: 1 puška, 1 pištolj, 15 konja, 25 komada krupne stoke i 1200 ovaca.
Kupreški odred sačekao je nepr. koji je sa tri tenka nadirao od Kupresa. Oštećen je jedan tenk. Naši bez gubitaka.
Dijelovi XVII brigade postavili su zasjedu nepr. blizu Ostrošca. Ubijeno je 11 a ranjeno 16 nepr. vojnika. Kod nas 1 mrtav.
20. VII. 1944. Dijelovi Vis.-Fojn. odreda na pruzi Ilidža—Blažuj srušili 1 voz. Uništena su tri vagona. Nepr. gubitci: 14 mrtvih i 54 ranjena.¹⁴ Plijena nije bilo.
Dijelovi IX brigade bili su napadnuti od nepr. u s. Cvrče. Neprijatelj je pripadao „PE“ div. a kretao se od Fojnice u pravcu G. Vakuća.¹⁴ Tom prilikom na našoj strani bilo je 2 mrtva i nestala. Istoga dana nepr. od Kupresa sa tri tenka i 6 kamiona, u jačini oko 200 vojnika „Brandenburg“ pukovnije, krenuo je u pravcu položaja IX brigade prema Blagaju. Naši su ga povratili i nanijeli mu gubitke od 6 mrtvih. Naši bez gubitaka. Dijelovi Kupreškog odreda napali su nepr. koji je pokušao prodor u pravcu Vukovska, i nanijeli mu gubitke od 2 ranjena.
21. VII. 1944. VII brigada izvršila je napad na nepr. uporište Prozor. Napad nije uspio. Ubijeno je 1 a ranjeno 2 nepr. vojnika. Kod nas bez gubitaka. Plijena nije bilo.
Jedna desetina V.-Fojn. odreda ubila je 1 četnika u s. Vlakovu.

¹⁴ Prema bojnoj relaciji 2. gorskog zdruga za jul 1944. tada su dijelovi 1. bataljona 13. puka 7. SS divizije „Princ Eugen“ nadirali sa sjevera prema Prozoru gdje su se imali spojiti sa dijelovima tog zdruga (Arhiv VII, reg. br. 7/2—5, k. 57).

14. VII. 1944. *14. VII. 1944.*
Migovski XVII brigada...
20. VII. 1944. *20. VII. 1944.*
Migovski VII brigada...
22. VII. 1944. *22. VII. 1944.*
Migovski XVII brigada...
25. VII. 1944. *25. VII. 1944.*
Migovski VII brigada...
26. VII. 1944. *26. VII. 1944.*
Migovski XVII brigada...
27. VII. 1944. *27. VII. 1944.*
Migovski VII brigada...
28. VII. 1944. *28. VII. 1944.*
Migovski XVII brigada...
29. VII. 1944. *29. VII. 1944.*
Migovski VII brigada...
30. VII. 1944. *30. VII. 1944.*
Migovski XVII brigada...
31. VII. 1944. *31. VII. 1944.*
Migovski VII brigada...

22. VII. 1944. Dijelovi XVII brigade napali su nepr. kolonu od jedne satnije domobrana, koja se vraćala iz Repovca u Bradinu. Neprijatelj je imao 3 ranjena. Istog dana XVII brigada kod Blučića napala je 70 ustaša i legionara. Nepr. gubitci 8 mrtvih i 9 ranjenih. Naši bez gubitaka. Plijen: 300 metaka i nešto sprema. Dijelovi VII brigade tukli su nepr. kolonu koja se povlačila preko Duga i Kranjčića za Ramu. Ubijen je jedan a 4 ranjena i jedan utopljen nepr. vojnik. Mi bez gubitaka.¹⁵
23. VII. 1944. Snage nisu imale dodira sa neprijateljem.
24. VII. 1944. Snage nisu imale dodira sa neprijateljem.
25. VII. 1944. Diverzantska grupa XVII brigade digla je u zrak jedan nepr. voz. Uništena je lokomotiva i 4 vagona. Ubijeno je 12 a ranjeno 22 Nijemca. Voz je dignut kod Žuglić polja.¹⁶
26. VII. 1944. Dijelovi XVII brigade u zasjedi kod Gostovića ubili su 2 a ranili 2 ustaše. Patrola Travničkog odreda zarobila je dva žandarma u s. Trenici.¹⁷ Zarobljene su 2 puške i nešto sprema. Jedna četa Vis.-Fojn. odreda srušila je jedan voz na pruzi Visoko—Porječani. Uništena je lokomotiva i 5 vagona. Ubijen je 1 njemački vojnik. Zaplijenjeno je 3 puške, 2 odijela i 1,380.000 kuna. i ostale stvari.¹⁸
27. VII. 1944. Dijelovi XVII brigade vršili su demonstrativan napad na Ostrožac. Ubijena su 2 a ranjeno 18 nepr. vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške, nešto odijela i municije. Istoga dana snage XVII brigade vršile su demonstrativan napad na Bradinu. Ubijeno 2 a ranjeno 3 nepr. vojnika. Mi bez gubitaka.
28. VII. 1944. Diverzantska grupa XVII brigade digla je u vazduh jedan voz na pruzi Sarajevo—Mostar. Uništeno je 7 vagona i jedna lokomotiva i jedan

¹⁶ U dnevnom izvještaju Operativnog odjeljenja Ministarstva oružanih snaga NDH od 27. jula 1944. o tome piše:

„25. VII naletio je na minu vlak kod Ostrošca kraj Konjica. Izključio stroj i 4 kola.“ (Arhiv VII, reg. br. 271—1, k. 40).

¹⁷ Prema izvještaju Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 11. avgusta 1944. tom prilikom su zarobljeni oružnički narednici Hašim Muštrović i Stjepan Smoljan (Arhiv VII, reg. br. 1/3—12, k. 149 e).

most dugačak 15 metara kod Mrakova. Ubijeno je 22 nepr. vojnika a 18 ranjeno.¹⁹ Istog dana uništena je 1 lokomotiva i 2 vagona na ž. stanici Drežnica, pomoću paklene mašine, koju je postavio jedan naš simpatizer u Bradini. Ranjeno je 12 osoba i 3 željezničara.

Snage VII brigade vršile su napad na G. Vakuf i oslobodile ga. Ubijeno je 24 a ranjeno 60 nepr. vojnika i 6 zarobljeno, od kojih 2 domobranska oficira. Naši gubici 3 mrtva i 12 ranjenih. Plijen: 2 protukolska topa, 4 t. bacača, 4 mitraljeza, 2 „šarca“, 35 pušaka, 1 strojica, 4 tromblonske puške, 2 pištolja, 50.000 metaka, 150 granata za topove, 50 mina za bacač, 400 pari odijela, 500 pari cipela, 6 radioaparata, 3 telefona, 6 km kabla, 300 kg duhana, 50 litara pića, 60 kg šećera, 300 litara benzina, 4 pisaće mašine, pisaćeg materijala, 15 konja i drugog materijala. Uništeno: 2 skladišta artiljerijske i puščane municije, odijela i ostale spreme, 4 kamiona. 13 motorbicikla.²⁰

29. VII. 1944. Snage ove divizije nisu imale dodir sa neprijateljem.
30. VII. 1944. Snage ove divizije nisu imale dodir sa neprijateljem.
31. VII. 1944. Diverzantska grupa XVII brigade na pruži Konjic—Rama. Uništena su 3 oklopna vagona, i jedan ž. most dug 12 metara, dok je lokomotiva oštećena. Neprijatelj je imao 11 ranjenih.²¹ Diverzantska grupa VII brigade i dijelovi XVII brigade kod ž. stanice Raštelica digla je u vazduh jedan voz. Uništena je lokomotiva i 3 vagona sa životnim namirnicama. Ubijena su 3 milicionera i 2 ranjena.²²

¹⁹ U izvještaju Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. avgusta 1944. o tome se kaže:

„28. srpnja u 0635 sati, na željezničkoj pruži kod Ostrošca (11 km. Konjic) teretni vlak naišao na minu koju su postavili partizani. 3 vagona iskočila i oštećena, a 1 ustaša poginuo, a 1 ranjen.“ Pored toga, u izvještaju se govori i o napadu i borbi kod Ostrošca (Arhiv VII, reg. br. 35/7—2, k. 145).

²⁰ Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 135 i 182.

²¹ Opširnije o dejstvu 17. NOU brigade u julu vidi izvještaj njenog štaba od 2. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 35/3, k. 854)

²² Vidi dok. br. 129, 130 i 132.

JEDINICE OVE DIVIZIJE U TOKU JULA IMALE SU:

- 1.— **Gubitci:** a) neprijateljski: 264 ubijeno,
405 ranjeno i
38 zarobljeno

707 svega izbačeno iz stroja
b) vlastiti: 32 poginula,
68 ranjeno,
6 nestalo

106 izbačeno iz stroja.
- 2.— **Plijen:** a) oružje: 2 protivkolska topa, 5 t. bacača,
4 t. mitraljeza, 4 p.mitraljeza,
82 puške, 8 pištolja, 7 strojnica,
4 tromblonske puške i raketni pištolj
b) municija: 72750 metaka, 12 bombi, 76 mina,
150 granata za top
c) opreme: 471 odijelo, 5 šinjela, 18 bluza, 505
pari cipela i 70 čebadi
d) ostalog: 52 konja, 22 ranca, 10 krila, 19 ce-
radi, 6 radioaparata, 3 telefona, 6 km kabla. 300
kg duhana, 500 litara raznog pića, 60 kg šećera,
1 šusterska i jedna potkivačka radionica, 300 li-
tara benzina, 4 pisaće mašine, veća količina pi-
saćeg materijala, 30 komada krupne stoke, 1200
ovaca i 1.380.000.— kuna.
- 3.— **Uništeno:** 2 slagališta artiljerijske i puščane municije, odi-
jela i ostale spremne, 9 kamiona, 13 motorbicikla,
4 radiostanice, 3 radioaparata, 2 mosta, 6 loko-
motiva, 35 vagona, 2 teretna automobila, 3 ž.
mosta i 1 pješački most i jedna željeznička sta-
nica spaljena. Oštećena 1 lokomotiva, 5 vago-
na i 2 tenka.
- 4.— **Raspored jedinica:**
Štab divizije nalazi se u s. Seferovići. Štab XVII
brigade u s. Orlišće, I bataljon na prostoriji
s. Kruščica, sa zadatkom zatvaranja pravca od
Rame, II bataljon na prostoriji Razvara, sa za-
datkom zatvaranja pravca od Bradine i Konji-
ca. III bataljon na prostoriji s. Lisovina, odakle
zatvara pravac od Ostrošca. IX brigada sa šta-
bom u s. Jasenik, I bataljon u s. Rastovu sa

zadatkom da zatvori pravce od Travnika i Busovače, II bataljon u Janju i Blagaju sa zadatkom da zatvori pravce od Kupresa ka Janju i Blagaju, III bataljon se nalazi na prostorijskoj Požetva — Pogorelica sa zadatkom da zatvori pravac od Fojnice, IV bataljon u pokretu od Grčanić ka Crnom Vrh. VII brigada sa štabom nalazi se u Paloču, I bataljon Gmići — Gostovo sa zadatkom zatvaranja pravca prema Rami, Jablanici i Duvnu, II bataljon Tihomišlje sa zadatkom zatvaranja i kontrolisanja pravca od Bugojna, III bataljon s. Dražev Dol — s. Humac sa zadatkom zatvaranja i kontrolisanja pravca od Bugojna i Kupresa, IV bataljon s. Ričica sa zadatkom zatvaranja pravca od Bugojna — Komara i Travnika. Jedinice Travničkog, Visočko-Fojničkog, Kupreškog i Livanjsko-Duvanjskog NOP odreda nalaze se na svojim sektorima.

5.— Zaključci: Kao nedostatke u toku izvođenja akcija u ovom mjesecu iznosimo:

- a) nedovoljna tajnost i neosiguravanje zasjeda — XVII brigada,
- b) nedovoljno korištenje zemljišta pogodnog za manevar — XVII brigada,
- c) otvaranje vatre sa velike udaljenosti, slaba disciplina vatre,
- d) nedovoljno obezbeđivanje u pokretu i slaba budnost u logoru — IX brigada i Visočko-Fojnički odred.

Naročito se zapaža aktivnost diverzantskih grupa kako u pogledu njihove vještine u rušenju vozova tako i smjelost za izvođenje diverzionih akcija pod teškim uslovima.

Naročitih zapažanja u odnosu na taktiku neprijatelja u ovom mjesecu nema.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar-ppukovnik,

Komandant-ppukovnik,

Načelnik-major,

NAREĐENJE ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 4. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NAPAD NA BAČKOVAC¹

ŠTAB
XXVII NOU DIVIZIJE
pov. br. 70
4. VIII 1944.

ŠTABOVIMA BRIGADA

Prema poslednjim podacima dve satnije SS dijelova sa jednim topom nalaze se na položaju Bačkovac, gdje se je utvrdio. Na lijevoj obali rijeke Drinjače, na prostoru sela Čanići—Kurila nalaze se dvije satnije SS dijelova, koje isturaju manja izviđačka odeljenja u pravcu Strmica—Popovići. Pored ovih dijelova 13. SS divizije,² na prostoru Papraća—Borogovo i sela Jelečiči—Matijevići nalaze se i četničke bande od oko jednog bataljona.³

Jedinice našeg korpusa dobile su zadatak da razbiju ove neprijateljske dijelove i uspostave našu bazu u Birču, kao i da oslobode ranjenike koji su zabazirani na prostoru koga četnici kontrolišu.⁴

XXXVIII divizija napada opštim pravcem: Klještani—Trnovo—Strmica—Čanići.

Naša divizija napada opštim pravcem Vlasenica—Cikote—Bačkovac, zabacujući se iza leđa neprijatelju.

NAREĐUJEMO:

XVI NOU brigada:

Kreće večeras pravcem Milan planina—Grabovica—Ripa, sa zadatkom da izbije u zoru 5. o.mj. na polazne položaje za napad na neprijateljsko uporište Bačkovac. U toku 5. o.mj. vrši pripreme za glavni napad koji treba da otpočne 5. o.mj. u 23 h. Napadni pravci Vel. Stijena — Bačkovac i Gradina — Cincari — Tomići — Bačkovac. U toku 5. o.mj. povezati se čvrsto sa XIX brigadom desno.⁵

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 8'6. k. 1111.

² Vidi dok. br. 126 (napomenu br. 38).

³ O četničkim snagama na tom prostoru vidi dok. br. 14, napomenu br. 3.

⁴ Vidi dok. br. 14.

⁵ i ⁶ Bačkovac tada nije zauzet (vidi dok. br. 102).

XIX NOU brigada:

Kreće danas uveče opštim pravcem Ravansko — Vlasenica — Crkvina, sa zadatkom da 3. o.mj. ujutro izbije na polazne položaje Rudište — Nikolića Brdo, prekidajući sve veze snabdjevanja između Bačkovca i Papraće. U toku 5. o.mj. vrši pripreme za glavni napad koji treba da otpočne 5. o.mj. u 23 h. Napadni pravci Nikolića Brdo — Bačkovac i Supčane — Milića Stijena — Bačkovac.⁶

XX NOU brigada:

4. i 4/5. o.mj. ostaje uglavnom na dosadašnjoj prostoriji s tim što će jedan bataljon uputiti odmah na Milan planinu (k. 1281), koji će primiti divizijsku bolnicu. Sa dva bataljona obezbjeđiće večeras prijem savezničke pošiljke na prostoriji Podkozlovača, tako što će se manjim odjeljenjima u toku noći kontrolisati sektor Ravansko — Sirova gora.

5. o.mj. jedan bataljon postaviće na prostoriju Han Pogled — Han Mitrović sa zadatkom zatvaranja pravca od Pijeska. Sa dva bataljona i divizijskom bolnicom izvršiće pokret na prostoriju Vlasenica — Kozja Ravan. Manje dijelove držati u Vlasenici a bolnicu i glavninu na Kozjoj Ravni.

Uspostaviti telefonsku vezu između Han Pogleda i Vlasenice i minirati drum Han Pogled — Vlasenica, zašto se pridaje tehničko odeljenje XVI brigade.

Pokret brigade i divizijske bolnice 5. o.mj. u 5 h.

Srebrenički p. odred:

Postaviće se 5. o.mj. ujutro na prostoriju Rajići — Milići sa zadatkom zatvaranja pravca od Srebrenice i Kasabe.

Štab divizije kreće 5. o.mj. u 4 h pravcem Vlasenica — Mršići — Crkvina, na kojoj će se liniji nalaziti u toku 5. o.mj.

Opšte napomene:

1. Pošto je neprijatelj na Bačkovcu utvrđen, to u napadu koristiti sva teška oruđa a manevrom lako pokretnih dijelova težiti da se neprijatelj odsječe od svojih baza. Nastojati da se prekinu u početku telefonske veze između pojedinih neprijateljskih dijelova.

2. XIX brigada osposobiće protukolski top za dejstvo, koji je zabaziran i ovoga koristiti. Rezervna osovina za ovaj top nalazi se kod intendanture štaba divizije.

3. Štabovi XVI i XIX brigade koordiniraće glavni napad na Bačkovac, radi čega će biti u stalnom dodiru.

4. U slučaju da se uporište Bačkovac ne bi moglo likvidirati, XVI brigada blokiraće neprijatelja a XIX brigada produ-

žiti čišćenje od četničkih bandi prostorije Rudište — Kalabače — Paprača, sadejstvujući na lijevoj obali Drinjače sa jedinicama XXXVIII NOU divizije.⁷ U slučaju da se uporište Bačkovac likvidira, na Bačkovcu ostaje jedan bataljon XVI brigade a ostale jedinice produžavaju gonjenje neprijatelja i čišćenje pravcima: XVI brigada Bačkovac — Borogovo a XIX brigada Kalabače — Paprača.

5. XVI brigada u toku današnjeg dana uputiće u sastav XX brigade jedno odeljenje minera sa nagaznim minama radi miniranja ceste Han Pijesak — Vlasenica.

6. Hirurška ekipa kretaće se sa štabom divizije.

7. Radio-stanica ostaje kod XIX brigade. Hitne izvještaje XVI brigada upućivaće preko XIX brigade.

8. Znaci raspoznavanja dobiveni su od štaba divizije. Borbeni znaci za 4. o.mj. biće: goni neprijatelja, a za 5. o.mj. napred — Saveznici.

9. Prema posljednjim podacima u Vlasenici nema nikoga.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar-p.pukovnik

Ž. Škerović

Komandant-p.pukovnik

Kosorić Pero

Načelnik štaba

p.pukovnik

R.^s Petovar

P.S. Prema četničkim bandama najstrožije postupiti.

⁷ Bliže o rasporedu i dejstvu jedinica te divizije vidi dok. br. 104 i 134.

^s Rudolf (Rudi)

IZVOD IZ OPFRACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 27. DIVIZIJE OD 4. AVGUSTA 1944. DOSTAVLJEN ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ¹

ŠTAB
XXVII. NOU DIVIZIJE
br. 71.
4. VIII. 1944.

ŠTABU III. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Dostavljamo izvod iz operacijskog dnevnika za vrijeme od 15. — 31. VII. 1944. godine.

U sastavu divizije bile su slijedeće jedinice: 16, XIX. i XX. NOU brigada. Za sve ovo vrijeme jedinice ove divizije nalazile su se na prostorijski Srebrenica — Cikote — Milan planina i vodile borbe sa neprijateljem — dijelovima 13 B-H SS divizije, dijelovima divizije „Princ Eugen“,² ustašama i četničkim bandama.

XVI. NOU brigada:

16. VII. stigla je u Vlasenicu i tako konačno ušla u sastav divizije poslije dužeg boravka na terenu Crne Gore. Održan je sastanak sa štabom brigade a navečer izvršen defile brigade i data priredba u čast dolaska brigade.

17, 18. i 19. VII. brigada se nalazila na prostorijski Lukići — Bukovica — Slatina i trebala da učestvuje u napadu na Srebrenicu.³ Pošto je neprijatelj u toku 18. VII. izbio u Šekoviće, brigada dobila nov zadatak da usiljenim maršem krene na sektor Cikota i u koordinaciji sa XVII. Majevičkom brigadom XXXVIII. divizije napadne neprijatelja na prostorijski Cikote — Stolica — Bačkovac.⁴ Brigada je izbila na Cikote oko 14 h i kod Stolice zatekla neprijatelja u zbornom postroju i tako ga potpuno iznenadila. Jačina neprijatelja bila između 400 i 500. Žestokom iznenadnom vatrom neprijatelj je u prvom momentu bio potpuno raspršen, tako da se nije mogao snaći do samog mraka. Među-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 19/7. k. 1111.

² Riječ je o dijelovima 7. SS divizije „Princ Eugen“. Bliže o namjerama pomenutih divizija vidi dok. br. 126, napomenu br. 38.

³ i ⁸ O tome napadu vidi knj. 27, dok. br. 72 i 78.

⁴ Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade vidi knj. 27, dok. br. 130.

tim neprijateljske snage koje su se nalazile na grebenu Stolica — Bačkovac brzo su se snašle i otvorile preciznu vatru iz svih teških oruđa. Brigada se je borila do pada mraka uspjevši da likvidira prve linije položaja ali nije mogla izdržati zbog neprijateljske nadmoćnosti u ljudstvu i naoružanju, tako da se je povukla na polazne položaje.⁵ XVII. Majevička brigada koja je trebala da sadejstvuje na desnom krilu preko Nikolića brda nije stigla. Neprijateljski gubitci u ovoj borbi cijene se na oko 80 izbačenih iz stroja. Naši gubitci bili su 28 ranjenih i 5 mrtvih.

21. VII. ujutro u 4 h jedan bataljon brigade napadao je zajedno sa tri bataljona XVII. Majevičke brigade na Bačkovac. Bataljon je imao vrlo težak napadni pravac, tako da se nije mogao angažovati u borbi. U toku cijelog dana produžile su se čarke mitraljezima i artiljerijom. Navečer organizovan je ponovni napad na Bačkovac. Učestvovala su tri bataljona XVII. Majevičke brigade i dva bataljona ove brigade, kao i jedan bataljon XIX. NOU brigade i dva bataljona vojvođanska.⁶ Borba je otpočela u 23 h. U toku noći bataljoni ove brigade uspjeli su da istjeraju neprijatelja iz dve linije mitraljeskih gnezda i da izbiju pod sam vrh Bačkovca. Bačeno je oko 60 ručnih bombi i osvajan rov po rov. Zarobljeno je nešto oružja i spremne.⁷ Pošto od strane XVII. brigade i Vojvođana nije bilo efikasnog pritiska, bataljoni su se povukli na polazne položaje. U toj borbi naši gubitci bili su 3 mrtva i 10 ranjenih. Neprijateljski gubitci bili su također osjetni, po procjeni oko 25 izbačenih iz stroja.

22, 23. VII. brigada se nalazila na položajima Ripa—Velika Stijena — Malo Jezero. Za cijelo vrijeme bilo je manjih sukoba sa neprijateljem, dok je neprijateljska artiljerija bila aktivna. Od artiljerije su bila ranjena 4 borca, dok je 1 poginuo.

24, 25, 26. VII. brigada na prostorijsi Vlasenice, bez sukoba sa neprijateljem.

27, 28. VII. brigada na prostorijsi Milan planina—Ravansko. U toku 28. VII. neprijatelj sa pravca Han Pijeska u jačini 200—250 ljudi, potpomognut sa jakom artiljerijskom vatrom, napada na položaje I. bataljona na Ravanskom. Napad neprijatelja bio je odbijen i tom prilikom ubijen je i komandant četničkog bataljona Bjelogrić Ljubo. Naši nisu imali gubitaka.

^{5, 7 i 13} U dnevnim izvještajima Operativnog odjeljenja Ministarstva oružanih snaga NDH od 19. i 24. jula 1944. kaže se da su njemačke i ustaško-domobranske snage preduzele napad protiv „dvije komunističke brigade“ i da su ih odbacile u Devetak-planinu, a da je u području Šekovića odbijen jak napad neprijatelja (Arhiv VII, reg. br. 19/1 i 24/1, k. 40).

⁶ Odnosi se na bataljone 2. vojvođanske brigade (vidi dok. br. 18 u ovoj knjizi i knj. 27, dok. br. 88).

29, 30, 31. VII. brigada na prostorijski Drapnići — Mangu-rići. Manji sukobi sa četničkim bandama.

Zaključak:

Za sve ovo vrijeme brigada je imala u borbama 38 ranjenih i 8 mrtvih. Neprijateljski gubitci cijene se na Bačkovcu u trodnevnim borbama na 200 izbačenih iz stroja (uračunati gubitci u borbama sa ovom brigadom i XVII Majevičkom brigadom).

XIX. Birčanska NOU brigada:

Od 15.—19. VII. brigada se nalazila na prostorijski Milići—Srebrenica sa zadatkom da učestvuje u napadu na Srebrenicu. Dva bataljona brigade upućena su na zadatak i napala na Srebrenicu i uspjela da likvidiraju nekoliko neprijateljskih uporišta. Pošto je napad odložen zbog situacije u Šekovićima bataljoni su odustali od napada i vratili se na prostorijski Milići. U borbama na Srebrenici naši gubitci su bili 1 mrtav i 5 ranjenih, dok neprijateljski gubitci nisu ustanovljeni.⁹

22.⁹ — 22. VII. brigada je bila na prostorijski Vukovići—Rašića Gaj—Simići. 22. navečer jedan bataljon brigade učestvo-vao je u kombinovanom napadu na Bačkovac koji nije uspio.

23. VII. brigada je izvršila pokret na prostorijski Han Pi-jesak — Kraljevo Polje sa zadatkom napada na neprijatelja koji je od Han Pijeska nadirao prema Vlasenici. Bataljon brigade sukobio se na Kraljevom Polju sa neprijateljem, ovoga vratio. Neprijatelj je imao 4 mrtva. U toku noći 23/24. u zajednici sa XX brigadom napali su na Han Pijesak—Japage. Na Han Pi-jesak—Japagama nalazi se jedan bataljon SS „Princ Eugen“ divizije s domaćim četnicima. Zbog premoći neprijatelja napad nije uspio, jedinice su se poslije dvočasovne žestoke borbe po-vukle na polazne položaje.¹⁰ Od bacačke mine poginuo je je-dan drug a ranjene 4 drugarice — sanitarke. Neprijatelj je imao gubitaka ali se broj nije mogao ustanoviti.

24. — 28. VII. Jedinice se nalazile na prostorijski Podkozlo-vača — Ravansko — Nerići.

25. VII. Neprijatelj — Njemci i četnici, jačine oko 300 voj-nika, izvršili su ispad na položaje brigade. Poslije tročasovne borbe, neprijatelj je bio protjeran u Han Pijesak uz oko 30 iz-bačenih iz stroja. U toj borbi poginuo je drug Stevo Vranić a dva druga lakše ranjena.

29. VII. brigada u pokretu na prostorijski Olova. Dva ba-taljona brigade krenula su na zadatak na sektor Nišići, gdje su

⁹ Vjerovatno omaška; treba: 20.

¹⁰ O tome vidi i knj. 27, dok. br. 111, 172 i 173.

u toku 31. VII. razbili četničke bande. U toj borbi naši gubitci su bili 2 ranjena.¹¹ Jedan bataljon brigade ostao je i dalje na sektoru Olova.

Zaključak:

Za sve ovo vrijeme naši gubitci iznosili su 3 poginula i 20 ranjenih, od toga 6 lakše. Neprijateljski gubitci: 34 izbačena iz stroja, što je tačno ustanovljeno, izuzevši borbe na Srebrenici, Pijesku i Nišićima, gdje se neprijateljski gubitci nisu mogli ustanoviti. Za ovo vrijeme iz brigade je dezertiralo oko 60 boraca. Među dezerterima su većina ljudi skloni dezerterstvu, čiji se moral poljuljao uslijed svakodnevnih borbi kao i to što je brigada sa teritorije Birča krenula na sektor Romanije.

XX. NOU brigada:

16.—17. VII. brigada se nalazila na prostoriji Sokolovići—Džimrije. U toku 17. vođene su borbe sa Njemcima i četnicima Radomira Neškovića. Borba je trajala preko cijelog dana i neprijatelj je bio odbačen prema Sokolovićima uz znatne gubitke. U borbama imali su 2 ranjena a dva četnika su bila zarobljena.¹²

18. VII. na prostoriji Podžepnja sa zadatkom koordinacije u napadu na Srebrenicu, koji se zadatak izmijenio zbog nove situacije

19.—28. VII. brigada na prostoriji Kraljevo Polje—Malo Polje. Za ovo vrijeme vođene su borbe i to: 20. VII. sa Njemcima i četnicima u jačini oko 600 koji su od Han Pijeska htjeli da se probiju do Vlasenice. Poslije borbe koja je trajala preko cijelog dana, neprijatelj se je povukao u Han Pijesak. 21, 22, 23. VII. nastavile su se stalne borbe sa istim neprijateljem kojim je uporno htjeo da se probije u Vlasenicu. Svi neprijateljski napadi bili su odbijeni uz velike neprijateljske gubitke. Noću 23/24. u zajednici sa XIX. brigadom napadnut je neprijatelj u Han Pijesku. Napad nije uspio.¹³ Jedinice su se povukle na polazne položaje. U ovim borbama naši gubitci 11 mrtvih, 11 ranjenih.¹⁴

24. VII. manji sukobi sa neprijateljem.

25. VII. Neprijatelj je ispao sa jačim snagama iz Han Pijeska u pravcu Han Veternika. Poslije tročasovne borbe od-

¹¹ Prema naređenju Komande Romanijskog četničkog korpusa (šifrovani naziv: 220) od 29. jula 1944. tada su na prostoru oko s. Nišića dejstvovali četnici 1. sarajevske četničke brigade (Arhiv VII, reg. br. BH—V—5511).

¹² Vidi dok. br. 1, objašnjenje br. 3.

¹⁴ Posljednja rečenica je dopisana mastilom, latinicom.

bačen je u Han Pijesak, pretrpjevši osjetne gubitke. Naši gubici 3 ranjena.

28.—31. VII brigada u pokretu sa prostorijske Malo Polje na prostorijsku Knežina, gdje se je i zadržala. Sem manjih sukoba sa četničkim grupicama drugih borbi nije bilo. Zarobljena je arhiva Knežinskog četničkog bataljona.

Zaključak:

Naši gubici u ovom periodu bili su: 15 mrtvih i 17 ranjenih. 2 p. mitraljeza uništena su od artiljerije. Neprijateljski gubici bili su znatno veći ali neustanovljeni. Dezertiralo je 25 drugova.

Opšti zaključak:

U ovom periodu jedinice su bile svakoga dana u borbama sa neprijateljem iz sastava 13. SS divizije, 7. SS divizije, ustašama i raznim četničkim bandama po Romaniji. Naši gubici iznose ukupno: 26 mrtvih, 75 ranjenih. Neprijateljski gubici u svakoj borbi [nisu] tačno ustanovljeni, ali iznose najmanje 300 izbačenih iz stroja.

Od oružja je uništeno dva p. mitraljeza od artiljerije.

U ovom periodu dezertiralo je 78 boraca, većinom iz XIX. i XX. brigade. Toliki broj dezertera tunjači se iz razloga što su to borci koji su većinom novomobilisani i uslijed velikih napora i po njihovom mišljenju teških situacija izgubili daljnje perspektive i smatrali da će na taj način sačuvati živote. Ovi ljudi neće ići neprijatelju, već će se u jednoj povoljnijoj situaciji povratiti u jedinice (barem veći dio).

Vojno-politički rad, uslijed stalnih borbi, ograničio se samo na sastanke štabova, dok drugog rada nije bilo.

Moral u svim jedinicama je na dovoljnoj visini, iako se osjeća izvjesna zamorenost zbog stalnih borbi.

Zdravstveno stanje je dobro.

Kod oružja dobivenog od Saveznika zapazili su se slijedeći nedostaci:

Engleski bacači sa minama od 3 kg imaju domet svega 1.5 km. Međutim neprijateljski bacači imaju domet od 3 km. Ovaj naš nedostatak neprijatelj u ovim borbama prilično iskorištava i sa efikasnijom bacačkom vatrom nanosi nam prilične gubitke. Trebalo bi naše jedinice naoružati sa bacačima talijanskih modela u koje idu mine talijanske, engleske, njemačke i jugoslovenske izrade a čiji je domet ravan dometu bacača njemačkih modela.

Mine od 6 kg za engleske bacače u dosta slučajeva ne eksplodiraju na cilju. Nismo mogli ustanoviti razlog ali smatra-

mo da je to greška u konstrukciji upaljača. Bilo bi zgodno da se od Saveznika traži uputstvo za rad i upotrebu engleskog oružja.

I nadalje se osjeća prilična oskudica u minama za bacače i „Džon Bule“. Neprijatelj, znajući da smo dobro naoružani automatskim oružjem, u borbama protiv nas koristi u velikom broju teško naoružanje, naročito bacače.

Prilog: brojno stanje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar—p. puk.
otsutan

(M. P.)

Komandant—p. pukovn.
Kosorić Pero

Načelnik štaba—p. puk.
R. Petovar

BR. 18

IZVJEŠTAJ ŠTABA 2. VOJVODANSKE BRIGADE OD 4. AVGUSTA 1944. ŠTABU 16. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA PROSTORU ŠEKOVIĆI — STUPARI — NEMILSKO BRDO U DRUGOJ POLOVINI JULA I POČETKOM AVGUSTA¹

ŠTAB
II BRIGADE XVI NOU DIVIZIJE
4. avgusta 1944.

ŠTABU XVI NOU DIVIZIJE

Operativni izveštaj štaba II Vojv. brigade od 19. VII. o. g. do 4. VIII. o. g.

U vezi opšteg zadatka a u sklopu divizije naša brigada dobila je zadatak da se 19. VII. o. g. prebaci sa prostorije Banovića na prostoriju Đurđevik — G. i D. Višća, sa zadatkom zatvaranja pravca i kontrole ceste Kladanj — Živinice.² Odmah po prijemu zapovesti brigada se prebacila na određenu pro-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 27/7, k. 966.

² Vidi knj. 27, dok. br. 79.

storiju. Po dolasku na prostoriju D. Više dobili smo zapovest od štaba divizije da se odmah još u toku te noći usiljenim maršom prebacimo do na prostoriju Šekovića, t.j. do štaba XII Korpusa gde ćemo dobiti naređenje za dalji rad. Odmah po prijemu te zapovesti prikupili smo jedinice i oko 4 časa ujutru 20. VII. o.g. krenuli prema Šekovićima gde smo stigli istog dana u 15 časova. U ovom pokretu nismo nailazili ni na kakve neprijateljske snage, pokret je tekao dosta dobro i organizovano, nije bilo nikakvih većih nedostataka.

Po dolasku na novu prostoriju (Šekovića) javili smo se štabu XII Korpusa gde smo dobili zadatak da sa svoja dva bataljona izvršimo smenu V brigade XXXVI divizije, da se postavimo na položaj Tepen — Pale bukve i Akmačići sa zadatkom zatvaranja pravca koji izvodi od Šekovića — Mekića i Gaja, dok sa druga dva bataljona da krenemo preko Popovića — Strmice — Tupanara — Ploča, pređemo reku Drinjaču da se povežemo sa jedinicama XXVII i XXXVIII divizije i da preko Cincara — Bačkovca — Milića Stene napadnemo Supčane, t. j. neprijateljske snage koje su se nalazile u istom. Po primljenoj zapovesti odmah smo pristupili zadatku i sa dva bataljona smenili jedinice V brigade³ i postavili se na određene položaje: V bataljon na kose iznad Tepena, III bataljon ispred sela Podgajevića na kosama Pale bukve, dok su II i IV bataljon krenuli određenim pravcem u napad na Supčane. I naš bataljon za ovo vreme se nalazio u sastavu XXXVI divizije, pošto je pre nekoliko dana našeg dolaska na prostoriju Šekovića on već bio došao, gde je dopratio ranjenike koji su trebali biti prebačeni u Italiju na lečenje.

II i IV bataljon su odmah krenuli određenim pravcem u napad na Supčane, sa kojima je krenuo načelnik i komesar brigade pošto je zapovest dosta kasno primljena, a ljudstvo je bilo dosta zamoreno od marša koga smo izvršili toga dana. Na Drinjaču su stigli u 23 časa, po dolasku na istu odmah su pristupili ispitivanju prelaza reke Drinjače.

Pošto je most na reci Drinjači bio porušen, a gaza nije bilo, bataljoni se nisu do zore mogli prebaciti, a što je usledila i druga zapovest štaba Korpusa u kojoj je glasilo da se bataljoni ne prebacuju, već da se postave na položaje Betanj — Debelo brdo i na kosu iznad Strmice — Gradina. Odmah pošto smo primili zapovest štaba Korpusa da obustavimo prebacivanje bataljona preko Drinjače, bataljone smo povukli i postavili na određene položaje i to: IV bataljon postavljen je na položaj Betanj sa zadatkom zatvaranja pravca od Tupanara — Vlase-nice kao i kontrole doline reke Drinjače.

³ O smjeni te brigade vidi dok. br. 6.

II bataljon postavljen je na položajima Debelo brdo — Gradina sa zadatkom zatvaranja pravca od Tupanara i kontrole reke Drinjače.

U toku 21. VII. o.g. na tim položajima nije dolazilo do nekih jačih sukoba između neprijatelja i naših jedinica, već je bilo povremeno pripucavanja mitraljeske i topovske vatre od koje je jedan drug ranjen.

Na sektoru našeg V bataljona, a istog dana rano ujutru neprijatelj je od pravca Supčana pokušao da izvrši prelaz reke Drinjače ispod položaja V bataljona, gde ga je isti dočekao, otvorio na njega mitraljesku vatru i ne dozvolivši mu prelaz preko reke Drinjače, već se isti razbežao i povukao u pravcu Supčana. U tom pokušaju prelaza neprijatelj je imao pet mrtvih i toliko ranjenih.

Na položaju III bataljona isto tako bilo je od strane naše pripucavanje na neprijatelja. Gubitaka nije bilo.

Istoga dana 21. VII. o.g. oko 12 časova primili smo zapovest od štaba XVI NOU divizije u kojoj je glasilo da se odmah po smenjivanju od strane jedinica XXXVI divizije prebacimo na prostoriju Kamenova Kljet (kota 929) — Ravno brdo (trig. 1021) — Greda (kota 958) i Džebarska Gradina. Usled novonastale situacije jedinice XXXVI divizije nisu toga dana došle da nas smene i mi smo se zadržali na istim položajima.

Istoga dana 21. VII. o.g. u 20.30 časova primili smo drugu zapovest od štaba divizije da noću 21/22. VII. o.g. sa dva bataljona izvršimo napad na Gaj i kotu 740 iznad Menića sadejstvujući jedinicama I i IV brigade koje su trebale napadati od pravca Petrovića na isti položaj.⁴

Odmah po prijemu zapovesti određena su dva bataljona za napad i to III i V bataljon. Pošto je zapovest dosta kasno stigla, a prema zapovesti napad je trebao početi u 22 časa, nije se moglo postupiti po zapovesti, već komandant i komesar su pošli kod bataljona i davši im usmeno naređenje za napad i napad je od počeo u 24 časa. Raspored bataljona u napadu je bio sledeći: III bataljon dobio je zadatak da krene sa položaja Pale bukve preko Podgajevića i napadne neprijatelja na koti 740. V bataljon da krene sa položaja Tepena preko Čanića i napadne neprijatelja na samome Gaju. Napad je počeo, kao što smo već naveli, u 24 časa. III bataljon, koji je napadao na kotu 740, svojom upornošću i brzim naletom brzo je likvidirao neprijatelja na koti 740, ubivši tom prilikom 3 neprijateljska vojnika i veći broj ranio koje je neprijatelj uspeo da izvuče ka svojoj glavnini na Gaj, gde je naš bataljon imao jednog mrtvog i dva ranjena.

⁴ Vidi knj. 27, dok. br. 89.

Po likvidaciji kote 740 III bataljon je nastavio gonjenjem neprijatelja i napadom na njegovu glavninu koja se nalazila na Gaju, sadejstvujući našem V bataljonu koji je već u isto vreme napao na Gaj. Borci našeg III i V bataljona uporno su napadali na neprijateljske položaje, tako da su se naši bombaši privlačili do samih rovova ubacujući bombe u neprijateljske rovove. Pošto je neprijatelj bio dobro fortifikacijski utvrđen, a pored ostalog brojčano i tehnički nadmoćniji i uporno se branio, borci našeg III i V bataljona nisu uspjeli likvidirati istog neprijatelja. Borba se vodila sve do 3.30 časova ujutru dok je naređeno povlačenje, vršena su dva juriša, ali je neprijatelj uvek odgovorio kontrajurišom. Prema izveštaju naših boraca neprijatelj je imao oko 20 mrtvih i ranjenih. Naši gubitci u ovom napadu u obadva bataljona su jedan mrtav i 16 lakše i teže ranjenih, od kojih je jedan kasnije umro. Zaplenjeno je dve kutije municije (600 metaka), nešto redenika od šarca, jedan mali vojnički kazan, 5—6 bombi i drugih sitnih stvari.⁵

22. VII. o.g. oko 3.30 časova naređeno je povlačenje bataljonima i to III bataljon se povukao u selo Podgajević, a V bataljon prema Akmačićima.

Istoga dana 22. VII. o.g. oko 11 časova dobili smo smenu od strane jedinica XXXVI divizije i prema zapovesti od 21. VII. o.g. prebacili smo se na prostoriju Ravno brdo — Greda i Bijelo Polje gde smo sa tri bataljona stigli oko 14 časova po podne. Ostala dva bataljona su nam bili na položaju Betnja i Strmice, pošto nisu još bili smenuti od strane III brigade XXXVI divizije. Oko 16 časova jedna neprijateljska kolona koja je došla od pravca Lukavice prema Džeburu napala je V bataljon I brigade koji je držao položaj na Džebarskoj kosi.⁶ Pošto je neprijatelj bio prilično jak i tehnički dobro opremljen, naoružan sa dva brdska topa i bacačima, uspeo je da potisne V bataljon I brigade. Dobili smo naređenje od štaba divizije da što hitnije intervenišemo sa jednim ili dva bataljona i da neprijatelja potisnemo ili proteramo. U međuvremenu stigao je naš IV bataljon sa Strmice, kome smo izdali naređenje da što hitnije izađe na Džebarsku kosu, da se poveže sa jedinicama I brigade, t.j. V bataljonom i da protera neprijatelja. Pošto se V bataljon I brigade povukao već blizu Bijelog Polja, neprijatelj je uspeo da dođe do pod sam vrh Džebarske kose, u tom je stigao naš IV bataljon i svojim silovitim naletom uspeo da protera neprijatelja do samoga Džebra. U ovom proterivanju bilo je svakako i sadejstvo

⁵ i ⁷ Borba je vođena sa dijelovima 13. SS divizije „Handžar“ (vidi knj. 27, dok. br. 130).

⁶ Vjerovatno se misli na Džebarsku gradinu.

V bataljona I brigade. Prema izveštaju boraca našeg IV bataljona neprijatelj je imao oko 10 mrtvih i veći broj ranjenih, koje je uspeo da izvuče sem trojice koji su ostali na položaju. Isto prema izveštaju boraca pobijeno je oko 30 tovarnih konja od neprijateljske komore koja je bila sabijena u samom Džeburu kod džamije. Naši gubitci u ovoj borbi su bili jedan mrtav i dva lakše ranjena. Povraćen je jedan puškomitraljez i jedan pikavac koga su fašisti zarobili od V bataljona I brigade, a koji je vraćen istom bataljonu.⁷

Moral i borbenost naših boraca u ovim borbama bila je na dostojnoj visini, a naročito boraca V i III bataljona koji su dva puta jurišali na neprijateljsko uporište Gaj privlačeći se do samih neprijateljskih rovova. bacajući bombe u iste i pod jakim neprijateljskom mitraljeskom i minobacačkom vatrom nisu hteli odstupiti do naređenja.

22. VII. o. g. oko 20 časova ova brigada dobila je zadatak da se zadrži i dalje na prostoriji Bijelo Polje—Matijevići obezbeđujući prolaz jedinicama I i IV brigade, a po prolazu navedenih jedinica izvršiti pokret pravcem za I brigadom, t.j. Nočajevići — Stupari — Olovci — Tuholj — Jažina i Drinjača. gde se zadržati u severnom delu sela Drinjače—G. Stan.

23. VII. o.g. u 3 časa ujutru ova brigada izvršila je pokret sa prostorije Bijelo Polje gore navedenim pravcem i na određenju prostoriju stigla istog dana u 14 časova. Pokret bio je dosta težak pošto su borci borbama kao i dugim maršom bili dosta iscrpljeni, ali je ipak tekao u najvećem redu i bez zastoja. Prilikom pokreta nije dolazilo ni do kakvih smetnji od strane neprijatelja.

23. VII. o.g. u 22.30 časova ova brigada dobila je zapovest da 24. VII. o.g. u 8 časova ujutru izvrši pokret sa prostorije Drinjača na prostoriju Magulica pravcem Kamensko — Careva Čuprija sa zadatkom da po dolasku u selo Kamensko uputi jedan svoj bataljon na Carevu Čupriju sa zadatkom rušenja iste. A po dolasku u selo Magulicu isto tako uputi svoj jedan bataljon na železničku stanicu Kamensko. uništi u njoj uređaj, poruši železničku prugu kao i postavi obezbeđenje na pruzi od pravca Olova, t.j. omogućiti prelaz I brigadi na onu stranu reke Krivaje.

Za izvršenje napred navedenog zadatka određeni su V i III bataljon. V bataljon po dolasku u selo Kamensko produžio je put preko Gradine i na prugu izbio u 14.30 časova, t.j. na Carev Han. Na Carevu Hanu uhvaćena su dva zelenokadrovca, koja su predata štabu I Vojvođanske brigade koji je tom prilikom tuda prolazio. Železnička stanica već ranije je bila uništena tako da je V batalion porušio tri železnička mosta i dva km. pruge.

III bataljon, koji je imao za zadatak rušenja železničke pruge i železničke stanice Kamensko, na istu je stigao u 14 časova gde je porušio dva km. železničke pruge i uništio pet železničkih mostova, dok u samoj stanici uređaj već ranije je bio uništen. Prilikom rušenja pruge došlo je do pripucavanja između III bataljona i neprijatelja koji je pucao sa kosa ispod sela D. Vijake. Tom prilikom poginuo je jedan drug.

Ostala dva bataljona kao i štab brigade bili su na odmoru u selu Magulici.

25. VII. o.g. brigada je dobila zapovest u 10 časova pre podne da odmah izvrši pokret sa prostorije Magulica na prostoriju sela Vozuće.

Istog dana u 11 časova brigada je izvršila pokret sa gore navedene prostorije i stigla na određenu prostoriju 26. VII. o.g. u 6 časova ujutru. Pokret koji je vršen bio je dosta naporan pošto se kretalo dosta neprohodnim putevima, tako da je dolazilo do zastajkivanja i prekidanja kolone pošto se marš vršio kroz šumu i noću. Iako je bio dosta naporan put, naši borci nisu klonuli duhom, već su sve te napore izdržali.

Tom prilikom nije došlo ni do kakvih sukoba između naših i neprijatelja.

26. VII. o.g. po dolasku na novu prostoriju odmah smo primili zapovest od štaba divizije da istog dana u 9 časova pre podne izvršimo pokret sa prostorije Vozuća na prostoriju Rapte planina. U određeno vreme nismo izvršili pokret, već smo imali zakašnjenje jedan sat, t.j. krenuli smo u 10 časova pre podne. Ovo zakašnjenje proizašlo je iz toga što smo već na prostoriju Vozuća kasno stigli, a da bi mogli odmoriti i nahraniti borce koji su celu noć putovali, a već treba odmah dalje da produže put, zakašnjenje je usled toga došlo. Po obavljenom doručku, t.j. u 10 časova izvršili smo pokret pravcem Bučje — Papratanj (kota 707) — dolina reke Sađevice — kota 763, kota 619, kota 411 — dolinom reke Suhe i smestili se u selo Suhu gde smo stigli u 23.30 časova. Put koji smo prešli u toku dana i noći bio je dosta naporan, tako da su borci bili zamoreni i došlo je više puta do zastoja i prekida kolone.

Prilikom pokreta nije došlo ni do kakvih sukoba sa neprijateljem, a niti je nestao koji drug u pokretu, već prema naređenju štaba divizije u selu Vozućoj ostavljen je jedan teže bolestan drug.

27. VII. o.g. u 4 časa ujutru primili smo naređenje od štaba divizije da sa brigadom izvršimo pokret sa prostorije Suha na prostoriju Ruda Glava. Naređeni pokret izvršili smo tačno u 6 časova ujutru, gde smo na Rudu Glavu stigli u 16 časova, gde smo se i zadržali. Zadatak zadržavanja bio je odmor i

prehrana ljudstva. Pokret od Suhe do Rude Glave bio je dosta naporan pošto su borci bili zamoreni, a sam teren geografski nepovoljan, u pokretu nije došlo ni do kakvih sukoba između nas i neprijatelja.

28. VII. o.g. u 9 časova ujutru primili smo zapovest od štaba divizije da sa tri bataljona izvršimo pokret istog dana u 15 časova pravcem Ruda Glava — Vranica — Šagovići — Crna glava — Cvijeće — Pleterak — Nemilsko brdo — Kovanići, t.j. da se sa dva bataljona postavimo na liniju Kovanići — Begov Han, dok III bataljon postavimo na Ljeskovu Ravan, a IV bataljon zadržimo na Vranici kao obezbeđenje divizijskoj bolnici i brigadnoj komori. Raspored naših bataljona izvršen je sledeće:

I, IV i V bataljon izvršili su naređeni pokret tačno u određeno vreme gore navedenim pravcem tako što je I i IV bataljon od Šagovića produžio put na železničku prugu ispod sela Kovanića, gde se postavio sa zadatkom rušenja železničke pruge i zatvaranja pravca od Begova Hana, t.j. omogućavajući prelaz i prihvataj jedinica VI divizije iz Centralne Bosne.⁸ V bataljon produžio je put od Šagovića pravo na Ljeskovu Ravan sa zadatkom zatvaranja pravca koji izvodi od Begova Hana. Ova tri bataljona zadržali su se na gore navedenim položajima sve do 4 časa ujutru, t.j. dok se nisu prebacile jedinice VI divizije, a zatim se vratili na polazni položaj Vranicu.

Na samim položajima kod ovih bataljona nije došlo ni do kakvih sukoba između nas i neprijatelja.

III bataljon koji je ostao za obezbeđenje divizijske bolnice na Vranici odmah po našem dolasku, t.j. posle pola sata vremena primio je borbu sa neprijateljem koji je naišao od pravca Rude Glave u nameri ugrožavanja naše bolnice. Ovaj bataljon primivši borbu sa mnogo nadmoćnijim neprijateljem, ne dozvolivši istom prodor sve dotle dok se i jedan jedini borac, t.j. bolesnik nije izvukao, kada je pod pritiskom nadmoćnijeg neprijatelja korak po korak morao odstupati sve dotle dok nisu pristigle naše jedinice njemu u pomoć i u zajednici uspele neprijatelja povratiti nazad. Tom prilikom neprijatelju nanešeni su veliki gubitci pošto naši borci bili su svesni da čuvaju svoje ranjene drugove i herojski se borili. Tom prilikom naši gubitci sedam mrtvih i sedam ranjenih drugova.

29. VII. o.g. oko 5 časova ujutru naši bataljoni koji su bili na obezbeđenju i prihvatu VI Ličke divizije vratili su se na prostoriju Vranica gde su dobili raspored sledeći: V bataljon imao je za zadatak da napadne neprijatelja frontalno u zajednici sa

⁸ O prebacivanju te divizije u istočnu Bosnu vidi knj. 27, dok. br. 109.

jednim ličkim bataljonom i jedinicama I brigade, dok I i IV bataljon imali su za zadatak da zaobilaskom, t.j. bočno i sa leđa napadnu neprijatelja koji se nalazio na Rudoj Glavi.

Napad je odpočeo tačno u 11 časova, ali nije uspeo pošto je neprijatelj fortifikaciski dobro utvrđen, brojčano prilično jak i žilavo se borio, a sami prilazi gde se on nalazio geografski su nepovoljni i napad je ostao bez uspeha, ali su neprijatelju nanášeni dosta veliki gubitci. Tom prilikom naš V bataljon imao je sedam ranjenih i dva mrtva.⁹ Položaji držali su se sve do 20 časova istog dana kada su naše jedinice bile smenjene od strane jedinica VI divizije. Po smenjivanju naših jedinica sa položaja izvršili smo pokret preko Trešnjeve Glave — Živkovića i smestili se u selo Pediće. Prilikom pokreta došlo je do pripucavanja između nas i četničkih bandi kojom je prilikom poginuo jedan drug iz V bataljona. Svrha našeg zadržavanja u selu Pedići bila je odmor i prehrana ljudstva.

30. jula 1944. oko 8 časova ujutru primili smo zapovest štaba divizije da uputimo jedan svoj bataljon i jedan lički bataljon u selo Varaliće sa zadatkom zatvaranja doline Ribnice, t.j. pravca od Podborja i Mračaja.

Odmah po prijemu zapovesti uputili smo u selo Varaliće naš V bataljon sa gore već iznetim zadatkom. s tim što se ima postaviti na Virove i k. 1011, dok ostala tri bataljona postavljena su i to: I i IV bataljon na kose iznad sela Pedića, a III bataljon u selo Pediće na odmor. Na položajima kod ovih bataljona nije došlo ni do kakvih sukoba od strane neprijatelja i nas, a niti je nestao ili izgubljen koji drug.

31. VII. o.g. primili smo naređenje štaba divizije da se sa brigadom istog dana u 14 časova prebacimo sa prostorije Pedići na prostoriju Ponori pravcem Brnjic — Dobrljevac (trig. 1149) — kota 1233 i kota 1167. Naređeni pokret izvršili smo tačno u određeno vreme, a na prostoriju Ponori stigli smo istog dana u 19 časova. Pokret koji je vršen od Pedića do Ponora bio je naporan pošto je za celo vreme pokreta padala kiša, tako da su borci prokisli i ozebli, ali do nekog zastoja kao i sukoba između nas i neprijatelja nije došlo. Svrha zadržavanja na Ponoru bila je odmor i prehrana ljudstva.

1. VIII. o.g. primili smo zapovest štaba divizije da se sa brigadom prebacimo sa prostorije Ponori na prostoriju Rudeljak pravcem Sočica — kota 996 — Tisova Glava — kota 1144 — kota 1196 — Borovačke Njive, Dubošćica i Rudeljak. Po dolasku u Rudeljak obezbediti se od pravca Vareša. Naređeni po-

⁹ Vidi dok. br. 132.

kret izvršili smo u 12.30 časova gore navedenim pravcem, a na prostoriju Rudeljak stigli smo istog dana u 18 časova gde smo se i smestili. Raspored naših bataljona radi obezbeđenja postavljen je sledeće: I i V bataljon na kose i cestu koje izvode od pravca Vareša, a III i IV bataljon smešteni u selo Rudeljak. Svrha našeg zadržavanja na Rudeljaku odmor i prehrana ljudstva. Put pređeni od Ponora do Rudeljaka nije bio toliko težak kao i tekao je u najvećem redu jer nije bilo nikakvih smetnji u pokretu.

2. avgusta o.g. oko 2 časa dobili smo zapovest štaba divizije da se sa brigadom istog dana prebacimo na prostoriju Kamensko. Pokret je izvršen tačno u 7 časova ujutru pravcem Duboščica — dolina reke Duboščice — Carev Han i Kamensko gde smo se i zadržali. Put pređen od Rudeljaka do Kamenskog nije bio težak i borci nisu osećali neke naročite napore pošto je naređeni pokret bio dosta kratak, a sami borci bili su prilično odmorni. U toku samog pokreta kao i na prostoriji sela Kamenskog nije došlo ni do kakvih sukoba između nas i neprijatelja. Prilikom samoga pokreta nije ostao ni jedan jedini borac.

3. avgusta o.g. oko 9 časova pre podne primili smo zapovest štaba divizije¹⁰ da se odmah sa brigadom prebacimo sa prostorije Kamensko na prostoriju Ligatići pravcem Magulica — Rudina — kota 434 — Čuništa. Po prelazu reke Krivaje ova brigada ima se postaviti sa svoja dva bataljona na Čuništa tako da jedan bataljon bude postavljen sa leve strane reke Krivaje, a drugi sa desne strane reke Krivaje zatvarajući pravce koji izvode od Olova i na položajima zadržati se sve dok I i IV brigada ne likvidiraju selo Vijaku, a znak likvidacije sela Vijake biće objavljen sa tri istobojne rakete, što znači da se bataljoni mogu povući u glavninu svoje brigade. Za zatvaranje pravca koji izvodi od Olova određeni su II i IV bataljon koji su postavljeni: II bataljon sa leve strane reke Krivaje, a IV bataljon sa desne strane reke Krivaje. Prilikom obezbeđenja nije došlo ni do kakvih sukoba kao i intervencije od strane neprijatelja u pravcu naših bataljona. Glavnina brigade produžila je put i smestila se u selo Ligatiće gde je u isto stigla u 20 časova istog dana. Prilikom pokreta nije bilo nikakvih smetnji od strane neprijatelja, a niti je izgubljen koji drug.

4. VIII. o.g. primili smo zapovest štaba divizije u 20 časova da se 5. VIII. o.g. u 3 časa ujutru prebacimo sa brigadom na prostoriju G. Čevljanovići. 5. VIII. o.g. ujutru u 3.30 časova izvršili smo pokret sa prostorije Ligatići na prostoriju G. Čevlja-

¹⁰ Vidi dok. br. 9.

novići gde smo se i smestili. Raspored naših bataljona bio je sledeći: G. Čevljanovići II i IV bataljon, Vrutci I i V bataljon, a Donje Selo štab brigade i III bataljon. Na položajima naših bataljona nije došlo ni do kakvih sukoba između nas i neprijatelja. Put pređen od Ligatića do Čevljanovića tekao je u najvećem redu. Prilikom samog pokreta nismo izgubili ni jednog drugu.

Sami štabovi bataljona prilikom svih ovih pokreta nisu bili aktivni kao i ne osećaju se dovoljno odgovorni.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

V. d. politkomesar:
major **A. Mijović**¹¹

(M.P.)

Komandant:
kapetan **Sava Sogić**

Načelnik:
potporučnik **B.**¹² **Nikšić**

BR. 19

ZAFOVIJEST ŠTABA 3. PROLETERSKE (LIČKE) BRIGADE OD 4. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA DA NASTAVE POKRET U PRAVCU SELA SUDIĆI¹

ŠTAB III PROLETERSK. BRIGADE
VI PROLETDIVIZIJE „N. T.“
4 avgusta 1944 g.

Z A P O V J E S T (Sekcija Kladanj 1 : 100.000)

Podaci o neprijatelju su poznati, što se vidi iz prošle zapovjesti.²

Naša divizija u toku današnjeg dana krenuće u pravcu jugo-istoka i zanoćiće na liniji Kruševo — Medojevići — Sudići.³

¹¹ Arso Mijović. Poginuo 27. oktobra 1944. u borbi kod Rume.

¹² Boško

¹ Original (pisan na mašini latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 36/1, k. 802.

² Vidi dok. br. 10.

³ Bliže o kretanju i dejstvu 6. proleterske divizije vidi dok. br. 72.

Na osnovu prednjeg

n a r e đ u j e m o :

1. — II bataljon određuje se u predhodnicu brigade, koji polazi sa mjesta gdje se sada nalazi u 8.30 čas. pravcem Boželišta — južno od k. 1059 — Zubeta — Nanići — Borak — Sudići, gdje ćemo zanoćiti.

2. — Glavninu kolone obrazovaće: I bataljon, četa za vezu, brigadna ambulanta, brigadna intendantura, djelovi III bataljona, IV bataljon, koji kreću sa Boželišta od k. 1159 u 8.40 čas. sa pravcem kretanja za predhodnikom. I bataljon po potrebi daće pobočnicu, a IV bataljon ostaviće na izvjesnom odstojanju zaštitnicu.

3. — Sve jedinice povešće računa da stignu i krenu u određeno vrijeme, IV i II bataljon ukoliko su prikupili civila za prenos ranjenika da ih odmah upute u ambulantu, a u nedostatku civila daće II bataljon potreban broj nosioca.

4. — Dežurni oficir u brigadi biće zamj. komandanta I bataljona poručnik drug Nikola Sovilj.

5. — II bataljon u prvim selima na koja naiđemo prikupiće potreban broj ljudi za ranjenike.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.)

Načelnik — kapetan,
D. Zaklan

Dostavljeno: Svim jedinicama brigade.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 13. KRAJIŠKE BRIGADE OD 4. AVGU- STA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O NAPADU NA BO- SANSKI PETROVAC¹

ŠTAB
XIII. KRAJIŠ. NOU BRIGADE
39. NOU DIVIZIJE
Op. pov. br. 171/44.
4. VIII. 1944.

Izveštaj o akciji
1/2. VIII. dostavlja

— ŠTABU 39. DIVIZIJE V. KORPUSA NOVJ —
OP.

Dana 1. o.m.j. I, II. i III. bataljon ove brigade u sastavu snaga V. Korpusa izvršili su napad na nepr. garnizon Bos. Petrovac kog su po pretpostavci iznešenoj u zapovjesti za napad branile nepr. snage iznešene u priloženom pregledu.²

Raspored bataljona za napad bio je prema priloženoj zapovjesti ovog štaba.³ U predviđeno vrijeme za početak napada (23 časa) snage I. i II. bataljona bile su na jurišnom otstojanju ispred nepr. bunkera i žica. dok su snage III. bataljona bile oko 300 metara do bunkera.

U momentu predviđenom za napad naša artiljerija otvorila je vatru na predeo između grada i Osječenice, a nalet naših snaga sačekao je neprijatelj, u rovovima i bunkerima, potpuno spreman.

Snage na levom krilu rasporeda I. bataljona probile su se preko žice i bombama likvidirale 2 bunkera koji su se nalazili pred njima, zaposjele ih i dokopale se nekoliko kuća. Desno krilo istog bataljona usled vrlo jake pešad. vatre nije se moglo prebaciti preko žice. te je neprijatelj, upotrebom neposredne rezerve, kontranapadom izbacio levo krilo do same žice. Ponovnim napadima snage istog bataljona nisu se mogle dočepati bunkera. jer ih je neprijatelj odbijao ručnim bombama. Snage

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 19/2, k. 1265.

² i ⁴ Bosanski Petrovac su tada branili dijelovi 373. legionarske divizije „Tigar“ i 2. lovačkog zdruga i četnici. Opširnije o njima vidi knj. 27, dok. br. 131.

³ Pomenuta zapovijest nalazi se u Arhivu VII, reg. br. 24—1/I, k. 1265.

koje su zaposjele kuće održale su se sve dok nepr. nije iste artiljerijom i mitraljeskom vatrom zapalio.

Snage II. bataljona uspjele su da na čitavom odsjeku pređu žicu i da napadnu rovove i bunkere koji su međusobno povezani saobraćajnicama. U bunkerima, rovovima, kao i saobraćajnicama nalazile su se Švabe i ustaše.⁴ Od tri pokušaja napada udarom, usled koncentracije automatskog oružja, tromblona i ručnih bacača, nije se moglo prodreti u rovove niti bunkere.

Snage III. bataljona naletom su zauzele rovove oko stare bolnice i prodrle do kuća i u kuće oko bivše K-nde mjesta. Neprijatelj skoncentrisavši artiljerijsku i bacačku vatru zapalio je nekoliko kuća ispred istih i povratnim napadom odbacio je snage istog bataljona (dvije čete) do u visinu žand. stanice.

Za sve vreme neprijateljski minobacači i artiljerijski karateći precizno su tukli, kako borbenu liniju tako i prostor do 1 km. okolo grada. Naša artiljerija je potpuno podbacila i njen tučni prostor bio je između grada i Osječenice. Jedino protivoklopni top pod komandom vod. oficira B. Markovića, sa položaja petrovačko groblje, ispalio je nekoliko granata u kuće na pravcu našeg III. bataljona.

Iza 3 časa naređeno je povlačenje snaga na polazne položaje.

U toku borbe neprijatelj je imao mrtvih i ranjenih čiji se broj nije mogao ustanoviti. Na pravcu III. bataljona, prema izveštaju, bilo je 8 mrtvih, dok na pravcima I. i II. bataljona dolazilo je do dvoboja ručnim bombama i čuli su se jauči neprijateljskih vojnika.⁵

Naši gubitci u borbi su: 3 mrtva i 37 ranjenih, kao i 2 zarobljena. Pri sprovođenju ranjenika na komunikaciji Petrovac — Ključ, kod 7. km. kola sa ranjenicima naišla su na nagaznu minu koju je ranije postavila VI. Kr. brigada, te je tom prilikom od pratioca i ranjenika poginulo pratioca 3, a 1 ranjen, te se i taj broj dodaje gornjim.

Plijena nije bilo, dok je I. bataljon u borbi izgubio 5 pušaka i 2 su oštećene. Utrošak municije pravdaće se posebnim aktom.

Po akciji snage brigade. 2. o.mj. oko 14 časova, povukle su se i to: I. bataljon na prostoriju s. Kapljuh, II. na prostoriju s. Smoljana i III. na prostoriju s. Brav. Vaganac — radi odmora i pripreme za pokret.⁶

⁵ Vidi dok. br. 134.

⁶ Prema izvještaju njenog štaba od 6. avgusta 1944, 13. krajiška brigada je 3. avgusta, uveče, stigla u Ribnik, gdje se sutradan odmarala i organizovala proslavu trogodišnjice ustanka a potom je, 5. avgusta, nastavila pokret. Istog dana je 1. bataljon stigao u s. Novaković a 2. ba-

Garnizon Petrovac, po svim znacima u toku borbe, branile su jače snage nego što je u predpostavci iznešeno, a među istima se nalazio i dobar deo ustaša. Osim toga neprijatelj je izveo vrlo dobro organizaciju odbrane: postavivši velik broj automatskih oruđa na periferiji grada koja su stvorila zapreku od poražavajuće vatre u visini žičane prepreke. Za artiljeriju i minobacače izvršeno je reperisanje i podjela terena. tako da je, na pojavu našeg automatskog oruđa, čitav prostor bio zasipan vatrom iz navedenih oruđa. Za artiljeriju bilo je karakteristično gađanje kartečom sa tempiranjem na ustima cijevi.

Držanje jedinica ove brigade po mišljenju ovog štaba bilo je na visini, a jedini način prodora u grad da je bio moguć pri onakvoj odbrani: klinovanje protivkolskim topovima i puškama, uz sadejstvo bacača svih kategorija i velikog broja automatskih oruđa u prvoj liniji pravcem bilo II. ili III. našeg bataljona, u kom bi slučaju ostala oruđa iz sastava I. i II. art. divizionu dejsstvovala sa položaja na liniji s. Tuk — petrovačko groblje.

Prednje se dostavlja na znanje i nadležnost.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik politkomesara
kapetan,
Miladin Vujošević

Načelnik štaba poručnik,
Mir.⁷ S. Simić

Prilozi:

1. — Zapovjest štaba brigade za napad,
2. — Pregled podataka o neprijatelju,
3. — Skica uporišta Petrovac.

taljon u s. Potkraj, dok su 3. i 4. bataljon upućeni za Sitnicu. Štab brigade se smjestio u s. Bogojevićima, gdje je uhvatio vezu sa Štabom Mrkonjičko-pljevskog NOP odreda i prenio mu zadatke koje je postavio zamjenik komandanta 39. NOU divizije (Arhiv VII, reg. br. 20/2, k. 1265).

⁷ Mirko

NAREĐENJE ŠTABA 12. KORPUSA NOVJ OD 5. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA DA SE PREBACE NA PROSTOR KNEŽINA, DONJE BABINE I IVOJEVIĆI¹

ŠTAB
XII KORPUSA NOVJ
Op. broj: 12
5. VIII 1944

ŠTABU XVI NOU DIVIZIJE

1) Usled nove situacije u pogledu aktivnosti neprijatelja i naših daljih zadataka, sve jedinice, u toku noćasnje noći izvršiće pokret i smestiće se na sledećoj prostoriji:

- a) VI Proleterska divizija: Knežina
- b) XVI Divizija: D. Babine — Vrabci² i
- v) XXXVI Divizija: Šaševci — Vrutci — Ivojevići — Pihlice.³

2) Na označenim prostorijama, štabovi divizija obezbediće se od eventualnih pravaca neprijateljskog nadiranja, a razviti što daljnu izviđačko-obaveštajnu službu, u cilju prikupljanja podataka o neprijatelju, njegovom kretanju i jačini, kako bi se mogle blagovremeno donositi pravilne odluke.

3) Štabovi divizija stajaće u tesnoj vezi između sebe, a nama podr.ositi redovne izveštaje o svakoj promeni u odnosu na situaciju.

4) Naš Štab nalaziće se u s. D. Babine (zaseok Ivazovići).

5) Štab XVI i XXXVI Divizije organizovaće svoje komore koje će prilikom pokreta iz sela Dragoradi podići večerašnje pošiljke.⁴ Ova komora treba da bude sastavljena tako da se svi prazni tovarni konji iz svih jedinica prikupe i tako natovareni pošiljkama iste prenesu do sledeće prostorije, gdje se može izvršiti raspodela jedinicama.

Napominjemo Štabu XXXVI Divizije, da ne žuri sa izvlačenjem jedinica kako bi se u toku noći obavezno primio ma-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 5—2/1, k. 951.

² Detaljnije o organizaciji i izvršenju pokreta vidi zapoviest Štaba 16. divizije od 5. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 5—2/1, k. 951).

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 24.

⁴ Riječ je o savezničkoj pomoći koja je doturana avionima.

terijal u s. Dragoradi. Štab ove Divizije položi iznad ovog sela mora držati do evakuacije svih pošiljki.

6) Štab VI Proleterske divizije izvrši sutra pred zoru predviđeni pokret do označene prostorije i po dolasku na istu Štab Divizije odmah da dođe u Štab Korpusa u s. D. Babine (zaselak Ivazovići).

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab Korpusa

Komandant
general-major
D.⁵ Lekić

(M.P.)

P.S. Materijal će se
primati u s. Dragoradi.⁶

BR. 22

**NAREĐENJE ŠTABA II. NOU DIVIZIJE OD 5. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA DA SE PRI-
BLIŽE RIJECI BOSNI I KONTROLIŠU TEREN PREMA JE-
LAHU, TESLIĆU I DOBOJU¹**

ŠTAB
XI DIVIZIJE NOV
JUGOSLAVIJE
Op. pov. br.: službeno
5. VIII. 1944. g.

**ŠTABOVIMA V. XII XVIII BRIGADE TE POSAVSKOG
NOP ODREDA. INTENDANTURI XI DIVIZIJE. REFERENTU
SANITETA. KIRURŠKA EKIPA XI DIVIZIJE**

Odmah po prijemu ovog naređenja krenut će sve naše jedinice na novu prostoriju i to:

XII brigada iz sela Buletića kroz Pribinić i dalje prugom izbit će u selo Ljub, odakle će kontrolisati teren prema Jelahu i Tesliću.

⁵ Danilo

⁶ Rečenica pod „P. S.“ dopisana je mastilom, ćirilicom.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 20/1, k. 866.

XVIII brigada iz Buletića krenut će preko Miljkovca — Rovova — Oštre Glavice — Brđana i spustiti se u Osredke, odakle će kontrolisat teren prema Doboju.

V brigada iz Pribinića preko Čečave kroz Čavku prebacit će se u Kulaše.

Uz V brigadu kretat će se i sekcije uz štab divizije i štab divizije.

6. o.mj. u 6 sati mora svaka jedinica biti na novoodređenoj prostoriji.

V brigada će odmah po prijemu ovog naređenja po bataljonima izvršiti pokret u određenom pravcu.

Na novoj prostoriji u 6 sati dobit će novo naređenje.²

V brigada će sva ona oružja i one djelove koje će predati XIV brigadi predati uz put navedenoj brigadi na Klupama.³

Sekcije pri štabu divizija postrojiti će se u 22 časa ispred štaba divizije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar-ppuk.,

B.¹ Đuričić

Komandant-pukovnik.

M.⁵ Šiljegović

² Vidi dok. br. 29.

³ Preduzimajući mjere za ponovni pokušaj prebacivanja iz srednje u istočnu Bosnu, Štab 11. NOU divizije izdao je 5. avgusta 1944. još tri naređenja. U jednom od njih se skreće pažnja štabovima brigada na raspored i pokrete neprijateljskih snaga; u drugom se naređuje da svaka brigada ponese po jedan teški mitraljez (osim 18. hrvatske, koja može ponijeti više mitraljeza), a sve preostalo prateće oružje, zajedno s prikupljenom djecom iz svojih jedinica, preko 5. kozarske (krajiške) brigade, predadu 14. srednjobosanskoj brigadi (Arhiv VII. reg. br. 20/1. k. 866); treće naređenje se objavljuje u ovoj knjizi kao dok. br. 23.

⁴ Blažo

⁵ Miloš

NARUČENJE ŠTABA 11. NOU DIVIZIJE OD 5. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA RACIONALNU UPOTREBU KONJA U JEDINICAMA I U KOMORI¹

ŠTAB
XI. DIVIZIJE NOV
JUGOSLAVIJE
5. VIII. 1944. g.

ŠTABOVIMA V., XII., XVIII. BRIGADE I POSAVSKOG NOP ODREDA

Na maršu kojega je izvršila naša divizija do reke Bosne i natrag² primjetilo se da je bojna gotovost naših jedinica u maršu vrlo slaba. Uzrok tome je nebudnost i nedovoljna odgovornost štabova a jedan od važnih uzroka je to što se našoj komori kako bojnoj tako i intendanturi nije ovaj put posvetila nikakva pažnja, komora nam je za puta bila preglomazna. Njeno mjesto u koloni nije bilo pravilno određeno, tako da je sama komora činila kilometarsko dugačku kolonu i bila je uvijek opasnost da prekine kolonu padom jednoga konja ili što je zaspo konjevodac. Kao konjevodci određivani su uobičajeno djeca ili zarobljenici ili najslabiji vojnici.

Da je nesavesno pripreman pokret vidi se i po tom što su borci, i pored mora rezervne municije, ponijeli 20—30 metaka najviše. Da se ne bi ponavljale gornje greške izdajemo sledeću

Z A P O V J E S T:

1. — da se za konjevodce određuju solidni vojnici.
2. — da se komora bataljonska kreće iza svoga bataljona, sem bataljona koji se kreće na čelu brigade,
3. — da bi se komora svela na potreban broj konja upotrebit će se za:
 - veliki bacač 4 konja,
 - mali bacač 2 konja,
 - teški mitraljez 2 konja,
 - protivkolsku pušku 1 (jedan) konj.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 20.1, k. 866.

² Riječ je o pokušaju 11. NOU divizije da preko rijeke Bosne pređe u istočnu Bosnu. Opširnije o tome vidi dok. br. 8 i 25 u ovoj knjizi i knj. 27, dok. br. 121 i 127.

Svu rezervnu municiju podjeliti borcima a brigadna komora treba da nosi 3—5000 metaka.

Svaki bataljon može da ima:

za kazane 5 konja,

za rezervnu hranu 5 konja.

Sekcije uz štab brigade mogu imati za eksploziv, nagazne mine, obučarske radionice, itd. 10 konja.

Brigadne ambulante će upotrebiti onoliko konja koliko bude potreba, i dva konja za kuhinju i sanitetski materijal.

Prema naređenju Vrhovnog štaba na jahaće konje imaju pravo članovi štaba brigada, intendant brigade, dva člana štaba bataljona i oni kojima je štab divizije iznimno odobrio, a sve ostale konje pretvoriti u komorske konje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar-ppuk.,

B. Đuričić

(M.P.)

Komandant-pukovnik.

M. Siljegović

Intendant poručnik

Baumgartel³

BR. 24

PREGLED DEJSTAVA 36. NOU DIVIZIJE U ISTOČNOJ BOSNI OD 1. JUNA DO 4. AVGUSTA 1944. GODINE¹

J U N I

Od 1—5 [- VI] Jedinice III i V Brigade na položaju: Rakino Brdo — Zidonje — Bijela Zemlja, sa zadatkom odmora i sređivanja.²

Drugo čišćenje Majevice

Zadatak: S obzirom na novostvorenu situaciju i ofanzivu jačih neprijateljskih snaga prema našim jedinicama na sektoru u Zapadnoj Bosni, a u vezi naredbe Vrhovnog komandanta Maršala Jugoslavije druga Tita za aktivnost svih snaga Narodno-oslobodilačke vojske protiv neprijatelja, naš je zadatak da

³ Rudolf

¹ Dokumentat (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII. reg. br. 14/2, k. 1240.

² Bliže o tome vidi knj. 26, dok. br. 71, knj. 27, dok. br. 21.

zajedno sa jedinicama XVI i XXXVIII divizije preduzmemo ofanzivne operacije radi čišćenja i oslobođenja Majevica, Posavine i Semberije, kao vrlo važnih političkih, ekonomskih i mobilizacionih baza.³

Naša divizija kao istočna kolona dobila je zadatak u prvoj fazi čišćenja da krene sa polaznog položaja Papraća pravcem: Capardi — Baljkovica — Međeđa — Kraljevići — Sapna — Teočak sa zadatkom likvidacije neprijateljskog uporišta Krčina — Bare i ovlađivanja leve obale Tavne⁴ koja smo mi bili.⁵

XXXVIII divizija kao srednja kolona krene sa svog polaznog položaja Rakino Brdo — Osmaci — Jelica — Ravni Zavid — Priboj — Tobut, sa zadatkom zauzeća Tobuta i Kamenitog brega.⁶

XVI divizija kao zapadna kolona krene sa svog polaznog položaja Raševo, pravcem Prnjavor — Hrasno — Busija — Zlo Selo — Lopare, sa zadatkom zauzeća i likvidacije uporišta Lopare i zatvaranje pravca Tuzla — Lopare.⁷

6. VI. Za ostvarenje postavljenog zadatka jedinice naše divizije krenule su:

III Brigada sa Mačvanskim odredom u 18 časova pravcem: Papraća — Capardi — Baljkovica, Sapna — Ravni Gaj — Velika Strana.

V Brigada pravcem Velika Njiva — Capardi — Međeđa — Kraljevići — Sapna — Teočak.

7. VI. III Brigada u cilju izvršavanja postavljenoga zadatka stiže u 19 časova na prostorije Bare — Gornja Krčina — Pilice (k. 440), usput je razbijeno manje četničke grupe.

V Brigada u cilju izvršavanja postavljenoga zadatka izbija u 20 časova na liniju Krstac — Bilalić.

Za vreme pokreta prethodnica V Brigade sudarila se sa neprijateljem u jačini oko 150 vojnika 13 SS Divizije na sektoru sela Rastošnica, posle kraće borbe neprijatelj se pod borbom povlačio preko Sniježnice — Krstaca ka Mezgraji.⁸

Neprijateljski gubitci: 4 mrtva i veći broj ranjenih.

Naši gubitci: 4 lakše ranjena.

³ Vidi knj. 25, dok. br. 167, knj. 27, dok. br. 39.

⁴ Vidi knj. 26, dok. br. 20 i 71 i dok. br. 21 u ovoj knjizi.

⁵ Tako je u originalu — nedorečeno.

⁶ Vidi knj. 26, dok. br. 28.

⁷ Opširnije o dejstvu te divizije vidi knj. 26, dok. br. 26.

⁸ O toj borbi protiv dijelova 13. SS divizije „Handžar“ vidi knj. 26, dok. br. 123.

III Brigada na prethodnim položajima, kao polaznim za prodiranje i čišćenje terena u pravcu severa. Neprijatelj, 13 SS divizija, pošto je bio obavešten o položajevima koje drže [naše] jedinice, vrši napad oko 7 časova izjutra u jačini od oko 400 vojnika na položaje na Orliču a nešto kasnije na Pilice (k. 440). jačina druge kolone je oko 700 vojnika 13 SS divizije. Počela je ogorčena borba. Neprijatelj je u naletima bio vrlo uporan. Naše jedinice takođe su uporno branile svoje položaje i posle petočasovne borbe jedinice III Brigade uspele su da odbiju neprijatelja nanevši mu velike gubitke.

Kako neprijatelj nije bio potpuno razbijen, dobivši pojačanje, on je oko 14 časova izvršio ponovni napad na jedinice III Brigade od pravca Muslimanske Trnove i od Bjeloševca u jačini od 1800—2000 vojnika. Pod jakim neprijateljskim pritiskom jedinice III Brigade povukle se na Veliku Stranu — Krstavu Kosu — Čajiru — Čaklovicu na kojima se položajima zadržale.

V Brigada sa linije Krstac — Bilalić rano izjutra vršila je napad na neprijatelja na Pušnici, jedna kolona, a druga kolona na Grebenu. posle žestoke i krvave borbe neprijatelj sa Pušnice proteran prema Jasikovcu, druga kolona nije uspeła da ovlada Grebenom, već oko 16,30 časova neprijatelj izvršio protunapad i odbacio naše jedinice na Mejdan. povlačenje ove druge kolone uslovalo je i povlačenje prve kolone tako da se cela V Brigada uveče zatekla na liniji Krstac — Mejdan — Laze. U toku ovoga dana naša divizija na celom sektoru vodila je teške i krvave borbe u kojima su naše jedinice pokazale upornost kako u ofanzivnim tako u defanzivnim borbama.⁹

Neprijateljski gubitci: 188 mrtvih, 270 ranjenih.

Vlastiti gubitci: 31 mrtvih, 62 ranjenih i 9 nestalih.

Plen: 4 šarca, 5 pikavaca, 18 pištolja, 4 radio-stanice, 4 telefonska aparata, nekoliko stotina met. kabla, hrane, dosta odela, obuće i druge spreme.

Izgubljene stvari: 2 puškomitraljeza, jedan teški mitraljez, postolje za bacač.

⁹ i ¹⁰ Prema dnevnom izveštaju Operativnog odjeljenja Ministarstva oružanih snaga NDH od 17. juna 1944. operacije na području Majevice trajale su od 7. do 12. juna (vidi knj. 26, dok. br. 139).

9-VI

III Brigada u toku dana pomera se na Tursanovo brdo — Velika Strana — Vis. U toku dana vodila je borbe sa manjim neprijateljskim odeljenjima.

V Brigada u toku dana izbija na liniju Jasen — Kamenjak — Greben, razbijajući neprijatelja na tom otseku.

Neprijateljski gubitci: 6 mrtvih, veći broj ranjenih, pobijeno je dosta neprijateljskih konja. Vlastiti gubitci: 2 mrtva i 4 ranjena.

10-VI

III Brigada drži jučerašnje položaje, sa zadatkom ispitivanja neprijateljskog položaja, u cilju pohoda na isti. Neprijatelj od ranoga jutra tuče jakom artiljerijom i bacačkom vatrom naše položaje, naše patrole sukobljavaju se sa neprijateljskim oko 13 časova. Neprijatelj na sektoru III Brigade napada u više kolona sa dosta velikim snagama (od 1500—2000). Neprijateljska artiljerija besomučno tuče. Naši se borci na svojim položajima ukopali. Neprijatelj vrši juriš za jurišem, koje naši odbijaju nanoseći mu velike gubitke. Videći upornost naših jedinica, neprijatelj skoncentrisao artiljeriju i bacače i ne štedeći municiju tukao je naše položaje, da bi posle toga izvršio jedan silan napad, koji je III Brigada prvog momenta zadržala, ali usled velikih gubitaka (oko 9 izbačenih iz stroja) morala se je pod jakim pritiskom povući odnosno otkaćiti od neprijatelja i povući na prostoriju Rastošnica — Ravni Zavid — Obršine — Goduš.

V Brigada nalazi se na liniji prethodnog dana. Neprijatelj je na sektoru V Brigade takođe vršio pritisak, pošto je prethodno tukao artiljeriskom i minobacačkom vatrom naše položaje, oko 15 časova neprijatelj počinje sa jakim napadom na V Brigadu, odbijeno je nekoliko napada, ali usled brojčano nadmoćnog neprijatelja (oko 1500) V Brigada posle borbe od nekoliko časova povukla se je po padu mraka na liniju Tomanića kosa — Muzeljska kosa — Ravne Njive.¹⁰

Neprijateljski gubitci: 530 mrtvih i ranjenih.

Naši gubitci: 39 mrtvih i 71 ranjenih.

11-VI

Usled velike neprijateljske koncentracije kako na našem sektoru, takođe i na sektoru XXXVIII i XVI divizije, naša divizija, u saglasnosti štabova ostalih divizija, otkaćila se od neprijatelja i prebacila

južno od ceste Tuzla — Zvornik. U toku ovoga dana nije bilo dodira sa neprijateljem, ali je neprijatelj svojom artiljerijom tukao naše kolone bez uspeha.

12-VI III Brigada oko 10 časova otišla je na prostoriju Raševo — Panduri — Vrelo.

V Brigada oko 18 časova stigla je na prostor Zelina — Jelovo Brdo.

U toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem, ali su primećeni neprijateljski pokreti na cesti Tuzla — Zvornik.

13-VI Divizija sa gore pomenute prostorije, u 4 časa izjutra vrši pokret na Bišinu u cilju kraćeg odmora i sređivanja jedinica.

14-VI U cilju odmora i sređivanja jedinica, divizija se u toku dana prebacila preko ceste Živinice — Kladanj na prostorije Višća—Odorovići.

Prilikom prelaska ceste Živinice — Kladanj naišlo se na manje četničko-zelenokadrovačke grupe, koje su razbijene i proterane.

Neprijateljski gubitci: 1 mrtav, nekoliko ranjenih.

Vlastiti gubitci: 1 lakše ranjen.

15-VI Divizija se nalazi na istoj prostoriji, dodira sa neprijateljem nije bilo.

Izvršen je pregled stoke i ustanovljeno je da je zdravstveno stanje konja dosta slabo, da ima dosta nepotkovanih i ubijenih konja. U toku dana drugovi su dovodili u red oružje i svoju ličnu spremu.

16-VI Divizija vrši pokret u 4 časa izjutra na prostoriju Treštenica — Jaruške.

17-VI Divizija na istoj prostoriji.

Izvesni delovi III Brigade, u cilju snabdevanja životnih namirnica, vršili su rekviziciju hrane i stoke u selu Poljice i Prokosović. Odeljenja su imala sukob sa zelenokadrovcima, koji su vrlo brzo rasterani.

Zarobljen jedan mitraljez i dva zelenokadrovca. Gubitaka nije bilo.

18-VI Divizija na istoj prostoriji. Dan upotrebljen za odmor i sređivanje jedinica, u toku dana jedna naša patrola sukobila se sa manjom grupom zelenokadrovaca, koji su posle kraće borbe proterani.

19-VI Bez promene.

- 20-VI Divizija vrši pokret na prostori je Orahovica — Seona. Za vreme pokreta prethodnica V Brigade sukobila se je sa manjom grupom četnika, koje je posle kraće borbe rasterala.
Neprijateljski gubitci: 1 mrtav, 3 ranjena.
Naši gubitci: 3 ranjena.
- 21-VI Divizija se zadržala na gore pomenutoj prostoriji.
- 22-VI Bez promene. Jedan bataljon III Brigade upućen je u Gornju Višću radi veze sa jedinicama III Korpusa. Bataljon na svom putu nije naišao na neprijatelja.
- 23-VI III Brigada bez promene. Bataljon III Brigade koji je otišao za Gornju Višću radi hvatanja veze sa jedinicama III Korpusa napadnut je od jedinica 13 SS divizije u jačini od 350 vojnika. posle dvočasovne borbe bataljon se je povukao u pravcu Brigade radi povezivanja i oslonca na nju.
V Brigada izvršila je pokret na sektoru Jaruške — Orahovica, kao bočno obezbeđenje jedinicama XVI divizije koja se nalazi jugozapadno. Jedinice V Brigade nisu naišle na neprijatelja a nisu mogle ni sadejstvovati sa jedinicama XVI divizije koje se nalazile prema Zavidovićima.
Vlastiti gubitci: 2 lakše ranjena, 3 nestala.
Neprijateljski gubitci: nepoznati.
- 24-VI Raspored jedinica isti. Jedinice III brigade vršile su ekonomske akcije u ustaškim selima Puračiću i Prokosoviću. Na svome putu naišle su na manje grupe ustaša (zelenokadrovaca) koje su se raspršile. Po izvršetku zadatka bataljoni su se vratili u sastav zarobivši 183 govečeta i 8 ovaca.
Neprijateljski gubitci: nepoznati, zarobljena 2 vojnika 13 SS divizije.
Vlastiti gubitci: Nije bilo.
- 25-VI Raspored jedinica isti, dodira se neprijateljem nije bilo, jedinice V Brigade prikupile su oko 1300 kg. hrane (kukuruza).
- 26-VI III Brigada na istom sektoru, V Brigada premešta se na sektor Treštenica. dodira sa neprijateljem nije bilo.
- 27-VI Raspored jedinica isti, dodira sa neprijateljem nije bilo.

28-VI Divizija je zauzela raspored na sektoru Tulovići — Grivice — Omazići, sa zadatkom zatvaranja pravca od Kiseljaka i Živinica. Za vreme pokreta na nove prostorije, kao i u toku dana dodira sa neprijateljem nije bilo.

29-VI Raspored jedinica bez promene. Kako na sektoru na kojem se nalazila divizija nije bilo hrane, to su pojedini bataljoni upućivani, pored izvršavanja manjih akcija, i u ekonomske akcije. Za vreme ovih akcija bilo je manje sukoba sa zelenokadrovcima i četnicima.

Neprijateljski gubitci: nepoznati, zarobljeno sedam zelenokadrovaca. 5 pušaka, 1 puškomitraljez, 80 komada goveda i nešto hrane.

Vlastiti gubitci: dva lakše ranjena.

30-VI Raspored divizije isti, dva bataljona otpratili su ranjenike na aerodrom u Šekoviće, radi transportovanja ranjenika za Italiju.

Poslednjih petnaest dana meseca juna uglavnom, pored sitnih manjih akcija, iskorišćeni su za sređivanje jedinica, dovođenje u ispravnost oružja i lične opreme. Ishrana je u toku ovoga meseca bila jednolična, svodila se na kuvano goveđe meso sa slabom podmetom, bez hleba.

Sektor po kojem smo se kretali obilovao je trešnjama, koje su brane i deljene borcima. Trešnje su dosta pomogle da se zdravlje kod boraca, a naročito zdravlje kod bolesnika u Divizijskoj bolnici, popravi, jer podnadulost i natečenost boraca počela je da opada, odnosno da je nestaje.

Za vreme ovoga odmora, pristupilo se lečenju i ozdravljenju bolesnih i ubijenih konja, kao i popravci samara.

Ukupni gubitci u junu:

1-VII Divizija na istom rasporedu kao i 30 prošlog meseca. Upućivani su bataljoni prema Tuzli u cilju vršenja manjih zadataka i ekonomskih akcija.

2-VII Bez promene. Odmor i sređivanje jedinica.

3-VII Bez promene. Odmor i sređivanje jedinica.

4-VII Divizija je rano izjutra izvršila pokret i zauzela raspored na liniji Osredak — Rudenik — Srnica — Vijenac, sa zadatkom zatvaranja pravca od Puračića

i Kiseljaka. Za vreme pokreta kao i u toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem.

- 5-VII Divizija na istom rasporedu. Odmor i sređivanje jedinica.
- 6-VII Divizija na istom sektoru. Stanje bez promene. Jedan bataljon V Brigade upućen sa 40 tovarnih kornja po spremu.
- 7-VII Bez promene.
- 8-VII Raspored isti. U toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem, ali u toku noći vršen je demonstrativan napad u pravcu Tuzla — Lukavac u cilju omogućavanja transportovanja ranjenika sa aerodroma u Šekovićima.
Neprijateljski gubitci: nepoznati.
Vlastiti gubitci: dva lakše ranjena.
- 9-VII Jedinice, koje su vršile demonstrativni napad u pravcu Tuzla — Lukavac, povukle su se na svoje ranije položaje. U toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem.
- 10-VII Bez promene. Odmor i sređivanje jedinica.
- 11-VII Bez promene. Odmor i sređivanje jedinica.
- 12-VII Bez promene. Odmor i sređivanje jedinica.
- 13-VII Divizija u 04.00 časa [polazi] preko Litve — Donje Višće — Bašigovaca i raspoređuje se na prostori Lukavica — Gračanica — Tupković.¹¹ Za vreme pokreta nije bilo dodira sa neprijateljem. Četa 3 Bataljona III Brigade sukobila se na mostu Gračanica — Jeginov Lug na reci Spreči sa neprijateljem koji je zaposeo most u jačini oko 200 zelenokadrovaca i 13 SS divizije. Četa nije ovladala mostom. Četa se povukla nešto južnije od mosta, gde se ukopala s namerom da u toku noći likvidira most. Međutim neprijatelj je po padu mraka porušio most.
Neprijateljski gubitci: nepoznati.
Vlastiti gubitci: 1 poginuo, 1 ranjen.
- 14-VII III Brigada u toku popodneva izvršila je pokret na prostori: Makalići — Panduri — Vrelo, a V Brigada ostala na prostori Tupkovića. U toku prijepodneva neprijatelj je, od pravca Jeginova Luga, po-

¹¹ Vidi knj. 27, dok. br. 46.

kušao preći Spreču, ali su ih u jednoj kratkoj žestokoj borbi naši odbili.

Neprijateljski gubitci: nepoznati.

Vlastiti gubitci: 1 poginuo, 1 ranjen, izgubljeno oružje jedan šarac.

15-VII

Divizija se rano izjutra postavila Kakanj — Rakino Brdo — Vrelo sa isturenim odeljenjima na Osmacima, Glavici i Visu. Dodira sa neprijateljem nije bilo, ali je neprijatelj od pravca Međeđe tukao naše isturene položaje na Osmacima.

Naši gubitci: 1 lakše ranjen.

16-VII

U toku dana bez promene. Primećena su jača neprijateljska odeljenja oko Međeđe, Jajića i Kiseljaka. Radi obezbeđenja aerodroma, i omogućavanja transportovanja ranjenih u toku noći, upućene su jedinice da napadnu neprijatelja i to: III Brigada sa tri bataljona na sektor Međeđa, V Brigada sa dva bataljona na sektor Jajići, jedan bataljon V Brigade na sektor Prnjavor. Neprijatelj, [iz sastava] 13 SS divizije, nepoznate jačine, koji se nalazio na sektoru Međeđe povukao se ispred jedinica III Brigade u pravcu Sapne i Goduša ne primajući borbu. Takođe neprijatelj koji se nalazio na Prosjeku (Jajići) povukao se je ispred Drugog bataljona V Brig. ne primajući borbu, dok bataljon koji je bio u zasedi na cesti zapadno od Prnjavora, sukobio se je sa neprijateljem 13 SS divizije nepoznate jačine, kojeg je [posle] kratke i oštre borbe odbacio nazad nanevši mu velike žrtve.

Neprijateljski gubitci: nepoznati.

Vlastiti gubitci: Nema, zarobljeno 6 pušaka i dva konja.

17-VII

Po izvršenom zadatku bataljoni III i V Brigade vratili su se na svoje ranije položaje, s tim što su dva bataljona V Brigade zadržani na liniji Vis—Glavica. Neprijatelj sa čijom se prethodnicom u toku prošle noći sukobio bataljon V Brigade zapadno od Prnjavora, počeo oko 9 časova da tuče artiljerijom položaje Vis i Glavicu. Posle artiljerijske vatre neprijatelj je u nekoliko kolona počeo da napada na sektoru V Brigade, jedna kolona u jačini od 200—300 kretala se je pravcem Jeginov Lug—Makalići, druga kolona Miljanovci — Vis u jačini 250—300 i treća kolona Kalesija — Glavica. III Brigada odmah je stupila u

sadejstvo uputivši jedan bataljon, da preko Liplja izvrši bočni napad na neprijatelja.

Oko 13 časova borba je bila u punom jeku. Neprijatelj dovlači pojačanje, kako nije mogao da zauzme Vis i Glavicu pošto mu je bio ugrožen levi bok, neprijatelj upućuje jednu kolonu zapadno od Visa koja uspeva da se probije na Jelovo Brdo. Ovim je ugrozila bataljone na Visu i Glavici koji se morali povlačiti. Neprijateljska kolona koja je išla pravcem iz Jeginova Luga posle kraće borbe zauzela je Makaliće, izbijanjem i zauzimanjem sela Makalića bok V Brigade bio je ugrožen, a time cela brigada, te je to uslovilo, da se V Brigada morala povući na kosu južno od Vrela, a III Brigada na Podborogovo. Povlačenje V Brigade je uglavnom bilo pod borbom ali ne i u najvećem redu. Bataljoni V Brigade za vreme branjenja Visa i Glavice pokazali su veliku upornost i visoku borbenost.¹²

Neprijateljski gubitci: 107 mrtvih, 120 ranjenih.

Vlastiti gubitci: 18 mrtvih. 39 ranjenih. 19 nestalih.

18-VII

U toku noći 17—18 Divizija se pomerila prema jugu na liniju Gornji Krušici — Krajevi — Kamenova Kljet za zadatkom zadržavanja i onemogućavanja daljeg napredovanja neprijatelja.¹³

Po povlačenju naših jedinica neprijatelj u jachini 400 je izbio na kosu južno od Vrela i počeo da nadire ka Ponoru.

Takođe je jedna neprijateljska kolona preko Sajtovića nadirala ka Krušicima.

Neprijatelja koji je nadirao ka Ponoru sačekao je III bataljon III Brigade na Lijepoj Ravni i u prvi mah ga je potisnuo nazad, međutim neprijatelj je pojačao svoje prednje odeljenje i počeo da potiskuje Treći bataljon III Brigade, odmah posle ovoga sukoba počela je borba na Gornjim Krušicima gde je bio Drugi bataljon III Brigade. neprijatelj je na ovom sektoru izvršio nekoliko neuspelih juriša, oko 12 ča-

¹² Prema izvještaju Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 25. avgusta 1944. tada su na prostoru Drinjača — Papraća — Šekovići dejstvovali dijelovi 13. SS divizije „Handžar“, a sa sjevera prema Šekovićima nadirali četnici Majevičkog četničkog korpusa (Arhiv VII, reg. br. 2/3—18, k. 149 e).

¹³ Vidi knj. 27, dok. br. 82.

sova primećena je jedna neprijateljska kolona koja se preko Supčana spušta ka Šekovićima, ali nešto kasnije primećena je takođe jedna kolona koja je izbila na Bijelu Zemlju, posle ovakve situacije izdato je naređenje jedinicama, da III Brigada drži dosadanje položaje a V Brigada da sa svoja dva bataljona da se prebaci na prostoriju Akmačića i Tepena sa zadatkom zatvaranja pravca od Drinjače. Odmah se je pristupilo evakuaciji centralne bolnice koje su omogućavale i evakuisale naše jedinice.

Neprijatelj na svim sektorima III Brigade svom žestinom napada.

Bataljoni III Brigade uporno drže svoje položaje, vodi se ogorčena borba. Pod jakim pritiskom i brojčano nadmoćnijim neprijateljem naša divizija pomera se u levo i zaposeda položaje Greda — Omerova Kosa — Kamenova Kljet — Marića Kruška. Ravno Brdo zaposeo je Drugi bataljon II Brigade XVI Divizije koji je stao pod komandu III Brigade.

V Brigada zauzima liniju Akmačići — Marjanovići—Prekeć (k. 812) i preko Vasiljevića povezuje se na Omerovoj Kosi sa III Brigadom.

Neprijateljski gubitci: 40 mrtvih, 60 ranjenih.

Vlastiti gubitci: 8 mrtvih, 15 ranjenih.

Izgubljeno: 10.000 puščanih metaka, 150 metaka za P.O. pušku, 5 pušaka, 1 puškomitraljez.

19-VII

Kako su se jedinice XVI divizije pojavile na sektoru Lukavica — Gračanica i preko Gračanice počele bočno da napadaju neprijatelja na Raševu uspevši da ga razbiju i odbace, to se naša III Brigada pomerila na liniju Krajevi — Stijena — Krušici — Krajačevo Brdo — Dolovi, a V Brigada sa jednim svojim bataljonom pomerila se na Gredu, u sadejstvu sa jedinicama XVI divizije proterali smo neprijatelja u pravcu Borogova i Bijeke Zemlje.

20-VII

Divizija je u glavnom na istim položajima kao prethodnog dana. Neprijatelj sa svojim glavninama zaposeo Čaniće, Gaj i Mrkajiće (k. 764 i 735). Pošto su prispele jedinice XVI divizije, to u zajednici sa XVI divizijom vršeni su u toku noći napadi na neprijateljske položaje. Napad na položaje oko Mrkajića vršio je jedan bataljon XVI divizije u zajednici sa IV bataljonom III Brigade, na neprijatelja koji se nalazio na Gaju takođe je vršen napad kombinovan

jednim bataljonom XVI divizije i III bataljonom V Brigade, V bataljon III Brigade vršio je demonstrativan napad na neprijatelja na Borogovu dok su bataljoni V Brigade vršili demonstrativni napad na neprijatelja koji se nalazio jugozapadno od Gaja. Naše jedinice nisu uspele da u toku noći likvidiraju neprijateljske položaje i pred zoru povukle se na svoje položaje.

Neprijateljski gubitci: Nepoznati.

Naši gubitci: 1 mrtav, 5 ranjenih.

21-VII

Divizija na istom položaju kao prethodnog dana. U toku dana održavao se stalno kontakt sa neprijateljem. Oko 18 časova III Brigadi izdato je naređenje da se pripremi za pokret i da svoje dosadanje položaje preda I Brigadi. Međutim u to vreme neprijatelj vrši jak pritisak na jedinice IV Brigade koja se nalazila na liniji Raševo — Golo Brdo — Kik, te usled toga jedinice I Brigade nisu mogle na vreme da stignu, jer su pritekale IV Brigadi u pomoć. Neprijatelj osetivši napad od pravca Raševo pokušao je napad od Mrkajića u pravcu Kostića. Jedinice III Brigade uspešno su odbile ovaj napad. Neprijatelj je aktivan i od pravca Gaja, ali je III bataljon V Brigade posle vrlo žestoke borbe uspeo da zbaci neprijatelja sa Gaja i da se probije na Kurilo.¹⁴ Međutim nije se mogao na ovim položajima zadržati, već se povukao na prvobitne položaje.

Neprijateljski gubitci: Nepoznati.

Naši gubitci: 8 ranjenih.

Zarobljeno 8.000 metaka, 4 cevi za šarac i drugog materijala.

22-VII

Oko 5 časova izjutra III Brigada pošto je smenjena od I Brigade XVI divizije prebacuje se na sektor između Strmice i Akmačića, dok se V Brigada zadržala na svojim ranijim položajima. Oko 23 časa V Brigada vrši pokret na prostorijsu sela Dopasci. U toku dana nije bilo aktivnosti sa naše strane a niti sa neprijateljske.

23-VII

III Brigada oko 4 časa zaposeda liniju Jajić (trig. 763) — k. 622 — Betanj, oko 17 časova po podne Brigada se prebacila na prostorijsu: Klještani — Po-

¹⁴ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

njerka. V Brigada stiže u Dopaske oko 7 časova izjutra, a već oko 11 vodi borbu sa neprijateljem koji nadire od pravca Majdana. Takođe primećena jedna kolona da od pravca Kladnja ide prema Gradini. Odmah je zato naređeno V Brigadi da se preko sela Ravne prebaci za selo Slivne. Bataljon koji je upućen prema Gradini i da postavi zasedu prema Kladnju, sukobio se sa 13 SS divizijom, četnicima i zelenokadrovcima, odmah je upućen još jedan bataljon kao pojačanje, da u zajednici sa bataljonom koji se nalazio tamo potpuno razbije neprijatelja, i omogućio nesmetano prelaz preko ceste Kladanj — Vlasenica.

Neprijateljski gubitci: Nepoznati.

Vlastiti gubitci: 1 lakše ranjen.

24-VII

III Brigada postavlja se na liniji Klještani — Ponjerka — Žeravice, a V Brigada, u čijem je sa stavu II bataljon III Brigade XVI divizije, na prostori Slivne — Petrović. Na prostori III Brigade u toku dana nije bilo nikakvih značajnih promena. Oko 13 časova neprijatelj je iznenadio bataljon V Brigade koji se nalazio zapadno od Petrovića i odbacio ga na kosu jugoistočno od sela Petrovića.¹⁵

Neprijateljski gubitci: Nepoznati.

Naši gubitci: 5 mrtvih, ubijeno 6 tovarnih konja, izgubljeno 6 sanduka municije.

25-VII

Jedinice na istoj prostori kao i prethodnog dana. Nikakove značajne promene nisu se desile.

26-VII

Bez promene. Upućuju se bataljoni V Brigade, jedan prema karauli, jedan prema selu Drece, radi ispitivanja i izviđanja.

27-VII

Divizija u 15 časova vrši pokret preko Paklenika na prostori Ponjerka, Žunova, Bukov Dol i Milankovići. Za vreme pokreta u toku dana nije bilo nikakvog dodira sa neprijateljem. Pokret je u najvećem redu izvršen.¹⁶

28-VII

Brigade rano izjutra stižu na određenu prostori. V Brigada po izbijanju na selo Čunište sukobila se kod željezničke stanice sa ustašama, koje je posle kraće borbe proterala. Na železničkoj stanici uni-

¹⁵ Vidi knj. 27, dok. br. 167—170 i 172.

¹⁶ i ¹⁸ Vidi knj. 27, dok. br. 123 i 134.

šteni su svi uređaji, zapaljeno 11 vagona, 2 lokomotive, zaplenjeno preko 100 pari ustaškog odelja.¹⁷

Neprijateljski gubitci: Nepoznati.

Vlastiti gubitci: nema.

29-VII III Brigada sa svojom glavninom prebacuje se na levu obalu Krivaje na prostoriju Kovačići — Glavičina. V Brigada ostaje na prostoriji Milankovići. U toku dana nije bilo nekih naročitih promena niti kontakta sa neprijateljem.

30-VII V Brigada pomera se i zauzima prostoriju Vukotići—Čuništa, a III Brigada Bukov Dol—Radovići—Subašići. Neprijatelj — ustaše pokušavaju napad od pravca Jelaške ali ih jedinica V Brigade razbija i priteruje ih u pravcu Velikog Borovca.

Neprijateljski gubitci: Nepoznati.

Vlastiti gubitci: Nema.

31-VII Divizija vrši pokret i smešta se na prostoriju Magulica — Kamensko. III Brigada Stojčići — Jelaške — Dištica, V Brigada¹⁸ za vreme pokreta oko Magulice naišla je na manje ustaške grupice koje su posle kraće borbe proterane preko reke Krivaje u pravcu Vijake. neprijatelj od pravca Vijake bio je stalno aktivan, tukući naše položaje minobacačkom vatrom.

V Brigada izvršila je svoj pokret pozadi III Brigade i nesmetano stigla na određenu prostoriju.

Neprijateljski gubitci: Nepoznati.

Vlastiti gubitci: 3 lakše ranjena.

.....
Ukupni neprijateljski gubitci u mesecu julu:

.....
Ukupni vlastiti gubitci: ¹⁹

¹⁷ U izvješčaju Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 26. avgusta 1944. o tome piše:

„28. VII. 1944. jača skupina partizana napala je naše uporište Čuništa (24 km. s. i. Visoko) i zauzela ga. Posada 5. sati IV. bojne 8. posadnog zdruga povukla se pod borbom u Vijaku. Sljedećeg dana, prilikom daljnjeg povlačenja u smjeru Vareša, ova posada sukobila se je sa partizanima u selu Kamensko (34 km. s. i. Visoko). 1 domobran poginuo. Gubitci partizana nepoznati.“ (Arhiv VII, reg. br. 3/3—9, k. 149 e).

¹⁹ Tačke su ostavljene u dokumentu vjerovatno radi naknadnog unošenja podataka.

1-VIII

Pošto III Brigadu smenjuju jedinice XVI divizije, to se III brigada prebacuje na prostoriju Gornji i Donji Balići — Manjin Vrh, tako da se cela divizija nalazi na levoj obali reke Krivaje, a na liniji Dištica — Manjin Vrh.

Neprijatelj je aktivan od pravca Ribnice i manjim delovima od pravca Vijake, aktivnost neprijatelja od Ribnice pojačala se oko 13 časova po podne, i oko Rudine razvila se prilično žestoka borba u kojoj su učestvovali III Brigada i III bataljon V Brigade, koji su uspeali da neprijatelja ponovo odbace u Ribnicu.

Neprijateljski gubitci: zarobljen 1 vojnik. 1 radio stanica, dosta sanitetskog materijala.

Vlastiti gubitci: 2 mrtva, 2 lakše ranjena.

2-VIII

Divizija na liniji Dištica — Manjin Vrh.

Neprijatelj u toku dana nije bio aktivan, već se i dalje zadržavao oko Ribnice.

3-VIII

V Brigada na prostoriji Vijake, III Brigada na liniji Kaluga — Radoševići — Krčevine sa zadatkom kontrole reke Krivaje preko Čuništa, a V Brigada sa zadatkom kontrole pravca od Višegrada. XVI divizija nalazi se na pravcu Očevlje.

U toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem.

4-VIII

Divizija na istoj prostoriji. Oko 12 časova neprijatelj, SS „Princ Eugen“, u jačini oko 800 vojnika napada od pravca Vareša u 4 kolone na sektor V Brigade, zbog nadmoćnosti neprijatelja V Brigada povlači se preko Očevlja ka planini Zvijezdi, no prije nego što se povukla V Brigada održala je žestoke borbe sa neprijateljem izbacivši preko 50 neprijateljskih vojnika iz stroja, prije nego što se V Brigada povukla zapalila je sve kuće vođa ustaša u Vijakama. III Brigada prihvatila je V Brigadu i potom kao zaštitnica, s tim da se po padu mraka i ona povuče za V Brigadom.²⁰

Neprijateljski gubitci: 70 izbačenih iz stroja.

Vlastiti gubitci: 11 mrtvih, 10 ranjenih.

²⁰ Napad od Vareša izvršili su dijelovi 7. SS divizije „Princ Eugen“. Vidi dok. br. 72, 126 (objašnjenje 38), 132—134, 137, 138 i 160.

Datum	[Sopstveni gubici]			P L E N				P L			
	poginulih	ranjenih	nestalih	cevi za šarac	municije	konja	goveda	šaraca	ptakavaca	pištolja	radio stanica
7/VI		4									
8/VI	31	62	9					4	5	18	4
9/VI	2	4									
10/VI	39	71									
14/VI		1									
17/VI	—	—	—					1			
20/VI	—	3	—								
23/VI	—	2	3								
24/VI	—	—	—								
29/VI		2					80				
S v e g a	72	149	12				80	5	5	18	4
13/VII	1	1									
14/VII	1	1									
15/VII		1									
16/VII						2					
17/VII	18	39	19								
18/VII	8	15									
20/VII	1	5									
21/VII		8		4	8.000						
23/VII		1									
31/VII		3									
S v e g a	29	64 ²¹	19	4	8.000	2					
Ukupno	101	213 ²²	31	4	8.000	2	80	5	5	18	4

²¹, ²², ²³ i ²⁴ Zbir pogrešan; treba: 74. 223, 11 i 3.

E N		I Z G U B L J E N O								Neprijateljski gubici		
telef.	pušaka	puško- mitraljeza	puško- mitraljeza	teških m. traljeza	post. za bacač	šarac	municije	mun. p. pu.	pušaka	mrtvih	ranjenih	zarobljenih
			2	1	1					4		
4										188	270	
										6		
										530		
										1		
												2
										1	3	
												2
	5	1										7
4	2	1	2	1	1					730	273	11
						1						
	6											
										107	120	
			1				10.000	150	5	40	60	
	6		1			1	10.000	150	5	147	180	
4	5 ²²	1	2 ²⁴	1	1	1	10.000	150	5	877	453	11

IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. KOZARSKE (KRAJIŠKE) BRIGADE
OD 5. AVGUSTA 1944. ŠTABU 11. NOU DIVIZIJE O DEJ-
STVIMA NA PROSTORU PRNJAVOR — TESLIĆ — TOP-
ČIĆ POLJE U JULU¹

ŠTAB
V KK NOU BRIGADE
Br. str. pov.
5 avg. 44 g.

ŠTABU XI NOU DIVIZIJE

Položaj

Predmet: Mjesečni operacijski
izvještaj.

Jedinice ove brigade u vremenu od 30-VI do 31-VII o.g.
imale su sledeći dodir sa neprijateljem:

1-VII-1944. god.

Jedinice brigade su na liniji Štrpci — Osinja — Stanari.
Tog dana dodira sa neprijateljem nije bilo.

2-VII-1944 god.

Raspored jedinica isti.

3-VII-1944 god.

Sve snage brigade, sem dvije čete III bataljona koje su
ostale na Glogovcu i Kulašima u cilju zatvaranja pravca od
Dervente, krenule su na neprijateljsku komunikaciju Teslić
— Doboj s ciljem rušenja pruge i izoliranja Teslića.

Snage brigade nakon kraće borbe likvidiraju neprijatelj-
ska uporišta u selima Alibegovci, Miljanovci. Sivša koje bra-
ni mjesna milicija, izbijaju na prugu i istu ruše u duljini od
10 km. IV bataljon likvidira neprijateljsko uporište Jelah, koje
je neprijatelj ogorčeno branio, djelovi odbrane uspjeli su da
pobjegnu za Tešanj (u kulu). Nakon izvršene akcije bataljoni
su na položajima Alibegovci — Miljanovci — Sivša — Voj-
vode Putnika Brdo — Jelah.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br.
42/4, k. 866.

U T M B
V B 300 brigada
19. VII. 1944.
5. VII. 44. B.

U T M B II. DIVIZIJE

19. VII. 44.

Predmet: Mjesečni operativni
izveštaj.

Jedinice ove brigade u vremenu od 30-VI do 31-VII
u.B. imale su sledeći dodir sa neprijateljem:

- 1-VII-1944 god. Jedinice brigade su na liniji Strici-Quinja-Otanari
Tok dana doutra sa neprijateljem nije bilo.
2-VII-1944 god. neprijatelj jedinica isti.
3-VII-1944 god. Ova brigade nakon kraja borbe III bataljona koje
su ostale na liniji ovu i ostale u cilju zatvaranja pravca
od severa, izvele su sa neprijateljem komunikaciju
Tešić-Bojov 3. bataljona razvoja pravca i izoliranja Tešića.
Ova brigade nakon kraja borbe izvele su nepri-
jateljske uporište u selima Aliterovo, Biljanovo, Bivša
koje brani njena milicija istih na pravcu i istu ruku u
dolini od 10 km. IV bataljon likvidira neprijateljske
uporište Jelish, koje je neprijatelj opredelio prema, delo-
vi pokrene napadali su na pobijanu na liniji / u kulu.
Nakon izvršene akcije bataljoni su na položajima Alibegovo-
vi-Biljanovo-Bivša-vojvoda istih na liniji.
Prilikom ove akcije upali su u selo, Aliterovo Jelish
i Tešanjan i 3 mesta su razrušena.
4-VII-1944 god. neprijatelj je u jedinici našeg bataljona inter-
vencije na položajima Alibegovo-Biljanovo-Bivša na liniji. Kad i ba-
taljon, ali je bio na kratko vrijeme zauzet. Tok pri-
stupa neprijatelj je imao 22 mrtvih vojnika i 3 ranjena.
na. Upalište je 15 vojnika, 1 ranjenik, 1 mrtvi, 10 top.
granata, 500 pul. metaka, 15 kila i 1 par olova i ostale
streljivo.
5-VII-44 god. neprijatelj je ponovo inter-
vencije u jedinici naše brigade, napao je položaje našeg IV
bataljona u Jelish, u kontroli neprijatelj je ponovo
odbijen iz Jelisha i tok priključivanja su 4 mrtvih.
Naše su snage na liniji (Banjaka-Alibegovo-Vukovo.
Nakon se svi bunkeri u Jelishu su sa pomoć civila trga
sa još 5 km. praga.
6-VII-44 god. neprijatelj je ponovo intervenisao, ali bez uspeha.
Nakon toga su dva mrtva koji su ostali u našim
redovima. Imali smo dva lakša ranjena.
7-VII-44 god. Ova brigade su na istim položajima tj. 3 bataljona su
na položajima Bojakovo-Alibegovo-Bivša-Vukovo s ciljem
zatvaranja pravca od Bojova i sprečavanja eventualne inter-
vencije sa tog pravca, dok sa snagama jednog bataljona
držimo položaje prema tečaju. - Vrši se pranje i parenje
veša.
8-VII-44 god. neprijatelj u jedinici naše brigade intervenisao sa po-
ložajima našeg III bataljona od Bojova. Nakon izvele
borbe odbijen je i tok priključivanja snagom su na gubitak od
16 vojnika, 30-ovaca, dok je 8 ranjeno. I tako imali
1 mrtvi i dva ranjena.
9-VII-44 god. bataljoni krenu ka Tešiću u cilju na odna na isti.
Tešić brani oko 1200 neprijateljskih vojnika uslobojena s
sa oko 100 granata i nešto vođa i ranjenika. U toku o-
pale neprijatelj ima jedan prot. ten. top i 6 teških topa-
ca. Grad je opasao sa 100m i električnom strujom kao i
veliki broj dobro utvrđenih tankova. U napadu na grad
učeštvuj. dva bataljona naše brigade koji napadaju na grad
od banje Vrućice i sa severne strane grada, dok bataljoni
III i IV brigade i III brigade napadaju sa zapada tako-
đe na grad. Ova naša vatra teških oružja 4 topa i baca-
ča, bila je usmerena na centar grada gde se nalazila el.
centrala. Borba je počela oko 11 sati navečer i trajala
je sve do 5 sati ujutru kad su jedinice XIV brigade pro-

Prilikom ove akcije spaljena je želj. stanica Jelah i Tešanjka i 3 mosta su srušena.²

4-VII-1944 god.

Neprijatelj je u jačini jedne satnije intervenisao na položajima Sivša — Omanjska gdje se nalazio naš I bataljon, ali je bio za kratko vrijeme odbijen. Tom prilikom neprijatelj je imao 22 mrtva, 10 ranjenih i 2 zarobljena. Zaplijenito je 13 pušaka, 1 šmajser, 13 bombi, 18 top. granata, 500 puš. metaka, 15 čakšira, 31 par cipela i ostale ratne spremne.

5-VII-1944 god.

Neprijatelj je ponovo intervenisao i to od Tešnja u jačini jedne satnije SS-ovaca, napao je položaje našeg IV bataljona u Jelahu, u kontranapadu neprijatelj je ponovo odbijen iz Jelaha i tom prilikom ubijena su 4 SS-ovca. Naše snage na liniji Omanjska — Sivša — Alibegovci — Vukovo.

Ruše se svi bunker i u Jelahu a uz pomoć civila trga se još 5 km. pruge.³

6-VII-1944 god.

Neprijatelj je ponovo intervenisao, ali bez uspjeha.

Zarobljena su dva SS-ovca, koji su ostali u našim redovima. Imali smo dva lakše ranjena.

7-VII-1944 god.

Sve snage su na istim položajima, tj. 3 bataljona su na položajima Gojakovac — Alibegovci — Sivša — Vukovo s ciljem zatvaranja pravca od Doboja i sprečavanja eventualne intervencije sa tog pravca, dok sa snagama jednog bataljona držimo položaje prema Tešnju. — Vrš se pranje i parenje veša.

8-VII-1944 god.

Neprijatelj u jačini jedne bojne intervenisao na položaje našeg I i II bataljona od Doboja. Nakon žestoke borbe odbijen je i tom prilikom nanješeni su mu gubici od 16 vojnika (SS-ovaca) dok je 8 ranjeno. Mi smo imali 1 mrtvog i dva ranjena.⁴

9-VII-1944 god.

Bataljoni kreću ka Tesliću u cilju napada na isti.

Teslić brani oko 1 200 nepr. vojnika, većina domobrana, sa oko 100 Njemaca i nešto feldžandarmerije. Od teškog oružja neprijatelj ima jedan prot. ten. top i 8 teških bacača. Grad je opasan sa žicom i električnom strujom kao i veliki broj dobro utvrđenih bunkera.⁵ U napadu na grad učestvuju dva bataljo-

², ³ i ⁴ Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 152, 156 i 157.

⁵ O neprijateljskim snagama vidi dok. br. 131.

na naše brigade koji napadaju na grad od banje Vrućice i sa sjeverne strane grada. dok 2 bataljona XII KNOU brigade i XIV brigade napadaju takođe na grad.⁶ Sva naša vatra teškog oružja (4 topa i bacača) bila je usmjerena na centar grada gde se nalazila el. centrala. Borba je počela oko 11 sati navečer i trajala je sve do 5 sati ujutru, kad su jedinice XIV brigade provalile kroz žicu i omogućile i našim snagama da probijemo neprijateljsku liniju odbrane i da za kratko vrijeme likvidiramo ostala uporišta u gradu.

U akciji na Teslić zarobljeno je 87 domobrana kao i 5 oficira sa bojnikom. Zaplijenito je 2 teška bacača, 1 teški mitraljez, 1 protivavionski mitraljez, 6 pušm., 56 pušaka, jedan vagon puščane municije i veliki broj ostale ratne spremne kao odjeće i obuće. U akciji na Teslić imali smo 10 mrtvih drugova.⁷

10. 11-VII-

Bataljoni su na položajima Gojakovac — Osinja — Alibegovci — Vukovo, dok nam je jedan bataljon u Tesliću kao posadni. Naše patrole pronalaze domobrane koji su se razbjegli po gradu i okolnim šumarcima.

Neprijatelj je pred zoru sa jakim snagama intervenisao od Doboja na naše snage u jačini od preko 3000 Njemaca, SS-ovaca. Borba je trajala cijeli dan i tom prilikom ubijeno je 80 SS-ovaca i preko 100 nepr. vojnika je ranjeno. Pred večer neprijatelj se povukao u Doboj ne uspjevši potisnuti naše snage koje su ostale na istim položajima Gojakovac — Sivša — Omanjska — Vukovo — Žabljak — Tešanjka.⁸ Tog dana neprijateljska diverziona grupa napala je na Jelah, na štab brigade, ali bez uspjeha. Neprijatelj je imao 4 mrtva. Mi smo imali 2 mrtva i 3 ranjena.

12-VII-44 god.

Snage brigade na istim položajima. Neprijatelj ne interveniše. Naše snage drže položaje prema Doboju, blokiraju Tešanj i razoružavaju miliciju po selima Sivša, Omanjska, Alibegovci, Miljanovci. Pronađena su 2 puš. mitraljeza. Snage su na odmaranju. Pranje i parenje.

13-VII-44 god.

Bataljoni su u pokretu, 3 bataljona kreću za Doboj u cilju fingiranja napada na grad, a II bataljon ima zadatak da

⁶ O organizaciji napada na Teslić vidi knj. 27, dok. br. 26.

⁷ Opširnije o borbama za oslobođenje Teslića vidi knj. 27, dok. br. 36 i 47 kao i dok. br. 131 i 139 u ovoj knjizi.

⁸ i ¹⁰ Vidi knj. 27, dok. br. 52, 161, 163 i 164.

napadne na Rudanku i Stanove. Na putu sukobili smo se na Tešanjski sa neprijateljem koji je izišao iz Doboja i postavio nam zasjedu. U borbi koja je trajala oko 4 sata i koja je bila neobično žestoka naše snage nisu uspjele da likvidiraju neprijateljsku zasjedu u Tešanjski gdje je bilo oko 450 SS-ovaca „Plave divizije“ i ustaša. Tom prilikom imali smo 10 mrtvih i 8 ranjenih. Izgubljena su dva šarca i 8 pušaka. Naše snage povukle su se ka Jelahu, dok neprijatelj se povukao za Dobj.¹⁰

II bataljon nije ni napadao na određena uporišta iz razloga što nije primio na vrijeme naređenja.

14-VII-44 god.

Snage brigade su na istim položajima.

15-VII-44 god.

Bataljoni su na istim položajima. Posadni bataljon u gradu ubio 15 neprijateljskih vojnika koji su se krili po obližnjim šumarcima. Nastavlja se razoružavanje mjesne milicije koja je počela dobrovoljno da stupa u naše redove.

16-VII-44 god.

Snage brigade su na istim položajima. IV bataljon vrši pretres kuća u cilju pronalaženja oružja i sumnjivih lica, dok II bataljon u zajednici sa jednim bataljonom XVIII brigade kreće u akciju na četnike koji su se skoncentrisali na Bukovici, Stanarima i Osinjoj.

17-VII-44 god.

Bez promjena kod bataljona. Neprijatelj ne interveniše. Poručnik Kabil sa 6 domobrana izišao iz Tešnja i predao se. Donio je jedan puš. mitraljez.

18-VII-44 god.

Neprijatelj je intervenisao na položajima Vukovo — Lepenica u cilju prodora do Tešnja i oslobađanja svoje posade od blokade. Neprijatelj je napadao u jačini od 4—50 vojnika, većinom feldžandara i SS-ovaca. Borba je trajala 5 sati i završila se protjerivanjem neprijatelja za Dobj. Ubijeno je veliki broj nepr. vojnika, među kojima je jedan oficir Nijemac kojega nisu mogli izvući. Mi smo imali 2 mrtva i 3 ranjena.

19-VII-44 god.

Neprijatelj je ponovo napadao sa manjim snagama na naše položaje, ali bez uspjeha. Ubijeno je 7 Nijemaca, zarobljena su dva šarca.

⁹ Odnosi se na dijelove 13. SS divizije „Handžar“.

20-VII-44 god.

Sa dvije bojne neprijatelj je intervenisao na pravcu našeg II bataljona. Naši su se povukli na položaje kod Žabljaka odakle su izvršili kontranapad i gonili neprijatelja do Doboja.

21, 22, 23-VII-44 god.

Snage brigade na istim položajima bez promjena.

Snage XVIII brigade likvidirale su posadu u Tešnju. SS-ovci su uspjeli da se probiju i da pobjegnu u pravcu Doboja i Maglaja.¹¹

24-VII-44 god.

Bez promjena.

25-VII-44 god.

Bataljoni su na liniji Gojakovac — Piljuzić — Jelah — Vukovo. Borbe sa neprijateljem nema.

26-VII-44 god.

Neprijatelj je u jačini od dvije bojne IV lov. puk. i 100 Njemaca, potpomognut artiljerijskom vatrom i bacačkom, napao na položaje Sivša — Omanjska — Žabljak — Vukovo. Borba je trajala 5 sati. Neprijateljski gubici su nepoznati, naneseni su mu veliki gubici. Odbijen je nekoliko puta sa Sivše ali se je zadržao na visovima Sivše i Omanjske gdje je i prenoćio. Naši gubici 3 ranjena.¹²

27-VII-44 god.

Po naredenju štaba divizije cjela brigada je skoncentrisana na liniji Križ — Gojakovac, Žarkovina. Neprijatelj je jačim snagama prodro za Teslić. Tešanj i Jelah i to od Doboja. Maglaja, Žepča i Dervente.

Neprijatelj je napao na Križ. Ubijeno je 16 nepr. vojnika, mi smo imali dva lakše ranjena.

28-VII-44 god.

Brigada u sastavu XI NOU divizije kreće preko Rankovića za Mladikovinu gdje je zanoćila.

29-VII-44 god.

U 4 sata ujutru brigada nastavlja put do rijeke Bosne preko planine Manjače. Palošnice s namjerom da se prebaci preko rijeke. Dva bataljona držala su zasjedu s jedne i s druge strane rijeke da bi osigurali prelaz ostalim jedinicama divizije kod Topčić Polja, ali neprijatelj je jačim snagama zaposjeo gazove kud je naš bataljon trebao da pređe i da postavi zasjedu i tako

¹¹ Opširnije o tome vidi knj. 27. dok. br. 147.

¹² Bliže o tome vidi knj. 27. dok. br. 179.

nam neprijatelj onemogućio prebacivanje. Pred zoru naše su se snage povukle na visove iznad Topčić Polja.

30-VII-44 god.

Pred večer po naređenju štaba divizije trebali smo preći ponovo rijeku odnosno ovladati obalom da bi sve snage divizije prešle rijeku Bosnu i prugu, ali i ovoga puta nam je neprijatelj osujetio plan. Neprijatelji (jedinice „Plave divizije“) zaposjeli su jačim snagama s obe strane rijeke Bosne i cestu i prugu, a pored gazova krstarili su 5 tenkova veće tonaže i te noći nismo mogli preći Bosnu niti smo napali neprijatelja.¹³

31-VII-44 god.

Pred zoru, nakon neuspjelog pokušaja prelaza rijeke Bosne, ceste i pruge, snage brigade povukle su se na prostor Palošnica — Ravna Njiška sa zadatkom da se odmore i da zatvaraju pravce od Topčić Polja i Nemile.

Raspored bataljona bio je sledeći: I bat. Palošnica, IV bat. Ravna Njiška, II bat. iznad Zobove Ravnj.

Oko 8 časova dvije bojne „Princ Eugen“ divizije¹⁴ stigle su pod kotu 1332 u više kolona i napale položaje našeg I bataljona, nakon kraćeg vremena svi su bataljoni stupili u borbu, a neprijatelj je bio vrlo uporan i nastojao da zauzme dominirajuće čuke kako bi naše snage sabio na što uži prostor odnosno potisnuo u pravcu Žepča. Naše jedinice vodile su ogorčenu borbu sve do 1 sat poslije podne kada nam je uspelo da izvršimo prodor u pravcu odakle nam je neprijatelj uspio zaći za leđa. Nakon izvlačenja brigada se skoncentrisala u Kozilima odakle je produžila za Bjelobučje.

U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 200 mrtvih („Princ Eugen“ divizije), na našoj strani bilo je 26 mrtvih, od kojih 12 domobrana koji su pobijeni, jer su pokušali da se predaju neprijatelju, 81 ranjenih, od kojih 22 teže, i 49 izgubljenih, od kojih je većina domobrani i novomobilisani. U ovoj borbi izgubljeno je: 1 bacač, 40 pušaka, 1 pušm., 31 konj i 86 mina za bacač.

Jedinica je u poslednjih mjesec dana imala sledeće:

1) Gubitci:	a) vlastiti —	42 mrtva
		52 nestala
		93 ranjena

Svega: 187 izbačeno iz stroja.

¹³ O pokušaju prelaska iz srednje u istočnu Bosnu vidi knj. 27, dok. br. 121, 127, 175—178 i izvještaj Štaba ove brigade od 4. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 29/2, k. 870).

¹⁴ Odnosi se na dijelove 13. brdskog puka 7. SS divizije „Princ Eugen“ (vidi knj. 27, dok. br. 182).

b) neprijateljski — 527 ubijenih
 137 zarobljenih (6 of.)
 Svega: 664 izbačeno iz stroja.

2) **Plen:** a) oružje 3 teška bacača
 2 mala bacača
 2 teška mitraljeza
 1 prot. avions. m.
 8 puš. mitralj.
 165 pušaka
 8 strojnica
 500 ručnih bombi
 1 vagon municije
 500 mina za veliki bacač
 200 za mali bacač
 i ogromna količina ostalog ratnog plijena kao
 odjeće, obuće, ranaca, konja, konjske spreme,
 1 automobil, 3 motora itd. itd.
 Naši gubitci: 1 bacač
 4 puš. mitr.
 42 puške

3) **Uništeno:** Potrgano 15 km želj. pruge Teslić — Doboj, spaljene dvije želj. stanice: Tešanjka i Jelah, kao i u Tesliću. Spaljena fabrika za destilaciju i impregnaciju drveta u Tesliću (koje je okupator iskorištavao), srušena 4 mosta veća i veći broj malih, 1 električna centrala u Tesliću i svi bunker u gradu i Jelahu.

Brigada se nalazi na liniji K u l a š i 6 o.m.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar-major,
Mašo Ibrahimpašić¹⁵

(M.P.)

Komandant-major,
Lazo Radaković¹⁶

¹⁵ Narodni heroj Mahmut Ibrahimpašić Mašo. Poginuo 18. oktobra 1944. u Ripnju, pod Avalom.

¹⁶ Lazo Radaković je, kao komandant 3. proleterske (ličke) brigade, 28. jula, prilikom prelaska preko rijeke Bosne, bio odsječen od svoje brigade (vidi dok. br. 29), pa je, usljed pogibije komandanta 5. kozarske (krajiške) brigade, bio privremeno postavljen za komandanta.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 13. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 5. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O BORBAMA NA PROSTORU TRUSINA — HRGUD — DABRICA¹

ŠTAB
XIII HERC. N.O.U. BRIGADE
XXIX UD. DIVIZIJE
Pov. br. 78
5-VIII-1944 g.
Kubaš

ŠTABU XXIX HERC. UDARNE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

U Stocu se nalazi oko 600 neprijateljskih vojnika. Po jednom izvještaju iz Stoca u isti je početkom o.mj. došlo pojačanje od Mostara od oko 200 vojnika. U Stolac je također pristigla neprijateljska kolona noću 3/4. o.mj. preko Hrguda i Dabrice. Ova kolona je jaka 4 do 500 neprijateljskih vojnika. Izvještavaju nas da ovi koji su učestvovali u ofanzivi trebaju ovih dana ići za Metković.²

Dosada nijesmo izvješteni da se u ljubinjskom srezu nalazi ikakvih četničkih bandi. Švapske snage ispred jedinica naše XII Brigade povukle su se ka Odžacima.

U toku 2 i 3 o.mj. vodili smo teže borbe sa neprijateljskim kolonama³ koje su 2 o.mj. krenule od pravca Trusine i Biograda ka Hrgudu i Dabrici. 2 o.mj. neprijatelj je odbačen uz gubitke, ali je isti 3 o.mj. većom koncentracijom artiljerijske vatre i ljudstva uspio da prodre na Hrgud. Težio je neprijatelj da naše snage odbaci sa Hrguda. Neprijatelj je uspio da ovlada sa Kameri Obor — Barjamovići. Žilavom odbranom i napadom naših dijelova u poledini neprijatelja isti je zaustavljen i energičnim protivnapadom naših snaga u neredu odbačen ka Stocu. Naši dijelovi su neprijatelja gonili do Stoca i u isti ga utjerali svojom vatrom. Na položajima su nađena 2 neprijateljska leša, dok je ostale gubitke koji su bili mnogo veći uspio evakušati. Naši gubitci su u ovim borbama bili: 2 mrtva i 2 ranjena, od kojih ranjenih 1 vrlo teško.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 1,13. k. 1143.

² i ³ Riječ je o jedinicama njemačke 369. legionarske divizije. Opširnije o njihovom rasporedu i dejstvu vidi knj. 27, dok. br. 84, napomene br. 3 i 4.

Sadašnji naš raspored je Hrgud — Drvenica — Kubaš. Neprijatelja nema van Stoca.

Održavamo vezu sa Štabom XII Brigade.

Organizovali smo izviđačku i obavještajnu službu ka prostoru Ljubinja i očekivamo dolazak bilećkih bandi. Do juče iste tamo nijesu stigle. O svemu smo obavjestili Štab Južnohercegovačkog odreda i predložili im raspored njihovih bataljona, koji bi bio najpodesniji za napad na bande u Ljubinje, u momentu kada bi i mi napadali.⁴

U najkraćem roku dostavićemo vam spiskove boraca i rukovodioca naše brigade koji su se istakli u toku ove neprijateljske ofanzive.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POMOĆNIK POLITKOMA

Anđelić Novak

(M.P.)

KOMANDANT — MAJOR

Danilo Komnenović

BR. 27

IZVJEŠTAJ ŠTABA KOZARSKE GRUPE ODREDA OD 5. AVGUSTA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O STANJU ODREDA I NJIHOVIM ZADACIMA¹

ŠTAB
KOZARSKE GRUPE ODREDA

Str. pov. br. 1

Dana 5. VIII. 1944. g.

Predmet: Izvještaj sa sastanka
štabova odreda.

ŠTABU V KORPUSA NOVJ JUGOSLAVIJE

Shodno naredbi toga korpusa broj 65 od 28. jula 1944. g. o formiranju Kozarske grupe odreda,² održan je 3. o.mj. sastanak štabova Kozarskog, Gradiško-lijevčanskog i Timarskog odreda. Sastanku su prisustvovali šef pomoćnog obavještajnog centra i njegov pomoćnik.

⁴ Vidi dok. br. 42 i 73.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 27/6, k. 458 A.

² Vidi knj. 27, dok. br. 125.

Sastankom je rukovodio komandant Kozarske grupe odreda major drug Obradović Mlađo.

U kratkim crtama major drug Obradović izložio je razloge i potrebe koje su prethodile formiranju Koz. gr. odreda, kao i probleme koji se sada postavljaju pred ovu grupu odreda.

Konstatovano je da je vojna aktivnost odreda podbacila. Istina, za to su postojali objektivni razlozi, koji se mogu i moraju čim prije otkloniti. To je u prvom redu pomanjkanje naoružanja, a zatim premalen broj ljudstva na širokoj prostoriji. Pored toga nedostajala je jedinstvena komanda i koordinacija snaga u pojedinim akcijama. Zadatci odredskih snaga sveli su se uglavnom na osiguranje terena, a pri tome se pokazalo da su te snage — zbog prostranstva teritorije — bile toliko razvučene i rastegnute, da nisu predstavljale za neprijatelja ozbiljnu prepreku u njegovim ispadima na oslobođenu teritoriju. Zbog toga su se ovi ispadi češće događali i to sa manjim snagama. Utvrđeno je da odnosi odreda prema ostalim našim institucijama vojnim i civilnim nisu koordinirani u onoj formi i stepenu koliko to opšti interesi zahtevaju.

Ove činjenice kao i ostali momenti manjeg značaja proizrokovali su slabo razvijanje odreda, kako u vojnom pogledu, tako i u političkoj izgradnji.

Formiranjem štaba grupe odreda imaju se svi ovi nedostaci otkloniti, postaviti sve na pravilnu bazu, te dobrom organizacijom i pojačanjem odreda dovesti do položaja i stanja koje će zadovoljiti potrebama sadašnjice i bližoj budućnosti.

Poslije ovih izlaganja prešlo se na razmatranje opšte političke situacije.

Kapetan drug Sveto Marijanović izložio je sadanju situaciju u vezi najnovijih događaja na vojnom i diplomatskom polju. U diskusiji koja se potom razvila, rasvijetljeni su događaji posljednjih dana.

U pojedinim izvještajima odreda pokazano je slijedeće stanje:

1. *Kozarski odred*

Brojno stanje odreda je 330 boraca.

Naoružanje je: 151 puška, 10 puškomitraljeza, 2 laka bacača od 37 mm i 1 teški bacač (bez mina), 2 teška mitraljeza, 1 protivtenkovska puška, 4 parabele, 6 pištolja, 1 kabl mašina, 50 kg eksploziva i 6450 kom. metaka.

Odred se nalazi na sektoru Dubica — Kostajnica — Baćin.³ Radi nedovoljnog broja ljudstva i naoružanja upražnjen je i

³ i ⁴ Bliže o rasporedu i dejstvu tih odreda u julu vidi dok. br. 43 i 116.

nekontrolisan prostor: Poljavnice — Blagaj — Petkovac — Svodna — D. Dragotinja — Brežičani i okolica Prijedora do komande mjesta za Prijedor.

Komandno je osoblje potpuno i zadovoljava kvalitativno. Borbenost i disciplina kod boraca je srednja. Bilo je ispada samovolje kod pojedinaca, ali to je otklonjeno. Sanitarne prilike i organizacija sanitetske službe uglavnom zadovoljavaju. Ishrana je bila dosta slaba, ali je u posljednje vrijeme poboljšana. Oprema je veoma slaba.

Politička izgrađenost vojnika je srednja. Četnički nastrojenih boraca i dezertera nema. Komesari u četama i delegati postavljeni su. Drugarstvo je na zadovoljavajućem stepenu. Bilo je slučajeva samovoljnog oduzimanja privatnih stvari od lica na poluoslobodenoj teritoriji, ali je ovo još u začetku suzbijeno. Odnos prema drugaricama je pravilan. Kulturno-prosvetni rad ne zadovoljava, ali su poduzete sve mjere da se stanje poboljša. Odnos vojnika prema pozadinskim vlastima je dobar.

2. Gradiško-lijevčanski odred

Brojno stanje ovog odreda je 300 vojnika — boraca.

Odred je naoružan sa: 152 puške, 7 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez. 2 laka mitraljeza bez redenika. 1 protutenkovska puška, 20 pištolja, 51 ručna bomba, 8 nagaznih mina, 8.000 metaka puščanih, 21 met. za protutenkovsku pušku, 1 kabl mašina, 200 met. kabla.

Odred drži sektor od Šimića prema Topoli — Trebovljani — Dubici.⁴ Radi razvučenosti snaga, malog broja istih i širokog prostora, ostaju nekontrolisani predjeli Kozarca — Šimići — Jablan — Bakinci — Elezagići — Lužani — Orahovo -- Međeđa.

Komandni kadar nije potpun.

Disciplina, moral i borbenost srednja. Međusobni odnos vojnika dobar, a odnos prema ostalim vlastima poboljšan. Ishrana je poboljšana, a oprema je veoma slaba. Sanitet zadovoljava.

Politička izgrađenost srednja. Četnički nastrojenih boraca i pojava dezerterstva nema. Ima pojava samovolje kod pojedinaca u slučajevima prilaženja u obližnja sela. Ovo proizilazi iz mržnje i zavisti, što su neki ostali kod kuće, a nisu mobilisani. Tim prilikama pojavljivali su se i slučajevi oduzimanja stvari od tih lica. Ovakve pojave su sada prorijeđene. Ishrana je bila slaba, jer je narod imao veoma malo povjerenja prema NO odborima.⁵ ali se je ovo stanje donekle popravilo. Kulturno-prosvetni rad je dobar. Nepismenost je svedena na minimum. Dru-

⁵ Ne odnosi se na odbore kao organe, već na pojedince u njima.

garstvo nije na zavidnoj visini. Zdravstveno stanje vojnika i higijenski uslovi zadovoljavaju.

3. Timarski odred

Brojno stanje ovog odreda je 230 boraca.⁶

Naoružanje ovog odreda je: 110 pušaka, 5 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez, 1 parabela, 5 pištolja i 4.000 metaka.

Odred se nalazi na sektoru Ivanjska — Piskavica — Omar-ska — Jelići i prema Brankovcu. Ostaje nekontrolisan sektor: Trnjani — Miljakovci — Baltina Bara do tromede Stratinska — Sasina i proštor Ivanjska — Prijedor (železnička pruga i cesta).

Ovo je mlad odred, pa izgrađenost gotovo u svakom pogledu izostaje. Komandni kadar nije potpun, a osim toga je većinom mlađi sa nedostatnim iskustvom. Četnički nastrojenih boraca nema, ali ima pojava dezerterstva i to kod novomobili-sanih. Vojna aktivnost odreda je slaba. Udarne jedinica ima, ali je slabo naoružana, a diverzantska grupa skoro je formirana. Borbenost i moral još nisu dostigli zadovoljavajuću visinu. Kulturno-prosvetni rad je slab, jer za to do sada nisu postojali uslovi. Drugarstvo je među borcima dobro, a odnos prema drugaricama pravilan. Odnos prema ostalim vojnim i civilnim vlastima dobar je. Ishrana je dobra, a oprema slaba. Sanitetska služba još nije zadovoljavajuća. Zdravstveno stanje boraca je dobro.

Odredu je pripala Kozaračka četa. Njen rad je bio u početku slab, pa je to rezultiralo izvjesne vojničke i političke neuspjehe. Ovo stanje će se vjerovatno u najskorije vrijeme popraviti.

Osvrnuvši se na obavještajnu službu kod odreda iznio je kapetan drug Sveto Marijanović nedostatke. Obzirom na pomanjkanje kadra osposobljenog po OS u odredima, ali nedostatci su bili nužna posljedica toga. Međutim pomenutom naredbom pom. ob. centar Kozare pripada sada grupi odreda, a pošto ovaj centar raspolaže sa dovoljnim brojem osposobljenih ob. organa, to će se svi nedostatci bezuslovno otkloniti.

Po svim ovim izvještajima vodila se diskusija iz koje su proizišli problemi i zadatci. Ti zadatci su slijedeći:

1. Učvršćenje jedinica i popuna istih.
2. Povećanje vojne aktivnosti. Akcije se imaju upravljati odgovarajućom taktikom i prema datoj situaciji.
3. Pojačati budnost u svrhu što punije zaštite naroda.
4. Pojačati rad na političkoj izgradnji kadra.

⁶ O brojnom stanju toga odreda vidi i izvještaj njegovog štaba od 31. jula 1944 (Arhiv VII, reg. br. 15/10, k. 1627).

5. Izvršiti mobilizaciju i razviti propagandu za dobrovoljno pristupanje u jedinice.

6. Usmjeriti odnos vojske prema pozadini i ostalih vojnih i civilnih vlasti u duhu pune saradnje.

7. Pojačati diverzantsku aktivnost (prethodno raspisati uputstva minerskim četama).

8. Izvršiti pojačanje kadra i saobraziti razmještaj toga kadra na odgovarajućim mjestima.

9. Pronaći ljudstvo za formiranje izviđačke jedinice.

10. Organizovati zaštitnicu štabu grupe odreda i radio-stanici.

11. Prikupiti izvještaje o nepravilnostima koje su se pojavljivale na terenu i ometale rad OS.

12. Organizovati ishranu i nabavku materijala.

13. Formirati pokretne puškarske radione.

14. Odrediti rukovodioca vojne spremne i njegova pomoćnika.

15. Odredi imaju da podnose izvještaje štabu grupe odreda najkasnije do 28. u mjesecu. a vanredne izvještaje odmah.

16. Šef Ob. centra izvršiće raspored ob. organa, prema stvarnim potrebama ob. službe ovog čitavog sektora.

Rezimirajući rad sastanka, major drug Obradović podvlači da će se pravilnim izvršenjem postavljenih zadataka postignuti svrha formiranja grupe odreda. a u prvom redu zaštititiće se tekovine dosadanje borbe.

Poduzeće se sve da se otklone one smetnje koje su postavljane sa strane pojedinaca, kojima je bio isključivo cilj održavanje položaja. Pravilnim radom političkim i vojničkim iz ovih odreda izrast će i brigada a u tom pogledu imaćemo usrdnu pomoć naših viših štabova.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar:

K. Brane⁷

Komandant, major:

Mlađa⁸

⁷ Branko Kovačević

⁸ Obradović

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 6. AVGUSTA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O NAPADU NA BOSANSKI PETROVAC I NA NEPRIJATELJSKA UPORIŠTA NA LINIJI BIHAĆ — BOSANSKI PETROVAC¹

ŠTAB
IV DIVIZIJE 5. KORPUSA
N. O. V. J.
Pov. br. 392
Dne 6-VIII. 1944 g.

Operacijski izveštaj
dostavlja se

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

Snage VI. VIII brigade. Drvarsko-Petrovačkog odreda i jedan bataljon XI brigade, noću 1 i 2 ovoga mjeseca napadale su neprijateljski garnizon Bosanski Petrovac. Vrtoče, Gorijevac i Ripački Klanac a demonstrativno Ripač. Pritoku, Mrki Brijeg (kota 725),² Dubovsko, Metlu. Medenu Glavicu i Rastovaču.³ 1. i 2. VIII.

Snage VI brigade sa snagama XIII brigade⁴ izvršile su napad na Bos. Petrovac. Za sam napad predviđena su tri klina. a koji su ubačeni na prostoriju između komunikacije Krupa — Petrovac i Bihać — Petrovac. Klinovi su na vrijeme stigli na polazne položaje, ali pošto je neprijatelj bio obavješten o samom napadu, što zaključujemo sukobom neprijateljskih patrola koje su bile naoružane strojnicama i pištoljima, kao i otvaranjem vatre iz bunkera, rovova i teških oruđa u pravcu naših klinova. Naši prednji dijelovi uspjeli su da razbiju neprijateljske patrola i da dođu do žice, gdje se je razvila žestoka borba. Nakon pola sata uspjeli su da po-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 18/2. k. 769.

² To mjesto nije nadeno na karti 1 : 100.000, a kota 725 se nalazi jugoistočno od Ripča.

³ O organizaciji napada na pomenuta mjesta vidi knj. 27. dok. br. 131.

⁴ Odnosi se na 13. krajišku brigadu 39. NOU divizije (vidi dok. br. 20).

tjeraju neprijatelja iz uporišta vanjske odbrane grada i sporedni klinovi došli su do u blizinu centra grada, to jest do utvrđenih kuća gde je neprijatelj imao težište odbrane samoga grada. Glavni klin uspio je doći do Silosa oko kojega su se nalazili rovovi, a osim toga i brisani prostor omogućio je neprijatelju da zadrži snage na tom pravcu. Neprijatelj je davao jak otpor koristeći pri tome teške minobacače i artiljeriju gde je tukao neposredno kuće u kojima su se nalazili naši borci. U isto vrijeme neprijatelj je zapalio dve do tri kuće da bi imao pregled nastupanja naših jedinica, što mu je išlo u prilog i sama mjesečina, a osim toga ometao je i samo dejstvo naše artiljerije da ista ne dejstvuje na prostorije gde su se požari vidjeli. Neprijatelj je nametnuo frontalnu borbu koja je trajala od 24 sata do 3 i 30.

Pošto nismo uspjeli glavnim klinom prodrijeti u centar grada, dosta velik broj ranjenika kojih smo imali u početku same borbe od neprijateljske minobacačke vatre gde smo morali odvajati veći broj boraca za iznošenje istih, nedovoljan broj teškoga oružja kao i same artiljerije koja je vrlo slabo gađala, nedostatak ručnih bombi, povlačenje snaga XIII brigade na pola sata ranije, izdali smo naređenje jedinicama da se povuku, što je nakon 5 minuta uslijedilo naređenje štaba Korpusa za povlačenje.⁵

⁵ U depeši Štaba 5. korpusa NOVJ od 2. avgusta 1944. upućenoj Štabu 4. divizije, o tome piše:

„Napad na Petrovac prvu noć nije uspio. Naše snage povučene na periferiju grada.

Kakva je situacija kod Vas? Da li neprijatelj navaljuje?

R.[odić Slavko]

I

Neprijatelj se žestoko brani u Petrovcu. Naše snage morali povući.

II

Obustavite upornu odbranu pravca od Bihaća. Brigadu odmorite. (Odnosi se na 8. krajišku brigadu kod koje je tada bio Štab divizije — prim. red.).

III

Obavjestite Kaju (Kaju Popovića, komandanta Drvarsko-petrovačkog odreda — prim. red.) R. Vidi knjigu depeša Štaba 5. korpusa, str. 52 (Arhiv VII, reg. br. 3/5, k. 461 A).

U toj borbi neprijatelju su nanešeni gubitci 65 ubijenih, 79 ranjenih, 4 zarobljena... Zarobljeno je nešto oružja i vojne spremne.⁶

1. i 2. VIII.

Snage VIII brigade napadale su neprijateljsko uporište Gorijevac — Ripački Klanac i Mrki Brijeg. Napad je otpočeo u 23 časa i 10 minuta i posle pola sata borbe, pošto su prosjekli vanjsku žicu, uspjeli da upadnu sa prednjim dijelovima u samo uporište. Neprijateljski bunker plus vanskje žice imali su i svoju zasebnu žicu, što je onemogućilo da se isti likvidiraju. Neprijatelj je uspio da se snađe i protivnapadom izbaci naše snage. Naše jedinice pošto ih je neprijatelj odbacio ponovo su se pregrupisale i uz sadejstvo protivtenkovskih topova i teških minobacača ponovo su izvršile napad na pomenuta uporišta i uspjele doći do bunkera, gde je neprijatelj vršio kontranapade i prisilili ih na povlačenje. Naši su i po treći put pokušavali da zauzmu pomenuto uporište koristeći teška oruđa, ali ih je neprijatelj odbio. Pošto nisu uspjele zauzeti neprijateljsko uporište Gorijevac, snage su se povukle na blokadu istog.

Snage koje su napadale Klanac vršile su uzastopce⁷ četiri juriša, gde ih je neprijatelj odbacio i nije im dozvolio prodrijeti ni vanjsku žičanu prepreku. Žičana prepreka oko ovoga uporišta bila je visoka oko metar i po, a široka 3 metra, osim toga bila je gusto isprepletena da je borci nisu mogli uopšte prosjeći. Sami bunker su zidani od kamena, a i sami podaci o neprijatelju nisu bili tačni i primorao je naše snage da odustanu od izvršenja zadatka.

Snage koje su napadale Mrki Brijeg (kota 725) u prvom naletu uspjele su upasti u neprijateljsko uporište i zauzeti nekoliko bunkera, ali neprijateljskim protivnapadom i gubicima koji su uslijedili u prvom naletu primorane su naše snage na otpuštanje, gde bi bilo uzaludno ponovo jurišati i davati nove žrtve.

⁶ O napadu na Bosanski Petrovac vidi i izvještaj Štaba 6. krajiške brigade od 3. avgusta 1944 (Arhiv VII. reg. br. 13'2. k. 769).

⁷ Riječ „uzastopce“ dopisana je mastilom, latinicom.

Izviđačka četa i minersko odjeljenje uspjeli su da izvrše zadatak s tim što su pobacali bombe na neprijateljsko uporište Ripač, onespособili cestu za saobraćaj, postavili mine na istoj i bez gubitaka se povukli.⁸

2. VIII. 44. g. U toku dana pomenutim neprijateljskim garnizonima stiglo je pojačanje od Bihaća.⁹ Neprijatelj je istog dana krenuo jačine od oko 300 vojnika prema snagama II bataljona. Borba je otpočela u 13 časova i završila se u 19 naveče. Naši su uspjeli da protjeraju neprijatelja prema Ripču. Jaka artiljerijska vatra od pet topova štitila je neprijateljsko povlačenje i naši nisu mogli da iskoriste sav plijen.

Za vrijeme borbe od 1 do 3 ov. mjeseca neprijatelj je imao oko 111 izbačenih vojnika iz stroja. Naši gubitci 12 mrtvih, 49 ranjenih i 5 nestalih. Zaplenjeno jedna kola s konjima, 20.000 puščanih metaka, 40 granata za protivtenkovski top kal. 37 m/m, jedan karabin i nešto vojne spremne.

1. i 2. VIII. 44. Snage Drvarsko-petrovačkog odreda napale su u 23 i 30 neprijateljsko uporište Vrtoče. Naši su uspjeli da [se] privuku uz same bunkere i da pobacaju bombe, ali se neprijatelj brzo pribrao i razvila se žestoka borba koja je trajala 4 1/2 sata. Jakom minobacačkom vatrom neprijatelj je primorao naše snage na povlačenje. Neprijateljski gubitci su nam još nepoznati. Prema izveštajima naših seljaka neprijatelj je imao 7 mrtvih i više ranjenih. Naši gubitci 9 mrtvih i 20 ranjenih. Plijena nije bilo, oštećeno 5 karabina naših, i jedan šarac od minobacača.¹⁰

3. VIII. 1944. Naišla je jedna neprijateljska kolona, jačine od 50 vojnika, koja je kretala od Vrtoča prema Metli. Dočekala ih je jedna naša četa i tom prilikom ubijeno i ranjeno 10 neprijateljskih vojnika.

⁸ Brigada je 3. avgusta povučena na odmor (vidi dok. br. 4).

⁹ U naprijed pomenutim garnizonima, pored snaga 373. divizije, nalazili su se i dijelovi 2. lovačkog zdruge i četnici. Opširnije o njima vidi dok. br. 131 u 27. knjizi i dok. br. 134, 137 i 140 u ovoj knjizi.

¹⁰ Opširnije o dejstvu toga odreda vidi izvještaj njegovog štaba od 31. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 2/1, k. 769 A).

U TOKU OVE BORBE JEDINICE OVE DIVIZIJE IMALE SU:

1) Gubitci:	a) neprijateljski:	140 ubijeno 124 ranjeno 4 zarobljeno
		268 svega izbačeno iz stroja
	b) vlastiti:	27 poginulo 135 ranjeno 8 nestalih
2) Plijen:	a) oružje:	7 pušaka, 1 p. mitraljez i 2 pištolja
	b) municija:	21.300 puščanih metaka, 40 granata za protivtenkovski top
	c) oprema:	1 čizme, 8 pari cipela, 9 komada ćebadi, 5 dvogleda, 10 šat. krila, 4 šinjela i 1 bluza.
3) Izgubljeno:		5 pušaka oštećeno i jedan šarac uništen od minobacača.
4) Uništeno:	a) Radio-stanica	7 komada.
5) Zaključci:		

Neprijateljske snage koje su branile pomenute garnizone visokog su morala, 90% neprijateljski raspoloženi prema nama, dobro naoružani, vješti u rukovanju naročito teškim oružjima koja su u ovoj akciji došla do izražaja, borbenost na visini naročito u odbrani, dok su u napadu slabiji. Pripadali su 373 „Tigar“ diviziji.¹¹

Podaci o neprijatelju ovoga puta su podbacili, naročito na uporištima Ripački Klanac i Goričevac, kako o brojnom stanju tako i o naoružanju. U samom garnizonu Petrovac podbacilo se o brojnom stanju teškog oružja. Izneenađenje kao i konspiraciju na koje smo računali nismo postigli, osim toga noć koja je bila vidna kao dan išla je u prilog neprijatelju. Preglednost nastupanja naših jedinica, brisan prostor omogućilo je neprijatelju korištenje teških bacača da je 90% naših boraca bilo izranjavano od pomenutog oružja, dok je 10% od kugle.

¹¹ Rečenica je dopisana mastilom, ćirilicom.

Naša artilerija ovog puta nije došla do izražaja. Premorenost ljudstva, tegleće marve kao i neprohodnost terena otežalo je izvlačenje teškoga oružja na određenu prostoriju, što je omogućilo neprijatelju da precizno tuče teren kojim su nastupale naše jedinice. Važno je napomenuti da je neprijatelj ovoga puta poslužio se lukavstvom — palenje vatri, primjenjujući našu taktiku, što mu je donekle u tome i uspjelo zavaravajući naše rukovodioce da je čelo naših klinova uspjelo se probiti u grad i s time onemogućio dejstvo naše artilerije. Jaka neprijateljska artilerijska vatra onemogućila je likvidaciju uporišta i izvršenje zadatka, naročito kod jedinica VIII brigade gde smo pretrpeli velike gubitke.

Tehničke pripreme samih klinova nisu u potpunosti zastupljene. Nedostatak ručnih bombi i gaćara, protikolski top 52 m/m koji je predviđen na čelo klina nismo iskoristili usljed neprohodnosti terena, nedostatak teških bacača kao i nepravilna raspodjela istih, slučaj VI brigade, što su bili raspoređeni po klinovima, što je ovoga puta bilo pogrešno, „Džonbuli“ nisu u potpunosti iskorišteni kao i nedovoljan broj mina. Podcenjivanje neprijatelja od strane boraca i rukovodilaca, slučaj VIII brigade i Drvarsko-Petrovačkog odreda, a osim toga novo ljudstvo koje prvi put učestvuje u borbi. To su u glavnom nedostaci koje smo mogli konstatovati kao i razlog neuspjeha same akcije.

Borbenost i moral naših boraca kao i rukovodioca bio je na visini, dok je rukovođenjem od strane nižih rukovodioca bilo manjih nedostataka, grupisanje boraca za vrijeme borbe, slučaj VI brigade, gde je od jedne bacačke granate izbačeno oko 8 drugova iz stroja. Veza, ishrana i sanitet ovog puta su zadovoljili. Naročito radio-foniski aparati došli su do izražaja, potrebno bi bilo snabdjeti naše jedinice sa istima i pitanje veze bilo bi riješeno, a posvetiti naročito pažnju obuci drugova koji rukuju sa ovim aparatom.

6) **Raspored snaga:**

VI brigada sa dva bataljona na prostoriju Usorci — Tomašica a sa dva Smoljana — Krnja Jela do dolaska snaga Drvarsko-Petrovačkog odreda.¹²

VIII brigada sa tri bataljona na prostoriji Jasenica — Vojevac — Suvaja, a sa jednim na prostoriji Hrgar.

XI brigada sa tri bataljona Oštra Luka — Brdari — Stara Rijeka a sa jednim na terenu Kozare.¹³

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
p. pukovnik,
Dmitar Bajalica

(M. P.)

Za komandanta major
Roca¹⁴

¹² Prema naređenju Štaba 4. NOU divizije od 4. avgusta 1944. trebalo je da se snage toga odreda povuku na liniju s. Krnjeuša — Vranovina — s. Skakavac radi odmora, s tim da jedna četa bude u s. Hrgaru radi zaštite žetve. A prema naređenju istog štaba od 5. avgusta 1944. taj odred bi se smjestio na prostor s. Marjanovića Do — s. Okruglica — s. Tavani, sa zadatkom da zatvara pravac Ilijina Voda — s. Palanka, štiti slobodnu teritoriju od ispada neprijateljskih snaga iz Bosanskog Petrovca i postavlja zasjede na komunikaciji Oštrelj — Vrtoče (Arhiv VII, reg. br. 31/2 i 32/2, k. 768).

¹³ Bliže o rasporedu i dejstvu brigada vidi dok. br. 57.

¹⁴ Uroš Bogunović Roca

**NAREĐENJE ŠTABA 11. NOU DIVIZIJE OD 6. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA PREBA-
CIVANJE NA PROSTOR POJEZNA — CRNČA —
JELANSKA¹**

ŠTAB
XI. DIVIZIJE NOV
JUGOSLAVIJE
Ob. pov. br. službeno
6. VIII. 1944. g.

**ŠTABOVIMA V., XII. i XVIII. BRIGADE, POSAVSKOG NOP
ODREDA I SEKCIJAMA ŠTABA DIVIZIJE**

Noću između 6. i 7. ovog mjeseca u 24 časa krenut će naše jedinice na nove prostorije² i to:

V. brigada krenut će iz Kulaša preko Krnjina za Pojeznu, XVIII. brigada će krenuti u selo Crnču, a

XII. brigada neće kretati sa dva bataljona u pravcu Čečave nego će u 24 časa sa svim snagama krenuti u selo Jelansku.

Sa štabom XVIII. brigade kretat će Posavski odred, a bataljon koji je oformljen od Ličana³ spojiti će se sa V. brigadom.

Na nove prostorije moraju sve jedinice izbiti 7. o.m.j. u 6 sati. Tako se treba rasporediti po šumama, a u najsklonitijim mjestima kuhati hranu za [borce] i rezervnu hranu bar u mesu.

Vojnicima kao i štabovima bataljona treba objasniti da u šumama treba ostati potpuno u tajnosti do večeri, kad ćemo pristupiti čišćenju četnika na ovom sektoru.⁴

XII. brigada dat će obezbeđenje u pravcu Doboja i izviđačka odjeljenja prema Jelahu. XVIII. brigada prema Kotorskom a V. prema Derventi.

Štab divizije će se kretati sa V. brigadom.

¹ Dokumentat (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 21/1, k. 866.

² i ⁴ Divizija se tada nalazila na putu za istočnu Bosnu. Noću 7/8. avgusta 1944. ona je na odsjeku Kožuhe — Koprivna (jugozapadno od Modriče) izvršila prelazak preko rijeke Bosne i prebacila se na Trebavu, gdje je razbila jednu grupu četnika. Vidi dok. br. 39 i 128.

³ Odnosi se na 3. bataljon (bez jedne čete) 3. proleterske (ličke) brigade 6. proleterske divizije, koji je 27/28. jula 1944, prelazeći preko rijeke Bosne, iz srednje u istočnu Bosnu, bio zajedno sa komandantom i komesarom brigade odsječen od svoje brigade. Vidi knj. 27, dok. br. 109.

Novo naređenje slijedi na Pojeznu, stoga neka brigade dok pristignu na nov sektor pošalju izvještaj u Pojeznu.

Treba sve poduzeti da ovaj put ne bude dekonspirisan.

Pokret najbolje vršiti bataljonskim kolonama u raznim pravcima i u raznim vremenima.

Odmah po dolasku na nove sektore brigade će poslati osiguranje, a ljudstvo smjestiti u šumu na spavanje ali se ne sme desiti da nekoj jedinici se desi iznenađenje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar—ppuk.,

Komandant—pukovnik,

Zb⁵

BR. 30

IZVJEŠTAJ ŠTABA 29. DIVIZIJE OD AVGUSTA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O BORBAMA U HERCEGO- VINI U DRUGOJ POLOVINI JULA I POČETKOM AVGUSTA¹

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Broj _____

Dana² _____ u _____ č

Dostavlja izvještaj o
radu i razbijanju nepri-
jateljske ofanzive na
Hercegovinu

ŠTABU II UDARNOG KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

Podnosimo vam izvještaj o radu naše divizije od posled-
njeg izvještaja,³ t.j. od 21 jula o.g. do danas, u kome ćemo u
glavnim potezima iznijeti rad od prošlog izvještaja do danas,

⁵ Redakcija nije mogla ustanoviti da li je to paraf nekog starješine ili neka druga oznaka.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 3/7, k. 1143 A.

² Kako se vidi iz daljeg teksta, izvještaj potiče, najvjerovatnije, od 7. ili 8. avgusta.

³ Vidi knj. 27, dok. br. 91.

o razbijanju neprijateljske ofanzive, o sadašnjem našem i neprijateljskom rasporedu, o izgledima na novu ofanzivu u Hercegovini i o perspektivama za dalji rad.

1. RAD OD PROŠLOG IZVJEŠTAJA DO DANAS:

U svojoj ofanzivi sa kojom je neprijatelj otpočeo napad na Hercegovinu 13 jula t.g., nije uspio ni do 21 jula da ovlada sa onim položajima sa kojima je trebalo da ovlada još 15 jula t.g. Neprijateljev plan⁴ se nije sprovodio u djelo onako kako je on bio predvidio iz razloga što su naše jedinice na pravcu Nevesinje davale vrlo jak otpor, prelazile u protivnapade i pojedinim noćnim napadima neprijatelja odbacivale. Zbog svojih neuspjeha na pravcu od Nevesinje ka Rioca i ka Dabar i na pravcu od Blagaj ka Dabar neprijatelj je otpočeo da vrši jaku koncentraciju snaga na pravcu Nevesinje — Plana dovlazeći jedinice „Brandenburg“ iz Metkovića, jedinice iz Stoca, jedinice iz Mostara i Širokog Brijega i jedan dio švapskih i četničkih jedinica iz Gacka. Koncentraciju na ovom pravcu neprijatelj je izvršio da bi što prije i što sigurnije potisnuo jedinice naše XII i XIII Brigade koje su taj pravac branile. Po izvršenoj koncentraciji neprijateljskih snaga na prostor: Nevesinje — Bratač — Šipačno — Biograd — Udrežnje — Snježnica neprijatelj je raspolagao sa ogromnom brojnom nadmoćnošću. Ukupna jačina neprijateljskih snaga na tome sektoru bila je oko 2.000 Švaba i oko 730 četnika, računajući tu i 130 četnika koji su došli iz Gacka. Jačina pojedinih neprijateljskih grupa bila je slijedeća:

— Neprijateljska grupa iz Metkovića — jedinice „Brandenburg“ — bila je jaka 600 vojnika;⁵

— Neprijateljska grupa iz Stoca bila je jaka 100 „vražinovaca“;

— Neprijateljska grupa koja je došla iz Mostara bila je jaka 400 „vražinovaca“;⁶

— Neprijateljska grupa koja je došla sa Široki Brijeg bila je jaka 300 Švaba 118 divizije⁷ i

⁴ Vidi knj. 27, dok. br. 158.

⁵ Riječ je o 3. bataljonu 4. puka divizije „Brandenburg“ (vidi knj. 27, dok. br. 158).

⁶, ⁸ i ²⁰ O rasporedu i dejstvu jedinica njemačke 369. legionarske divizije („Vražje“) vidi knj. 27, dok. br. 1, 84 i 181, kao i dnevne izvještaje Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 9. 10, 19, 20, 25. i 27. jula 1944 (Arhiv VII, reg. br. 29/2, 30/2, 39/2, 40/2, 45/2 i 47/2, k. 111).

⁷ Redakcija nije mogla da ustanovi dolazak te grupe njemačke 118. lovačke divizije u Hercegovinu. U to vrijeme jedinice ove divizije su, uglavnom, dejstvovala u srednjoj Dalmaciji, tj. od r. Neretve do Splita (tom V, knj. 31, dok. br. 47 i 121).

— Neprijateljska grupa koja je došla iz Gacko na prostor Šipačna bila je jaka 200 „vražinovaca“.

Pored gore navedenog broja u napadu na ovome pravcu učestvovalo je i 400 „vražinovaca“ koji su se još od prije nalazili u Nevesinju,⁹ oko 600 četničkih bandita sa prostora sresa Nevesinje i 130 bandita koji su došli kao pojačanje iz Gacka.⁹

Odlaskom iz Gacka 200 Švaba i 130 četnika gatački garnizon je bio oslabljen,¹⁰ a neprijatelj je ovo slabljenje izvršio da bi sa pojačavanjem nevesinjske kolone mogao što prije potisnuti naše jedinice na tome pravcu.

Neprijatelj je na nevesinjski sektor dovukao i one snage koje su trebale da vrše ofanzivu u srezu Stolac — Ljubinje samo da bi što prije potisnuo jedinice naše XII i XIII Brigade i nabacio ih na prostor: Hodžići — Meka Gruda — Plana gdje su ih imale dočekati četničke bande iz Bileće¹¹ i švapsko-četničke i ustaške bande iz Gacka.

Borba se razvijala sve većom žestinom i neprijatelj je po svaku cijenu imao namjeru da se probije u pravcu Plana. Naše jedinice hrabro su se borile i zadavale neprijatelju velike gubitke. Prelazile su u protivnapade, vršile manevrovanje i napadale neprijatelja noću kako bi mu nanijele što više gubitaka i neprijatelja zadržale. Neprijatelj je u ovakoj situaciji kada je bio brojno mnogo nadmoćniji od naših snaga htjeo da sa našim jedinicama vodi frontalnu borbu kako bi im nanio što više gubitaka i kako bi što više municije potrošile.

Jedinice iz Gacko i Fazlagića Kula izašle su na prostor Šipačno — Brezovi Do — Baba planina i tu su bile počesno potučene i nanešeni im veliki gubitci.¹²

Uslijed jake koncentracije neprijateljskih snaga i ostalih borbenih sredstava, a da bi se izbjeglo vođenje frontalne borbe, uzaludno prolijevanje krvi, i veliki utrošak municije, donijeli smo odluku da se ne povlači ka prostoru Banjani već da stvorimo jednu udarnu operativnu grupu od XII i XIII Hercegovačke N.O.U. Brigade koja će se manevrom izvući iz neprijateljskog dodira i pojaviti mu se u pozadinu dejstvujući

⁹ Odnosi se na četnike 1. i 2. nevesinjske i Gatačke brigade Nevesinskog korpusa. Opširnije o njihovom dejstvu vidi knj. 27, dok. br. 113 i 146.

¹⁰ U Gacku je tada bila 3. bojna 9. posadnog zdruga (vidi knj. 27, dok. br. 181).

¹¹ Riječ je o četnicima Bilečke brigade (vidi knj. 27, dok. br. 104 i 108).

¹² Opširnije o toj borbi vidi knj. 27, dok. br. 105.

na komunikacijske pravce i na garnizone u njegovoj pozadini koje je on oslabio.¹³

Udarna grupa koju smo formirali od XII i XIII Brigade napustila je dotadani prostor: Bezdeđe — Lukavac — Brezovi Do — Rioca i prebacila se na prostor Vlahovići — Vranjska — Hrgud, omogućivši time neprijateljskoj koloni od Nevesinja da se probije do linije: Meka Gruda — Rioca skoro bez otpora. Sa prostora Vlahovići — Vranjska udarna grupa se prebacila na Sniježnicu i ispoljila dejstvo ka Džinova Mahala — Studenci i sa tim manevrom udarajući neprijatelja u leđa, natjerala ga je na povlačenje u pravcu Nevesinja. Čini je neprijatelj počeo da napušta prostor Rioca — Meka Gruda bio je gonjen od jednog bataljona X Brigade, a od pravca Nevesinja dočekali su ga dijelovi udarne grupe i strašno je iskasapljen na prostoru: Stevanovića Torine — Bezdeđe — Davidovići. Poslije toga poraza neprijatelj je odstupio u pravcu Nevesinja i smjestio se je na prostor: Biograd — Grabovica.¹⁴

Bande iz Bileće jačine oko 600 do 700 izbile su na prostor Simijovo — Osmić Gomile — Granica i odatle su trebale da napadnu naše snage prema Planoj i da se sjedine sa Njemcima. Pokušaj sjedinjavanja su sprečile jedinice X Brigade koje su napadnule četničke bande na prostoru Podosoja i poslije jake borbe bande su natjerane u Bileću. Pored toga bande su pokušale i ispad iz Bileće u pravcu Vrbica ali su dočekanе od dijelova X Brigade i natjerane u Bileću. Ova borba bila je vrlo žestoka i predstavlja neobično jak udarac bilečkim bandama, a što se vidi iz jednog pisma bandita Kureša,¹⁵ koje je pisao njemačkom komandantu i u kojemu se žali da su četničke bande u nemogućnosti da se spoje sa Njemcima zbog prisustva naših jačih snaga, zbog našeg zgodnog postavljanja i zbog mogućnosti naše akcije u njihova oba boka. Četničke bande su u ovoj borbi ostavile na terenu 21 mrtvog bandita i među njima je bio jedan komandir čete zvani Pezer.¹⁶

XI Brigada koristeći neaktivnost neprijatelja od pravca Gacko prešla je u ofanzivu, protjerala četničke i švapske bande na desnu obalu rijeke Mušnice i zauzela Miholjaču i Avtovac ubivši 37 četnika i zarobivši veću količinu spremе. Po zauzeću sela Miholjače i Avtovac neprijatelj je počeo da dovlači u Gacko pojačanja sa prostora: Šipačno — Baba, t.j.

¹³ Blіže o toј operativnoj grupi vidi knj. 27, dok. br. 83.

¹⁴ Vidi knj. 27, dok. br. 113, 119 i 146.

¹⁵ Miloš Kureš, komandant Bilečke četničke brigade

¹⁶ Opširnije o borbama protiv četnika vidi knj. 27, dok. br. 104 i 108.

one snage koje su bile otišle iz Gacka da bi pojačale nevesinjsku kolonu.¹⁷

Južnohercegovački partizanski odred odbio je neprijateljske pokušaje da se probije za Hrasno natjeravši ga uz gubitke u Stolac, a za čitavo vrijeme trajanja ofanzive uspješno je suzbijao „škripare“ i nije dozvoljavao nikakve koncentracije četnika. Odbijena je od strane dijelova Južnohercegovačkog partizanskog odreda jedna neprijateljska kolona koja je iz Trebinja htjela da ide u pravcu Ljubomira i nanešeni su joj veliki gubitci. Jedinice ovoga odreda za vrijeme trajanja ofanzive razvile su punu aktivnost i napadale pojedine četničke grupice ne dozvoljavajući im da se sjedine i da na gdje ispolje jače dejstvo.¹⁸

2. — RAZBIJENA NEPRIJATELJSKA OFANZIVA:

Neprijateljska ofanziva koja je trajala od 13 do 30 jula o.g. razbijena je u prvom momentu herojskom borbom naše XII i XIII Brigade, vještim manevrovanjem operative grupe i njenom pojavom u neprijateljsku pozadinu.¹⁹ ofanzivnim dejstvom XI Brigade u pravcu Gacko, uspješnim dejstvom X brigade protiv četničkih bandi iz Bileće kao i uspješnim dejstvom dijelova Južnohercegovačkog partizanskog odreda i neprijatelju su nanešeni veliki gubitci.

Komande mjesta i komande područja u ovoj ofanzivi mobilisale su sve sposobne borce i sa oduševljenjem su se borci stavili na raspoloženje našim brigadama radi borbe protiv neprijatelja.

Neprijatelj je za vrijeme trajanja čitave ofanzive imao 510 mrtvih i preko 800 ranjenih. Među poginulim nađeno je 15 oficira. Zarobljeno je 35 neprijateljskih vojnika. Zaplijenjeno je 3 topa 75 mm, 4 bacača, 20 puškomitraljeza, 120 pušaka, 15 mašinki, 20 parabeluma, 8 radio-stanica, 100.000 metaka i 80 konja. Ubijeno je 148 konja i zaplijenjeno je još mnogo tovara druge opreme.

Naši gubitci su 39 mrtvih i 106 ranjenih, od kojih 18 teže.

Poslije razbijanja neprijateljske ofanzive i kada su neprijatelju nanešeni ogromni gubitci počeo je da odvlači pojačanja koja je bio koncentrisao na sektor Nevesinje i u Gacko i tako je prilično oslabio garnizon Nevesinje. Jedinice iz Ne-

¹⁷ Vidi knj. 27, dok. br. 105.

¹⁸ Bliže o dejstvu toga odreda vidi knj. 27, dok. br. 63.

¹⁹ Opširnije o njihovom dejstvu vidi knj. 27, dok. br. 70, 84, 113 i 119.

vesinja išle su u pravcu Mostara i Širokog Brijega, a jedan dio prošao je preko Hrguda za Stolac.²⁰

U razbijanju neprijateljske ofanzive naročito su se istakle XII i XIII Brigada svojom herojskom borbom, umješnošću i disciplinom, a tako isto istakle su se i ostale brigade u uzajamnom potpomaganju i olakšavanju akcija XII i XIII Hercegovačke N.O.U. Brigade dejstvujući ofanzivno u pojedinim pravcima.

3. — BORBE OD 1 AVGUSTA DO 6 AVGUSTA 1944 G.:

XI Hercegovačka N.O.U. Brigada je ofanzivno dejstvovala ka Nevesinjskoj Površi i na dan 5 o.mj. ubila 39 četnika i 10 ranila. Ovo je veoma jak poraz za gatačke bande koje u posljednje vrijeme ne pokazuju naročite aktivnosti. Na dan 6 o.mj. jedna grupa bandi iz Stepena pokušala je da izađe do Troglav ali je vraćena uz gubitke. U toj borbi ubijena su 3 četnika a naši su bili bez gubitaka.²¹ Na komunikaciji Gacko — Kifino Selo bačen je u vazduh od strane izviđačkog voda XI Brigade jedan neprijateljski automobil.

X Hercegovačka nije imala naročitih borbi a tako isto ni XII Brigada.

XIII Brigada sukobila se noću 2/3 o.mj. sa jednom neprijateljskom kolonom jačine oko 600 Švaba koja je sa prostora Biograd krenula preko Hrgud za Dubrave. Borba se je vodila na prostoru: Mjedena Glava — Hrgud i neprijatelj je odbačen uz velike gubitke ostavivši na bojnopolju 35 mrtvih. Naši su imali 2 poginula.

Neprijatelj je poslije vođene borbe odstupio u pravcu Dubrave, a potom se prebacio u Stolac. Ovaj neprijatelj je imao prilično veliku komoru i zarobljeno je nekoliko konja sa opremom.²²

4. — SADAŠNJI NEPRIJATELJSKI I NAŠ RASPORED:

Neprijatelj drži Gacko i u njemu se nalazi oko 300 Švaba i 500 četnika.

Prema Gacko orijentisana je naša XI Brigada i povremeno vrši ofanzivne akcije na Gatačko-Nevesinjsku Površ.

²¹ Prema operacijskom dnevniku Komande Nevesinjskog četničkog korpusa (Arhiv VII, reg. br. BH—V—9336) u tim borbama su učestvovali 2. 3. 4. 5. i 6. bataljon Gatačke brigade. Tom prilikom je 3. bataljon imao 1 mrtvog i 2 ranjena četnika, dok se o gubicima ostalih bataljona ništa ne kaže. O zadatku 11. hercegovačke brigade vidi dok. br. 5 u ovoj knjizi.

²² Vidi dok. br. 26.

U Nevesinje se nalazi oko 300 Švaba i 500 do 600 četnika. Prema Nevesinju orijentisana je naša XII Brigada koja se sada nalazi na prostoru: Grabovica — Džinova Mahala — Lukavac, a jedan njezin bataljon je na sektoru Bileće radi pojačanja X Brigade.

U Stolac se sada nalazi veća koncentracija švapske vojske i oko 100 četničkih bandita.

Naša XIII Brigada nalazi se na prostoru: Hrgud — Vlahovići — Kubaš.

U Bileća se nalazi oko 1.400 četničkih bandita sa 30 Švaba.

Na sektoru prema Bileći nalazi se naša X Brigada i zatvara pravac od Bileće ka Viluse i od Bileće ka Crkvice.

Južnohercegovački partizanski odred nalazi se sa svojim dijelovima na prostoru: Hrasno—Ljubinja — Šuma — Bobani.

Štab divizije nalazi se na prostoru Crkvice — Zanutlina — Dubocke — Ubla, menjajući povremeno svoje mjesto.

5. — NEPRIJATELJSKE AKCIJE U JUGOISTOČNOJ HERCEGOVINI:

Poslije sloma neprijateljske ofanzive u Sjevernoj Hercegovini neprijatelj je počeo da vrši koncentraciju svojih snaga u Trebinje, dovlačeći ih sa prostora Ljubuški — Vrgorac i sa prostora Slano — Orašac.

Sa prostora Vrgorac — Ljubuški došlo je u Trebinje oko 500 Švaba sa nekoliko topova, a sa prostora Slano — Orašac došlo je u Trebinje oko 200 Švaba.²³

Na dan 4 o.mj. došlo je u Stolac oko 600 Švaba sa prostora Biograd — Trusina, a pored toga iz Mostara je došlo oko 200 Švaba sa velikom motorizacijom. U selima oko Stoca i u Dubrave Švabe vrše mobilizaciju konja.

Švapske bande i četničke bande iz Trebinja izvršile su napad u pravcu Viluse i do danas su ovladale sa Viluse,²⁴ a u isto vrijeme izvršile su napad Švabe iz Grahovo u pravcu Osječenica — Podbožur i grahovski četnici u pravcu s. Jabuke — Bajov Do.²⁵

Akciji neprijateljskoj od pravca Trebinja i Grahovo pokušale su da koordiniraju četničke bande iz Bileća izvršivši ispad do linije Mokri Do — Petrovići radi sjedinjenja sa ban-

²³ Riječ je o dijelovima 7. SS divizije „Princ Eugen“ (vidi dok. br. 135 i 138).

²⁴ Odnosi se na dijelove njemačke 369. legionarske divizije („Vražje“) i 7. SS divizije „Princ Eugen“ (vidi dok. br. 138).

²⁵ Vidi dok. br. 135.

dama iz Trebinja, ali su energičnim dejstvom bataljona naše X Brigade natjerani na povlačenje u Bileću.

Prema podacima sa kojima raspolažemo izgleda da neprijatelj ima namjeru da oslobodi i osposobi za saobraćaj komunikaciju Trebinje — Viluse — Nikšić i da naše snage potisne što dalje na sjever od te komunikacije. Za izvršenje ovog zadatka treba da se angažuju sve snage grahovskog, trebinjskog i bilečkog garnizona.

Još nemamo podataka o neprijateljskim akcijama u pravcu Ljubinje, ali je vjerovatno da neprijatelj ima namjeru da uspostavi saobraćaj na komunikaciji Stolac — Trebinje.

Neprijateljske akcije još su u toku i mjestimično postignuti uspjesi koje je neprijatelj do sada postigao uzrok su rastegnutosti snaga Primorske udarne grupe i nemogućnosti brze intervencije na pojedinim pravcima.²⁶

U dosadašnjim akcijama u pravcu Primorske udarne grupe učestvovali smo djelimično potpomažući Drugu dalmatinsku brigadu na njenom desnom krilu i ne dozvoljavajući bandama iz Bileće da se sjedine sa bandama iz Trebinja.

6. — PERSPEKTIVE ZA DALJI RAD:

Sadašnje naše namjere su da potpomognemo Primorsku udarnu grupu u razbijanju neprijateljskih akcija na njenom pravcu i da ne dozvolimo da se bande iz Bileće spoje sa bandama iz Trebinja, a poslije izvršenja ovog zadatka da našim snagama pređemo u ofanzivu radi iskorišćavanja neprijateljskog neuspjeha i radi vršenja što uspješnije mobilizacije.²⁷

U posljednjoj neprijateljskoj ofanzivi naše jedinice su vodile borbu po kršovitom i šumovitom terenu, a već duže vremena nijesmo primili nikakve pošiljke odjeće od strane Saveznika, pa su nam sve jedinice dosta slabo odjevene i bilo bi potrebno da nam se pošalje što veća količina odječne spremne.

U našoj diviziji nema oficira koji su bili u bivšoj jugoslovenskoj vojsci ili uopšte drugova koji su služili u artiljeriji, pa se nije moglo ni uputiti ljudstvo po vašem traženju.

Konje koje ste tražili da vam uputimo uputiće se naknadno.

²⁶ O rasporedu i dejstvu te grupe vidi tom III, knj. 8, dok. br. 58, 65 i 353.

²⁷ Opširnije o tome vidi dok. br. 37.

Upućujemo vam dva kurira koje ste nam tražili i to:
druga Rista Grkavca i druga²⁸

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
potpukovnik

(M.P.)

Komandant
general-major

Pomoćnik načelnika štaba
major

Drago Đukanović

PREGLED
BROJNOG STANJA I NAORUŽANJA XXIX U. DIVIZIJE
NA DAN 31. JULA 1944.²⁹

I
LJUDSTVO

	oficira		podoficira		boraca		politkoma		ukupno
	po spis.	u rash.	po spis.	u rash.	po spis.	u rash.	po spis.	u rash.	
Drugova	190	19	377	36	1878	171	228	33	2673
Drugarica	3	—	12	—	123	8	—	—	138
Svega	193	19	389	36	2001	179	228	33	2811
PRIMJED- BA:									

II.
ORUŽJE I MUNICIJA

1. — Brdskih topova 1 — municije za njih 75 m/m granata 81, šrapnela³⁰
2. — Protivk. topova — municije za njih — udarnih — pancirnih —
3. — Teških mitraljeza „Breda“ 12 municije za njih 21.000

²⁸ Tako je u originalu — nedovršeno.

²⁹ Formular je pisan na mašini, ćirilicom, a naziv jedinice, datum i brojevi (brojno stanje ljudstva, naoružanja i konja upisani su olovkom).

³⁰ Divizija je u svom sastavu imala i artiljerijsko odjeljenje od 22 borca i rukovodioca. Od naoružanja ono je, pored topa, imalo 8 pušaka, 1 mašinku, 2 revolvera, a od stoke — 14 jahaćih i 14 tovarnih konja (vidi brojno stanje tog odjeljenja od 16. VIII 1944 u Arhivu VII, reg. br. 6/12. k. 1143 A).

4. — Teških mitraljeza „Fiat“	2 municije za njih	2.400
5. — Sa aviona teških mitraljeza	9 municije za njih	1.300
6. — Teških mitraljeza drugog tipa	1 municije za njih	620
7. — Teških mitraljeza „Svarc Loze“	2 municije za njih	700
8. — Puškomitraljeza „Brno“ (S. L.)	73 municije za njih	—
9. — Puškomitraljeza „Svarc“	42 municije za njih	—
10. — Jugoslovenskih pušaka	1.684 municije za njih	83.532
11. — Italijanskih puškomitraljeza	34 municije za njih	2.500
12. — Italijanskih pušaka	140 municije za njih	1.100
13. — Puškomitraljeza „Šoša“	— municije za njih	—
14. — Sovjetskih puškomitraljeza	— municije za njih	—
15. — Engleskih puškomitraljeza	37 municije za njih	74.474
16. — Puškomitraljeza drugog tipa	— municije za njih	—
17. — Engleskih pušaka	85 municije za njih	7.453
18. — Sovjetskih pušaka	— municije za njih	—
19. — Tromblona za njemačku pušku	9 municije za njih	48
20. — Teških bacača 81 mm	12 municije za njih	294
21. — Teških bacača 100 mm	— municije za njih	—
22. — Teških bacača drugih	2 municije za njih	85
23. — Lakih bacača italijanskih	— municije za njih	—
24. — Lakih bacača njemačkih	— municije za njih	—
25. — Lakih bacača drugih	— municije za njih	520
26. — Protivkolskih pušaka sovjetskih	8 municije za njih	719
27. — Protivkolskih pušaka engleskih	12 municije za njih	1.293
28. — Mašinki sovjetskih	9 municije za njih	7.000
29. — Mašinki engleskih	9 municije za njih	1.800
30. — Mašinki njemačkih	38 municije za njih	2.600
31. — Mašinki ustaških	19 municije za njih	900
32. — Revolvera jugoslovenskih	78 municije za njih	900
33. — Revolvera njemačkih	89 municije za njih	3.000
34. — Revolvera italijanskih	74 municije za njih	650
35. — Revolvera engleskih	— municije za njih	—
36. — Revolvera sovjetskih	— municije za njih	—
37. — Revolvera drugih modela	35 municije za njih	490
38. — Signalnih revolvera	10 municije za njih	20
39. — Ručne bombe italijanske	329	
40. — Ručne bombe jugoslovenske	309	
41. — Ručne bombe njemačke	84	
42. — Ručne bombe engleske	389	
43. — Ručne bombe sovjetske	—	
44. — Ručne bombe ostale	34	
45. — Nagazne mine	150	

III.

Konja: 62 jahaćih 235 tovarnih — teglećih.

Politički komesar

Načelnik štaba

Komandant

IZVJEŠTAJ ŠTABA 39. DIVIZIJE OD 7. AVGUSTA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA U ZAPADNOJ BOSNI U JULU¹

ŠTAB
XXXIX DIVIZIJE V KORPUSA
NOV JUGOSLAVIJE
Op. pov. br. 172
7. VIII. 1944

Mjesečni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE — OP

Izvještaj o akcijama ove divizije u julu 1944 g.

1. VII. 1944 XIII KNOU brigada vodila je borbu sa četnicima na prostoriji Trnovo — Šibovi. U toku borbe ubijeno je 4, ranjeno 5 i zarobljeno 8 četnika. Naši gubici 1 lakše ranjen. Plijen: 12 pušaka, 1 pištolj, 50 p. metaka, 2 opasača, 2 šinjela, 4 konja i 2 kazana.
XV KNOU brigada bez promjena.
XVI KNOU brigada: jedna udarna grupa I bataljona na Spasovi² sačekala jednu grupu četnika, koja je pošla da pljačka selo Spasovo. Ubijena 3 i 3 ranjena četnika. Naši bez gubitaka. Plijen 3 puške i nešto spremne.
Zmijanjski odred bez promjena.
2. VII. 1944 XIII i XV KNOU brigada bez promjena.
XVI KNOU brigada, dve čete sukobile su se s neprijateljem koji je pošao iz Drvara da pljačka selo Bastase. Ubijeno 5 i ranjeno 5 neprijateljskih vojnika. Plijena nije bilo.
Zmijanjski NOP odred bez promjena.
3. VII. 1944 Snage divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.
4. VII. 1944 XIII i XV KNOU brigada bez promjena.
XVI KNOU brigada, snage I bataljona sačekale su neprijateljsku kolonu koja je iz Dr-

¹ Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 17/2, k. 1265.

² i ⁷ Ta mjesta nisu nađena na karti 1 : 100.000.

vara Idošlal u selo Zaglavicu da pljačka. Neprijatelj je odbačen. Ubijeno 7, ranjena 3. Naši bez gubitka. Plijena nije bilo.

Zmijanjski NOP odred bez promjena.

5. VII. 1944

XIII KNOU brigada, udarna grupa I bataljona izvršila je napad na štab četničkog korpusa³ u Mrkonjiću. Ubijeno 7 neprijateljskih vojnika i 3 oficira. Ranjeno 5 vojnika i 1 oficir i 1 oficir i 1 vojnik zarobljen. Naši gubici 1 mrtav i 6 ranjeno. Plijen 2 šinjela, 2 opasača, 2 fišeklije i 10.000 kuna. Ostale snage prisustvovala su smotri i proslavi godišnjice osnutka brigade.³

XV KNOU brigada vršila je čišćenje na prostoriji s. Borkovići — Goleši — Han Kola — Bistrica — G. Piskavica, bez dodira sa neprijateljem.

XVI KNOU brigada, jedna udarna grupa napala je neprijatelja u s. Šipovljanima. Ubijena 3 i ranjena 2 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen 300 metaka.

Zmijanjski NOP odred bez promjena.

6. VII. 1944

XIII KNOU brigada nije imala dodira sa neprijateljem.

XV KNOU brigada, snage jednog bataljona vodile su borbu sa četničkom bandom Mišića.⁴ Banda je protjerana uz gubitke 4 mrtva i 10 ranjenih. Plijena nije bilo.

XVI KNOU brigada, udarna grupa sačekala je u zasjedi na pruži Oštrelj — Srnetica i napala kolonu Švaba. Ubijena su 4 i ranjena 2 neprijateljska vojnika. Plijena nije bilo.⁵

Zmijanjski NOP odred bez promjena.

³ U izvještaju Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 11. avgusta 1944. o tome piše:

„4. VII 1944. u 2300 sati jača skupina partizana napala je mjesto Varcar Vakuf (Mrkonjić-Grad — prim. red.), unišla u isto i obkolila četnički štab odreda „Kočić“ (3. četnička brigada — prim. red.). Žestoka borba između četnika i partizana trajala je 3 sata, kada je četnicima stigla u pomoć njemačka vojska, pa su partizane istjerali iz Varcar Vakufa. Gubici: 5 četnika poginulo i 13 ranjeno...“ (Arhiv VII, reg. br. 34/2—3, k. 149 e).

⁴ Odnosi se na četnike 1. brigade Bosansko-krajiškog korpusa, čiji je komandant tada bio Jovan Mišić.

⁵ Na tom prostoru tada su se nalazili dijelovi njemačke 373. legionske divizije „Tigar“ (vidi knj. 27, dok. br. 7, objašnjenje br. 11 i 13).

7. VII. 1944

XIII i XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada, snage dvaju bataljona sačekale su u zasjedi na cesti Oštrelj — Drvar neprijateljsku kolonu koja je išla iz Drvara za Oštrelj kod sela Crljivice, neprijatelj je bio jak 150 vojnika i 20 kola. Nakon kraće borbe neprijatelj je razbijen. Ubijeno je 15 i ranjeno 20 neprijateljskih vojnika, također je ubijeno 12 nepr. konja. Naša 3 lakše ranjena. Plijen 5 konja i 12 komada bacačkih granata.

Zmijanjski NOP odreda bez promjena.

8. VII. 1944

XIII i XVI KNOU brigada bez promjena.

XV KNOU brigada, snage jednog bataljona vodile su borbu sa četničkom bandom Mišića „brigade“ u jačini oko 220 bandita. Isti su protjerani preko sela Motika. Ubijena 3 i ranjeno 5 bandita. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Zmijanjski NOP odred vodio je borbu sa četnicima Mišića „brigade“ jačine 450 vojnika. Neprijatelj je protjeran uz gubitke 3 mrtva i 6 ranjenih. Naš 1 ranjen. Plijena nije bilo.

9. VII. 1944

XIII KNOU brigada, jedna četa napala je grupu četnika u s. Rogoljima. Ubijena su 3 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen 1 opasač sa fišeklijama i 40 p. metaka.

XV KNOU brigada, snage jednog bataljona napale su četničku bandu Mišića u jačini jednog bataljona na Brankovcu. Neprijatelj je protjeran prema Motikama uz gubitke 1 mrtav, 4 ranjena i 1 zarobljen. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

XVI KNOU brigada, snage jednog bataljona napadnute su od strane neprijatelja na položajima s. Jasikovača i Tomazovićima. Poslije kraće borbe neprijatelj se je povukao. Gubici neprijateljski nepoznati. Vlastitih gubitaka nije bilo. Plijena nije bilo. Udarina grupa III bataljona napala je neprijatelja u samom logoru na Oštrelju. Ubijeno 9 neprijateljskih vojnika. Naši gubici 1 lakše ranjen. Plijena nije bilo.⁶

⁶ U dnevnom izvještaju Operativnog odjeljenja Ministarstva oružanih snaga NDH od 13. jula 1944. piše da je blagovremeno preduzetim mjerama spriječen pokušaj napada „neprijateljskih skupina na obskrbnu cestu do Drvara“ (Arhiv VII, reg. br. 13/1—1, k. 40).

Jedna četa napadnuta je od neprijatelja u s. Torbicin Vaganac.⁷ Neprijatelj je odbijen uz nepoznate gubitke. Naših gubitaka nije bilo kao ni plijena.

Zmijanjski NOP odred bio je u zaštiti komisija za prikupljanje hrane. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

10. VII. 1944

XIII KNOU brigada bez dodira sa neprijateljem.

XV KNOU brigada, I bataljon napao je neprijateljsko uporište Lauš — Petričevac. Neprijatelj je bio u jačini 30—40 četnika i 5 do 6 ustaša. Nakon kraće borbe naše su se snage povukle. Neprijateljski gubici nepoznati. Vlastiti gubici 2 mrtva i 8 ranjenih. Izgubljeno: 2 karabina, 1 engleska strojica, 18 okvira od p. mitraljeza. 14 okvira od engleske strojnice. Plijeva nije bilo.⁸

Ostale snage nisu imale dodira sa neprijateljem.

11. VII. 1944

Snage divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

12. VII. 1944

XIII KNOU brigada, snage III bataljona i izviđačka četa pri pokretu za Karanovac sukobile su se sa neprijateljem u s. Dobrnji. Neprijateljski gubici nepoznati. Vlastiti gubici 1 lakše ranjen. Plijeva nije bilo.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada, na komunikaciji Drvar — Oštrelj, neprijateljska komora nagazila je na naše [mine], koje su uništile dvojica kola i svu posadu u kolima, ubijena su 4 konja. Vlastiti gubici 1 mrtav.⁹

Zmijanjski NOP odred bez promjena.

13. VII. 1944

XIII KNOU brigada, snage III bataljona srušile su most željezni na Vrbasu kod Karanovca raspona 60 metara. Pri povratku vodili

⁸ Prema izvještaju Štaba 15. krajiške brigade od 10. jula 1944. tom prilikom je nestao komandant 1. bataljona. A u izvještaju Zapovjedništva 3. oružničke pukovnije od 15. jula 1944. se kaže da je u toj borbi poginuo komandant pomenutog bataljona Vid Šimunac (kod koga su našli njegovu diplomu o završenoj oficirskoj školi) i da je zarobljen jedan partizan (Arhiv VII. reg. br. 17 3, k. 1270 i reg. br. 42/2—1, k. 149 e).

⁹ Vidi knj. 27, dok. br. 163.

su borbu sa četnicima. Neprijateljski gubici 1 ubijen i 3 ranjena. Vlastitih gubitaka nije bilo. Plijena nije bilo.

Ostale snage nisu imale dodira sa neprijateljem.

14. VII. 1944

Snage divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

15. VII. 1944

XIII KNOU brigada, udarna grupa vodila je borbu sa četnicima u s. Rogoljima. Neprijateljski gubici 1 mrtav. Vlastitih gubitaka kao ni plijena nije bilo.

Ostale snage bez promjena.

16. VII. 1944

XIII KNOU brigada, četa I bataljona vodila je borbu sa četnicima u s. Donja Pecka. Neprijateljski gubici 1 mrtav, 2 ranjena i 1 zarobljen. Vlastitih gubitaka kao ni plijena nije bilo.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada, neprijatelj je napao na položaj III bataljona i nakon kraće borbe je odbijen. Neprijateljski gubici 1 mrtav. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Zmijanjski NOP odred, banda je napala naše snage u jačini 300 vojnika (Mutića brigada).¹⁰ Neprijatelj je razbijen uz gubitke 3 ranjena. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Mrkonjički NOP odred bez promjena.

17. VII. 1944

XIII KNOU brigada, jednu četu III bataljona napala je banda u s. Vilusima, jačine 50 četnika. Neprijateljski gubici 3 mrtva i nepoznat broj ranjenih. Vlastitih gubitaka nije bilo.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada, neprijatelj je napao na položaje I bataljona kod s. Zaglavica, isti je nakon kraće borbe bio protjeran. Neprijateljski gubici 9 mrtvih. Naši gubici 1 ranjen. Plijena nije bilo.

Zmijanjski NOP odred vodio je borbu sa Mutićevom brigadom u jačini 450 vojnika. Neprijatelj je bio razbijen. Neprijateljski gubici 2

¹⁰ Odnosi se na četnike 2. brigade Bosansko-krajiškog četničkog korpusa, čiji je komandant tada bio Pavle Mutić.

mrtva i 3 ranjena. Vlastitih gubitaka nije bilo. Plijen 1 puška, 80 metaka, opasač, nož i torbica. Mrkonjički NOP odred bez promjena.

18. VII. 1944

XIII KNOU brigada, snage dvaju bataljona vodile su borbu sa neprijateljem (Njemci i četnici) u s. Baraćima. Neprijateljski gubici 8 mrtvih, 15 ranjenih i 1 zarobljen. Vlastiti gubici 2 ranjena. Plijen 3 puške, 250 p. metaka i 1/5 ručnih bombi.

XV KNOU brigada bez dodira sa neprijateljem.

XVI KNOU brigada, neprijatelj je od Drvara i Oštrelja napao na naše snage prema s. Otaševcu. Nakon viščasovne borbe neprijatelj se je povukao uz gubitke 3 mrtva i 5 ranjenih. Naša 2 teže i 7 lakše ranjenih. Plijena nije bilo.¹¹

Zmijanjski NOP odred nije imao dodira sa neprijateljem.

Mrkonjički NOP odred napao je Njemce na liniji položaja Dragnić Podovi, neprijatelj je bio u jačini oko 500 ljudi zajedno sa četnicima. Neprijateljski gubici 2 mrtva i 7 ranjenih. Vlastitih gubitaka kao ni plijena nije bilo.

19. VII. 1944

XIII KNOU brigada, snage I bataljona izvršile su napad na Njemce i četnike u selu Gerzovu kod crkve. Neprijateljski gubici 6 mrtvih, i 10 ranjenih. Vlastiti gubici 2 ranjena.

Mrkonjički NOP odred napao je četnike na sektoru oko Gerzova. Neprijateljski gubici 13 mrtvih i ranjenih. Vlastitih gubitaka nije bilo.

Ostale snage nisu imale dodira sa neprijateljem.

20. VII. 1944

XIII KNOU brigada, na položaj I bataljona napali su četnici u s. Gerzovu u jačini od 150 ljudi. Neprijatelj je odbijen uz gubitke 1 mrtav i 5 ranjenih. Vlastitih gubitaka nije bilo.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada, udarna grupa I bataljona na zasjedi u s. Crljivici napala je neprijateljsku kolonu. Neprijateljski gubici 7 mrtvih. Vlastitih gubitaka nije bilo, kao ni plijena.¹²

¹¹, ¹² i ¹⁴ Vidi knj. 27, dok. br. 168, 170, 172, 173, 175 i 178.

Zmijanjski i Mrkonjički NOP odred bez promjena.

21. VII. 1944

XIII KNOU brigada, jedna četa vodila je borbu sa četnicima na liniji s. Dujakovci. Neprijateljski gubici 1 mrtav i 1 ranjen. Vlastitih gubitaka nije bilo.

Zmijanjski NOP odred sa jednim bataljonom vršio je akciju na četnike u s. Radmanićima. Neprijatelj je pobjegao. Naš jedan vojnik zalutao je i pao četnicima u ruke.

Ostale snage divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

22. VII. 1944

XIII KNOU brigada, izviđačka četa napala je četnike u jačini 50 ljudi u s. Lubovu. Isti su rasterani uz gubitke 2 ranjena. Vlastitih gubitaka nije bilo.

Ostale snage nisu imale dodir sa neprijateljem.

23. VII. 1944

XIII KNOU brigada, snage svih bataljona vršile su čišćenje prostorijske Lubovo—Bešnjovo — Šipovo. Neprijatelj je pobjegao.

XV KNOU brigada kao i ostale snage divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

24. VII. 1944

XIII, XV i XVI KNOU brigada bez promjena.

Zmijanjski NOP odred pravio je zasjedu na prostorijskoj Grčka Gradina — Pajtas. Četnici su pripucali i pobjegli. Naši gubici 1 poginuo.

Mrkonjički NOP odred bez promjena.

25. VII. 1944

XIII KNOU brigada sa dva bataljona išla u ekonomsku akciju pravcem Krupa—Stričići—Kadina Voda. Do borbe je došlo sa manjim četničkim grupicama. Neprijateljski gubici nepoznati.¹³

XV KNOU brigada, jedna četa bila je u zasjedi u selu Gajlovići (K. 406). Četnici su otkrili ovu zasjedu i iste su napali (jačina 50 ljudi Mišićeve brig.). Isti su jurišem protjerani prema Han Kolima.

Četnici su također napali jednu četu u G. Pervanu. Neprijatelj je protjeran prema Vodič-

¹³ Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade vidi izvještaj njenog štaba za jul 1944 (Arhiv VII, reg. br. 17/4, k. 1281).

kom Vrhu uz gubitke 1 mrtav i 4 ranjena. Vlastitih gubitaka nije bilo.

XVI KNOU brigada, udarna grupa iz zasjede na pruži Drvar — Oštrelj napala je neprijateljsku kolonu koja je pošla u drva. Isti su razbijeni uz gubitke 1 mrtav i više ranjeno.

Zmijanjski i Mrkonjički NOP odred bez promjena.

26. VII. 1944

Zmijanjski NOP odred čistio je prostoriju Vilusi — Dobrnja od četnika, isti su razbijeni. Neprijateljski gubici nepoznati. Vlastiti gubici 1 lakše ranjen.

Ostale snage nisu imale dodira sa neprijateljem.

27. VII. 1944

XVI KNOU brigada, dvije čete u zajednici sa Grahovskim NOP izvršile su demonstrativni napad na Drvar. Neprijateljski gubici nepoznati. Vlastitih gubitaka nije bilo.¹⁴

Zmijanjski NOP odred vodio je borbu sa četnicima u selu Radmanićima i Vilusima. Neprijateljski gubici 4 mrtva i 7 ranjeno. Vlastitih gubitaka nije bilo. Plijen 300 metaka.

Ostale snage bez promjena.

28. VII. 1944

XVI KNOU brigada, minerska grupa minirala je Dodigovu Glavicu, te po nailasku Njemaca istu zapalila. Neprijateljski gubici nepoznati. Patrola IV bataljona zarobila je 2 neprijateljska vojnika. Plijen 2 puške i 2 bicikla.

Ostale snage bez promjena.

29. VII. 1944

XV KNOU brigada sa dva bataljona nalazila se u zasjedi u s. Pavlovac, K. 377 i K. 200, na istu je naišla četnička banda Mišića brigade. Neprijatelj je opazio zasjedu i pobjegao je. Zarobljen 1 neprijateljski vojnik i 3 tovarna konja.

XVI KNOU brigada, udarna grupa napala je 30 Njemaca koji su štitili civile koji su kosili travu. Neprijateljski gubici 3 mrtva i 2 ranjena. Vlastitih gubitaka nije bilo. Zarobljeno 14 civila, 3 konja i nešto odjela.

IV bataljon napao je jednu satniju Njemaca i 30 četnika koji su pošli u izvidanje. Poslije borbe koja je trajala 2 sata neprijatelj je protjeran u Petrovac. Neprijateljski gubici 7 mrtvih i 8

ranjenih. Vlastiti gubici 1 ranjen. Zarobljen je jedan legionar. Plijen 1 puška i 50 metaka.¹⁵

30. VII. 1944 Snage divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

31. VII. 1944 XV KNOU brigada, čete su bile u zasjedi u s. Škrbići — Jovići — Dragočaj — Mali Prnjavor. Na istu su naišli četnici Mišića brigade, jedna satnija ustaša i nešto milicije. Neprijatelj je razbijen i protjeran prema s. Dragočaj i Vodičkom Vrh. Neprijateljski gubici 8 mrtvih i 6 ranjenih. Vlastiti gubici 1 ranjen.

XVI KNOU brigada, neprijatelj u jačini 300 vojnika napao je na položaje I bataljona. Poslije nekoliko sati borbe neprijatelj je odbacio naše snage. Ubijeno i ranjeno je nekoliko neprijateljskih vojnika. Vlastiti gubici 2 ranjena.

Ostale snage bez promjena.

JEDINICE OVE DIVIZIJE IMALE SU U TOKU MJESECA JULA:

1.— Gubici:	a) neprijateljski	154 ubijenih 158 ranjenih 16 zarobljenih
		328 svega izbačenih iz stroja
	b) vlastiti	6 poginulih 41 ranjen 3 nestala
2.— Plijen:	a) oružje	25 pušaka i 1 pištolj
	b) municija	1780 p. metaka, 100 metaka za strojnice i 12 komada bacačkih granata
	c) oprema	10 odjela, 4 šinjela, 4 para cipela, 12 opasača i 10 fišeklija
	d) ostalo	11 konja, 1 pisači stroj, kuhinja sa kazanovima i 10.000 kuna.

¹⁵ O rasporedu i deistvu te brigade u julu vidi i izvještaj njenog štaba od 4. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6/2, k. 1289).

3.— *Uništeno*: željeznički most sa rasponom od 60 metara na Karanovcu, arhiva i sav kancelarijski namještaj četničkog „korpusa“, 2 konjska kola sa vojskom i materijalom i 500 metara tel. kabla.

4.— *Raspored jedinica*:
31. VII.
1944 u
24 s.
Štab divizije u s. Sokolovu (zaseok Sokošnica), XIII KNOU brigada na prostorijs. Dolova sa zadatkom zatvaranja Mrkonjić Grad — Ključ. Dio snaga u s. Dabru u cilju odmora i priprema za akciju.

XV KNOU brigada na prostorijs. Borkovići — Piskavica — Bistrica u cilju zatvaranja pravca od Banje Luke prema Sanskom Mostu.

XVI KNOU brigada na prostorijs. Tomazovići — Stražbenica — Otaševac — Brav. Vaganac, u cilju zatvaranja pravca Drvar — Podovi, Drvar — Otaševac, Oštrelj — Otaševac, te pravca B. Petrovac — Brav. Vaganac i Petrovac — Drinić.

Zmijanjski NOP odred nalazi se na prostorijs. sela Nikolići sa zadatkom razbijanja četničkih grupa.

Mrkonjički NOP odred nalazi se u s. Peckoj, zaseok Pisarići, sa zadatkom razbijanja četnika.

5.— *Zaključci*: Akcije jedinica ove divizije u toku prošlog mjeseca svodile su se u glavnom na čišćenje četničkih jedinica i postavljanje zasjeda na komunikacijama. Čišćenje četničkih jedinica vršeno je u glavnom putem udarnih grupa, koje su se pokazale vrlo efikasne. Čišćenje četničkih bandi sa bataljonima odnosno brigadama nije se pokazalo efikasno, radi slabe konspiracije pokreta. Sem toga četnici su organizovali obaveštajnu službu po selima koja [pratila] pokrete naših jedinica.

Prilikom postavljanja zasjeda u prvo vrijeme neprijatelj je trpio osjetne gubitke. Pošto je neprijatelju bio nesiguran saobraćaj komunikacijama između garnizona bio je prisiljen da prilikom prolaza materijala i kolona istura desno i lijevo bočne kolone radi obezbeđenja. Poslije toga na povoljnim tačkama postavljao je uporišta duž komunikacije koja su ujedno prilikom prolaza kolona služila kao stalno obezbeđenje

i postavljao nekoliko sporednih od istog ljudstva. Na ovakav način obezbeđenja saobraćaja naše jedinice nisu se snašle u prvo vrijeme da odgovore protumjerama.

Smatralo se da je nemoguće odnosno vrlo teško zato što su se bojali neprijateljskog obuhvata. U borbi sa neprijateljskim snagama, Njemcima i četnicima, na prostoriji Barači — Gerzovo nije se na vrijeme pravilno procjenila prava snaga neprijatelja kao i to da se nije iskoristilo razbijanje desnog¹⁶ koje je bilo sastavljeno od četnika i brzim prodorom otsjekli Njemci na liniji Trnovo — Borovica, što bi omogućilo uništenje 150 Njemaca u kotlini Gerzova. Naprotiv pristupilo se razbijanju desnog krila čiji je položaj bio dominantan i vrlo povoljan za odbranu u odnosu na napadni pravac, što je omogućilo neprijatelju da se visom Dragnić Podova povuku ka Sokocu. Iz ovoga se vidi da naši štabovi ne vode dovoljno računa o preciznom određivanju napadnih pravaca i težištu borbe.

U toku ovoga mjeseca rad naših jedinica svodio se u mnogom na mobilizaciju ljudstva.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik
sl. otsutan

Komandant, pukovnik
Voja Todorović s.r.

Da je prepis vjeran originalu tvrdi i ovjerava

Načelnik štaba
ppukovnik
Jovo Pavić

(M.P.)

¹⁶ Trebalo bi da piše: lijevog krila.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 7.
AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI NA
PROSTORU BILEĆA — VILUSE — GRAHOVO¹

ŠTAB
X. HERCEG. UD. BRIGADE N.O.V.
— JUGOSLAVIJE —
Pov. br. sl.
7-VIII 1944 g.
D. Vrbica
u 4h

Hitno je!

ŠTABU XXIX. U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Crkvice

Ovoga momenta primili smo izvještaj od našeg „4“ [bataljona], koji je pisan sinoć u 21 čas, da neprijatelj nadire u pravcu Gornjih Pilatovaca preko Mokrog Dola i u pravcu Stražišta. Naša 1. i 2. četa otišle su u napad ka Jabukovcu i preko Počkovića. Naša 3. četa 4. bataljona drži položaj iznad Deleuše (Ban), zatvarajući pravac od Vlajinje.²

Na Skorča Gori vidjele su se raketle i čula se jača borba.

Naš Ob-organ izvještava nas da je neprijatelj krenuo iz Bileće u jačini 250 boraca i zauzeo položaj Jabukovac, Vidne i Željev Do. Sa drugom kolonom neprijatelj je krenuo iz Lastve. Jačina ove kolone je oko 800 Švaba i četnika, koji nadiru u pravcu Vilusa — Grahova.³

Manjim dijelovima idu i preko Kosijereva da bi se spojili sa bilečkim četnicima na Petrovićima.

Namjera neprijatelja je da oslobode garnizon u Grahovu, a odatle u zajednici sa njima da napadnu na Banjane.⁴

Od naših kurira dobili smo usmen izvještaj da je naš „3“ juče cio dan vodio borbu kod Gacka.⁵

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 3/18, k. 1143.

² Opširnije o njihovom rasporedu i dejstvu vidi relaciju Štaba 10. hercegovačke brigade od 4. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6/2—7, k. 1143 A).

³ i ⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 63, 135, 138 i 145 i tom III. knj. 8, dok. br. 353.

⁵ O tome vidi dok. br. 161.

Naš „4“ juče od 5 časova ujutro vodi borbu sa neprijateljem. U toku borbe uspio je da odbaci neprijatelja koji je bio prodro u Mokri Do. Rezultat noćasnje borbe nije nam poznat.

Molimo da nas najhitnije izvijestite da li će nam stići naš „3“ koji je kod Gacka, kao i bataljon XII. brigade.

Na sektoru ostalih naših bataljona nema naročitih promjena.

Juče se čula (pred večer) jaka artiljerijska vatra od pravca Stoca.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
Živko Jošilo

Pom. načeln.-kapetan, Komandant-major,
Bran.⁶ Đ. Kisić N.⁷ Ljubibratić

BR. 33

IZVJEŠTAJ ŠTABA 13. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 7. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI NA PROSTORU HRASNO — STOLAC — HRGUD¹

ŠTAB
XIII HERC. N.O.U. BRIGADE
XXIX UD. DIVIZIJE
ob. pov. br. 83 u 21 h
7-VIII-1944 g.
Kubaš

ŠTABU XXIX HERCEGOVAČKE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Noću 5/6 o.m.j. oko 24 časa neprijatelj iz Stoca preduzeo je napad na prostoriju Vlahovići — Žegulja. U više napadnih kolona Švabe su uz pomoć četnika težile 6 o.m.j. u zoru izbiti na naše položaje. Naš izviđački vod koji se je nalazio iste noći na prostoriji Poplata, sukobio se je sa neprijateljem i tako osujetio iznenadni napad. U toku borbe na 6 o.m.j. osmotreno je oko 600 neprijateljskih vojnika na sektoru Vlahovići — Ubosko — Že-

⁶ Branislav

⁷ Nikola

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 2/13, k. 1143.

gulja. U samom početku borbe naše jedinice odbacile su neprijatelja ka Bitunji i Ubosku od linije Završje (k. 878) — Treštenica (k. 908) — Rogata Gomila (k. 864), gdje je došlo do sukoba. Tokom dana neprijatelj je dovukao na naš sektor i snage od Žegulje, te je uz pomoć artiljerijske vatre uspio, inače vrlo sporo, ovladati linijom Čulinovo Brdo (k. 844) — Drvenica (k. 954) — Duboki Do (k. 785). U protivnapadu naših bataljona neprijatelj je odbačen do položaja Humac (k. 723) — Rogata Gomila, gdje dao vrlo upornu odbranu. U toku borbi na 6 o.mj. 'naši gubici sveli su se na 2 ranjena borca i 1 poginulog oficira (komandir čete u „1“), dok je neprijatelj imao 12 mrtvih i više ranjenih, što tačno nije ustanovljeno.²

Naš protivnapad bio je ovakav: „1“ [bataljon] je napadao pravcem Vlahovići — Stanjevići, dok je „4“ udarao pravcem: Suvović — Završje — Humac, a četa „3“ presjeca komunikaciju Stolac — Domanovići kod Poprati i Masline. U jučerašnjoj borbi neprijatelj nas je tukao sa 6 haubica, negdje sa prostorije Basilje — Dragovilje.

Danas smo opet oko 14 časova napadnuti na položajima Završje — Drvenica. Danas je u napadu učestvovalo nešto manje neprijatelja nego na dan 6. o.mj. i osmotreno je preko 300 Švaba. Do sada naši uspijevaju da spriječe neprijateljsko nadiranje usmjereno glavinom ka Predolje i s. Drvenica.

Danas oko podne čula se je kraća borba negdje na prostorijski Risnik — Duboka — Bjelojevići. Tamo su se primjetile i nekolike raketle, a također je u tom pravcu tukla artiljerija iz Stoca.³

Po obavještenjima koja smo primili do početka napada, tj. do 6. o.mj. saobraćaj Stolac — Mostar bio je vrlo živ u oba pravca i vršen je sa kamionima u kojima je bila vojska. Posljednji izvještaji, a koji su od 5 o.mj. govore da je u Stocu bilo oko 1.000 neprijateljskih vojnika, sa 8 haubica, oko 80 kamiona i nešto tenkova. Nemamo izvještaja poslije počete borbe. Čaršija u Stocu pronosi da Švabe namjeravaju u ovom poduhvatu čistiti Hrasno — Vlahoviće, dok drugi govore da je ovo pokret

² i ³ U izvještaju Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. avgusta 1944. o njemačkim snagama se kaže:

„6. kolovoza u 0800 sati, njemačke oružane snage iz Stoca sukobile su se sa partizanima nepoznate jačine kod sela Pocrnje (8 km j. Stolac). Borba je trajala do 1700 sati toga dana. U borbi poginula 2 njemačka vojnika i 3 četnika, dok je 1 partizan Njemcima u ruke pao.

Istoga dana oko 0800 sati, druga skupina njemačke vojske sukobila se sa partizanima kod sela Burmazi (5 km j. z. od Stolac). Borba je trajala do 18 sati toga dana, kada su partizani proterani.“ (Arhiv VII. reg. br. 35/7—2, k. 145). Riječ je o snagama njemačke 369. legionarske divizije — „Vražje“ (vidi knj. 27, dok. br. 84).

u cilju probijanja komunikacijom Stolac — Ljubinja — Trebinje. Naše mišljenje je da bi ovo moglo biti tačno jer to sudimo po rasporedu neprijatelja pred sami napad. Vjerovatno da Švabe namjeravaju poslije „čišćenja“ prodrijeti ka Trebinju. Teško dokučivamo podatke u ovim prilikama, a primjećujemo i čujemo motore cestom ka Žegulji.

Naš raspored je sada: „3“ na Hrgud, „1“ i „4“ na prostoru Duboki Do — s. Drvenica. „3“ nas još do sada nije obavjestio šta je učinila njegova četa, koja je bila na dvodnevnom zadatku. u pozadini neprijatelja.

Imamo stalnu vezu sa Štabom XII brigade.

Na prostoriji Sitnica — Radimlja — Ljubinja do sada ne primjećujemo nikakvih promjena, niti smo za iste obavješteni. Danas smo obavješteni da u vezi napada Švaba na nas treba da napadnu neke bande od pravca Sitnice ili Dola i koje se tamo navodno koncentrišu. Ovo provjeravam.

O svima važnijim promjenama kod nas obavještavat ćemo vas radio depešama preko Štaba XII brigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab komandant-major
(M P.) **Danilo Komnenović**

⁴ Sitnički part. odred⁵ nije na prostoru Sitnice već se koristi za neke pratnje. U ovome rasporedu on je potreban na ovome sektoru, a naročito za nas.⁶

major **Danilo Komnenović**

⁴ Sljedeći tekst dopisan je mastilom, ćirilicom.

⁵ Riječ je o Sitničkom partizanskom bataljonu.

⁶ Na tu primjedbku je Štab 29. divizije 9. avgusta 1944. preko Štaba 13. hercegovačke brigade, izdao sljedeće naređenje:

„... Zato će Štab XIII brigade saopštiti Sitničkom partizanskom odredu da prikupi sve svoje ljudstvo i da se odmah prebaci na prostoriju: Vlahovići — Sitnica. Ovaj odred nemojte nipošto ubacivati u frontalne borbe. Isto tako nemojte mu izdavati naređenja da drži položaje. Ovom odredu izdajte naređenje da bude pokretan na ovoj prostoriji, da čisti teren od škripara, vrši mobilizaciju i uništava manje četničke bande. On treba da podnosi izvještaje o svome radu kao i o uspjehu ovome Štabu.“ (Arhiv VII. reg. br. 30/8, k. 1143).

Prema naredbi Štaba 29. NOU divizije od 10. juna 1944 (knj. 26. dok. br. 44), iz dotadašnjeg Sjevernohercegovačkog NOP odreda uzeta su tri bataljona za popunu hercegovačkih brigada. Štabu ovog odreda je ostavljeno da do dalje naredbe komanduje Sitničkim bataljonom i zaštitnom jedinicom i da formira novu partizansku jedinicu u nevesinjskom srezu. Vjerovatno je Štab 29. divizije namjeravao da od pomenutih

IZVJEŠTAJ ŠTABA 16. KRAJIŠKE BRIGADE OD 7. AVGU-
STA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O NAPADU NA CR-
LJIVICU I OŠTRELJ¹

ŠTAB
XVI KRAJIŠ. BRIGADE
39. DIVIZIJE 5. KORPUSA NOVJ
Pov. br. 158.
7 VIII 1944 g.

Predmet: Operacijski izveštaj
za vreme 1 do 4 o.m.

ŠTABU XXXIX DIVIZIJE V KORPUSA NOVJ

Dostavljamo vam operativni izveštaj za vreme 1 do 4 o.m.
1/VIII-1944 godine

I bataljon napao je neprijateljsko uporište Crljivicu (k. 901). Napad je odpočeo u 23,05 sati, iz tri pravca: I četa napala je sa sjevera, Druga četa napala je s juga, dok je III četa napadala sa zapada. Naletom Prve čete neprijatelj je bio izbačen iz prednjih rovova u pravcu ceste gdje je naišao na snage III čete. Videvši da je napadnut sa svih strana neprijatelj je prešao u upornu odbranu i uz pomoć automatskog oružja povratnim napadom izbacio snage I čete iz već zauzetih rovova. Izgubivši oslonac u samome uporištu naše su snage bile prisiljene odstupiti. Međutim odstupivši od samih rovova snage ovog bataljona ostale su duže vremena na dometu najžešće vatre neprijateljskog automatskog oružja.

II bataljon zatvarao je pravac od Drvara posedajući Brinu (k. 613) i to sa dve čete, sa

jedinica i novomobilisanog ljudstva formira Sitnički partizanski odred. Međutim, on takvu naredbu nije izdao. U prilog ovome govori i to što je Sitnički bataljon 9. septembra 1944. ušao u sastav Južnohercegovačke operativne grupe (vidi naredbu Štaba 29. NOU divizije od 9. septembra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 28/1, k. 1711). Zbog takve namjere Štaba divizije, Sitnički bataljon je u nekim dokumentima tretiran kao odred.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 16/2, k. 1265.

188

redakcijski izveštaj
broj 1 do 4 o.d.5

Štabu XXXIX divizije V Korpusa NOVJ

Dostavlja se: saopćeni izveštaj za vreme 1 do 4

0.2.
1/VIII-1944 godine.

I bataljon napao je neprijateljsko uporište Griljivica (2-901). Napad je počeo u 2300 sati, iz tri pravca: I deo napada je sa severa, drugi deo napada je sa juga, dok je III deo napada sa zapada. Naletom prve čete neprijatelj je bio izbačen iz prednjih rovova u pravcu oštrog je naišao na snagu III čete. Vidljivo da je nagnut na svih strana neprijatelj je prešao u opornu odbranu i uz pomoć automatskog oružja povratila napada izbacio snagu I čete iz vod sa svih rovova. Izgubivši odluku u snagu uporišta nađe su snage bile primorane odstupiti. Jedniti odstupivši od svih rovova snage ovog bataljona bile su duže vremena, na dobru napadaču vatre neprijateljskog automatskog oružja.

II bataljon napao je pravac od Drvara posredajući Bri mu (2-613) i to sa dve čete. Sa snagom snage postavili su se prema neprijateljskom uporištu Griljivica sprečavajući o ve snage u eventualnoj intervenciji, prema Griljivici.

III bataljon : Jedne čete posudila je položaj Brina-Ki Kruševac, vezujući se sa snagom II bataljona, sa zadatkom da zatvara prava od Drvara. Jedna četa zatvarala je pravac od Griljivice prema Ostrelju, drugom Ostrelja prema Griljivici dok jedna četa bila je kao brigada rezerva.

IV bataljon napao je koncentrativno neprijateljsko uporište Ostrelj zatvarajući pravac prema Petrovoj i prema Griljivici prekovani četu Ostrelj-Petrovoj i postavili napadne snage na istoj, severozapadno od Ostrelja. Koncentrativni napad izvršen je iz pravca Petrovaca pravo i do tog a iz pravca Griljivice pravo tako u 2300 sati, vrstom napad traja je do 2315 kada su snage bataljona prokile vatre i počele istisniti iz neposredno bliskog uporišta, i postavivši se na liniju Stara koja vodi iz Stare prema 2.1237.

Neprijateljski gubici u ova borba su nepoznati. Visti gubici I bataljon 2 četa, 15 ranjenih; IV bataljon 2 četa i 1 ranjenik, 3 četa.

2/VIII-1944 godine.

I bataljon povazio se u 0600 sati prekinuvši kontakt sa neprijateljem i vratio se na svoj stari položaj, istočnoljivi. II bataljon, drugi je položaj zasao. Dostigli su zadatkom zatvaranja pravca od Drvara. III bataljon zatvarao je pravac od Drvara dok je jedna četa i dalje zatvarala komunikaciju Ostrelj-Griljivica, do borbe nije došlo. IV bataljon vodio je borbu sa neprijateljem koji je u 1900 napravio napad iz Ostrelja prema Petrovcu. Snage jake neprijateljske baterije vatre snage bataljona su se izvukle i postavile u vizini Ostrelja i kod praga ista, severozapadno od uporišta Ostrelj sa zadatkom da napad neprijatelja sa leđa u koliku pokazuju prema Petrovcu. Neprijateljski gubici nepoznati, vlastiti 1 četa od 2 četa granate.

3/VIII-1944 godine.

III bataljon vodio je borbu sa neprijateljem koji je prokile iz Drvara u pravcu Griljivice. Jedna neprijateljska 200 vojnika. Borba je trajala oko 15 minuta nakon čega su se snage bataljona pod pritiskom neprijatelja morale povući. Neprijateljski gubici 2 četa i više ranjenih. Vlastiti gubici 1 četa. Dva ova bataljona koja je došla blizina polja Ostrelja vodila je borbu kod Krivodola, sa neprijateljem koji je napad od Ostrelja prema Griljivici. Neprijateljski gubici 2 četa od 2 četa ranjenih snaga. Napad je uništen sa snaga.

manjim snagama postavili su se prema neprijateljskom uporištu Gradini sprečavajući ove snage u eventualnoj intervenciji prema Crljivici.

III bataljon: jedna četa posedala je položaj Brina — Kruškovac, vezujući se sa snagama II bataljona, sa zadatkom zatvaranja pravca od Drvara. Jedna četa zatvarala je pravac od Crljivice prema Oštrelju odnosno Oštrelja prema Crljivici, dok jedna četa bila je kao brigadna rezerva.

IV bataljon napadao je demonstrativno neprijateljsko uporište Oštrelj zatvarajući pravac prema Petrovcu i prema Crljivici, prekopavši cestu Oštrelj — Petrovac i postavivši nagazne mine na istu 2 km. severozapadno od Oštrelja. Demonstrativni napad izvršen je iz pravca Petrovca prugom i cestom a iz pravca Srnetice prugom tačno u 23.00 sati. Vatreni prepad trajao je do 23,15 kada su snage bataljona prekinule vatru i počele izvlačenje iz neposredne blizine uporišta, i postavivši se na liniju staze koja vodi iz Šekovca prema k. 1237.

Neprijateljski gubici u ovim borbama su nepoznati. Vlastiti gubici I bataljona 2 mrtva, 15 ranjenih; IV bataljon 2 mrtva i 1 nestao. Plen 3 konja.

2/VIII-1944 godine

I bataljon povukao se u 00,40 sati prekinuvši kontakt sa neprijateljem i vratio se na svoj stari položaj, selo Zaglavica. II bataljon držao je položaj zaseok Bosnići sa zadatkom zatvaranja pravca od Drvara. III bataljon zatvarao je pravac od Drvara dok je jedna četa i dalje zatvarala komunikaciju Oštrelj — Crljivica. Do borbe nije došlo. IV bataljon vodio je borbe sa neprijateljem koji je u 16.30 napravio ispad iz Oštrelja prema Petrovcu. Radi jake neprijateljske bacačke vatre snage bataljona su se izvukle i postavile u visini željezničke pruge 1 km. severoistočno od uporišta Oštrelj sa zadatkom da napadnu neprijatelja sa leđa u koliko pokuša prodor prema Petrovcu. Neprijateljski gubici nepoznati, vlastiti 1 mrtav od bacačke granate.

3/VIII-1944 godine

III bataljon vodio je borbu sa neprijateljem koji je prodirao iz Drvara u pravcu Crljivice. Jačina neprijatelja 200 vojnika. Borba je trajala oko 15 minuta, nakon čega su se snage bataljona pod pritiskom neprijatelja morale povući. Neprijateljski gubici 5 mrtvih i više ranjenih. Vlastiti gubici 1 ranjen. Četa ovog bataljona koja je držala blokadu protiv Oštrelja vodila je borbu kod Krivodola, sa neprijateljem koji je napadao od Oštrelja prema Crljivici. Neprijatelj je imao 3 mrtva od naših nagaznih mina. Također su uništena 1 kola sa zapregom.

Jedinice ove brigade imale su:

I. gubici:	a. — neprijateljski:	8 mrtvih
	b. — vlastiti:	5 mrtvih 16 ranjenih 1 nestao
	svoga:	22 izbačeno iz stroja

II. plijen: 3 konja

III. uništeno: 1 kola sa zapregom

IV. raspored jedinica:

4/VIII-1944 godine: u 23.00 sata

Štab brigade s. Otaševac, I bataljon selo Zaglavica, II bataljon selo Šipovljani, III bataljon selo Petkovići, IV bataljon selo Bravski Vaganac.

Zadatak bataljona sprečavanje neprijateljskog komuniciranja na komunikaciji Bos. Petrovac i zaštita sela od neprijateljske pljačke.

V. zaključci:

Postavljeni zadatak likvidacije neprijateljskog uporišta Crljivica nije uspeo.² Razlog: napad nije izvršen u određeno vreme, čime je neprijatelju data mogućnost da se pribere i spremi za upornu odbranu, jer je bio alarmiran borbom koja je započela kod Oštrelja i Petrov-

² Šesnaesta krajiška brigada je tada, prema zapovijesti Štaba 5. korpusa NOVJ od 30. jula 1944, dejstvovala u sklopu opšteg napada jedinica 5. korpusa na liniji Bihać — Bosanski Petrovac — Drvar i imala zadatak da savlada neprijateljsko uporište u Crljivici i izvrši demonstrativan napad na Oštrelj. Pomenuta uporišta su tada branili dijelovi njemačke 373. legionarske divizije i 2. lovačkog zdruge. Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 131 i dok. br. 132, 133 i 134 u ovoj knjizi.

ca. Osim toga napad nije izvršen istovremeno sa svim snagama. Pošto iznenađenje nije uspelolo, te usled uporne borbe neprijatelja naše su se snage morale povući. Sem toga podaci o neprijatelju koje je dostavila ob. služba ove brigade nisu bili potpuni, usled čega je došlo do nepredviđenih zapreka i nejedinstvenog napada na samo uporište. Pouka: bez savršene koordinacije svih snaga koje napadaju dobro utvrđeno uporište, bez istovremenog najjačeg vatrenog prepada iza kojega mora odmah uslijediti siloviti udar živom snagom i najveće upornosti u započetom likvidiranju pojedinih oslonih tačaka unutar samog uporišta, ovaka se uporišta ne mogu likvidirati. I najmanja neodlučnost dovodi u pitanje uspeh ovakve akcije. Kao preduslov za uspeh neophodno je potrebno imati tačne podatke o rasporedu neprijateljskih snaga, smještaju i planu vatre neprijateljskog oružja (automatskog), kao i eventualnim zasjedama koje neprijatelj postavlja van samog uporišta.

Vršenje domonstrativnih napada mora se također vršiti silovito ali kratko, a nakon toga snage odmah izvući van domašaja uspešne vatre neprijateljskog automatskog oružja i bacačke vatre. Jedino u slučaju ako je neprijatelj ovim vatrenim prepadom toliko demoralisan da se počinje povlačiti, pretvoriti demonstraciju u napad sa zadatkom likvidacije uporišta. U protivnom snage treba što brže izvući ispod ubitačne vatre automatskog oružja neprijatelja i bacačke vatre.

II. Prilog: Zapovest³

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, major:

D.⁴ Vujatović

Načelnik, poručnik:

D.⁵ Podgornik

(M.P.)

³ Riieči „II. Prilog: Zapovest“ dopisane su mastilom, latinicom.

⁴ Dušan

⁵ Dinko

NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 8. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA I KOMANDA-MA PODRUČJA DA UPUTE LJUDSTVO ZA FORMIRANJE INŽINJERIJSKOG BATALJONA KORPUSA¹

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Br. 998
Dne 8-VIII-1944. g.

Traži ljudstvo za
inžinj. bataljon.—

ŠTABU IV DIVIZIJE

1. — Ovaj Štab donio je odluku da se formira inžinjerški bataljon pri 5. Korpusu NOV Jugoslavije za izvođenje hitnih poslova na teritoriji istog Korpusa.

Za formiranje pomenutog bataljona uputiće nam dolje na-vedene jedinice i ustanove slijedeći broj ljudstva:

— Štab IV divizije	30 boraca;
— Štab X divizije	30 boraca;
— Štab XXXIX divizije	30 boraca;
— Štab grupe kozarskih odreda	15 boraca;
— Štab livanjsko-duvanjskog odreda	10 boraca;
— Štab drvarsko-petrovačkog odreda	10 boraca;
— Štab glamočkog odreda	10 boraca;
— Komanda podgrmečkog područja	20 boraca;
— Komanda drvarskog područja	20 boraca;
— Komanda livanjskog područja	20 boraca;
— Komanda mrkonjičkog područja	20 boraca;
— Komanda jajačkog područja	15 boraca;
— Komanda kozarskog područja	10 boraca.

Ukupno: 240 boraca.²

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 38/2, k. 768.

² Inžinjerijski bataljon je, prema brojnom stanju 5. korpusa NOVJ od 1. septembra 1944, imao 223 borca i rukovodioca (Arhiv VII, reg. br. 1/6, k. 458).

2. — Vojnici, koje jedinice i ustanove budu poslale ovome Štabu, treba po mogućstvu da budu tesari, zidari, stolari, pružni radnici i oni vojnici koji su u bivšoj jugoslovenskoj vojsci služili u inženjerskim jedinicama (pioniri i pontoniri). U koliko se potpun broj navedenih zanatlija ne može poslati, onda nedostatak uputiti od vojnika nestručnjaka.

3. — Traženo ljudstvo mora biti zdravo i fizički izdržljivo te politički sigurno. Ovo u kratko izloženoj karakteristici navesti.

4. — Svi traženi vojnici trebaju u ovom Štabu biti tačno na dan 25. ovog mjeseca. Ovo je neodložno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
služb. odsutan

(M.P.)

Komandant,
general-major
S. Rodić³

ŠTAB
IV DIVIZIJE 5. KORPUSA

N.O.V.J.

Br. 721.

Dne 11-VIII-1944. g.

⁴24/VIII-44. sa aktom Štabu
V Korpusa 29 drugova upućeno,
prilog: 4 spiska.—

A/A

³ Narodni heroj Slavko Rodić. Umro je 29. aprila 1949. kao general-potpukovnik JNA.

⁴ Sljedeći tekst je dopisan mastilom, latinicom.

NAREĐENJE ŠTABA 12. KORPUSA NOVJ OD 8. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA PRFBACIVANJE NA PROSTORIJU PODSTJENA — BJELEŠIĆI — JABUKA¹

ŠTAB
XII KORPUSA NOVJ
Op. broj: 13
8 VIII 1944
u 23 č.

ŠTABU XVI I XXXVI DIVIZIJE

1) Snage divizije „Princ Eugen“ (oko 5.000),² zajedno sa četnicima,³ koje su bile postavljene u cilju uobručavanja naših snaga i onemogućavanja daljih pokreta u određenom pravcu, naše jedinice u jednom snažnom i odlučnom naletu razbile su i prokrčile sebi daljni put, zadavši im ovom prilikom i dosta velike žrtve kako u ljudstvu tako i materijalu.⁴

Neprijatelj je ostao duž komunikacije Sokolac — Rogatica, a za dalji njegov pokret još ne znamo ništa.⁵

Na sektoru ka reci Drini i komunikaciji Sarajevo — Kalinovik — Foča nisu nam tačno poznate snage neprijatelja. Ali prema jednim podacima na navedenom sektoru nalaze se samo četnici i milicija sa nešto Nemaca (Goražde).⁶

2) U cilju sprovođenja našeg daljeg zadatka i gubljenja direktnog kontakta sa neprijateljem, naše jedinice izvršiće sutra 9 ov.m. pokret do sledeće prostorije:

a) XVI Divizija krenuće se u 10 časova sa sadašnje prostorije. pravcem: Bare — Tješnjići — Goršići — Bogovići — Mitovina — Previla, koju likvidirati kao važno četničko uporište.

¹ Dokumentat (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 31/1, k. 589.

² i ⁵ Pored snaga 7. SS divizije „Princ Eugen“, na tom prostoru su tada dejstvovali i dijelovi 13. SS divizije „Handžar“ (vidi dok. br. 128, 132—134, 140 i 142—144).

³ Odnosi se na četnike Romanijskog korpusa. Bliže o njihovoj saradnji sa Nijemcima u borbi protiv 12. korpusa NOVJ vidi naređenje komandanta toga četničkog korpusa od 2. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—5552).

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 72, 127 i 160.

⁶ Prema izvještaju Fočanske četničke brigade od 10. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—1326) u Goraždu je 9. avgusta bilo 400 — 500 Nijemaca. Oni su toga dana pošli za Ustikolinu. O tome vidi i dok. br. 40 i 44 u ovoj knjizi.

Po likvidaciji Previle smestiti se na prostoriju: Podstjena — Kolakovići — Milotina — Paleži — Podstolac — Božinovići — Previla — Kruškova Ravan — Bjelešići.⁷

Obezbediti se od pravca Ustikoline i Goražda. Razviti daljnju izviđačku i obaveštajnu službu u pravcu r. Drine kao i komunikacije Foča — Sarajevo u cilju prikupljanja podataka o neprijatelju i njegovim pokretima.

b) XXXVI Divizija krenuće se u 5 časova ujutru, pravcem: Bare — Tješnjići — Goršići — Bogovići, gdje dati jedinicama odmor i skuvati ručak. Posle prolaska XVI Divizije izvršiti dalji pokret preko k. 1356 i Ukšića do prostorije: Slavičići — Jabuka — Poplatići — Vojnići — Lučila — Podgrađe — Prijeklade. Na ovoj prostoriji smestiti jedinice i obezbediti se od Ustikoline i od pravca Mazline (komunikacija Kalinovik—Sarajevo).

3) VI Proleterska divizija zadržaće se na sektoru: Orahovića — Bogovići.⁸

4) Na novoj prostoriji jedinice će dobiti izvestan predah i odmor u koliko situacija bude to dozvoljavala. Zato će štabovi divizija odmah pristupiti sređivanju jedinica, kako u organizacionom pogledu, tako i u pogledu popune izgubljenih kadrova.⁹

Štabovi divizija obavezno će održati vojničke smotre nad svim jedinicama i otpočeti sa pripremom boraca za nove predstojeće zadatke, ukazujući im, u dozvoljenoj formi, na našu novu perspektivu.

5) Štabovi divizija preko svojih izviđačko-obaveštajnih organa budno će pratiti svaki pokret neprijatelja na najširem mogućem sektoru a naročito Sarajevo — Foča i Foča — Ustikolina — Goražde i o svakoj novonastaloj promjeni najhitnije izveštavati ovaj Štab.

6) Štab Korpusa izvršiće pokret sa XVI Divizijom i smestiti se u s. Ukšiće.

Napominjemo Štabu XXXVI Divizije da pokret izvrši u označeno vrijeme, kako bi izbegla eventualnu borbu sa neprijateljem.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab Korpusa
Načelnik,
p. pukovnik

⁷ O tome vidi naređenje Štaba 16. NOU divizije od 9. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6/1, k. 951) i dok. br. 40 u ovoj knjizi.

⁸ Vidi dok. br. 72.

⁹ Postupajući u duhu ovog naređenja Štab 36. NOU divizije izdao je 26. avgusta 1944. naredbu za postavljanje vojnih i političkih rukovodilaca (Arhiv VII, reg. br. 16/2, k. 1240).

**NAREĐENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 8. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA 11, 12. i 13. HERCEGOVAČKE BRIGADE
ZA DEJSTVO NA PROSTORU GACKO — BILEĆA —
HRGUD¹**

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Pov. broj sl.
Dana 8-VIII-u 14 č
s. Crkvice

„200N“²

Od pravca Gacko i Nevesinje nema naročitih promjena. Neprijatelj je te garnizone, poslije neuspješne ofanzive, u nekoliko oslabio, a naročito je oslabio garnizon Nevesinje.

Jače koncentracije snaga neprijatelj je izvršio u Stolac i sa jednom motorizovanom kolonom jačine oko 100 vozila i oko 800—1000 Švaba krenuo je u pravcu Ljubinja i Hrasna. Rezultat ove borbe i neprijateljskih akcija na tome pravcu još nam je nepoznat.³

Neprijatelj je, pored snaga koje je od ranije imao u Trebinju, doveo oko 500 Švaba sa nešto artiljerije sa prostora Vrgorac — Ljubuški i oko 200 Švaba sa prostora Slano — Orašac.⁴ Neprijateljske snage iz Trebinja izvršile su ispad u pravcu Viluse i do sada ovladale sa Viluse.⁵

Neprijateljske snage iz Grahovo izvršile su ispad u pravcu Grahovo — Trubjela i to: Švabe u jačini oko 300 vojnika preko Osječenica do Podbožur a četnici preko Jabuke u pravcu Bajov Do. Ovim kolonama još nije uspjelo da ovladaju sa Podbožur i sa Bajov Do.⁶

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 2/9, k. 1143.

² Šifrovani naziv Štaba 11. hercegovačke brigade

³ Bliže o tome vidi dok. br. 33.

⁴ Riječ je o dijelovima 7. SS divizije „Princ Eugen“ (vidi dok. br. 135 i 138).

⁵ Na tom su pravcu tada dejstvovali dio snaga njemačke 369. legionske divizije („Vražje“) i dijelovi 7. SS divizije „Princ Eugen“ (vidi knj. 27, dok. br. 1, 83 i 158 i dok. br. 143 u ovoj knjizi).

⁶ O dejstvu njemačkih i četničkih snaga na tom pravcu vidi tom III, knj. 8, dok. br. 353.

Ovoj akciji pokušale su da sadejstvuju bande iz Bileće⁷ i izvršile su ispad preko sela Miruše i uspjele su da ovladaju sa linijom Mokri Do — Petrovići, ali su od djelova naše X brigade jednim snažnim napadom bile primorane na povlačenje u Bileću. Cilj ovih bandi bio je da se sjedine radi zajedničkog dejstva sa trebinjskim bandama kako bi lakše oslobodile komunikaciju Bileća — Viluse.

Obzirom na dosadašnje neprijateljske akcije izgleda da je neprijatelju cilj da oslobodi i osposobi za saobraćaj komunikaciju Nikšić — Trebinje i da naše dijelove i dijelove Primorske udarne grupe odbaci što dalje u pravcu sjevera od te komunikacije, a tako isto mu je cilj da oslobodi i osposobi za saobraćaj komunikaciju Stolac — Ljubinje — Popovo — Trebinje.

Do ovoga časa dijelovi II Dalmatinske brigade drže Jargić — Kršeljeva Glava — Božurovo Brdo — Trubjela i očekuje se dolazak VI Crnogorske brigade iz Katunske nahije, koja je tamo bila radi mobilizacije i napada na komunikaciju Nikšić — Danilov Grad. Ova brigada će ispoljiti svoje dejstvo preko Brestice i Jabuke ka Grahovo, dejstvujući bandama u bok.⁸

X brigada izvršila je jaču koncentraciju svojih snaga na lijevom krilu i jedan svoj bataljon poslala je u selo Drpe radi eventualnog dejstva na neprijateljski lijevi bok ako bi pokušao da se od Vilusa kreće u pravcu Velimlje i radi sadejstva sa dijelovima II Dalmatinske brigade u selo Bolosave.⁹ U vezi gore navedene situacije

N A R E Đ U J E M O :

XI brigada: Ostaće na dosadašnjim položajima i sa istim zadacima koje je i do sad imala. Jedan svoj bataljon držaće na prostoru Jasenik — Lipnik a ostale na prostoru Kazanci — Kobilja Glava.¹⁰

XII brigada: Ostaće sa svoja 3 bataljona na pravcu prema Nevesinje, vršeći pritisak ka Brataču i ka Odžaku, ne dozvoljavajući bandama da vrše ma kakve ispade u pravcu Davidovići i Dabar.¹¹

⁷ Odnosi se na četnike Bilečke četničke brigade.

⁸ Opširnije o rasporedu i dejstvu pomenutih brigada vidi tom III, knj. 8, dok. br. 58, 65 i 353.

⁹ Vidi dok. br. 32.

¹⁰ Opširnije o dejstvu te brigade vidi dok. br. 30 u ovoj knjizi i relaciju njenog štaba od 5. septembra 1944. za avgust (Arhiv VII, reg. br. 19/2, k. 1150 I).

¹¹ Vidi dok. br. 65.

XIII brigada: Je sada na prostoru Hrgud — Drvenica — Kubaš. Održavaće najtješnju vezu sa dijelovima Južnog hercegovačkog odreda i potpomoći dijelove Južnog odreda.¹² Za sada je ne možemo pojačati jer je glavno težište borbe na pravcu Trebinje — Viluse — Velimlje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab
Pomoćnik načelnika, major
(M.P.) **Drago Đukanović**

BR. 38

IZVJEŠTAJ ŠTABA 16. KRAJIŠKE BRIGADE OD 8. AVGUSTA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O BORBI KOD DRVARA¹

ŠTAB
XVI KRAJIŠ. BRIGADE
39. DIVIZIJE 5. KORPUSA NOVJ
Br. 193
8/VIII 1944 g.

Izvještaj o akciji
7. o.m.

ŠTABU XXXIX DIVIZIJE V KORPUSA NOVJ

Neprijatelj je dne 7. o.m. u 14 sati izlazio u tri pravca iz Drvara i to: jedna kolona u jačini 40 vojnika iz Drvara u pravcu Drvar Selo radi pljačke; jedna u jačini od 30 vojnika u pravcu Trninića Brijeg i jedna u pravcu Šipovljana — jačina 30 vojnika.

Kolonu koja je išla prema Trninića Brijegu dočekala je 3. četa II bataljona. Neprijatelj se je kretao veoma oprezno (prema izjavi komandanta II bataljona bio je obavešten o zasjedi).

¹² Vidi dok. br. 33 i 42.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 18/2, k. 1265.

Ipak je naišao na 30 m otstojanja kada je četa otvorila plotunsku vatru. Neprijatelj se je odmah počeo povlačiti. U povlačenju, uz pomoć I čete koja je istog napala bočno, neprijatelju su nanijeti slijedeći gubici: 5 mrtvih i 4 ranjena. Među istima ubijen je jedan oficir. Plijen svega 200 metaka, jer je neprijatelju uspjelo izvući svoje mrtve i ranjene uz pomoć artiljerijske vatre iz Drvara.²

Vlastiti gubici bili su 2 teže ranjena.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, major,
D. Vujatović

(M.P.)

Načelnik, poručnik,
D. Podgornik

BR. 39

ZAPOVIJEST ŠTABA 11. NOU DIVIZIJE OD 9. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA PREBACIVANJE NA LIJEVU OBALU RIJEKE SPREČE¹

ŠTAB XI. DIVIZIJE

Broj: Str. pov.
9 avgusta 1944

ŠTABOVIMA V, XII, XVIII. BRIGADE I POSAVSKOM ODREDU

Po naređenju III. Korpusa naša Divizija treba da se prebaci na lijevu obalu Spreče između Miričine i Puračića.² U vezi sa gornjim zadatkom izdajemo sledeću

ZAPOVIJEST:

10 o.m. u 6 sati snage naše Divizije izvršiće pokret i to: XII. Brigada krenuće sa prostorije Čekanići na prostoriju Rašljeva.

V. Brigada sa prostorije Vranovića preko Brnjičana — Seone u selo Kruševica.

² O tome vidi još i dok. br. 137 i 140.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 23/1, k. 866.

² O prebacivanju 11. NOU divizije na lijevu obalu r. Spreče vidi dok. br. 126.

XVIII. Brigada sa prostorijske Sladna preko Rapatnice i sela Cage u Smoluću.

Na ovu novu prostorijsku treba stići do 15 časova. Na istoj prostorijskoj treba kuvati hranu za vojsku i odmoriti vojsku do 19 časova. U 19 časova izvršiti ponovo pokret i prebaciti se preko ceste, pruge i reke Spreče. Obezbediti se svaka brigada za sebe prilikom prelaza s desne i lijeve strane.

XII. Brigada prebacice se preko Miričine i smjestiti, se na prostorijsku Porječina.

V. Brigada prebacice se preko Dobošnice i smjestiti se na prostorijsku Devetak.

XVIII. Brigada prebacice se preko Puračića i smjestiti se na prostorijsku između Puračića i Caparda.

Sve tri brigade treba da stignu na prugu 10 o.m. u 23 časa. Po izbijanju na prostorijsku Rašljevo — Kruševica — Smoluća povezati se sa kurirskom vezom sa štabom Divizije koji će biti sa V. Brigadom u Kruševici.

O stanju na pruzi i mjestu prebacivanja znamo, koliko nam je javio III. Korpus, da pruga nije sva zaposjednuta ali, s obzirom da neprijatelj zna za naš pokret, svaka brigada će na svome sektoru prirediti plansko nastupanje na prugu, čišćenje neprijatelja a eksplozivom i nagaznom minom minirati prugu i cestu.³

Znaci noću između 10 i 11 o.m. biće **Kosta — Kozara.**

Po izbijanju na prostorijsku Porječina — Devetak — Puračić — Caparde uputiti kurire sa izveštajem u štab Divizije u Kr-tovu, i po tim kuririma ćete dobiti naređenje za dalji pokret.⁴

³ U izvještaju Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 25. avgusta 1944. o tome piše:

„9. VIII oko 4 komunističke brigade došle su od Osječana u selo Borike (5 km s. i. Gračanice), gdje su se sukobili sa našim postrojbama iz Gračanice. Komunisti se povukli u selo Čekanići (7 km s. i. Gračanice).

Gubitci sa naše strane 1 nestao i 7 ranjenih, a kod komunista 3 mrtva i više ranjenih, dok ih se 7 predalo od kojih 1 Talijan. Zapičljena 1 strojopuška, 2 samokresa i 1 engleska puška.

10. VIII oko 2300 sata, 3 komunističke brigade nadirući od Smoluća (15 km s. z. Tuzle), porušili na 3 mjesta željezničku prugu između Dobošnice i Puračića. Posada Ustaške bojne iz Lukavca komuniste napala i protjerala u smjeru Puračić — Turija — Banovići. Gubitci sa naše strane 1 mrtav, 2 ranjena i 4 nestala, dok su istodobno 4 komunista zarobljena.

Istog nadnevka posada Bos. Planinaca u Puračiću zarobila 4 komunista.

10 11. VIII pod pritiskom jače partizanske skupine, oružnička postaja u Puračiću povukla se u selo Modrac (13 km j. z. Tuzle)“ (Arhiv VII, reg. br. 2/3—17, k. 149 e).

⁴ Vidi dok. br. 46 i 128.

Na lijevoj obali Spreče teže ćemo dolaziti do hrane, stoga neka intendant i brigada prikupe što više rezervne hrane u stoci i žitu.

U narod proširiti glas da se krećemo u pravcu Majevice. Posavski odred kretaće se sa XVIII. Brigadom.

Štab Divizije sa svim sekcijama kretaće se uz V. Brigadu.

Na prostorijski na lijevoj obali rijeke Spreče obezbeđenje u pravcu Tuzle će davati XVIII. Brigada, u pravcu Gračanice XII. Brigada a prema pruži i cesti davaće V. Brigada jačim odeljenjima a svaka brigada će obezbjediti svoj logor vojnički.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar-ppukov.:
B. Đuričić

(M.P.)

Komandant-pukovnik:
M. Siljegović

BR. 40

NAREĐENJE ŠTABA 16. NOU DIVIZIJE OD 9. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA POSJEDANJE POLOŽAJA RUDINA — TURJAK — GRADAC I ZATVARANJE PRAVCA OD USTIKOLINE¹

ŠTAB

XVI UDARNE DIVIZIJE NOVJ

Op. br. 65/1944.

9 avgusta 1944 u 22.15 č.

ŠTABU I, II i IV BRIGADE

1. U toku današnjeg poslepodneva izvesne nemačke snage posele su liniju Lješnik — Kotka — Kreminsko Brdo, zapadno od Ustikoline.² Dve haubice tuku položaje Previla — Žešće.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7-1, k. 951.

² Riječ je o snagama 7. SS divizije „Princ Eugen“. U izvještaju Fočanske četničke brigade od 10. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—1326) piše da je 9. avgusta jedna njemačka kolona napadala od s. Šajnovića na s. Orahovicu; da je istog dana, poslije podne, oko 500 Nijemaca stiglo iz Goražda u Ustikolinu; da su oni sutradan posjeli položaje s. Kremin — s. Pivni Do — Tjemenik (k. 1021) i time zatvorili drum Foča — Kalinovik. Pored toga, u izvještaju stoji: da je njemački

U vezi sa novim postavljanjem neprijatelja prema nama, sve jedinice naše divizije izvršiće večeras pokret na novu prostoriju, u cilju izbegavanja sukoba sa neprijateljem na ovoj liniji.³

Za izvršenje pokreta,

naređujemo:

2. II brigada krenuće u 24 časa (večeras) pravcem: Ukšići — Jabuka — Kumjenovići — Zabor — Jasikova Ravan (k. 1252) — Turjak — Strganci — Kovačići — Gradac. Na liniji Gradac (k. 758) — Rajetići — Kovačići postaviti se sa brigadom i zatvoriti sve pravce koji izvođe od Ustikoline preko Kolunske reke ka Jasikovoj Ravni i Gradcu.
 3. I brigada krenuće tačno u 2 časa ujutru pravcem: Škola — Ljaljica — Jabuka — Jasikova Ravan (k. 1252) — Turjak i postaviti se na liniji Turjak — Strganci — k. 1096 — Dovalovići, sa zadatkom zatvaranje pravaca koji izvođe od Ustikoline preko Kolunske reke u pravcu Turjaka i Jasikove Ravni.
 4. IV brigada krenuće u 1 čas i 30 minuta pravcem Milotina — Kolakovići — Ukšići — Jabuka — Jasikova Ravan — Rudina. Na sektoru Jasikova Ravan — Rudina — k. 1094 zadržati se sa zadatkom kontrole pravca od Jabuke do dolaska VI divizije na Jasikovu Ravan⁴ i kontrole pravca od Domašice i Kuma.
- Štab IV brigade povešće sa brigadom i divizisku bolnicu i istu smestiti u Rudine.
5. Štab divizije kretaće se sa IV brigadom, a po izvršenom pokretu nalaziće se u Rudinama (k. 1094).
 6. U toku sutrašnjeg dana štabovi brigada preduzeće sve da se ne dozvoli neprijatelju prodor preko Kolunske Reke u pravcu naših položaja, kao i da se spreči neprijateljska intervencija od Miljevine i ceste u pravcu nas.
 7. Štabovi brigada održavaće sa Štabom divizije redovnu radio vezu a takođe i kurirsku. Odmah po dolasku na novi sektor poslati kurire u Štab divizije. Verovatno je da ćemo sutra posle podne ili 10/11 o.m., t.j. na noć izvršiti prebacivanje preko ceste Foča — Kalinovik. U tom cilju štabovi brigada izvršiće blagovremeno sve pripreme, kao kuhanje hrane, pronalaženje vodiča itd.

oficir (vođa patrole) izjavio da će njemačke snage ući u Foču; da je ova četnička brigada, na zahtjev njemačke komande, posjela obalu Drine od Broda ka s. Šćepan-Polju.

³ Vidi dok. br. 44.

⁴ Vidi dok. br. 72.

8. XXXVI divizija je u pokretu za Jasikovu Ravan. Po našem dolasku na Jasikovu Ravan i smenjivanju XXXVI divizije ona će poći na sektor Mrežica.

VI Proleterska divizija kreće u 4 časa ujutru sa sektora Orahovica — Bogovići — preko Jabuke na prostoriju Kolunsko Brdo — Rudina — Kolun.

9. Sve jedinice nastojeće da se pokret izvrši u potpunom redu i da se u toku sutrašnjeg dana izvrše sve potrebne pripreme.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
potpukovnik
S. o.

Načelnik,
potpukovnik
Per. Grujić

Komandant,
major
Kamenjar

BR. 41

IZVJEŠTAJ ŠTABA 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 9. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA PROSTORU DRAMEŠINA — BRAJČEVIĆI — RAVNI¹

ŠTAB

XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Pov. broj 394

Dana 9-VIII-1944 g. u 9 čas.

s. Kamenjače

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

U toku noći 7/8 ov. mj.² smo stigli na prostoriju: Kazanci — Dulići i razmjestili se i to: 3 bataljon u s. Galešine — Gat. 2 bataljon u s. Velika Gareva a 1 bataljon smo ostavili na prostoru Jasenik — Lipnik i on se danas nalazi na prostoru Jasenika a sutra će se nalaziti na prostoru Lipnika: Štab i ostale jedinice oko štaba smjestili smo u s. Kamenjače. Naš 4 bataljon je na prostoru Kobilja Glava — Njivice.³

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 3/1, k. 1144. II.

² Datum „7/8 ov. mj.“ je dopisan mastilom, latinicom.

³ Vidi dok. br. 5.

Poslednja 4 dana, tj. od 4 o.mj. brigada se nalazila na Gatačkoj površi gdje smo napadali i razbijali bande kao i vršili mobilizaciju na tom terenu. Pri prelasku brigade sa prostora Platrice — Dramešina, bande su izvršile napad na naše položaje na Mušna Glava gdje su odmah bile protjerane prema Ponikvama. U daljem pokretu prema Brajčevićima — Bodežištima — Obješeniku, nijesmo naišli na nikakve neprijateljske snage. Prilikom ulaska naše jedne čete u selo Brajčevići radi prikupljanja hrane, u samu zoru naišli su na četničke zasjede i tu su ih odmah napali i protjerali preko Brajčevića ka Ravnima uz gubitke 3 mrtva i 6 ranjenih. U selu je pronađeno nešto municije za „Bredū“, 2 puške i nešto municije 7/9 mm kao i nešto hrane — četničkog sledovanja. U toku 5 o.mj. neprijatelj je uglavnom bio neaktivan sem manjeg ispada prema našem 1 bataljonu u s. Obješenik od pravca Jugovići gdje su odmah bili odbačeni, bande su imale ranjenih, dok mrtvih nije nam poznato.

6. o.mj. bande iz Gacko, sem Avdalovića i Kazančana, oko pola dana napale su na naše položaje od pravca Čemerno preko Suhi Vrh — Živanj ka Bodežištu i od pravca Mrđenovići — Višnjevo — Ravni, potpomognuti sa jednim topom i 2 bacača. U prvom napadu bande su bile drske, a kad im nije uspjelo da ovladaju ni sa jednom čukom onda su malaksali u svom napadu a zatim smo mi prešli u napad, stjerali bande sa Živanj — Suhi Vrh preko Vrba ka Dražljevu a i od Brajčevića prema Višnjevu i Ruda Glavica. U ovoj borbi je neprijatelj imao mrtvih (tačno ne znamo) kao i desetak ranjenih što smo mogli da vidimo. Mi smo imali 3 lakše ranjena. Borba je bila još u toku kad smo dobili od Vas naređenje da se prebacimo na ovu prostoriju i 6 o.mj. u 20 časova izvršili smo pokret prema Jasenik — Lipnik preko Brajčevići — Rajići — Kravarevo — Ponikve — Dušac u cilju da bande ukoliko se na toj prostoriji budu nalazile napadnemo i razbijemo. Međutim bande su se sve povukle za Gacko i na njih nijesmo nigdje naišli.⁴

Izgleda po borbenosti bandi a obzirom da u Gacko nema nego svega 70—80 Švaba sa jednim topom,⁵ da smo nastavili gonjenje u toku dana 6 o.mj. da bi postojala mogućnost da upadnemo i u samo Gacko, jer je kod bandi vrlo slab moral u posljednje vrijeme a to je i zbog toga što nemaju podršku od Švaba, jedino što ih pomažu sa tim topom. U izgledu je da sada neće moći dobiti pojačanja a to mišljenje vlada i kod četnika i

⁴ Odnosi se na četnike Gatačke brigade. Opširnije o njihovom dejstvu vidi operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa, str. 116—122 (Arhiv VII, reg. br. BH—9336).

⁵ Riječ je o dijelovima njemačke 369. legionarske divizije („Vražje“). O njenim jedinicama vidi knj. 27. dok. br. 1, 84 i 158.

stalno očekuju napad na Gacko od naših snaga, naročito kad smo vršili pokret prema Površi.

Kada su bande vršile napad na naš 1 bataljon kod Bodežišta, tom prilikom je naš izviđački vod koji je išao na zadatak prema komunikaciji Gacko — Nevesinje napravio zasjedu jednoj četničkoj koloni koja je kretala prema našem 1 bataljonu i sa odstojanja 10—15 metara otvorili vatru iz puškomitraljeza i među njih bacili bombe, kojom prilikom je popadalo nekoliko četnika ali usled pucnja neke pobočnice četničke sa leđa ovome vodu on se je morao da povuče bez gubitaka. Ne znamo koliko je bilo mrtvih i ranjenih četnika. Ovu je kolonu naš vod zbunio i nije mogla da ispolji dejstvo prema našem 1 bat. Također se i sada nalazi naš izviđački vod na komunikaciji Gacko — Nevesinje radi pravljenja zasjeda neprijatelju i kontrole puta da li će neprijatelj dovlučiti kakvog pojačanja ili pak odlazak prema Nevesinju.

Neprijateljske snage u Gacko se sada nalaze sve sem bandi Avdalovića na sektoru Avtovac — Miholjača — Gacko. Ustaše iz Kula ne idu sa svoga sektora sem nešto malo koji se nalaze u Gacko. Za ova dva dana neprijatelj bio potpuno neaktivan, jedino je povremeno tukao sa topom sela gdje smo se mi nalazili.

Tražene kurire Vam sada upućujemo, dok druga Rajka Salatića, starijeg vodnika ćemo Vam naknadno poslati jer je on do sada vodnik izviđačkog voda ove brigade i vod se nalazi negdje na terenu Gatačke Površi.

Potvrđujemo Vam prijem okruglog štabilja za ovu brigadu.

Prilikom našeg boravka na Površi, a u vezi Vaših naređenja,⁶ kao jedan od najvažnijih zadataka postavili smo pred sve bataljone vršenje najenergičnije mobilizacije. Kako je sa nama išla Komanda Mjesta Gacko, to smo izdali uputstva u pogledu nadležnosti Komande Mjesta po tom pitanju. Došlo je do nesuglasice i nerazumevanja i u odnosima između Komande Mjesta i nas. Sve ljudstvo koje se moglo mobilisati bilo je mobilisano od Komande Mjesta, koja nije uopšte dozvoljavala da naše jedinice vrše mobilizaciju. Na taj način Komanda Mjesta je mobilisala oko 30 novih boraca. Na naš zahtjev da se najveći broj tih boraca preda našoj brigadi na raspored, oni su kategorički odbili, navodeći da oni to ljudstvo će djelimično slati u Komandu Područja, a djelimično zadržati za sebe. Na ovakav način nama se potpuno onemogućava mobilizacija na terenu na kome se nalazimo mi i Komanda Mjesta, naročito s obzirom na činjenicu da Komanda Mjesta ne smatra svojom dužnošću mobilizaciju za

⁶ Vidi dok. br. 5 i 37.

brigadu. Molimo Vas da nam po ovom pitanju izdate uputstva i naređenja za dalji rad po pitanju mobilizacije i odnosa prema Komandi Mjesta.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Špiro Srzentić

Načelnik štaba,
poručnik
Smajo⁷ Balalić

Komandant. kapetan
Jovan R. Andrić

BR. 42

IZVJEŠTAJ ŠTABA JUŽNOHERCEGOVAČKOG NOP ODREDA OD 9. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI U JUŽNOJ HERCEGOVINI¹

ŠTAB
JUŽNOHERCEGOVAČKOG
PARTIZANSKOG ODREDA
Broj 275
Hrasno 9. VIII. 44. u 11.50

ŠTABU XXIX U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Posljednje izvještaje poslali smo vam 5. VIII u večer.² Prilikom prolaza kurira ispod Žegulje 5/6. VIII naišla je kolona Njemaca od oko 20 kamiona i nekoliko tenkova na Žegulju. Glavnina neprijatelja je odmah produžila preko Poljica ka Vlahovićima, a oko 150 ka Dubokoj, gdje su se sukobili sa našim bataljonom „M³. Mihić“, kojega je podpomagao bataljon „M.⁴ Čuzulan“ i Švabe su odbačene u Stolac.⁵ Imali su dva mrtva i nekoliko ranjenih, dok je naš bataljon „M. Mihić“ imao tri lakše ranjena. Dana 7. VIII uputili smo bataljon „M. Čuzulan“ i Ljubinjsku četu da bočno napadnu neprijatelja na Vlahoviće i u

⁷ Smajil

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 14/1. k. 1144 II.

² Riječ je o izvještaju političkog komesara tog odreda od 5. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 38/2, k. 1627).

³ Marko

⁴ Mihailo

⁵ O njemačkim snagama vidi dok. br. 33, napomenu br. 2 i 3.

putu smo se sukobili sa Stolačkom i Ljubinjskom četničkom brigadom, koje su išle iz Bileća za Stolac. Sa njima smo vodili borbu na Oblo Brdo — Đurđeva Glava i sjurili ih u polje, i nastavili gonjenje Vitonje — Čukovci. Ljubinjska brigada je razbijena, nešto je pošlo ka Stocu, a nešto ka Žrvnu, dok je Stolačka brigada umakla ka Stocu. Kako saznajemo sa njima se je nalazio kapetan Salatić,⁶ nasljednik Baćovićev,⁷ koji treba iz Stoca da ide za Nevesinje. Ljubinjski četnici su bili mobilisali 50 boraca i našim napadom razbježali su se kućama. Zadatak ovih brigada jeste da ostanu na svome terenu i da mobilišu, te da vrše akcije sa Švabama protiv nas. Obje brigade — 100 boraca.⁸

Prema nepotvrđenim vijestima u Stolac se nalazi oko 2.000 neprijateljskih vojnika — Švaba sa ovima što su izašli na Vlahoviće. Prebacuju se noću kamionima u Stolac.

Iza onog transporta od 500 Švaba došao je sljedeći transport od 10 vagona mazgi iz Čapljine za Trebinje i 300 vojnika.⁹

Ostali vagoni iz Čapljine rezervisani su za konje koji će biti otpremljeni Čapljina — Mostar — Nevesinje.

U vezi dolaska Švaba u Trebinje i dalje za Lastvu,¹⁰ trebinjski četnici vrše veliki pritisak za mobilizaciju. Jedan vod bataljona „R.“¹¹ Pravica“ je 5. VIII napao u Šumi jednu četničku grupu i razbio je i oslobodio 2 naša druga sa veze. 6. VIII je napao jednu švapsku patrolu koja je išla od Uskoplja i ranio 4 Švabe i zarobio nešto municije. Dana 7/8. VIII bataljon „R. Pravica“ imao je borbu sa bandama Kovača¹² u Ivici, rezultat borbe nam je nepoznat.

Na pruzi Gabela — Hum ima pojačanja: Jasenica-Lug oko 150, Hum i Uskoplje pojačano sa nešto Švaba.¹³

Upućujemo 3 druga za niži sanitetski kurs pri Divizijskoj bolnici, koji se nisu mogli probiti dana 5/6. VIII. Krajem juna poslali smo 4 druga i 3 drugarice na bolnički kurs i nijesu nam se još vratili, a sredinom prošlog mjeseca poslali smo 3 druga

⁶ Prema zapisniku sa sastanka četničkih komandanata istočne Bosne, Sandžaka, Hercegovine i Boke od 18. jula 1944, Danilo Salatić je određen za zamjenika komandanta Hercegovine, Boke i istočne Bosne (Arhiv VII, reg. br. BH—V—397).

⁷ Petar Baćović, komandant Hercegovine, Boke i istočne Bosne. Prije toga on je bio komandant četničkih jedinica u Hercegovini.

⁸ Posljednja rečenica je dopisana mastilom, ćirilicom.

⁹ Riječi: „i 300 vojnika“ su dopisane mastilom, ćirilicom.

¹⁰ O tome vidi dok. br. 135, 138 i 145.

¹¹ Rade

¹² Odnosi se na Savu Kovača.

¹³ Vidi dok. br. 161.

na viši sanitetski kurs i ni oni se nijesu vratili. Molimo da nam se ovi drugovi što prije vrate, jer smo ostali bez sanitetskog osoblja.

Nijeste nam ništa odgovorili da li ćete nam uputiti koga za zamjenika komandanta bataljona „Čuzulan“, koji je umro, kao i za ostalo u našim dopisima. Iz Trebinja nije izlazilo muslimana, niti koga iz obalne zone.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Miloš Stamatović

(M.P.)

Komandant,
Mile Vukalović

BR. 43

IZVJEŠTAJ ŠTABU 4. DIVIZIJE OD 10. AVGUSTA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA U BOSANSKOJ KRAJINI U JULU¹

ŠTAB
IV DIVIZIJE 5. KORPUSA
Pov. Br. 405/44
Dne 10. VII.² 1944 g.

Mjesečni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU 5. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

Dostavlja se izvještaj o akcijama za mjesec juli 1944 god.

1. VII. 1944 Neprijatelj je napao položaj II bataljona VIII brigade u jačini od 2000 vojnika iz Vrtoča i Teočaka prema Čučevu i Krnjeuškom Međugorju. Neprijatelj je odbijen nakon dvočasovne borbe uz gubitke 15 mrtvih i 8 ranjenih. Naši gubici 1 mrtav i 2 lakše ranjena. Plijen 300 komada metaka za mitraljez Breda. Prije ove bor-

¹ Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 14/1, k. 769.

² Vjerovatno omaška; treba: 10. VIII.

be izbačeno je na neprijateljsko uporište Kovi-
ljaču 6 granata iz protukolskog topa sa dobrim
pogotcima. Kod neprijatelja je bilo žrtava, ali
broj nije ustanovljen.³

Jedna četa sa minerskom grupom XI bri-
gade digla je u zrak neprijateljski voz između
Prijedora i Brezičana, tom prilikom uništena je
jedna lokomotiva i tri vagona. Ubijeno je 8 ne-
prijateljskih vojnika. Vlastitih gubitaka nije
bilo.⁴

Snage Podgrmečkog odreda na prostoriji
Badić, Ostrožnica vršili su zaštitu kosidbe.

Diverzantska četa Gradiško-Lijevčanskog
odreda digla je u zrak jedan neprijateljski voz
na pruzi između Blagaja i Bosanskog Novog.
Neprijateljski gubitci 5 mrtvih i 8 ranjenih.
Uništena lokomotiva i 4 vagona.⁵

Snage Timarskog odreda imale su jedan
manji sukob sa četnicima u selu Saničanima.
Neprijatelj je imao 4 ranjena. Naši bez gubita-
ka. Zaplenjene 2 puške, 1 hlače.

2. VII.

Radni i prateći vod III bataljona VIII bri-
gade bio je iznenađen od neprijateljskog „tru-
pa“ u selu Radiću kod kuća Radaković. Bataljon
je imao 5 mrtvih i dva ranjena. Neprijatelj je
zaplijenio teški bacač bez nišanskih sprava, te-
ški mitraljez, protitenkovsku pušku, 9 tovarnih
konja, dva brdska i jedan poljski kazan, 7 pari
cipela, 29 pari veša, svu štabsku arhivu sa štam-
biljima. Neprijatelju su pri odstupanju nane-
šeni gubitci 8 mrtvih i 5 ranjenih.⁶

Snage IV bataljona XI brigade imale su
sukob sa neprijateljem kod Briševa. Ubijen je-
dan neprijateljski vojnik. Naši bez gubitaka.

Snage Podgrmečkog odreda vodile su bor-
bu sa neprijateljem (legionari) kod sela Ćora.
Borba je trajala dva časa. Ubijen je jedan ne-
prijateljski vojnik i jedan oficir. Zapljeno je-
dan pištolj, 20 metaka. Naših gubitaka nije bilo.

³ O neprijateljskim snagama na tom prostoru vidi knj. 27, dok.
br. 131.

⁴ i ⁵ O tome vidi knj. 27, dok. br. 150.

⁶ Prema dnevnom izvještaju Operativnog odjela Ministarstva oru-
žanih snaga NDH od 16. jula 1944. napad je izvela jedna ustaška bojna
(vidi knj. 27, dok. br. 164).

Drvarsko-Petrovački odred u Reveniku ubio je jednog i ranio 3 četnika. Zaplijenjena jedna puška.

3. VII. 1944

Snage IV bataljona XI brigade odbile su napad neprijatelja iz Ljubije prema Briševu uz gubitke 5 mrtvih i 6 ranjenih. Naš jedan drug lakše ranjen. Noću između 3 i 4 napale su neprijateljske vojnike. Plijen 4 šinjela, 200' pušćanih metaka i nešto druge spreme.⁷

Došlo je do sukoba patrola Podgrmečkog odreda i neprijateljskih. Gubitaka nije bilo ni s jedne ni s druge strane.

Jedna četa Kozarskog odreda zapalila je 75 metara ustaškog sjena kod Dubice.

4. VII.

Neprijatelj u jačini od 300 vojnika krenuo je iz Ljubije i napao položaje III bataljona VI brigade. Neprijatelj je uspio da nešto napreduje ali je zatim potisnut uz gubitke 20 mrtvih i 25 ranjenih. Zaplenjeno jedna radio-stanica, 5 karabina i još nešto druge spreme.⁸

U 5 sati krenula je jedna neprijateljska kolona od Vrtoča prema Petrovcu.⁹ Jedna oklopljena kola naišla su na minu i oštećena su. Kolona se odmah vratila u Vrtoče, a oštećena oklopljena kola naknadno su uz pomoć tenkova odvučena u Vrtoče. Istoga dana na istoj komunikaciji krenula je druga kolona te je jedan kamion opet nagazio na minu i teško oštećen, kolona se ponovo vratila u Vrtoče. Noću između 4 i 5 kolona je po treći put krenula iz Vrtoča za Petrovac te je i tada jedan kamion sa vojskom naišao na minu i teško oštećen. Ostali kamioni su se vratili u Vrtoče. Mine je postavljala VIII brigada. Jedna grupa izviđačke čete VIII brigade upala je među neprijateljske bunkere u Tarkovcu, ubila jednog neprijateljskog vojnika i zarobila jednog. Plijen jedan karabin, dva opasača, dvije bombe i dva noža.

⁷ i ¹⁵ Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade vidi knj. 27, dok. br. 137.

⁸ U Prijedoru i Ljubiji tada su se nalazili dijelovi 373. legionarske divizije „Tigar“ i 3. gorskog zdruza. Vidi dok. br. 136 u ovoj knjizi i knj. 27, dok. br. 15.

⁹ Odnosi se na Bosanski Petrovac.

Snage Podgrmečkog odreda na osiguranju kosidbe sjena na prostoriji Badić — Ostrožnica — Bušević — Čore. Kosidba na Badiću završena sa uspjehom. Pokošeno je 200 kosača livade i sijeno izveženo iz Badića.

Snage Kozarskog odreda odbile su neprijatelja koji je iz Dobrljina izašao u selo više Dobrljina i povratile ga u Dobrljin. Istog dana neprijatelj u Slabinji naišao je na minu i poginulo je 8 ustaša, 2 konja i uništena su troja kola sa spremom i oružjem. Istog dana jedna četa I bataljona Kozarskog odreda sa nekim snagama Komande mjesta uhvatila je u Pastirevu civile koji su pošli iz Kostajnice po drva. Kola i alat su zaplenjeni.

Udarina grupa Timarskog odreda bila je opkoljena od četnika u selu Saničani. Došlo je do kratkog i oštrog sukoba u kome je banda razbijena. Neprijatelj je imao 2 mrtva. Naši gubitci jedan mrtav (ubijen iz zasjede u Miljakovcima, zaseok Jaruga).

5. VII. 1944

Jedna četa Kozarskog odreda odbila je uz nepoznate gubitke neprijatelja koji je sa Martina pošao u selo Svodnu.¹⁰ Iste noći diverzantska četa Kozarskog odreda potrgala je prugu između Dobrljina i Bos. Novog u dužini od 216 metara. Saobraćaj je bio obustavljen 24 sata. Uništena je jedna lokomotiva sa 3 vagona.¹¹

6. VII. 1944

Od Petrovca za Vrtoče naišla je neprijateljska kolona i jedan kamion sa vojnicima naišao je na minu VIII brigade i uništen je, ostatak kolone vratio se u Petrovac. Noću između 5 i 6 ov. mjeseca jedna neprijateljska satnija sa petokrakim zvijezdama i nosilima bila je došla u Selište, gdje su se propitivali za odbornike i vojsku. U 2 sata 6 ov. mjeseca povratila se nazad u Vrtoče.

Snage III bataljona XI brigade dočekale su neprijatelja koji se je kretao cestom od Banja Luke prema Prijedoru u jačini jedne pukovnije sa komorom. Neprijatelj je (njegova glavnina) propušten, zatim je jak plotun otvoren na

¹⁰ Odnosi se na dijelove 13. lovačke pukovnije (vidi dok. br. 141).

¹¹ Vidi knj. 27, dok. br. 155.

zaštitnicu ove kolone. U toj borbi koja je trajala tri časa iz stroja je izbačeno 7 neprijateljskih vojnika, uništeno 7 kola i 6 konja. Naši bez gubitaka.¹²

7. VII. 1944

Noću između 7 i 8 jedna grupica četnika pokušala je napasti štab I bataljona VI brigade. Primjećena je od patrola i uspjela je da jednoga ubije i jednoga teško rani koji je nakon toga umro. Banda je posle toga pobjegla.

Izviđačka četa VIII brigade na cesti Vrtoče — Petrovac uhvatila je dva švercera i zaplijenila 67.540 kuna.

Podgrmečki odred na zaštiti kosidbe sijena i ječma na prostorijsi Suvaja — Badić i Bušević.

8. VII. 1944

Snage Timarskog odreda napale su grupu od 45 milicionera u Pezića Polju, nakon pola sata neprijatelj je pobjegao za Ivanjsku. Neprijateljski gubitci 4 mrtva. Naši bez gubitaka. Plijen dvije puške, 5 pari odjela, 29 komada krupne stoke i 52 komada sitne stoke. Noću između 8 i 9 dvije čete I bataljona Drvarsko-Petrovačkog odreda postavile su zasjedu na cesti Drenovača — Skočaj, Lapac — Bihać, kolona je brojala 85 kamiona. U borbi ubijeno je 35 neprijateljskih vojnika i 7 oficira i ranjeno 60 neprijateljskih vojnika, zarobljen jedan „obergefrajter“.¹³ Zapaljeno 8 neprijateljskih kamiona punih raznog materijala, dok su 4 oštećena. Zaplijenjeno: 7 pušaka, jedan pištolj, 6 šinjela, 20 komada ćebadi. 2.000 komada municije, 20 šatorskih krila, 8 pari cipela, 10 bluza i druge ratne spremne. Naša dva lakše ranjena.¹⁴

¹² Borba je vođena protiv jedinica 7. lovačke pukovnije. Opširnije o tome vidi dok. br. 136.

¹³ Čin desetara u njemačkoj vojsci

¹⁴ i ²³ U izvještaju Zapovjedništva 3. oružničke pukovnije od 1. avgusta 1944. o borbama na komunikaciji Bihać — Bos. Petrovac piše:

„9. VII u 0230 sati, kod šume Drenovača (12,5 km. j. i. Zavalje) nepoznati broj partizana napao je njemačku kolonu. Borba je prihvaćena i partizani odbijeni, 2 njemačka vojnika poginula, a broj ranjenih je nepoznat. Partizanski gubitci nepoznati. 4 njemačka teretna samovoza zapaljena i potpuno izgorila.“

„16. VII u 1000 sati, kod Bijelog Brda (6,5 km j. i. Bihaća) partizani napali njemačku kolonu. 6 njemačkih vojnika poginulo i 3 ranjena. Kod

Istoga dana udarna grupa tog odreda uhvatila je u Vrtoču jednoga četnika, zaplijenjena puška sa municijom.

9. VII. 1944

Snage VI brigade vodile su borbu sa jednom grupom milicije i odbili je. Broj neprijateljskih gubitaka je nepoznat. Naš jedan drug lakše ranjen.

Snage II i IV bataljona XI brigade izvršile su akciju na neprijateljsko uporište Kozarac. Borba je trajala od 17 do 19 i 30 sati i u toj borbi ubijeno je 206 a ranjeno 58 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 8 mrtvih, 16 ranjenih i dva nestala. Zaplenjen je sledeći materijal: 2 teška mitraljeza, 1 mali bacač mina, 117 mina, 29 karabina, 20 komada ručnih bombi i osam sanduka municije puščane.¹⁵

Zasjeda Kozarskog odreda uhvatila je jednog ustašu iz Dubice.¹⁶ Dočekana su tri kamiona koji su bježali od savezničkih aviona. Isti su oštećeni ali nijesu mogli biti upaljeni pošto su bili na lijevoj obali rijeke Une.

Diverzantska četa Gradiško-Lijevečanskog odreda digla je neprijateljski voz na pruzi Prijedor — Bos. Novi. Uništena je lokomotiva i tri vagona. Neprijateljski gubitci 6 mrtvih, 10 ranjenih.¹⁷

Četnička zasjeda između Omarske i Krivaje ubila je dva kurira Timarskog odreda.

10. VII. 1944

Neprijatelj u jačini od 200 ljudi napao je položaje III bataljona VI brigade na tromedi kod Ljubije. Poslije kraće borbe neprijatelj je protjeran u svoj logor u Ljubiji uz gubitke 10 mrtvih i 12 ranjenih. Vlastiti gubitci: 1 mrtav i 1 ranjen.

partizana je bilo više mrtvih i ranjenih, među kojima je poginuo i komandant. Jedan njemački samovoz oštećen i vratio se u Bihać, a kolona je produžila za Bos. Petrovac." (Arhiv VII, reg. br. 54/2—9, k. 149 e).

¹⁶ Odnosi se na Bosansku Dubicu.

¹⁷ Prema dnevnom izvještaju Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 10. jula 1944, teretni voz je 9. jula u 13,30 časova naletio na minu između željezničkih postaja Dobrljin i Ravnice. U ovom izvještaju se ništa ne kaže o akciji na željezničkoj pruzi Prijedor — Bos. Novi. (Arhiv VII, reg. br. 10/1, k. 40).

Snage XI brigade sačekale su na cesti Prijedor — Kozarac neprijateljsku kolonu koja je pokušala da prodre u Kozarac. Neprijatelj je povučen uz gubitke 5 mrtvih dok su naši bez gubitaka.

11. VII. 1944

Zasjeda VIII brigade koja je zaštićivala kosiđu žita od neprijateljskog uporišta Perišića Zid¹⁸ imala je sukob sa neprijateljem iz tog uporišta i u kraćoj borbi ranila dva neprijateljska vojnika i primorala neprijatelja da se povuče u svoje bunkere. Naši bez gubitaka.

Neprijatelj je pokušao prodor iz Prijedora u Kozarac ali je povraćen od snaga XI brigade uz gubitke od 5 mrtvih.

Diverzantska četa Kozarskog odreda potrgala je 75 metara željezničke pruge između Svodne i Blagaja.

Snage Gradiško-Liječanskog odreda vodile su borbu sa neprijateljem na Kruškovcu¹⁹ kod Dubice. Neprijatelj je bio jačine dvije satnije ustaša, dočekan je u zasjedi i imao je 20 mrtvih vojnika i oficira. Sa naše strane 1 ranjen.

Snage Drvarsko-Petrovačkog odreda na cesti Petrovac — Oštrelj postavile su mine i zasjedu. Naišla je neprijateljska kolona od 70 kola i 400 do 500 vojnika. Mina je eksplodirala i digla u vazduh troja kola koja su potpuno uništena. Neprijatelj je imao 18 mrtvih i 7 ranjenih. Naši bez gubitaka.

12. VII. 1944

Snage VIII brigade sačekale su na cesti između Vrtoča i Ripča (Lipa) neprijateljsku kolonu jačine 19 kamiona, jedan luksuzni auto i jedan motocikl. U kamionima je bilo oko 300 neprijateljskih vojnika i kretali su od Vrtoča za Bihać. Iz neposredne blizine čitava je kolona uništena grupama eksploziva 808, protutenskim bombama i mitraljeskim rafalima. Ubijeno je 160, ranjeno 90, a zarobljen 1 neprijateljski vojnik. Zaplijenjen je jedan puškomitraljez, jedna strojica, 3 karabina, 600 metaka, 2 šinjela i 4 čebeta. Uništeno 19 kamiona, je-

¹⁸ i ¹⁹ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

dan luksuzni auto, 1 motocikl i 3000 kg žita. Naši gubitci 6 mrtvih i 7 ranjenih.²⁰

Snage III bataljona XI brigade vodile su skoro ceo dan borbu sa neprijateljem koji je krenuo cestom iz Prijedora za Kozarac. Neprijatelj je povraćen natrag uz gubitke od 57 mrtvih i 65 ranjenih. Naši gubitci 1 nestao, 2 teško i 1 lakše ranjen.²¹ Jedna patrola Kozarskog odreda ispucala je na jednu neprijateljsku kolonu od 30 vojnika i volovskih kola koja se je kretala lijevom stranom rijeke Une. Ubijena su 4 vola i nepoznat broj mrtvih i ranjenih.

Snage Drvarsko-Petrovačkog odreda napravile su zasjedu na komunikaciji Ripač — Bijelo Brdo (Bihać). Naišla je neprijateljska kolona pješadije kao i troja kola i 5 kamiona. Naše snage otvorile su vatru i ubile 15 neprijateljskih vojnika i veći broj ranile. Zaplijenjen je jedan bicikl. Naši bez gubitaka.

13. VII. 1944

Snage VI brigade došle su u sukob sa neprijateljem i tom prilikom ranile 5 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: jedan drug i jedna drugarica ranjeni.

Diverzantska četa Kozarskog odreda digla je u zrak 64 metra željezničke pruge između Dobrljina i Strižanskog Mosta.

Snage Drvarsko-Petrovačkog odreda spustile su se u bare između Ripča i Bijelog Brda gdje su se nalazili neprijateljski konji na paši. Ubijena su dva vojnika i 3 konja. Istoga dana snage pomenutog odreda sačekale su u zasjedi na cesti Bihać — Lapac jednu motorizovanu kolonu i tom prilikom uništile dva kamiona i 4 trokolice. Ubijeno je 15 Švaba, a jedan zarobljen, pošto nije htio da ide isti je ubijen. Zaplijenjeno: 1 šarac, 4 karabina, 1 šmajser, 4 sanduka municije, 6 čebadi i nešto druge spreme. Sa naše strane jedan lakše ranjen.

²⁰ U dnevnom izvještaju Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 15. avgusta 1944. piše da snage NOVJ uprkos jakim obezbjeđenjima vrše jak pritisak na liniju Bihać — Bos. Petrovac radi ometanja prometa. Dalje se u izvještaju kaže da je napadnuta „njemačka preselica“ (transportna kolona) i da je tom prilikom uništeno nekoliko njemačkih kamiona. (Arhiv VII, reg. br. 15/1, k. 40).

²¹ Vidi knj. 27, dok. br. 164.

14. VII. 1944

Snage Kozarskog odreda odbile su pokušaj neprijatelja koji je iz Dubice krenuo na oslobođenu teritoriju. Neprijatelj je imao 5 mrtvih i više ranjenih. Diverzantska četa istog odreda potrgala je prugu 224 metra između Dobrljina i Volinje i prekinula telefonsku liniju na tri mjesta.

Jedna četa Gradiško-Lijevčanskog odreda sačekala je neprijateljsku patrolu na 15 kilometru i ubila jednog i ranila dva neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Oko 300 četnika Vase Mijatovića napalo je na položaj VI brigade u selu Rasavcima. Posle kraće borbe neprijatelj je odbijen uz gubitke od tri mrtvaca i 8 ranjenih. Naši bez gubitaka.

15. VII. 1944

Od snaga VI brigade izvršen je napad na četnički logor u Gomjenici. U borbi koja je trajala gotovo 5 sati ubijeno je 10 četnika, a ranjeno 25. Među ranjenima bio je i Vaso Mijatović. Zarobljeno je 4 puške, jedna oficirska bluzi i nešto municije.

Izgubljen je jedan puškomitraljez.

Eksplozijom mine, koju je postavila četa Podgrmečkog odreda, oštećena je pruga Rudice — Blatna.

Snage Kozarskog odreda spalile su kod Dubice 50 metara sijena. Diverzantska četa istog odreda potrgala je između Dobrljina i Strižanskog Mosta 105 metara željezničke pruge i 1500 metara telefonske linije. Ukupljeno je 700 metara linije.

Diverzantska četa Gradiško-Lijevčanskog odreda digla je jedan neprijateljski voz na pruzi Prijedor — Bos. Novi. Uništena je lokomotiva i 6 vagona. Neprijatelj je imao 6 mrtvih i 9 ranjenih. Naših nije bilo.²²

Snage Drvarsko-Petrovačkog odreda postavile su zasjedu na cesti Ripač — Bihać. Naišla je neprijateljska kolona od Petrovca u jačini od 40 kamiona i 7 tenkova. Naše snage otvorile su vatru na neprijatelja i uništile 16 kamiona i još nekoliko onesposobile. Neprijateljski gubitci: 80 mrtvih i veći broj ranjenih. Do

²² Vidi knj. 27, dok. br. 165.

plijena se nije moglo doći usled toga što su intervenisali tenkovi. Naš jedan lakše ranjen.²³

16. VII. 1944

Jedna četa II bataljona VIII brigade vodila je borbu sa neprijateljem u selu Vrtoču. Neprijateljski gubitci nisu poznati. Naših gubitaka nije bilo.

Snage Podgrmečkog odreda na osiguranju kosidbe na prostorijsi Ostrožnica — Govedarnica. Patrola je pohvatala kod Ostrožnice 6 konja, 1 magare, 1 kravu i tri muslimana iz Bosanske Krupe, koji su posle ispita bili pušteni.

Snage Kozarskog odreda spasile su dva saveznička pilota koji su pali jedan u selo Knežicu a drugi u Trokut.

17. VII. 1944

Jedna četa II bataljona VIII brigade vodila je borbu u Vrtoču gdje je neprijatelj imao 17 mrtvih i 9 ranjenih. Naši gubitci jedan ranjen. Plijena nije bilo.

XI brigada gotovo sa svim snagama vodila je borbu sa neprijateljem na cesti Prijedor — Banja Luka. Neprijatelj je kretao iz Prijedora prema Banjoj Luci. U toj borbi koja je trajala 8 sati ubijeno je 124 i ranjeno 114 neprijateljskih vojnika. Sa naše strane bilo je 4 mrtva i 15 ranjeno, od kojih je 4 teže. Neprijatelj je uspio da se probije za Banja Luku.²⁴

Jedna četa Petrovačkog odreda dočekala je u zasjedi u selu Bukovači kod Petrovca jednu neprijateljsku kolonu jačine oko 150 vojnika. Ubijeno je 10 neprijateljskih vojnika i veći broj ranjeno. Namjera neprijatelja bila je da pljačka i u tome je ometen. Istoga dana jedna grupa Drvarsko-Petrovačkog odreda na cesti Bihać — Vrtoče ubila je dva neprijateljska vojnika i 5 ranila, ubijena su 3 konja. Naši bez gubitaka.

18. VII. 1944

Noću između 18 i 19 dva bataljona VI brigade napali su neprijateljsko uporište Briševo. Borba je trajala jedan sat i neprijatelj je iz toga uporišta proteran. Bunkeri kao i stambene prostorije su popaljeni. Neprijateljsku posadu u tim položajima sačinjavali su ustaška milicija

²⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 136.

(Jagina) i „tigerovci“.²⁵ Jačina neprijatelja bila je oko 150 vojnika. Oko uporišta bile su postavljene nagazne mine i žica. U ovoj akciji neprijatelj je imao dva mrtva i dva ranjena, dok je na našoj strani bilo 5 ranjenih i jedan mrtav. Zaplijenjen je jedan raketni pištolj, 4 čebeta i nešto životnih namirnica.

Jedna četa VIII brigade vodila je borbu sa neprijateljem u selu Vrtoču. Neprijateljski gubitci nisu poznati. Naši bez gubitaka.

U Rakanama četnici su napali jednu četu Podgrmečkog odreda. odbijeni su uz nepoznate gubitke.

Jedna četa Kozarskog odreda povratila je jednu neprijateljsku satniju koja je iz Dubice krenula u pravcu Grabovca. Neprijatelj je imao dva mrtva i više ranjenih. Naši bez gubitaka.

Jedna četa Timarskog odreda napala je miliciju u selu Pezića Polje. Nakon žestoke borbe od pola sata neprijatelj je pobjegao za Ivanjsku. Neprijateljski gubitci dva mrtva. Naši bez gubitaka. Plijen: 14 ovaca i jedna krava.

19. VII.

Zasjeda VI brigade u selu Maričkoj ubila je dva četnika i dva ranila. Zarobljeno 3 puške i 300 pušcanih metaka.

Diverzantska četa Podgrmečkog odreda srušila je minom na pruzi između Otoke i Krupe dva voza. Uništena su tri vagona sa radnicima i dva vagona sa vojskom.²⁶

Snage Kozarskog odreda vodile su borbu kod Kostajnice sa neprijateljem koji je bio potpomognut sa tri tenka.²⁷ Neprijatelj je dočekan iz zasjede i naši su uspjeli zarobiti jedan top, koji su pod navalom tenkova naši opet morali

²⁵ i ²⁸ Prema pregledu rasporeda snaga Zapovjedništva 4. lovačkog zdruga od 21. jula 1944. u Ljubiji su se tada nalazila dva bataljona 373. legionarske divizije „Tigar“, i vjerovatno se dio ovih snaga nalazio u Briševu, dok o ustaškim snagama nema podataka (Arhiv VII, reg. br. 6/12—1, k. 112 A). O tome vidi i knj. 27, dok. br. 170.

²⁶ U izvještaju Zapovjedništva 3. oružničke pukovnije od 1. avgusta 1944. se kaže da je tom prilikom uništena jedna terezina, da su 4 vagona jednog mješovitog voza izbačena iz kolosjeka, da je oštećena željeznička pruga na dva mjesta (oko 44 metra) i da su ranjena dva njemačka vojnika. (Arhiv VII, reg. br. 54/2—10, k. 149 e).

²⁷ Redakcija nije mogla da ustanovi koje su to neprijateljske snage bile.

napustiti. Borba je trajala 4 sata. Neprijatelj je imao 5 mrtvih i 7 ranjenih, ubijena su dva konja i jedan kamion oštećen.

Neprijatelj je krenuo iz Ljubije u pravcu Stare Rijeke u jačini od jedne satnije „tigero-vaca“ i dvije satnije milicije (Šefkine) sa namjerom da dođu u Stari Majdan i da zaposjednu položaj na Halilovića Brdu.²⁸ Poslije tročasovne borbe neprijatelj je razbijen tako da se u manjim grupicama morao probijati kroz naše snage koje su mu bile prošle iza leđa, bježeći nazad za Ljubiju neprijatelj je imao 8 mrtvih vojnika i dva oficira, takođe su ranjena dva oficira koji su kasnije, kako smo doznali, umrli. Jedan od njih bio je zloglasni Šefko, ranjeno je 14 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 2 mrtva i 4 lakše ranjena. Zaplijenjeno je 14 karabina, jedan puškomitraljez, 1 strojnica, 1 pištolj i 1 dvogled, 3 ručne bombe i nešto odjeće i obuće. Istoga dana neprijatelj u jačini 150 do 200 vojnika napao je snage III bataljona VI brigade, isti je odbačen na polazne položaje. Neprijatelj je imao 11 mrtvih i 8 ranjenih. Na našoj strani bila su 4 druga ranjena. Plijena nije bilo.

Jedna četa XI brigade dočekala je neprijatelja na pruži Prijedor — Kozarac i tom prilikom ubila 6 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka.

Jedna četa Podgrmečkog odreda u zaštiti žetve na Gudavcu.

Na logor jedne čete Podgrmečkog odreda u Rašću izvršili su četnici napad. Odbijeni su uz gubitke od 8 ranjenih. Naših gubitaka nije bilo.

Snage Drvarsko-petrovačkog odreda sačekale su jednu neprijateljsku kolonu na cesti Lapac — Srb. Uništena su 3 neprijateljska kamiona, dok je jedan uspio pobjeći. Neprijatelj je imao 12 mrtvih i 30 ranjenih. Zarobljena su 4 legionara. Među ubijenima bilo je dva oficira. Zaplijenjeno: 8 pušaka, 1 pištolj, 500 metaka, 80 konzervi, 120 kg soli, 15 kg šećera, 30 kg riže, 70 kg makarona, 6 šinjela, 7 odjela, 5 pari cipela, 20 kg margarina, i još nekih drugih stvari.²⁹

²⁹ Vidi knj. 27, dok. br. 169.

Neprijatelj je u 14 časova napao položaje VI brigade i uspio da ih donekle potisne. To vrijeme neprijatelj je iskoristio i iskopao jednog mrtvog oficira koji je na istom mjestu prije nekoliko dana poginuo. Naše snage protjerale su neprijatelja uz nepoznate gubitke.

Dio snaga VIII brigade vodio je borbu sa neprijateljem kod Šašića gaja, i neprijatelj je protjeran u svoj garnizon uz gubitke od 4 mrtva i 3 ranjena. Naših gubitaka nije bilo.

U noći između 21 i 22 snage XI brigade zajedno sa snagama Kozarskog i Gradiško-Lijevčanskog odreda izvršile su napad na Bos. Dubicu. Posle kraće borbe na spoljnoj odbrani naše snage probile su sa jednim klinom u sam grad gdje su otpočele borbe. Likvidirani su svi neprijateljski bunkeri između ceste Mrakovica i rijeke Une, osim bunkera koji se nalazi na cesti Dubica — Gradiška na samom izlazu iz grada. Nakon tri sata borbe neprijatelj je bio stjeran u 4 zgrade. Dio snaga koji je trebao da se prebaci preko rijeke Une sa zadatkom da likvidira Hrvatsku Dubicu i da sruši most na Uni, nije uspio prebaciti se na lijevu obalu Une te je neprijatelj dobio pojačanje iz Živaje i Jasenovca. Nakon toga naše snage morale su se povući ne izvršivši u potpunosti zadatak. Uništeno je 15 neprijateljskih bunkera. Izbačeno je iz stroja oko 150 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci su dva mrtva i 16 ranjenih. Zaplijenjeno 1 teški mitraljez, 11 karabina, 2500 metaka, 10 komada ručnih bombi, 1 šmajser, 1 pištolj i nešto druge ratne spremne.³⁰

Zasjeda Podgrmečkog odreda na Novskoj planini i Tješnjaku oštetila je jedan kamion, ubila 5 i ranila 8 neprijateljskih vojnika. Zaplijenjen je jedan karabin.

Diverzantska četa Podgrmečkog odreda digla je minom kod Otoke jedan neprijateljski voz, srušena je jedna lokomotiva, tri vagona sa vojskom i jedan teretni sa materijalom. Mrtvi 12 i ranjenih 15 neprijateljskih vojnika.³¹

³⁰ Opširnije o tome vidi u 27. knjizi dok. br. 137.

³¹ Vidi knj. 27, dok. br. 170.

22. VII. 1944

Jedna manja patrola milicije privukla se je logoru IV bataljona VI brigade koji je tada logorovao u Starom Majdanu i ubila jednog drugu koji je čuvao konje.

Zasjeda VIII brigade ubila je kod Vrtoča 2 četnika i zaplijenila 2 puške.

Zasjeda Podgrmečkog odreda između Otoke i Baranovića ubila je 4 njemačka vojnika.

Jedna četa Gradiško-Lijevčanskog odreda dočekala je neprijatelja na 15 kilometru i ubila 7 i ranila 6 neprijateljskih vojnika. Naš jedan lakše ranjen.

23. VII. 1944

Dio snaga izviđačke čete VI brigade u selu Rasavcima, zaseok Zecovi, ubili su 4 neprijateljska vojnika i dva ranili. Neprijatelj je bio iz muslimanske milicije.

Udarina grupa Gradiško-Lijevčanskog odreda dočekala je kod Orahova oko 40 ustaša i ubila 5 a ranila 6. Naši bez gubitaka. Muslimanska četa Timarskog odreda tražeći razbijene ostatke bandi koje su pobjegle iz Kozarca prilikom napada XI brigade našla je 3 puške, 1 par odjela, 1 par cipela i 150 metaka.

24. VII. 1944

IV bataljon VIII brigade postavio je zasjedu na Prijekoj Glavici pred Vrtočem na cesti Vrtoče — Petrovac. Naišla je neprijateljska kolona sa 8 natovarenih kola i jednom satnijom kao osiguranje koja se je kretala od Vrtoča prema Petrovcu. Vještim manevrom prebačen je dio snaga neprijateljskoj pobočnici za leđa i neprijatelj se pod teškim uslovima morao vratiti u Vrtoče, izgubivši 10 mrtvih i 20 ranjenih i jedan zarobljen. Zaplijenjeno je 5 karabina, 4 fišeklije, 4 opasača, dva para odijela. Naši gubitci 5 ranjenih.³² Podgrmečki odred uhvatio je u selu Gornjim Petrovićima 3 četnika, među kojima su bila dva čuvena bandita Ilić i Čurguz.

³² U dnevnom izvještaju Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 27. jula 1944. o tome piše:

„Partizani su zatvorili cestu Bos. Petrovac — Vrtoče te zaposjeli viš jugoistočno Vrtoče. Protuudarom borbene skupine jednog našeg lovačkog zdruge (vjerovatno 2. lovačkog zdruge, jer je on djelovao na tom prostoru — prim. red.) neprijatelj je odbačen, pri čemu je poginulo 10 partizana.“ (Arhiv VII, reg. br. 27/1—1, k. 40).

Zaplijenjene su 3 puške, 130 pušanih metaka, 6 bombi, 3 fišeklije i 5 pari cipela.

Diverzantska grupa Kozarskog odreda digla je u zrak 312 metara pruge i prekinula telefonsku liniju između Dobrljina i Volinjskog Mosta. Ostale snage u zaštiti žetve.³³

25. VII. 1944

Snage Kozarskog odreda u zaštiti žetve. Došlo je do sukoba sa neprijateljskim patrolama kod Kostajnice i neprijateljske patrole protjerane su u Kostajnicu.

26. VII. 1944

Jedna četa IV bataljona XI brigade dočekala je miliciju sa žeteocima kod Šimića — Ivanjska, koji su pošli u namjeri da žanju žito. Tom prilikom ubijeno je 6 milicionera. Ostali su se razbjegli.

Naši nijesu imali gubitaka.

Podgrmečki odred zaplijenio je 5 konja i jedna kola od ustaških familija kod Krupe. Minom razrušena je željeznička pruga između Krupe — Novog.

Snage Kozarskog odreda daju zaštitu žeteocima i ometaju žetvu neprijatelja na lijevoj strani Une oko Bačina i Hrvatske Slabinje.

27. VII. 1944

Neprijatelj je oko 11 časova napao snage III bataljona VI brigade.³⁴ Nakon borbe od jednog sata neprijatelj je bio primoran da se povuče uz gubitke od 3 mrtva i 2 ranjena.

28. VII. 1944

Snage Podgrmečkog odreda zaplijenile su 5 konja od ustaških familija. Željeznička pruga Rudice — Blatna porušena je na 9 mjesta. Jedan transportni neprijateljski voz na pruzi Blagaj — Svodna naišao je na minu. Srušena su tri vagona sa materijalom i lokomotiva teško oštećena.³⁵

29. VII. 1944

Jedan dio snaga Podgrmečkog odreda vršio je osiguranje žetve a drugim dijelom trgana je pruga, pokidano je 20 šina. Jedan dio snaga Kozarskog odreda dočekao je na obali Une jednu

³³ Vidi knj. 27, dok. br. 173.

³⁴ O rasporedu i dejstvu jedinica te brigade u julu vidi izvještaj rjenog štaba od 4. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 15/2, k. 769).

³⁵ Vidi knj. 27, dok. br. 176 i 177.

grupu ustaša i ubio dva para konja i ranio nekoliko ustaša.

30. VII. 1944 Jedan dio snaga Podgrmečkog odreda progoni neprijatelja sa Poljanka koji je tu bio izisao. Tom prilikom ubijen je 1 neprijateljski vojnik i 1 ranjen. Naši nisu imali gubitaka.

31. VII. 1944 Nije bilo dodira sa neprijateljem.
Snage u pokretu na akciju na neprijateljska uporišta na liniji Petrovac — Ripač.³⁶

U TOKU OVOGA MJESECA JEDINICE OVE DIVIZIJE IMALE SU:

1) Gubitci	a) neprijateljski	1124 ubijeno 831 ranjeno 39 zarobljeno
		1994 izbačeno iz stroja
	b) vlastiti	38 poginulih 96 ranjeno 5 nestalih
2) Plijen	a) oružje:	134 puške, 3 puškomitraljeza, 4 strojnice, 5 pištolja, 1 raketni pištolj, 39 ručnih bombi, nagaznih mina 4 komada, teška mitraljeza 32, malih bacača 1, noža 2, šarca 1
	b) municija:	puščanih metaka 20.730, metaka za pištolj 20
	c) oprema:	30 pari cipela, 30 pari odjela, 18 šinjela, 39 komada ćebadi, 1 sanduk sanitetskog materijala, 4 opasača, 7 fišeklija, 22 čuture, 1 pisaća mašina, 3 telefona, 20 šatorskih krila, 10 kola, 15 ranaca, 5 sjekira, 1 magare, 1 bicikl.
	d) ostalo:	1 radio-stanica, 37 goveda, 28 ko- nja, 240 kg soli, 66 komada sitne stoke, 30 litara rakijske, 1000 ko- mada cigareta, 50 paklića duha- na, 10 kg marmelade, 80 komada konzerve, 15 kg šećera, 30 kg riže, 20 kavinog dodatka, 70 kg maka- rona i 20 kg margarina, 67.540 kuna.

³⁶ Opširnije o tome vidi dok. br. 28 u ovoj knjizi i dok. br. 131 u 27. knjizi.

- 3) **Uništeno:** 52 kamiona, 1 motorbicikl, 1 luksuzni auto, 9 lokomotiva, 41 vagon, 7 kola, 20 bunkera, 55 tvrdih zgrada, prekinuta pruga na 21 mjestu u dužini 2200 metara, 15 metara pšenice, 275 metara sijena, 4 vola, 13 konja, 1500 metara telefonske žice, 4 trokolice.
- 4) **Izgubljeno:** teški bacač bez nišanskih sprava, teški mitraljez, protivtenkovska puška, 9 tovarnih konja, 3 kazana, 7 pari cipela, 29 pari veša i jedan puškomitraljez.
- 5) **Raspored jedinica:** VI brigada smještena je na prostorijski desno od rijeke Sane i to: Usorci, Rakelići, Tomašnica i Marička, sa zadatkom da štiti oslobođenu teritoriju od neprijateljskih napada sa pravca Prijedora — Ivanjska. VIII brigada sa tri svoja bataljona smještena je u Gorinji, Gudavcu i Suvaji, a sa jednim je na položaju na Hrgaru. XI brigada sa dva bataljona drži položaje Stara Rijeka, Tromeda. Briševo, Stari Majdan, sa zadatkom zatvaranja pravca Ljubija — San. Most. Sa jednim bataljonom djeluje na pruži Prijedor — Bos. Novi oko neprijateljskih uporišta Brežićani, Martin Brdo i Dragotinja. Jedan bataljon ove brigade smješten je u Radomirovcu sa zadatkom ometanja neprijateljskog saobraćaja Prijedor — Bosanski Novi.
- Snage Podgrmečkog odreda smještene su u selima Dubovik, Rujiška i Novska planina i vrše zaštitu oslobođene teritorije od neprijateljskih napada od pravca Bosanski Novi i Bosanske Krupe.
- Snage Drvarsko-Petrovačkog odreda djeluju na komunikacijama Petrovac — Bihać i Petrovac — Drvar i vrše zaštitu žetve na oslobođenoj teritoriji oko Petrovca.
- Snage Timarskog, Kozarskog i Gradiško-Liječanskog odreda u toku ovoga mjeseca otpale su od ove divizije, i čine Kozarsku grupu odreda.³⁷
- U periodu ovoga mjeseca izvršene su dve veće vojničke akcije na neprijateljska uporišta Kozarac i Dubica, od kojih je prva u potpunosti

³⁷ Bliže o tome vidi dok. br. 27.

uspjela, dok su u drugoj postignuti djelomični uspjesi. Napad na Kozarac izvršen je po danu, dok je na Dubicu izveden noćni napad.

Zauzimanje Dubice spriječila je neprijateljska intervencija i pored dobrih priprema i dobre konspiracije. Neprijatelju nije uspjelo da sazna za napad niti da otkrije pokrete naših snaga. Po planu je bilo predviđeno da se jedan dio snaga prebaci preko rijeke Une, likvidira neprijateljsku posadu u Hrvatskoj Dubici i da sruši most na Uni od čijeg je rušenja zavisio uspjeh ove akcije.

Ova grupa nije uspjela da se prebaci preko rijeke i borba se nije mogla odvijati prema predviđenim planovima. Neprijatelj je dobio pojačanje iz Jasenovca. Pred navalom tenkova naše snage povukle su se i ako su bile zaposjele veći dio grada.

Greška plana bila je u tome što je predvidio rušenje mosta prebacivanjem snaga sa onu stranu rijeke i što nije predvidio proboj do mosta desnom obalom rijeke Une kao što je to učinjeno prilikom prvog zauzimanja Dubice. **Snage Kozarskog odreda koje su također učestvovalе u ovoj akciji nisu izvršile svoj zadatak predviđen po planu nego su promijenile pravac kretanja, pa je i to bio jedan razlog neuspjeha.**

Pada u oči da je neprijatelj u toku ovoga mjeseca bio prilično aktivan i da je izvršio 27 napada, od kojih jedan noćni napad. U noćnom napadu koji je neprijatelj izvršio na radnu četu III bataljona VIII brigade, neprijatelj je postigao priličan uspjeh. Pokazalo se da kod naših jedinica nema dovoljno budnosti i naročito kod prištabskih djelova.

Ishrana jedinica ove divizije u toku ovoga mjeseca bila je slaba. U posljednje vrijeme intervencijom Štaba Korpusa ona se je poboljšala. Oskudjevalo se mnogo u žitu i soli.

Zdravstveno stanje jedinica je dosta dobro. Nema pojava epidemičnih bolesti. Osjeća se premorenost kod boraca radi slabe ishrane i dugih i čestih pokreta u zadnje vrijeme. Zdravstveno stanje kao i ishrana i smještaj bolnica ove divizije je dosta dobar.

Obavještajna služba nije na onoj visini na kojoj bi trebalo da bude. Obavještajni centri ne mogu uvijek da dadnu tačne podatke o neprijatelju, osobito u većim operacijama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
ppukovnik
D.³⁸ Bajalica v. r.

(M.P.)

Komandant pukovnik
P.³⁹ Vojnović v. r.

Da je prijepis vjeran svome pravom originalu
tvrdi i ovjerava
za šefa operativnog odsjeka
(kapetan)
Miloš Kosobašić

BR. 44

**ZAPOVIJEST ŠTABA 16. NOU DIVIZIJE OD 10. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA POKRET PRAVCEM KO-
LUN—BUĐANJ—LJUBINA¹**

ŠTAB
XVI UDARNE DIVIZIJE NOVJ
Br. op. 66/1944
10 avgusta 1944 godine
u 23,30 č.

ŠTABU I, II I IV BRIGADE

ZAPOVEST

Sekcija: Sarajevo i Gacko, razmer 1 : 100.000

1. Neprijatelj jačine od oko 2 bojne postavio se na liniji Lješnik—Kreminsko Brdo—Ravni Vrh—Budanjski Vrh—Radoviš—Debelo Brdo—crkva u Miljevini. Prema jednim po-

³⁸ Dmitar

³⁹ Petar

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 81, k. 951.

dacima neprijatelj je izvesnim delovima zaposeo cestu Foča—Miljevina.²

2. Jedinice naše divizije, kao i ostale, prebaciće se u toku sutrašnjeg dana preko ceste ispod Miljevine na sektor južno od ove ceste.³

Naša divizija sačinjavaće levu kolonu i obezbeđivaće prebacivanje svih snaga preko ceste, zatvarajući pravce od Foče i Kolunske reke.

Jedinice XXXVI divizije prebacuju se preko ceste kod Ocrkavlja, a VI Proleterske divizije preko Poljica kod Stolina i Ratine.⁴

Za izvršenje postavljenog zadatka,

N A R E Đ U J E M O :

3. **II brigada** sa tri bataljona, bez radnih vodova i komora, krene u 3 časa ujutru pravcem: Budanjski Vrh (k. 821), likvidirati neprijatelja na Budanjskom Vrh i postaviti se na liniji Budanjski Vrh—G. Budanj. Sa ove linije zatvarati pravce od Kolunske Reke, Ostragnjače i Ravnog Vrh.
4. **I brigada** sa tri bataljona, bez radnih vodova i komora, krene u 4 časa ujutru pravcem: Podkolun—Vaganjec—Mirakovići—Gradine—Bratovčići i postaviti se na liniji k. 705—Grad—Škola—Crkva—k. 624, sa zadatkom proterivanja neprijatelja, ukoliko ga bude, sa te linije i zatvaranja pravca od Foče, da bi na taj način omogućili prebacivanje naših snaga preko ceste.
5. **IV brigada** zajedno sa diviziskom bolnicom krene u 7 časova ujutru pravcem: Kolun—Kum—Sokola—Mirkovići—Tekeušići—Smajlov Do—Borjanice—Rataj, odakle dalje kre-

² Odnosi se na jedinice 7. SS divizije „Princ Eugen“. U izvještaju četničke Komande fočanskog sresa od 12. avgusta 1944. o njima piše da su one, goneći jedinice NOVJ još od Doboja, stigle u fočanski srez, na prostor ustikolinske i zakmurske opštine, i da su 11. avgusta na prostoru s. Duge Njive izvršile snažan napad na jedinice NOVJ, nanijevši im osjetne gubitke u ljudstvu i materijalu. Pored toga, u izvještaju se kaže da se njemačke snage (stotinu kamiona) stalno kreću od Ustikoline prema Miljevini i da od s. Trnova druge njemačke snage okružuju partizane. Prema izvještaju iste četničke komande od 14. avgusta 1944. u Foči se tada nalazio njemački general, vjerovatno komandant 7. SS divizije. (Arhiv VII, reg. br. BH—V—1341 i 1357). O njemačkim snagama vidi i dok. br. 40 (objašnjenje br. 2) i dok. br. 146.

³ Usljed jakog otpora Nijemaca na drumu Foča — Kalinovik, jedinice se nisu mogle prebaciti toga dana već 12. avgusta. O tome vidi dok. br. 52 i 127.

⁴ O rasporedu i dejstvu te divizije vidi dok. br. 72.

nuti u pravcu Ljubine, gde se i zadržati. Napominjemo štabu IV brigade da sami ocene momenat pokreta i prelaska ceste, a prema razvoju situacije. Pogodan momenat treba iskoristiti i preći cestu.

6. Štab II brigade ostaviće jedan svoj bataljon, bez komore, na Gradac, radi kontrole Kolunske reke i potpomaganja likvidacije Budanjskog Vrh.
7. Štabovi I i II brigade, svoje ostale bataljone, zajedno sa radnim vodovima, komorama, intendanturama i sanitetima krenuće za IV brigadom istim pravcem i po prebacivanju preko ceste izvršiti pokret za Ljubinu gde se i smestiti.

Sa bataljonima, komorama i sanitetima koji odlaze za Ljubinu poći će obavezno po dva člana štaba brigade. Sa svakim radnim vodom i delovima bataljona ostaće takođe po jedan član štaba bataljona. Po dolasku u Ljubinu odmah razmestiti komore i druge jedinice po brigadama, tako da kada stignu i ostali bataljoni sa položaja brigade budu na okupu i u celini.

8. Po izvršenom prebacivanju IV brigade i delova I i II brigade, kao i jedinica XXXVI divizije, otpočeće povlačenje ostalih bataljona II i I brigade. Povlačenje i prebacivanje preko ceste izvršiće najpre II brigada, a potom bataljoni I brigade.

Odmah po prebacivanju bataljona II brigade preko Bistrice iste postaviti na liniji Dubrava—Rataj, radi prihvata bataljona I br. Kada izvrše prebacivanje, bataljoni I brigade krenuće odmah za Ljubinu, a za njima bataljoni II brigade, gde se smestiti.

9. Štab IV brigade po prebacivanju čelnih bataljona preko Bistrice postaviti će dva bataljona sa više teških oruđa na desnu obalu Bistrice, odakle će potpomagati prebacivanje ostalih delova I i II brigade. Ti bataljoni ostaće na položaju sve do dolaska bataljona II brigade sa Budanjskog Brda i izvršenoj smeni.
10. Štab divizije kretaće se za IV brigadom i nalaziće se na liniji Nozdre—Rataj sve do prebacivanja divizije. Jedan od članova Štaba divizije doći će kod I brigade.
11. Štab I brigade uputiće odmah po prijemu zapovesti potreban broj tovarnih konja radi prijema 40 mina za teški bacač. Mine će primiti od Štaba Divizije.
12. Štabovi brigada nastojaće da u toku sutrašnjeg dana ni jedan borac ne izostane iz jedinice, a naročito da se ne desi slučaj da neka jedinica bude otsečena i da se ne prebaci.

U tom cilju štab brigade mora stajati u tesnoj vezi sa bataljonima i prema razvoju situacije blagovremeno donositi odluke o pomeranju bataljona i prebacivanju preko ceste.

13. Hirurška ekipa kretaće se sa diviziskom bolnicom.
14. Štab I brigade sa bataljonima koji zatvaraju pravac od Foče zadržaće radio-stanicu i održavati vezu preko nje sa Štabom divizije, svaka dva časa, počev od 8 časova pa dalje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
potpukovnik
Z. Romic

Načelnik,
potpukovnik
Per. Grujić

Komandant,
major
Kamenjar

BR. 45

NAREDBA ŠTABA 1. PROLETERSKOG KORPUŠA OD 11. AVGUSTA 1944. ZA FORMIRANJE ARTILJERISKIH DIVIZIONA U OVOM KORPUŠU I 1. PROLETERSKOJ DIVIZIJI¹

NAREDBA broj 115 — pov.

Štaba I Proleterskog korpusa za 11. avgust 1944. g.

Pristigao je dio novododeljenog artiljeriskog materijala za formiranje artiljeriskih jedinica ovog Korpusa, te s time u vezi

NAREĐUJEMO:

1. Da se formiraju:

- a. *Štab divizionu korpusne artiljerije*
sa 1. baterijom brdskih topova 75 mm. M. 43 i Odeljenjem 65 mm. brdskih topova
- b. *Štab artiljeriskog divizionu I Proleterske divizije*
sa 1. baterijom brdskih topova 75 mm. M. 43.

Baterija će za sada imati po 2 oruđa.

Prilikom formiranja ovih štabova divizionu i baterija imati u vidu, da će u najskorije vreme stići za svaki divizion materi-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7/20. k. 712 A.

jal za još 1 bateriju od 2 oruđa, te prema tome i vršiti raspored rukovodioca i ostalog stručnog osoblja.

2. Za rukovodioce novoformiranih diviziona određujemo:

Divizion korpusne artiljerije:

Za komandanta: druga majora **Cerović** Jovana

„ načelnika: „ p. poručnika **Sesardić** Dražena

„ polit. komesara: druga **Paligorić** Dimitrija

„ pomoćn. polit. komesara: druga **Vasilić** Marijana

1. baterija korpusne artiljerije:

Za komandira: druga kapetana **Radulović** Janka

Za zam. komandira: druga **Čičin-Šaina** Ratka

„ polit. komesara: druga **Joksimović** Vladeta

„ pomoćn. polit. komesara: druga **Gazivoda** Petra

Odeljenje brdskih topova 65 mm.:

Za vodnika: druga zastavnika **Urek** Rudolfa

„ polit. delegata: druga **Savčić** Boška

Artiljeriski divizion I Prolet. divizije:

Za komandanta: druga majora **Pajević** Ljubivoja

„ načelnika: druga kapetana **Šurlan** Dušana

1. baterija divizion I Prolet. divizije:

Za komandira: druga poručnika **Tomović** Jovana

„ zamen. komandira: druga zastavnika **Radošević** Petra

Štab I Prolet. divizije odrediće političke rukovodioce za štab divizionu i bateriju.

3. Formacijski sastav štabova divizionu i baterija kao i odeljenja 65 mm. brdskih topova po priloženim pregledima.

Svu event. prinovljenu stoku upotrebiti za povećanje baterijske šarže, a za druge svrhe ne smije se povećavati brojno stanje stoke u štabovima divizionu i baterijama.

Ljudstvo i stoka pristigla sa materijalom podeljena je na sve delove ovih divizionu.

4. Za pojačanje ishrane mazgi pristizaće povremeno zob.

5. Skreće se pažnja svim rukovodiocima na održavanje stoke i materijala.

Podmazivanje oruđa vršiti odgovarajućim primljenim mazivima, a prema uputstvima bravara, koji su u to upućeni.

6. Radio-stanice koristiti samo za unutrašnju vezu u mreži za vatru i skreće se pažnja na štedljivu upotrebu baterija za iste, pošto ne raspolažemo za sada rezervnim baterijama.

7. Primedbe na materijal u pogledu
prenosa—tovarnom, voženju,
balističkim osobinama oruđa
kao i ostalim zapažanjima, dostavljati ovom štabu.
8. Za sada čaure od ispaljenih granata prikupljati i slati u
bazu Maoče.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba.
pukovnik
K.² Lalić

Polit. komesar-pukovnik
M.³ Todorović

(M. P.)

Dostavljeno:
Štabu I Prolet. divizije
„ Diviziona korpusne artiljerije

² Karlo

³ Mijalko

FORMACIJSKI PREGLED
STABA ARTILERISKOG DIVIZIONA U I PROLETERSKOM KORPUSU

Redni broj	Formacijski naziv	Ljudi	Konja				Oružja				Primedba
			Jahaćih	Tovarnih	Teglećih	Svega	Puška	P. mitra- ljeza	Pištolja	Strojnica	
1	Komandant	1	1						1		
2	Načelnik	1							1		
3	Politkomesar	1	1						1		
4	Pom. politkoma	1							1		
5	Ref. saniteta	1							1		
6	Veterinar	1							1		
7	Intendant	1							1		
8	Kurira	2								2	
9	Voda odelj. za vezu	1							1		
10	Radio-telegraf.	2							2		
11	Radio-tehničar	1					1				
12	Konjovodac ra- dio-stanice	1		1			1				
13	Motorist	1					1				
14	Konjovodac motora	1		1			1				
15	Telefonista	4					3			1	
16	Konjovodaca te- lef. materijala	2		2			2				
17	Konjovodac san- materijala	1		1			1				
18	Kuvara	2					2				
19	Konjovodac ku- hinje	1		1			1				
20	Konjovodac ekonomata	1		1			1				
21	Konjovodac stvari štaba	1		1			1				
22	Potkivač	1		1			1				
23	Konjovodac kanc.	1		1			1				
Svega:		30	10				17		10	3	

ŠTAB
I PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ
K. broj 115/pov.

(M.P.)

FORMACIJSKI PREGLED
BATERIJE 75 m/m. Model 43 u I PROLETERSKOM KORPUSU

Redni broj	Formacijski naziv	Ljudi	Konja			Svega	Oružja					
			Jahaćih	Tovarnih	Teglećih		Puška	Puško-mitr.	Pistolja	Strojica	Topova	Granata
1	Komandir	1	1						1			
2	Zamj. komandira	1							1			
3	Politkomesar	1							1			
4	Pom.polit.komes.	1							1			
5	Bolničarka bater.	1							1			
6	Kurir	2								2		
7	Voda odeljenja za vezu	1								1		
8	Radio-telegrafista	4					4					
9	Konjovodac ra- dio-stanice	1	1				1					
10	Telefonista	4					3			1		
11	Konjovodac telef. materijala	2	2				2					
12	Konjovodac instrumenata	1	1				1					
13	Konjovodac stvari	1	1				1					
14	<i>Prvo topovsko odeljenje, voda</i>	1								1		
15	Polit. delegat	1								1		
16	Poslužilaca	6					6					
17	Konjovodaca topovskih	6	6				6				1	
18	Konjovodaca munijskih	2	2				2					16
19	Konjovodac vozar	1			1		1					
20	Bolničar-ka	1							1			
21	Puškomitralj. grupa	2						1				
22	<i>Drugo topovsko odeljenje, voda</i>	1								1		
23	Polit. delegat	1								1		
24	Poslužilaca	6					6					
25	Konjovodaca topovskih	6	6				6				1	
26	Konjovodaca munijskih	2	2				2					16
Prenos:		57	1	21	1	23	41	1	6	8	2	32

Redni broj	Formacijski naziv	Ljudi	Konja				Oružja					Granata
			Jahaćih	Tovarnih	Teglećih	Svega	Puška	Puškomi- traljeza	Pistolja	Strojnice	Topova	
	DONOS:	57	1	21	1	23	41	1	6	8	2	32
27.	Konjovodac vozar	1			1		1					
28.	Bolničar-ka	1							1			
29.	Puškomitralj. grupa	2						1				
30.	Odeljenje prve popune, voda	1								1		
31.	Konjovodaca	11		11			11					66
32.	Radni vod, vodnik	1								1		
33.	Polit. delegat	1								1		
34.	Ekonom za ljudsku hranu	1					1					
35.	Ekonom za stočnu hranu	1					1					
36.	Kuvara	2					1					
37.	Konjovodac kuhinje	1		1			1					
38.	Konjovodac ekonomata	2		3			2					
39.	Konjovodac za zob	1		2			1					
40.	Polkivač	1		1			1					
41.	Marveni bolničar	1					1					
42.	Bravar	1					1					
43.	Berberin	1					1					
44.	Sedlar	1					1					
45.	Konjovodac mitr. municije	1		1			1					
46.	Bolničar-ka	1							1			
Svega:		90	1	40	2	43	66	2	8	11	2	98

ŠTAB I PROLET.
KORPUSA NOVJ
R. br. 115/pov.

(M.P.)

FORMACIJSKI PREGLED
SAMOSTALNOG TOPOVSKOG ODELJENJA 65 mm. M. 35

Redni broj	Formacijski naziv	Konja				Oružja				Primedba	
		Ljudi	Jahaćih	Tovarnih	Teglećih	Svega	Topova	Puška	P. mitraljeza		Pistoľja
1	Vodnik	1								1	
2	Polit. delegata	1									
3	Voda odeljena	1									1
4	Poslužioca	6						6			
5	Konjovodaca topov.	4	4		4		4				
6	Konjovodaca munic.	4	4		4		4				
7	Ekonom	1						1			
8	Kuvar	1						1			
9	Konjovodac kuhinje	1	1		1		1				
10	Konjovodac ekonomata	1	2		2		1				
11	Potkivač	1						1			
12	Bolničarka	1						1			
13	Konjovodac stvari i kancelarije	1	1		1		1				
Svega:		24	12		12		21		2	1	

STAB
1 PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ
K. broj 115/pov.

(M. P.)

NAREĐENJE ŠTABA 11. NOU DIVIZIJE OD 11. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA PREPACIVANJE PREKO RIJEKE SPREČE NA PROSTOR BANOVICI—REPNIK¹

ŠTAB XI DIVIZIJE
Str. pov. br. 167
11-VIII-1944

ŠTABOVIMA V. XII. XVIII BRIGADE i POS.² ODREDU

Preko radio-stanice obavešteni smo od štaba III Korpusa da su jači djelovi XIII SS Divizije prebačeni iz Birča—Vlasenice i Kladnja u Tuzlu, Zvornik, Kladanj i Živinice.³ U vezi s tim i u vezi naređenja III Korpusa da se prebacimo na prostoriju Banovići—Podgorje—Repnik izdajemo

NAREĐENJE

11. o. m. u 24 časa izvršice pokret sa ovih prostorija i to: XVIII Brigada i Posav. odred od Caparda preko Prokoso-
vića—Murgići—Mekići—Repnik. Odmah po dolasku u Repnik isturiti jedan bataljon na Kozlečak koji će kontrolisati prema Vitliću i Mačkovcu. Ostala tri bataljona smjestiti na prvim kosama Konjuha iznad Repnika i kontrolisati pravac Živinice—Tuzla.

V brigada krenuće sa prostorije Devetak—Milino Selo—Turja—Muslimanske Jaruške—Pravoslavne Jazuške — prebaciti se u Banoviće — iz Banovića ispod Konjuha krenuti se u Podgorje gde se na prvim kosama ispod Konjuha smjestiti i kontrolisati pravac prema Pojinu—Omaziću a jedan bataljon uputiti u Željovu odakle će ispitati stanje u dolini Krivaje, t.j. selo Ribnicu. V Brigada će odrediti jedan bataljon koji će se starati za

¹ Dokumentat (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 25/1, k. 866.

² Posavskom

³ U referatu o djelatnostima pripadnika 13. SS divizije „Handžar“ koji je, na osnovu njihovih izjava, sastavila Komisija za utvrđivanje ratnih zločina (Arhiv VII, reg. br. 54/4, k. 9) piše da su se krajem avgusta i početkom septembra 1944. jedinice te divizije sa sektora Vlasenice povukle na Majevicu i da je 1. septembra njen 28. puk vodio tešku borbu na sektoru Srebrenik — Srnice — Gradačac. O tome vidi i dok. br. 147 i 149 u ovoj knjizi.

Divizijsku, Brigadnu intendanturu i ostale djelove pri Brigadi i Diviziji, a sa ostala tri bataljona kretaće napred i ne sprovo-
deći ove intendanture. Štab Divizije će se kretati sa tri bataljona
V Brigade.

XII Brigada krenuće preko sela Komari — pored rečice
Bukovice — kroz selo Orahovicu i prebaciti se u selo Banovići
gde će se smjestiti na prvim kosama Konjuha i kontrolisati pra-
vac prema rijeci Krivaji u pravcu sela Ribnica—Osječani—Vu-
kovine i prema rijeci Turiji.

Na ovom maršu treba biti svaka jedinica vojnički raspore-
đena tako, da joj se ne sme desiti nikakvo iznenađenje.

Po stizanju na nove položaje odmah se sa izveštajima ja-
viti štabu Divizije. A XII Brigada će redovno održavati vezu
preko radio-stanice.

Na ovom maršu vrediće redovni znaci raspoznavanja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar-ppukov.:

Komandant-pukovnik:

NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 12. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA 27. I 38. DIVIZIJE DA SAVLADAJU NEPRIJATELJSKE SNAGE NA PROSTORU SREBRENICA—BRATUNAC I DA ZATVARAJU PRAVCE IZ DOLINE SPREČE KA ŠEKOVIĆIMA¹

ŠTAB
III KORPUSA NOVJ
Pov. broj 65/44
12. VIII. 1944 god.

ŠTABU XXXVIII DIVIZIJE

Položaj

S obzirom na novostvorenu situaciju i povlačenje jačih djelova 13. SS divizije sa prostora Šekovići—Vlasenica i sa prostora Kladnja prema Tuzli i Zvorniku,² a da bi se ispoljio uticaj i dejstvo kako u vojničkom tako i političkom smislu na sektor Srebrenice,

NAREĐUJEMO:

1. Da XXVII NOU divizija sa Srebreničkim partizanskim odredom orijentiše svoje snage prema Srebrenici i Bratuncu sa zadatkom likvidacije svih uporišta, razoružavanjem milicije na pomenutom području. Prilikom upućivanja Srebreničkog partizanskog odreda prema svom sektoru, dati mu punu inicijativu u radu, s tim da se naslanja na dijelove te divizije.³

Uporedo sa akcijama na tom terenu, Štab divizije će pokloniti punu pažnju obavještajnoj službi u smislu prikupljanja podataka o neprijatelju u Zvorniku, Sokolcu, Rogatici i Višegradu, kao i neprijatelju u dolini Drine. Sve podatke provjeravati i hitno dostavljati nadležnim putem.

2. Štab XXXVIII NOU divizije sa XVII Majevičkom brigadom držaće položaj na lijevoj obali rijeke Spreče zatvarajući pravce iz pomenute doline prema Šekovićima.⁴ Štab divizije or-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 20/1, k. 1258.

² Do povlačenja te divizije s pomenutih prostora došlo je zbog prebacivanja 11. NOU divizije iz srednje u istočnu Bosnu i njenog nadiranja preko pl. Trebave u dolinu rijeke Spreče (vidi dok. br. 39 i 87).

³ Bliže o rasporedu i dejstvu te divizije vidi dok. br. 102.

⁴ i ⁶ Opširnije o tome vidi dok. br. 104.

organizovaće preko svog II odsjeka prikupljanje podataka o neprijatelju u dolini Spreče. U pogledu četničkih bandi na prostoru Papraće i Spreče postupiti u duhu naređenja ovog Štaba str. pov. br. 63 od 4. VIII. o. g.⁵

U duhu ovog naređenja Štab XXXVIII NOU divizije smjenice odmah XIX Birčansku NOU brigadu od dosadašnjih položaja i uputiti na prostor Nedjelišta da se javi u sastav svoje divizije.⁶

Mačvanski partizanski odred još u toku današnjeg dana uputiti u Vlasenicu kao garnizonsku posadu i obezbeđenje.

Štabovi divizija organizovaće odmah sistematski rušenje puteva, mostova i stvaranje svih vrsta prepreka na putevima u cilju onemogućavanja ili sprečavanja pokreta neprijateljske motorizacije. Štabovi će po ovom pitanju pokloniti punu pažnju da se svaki put kojim se mogu kretati motorna vozila onesposobi, i od sada ove zadatke treba inicijativno izvoditi i ne čekati nikakva naređenja u tom smislu.

Službi izviđanja i obezbjeđenja kako u mjestu tako i u pokretu pokloniti osobitu pažnju, a rukovodstva od najviših do najnižih ovo da kontrolišu, da se ne bi dešavale pojave koje su se u toku poslednjih borbi sa neprijateljem pojavljivale.

Štab XXVII NOU divizije prilikom stacioniranja na Srebreničkom sektoru preduzeće sve mjere da izvrši mobilizaciju kako za popunu divizija tako i Srebreničkog odreda koristeći momentalno situaciju kako u zemlji tako i van ove.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
V. Popović

Načelnik Štaba
general-major,
Vukotić

Komandant
general-lajtnant
Kosta

(M.P.)

⁵ Vidi dok. br. 14.

NAREĐENJE ŠTABA 39. NOU DIVIZIJE OD 12. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA 15. KRAJIŠKE BRIGADE I ZMIJANJSKOG NOP ODREDA DA SE NJIHOVE JEDINICE PREBACE NA SEKTOR HAN-KOLA I ZATVORE KOMUNIKACIJU BANJA LUKA—SITNICA¹

ŠTAB
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA NOVJ
Op. pov. br. 190
12. VIII 1944. g.

ŠTABU XV KNOU BRIGADE I ZMIJANJSKOM ODREDU

U vezi sa novonastalom situacijom i napuštanjem Mrkonjić Grada od strane neprijatelja,² snage XIII KNOU brigade pomerile su se prema Jajcu, zatvarajući pravac Jajce—Mrkonjić Grad i vršeći istovremeno pritisak na neprijateljski garnizon Jajce.³

Štab divizije smestiće se 13 ov. mj. do 18 časova u Mrkonjić Gradu.

U vezi prednjeg, štab divizije:

naređuje:

Snage XV KNOU brigade i Zmijanjskog NOP odreda prebaciće se na sektor Han-Kola sa zadatkom zatvaranja pravca Banja Luka—Sitnica. Jedan bataljon XV KNOU brigade sa jednim članom štaba brigade ostaće na sektoru Piskavica—Borkovići sa zadatkom daljnjeg vršenja mobilizacije i zaštite naših sela od četnika, dok će dva ostala bataljona sa štabom brigade prebaciti se kako je rečeno na sektor Han-Kola.⁴

Zmijanjski NOP odred stavlja se privremeno pod komandu štaba brigade.

Za slučaj neprijateljskog pokušaja prodora prema Sitnici treba unapred minirati cestu, o čemu će se pobrinuti štab XV

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 2/2, k. 1270.

² O tome vidi dok. br. 146.

³ Opširnije o dejstvu 13. krajiške brigade na tom prostoru vidi izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 6. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 29/2, k. 1265).

⁴ Vidi dok. br. 60.

brigade. a borbu primati na komunikaciji Banja Luka—Sitnica na svim odgovarajućim položajima.

Snage XV KNOU brigade i Zmijanjskog NOP odreda davaće punu podršku komisijama za prikupljanje hrane i istovremeno vršiti mobilizaciju.

Momentalno nije aktuelan dolazak jednog člana štaba divizije u XV KNOU brigadu u vezi sa namjeravanim održavanjem konferencija sa štabovima bataljona i komandama četa.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik,
sl. odsutan

Komandant- pukovnik
Voja Todorović

ŠTAB
XV KRAJIŠKE BRIGADE
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA
NOVJ

Op. Pov. Br. 273.
14/VIII 1944. g.

Po izvršenom premeštaju jedinica na prostoriju Han-Kola i udovoljenom gornjem.—

a-a

Pomoćnik
P-komesara-Kapetan,
Lazo⁵

Komandant kapetan,
Erceg Radomir

(M. P.)

⁵ Lazar Gajanović

IZVJEŠTAJ ŠTABA 1. PROLETERSKE DIVIZIJE OD 13. AV.
GUSTA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKOG KORPUSA O DEJ-
STVIMA NA PROSTORU KALINOVIK — FOČA—PLJEV-
LJA—BIJELO POLJE U JULU¹

ŠTAB
I PROLETERSKE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE

Pov. op. br. _____

13 augusta 1944

Operativni izvještaj za
mjesec juli 1944 god.

ŠTABU I PROLETERSKOG KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Po prelasku komunikacije Sarajevo—Konjic,² Divizija se nalazila u pokretu ka Kalinoviku i Foči.

Sektor Kalinovic—Trnovo

1-VII.

Posle zauzeća Trnova I Proleterska brigada nalazila se na prostoru Grab — Ilovice — Bistročaj — Bašci — Javorak — Dobro Polje sa zadatkom zatvaranja pravca od Sarajeva i razbijanja četnika i milicije na sektoru Trnova. Istog dana brigada je preduzela rušenje komunikacije Grab—Trnovo—Dobro Polje.

U 10 časova ujutro neprijatelj u jačini od oko 300 vojnika prodro je od Sarajeva preko Presjenice do Trnova.³ 3 bataljona I Proletbrigade primili su borbu sa neprijateljem na sektoru Trnova. Neprijatelj je imao jednu bateriju topova, koja je tukla od Jablanice položaje I Proletbrigade. Posle tročasovne borbe delovi I Brigade uspjeli su da odbace neprijatelja u pravcu Sarajeva. U toku istog dana jedan bataljon vodio je borbu manju sa neprijateljem na Crnom Vrh u iznad s. Slavljevići.

Neprijatelj je imao u ovoj borbi 10 mrtvih i ranjenih vojnika. Gubitci I Proletbrigade 4 ranjena druga.

¹ Dokumentat (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/6, k. 712 A.

² Blje o prelasku preko te komunikacije vidi knj. 27, dok. br. 29, 32 i 33.

³ Prema relaciji 8. posadnog zdruga za jul 1944, Trnovo je branila 1. satnija njegove 3. bojne, dok je 2. jula u to mjesto ušla njemačka vojska — vjerovatno dijelovi 7. SS divizije (vidi knj. 27, dok. br. 180).

III Proleterska brigada sa 4 bataljona krenula je iz s. Rakitnice preko Treskavice do na prostorijsku Djevojačko Vrelo sa zadatkom izviđanja prema Kalinoviku i ispitivanja likvidacije istog. Po izbijanju na prostorijsku Djevojačko Vrelo delovi III Proletbrigade su oko 16 časova krenuli u pravcu Kalinovika da zauzmu polazne položaje za napad na grad, ali su četnici povukli se bez borbe pre izbijanja delova III Proletbrigade.⁴ Dva bataljona III Proletbrigade krenuli su istog dana iz s. Rakitnice preko Treskavice i s. Jelašca do na prostorijsku s. Jelašca—Borija sa zadatkom zatvaranja pravca od Trnova. 3. bataljon III Proletbrigade istog dana vodio je manju borbu sa četnicima u s. Boriji gde ih je rasterao.

XIII Proleterska brigada nalazila se na odmoru na sektoru s. Odžaci (Bjelemić).

2-VII.

Neprijatelj sa jačim snagama od Sarajeva preko Graba i Ilovice napao je položaje 3. i 6. bataljona I Proletbrigade. Neprijateljska artiljerija bila je vrlo aktivna na sektoru Jablanica—Grab—Ilovica. Neprijateljsko nadiranje bilo je usmereno južnim padinama Jahorine u pravcu s. Delijaša. Bataljoni I Proletbrigade pod pritiskom jačih neprijateljskih snaga i artiljerije povukli su se na liniju Ostriljak (k. 1037)—1156—Češina Strana—Lijeskov Dol—Igrište. Dva bataljona nalazila su se na liniji Zagon—Livade—Mušanov Grob—Troglov sa zadatkom zatvaranja pravca prema Trnovu. Neprijatelj je izbegavao oštrije borbe sa I Proletbrigadom iako je bio brojniji, u borbi je upotrebljavao samo teška oruđa — artiljeriju. Neprijatelj je svoje nadiranje usmerio južnim padinama Jahorine u pravcu Jabuke. U vezi neprijateljskog nadiranja I Proletbrigada uputila je jedan bataljon sa sektora Zagon—Mušanov Grob na sektor Kremenac (k. 1496)—Kolunsko brdo (k. 1405).

III Proleterska brigada nalazila se na prostoru oko Kalinovika.

XIII Proleterska brigada u 13 časova izvršila je pokret iz Odžaka (Bjelemića) preko Arguta—Dindo na prostorijsku Hutovlje—Kutine. Tri bataljona odmah su krenuli u pravcu Oblja za likvidaciju istoga. Jedan bataljon XIII Proletbrigade ušao je u Obalj, četnici su se bez borbe povukli. Iz Oblja dva bataljona su krenula za likvidaciju Uloga. Bataljoni su došli do blizu mosta kod Uloga gde je na njih neprijatelj otvorio jaku vatru. Usled jake neprijateljske vatre ova dva bataljona se nijesu mogla prebaciti preko mosta na Neretvi. Ova dva bataljona XIII Proletbrigade nijesu uspjela likvidirati Ulog, jer je neprijatelj dobio

⁴ O ulasku te brigade u Kalinovik vidi knj. 27, dok. br. 6.

pojačanje od 25 kamiona sa vojskom od Nevesinja. Bataljoni su se povukli na položaje više Uloga. Neprijatelj u 8 sati zašao je za leđa jednog bataljona i tako su bataljoni bili prinuđeni da se povuku na nove položaje kod Oblja na Štavanj. Borba je vođena na ovim položajima preko celog dana. U 10 sati neprijatelj je pokušao napad na položaje I bataljona, ali je odbijen. U 16 časova neprijatelj u jačini od 100—120 četnika i Nemaca⁵ izvršio je ponovno napad na položaje I bataljona i potisnuo jednu četu.

Neprijatelj je u ovim borbama imao 15 mrtvih i 15 ranjenih vojnika. XIII Proletbrigada imala je 6 mrtvih i 9 ranjenih drugova.

3-VII.

I Proleterska brigada nalazila se na prostoru Kreminski Brdo (k. 1202)—Ribički Vrh (k. 929)—Turjak (k. 1327)—Jasikova Ravan (k. 1252)—Pantelija (k. 1354)—Kremenac (k. 1496)—Grada Brdo (k. 1294). U toku dana vodila je borbu sa neprijateljem u jačini oko 1000 vojnika na sektoru Kremenac (k. 1496)—Mazlina—Jabuka. U borbi su učestvovala 4 bataljona I Proletbrigade. Bataljoni su pred noć odbacili neprijatelja severno od Jabuke prema Previli. Jedan bataljon I Proletbrigade koji se nalazio na Ribičkom Vrh (k. 929) izvršio je napad na Ustikolinu sa severne i sa zapadne strane, dok su delovi III Proletbrigade napali sa juga. Prilikom napada na Ustikolinu bataljon I Proletbrigade nije naišao na neprijatelja, jer je neprijatelj padom prvog mraka povukao se severno od Ustikoline prema Osanici.

XIII Proletbrigada povukla se u pravcu Kalinovika odakle je izvršila pokret u toku noći na sektor Borija—Poljice.

4-VII.

I Proleterska brigada u toku noći između 3 i 4-VII postavila se na liniji Miljevina—D. Budanj—Gradac (k. 909)—Rataj ostavljajući jača odeljenja prema neprijatelju ka Jabuci i severno od Mrežice. Brigada je imala zadatak da obezbedi prostorijsku južno od Rataja i Foče i severno ka Jahorini i Previli a u slučaju teže situacije naslon na Zelengoru. Istog dana brigadi smo izdali naređenje da se prebaci preko Drine u Foču. Istog dana do 20 časova I Proletbrigada se prebacila sa svim svojim delovima na desnu obalu Drine i postavila se na prostorijsku s. Orahovo—Boljoradina.

III Proleterska brigada sa prostorijske Kalinovika prebacila se na prostorijsku između Foče i Ustikoline. Istog dana dva bata-

⁵ Odnosi se na četnike Nevesinjske brigade i na dijelove njemačke 369. legionarske divizije („Vražje“). Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 1, 6 i 12.

ljona III Proletbrigade vodili su borbu sa neprijateljem koji je od Ustikoline nadirao prema Foči. Neprijatelj je odbačen natrag u Ustikolinu.⁶

Neprijateljski gubitci u ovoj borbi bili su 13 mrtvih i 20 ranjenih.

Istog dana I bataljon III Proletbrigade prebacio se na desnu obalu Drine sa zadatkom zatvaranja pravca od Ifsara i Crnog Vrha.

XIII Proleterska brigada u 23 časa izvršila je pokret za Foču. Četnici kod Ocrkavlja zarobili su dva druga i dva konja. A kod Poljica je ranjen jedan drug od četničke zasljede.

5-VII.

I Proleterska brigada sa prostora Orahovo — Boljoradina krenula je na prostor Kovač—Metaljka. Imala je zadatak zatvaranje pravca od Pljevalja prema Čajniču i razbijanje četnika na tom sektoru. I Proletbrigada na ovom sektoru smijenila je jedinice XVII Divizije.

III Proleterska brigada ostavila je dva bataljona na levoj obali Drine za zatvaranje pravca od Ustikoline prema Foči, a ostale delove prebacila je na desnu obalu Drine kod Foče. Uveče i ostala dva bataljona prebacila su se u sastav brigade.

XIII Proleterska brigada do 12 sati prebacila se sa svim svojim delovima na desnu obalu Drine. Odmah posle prebacivanja dobila je zadatak da zauzme položaje Kapak—Goli Vrh—Kršino Brdo—Obradovići koje je kontrolisala II Krajiška brigada XVII Divizije.⁷ Zadatak brigade bio je kontrolisanje pravca Kršino Brdo—Goražde i sprečavanje prelaza neprijatelju preko Drine. Cela brigada zauzela je određene položaje sem I bataljona koji je trebao da posedne Kršino Brdo gde se već nalazio neprijatelj sa kojim je II Krajiška brigada vodila borbu preko dana. I bataljon zauzeo je položaje do samog neprijatelja. Preko noći do borbe nije došlo, već je bilo manje prepuckavanje.

Sektor Foča—Čajniče—Pljevlja

I Proleterska brigada stigla je na određenu prostoriju Kovač—Boljanići.

III Proleterska brigada sa jednim svojim bataljonom u zajednici sa dva bataljona XIII Proletbrigade izvršila je napad na Kršino Brdo. Borba je počela oko 11 časova i trajala je do 19 časova. Neprijatelj se uporno branio, ali posle žestoke borbe neprijatelj je bio proteran preko Drine.

⁶ O neprijateljskim snagama na tom prostoru vidi knj. 27, dok. br. 12.

⁷ Bliže o rasporedu i dejstvu 2. krajiške brigade vidi knj. 27, dok. br. 62.

Neprijatelj je imao 100 mrtvih i ranjenih vojnika.

XIII Proleterska brigada imala je u ovoj borbi 1 mrtvog i 11 ranjenih drugova.

Zaplenjena je jedna nemačka zastava, nekoliko pušaka, municije i ostale razne sitne spreme.⁸

Brigada je zauzela određene položaje Hrasnjača—Dubrave—Potkozara sa zadatkom zatvaranja pravca od Goražda prema Čajniču.

Prateći bataljon ostao je u Foči kao posadna jedinica sa zadatkom čuvanja mosta na Drini i kontrolisanja pravca Brod—Foča—Krčino Brdo. Između 6 i 7 jula jedna neprijateljska kolona došla je od Ustikoline do žel. stanice u Foči. Neprijatelj je držao most na Drini pod bacačko-mitraljeskom vatrom i imao je namjeru da se prebaci preko mosta na desnu obalu Drine, ali Prateći bataljon ga je odbio i naneo mu gubitke od 20 mrtvih i ranjenih.⁹

7-VII.

I proleterska brigada raspoređena je na prostoru Boljanići—Poljane—Metaljka—Poblace sa zadatkom zatvaranja pravca od Pljevalja prema Čajniču i razbijanja četnika na tom sektoru. I bataljon I Proletbrigade vodio je manju borbu sa četnicima na sektoru Gotovuša—Jugovo i posle kraće borbe odbacio neprijatelja za Pljevlja.

III Proleterska brigada od 7 jula do 17 jula nalazila se na prostoru Foča—Krčino Brdo—Kapak—Čajniče. U ovom međuvremenu neprijatelj je iz Goražda pravio češće ispade prema položajima III Brigade ali su uvek bili odbijeni.

Dva bataljona III Proleterske brigade išla su 9-VII u akciju na četnike u pravcu Zaborka—Dupca. Zaplenjeno je nešto stoke i hrane.

Za sve ovo vreme brigada je imala 4 mrtva i 6 ranjenih drugova. Neprijatelju su nanešeni osetni gubitci.

Na sektoru XIII Proleterske brigade bez promena.

Prateći bataljon vodio je celog dana borbu sa neprijateljem koji je pokušavao da se prebaci kod Foče preko mosta. Pred veče neprijatelj je odstupio u pravcu Kalinovika.

Neprijatelj je imao oko 15 mrtvih i ranjenih.

8-VII

Na sektoru I i III Proleterske brigade bez promena.

Neprijatelj u jačini oko 200 vojnika ujutro koristeći maglu prebacio se preko Drine i odbacio delove XIII Proletbrigade sa

⁸ i ¹⁰ Opširnije o toj borbi vidi knj. 27, dok. br. 13, 23, 27, 37 i 40.

⁹ Detaljnije o borbama toga bataljona vidi knj. 27, dok. br. 34 i 41.

Krčinog Brda. Neprijatelj čim je poseo Krčino Brdo počeo se utvrđivati i postavljati žicu oko položaja.

Neprijatelj je imao u ovoj borbi 10 mrtvih i više ranjenih.

XIII Proleterska brigada nije imala žrtava sem dva druga nestala.

Jedna kolona sastavljena od četnika i legionara u jačini do 50 vojnika došla je od Ustikoline do ž. stanice Foča. Prateći bataljon otvorio je vatru na neprijatelja. Neprijatelj je posle kraće borbe razbežao se.

Neprijatelj je imao 4 mrtva i 4 ranjena.

Prateći bataljon imao je 3 mrtva i 3 ranjena druga.

9-VII

Dva bataljona I Proleterske brigade posla su na sektor Zaborak sa zadatkom proterivanja četnika sa te prostorije. Jedan bataljon prilikom izbijanja do linije s. Strmac—Šebrov Grob naišao je na jače četničke snage sa kojima je primio borbu koja je vođena prsa u prsa. Neprijatelj je uspeo da potisne ovaj bataljon sve do linije Vranjača—Rudina. U međuvremenu stigao je još jedan bataljon I Proletbrigade i izbio na liniju Šebrov Grob gde se našao neprijatelju za leđima, brzim i odlučnim napadom posle kraće borbe uspeo da neprijatelja razbije i nanese mu osetne gubitke. Neprijatelj je pobežao u pravcu Rudog.

Neprijatelj je imao 60 mrtvih i ranjenih.

I Proletbrigada imala je 2 mrtva i nekoliko ranjenih drugova.

Zaplenjeno 3 konja, 2 puške, nešto municije i ostale spreme

Neprijatelj sa Krčinog Brda pokušao je ići dalje ali je odbijen. Posle toga neprijatelj je tukao položaje XIII Proletbrigade sa topovima, od čega su imali 1 mrtvog i 1 ranjenog druga. U 24 časa brigada je izvršila sa dva bataljona napad na Krčino Brdo. Napad je trajao sve do 4 sata ujutro. Usled jakog neprijateljskog otpora bataljoni nisu uspeali likvidirati Krčino Brdo.¹⁰

Neprijatelj je imao 10 mrtvih i 28 ranjenih vojnika.

XIII Proleterska brigada imala je 1 teže ranjenog druga.

Od 10 do 13-VII na sektoru cele divizije nije bilo nikakvih promena.

13-VII

Na sektoru I i III Proleterske brigade bez promena.

Neprijatelj u 6 sati ujutro koristeći maglu povukao se sa Krčinog Brda preko Drine na Ustikolinu. a odatle za Goražde. Jedan bataljon XIII Proletbrigade koji je držao položaje kod Osanice dočekao je ovu kolonu i na nju otvorio vatru.

Neprijatelj je imao 10 mrtvih i ranjenih.

Uništen je 1 kamion i ubijeno 10 konja.

14-VII.

I Proleterska brigada izvršila je pokret i postavila se na prostorijsku liniju Lađana—Podpeće—Crnoborje—Kosanica sa zadatkom zatvaranja pravca koji vodi od Pljevalja prema Lever Tari.

XIII Proleterska brigada napustila je položaje Krčinovo Brdo—Kapak—Goli Vrh i krenula na prostor Ječmište—Vakuf—Čelebić gde je prenoćila.¹¹

15-VII.

Na sektoru I i III Proleterske brigade bez promena.

XIII Proleterska brigada izvršila je pokret sa sektora Ječmište—Vakuf—Čelebić na sektor Brvenica—Šljivensko—Hoće vina—Kakmuži.

16-VII.

Tri bataljona I Proleterske brigade vodili su manju borbu sa neprijateljem u neposrednoj blizini Pljevalja.

Neprijatelj je imao 4 mrtva vojnika.

I Proleterska brigada nije imala gubitaka.

Na sektoru III i XIII Proleterske brigade bez promena.

Prateći bataljon krenuo je iz Foče na Negobuđu gde je stavljen pod komandu II Korpusa.

17-VII.

I Proleterska brigada sa tri bataljona organizovala je napad na neprijateljske pretstražne položaje u neposrednoj blizini Pljevalja. Neprijatelja su proterali za Pljevlja.

Neprijatelj je imao nekoliko mrtvih i ranjenih vojnika.

I Proleterska brigada imala je 3 ranjena druga.

Na sektoru III Proleterske brigade i XIII Proletbrigade bez promena.

18-VII.

I Proleterska brigada izvršila je pokret na prostor s. Šarac—Mataruge—Obarde—Vrulja—Maoče—Kovren sa zadatkom zatvaranja pravca od Pljevalja prema Šahovići i od Jabuke prema Šahovići kao i izvođenja diverzantskih akcija na komunikaciji Pljevlja—Jabuka.¹²

Dok se glavnina brigade prebacila na novi sektor, bataljoni koji su ostali na položaju Podpeće—Lađana i čekali smenu jedinica III Proletbrigade vodili su borbu sa neprijateljem na sek-

¹¹ Vidi knj. 27, dok. br. 50.

¹² i ¹⁴ O tome vidi i naređenje Štaba 1. proleterske divizije od 17. jula 1944 (Arhiv VII. reg. br. 50/1, k. 712).

toru Lađana—Rude. Borba je bila oštra i neprijatelj je u ovom napadu upotrijebio i artiljeriju, koja je uspješno tukla sektor Lađana—Kruševo. U ovoj borbi učestvovali su i bataljoni III Proletbrigade koji su smenjivali bataljone I Proletbrigade.

Neprijatelj je imao 12 izbačenih iz stroja — mrtvih i ranjenih.

III Proleterska brigada izvršila je pokret sa sektora Čajniče do Brvenice gde je prenoćila. Jedan bataljon ostao je na prostoru Čajniče sa zadatkom zatvaranja pravca od Goražda a jedan bataljon na Boljanići za zatvaranje pravca od Pljevalja. Ova dva bataljona ostala su na gornjoj prostoriji do 19 jula kada su se povukli u sastav brigade.

XIII Proleterska brigada izvršila je pokret do na prostor Maoče—Vrulja gde je prenoćila.

Sektor Pljevlja—Prije polje—Bijelo Polje

19-VII.

I Proleterska brigada od 19—23 jula nalazila se na istim položajima. U ovom vremenu brigada je izvršila nekoliko diverzantskih akcija na sektoru Mijajlovica—Jabuka. Uništena su dva tenka sa posadom između Mijajlovice i Jabuke.¹³

III Proleterska brigada postavila se na prostoriji Hoćevina—Lađana. Katuni—Odžak—Crnoborje—Vlahovići sa zadatkom zatvaranja pravca od Pljevalja prema Lever Tari. Prilikom smenjivanja I Proletbrigade neprijatelj je napao delove I Proletbrigade, u toj borbi učestvovao je i jedan bataljon III Proletbrigade, koji je došao da izvrši smenu. Borba je vođena u toku celog dana i neprijatelj je koristeći smenu bataljona izašao na položaje, koje je trebalo da posedne III Proletbrigada, tako da je neprijatelj iznenadio V bataljon III Proletbrigade, jer je na samim položajima koje je V bataljon trebao da posedne neprijatelj poslao svoju zasedu.

U ovoj borbi neprijatelj je imao osetne gubitke.

III Proletbrigada imala je 5 mrtvih i 4 ranjena druga.

Neprijatelj je zarobio od V bataljona III Proletbrigade 1 puškomitraljez, 1 „šarac“, 2 puškomitraljeza 7.9 mm i 1 mali engleski bacač.

XIII Proletbrigada izvršila je pokret do na prostor Duge Njive—Kamena Gora—Dubravčići—Miljevići—Kruševo—Gračanica—Brodarevo sa zadatkom zatvaranja pravca od Prijepolja prema Brodarevu i Bijelom Polju.

¹³ Opširnije o dejstvima 1. proleterske brigade u julu vidi izvještaj njenog štaba od 1. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 17/2, k. 713).

20-VII.

Na sektoru naše divizije bez promena.

Pod komandu Štaba naše divizije stavljena je privremeno VIII Crnogorska brigada, koja je ranije bila u sastavu XXXVII Sandžačke divizije. Ona je raspoređena na prostoru Gostun—Bare—Orahovica—Bijelo Polje—Ravna Reka, sa zadatkom da neprijatelj ne pređe na levu obalu Lima.¹⁴

21-VII.

Na celom sektoru naše divizije bez promena.

22-VII.

Na sektoru I i III Proletbrigade bez promena.

XIII Proleterska brigada prebacila je svoja dva bataljona na desnu obalu Lima sa zadatkom razbijanja četnika i milicije i nabavke hrane. Jedan bataljon uveče napao je na Nemce, miliciju i četnike na Rujanskom Guvnu (k. 797), borba je trajala jedan sat. Neprijatelj je imao 4 mrtva i prisiljen je bio da se povuče u pravcu Prijepolja. Bataljon nije imao gubitaka. Jedan bataljon napao je neprijatelja na Seljašnici na parni mlin. Neprijatelj je uz manju borbu povukao se u pravcu Prijepolja. Zaplenjeno je 100 kg. žita.

Gubitci neprijatelja nepoznati.

Bataljon je imao dva lakše ranjena.

Na sektoru VIII Crnogorske brigade bez promena.

23-VII.

Na sektoru I i III Proleterske brigade bez promena.

Dva bataljona XIII Proletbrigade, koji su se nalazili na desnoj obali Lima, napali su četnike i miliciju. Zarobili su 7 četnika i milicionera.

Zaplenili su 4 puške, nešto bombi i municije, oko 500 ovaca, 120 goveda i 15 konja.

Bataljoni nisu imali gubitaka.

I bataljon VIII Crnogorske brigade uputio je dva puškomitraljeska odeljenja da napadnu neprijatelja na položaju iznad s. Negnjevo. Neprijatelj je otvorio jaku vatru i posle jednočasovne borbe odeljenja su se vratila. III bataljon je isto poslao tri puškomitraljeska odeljenja, koja su uspela da izbiju na Obrov i da bace bombe na neprijateljske bunkere, ali je neprijatelj otvorio jaku vatru i odeljenja su se vratila. IV bataljon prebacio je dva puškomitraljeska odeljenja iznad s. Gubovače, borba je trajala dva sata. Neprijatelj je imao 4 mrtva i više ranjenih. Brigada je imala jednog teže ranjenog druga.

24-VII.

I Proleterska brigada od 24 do 29 jula na istom sektoru i bez značajnijih promena. IV bataljon izveo je jednu diverzantsku akciju na četnike na sektoru Otilovići. Bataljon je uspeo da protera četnike iz ovog sela, zapalio školu, mesto četničkog logorovanja i zaplenio od četničkih porodica oko 200 ovaca i nešto goveda.

Na sektoru III, XIII Proletbrigade i VIII Crnogorske brigade bez promena.

25-VII.

Na sektoru naše divizije bez promena.

VIII Crnogorska brigada prebacila se na desnu obalu Lima i napala neprijatelja kod ušća r. Bistrice u Lim do Gradina—Krstac. Jedan bataljon u toku noći ovladao je Obrovom i Gradinom. Na Obrovu su Nemce uhvatili na spavanju, bacili su engleske bombe u rovove, ali nisu eksplodirale. Nemci su pobegli. Zarobljen je jedan Nemač, zaplenjeno više municije, jedan engleski puškomitraljez, nekoliko pušaka i ostale spremne. Ubijen je jedan Nemač i jedan četnik.¹⁵

Ostali bataljoni usljed jake neprijateljske vatre vratili su se na svoje polazne položaje.

Gubitci VIII Crnogorske brigade 6 lakše ranjenih i 1 teže ranjeni drug.

26-VII.

Na sektoru I i III Proletbrigade bez promena.

Dva bataljona XIII Proletbrigade prešla su na desnu obalu Lima sa zadatkom razbijanja četnika, milicije i Nemaca. Jedan bataljon imao je da napadne sa jednom četom G. Stranjane, a sa dve čete s. Mrčkovinu—Milakoviće i Koželj i da nastupa u pravcu Vrhova. Jedan bataljon imao je da napadne sa jednom četom Vrhove (k. 1025) gde se nalazilo oko 60 Nemaca i šuc-policajaca, a sa jednom četom da postavi zasedu severozapadno od s. Mrčkovine i da odseče odstupnicu neprijatelju koji se nalazio na Vrhovima.

Na sektoru VIII Crnogorske brigade bez promena.

27-VII.

Na sektoru I i III Proletbrigade bez promena.

Napad dva bataljona XIII Proletbrigade na desnu obalu Lima počeo je u 4,30 časova i trajao do 17 časova. Neprijatelja

¹⁵ i ¹⁶ Prema informativnom izvještaju Štaba 1. proleterske divizije od 16. jula 1944. na prostoru Pljevlja — Prijepolje — Rudo — Priboj na Limu nalazile su se jedinice 2. planinskog puka njemačke divizije „Brandenburg“ i dijelovi njemačke 7. SS divizije, kao i četnici i milicija (Arhiv VII, reg. br. 10/10, k. 712 B).

nisu uspjeli likvidirati sa Vrhova. Jedan bataljon uspeo je da očisti s. Milakoviće—Mrčkovinu i Koželj. Zarobljen je jedan četnik. Kada je neprijatelj osetio nastupanje bataljona od s. Milakovića pobegao je sa Vrhova u pravcu Lima. U tom bežanju poginuo je jedan nemački oficir i jedan narednik, a dva šuc-policajca su se predala.¹⁶

Neprijatelj je imao 5 mrtvih i više ranjenih, 3 su zarobljena.

XIII Proletbrigada imala je 1 teže i 2 lakše ranjena.

Zapljenjeno je: 1 puškomitraljez 7,9 mm, 8 pušaka. 12.000 metaka, 400 metaka za strojnice, 1 pištolj, 1 dvogled, 40 šinjela, 50 čebadi, 50 šatorskih krila. 100 ručnih bombi, 4 konja, rančeva i veša.

Bataljoni su se uveče prebacili na levu obalu Lima.

Delovi VIII Crnogorske brigade u toku noći između 26 i 27 jula proterali su neprijatelja sa leve obale r. Bistrice od ušća iste u Lim do Savina Polja—s. Dolac—Kurilo (k. 1315)—Mušino Brdo—Raklje—Rakljenski potok—Lim. Neprijatelj se povukao u pravcu Korita—Bare—Visočko.

28-VII.

U toku 28 i 29 jula na celom sektoru bez promena.

30-VII.

I Proleterska brigada održala je smotru uz svečanu manifestaciju povodom odlikovanja brigade Ordenom narodnog oslobođenja. Svečanosti je prisustvovao komesar I Proleterskog korpusa i komandant divizije.

XIII Proleterska brigada uputila svoja tri bataljona na desnu obalu Lima za likvidaciju neprijateljskih grupa i prikupljanje hrane. Dva bataljona prešli su Lim kod Brodareva i krenuli preko Vrhova—Koželja—Milakovića. Neprijatelj u jačini od 3—400 vojnika, većinom Nemaca, bio je zaposeo kuće više s. Milakovići. Jedan bataljon napao je neprijatelja koji je davao jak otpor i nisu ga uspjeli likvidirati. Bataljon se povukao na kose ispod s. Milakovići i zaposeo položaj Koželj—Vrhovi.

Neprijatelj je u ovoj borbi imao 3 mrtva i 6 ranjenih.

Jedan bataljon prešao je Lim ispod s. Sopotnica i izbio u G. Stranjane, gde nije bilo neprijatelja, već se nalazio na položajima više sela.

Delovi VIII Crnogorske brigade napali su neprijatelja u jačini 3—400 milicionera i četnika i oko 200 Nemaca na položajima Visočko—Zaumsko—Pečarska.

Neprijatelj je imao u ovoj borbi oko 50 mrtvih Nemaca, među kojima je nađeno i više podoficira, i 5—6 oficira. Ubijeno je i 5 četnika.

Gubitci VIII Crnogorske brigade 4 mrtva i 6 ranjenih drugova.

Zaplenjeno je: 5 „šaraca“, 1 teški i 3 laka bacača, 30 pušaka, 10 revolvera (parabeluma), 1 mala radio-stanica, oko 35.000 metaka. 2 Šmajsera, 1 protivavionski mitraljez bez zatvarača, 2 fotografska aparata, 1 motocikl, 15 konja sa raznom spremom (hranom, rančevima, ćebadi i šatorskim krilima).

31-VII.

I Proleterska brigada počela je rušenje ceste Pljevlja—Šahovići, a III Proletbrigada Pljevlja—Lever Tara.

Jedan bataljon III Proletbrigade poseo je u toku noći četničke položaje koje oni drže preko dana. Rano u zoru četnici su došli da posednu te položaje ali ih je ovaj bataljon dočekao i ubio je 10 četnika a više ranio.¹⁷

Jedan bataljon XIII Proletbrigade napao je položaje iznad G. Stranjana, koje su držali četnici i milicija. Prilikom privlačenja ovog bataljona neprijatelj je otvorio vatru i počeo da odstupa u s. Gonje. Istog dana neprijatelj je dobio pojačanje i zaposeo visove iznad s. Gonje i Milošev Dol.

Neprijateljski gubitci nepoznati.

XIII Proleterska brigada imala je 1 mrtvog druga.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab
NAČELNIK
ppukovnik,

¹⁷ O rasporedu i dejstvima 3. proleterske (krajiške) brigade u julu vidi i izvještaj njenog štaba od 2. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 23/2, k. 714).

IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. DIVIZIJE OD 13. AVGUSTA 1944
ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O NAPADU NA FOJNICU¹

ŠTAB
X DIVIZIJE V KORPUSA NOVJ
Str. pov br. 110— od 13. VIII. 44.

Operacijski izveštaj
dostavlja se

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

1.— 5 avgusta 1944 godine u 24 časa napali smo neprijateljski garnizon u Fojnici u cilju likvidacije istog.

2.— U ovoj akciji učestvovala su snage VII i IX brigade, s tim što je IX brigada sa tri bataljona napadala neprijatelja u Fojnici, dok su snage VII brigade (tri bataljona) zatvarale pravce od Kiseljaka—Bilalovca i Busovače, kao i od Kreševa.

Jedan bataljon VII brigade bio je na zatvaranju pravca od Bugojna prema Gornjem Vakufu a bataljon IX brigade nalazio se u s. Blagaju.

XVII brigada zatvarala je pravac Rama—Prozor i bila aktivna na komunikaciji Sarajevo—Mostar.

U toku borbe procijenjeno je da je jačina neprijatelja u Fojnici oko 1000 vojnika i da pripadaju „Princ Eugen“ diviziji. Osim toga ovaj neprijatelj raspolagao je sa 6 haubica. Snage neprijatelja koje su učestvovala u prodoru od Kiseljaka i Bilalovca bile su jačine oko 6—700 vojnika „Princ Eugen“ divizije i milicije. Ovaj neprijatelj raspolagao je sa dvije haubice, nekoliko manjih topova i bacača, jedan veći tenk i nekoliko kamiona.²

3.— Snage IX brigade uspjele su da do 14 časova, 6. o.mj. likvidiraju sva spoljna neprijateljska uporišta i da stjeraju neprijatelja u grad. odakle je on počeo da pruža žilav otpor. U toku

¹ Dokumentat (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 11/2, k. 854.

² Odnosi se na jedinice 7. SS divizije „Princ Eugen“. Prema izvještaju Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 11. avgusta 1944. napad na Fojnicu je počeo u 23,30 časova i trajao, sa prekidima, sutradan do 19 časova. Dalje se u izvještaju kaže da su u pomoć došle njemačke jedinice iz Visokog i Sarajeva i da su Nijemci imali gubitke u mrtvima i ranjenim, a da ustaško-domobranske jedinice nisu imale gubitaka. (Arhiv VII, reg. br. 1/3—4, k. 149 e i reg. br. 53/2—16, k. 60). O tome vidi i dok. br. 140 i 142 u ovoj knjizi.

borbe jedinice IX brigade uspjele su da onemoguće neprijatelju upotrebu artiljerije. Dalje napredovanje jedinica IX brigade u gradu zaustavljeno je obzirom na otpor neprijatelja i pojedina uporišta blokirana su. Međutim u 15 časova neprijatelj je probio obruč VII brigade i sa tenkovima i pješadijom nadirao ka Fojnici. Nastupanje neprijatelja prema Fojnici potpomagao je jakom artiljerijskom vatom. Istovremeno jača neprijateljska pobočnica spuštala se u grad sa sjeverne strane, zbog čega su naše jedinice bile prisiljene da se povuku iz grada. Ovo je uslijedilo oko 20 časova.

4.— Obzirom da je IX brigada uspjela da likvidira spoljnu odbranu neprijatelja, da mu je onemogućila upotrebu artiljerije, obzirom na visoku borbenost i elan boraca,³ neprijatelj u gradu u toku noći bio bi likvidiran, jer smo tada mogli da upotrebimo naša protuoklopna oruđa za likvidaciju pojedinih uporišta. Prodor neprijatelja na sektoru VII brigade uslijedio je u glavnom zbog toga što se bataljonska rukovodstva nijesu jače i čvršće založila na svojim zadacima, jer je povlačenje jedinica uslijedilo bez jačeg neprijateljskog pritiska, bez znanja i naređenja svojih štabova. Osim toga štab VII brigade nije predvidio potrebne snage kao rezervu, koju bi prema razvoju situacije mogao upotrebljavati i manevrišući s njima bacati ih na najosjetljivija mjesta. Vod protuoklopnih topova, koji je bio na položajima iznad komunikacije, nije uopšte došao do izražaja, jer je obuhvatnim pokretom neprijatelja bio prisiljen na povlačenje.

U ovoj akciji održavanje veze između VII i IX brigade bilo je vrlo slabo, tako da VII brigada nije bila obaviještena o postignutim uspjesima IX brigade, što je u mnogome uticalo na rad te jedinice.

Smatramo također kao naš ozbiljan nedostatak to da nam naša ob. služba nije mogla da pruži podatke o jačini neprijateljskih garnizona u okolici Fojnice.

5.— Neprijateljski gubitci su 77 mrtvih, 92 ranjena i jedan zarobljen. Naši gubitci: 18 mrtvih, 18 ranjenih i 3 nestala.

6.— Zaplijenjeno je: 2 puškomitraljeza, 4 puške, 200 pušanih metaka, 10 ručnih bombi, artiljerijski instrumenti: baterijski durbin sa nogarima, baterijska busola sa nogarima, transporter i regleta, 10 čebadi, 1 šinjel, 2 njemačke bluze, 1 šatorsko krilo, 1 dvogled.

7.— Uništeno: jedna haubica 105 mm, kare i dosta artiljerijske municije.

³ Opširnije o tome vidi naredbu Štaba 10. NOU divizije od 16. avgusta 1944. o pohvali boraca i starješina za pokazanu hrabrost i umješnost u toj borbi (Arhiv VII, reg. br. 2/8, k. 854 A).

8.— Raspored jedinica: VII brigada na liniji Rastovo—s. Gračanica, za zatvaranje pravca od Travnika i Bugojna u cilju omogućavanja žetve koja je u toku.⁴

IX brigada sa jednim bataljonom s. Jasenik—Požetva a ostale snage ove brigade su na prostoriji s. Šćit—s. Ploča, sa zadatkom razbijanja milicije i sakupljanja žetve.⁵

9.— Nužno je pojačati odgovornost i povećati stručnost⁶ radiotelegrafista kao i šifranata. Stvoriti bolju ob. službu na terenu visočko-fojničkom i čvršće je povezati sa tamošnjim pozadinskim organizacijama. Divizijskom zapoviješću predviđati jače rezervne snage.

10.— Prilog divizijska zapovijest.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar-ppukovnik

Komandant-ppukovnik,

Načelnik-major,

BR. 51

ZAPOVIJEST ŠTABA 11. NOU DIVIZIJE OD 13. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA ČIŠĆENJE ZASELAKA OKO PODGORJA OD NEPRIJATELJSKIH SNAGA¹

ŠTAB XI DIVIZIJE

Str. pov. br. 171

13. VIII 1944. g.

u 19 sati

ŠTABOVIMA V. XII i XVIII BRIGADE

Prema izveštajima koje smo dobili od XVIII, XII i V Brigade, pred XII Brigadom neprijatelj se nalazi na Gradini i Tulovićima i u Poljicu.

⁴ Bliže o rasporedu i dejstvu te brigade vidi dok. br. 123.

⁵ Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade u avgustu vidi izvještaj njenog štaba od 1. septembra (Arhiv VII, reg. br. 41'3, k. 854).

⁶ Riječi „i povećati stručnost“ dopisane su mastilom, latinicom.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 29/1, k. 866.

Po izveštaju V Brigade na sektoru zapadnog djela Podgorja ne nalazi se neprijatelj u zaseocima Odžak, Denkovići i Garići, a prema izveštaju XVIII Brigade neprijatelj je preko Mušića prodro na Breznatu Glavu.²

U vezi s tim izdaje se sledeća

Z A P O V J E S T :

Noćas u toku noći i sutrašnjeg dana treba prečistiti neprijatelja iz sela sjeverno od Banovića, iz Podgorja i Repnika.

U ovoj akciji imaće brigade sledeće zadatke:

XII Brigada: Krenuće sa dva bataljona u pravcu sela Tulovića gde će napasti neprijatelja i očistiti to selo. Sa tim bataljonima će sarađivati sa desne strane sa V Brigodom. Jedan njen bataljon ostaće u Kurtićima i spustiće jednu četu cestom do rijeke Turije.

V Brigada: Krenuće sa tri bataljona i to: Sa jednim bataljonom će preko Stražbenice odsjeći neprijatelja od Tulovića, sa jednim bataljonom preko Denkovića spustiće se na neprijatelja u Mušiće i Bjelkiće. U čišćenju ovoga neprijatelja treba da mu pomogne i bataljon sa Stražbenice. Sa jednim svojim bataljonom kretaće niz Breznatu glavu i sa istočne strane napasti Bjelkiće i Mušiće. Po čišćenju ovoga uporišta krenuti za neprijateljem preko s. Grivice.³

XVIII Brigada: Sa jednim bataljonom krenuće od Bošnjevca u pravcu Nasubašića i napasti neprijatelja koji se po izveštajima nalazi iznad Nasubašića,⁴ po završetku toga zadatka krenuti u Bečiće i Bjelkiće. Po likvidaciji tih uporišta bataljon će se kretati u pravcu Vildove. Jedan bataljon njen krenuće odmah preko Repnika na Vildovu i Litvu sa zadatkom likvidacije neprijatelja na tim visovima ako ga ima, a u koliko ga nema krenuti u Grivice i u Avdićima spojiti se sa snagama V Brigade. Sa jednim bataljonom kretaće kao rezerva i upotrebiti ga tamo gde bude potrebno.

² O neprijateljskim snagama na označenom prostoru vidi dok. br. 128, napomenu 26.

³ Vidi dok. br. 62.

⁴ Vidi dok. br. 55.

Početak akcije u 24 časa 13. o.m.

Ugovoreni znaci: **Kosta — Konjuh.**

Izveštaje slati u štab Divizije gde se sada nalazi. Ovde će se nalaziti i Hirurška ekipa.

Po progonu neprijatelja sa gore pomenutih položaja treba svaka brigada da progoni neprijatelja u svome pravcu. po mogućnosti do Živinica.

U ovoj akciji glavnu ulogu treba da odigraju bataljoni koji će se neprijatelju zabijati iza leđa i vršiti bočne i leđne napade na neprijatelja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar-ppukov.:

B. Đuričić

Komandant-pukovnik:

M. Šiljegović

BR. 52

NAREĐENJE ŠTABA 16. NOU DIVIZIJE OD 13. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA POSJEDANJE POLOŽAJA LUČE — ZAMRŠTEN¹

ŠTAB

XVI UDARNE DIVIZIJE NOVJ

13. VIII. 1944.

Op. 67/44

ŠTABU I. II i IV BRIGADE

1. Prema prikupljenim podacima. pre dva dana u Brod na Drini došla je jedna grupa fašista.² Duž obale Drine u pravcu Šćepan Polja nema neprijateljskih snaga.³

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 101, k. 951.

² U izvještaju isljednika Čajničke četničke brigade od 12. avgusta 1944 (Arhiv VII. reg. br. BH—V—1339) piše da jedinice NOVJ goni jedna njemačka divizija koja s velikom motorizacijom nastupa ka Foči i da druga kolona Nijemaca prolazi kroz Goražde i ide u pravcu Foče da partizanima presiječe put i time im onemogući odlazak, preko r. Drine, u Sandžak. Pored toga, u izvještaju stoji da su Nijemci 10. avgusta razmjeravali i izviđali most kod Foče, pa je, vjerovatno, jedan njihov dio došao u Brod.

³ Prema izvještaju Fočanske četničke brigade od 10. avgusta 1944, ona je tada posjela taj dio obale r. Drine (vidi dok. br. 40, objašnjenje 2).

U Foči se nalaze četnici, koje će prema izveštaju I Korpusa u toku noćasnje noći napasti njegove jedinice u cilju stvaranja mostobrana za naš prelazak.⁴

2. U toku sutrašnjeg dana naše jedinice zadržaće se na ovom sektoru, da bi videli ishod borbe za Foču, kao i da bi uhvatili vezu sa VI Proleterskom divizijom.⁵

Naša divizija zauzeće položaj iznad Luče—Zamršten.⁶

U vezi toga naređujemo:

3. II brigada odmah će posesti položaje iznad Zamrštena i Luča i to: k. 1089 (iznad Čukurovine), k. 1022 (iznad Prosjeka i Basarića), k. 956 (iznad Kruševa) i put kojim smo došli od Vrbnice za Luče.

Ove položaje uporno držati i svaki pokušaj neprijatelja energično odbiti, ne dozvoljavajući ni po koju cenu da se neprijatelj probije u pravcu Zamrštena i Luča. Najmanje jedan bataljon uvek držati u rezervi na pogodnom mestu odmah na položaju, tako da se može upotrebiti za manevar gde to bude potrebno.

4. IV brigada postaviće se sa glavninom svojih jedinica na položajima: put koji vodi od Vrbnice za Selo, odnosno za Luče—Oštra Glava (trig. 1392)—k. 1269. Najveću pažnju obratiti na položaj Oštru Glavu, koji položaj utvrditi i posesti sa više automatskih oruđa i odakle ne dozvoliti neprijatelju približavanje našim položajima od pravca Vrbnice. Oštra Glava je ključ položaja iznad Zamrštena i Luča. Jedan svoj bataljon držati u rezervi na raskršnici puteva iznad zaseoka Sela.

Neprijatelju ne dozvoliti ni po koju cenu da se probije u pravcu sela Luče i održavati vezu sa jedinicama II i I brigade.

⁴ Po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 11. avgusta 1944. Štab 1. proleterskog korpusa je uputio dva bataljona da 13. avgusta zauzmu Foču i obezbijede mostobran i prihvati 12. korpusa i 6. proleterske divizije. Ali pošto su Nijemci kod Foče posjeli obalu r. Drine jakim snagama, to je 14. avgusta Vrhovni štab naredio da se prihvati izvrši na odsjeku Foča — Bastasi. Međutim, do prihvata nije došlo, jer su Nijemci i taj odsjek posjeli. Opširnije o tome vidi knjigu depeša Štaba 1. proleterskog korpusa za period od 1. jula do 21. septembra 1944. str. 64—87 (Arhiv VII, reg. br. 33 l. k. 372).

⁵ O toj diviziji vidi dok. br. 72.

⁶ Pošto je 16. NOV divizija izvjesno vrijeme provela na teritoriji Crne Gore, tj. na prostoru Ljubina — s. Mratinje — Pivska planina — Durmitor, to su naređenja njenog štaba od 16. i 17. avgusta objavljena u III tomu (knj. 8, dok. br. 75 i 80).

5. I brigada sačinjavaće divizisku rezervu i postaviće se sa dva bataljona iznad sela Brajkovac, odnosno na prostoru između k. 1023 i k. 887, odakle kontrolisati pravce i puteve koji vode od Zakmura, Trbušča i Drine. Ostale jedinice držati kod Vjetrenika (trig. 1474). Na samom Vjetreniku isturiti više automatskih oruđa i ukopati se za odbranu.
6. Štabovi brigada shvatiće najozbiljnije svoje zadatke i sa puno predanosti i samopregora pristupiti izvršenju. *Postavljanje jedinica izvršiti do svanuća*, obilazeći lične položaje
 Svu stoku i konje pre zore skloniti u šumu i kuhinje udaljiti od jedinica, jer je verovatno da će neprijateljska avijacija biti aktivna u toku ovih dana. Ujutru se ne smije videti ni jedan konj van šume niti vatra oko kuća i na otvorenom zemljištu.
7. Jedinice XXXVI divizije će se postaviti dijelom u selu Čurevu, radi zatvaranja doline Drine od pravca Broda, a dijelom u selu Mrkalj radi zatvaranja pravca od Tjentišta.
8. Ponovo podvlačimo da štabovi brigada najozbiljnije shvate svoje zadatke.
9. Štab divizije će se nalaziti na putu (odnosno raskrsnici puteva) iznad Sela. Štab II brigade održavaće radio vezu sa štabom divizije svakog sata, počev od 8 časova ujutru, a štab IV brigade redovno radio vezu, plus stalnu kurirsku. To isto važi i za I brigadu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab divizije,

Načelnik,
 potpukovnik
Per. Grujić

IZVJEŠTAJ ŠTABA SREDNJOBOSANSKE DIVIZIJE OD 13. AVGUSTA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O FORMIRANJU 18. SREDNJOBOSANSKE NO BRIGADE¹

ŠTAB
NOVE DIVIZIJE NOVJ-e²
Pov. br. 1
Dne 13 augusta 1944

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

Prema naređenju Štaba 5 Korpusa NOV Jugoslavije formirana je nova...³ brigada.⁴ u okviru ove divizije. Ljudstvo ove jedinice sastavljeno je iz V (poljskog) bataljona XIV brigade, Prnjavorskog partizanskog odreda i, po jedne čete iz Motajičkog i Tešanjско-Tesličkog partizanskog odreda. Brigada ima četiri bataljona i ustrojena je prema propisima o formiranju brigada NOV Jugoslavije.

Brojno stanje ljudstva, naoružanje i oprema prikazano je u brojnom stanju,⁵ a potrebe su opisane u mesečnom izveštaju Štaba Korpusa za mesec juli 1944 godine.⁶

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamenik komandanta, major,

Komandant, ppukovnik
Đurin⁷

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 30/6, k. 458 A.

² Riječ je o Srednjobosanskoj NOU diviziji, koja je 21. decembra 1944. dobila naziv: 53. NOU divizija (vidi knj. 27, dok. br. 124).

³ Tačkama je označeno mjesto gdje je bio upisan broj XVIII, koji je u originalu precrtan mastilom.

⁴ Riječ je o formiranju 18. srednjobosanske NO brigade. Pripreme za njeno formiranje otpočele su još početkom jula 1944. a samo formiranje izvršeno je u drugoj polovini toga mjeseca (tačan se datum ne zna). Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 124.

⁵ Vidi dok. br. 79.

⁶ Vidi dok. br. 76 i 79.

⁷ Đurađ Predojević Đurin

IZVJEŠTAJ ŠTABA 13. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 13.
AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI U
JUŽNOJ HERCEGOVINI¹

ŠTAB
XIII HERC. N.O.U. BRIGADE
XXIX UD. DIVIZIJE
Op. p. br. 104
13-VIII-1944 g.
s. Kubaš

ŠTABU XXIX HERC. UDARNE DIVIZIJE NOV
JUGOSLAVIJE

Štab Južnoherc. partizanskog odreda potvrđuje podatke o Stocu gdje sada ima manji broj Švaba. Nije se ustanovilo koliko ih tačno ima, a naše mišljenje da Stolac drži najviše jedan švapski bataljon. 12 o. mj. oko 20 kamiona Švaba i ratnog materijala otišlo je iz Stoca u pravcu Domanovića.² Putnici koji se vraćaju iz grada prepričavaju da u Stocu nema onoliko artiljerije i vojske koliko je ranije bilo. U Stocu i Poplatu bilo je oko 200 četnika ljubinjско-stolačkih. Ovi su posljednjih dana češće sa manjim odjeljenjima i po grupicama dolazili do Žegulje i redovno se vraćali istog dana. Nazad nekoliko dana kroz Stolac je prošao bandit Salatić³ sa jednom grupom od oko 100 četnika i uputio se je prema Nevesinju pravcem Kozice—Stjepankrst. Salatić je došao preko Ljubinja u vreme naših borbi sa Švabama na ovom sektoru.

U Ljubinje — opštinu stigao je ovih dana bandit Mirko Kovačević sa oko 300 četnika iz Bileće. O ovome nas je blagovremeno izvjestio Štab Sitničkog bataljona.⁴ a sada nam to isto potvrđuje Štab Južnohercegovačkog partizanskog odreda. Četničke bande ove, kao i one u Stocu po našem mišljenju imaju namjeru da se spoje na prostoriji Ljubinja kako bi sa jačom snagom uspješnije sprovodili mobilizaciju. Ovi izrodi služe se svakojakim lažima i govore da preuzimaju vlast od Njemaca i da će im uskoro doći srbijanski četnici.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 13/2, k. 1144 II.

² Odnosi se na dijelove njemačke 369. legionarske divizije — „Vražje“ (vidi knj. 27, dok. br. 1, 84 i 158).

³ Danilo

⁴ Vidi dok. br. 33.

Po obavještenjima preko Štaba Južnog odreda na prostoriji Ljubomira bandit Sava Kovač vrši mobilizaciju, a ka Trebinju i Sumi takođe se osjeća živost kod četnika po pitanju mobilizacije. O sličnome smo obavješteni iz Mostarske Kotline.

Po sigurnijim podacima u samom Mostaru ima vrlo malo Švaba. Ukupno uzevši Mostar je nazad nekoliko dana imao jedva oko 1.800 vojnika. Redovno prolaze vozovi sa materijalom i vojskom prema sjeveru. Ranije je Mostar imao veliki broj protivavionskih topova, a sada drugovi tvrde da ih ima samo 8. I topovi su odvučeni prema sjeveru.

Prostorija Dubrava je takođe oslabljena u pogledu neprijateljske vojske i čitav cilj sastoji se u tome da osiguraju komunikaciju Mostar—Domanovići—Stolac. Uz ovu komunikaciju postavljeno je na više mjesta pored ceste nekoliko postaja čiji ukupni zbir snaga može biti oko 200 ustaša i Švaba. Sem ovoga na Domanovićima ima oko 150 „totočaca“.

Pristigle su nam neke vjesti po kojima su Švabe koncentrisale jače snage u Imotskom i Metkoviću i navodno namjeravaju odatle vršiti ofanzivne operacije prema srednjoj Dalmaciji. Po tim podacima ovi u Imotskom došli su od Splita, a mi od ranije imamo podatke da je prema Metkoviću odlazilo nešto Švaba od Čapljine.⁵

Uspješno odbijanje švapske ofanzive⁶ od strane naše Divizije imalo je pozitivnog odraza na čitavoj ovoj prostoriji, a naročito se ovo ispoljava u Neretljanskoj Kotlini. Muslimanske mase naročito su odskočile u pogledu energičnosti u stavu prema okupatoru i njegovim slugama, te se svuda primjećuje jača pomoć našoj vojsci. Javno se govori među Muslimanima da je došlo vrijeme kada svi trebaju ići u partizane. Osjeća se poboljšanje i kod Hrvata, bar onog poštenog dijela. Okupator čini krajnje napore u sprovođenju opšte mobilizacije kojoj se malo ko odaziva. Nastalo je opšte utrkivanje policije, agenata i vojske ko će više uhvatiti ljudi. Mostar je naročito ovo ispoljio. Poslije ubistva Šimića⁷ ustaše su preuzele vlast u Mostaru i velika hapšenja su u jeku. Kruži vijest da Švabe napuštaju ovu prostoriju i da trebaju vlast do Neretve predati četnicima a preko Neretve ustašama.

⁵ O neprijateljskim snagama i njihovom dejstvu na toj prostoriji vidi: tom V. knj. 30.

⁶ O tome vidi dok. br. 7. 11 i 13 u ovoj knjizi i knj. 27, dok. br. 91. 146 i 158.

⁷ Franjo Šimić, ustaški general, ubijen je 9. avgusta 1944. godine u Mostaru. Vidi izvještaj Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 35.7—5, k. 145) i dok. br. 143 u ovoj knjizi.

U vezi izvještaja o mogućnostima mobilizacije na terenu Dubrava gdje su naši drugovi sa terena već prikupili oko 35 boraca, i na osnovu zahtjeva drugova iz Oblasnog komiteta KPJ za Hercegovinu. Čede⁸ i Fiće,⁹ uputili smo u Dubrave komandanta našeg „1“ [bataljona] kapetana druga Mrgana Omera. On će, kapetan Mrgan, tamo biti na privremenom bavljenju sa zadatkom da pojača mobilizaciju i da vojnički održi i učvrsti već postojeću jedinicu. Na osnovu izvještaja koji će nam kapetan Mrgan podnijeti o stanju i mogućnostima mobilizacije u Dubravama kao i na osnovu vašeg mišljenja koje očekivamo od vas po ovome donijecemo daljne odluke. Kapetana Mrgana u dužnosti komandanta 1 bataljona zastupa poručnik drug Milan Bjelogrić, zamjenik komandanta našeg „4“. Mišljenja smo da nikako ne bi trebalo bar za sada kapetana Mrgana za stalno uzimati iz naše brigade, jer je neophodno potreban za naš 1 bataljon. Ovu izjavu učinili smo bez vašeg rješenja u cilju postizanja boljeg uspjeha u mobilizaciji u Dubravama.

Južnohercegovački partizanski odred ima sličan raspored kao i ranije. Uspješno je djelovao u posljednje vrijeme.¹⁰ Imamo sa njim čvrstu vezu.

Sa Štabom XII brigade takođe sarađujemo i dobro smo povezani.¹¹

Sitnički partizanski bataljon krstari po prostoriji Sitnice i Vranjske i dobro nas obavještava.

Partizanska četa „Savo Belović“ orijentisana je prema Dubravama i manevriše na prostoriji Rotimlja—Klepetuša—Hrgud.

Danas i u toku slijedeće noći sa naša 3 bataljona prebacićemo se na prostoriju Radimlja—Kapavica odakle ćemo zajedno sa bataljonima Odreda koncentrično napasti bande u ljubinjским selima. Po razbijanju i nabavci hrane vratićemo se na prostoriju Vlahovići—Ubosko.¹² Naš Omladinski bataljon ostaće na Hrgudu. U normalnim prilikama mi bi se u Ljubinju bavili dan-dva.

Naši bataljoni poslije 7 o. mj. nijesu imali borbi sem manjeg sukoba sa neprijateljskim izviđačkim dijelovima od Stoca koje smo redovno natjerali natrag u garnizon.¹³ Priličan broj

⁸ Čedo Kapor

⁹ Feriđ Čengić

¹⁰ Bliže o rasporedu i dejstvu toga odreda vidi dok. br. 42 i 73.

¹¹ Vidi dok. br. 65.

¹² Vidi dok. br. 64.

¹³ Bliže o tome vidi izvještaj Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 35/7—2, k. 145).

dezertera povratio se je¹⁴ a ponešto i uspjevamo mobilisati. Obavješteni smo da je na putu za našu brigadu nekoliko desetina boraca iz Mostara i okoline.

U našoj brigadi nalazi se 15 Poljaka sa jednim poljskim oficirom. Vrlo su borbeni i disciplinovani partizani. Obavješteni smo da iz švapskih logora treba izaći još jedna do dvije desetine Poljaka. Ranije našim pismima i zalaganjima terenskih radnika izvučeno je oko 10 Poljaka i ti su u toku ofanzive upućeni do toga Štaba. Ovi se nijesu povratili kod nas i saznali smo da su raspoređeni u jedinice XI brigade. Ukoliko je moguće povratite nam ove Poljake, kada bi mi formirali jednu četu Poljaka i priključili je jednom od naših bataljona.¹⁵ Smatramo da bi se na taj način postigla veća borbenost ovih boraca, kao i da bi se moglo više uraditi u političkom uzdizanju Poljaka. Pre svega mi bi dobili 3 četu u jednom od naših bataljona koju do sada nemaju. Ovo je naročito želja samih Poljaka koji bi svoju jedinicu prozvali imenom nekog svog narodnog junaka, te bi oni i dalje nastojali da okupljaju poljske borce. Mi smo mišljenja da ne može biti nikakve štetnosti uslijed grupisanja ovih.

Danas smo primili poštu od vas sa dva protivbunkerska bacača. Nijesmo dobili nikakvo vaše pismo o situaciji na drugim sektorima i eventualnim direktivama, te mislimo da je kurir poštu negdje zaboravio, zagubio ili nije uopšte odaslana.

Molimo rešenje po pitanju druga Muje Tucakovića, i da li ćete nam poslati dinamo stroj za punjenje akumulatora koji smo vam skoro uputili sa telegrafistom Jablanovskim. Nama je potreban ovaj stroj jer nemamo čim puniti akumulatore.

Jedan član našeg Štaba ostaće na prostorijsi Dabra za veze u vremenu dok mi sa glavninom budemo u Ljubinju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik politkoma: (M. P.)
Anđelić Novak

Komandant-major:
Danilo Komnenović

¹⁴ Odnosi se na mlađe borce koji su, nenaviknuti na teške borbe i nedovoljnu ishranu, na svoju ruku odlazili svojim kućama (vidi knj. 27, dok. br. 119).

¹⁵ Do formiranja pomenute čete nije došlo.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 18. HRVATSKE BRIGADE OD 13. AV.
GUSTA 1944. ŠTABU 11. NOU DIVIZIJE O BORBI NA PRO-
STORU MUŠIĆI—VIDOVA GLAVA—LITVA¹

ŠTAB
XVIII. N.O.U. BRIGADE
Položaj, 13. avgusta 1944.

ŠTABU XI. N. O. U. DIVIZIJE

Položaj

Primili smo Vaš dopis u 12 časova i 43 min.² Naše jedinice nalaze se na slijedećim položajima:

- I. bataljon Kozlečak.
- II. bataljon Tanka Kosa—Zelemboj.
- III. bataljon Mujića Kosa.
- IV. bataljon na kosama Bečića i Sinanovića.

Neprijatelj³ jutros ponovo napada naše položaje iz pravca Jelenak—Vidova Glava. Artiljerija bije negdje iz Omazića. Selo Repnik nalazi se pod kontrolom naših jedinica.

U jučerašnjoj borbi nismo imali gubitaka, sem jednog lakše ranjenog. Ishod ove borbe koja je počela od jutros od 9 časova nije nam poznat. Kad stignu izvještaji javićemo Vam.

Naša brigada u pokretima od Kulaša pa dovde nije imala gubitaka kako u borbama tako i zbog dezerterstva. Od brigade je samo otpao dio II. bataljona, koji je sa zamjenikom komandanta bataljona bio odsječen na komunikaciji Srnice—Gračanica. Tu se nalazi 38 boraca sa 7 puško-mitraljeza i 8 pikavaca. Od tih jedan je zamjenik komandanta bataljona, dvojica komesara čete, dvojica pomoćnika, rukovodioci SKOJ-a u bataljonu, a svi ostali su dobrim djelom skojevci i članovi partije. Tu se nalazila i grupa udarnika II. bataljona od koje se izvukao samo njen rukovodilac i to ranjen. Preko Tuzlanskog odreda⁴ pokušali smo da uhvatimo vezu sa ovom grupom i sta-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 563, k. 866.

² Vidi dok. br. 51.

³ i ⁹ O neprijateljskim snagama vidi dok. br. 128 (napomenu 26) i dok. br. 144. 147. 149 i 150.

⁴ Redakcija ne može tačno naznačiti teritoriju na kojoj se Tuzlanski odred tada nalazio, jer nije pronašla dokumente njegovog štaba iz tog perioda. Međutim, u istorijatu ovoga odreda (Arhiv VII. reg. br. 20/5,

vili smo im u zadatak da ...⁵ ukoliko uhvate vezu s njima, provedu svojim vezama na lijevu obalu rijeke Spreče. Odvajanjem ove grupe II. bataljon, koji je u posljednje vrijeme bio najbolji i najudarniji naš bataljon, potpuno je podriven, jer je ova grupa sačinjavala kičmu bataljona.⁶

Ostali bataljoni su prošli kroz sve ove pokrete bez ikakvih gubitaka i bez dezerterstva. Međutim juče oko 9 časova komesar brigade je poslao intendanta III. bataljona sa puško-mitraljeskom desetinom, zatim intendanta IV. bataljona također sa puško-mitraljeskom desetinom u sela Ivovići. Mekići u cilju prikupljanja hrane, do ovoga časa nije nam poznato šta je bilo sa ovim ljudstvom, jer se još nikome nisu javili. Ukoliko nisu uspjeli da se pripoje nekoj drugoj jedinici naše Divizije, onda su ili propali, ili otišli prema Birču. Ako ih nema u V, ili XII, onda ćemo ih uzeti kao izgubljene.⁷ Poslije toga i ova dva bataljona su nam okrnjena.

U selu Crnči dali samo V brigadi dva vodiča poznavao terena Vučjak—Trebava. Do ovoga časa oni se još nisu vratili.

Stanje u brigadi uopće nije slabo, moral je dobar, ali se gubitak ovih ljudi i oružja osjeća u punoj mjeri, jer je brojno stanje i onako bilo malo.

Sto se tiče ishrane u sadašnjem momentu može se reći da je ona vrlo loša, jer i pored držanja Repnika mi se tu apsolutno ne možemo ishranjivati, pošto hrane uopće nema. Ako je nešto i bilo, to su odnijele naše jedinice koje su nedavno dolazile u ova sela. Ako budemo i dalje ostali ovdje, trebaće samo još dva dana pa da otpočne gladovanje. Sva zalaganja prilično su besplodna.

Ništa nam ne javljate o opštoj situaciji, o Vašoj procjeni neprijateljskih snaga, kao ni o procjeni situacije od III. Korpuse.

k. 1625) piše da je on u periodu april — jul 1944. pretrpio osjetne gubitke i da mu se brojno stanje smanjilo na oko 40 boraca, koji su djelovali na sektoru Srebrenik — Rašljani. Dalje se u istorijatu kaže da je u avgustu 1944, zahvaljujući radu partijskih organizacija na terenu, došlo do dezertiranja novomobilisanih vojnika iz 13. SS divizije, od kojih je veći broj pristupio Tuzlanskom odred (a nešto i drugim jedinicama NOVJ), te je ovaj odred narastao na oko 200 boraca. O tome ima podataka i u izvještaju Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 25. avgusta 1944. gdje u vezi s dezertiranjem vojnika iz sastava 13. SS divizije „Handžar“ piše:

.6. VIII u 0300 sata, 116 vojnika SS-postrojbi sa položaja kod Tuzle pobjeglo je u šumu, da se pridruže komunistima. Upućena potjera ubila je 3 vojnika i 2 uhitila, dok je ostalima uspjelo pobjeći.“ (Arhiv VII. reg. br. 2/3—18. k. 149 e).

⁵ Na tom mjestu original je oštećen.

⁶ i ⁷ Redakcija nije mogla da ustanovi da li su se pomenuti borci kasnije priključili toj brigadi.

Dalje, niste nam javili kako je moglo doći do napada neprijatelja na naše položaje iz pravca gdje su se trebale nalaziti jedinice V. i XII. brigade.⁸

Neprijateljske snage koje su juče nastupale na naše položaje brojale su oko 3—400 boraca (S.S.-ovaca i četnika).

Ovoga časa dobili smo izvještaj o ishodu bitke koju je vodio naš IV. bataljon. Neprijatelj u jačini 6—700 ljudi⁹ napao je naše položaje iz pravca: Mušići—Vidova Glava—Litva. Poslije žestoke borbe neprijatelj je uspio da jednim djelom izađe na Breznatu Glavu.

Naši gubici su: jedan teško ranjen (zamjenik komandanta bat.) i još nekoliko lakše ranjenih. Artilerija stalno tuče naše položaje, samo sada mnogo tačnije nego juče.

V brigada se još ne javlja iako joj neprijatelj, kako javljaju naši s položaja, okreće leđa u nastupanju prema našim položajima.

Naši bataljoni su zadržali iste položaje, samo se IV. pomjerio na prve kose više Repnika (zaseok Nasubašići).

Hitno nas o svima novostima obavjestite, a mi ćemo se starati da Vas o svemu blagovremeno obavještavamo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za štab:
Politkom-major:
Buđoni¹⁰

⁸ Bliže o rasporedu i dejstvu pomenutih brigada vidi dok. br. 62 u ovoj knjizi i izvještaj Štaba 11. NOU divizije od 15. septembra 1944. (Arhiv VII, reg. br. 44/4, k. 866).

¹⁰ Teufik Selimović Buđoni

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 21. BRIGADE OD 13. AVGUSTA 1944.
ŠTABU 28. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI U SJEVERNOM
DIJELU SREDNJE BOSNE¹**

ŠTAB XXI UDARNE BRIGADE
NARODNO - OSLOBODILAČKE VOJSKE
JUGOSLAVIJE

Br. sl.

Dana: 13. VIII. 1944. god.

ŠTABU XXVIII UDARNE DIVIZIJE

Dostavljamo Vam opširniji pregled našeg rada i kretanja od kako smo se odvojili od Divizije.²

Organizacija samog puta preko Babje Gore bila je dosta dobra. No jedna stvar koju smo mislili da je prebrođena osveđivala nam se u putu. To je ono kompromitovanje naše namjere sa čamcima kod Vučjaka. Na putu nam nije niko izostao sve dok nismo došli na prugu. Na pruzi smo morali da se probijamo i onda je izbila prva kriza. T. j. borci koje smo dobili iz odreda nisu još većinom bili u borbi tako da je izbila među njima gužva. Tu gužvu su iskoristili špekulanti koji su se spremali na dezertiranje i otišli su. Karakteristično je da je najviše dezertiralo baš iz Požeške Kotline. Dalji put i prelaz preko Save je bio dobar. Organizacija prelaza i ako smo imali svega 4 gumena i tri mala drvena čamca bila je dobra i mi smo brigadu prebacili za 5 sati rada. Jedno sat nakon prelaza posljednjeg ešalona naišla su dvojica borna kola i Čerkezi³ te otvorili vatru iz brzometnog topa i mitraljeza. Mi smo im odgovorili. Prema potpuno provjerenim podacima koje smo pokupili kada smo bacili informativce preko ubili smo 2 i više ranili. Prema nepotvrđenim podacima bilo je više mrtvih. Iz Srbca je brigada krenula prema cesti Pr-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 18/2, k. 1138.

² Vrhovni štab NOV i POJ je još početkom jula 1944. naredio 6. korpusu da pripremi jednu diviziju za prebacivanje u Bosnu. U vezi s tim naređenjem je 17. jula, po naređenju Glavnog štaba Hrvatske, 21. brigada krenula na put i kod Srpa se 24. jula prebacila preko rijeke Save u srednju Bosnu. Kasnije, 13/14. septembra, u srednju Bosnu se prebacio i Štab 28. NO divizije sa 17. i Brodskom brigadom (vidi knjigu primljenih i predatih depeša Štaba 28. NOU divizije, list 45, 48. i 69, u Arhivu VII, reg. br. 6/4, k. 1125).

³ Odnosi se na pripadnike 1. kozačke konjičke divizije (vidi knj. 27, dok. br. 179).

njavor—Klašnice a komesar. Geco¹ i Bato² bili su kod divizije u Prnjavoru.³ Očekivala se ofanziva pošto je neprijatelj kretao iz svih pravaca sa jačim snagama. U to vrijeme brigada odnosno jedna četa tukla se sa četnicima Jošavačke brigade i ubila 4 a jednog zarobila koji je naknadno po ratnom sudu osuđen na streljanje. Tom prilikom ubijen je načelnik te brigade Petar Aleksić. U selu Dubravi vođene su dvije borbe sa četnicima koji su napali na naš drugi bataljon. Oba puta su uz gubitke odbijeni i natjerani u bijeg. Tu smo imali i jednu tešku borbu u susretu sa jakim njemačkim i čerkeskim snagama koje su nadirale iz više pravaca dok su četnici napadali sa leđa. Teren nam je bio nepovoljan. Jedinice smo izvukli i imali smo pri tome 5 mrtvih i 24 ranjena. Četnike smo proganjali ispred sebe i kretali smo se u pravcu Sr. Šnjegotine. Kod Milovog Brda ponovo smo dočekani od četnika i odbili smo ih. U Sr. Šnjegotini smo srediili ranjenike i tražili mogućnost da ih se otpremi do bolnice 11 divizije. Tu nam je od rana umro Arapin.⁴ 4. VIII kad smo srediili ranjenike i kada je kolona trebala kretati napala nas je Jošavačka brigada. U toj borbi poginuo je komandir 2 čete IV bataljona mali Nidžo,⁵ i još dva druga a dva ranjena... VIII ponovno nas dočekali četnici kod Gajeve i odbili smo ih. 8. VIII imali smo borbu sa četnicima Crnovrške brigade kod Devetine gdje se i sada nalazi naš II bataljon i ubili smo 1 a više je ranjeno jer je kod groblja nađena veća količina krvavih zavoja i vate. U bitki sa Njemcima i Čerkezima sigurno je utvrđeno da smo ubili 30—45 a mnogo ranili jer su sva kola okoline mobilisali za prevoz. Divizija računa prema svojim informacijama da smo ubili mnogo više jer su se Čerkezi u Prnjavoru žalili na naše bacače koji su ih tukli i na svoje gubitke, no mi to nismo uzeli u rezultat jer nismo mogli tačno da ispitamo. Ovih posljednjih dana nalazimo se na liniji Devetina—Dragovići—Papažani—Martinac i uznemiravamo četnike i vršimo konfiskacije i hranimo se na teret četnika. Sada će se krenuti na liniju Derventa—Doboj. Zadatak nam još nije poznat.

¹ Gedeon Bogdanović Geco, načelnik Štaba 28. NOU divizije

² Mihailo Javorski, obavještajni oficir 28. NOU divizije

³ U tom mjestu se tada nalazio Štab Srednjobosanske NO divizije. Sedmog avgusta 1944. je 21. brigada u operativnom pogledu stavljena pod komandu Štaba Srednjobosanske divizije, gdje je ostala sve do polovine septembra, kada je ponovo ušla u sastav 28. NOU divizije. Vidi knjigu primljenih i predatih depesa Štaba 28. NOU divizije, list 51, 69. i 70. u Arhivu VII, reg. br. 6 4. k. 1125.

⁴ Muhamed Džotram Arapin, rođen u Oranu, Alžir, bio je 1. avgusta 1944. ranjen, a umro je 4. avgusta. Vidi spisak poginulih boraca i rukovodilaca 21. brigade 28. NOU divizije za avgust 1944 (Arhiv VII, reg. br. 4/2. k. RP—39).

⁵ Nikola Stanišić je poginuo 4. avgusta 1944. u s. Spasevićima.

Sa partiskim organizacijama imamo vezu i oni su nam pomogli da se upoznamo sa prilikama na terenu kao i o načinu represalija prema četnicima i njihovim familijama tako da nećemo padati u političke greške.

Ishrana jedinica bila je slabija u Šnjegotini jer je to 100% četnički kraj. No ovdje u Župi vršimo konfiskacije i tako se jedinice ishranjuju. Jedini je problem sol.

Sol se može dobiti samo za rakiju. Sada vršimo konfiskaciju rakije i nju menjamo za sol, — a uz to i borci malo gucnu. Cigareta ima koliko hoćeš, samo je oskudica u novcu. Duhan se također nabavlja za borce i uglavnom nije kriza. Borci imaju uvijek nešto za pušiti.

Šta radimo? Vojnički se radi po planu, s tim što se prorađuje i taktika ratovanja protiv četnika, t. j. taktika gerilskog ratovanja.

Politički se radi Seljačko pitanje i Ustav. Već su održana neka predavanja o seljačkom pitanju i kod boraca postoji veliki interes. Diskusije su žive. Ustav je takođe rađen i za njega postoji interesovanje. Dalje se politički radi pitanje četnika, odnos prema narodu i manjinama⁹ kojih ovdje ima više nego igde. Sada smo dobili brošuru o II zasjedanju Zavnobiha te će i to da se proradi sa borcima. Jedno se može konstatirati da je interes za rad veći nego što je bio dok smo bili preko. Oživili su kulturno-prosvjetni rad a uz to se živo uči i zabavni program jer prilike na ovom terenu to traže. Bosanci ti vole skečeve i programe. S tim je najlakše okupiti narod na skup. Sada pripremamo niz zborova sa narodom a i sa drugovima iz komiteta ćemo ići na zborove na kojima će oni vršiti smenu i izbor novih odbora.

Borci vole ganjati četnike i uživaju kada bježe a to je gotovo uvijek pojava da bježe ko ludi čim im se prifuri. Mnogi borci Srbi koji su ranije bili u nedoumici po pitanju četničke izdaje danas otvoreno na sastancima kažu da su ranije sumnjali kada su im govorili o izdaji ali da su se ovdje potpuno u to uverili kada su vidjeli da su četnici zajedno sa Čerkezima palili i silovali i uvijek nas napadaju s leđa.

Sa ranjenicima je malo teže. Postoji samo jedna bolnica koja je mala i pretrpana tako da bolesnici odnosno ranjenici leže svuda bez velike pomoći. Osim toga put sa ranjenicima je krvav.

Sa sanitetskim materijalom smo upravo očajni. Nemamo ni zavoja ni joda a da ne govorim o injekcijama tetanusa i gas-

⁹ Riječ je o Poljacima i Čehoslovacima koji su živjeli u sjevernom dijelu srednje Bosne. Poljaci su tada imali i svoju jedinicu (vidi knj. 25. dok. br. 87).

gangrene koja je ovdje potrebnija nego igdje drugdje. Hirurga nemamo, tako da se i mi sami nalazimo pred vrlo teškim problemom sa ranjenicima. Bojimo se da ćemo imati mnogo više gubitaka baš zbog toga što nemamo stručnog osoblja i materijala.

Isto tako nam je veliki problem što smo pošli bez sekcija. Ovdje za nepoznatog rukovodioca je veoma teško jer su sve čuke varljive. A u ratovanju protiv četnika ne možemo upotrebiti bataljon nego čete. Durbina isto nemamo i to je stvar koja je potrebna. Puno puta se varamo kada vidimo kolone pa mislimo da li su naši ili ne.

Štampa. Svaka četa izdala je četne novine i po nekoliko zidnih. Bataljonske novine biti će gotove u svim bataljonima do 15 a tada će izaći i brigadne koje će uglavnom imati sadržaj problema sa ovog terena.

Izdajemo lepo opremljenu biografiju Tita. Skupljamo kulturne priloge i njih ćemo objaviti, tako da skupimo sve ono što se može ovdje davat.

To bi otprilike bio pregled našeg boravka i rada u Bosni.

Drug Bato će Vam ostalo usmeno prikazati. Ako možete pomognite nas.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
Šrempf Franjo¹⁰

Komandant. major
Dušan Kreća

¹⁰ Franjo Šrempf je 16. septembra 1944. umro od zadobijenih rana.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 14. AVGUSTA 1944.
ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA NA PROSTORU
OKO RIPČA, PRIJEDORA I LJUBIJE¹**

ŠTAB
IV DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.

Str. pov. br. 418
Dne 14-VIII. 1944 g.

Operativni izveštaj o
akcijama od 7—12 ov.
mj.

ŠTABU 5. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Op.

Izveštavamo vas o akcijama koje su izvršile jedinice ove
divizije u vremenu od 7—12. VIII. 1944. godine.—

Noću 7/8-VIII.

IV bataljon VIII brigade postavio je zasjedu na cesti između Ripča i Pritoke (Bijelo Brdo). Na zasjedi je bio manji dio snaga, a veći dio snaga bataljona bio je na bočnim osiguranjima prema Ripču i Kosi. Oko 6 sati ujutro naišla je kolona od 7 kola i 3 konjanika, a štitilo ih je oko 30 neprijateljskih vojnika. Ova kolona je kretala od Bihaća prema Ripču i vozili su hranu. Zasjeda je otvorila vatru na neprijateljsku kolonu i tom prilikom neprijatelj je pretrpio gubitke. Usljed brze neprijateljske intervencije, kao i artiljerijske i bacacke vatre naše snage su se povukle.²

Gubitci neprijatelja 8 mrtvih i 5 ranjenih
Ubijeno 10 teglećih konja i dva jahaća.

Zaplenjeno: 2 karbina, 7 šinjela, 1 bluz-a, 3 veša, 2 čebeta.

Noću 8/9-VIII.

Izviđačka četa XI KNOU brigade izvršila je napad na želj. stanicu Ljeskare na pruzi Prijedor—Ljubija. Stanicu je branilo 10 milicionera. Napad je bio iznenadan, tako da neprijatelj nije opalio ni jednog metka.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 29/2, k. 769.

² Vidi dok. br. 140.

Gubitci neprijatelja 8 mrtvih i 1 zarobljen.

Plijen: 1 puškomitraljez, 6 pušaka i 1 telefonski aparat.

9. VIII. 1944.

Neprijateljska kolona u jačini od 100 vojnika (ustaše i milicija) krenula je 9 o. mj. iz Ljubije prema Briševu u pravcu položaja II bataljona XI brigade. Neprijatelj je naišao na zasjedu i po nepotvrđenim podacima pretrpio gubitke od 8 ranjenih i 3 mrtva, a potom se povukao u Ljubiju. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Istoga dana jedna neprijateljska kolona kretala je od Ljubije prema Tromedi. Jačina kolone od 30 do 40 ustaša. Neprijatelj je otkrio zasjedu I bataljona XI brigade i blagovremeno se razvio za borbu. Posle kraće borbe neprijatelj je otstupio za Ljubiju uz gubitke od 1 mrtvog. Naši gubitci 1 ranjen. Plijena nije bilo.³

III bataljon VI brigade postavio je zasjedu na Topića Brdu i u selu Čela, radi hvatanja četničkih grupica koje vršljare tim terenom. Na zasjedu u Čeli naišla je jedna grupa od 30 četnika od Baltinih Bara, a druga grupica četnika došla je ovoj zasjedi s leđa. Zasjeda se je povukla. Odmah je uslijedila neprijateljska intervencija iz Prijedora i to jedna kolona u pravcu Čela, druga grupa u pravcu Topića Brda i treća kolona prugom preko Baltinih Bara. Bataljon je primio borbu i ista je trajala 3 sata, nakon čega neprijatelj se je povukao u Prijedor. Gubitci neprijatelja 10 ranjenih. Naši gubitci 1 ranjen. Dvojica neprijateljskih vojnika podlegli ranama. Plijena nije bilo.⁴

11. VIII. 1944.

III bataljon VI brigade sa minerskim odeljenjem postavio je zasjedu na pruži Pri-

³ Prema bojnoj relaciji 4. lovačkog zdruga za septembar 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1/12—3, k. 112 a) u Ljubiji se nalazila grupa „Arent“ (I. bataljon 383. puka 373. legionarske divizije „Tigar“, 4. bojna 8 ustaškog zdruga i jedan vod 11. topničkog sklopa), te je, vjerovatno, borba vođena s njenim dijelovima.

⁴ U Prijedoru su se tada nalazili dijelovi 7. lovačke pukovnije, te je svakako riječ o njima (vidi dok. br. 136).

Operativni izveštaj
 o akcijama od 7-12
 ot.mj.

STABEL 5 KORPUS NOV JUGOSLAVIJE
 Op.

Izveštavamo vas o akcijama koje su izvršile jedinice ove Divizije u
 vremenu od 7-12.VIII.1944 godine.-

Noću 7/8-VIII. IV Bataljon VIII brigade postavio je zasjedu na cesti između
 Ripta i Pritoke /Bijelo Brdo/. Na zasjedi je bio manji dio
 snaga, a veći dio snaga bataljona bio je na bočnim osiguranjima
 prema Riptu i Kosi. Oko 6 sati ujutro naišla je kolona od
 7 kola i 3 konjenika, a stajilo ih je oko 30 neprijateljskih
 vojaka. Ova kolona je kretala od Bihaca prema Riptu i vodili
 su hranu. Zasjeda je otvorila vatru na neprijateljsku kolonu
 i tom prilikom neprijatelj je pretrpio gubitke. Uslijed brze
 neprijateljske intervencije, kao i artiljerijske i bacne
 vatre naše snage su se povukle.

Gubitci neprijatelja 8 mrtvih i 3 ranjenih.
 Ubrjeto 10 teglećih konja i dva jahača.
 Zaplenjeno: 2 karabina, 7 sinjela, 1 bluzna, 3 veša, 2 sebesta.

Noću 8/9-VIII.

Ispitajna četa XI KMU brigade izvršila je napad na
 željezničku stanicu Ljeskare na pruzi Prijedor-Ljubija. Stanicu je
 branilo 10 milicionera. Napad je bio iznenadan, teko da neprijatelj
 nije opalio ni jedan metak.

Gubitci neprijatelja 8 mrtvih i 1 ranjen.
 Plijen: 1 puško-mitraljez, 6 pušaka i 1 telefonski aparat.

9.VIII.1944

Neprijateljska kolona u jačini od 100 vojnika /ustasa
 i milicija/ krenulo je 9 o.m. iz Ljubije prema Bristu u pravcu
 položaja II bataljona XI brigade. Neprijatelj je naišao na
 zasjedu i po nepotvrđenim podacima pretrpio gubitke od 8
 ranjenih i 3 mrtvih, a potom se povukao u Ljubiju. Naši her
 gubitke prije toga nije bilo.

Istoga dana jedna neprijateljska kolona kretala je od
 Ljubije prema Trojedju. Jačina kolone od 30 do 40 ustasa. Neprijatelj
 je otkrio zasjedu I bataljona XI brigade i blagovremeno
 se rasvio na borbu. Posle kraće borbe neprijatelj je ot-
 stupio na Ljubiju uz gubitke od 1 mrtvog. Naši gubitci i ran-
 njen. Prije toga nije bilo.

III bataljon VI brigade postavio je zasjedu na Topica
 Brdu i u selu Čela, radi hvatanja četničkih grupa koje vr-
 šljare tim terenom. Na zasjedu u selu naišla je jedna grupa
 od 30 četnika od Baltinih Bara, a druga grupa četnika došla
 je ovoj zasjedi slijedi. Zasjeda se je povukla. Odmah je usli-
 jedila neprijateljska intervencija iz Prijedora i to jedna
 kolona u pravcu Čela, druga grupa u pravcu Topica Brda i treća
 kolona preko Baltinih Bara. Bataljon je priao borbu
 i ista je trajala 3 sata, nakon čega neprijatelj se je povukao
 u Prijedor. Gubitci neprijatelja 10 ranjenih. Naši gubitci 1
 ranjen. Dvojica neprijateljskih vojaka podlegli ranama. Plije-
 na nije bilo.

11.VIII.1944.

III bataljon VI brigade sa minerskim odelenjem postavio
 je zasjedu na pruzi Prijedor-Ljubija između željezničke sta-
 nice Baltine Bare i mosta na Zegru. U zasjedi bio je jedan po-
 jačan vod sa minerskom grupom. Ostatak snaga bio je na bočnim
 osiguranjima sa zadatkom da onemogući četnike da dodju zas-
 jedi i a ledja, kao da i omogući zasjedi povlačenje. Vor je

jedor—Ljubija između željezničke stanice Baltine Bare i mosta na Žegru. U zasjedi bio je jedan pojačan vod sa minerskom grupom. Ostatak snaga bio je na bočnim osiguranjima sa zadatkom da onemogući četnike da dođu zasjedi iza leđa, kao da i omogući zasjedi povlačenje. Voz je naišao tačno u 8 sati od Prijedora za Ljubiju i sastojao se od lokomotive, 3 zatvorena i 1 otvorenog vagona. Minerai su upalili minu kabl mašinom, te je od eksplozije uništena lokomotiva i dva vagona, te ih odbacila od pruge oko 20 metara. Vod je izvršio juriš na srušeni voz u kome je bilo 35 mrtvih vojnika a u vozu su nađena još nekoliko ranjena vojnika i civila.

Naši gubitci jedan mrtav i 1 ranjen.

Zaplenjeno 6 karabina, 2 pištolja i 200 puščanih metaka.

Plijena je još bilo ali se nije mogao izvući.

Noću 11/12. VIII.

III bataljon XI KNOU brigade krenuo je da izvrši napad na neprijateljsko uporište kod tunela u Dubočaju. Neprijatelj je ovo uporište dobro utvrdio i pojačao ga, kao i pojačao opreznost poslije napada izviđačke čete XI brigade na želj. stanicu Ljeskare. Iz ovih razloga napad nije izvršen ali je bataljon u povratku iste noći izvršio napad na neprijateljsko uporište u selu Zecovi, u kojima ima oko 40 ustaša i milicionera. U borbi su ubijena 4 ustaše koji su ostali, dok je broj ranjenih nepoznat. Naši bez gubitaka.

Iste noći dio snaga II bataljona XI KNOU brigade napao je neprijateljsko uporište Raljaš. Neprijatelj je proteran u Ljubiju. Gubitci neprijatelja 3 mrtva. Naši gubitci 2 ranjena. Plijen: 4 karabina. 3 šinjela i 400 puščanih metaka.

U TOKU OVE BORBE JEDINICE OVE DIVIZIJE IMALE SU:

1) Gubitci:

a) neprijateljski: 69 mrtvih

15 ranjenih

1 zarobljen

85 izbačeno iz stroja

- b) vlastiti: 2 mrtva
6 ranjenih
- 2) **Plijen:** a) oružje: 1 puško-mitraljez, 18 karabina, 2 pištolja
b) municija: 600 pušanih metaka
c) oprema: 10 šinjela, 1 bluza, 3 para veša, 2 ćebeta i 1 telefonski aparat.
- 3) **Uništeno:** 1 lokomotiva, 2 vagona. Ubijeno 8 tovarnih i dva jahaća konja.

4) **Raspored jedinica:**

Raspored jedinica ove divizije isti kao i u zadnjem izvještaju,⁵ sem što se štab Divizije nalazi u selu Miljevci.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
ppukovnik,

(M. P.)

Komandant pukovnik,
Petar

BR. 58

IZVJEŠTAJ ŠTABA 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 14. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O BORBAMA NA PROSTORU AVTOVAC—SAMOBOR—GAT¹

ŠTAB
XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
O. pov. broj 403
Dana 14-VIII-1944 g. u 11 čas.
Kamenjače

ŠTABU XXIX U. DIVIZIJE

Dostavljamo vam izvještaj o stanju i radu naše brigade.
Prema dobivenim podacima neprijateljske snage u Gacko i neposrednoj okolini su sledeće: Švaba „vražje“ divizije oko 150

⁵ Vidi dok. br. 28.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 24/1, k. 1144 II.

sa dva topa i dva bacača teška. Municije za topove i bacače imaju u dovoljnoj količini, što se zaključuje iz skoro svakodnevnog gađanja na naše položaje.²

Četničke bande su u glavnom na prostoru Gacko—Miho-ljača—Avtovac izuzev bande Avdalovića³ koje se nalaze na Ste-penu—Šarića Grede. kao i jedan dio na sektoru Fojnica—Ju-govići.

Poslednja dva dana neprijatelj je bio neaktivan prema nama. Jučer poslije podne saveznički avioni su bacili nekoliko bombi na Gacko. Rezultat bombardovanja do sada nam nije poznat.

12 o. mj. oko 11 časova bande Avdalovića sa Stepen, potpo-mognute sa jednim teškim bacačem i jednim topom, napale su naš 4 bataljon na položajima Kobilja Glava—Kita, od pravca Džodžina Gomila i Razbijeno Korito, odakle su bande poslije nekoliko časova borbe bile odbačene nazad ka Stepenu. Istog dana oko 18 časova oko 250 bandita sa oko 60 Švaba i oko 50 milionera napali su na naše položaje na Gat—Milatovica kao i od Samobora prema Garevi s namjerom da bi zauzeli Gat, borba se je nastavila i trajala je sve do 22 časa, kada su bande zajedno sa Švabama i milicijom povraćene nazad ka Avtovac—Šarića Grede—Stepen. Ovaj napad potpomogao je jedan top sa prostora Međulići kao i dva bacača od Pusto Polje. Prethodno je skoro čitavi dan tukla artiljerija na pomenute položaje. Gu-bitci neprijatelja nisu nam tačno poznati ali se saznaje da su imali oko 4 mrtva Švaba, od kojih je nađen jedan podoficir na položaju na Vršac—Gat kojega nijesu uspjeli da odnesu. Kod četničkih bandita i milicije gubitci nam nijesu poznati ali je bilo nekoliko ranjenih. što se vidi po tragovima krvi kuda su bje-žali. Mi nijesmo imali gubitaka. dok smo imali jednog teže ra-njenog druga. starijeg vodnika druga Borišu Babića, i tri lakše ranjena. od kojih jedan politički delegat voda i jedna bolni-čarka — svi iz 3 bataljona. dok je borac iz 2 bataljona. Zaplije-njeno je od neprijatelja nekoliko bombi od teškog bacača i ne-koliko ručnih granata. Naknadno smo saznali da su bande u borbi 10 o. mj. sa našim 1 bataljonom imale 4 mrtva a ne jed-nog kako smo vas ranije izvijestili.⁴ Također smo obaviješteni da su Kuljani⁵ bili dobili zadatak da sadejstvuju u ovom napadu

² Vidi dok. br. 41.

³ Mirko

⁴ Borba je vođena protiv četnika Gatačke brigade. Opširnije o njima vidi operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa, str. 124—129 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—9336).

⁵ Odnosi se na muslimansku miliciju iz Kule Fazlagića (vidi dok. br. 161).

12 o. mj., prema Kobiljoj Glavi. Ovo naređenje su dobili od Švaba. Međutim, kako smo obaviješteni, nijesu ovo naređenje htjeli da prime ni izvrše, te je u vezi toga švapska komanda iz Gacko odmah obavijestila njihovu diviziju u Mostaru za ovo neizvršenje, našto ih je ova divizija opunomoćila da ih razoružaju u koliko ne bi izvršavali njihova operativna naređenja, te je među Kuljanima nastalo komešanje. Jedan četnik rodom iz Njivica koji je do sada bio u Avdalovića bandi, izbjegao je i javio se našem 4 bataljonu i priča da treba da ih još izbjegne 6 koji se tamo nalaze. Ovaj priča da je kod četnika vrlo slab moral i svakim danom postaje sve slabije stanje u četničkim redovima.

Na prostoru Kalinovik—Foča nema naših snaga, dok snage neprijatelja ne znamo, izgleda da su u Kalinovik samo četnici. Takođe stanje prema Nevesinju ne znamo, dok povremeno neprijatelj saobraća komunikacijom Gacko—Nevesinje. Ovaj broj Švaba koji se sada više pokazuju u Gacko nego što smo vas to ranije obavještavali došli su iz Nevesinja prije neki dan sa nekim kolima koja sakupljaju veće količine sijena za transportovanje.

11 o. mj. nehotično se je ranio komandant 2 bataljona drug Slavo Skender u lijevu ruku kroz dlan, imenovani je išao u divizijsku bolnicu gdje mu je ruka stavljena u gips i sada se nalazi u bataljonu. Ranio se je pištoljem sam.

Sada smo dobili izvještaj od našeg 1 bataljona koji je na sektoru Lipnika da je jutros rano počela da tuče artiljerija njihove položaje kao i da se neke manje grupice pokazuju od pravca Jasenika kao i od pravca Miholjača—Mulje prema njihovom položaju, moguće je da će bande nešto ispoljiti dejstva prema njima. Do sada se još borba ne čuje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Špiro Srzentić

(M. P.)

Komandant kapetan
Jovan R. Andrić

Načelnik štaba, poručnik
Smajo Balalić

IZVJEŠTAJ ŠTABA 12. KRAJIŠKE BRIGADE OD 14. AVGUSTA 1944. ŠTABU 11. NOU DIVIZIJE O DEJSTVU NA PROSTORU KOTOR-VAROŠ—TESLIĆ U JULU¹

ŠTAB
XII. KRAJIŠKE NOU BRIGADE
Str. pov. op. broj: 92/44.
14. avgusta 1944. godine
P o l o ž a j

Mjesečni operacijski
Izvještaj dostavlja

ŠTABU XI. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Izvještaj o akcijama ove brigade u julu mjesecu:

1. VII. 1944. god. *Snage III. bataljona* napale su neprijateljsko uporište Bilice. Ubijena su 2 neprijateljska vojnika, a broj ranjenih je nepoznat. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo. Ostale jedinice ove brigade kontrolisale su dodjeljene im sektore.
- 2—9. VII. 1944. *Snage ove brigade* nisu imale dodira i borbe sa neprijateljem, već su kontrolisale dodjeljene im položaje.
9. VII. 1944. g. *Snage II. i III. bataljona* ove brigade, sa nekim snagama V. i XIV. brigade, napale su neprijateljski garnizon Teslić, koji je bio jako utvrđen i ograđen žičanom preprekom, kroz koju je puštena električna struja. Ubijeno je 43, a ranjeno preko 35 neprijateljskih vojnika i oficira. Naši gubici: 6 mrtvih i 13 ranjenih. Plijen: 2 topa, 3 teška minobacača, 2 mala minobacača, 4 teška mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 190 pušaka, 10 strojnica, 10 pištolja, te veća količina odjeće i obuće.²
Ostala dva bataljona su bili: jedan je štitio divizijsku bolnicu u Šipragama, a drugi zatvarao komunikaciju Maslovare — Kotor Varoš i nisu imali dodira sa neprijateljem.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 43/4, k. 866.

² Opširnije o borbama za oslobođenje Teslića vidi knj. 27, dok. br. 26, 36 i 47 i dok. br. 131 i 139 u ovoj knjizi.

- 10—18. VII. 44. *Snage ove brigade* nisu imale dodira i borbe sa neprijateljem, već su kontrolisale dodjeljene im sektore.
19. VII. 1944. g. *Snage ove brigade* i 1 bataljon XIV. brigade napali su neprijateljski garnizon Kotor Varoš, koji je bio jako utvrđen i ograđen bodljikavom žicom. Ubijeno je 300, a ranjeno mnogo neprijateljskih vojnika, čiji se broj nije mogao tačno ustanoviti. Naši gubici: 9 mrtvih i 58 ranjenih, od kojih je 6 teže. Plijen: 1 karabin, 120 metaka, 5 ručnih bombi, 2 opasača i 2 torbice. Grad nije zauzet jer je neprijatelj bio jako uporan i zabarikadiran u izrađenim fortifikacijskim objektima, a prilaz istima je vrlo jako otežan.³
- 20—27. VII. 44. *Snage ove brigade* nisu imale borbe sa neprijateljem, već su kontrolisale dodjeljene im položaje.
27. VII. 1944. g. *Snage III. i IV. bataljona* dočekale su neprijateljsku kolonu koja se kretala od Žepča za Teslić. Ubijeno je 29 a ranjeno veći broj neprijateljskih vojnika, čiji se broj nije mogao tačno ustanoviti. Naši gubici: 1 mrtav i 1 lakše ranjen. Plijena nije bilo.⁴
- 27—31. VII. 44. *Snage ove brigade* bile su u stalnom pokretu u vezi postojećeg naređenja štaba divizije i nisu imale borbe sa neprijateljem.⁵
31. VII. 1944. g. *Snage ove brigade* sa snagama V. i XVIII. brigade bile su napadnute od jakih neprijateljskih snaga čiji se broj nije tačno mogao ustanoviti, a koje su imale za cilj da osujete naš prelaz preko rijeke Bosne. U ovoj borbi ubijeno je 203 neprijateljska vojnika, a neprijatelj je imao i veći broj ranjenih, čiji broj se nije mogao tačno ustanoviti. Naši gubici: 2 mrtva i 13 ranjenih.⁶
Plijen: 1 pištolj.

³ Detaljnije o napadu na Kotor-Varoš i o neprijateljskim gubicima vidi knj. 27, dok. br. 92 i 170.

⁴ Vidi knj. 27, dok. br. 175, 176 i 177.

⁵ Bliže o tome vidi knj. 27, dok. br. 121 i 127.

⁶ Zbog takve situacije prelazak je odgođen za 7/8. avgust, kada su se pomenute jedinice prebacile iz srednje u istočnu Bosnu. Opširnije o tome vidi dok. br. 25, 39, 128, 129, 130, 132 i 133.

JEDINICE OVE BRIGADE U TOKU JULA MJESECA IMALE SU:

- 1.) **Gubitci:**
 - a) neprijateljski: 577 ubijenih
50 ranjenih (za ostalo se ne zna)
166 zarobljenih

793 svega izbačeno iz stroja.
 - b) vlastiti: 17 poginulo
84 ranjeno.
- 2.) **Plijen:**
 - a) oružje: 3 teška minobacača, 2 topa, 1 ručni minobacač, 4 teška mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 10 strojica, 11 pištolja, 161 puška.
 - b) municija: 20120 metaka, 100 ručnih bombi, 100 mina.
 - c) oprema: 230 pari odjela, 50 pari cipela i mnoge druge sitne spremne.
 - d) ostalog: 1 radio-stanica, 1 telefonska centrala.
- 3.) **Uništeno:** 1 električna centrala i sva donja postrojenja Destilacije drva d.d.

4.) **Raspored jedinica:**

31. VII. 1944. u 20 čas.

Od 31. jula t.g. jedinice bile u stalnom pokretu.

5.) **Zaključci:** U toku mjeseca jula 1944. godine jedinice ove brigade dale su dosta vidne rezultate, obzirom na jačinu same brigade i da u istoj imade još dosta mladih boraca koji nisu prošli kroz težu vatru, zbog čega još nemaju dovoljno iskustva da koriste ratne vještine.

U zadnje vrijeme opaža se da neprijatelj pribjegava čak i u napadu izradi fortifikacijskih objekata, da bi izbjegao većim svojim gubicima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar major,
Milutin⁷

(M.P.)

Komandant major,
Mile⁸

⁷ Vujović

⁸ Vučenović

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 15. KRAJIŠKE BRIGADE OD 14. AVGU-
STA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O BORBI NA PRO-
STORU KLUPE, BOŠNJACI I HAN-KOLA¹**

ŠTAB
XV. KRAJIŠKE BRIGADE
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA
NOVJ
Op. pov. br. 271.
14/VIII 1944 g.

ŠTABU XXXIX. DIVIZIJE V. KORPUSA OP.

Položaj

Snage naše brigade nalaze se na položajima Han Kola. I. ba-
taljon nalazi se selo Kneževići. zatvara pravac B. Luka—Sitnica
u visini K. 515 (Mukvir), djelovima svojih snaga posjeda rovove
kod Kasarne.

III. bataljon nalazi se na položaju Han Kola, sa djelovima
svojih snaga posjeda K. 519 (Kuvelj) a djelovima posjeda rovove
kod Zagorca.

II. bataljon nalazi se na prostorijski Borkovića—Piskavice.²

Ujedno vas izvještavamo da smo 12-VIII-1944 g. vodili bor-
bu sa neprijateljskim snagama dvije sat. ustaša i jedan bataljon
četnika (Vukajića) na položajima Piskavica—Bošnjaci. Nepri-
jatelj je rano izjutra napao na položaje našeg II bataljona, gde
se vodila borba dva sata, u istoj borbi učestvovao je i naš III
bataljon. Borba je vođena na položajima Klupe—Bošnjaci.
Neprijateljske snage su bile iz garnizona Ramića i Dra-
gočaja. sastav neprijatelja ustaše i domobrani. Neprijatelj je
odbijen na stare položaje, dok naše snage su se povratile u stari
logor. Gubitci neprijatelja u toj akciji su nepoznati, dok naši
jedan mrtav i jedan ranjen. Do plijena nije došlo.³

13-VIII. Izvršili smo pokret sa našim III. bataljonom na
Han-Kolima⁴ gde smo se sukobili sa četnicima.⁵ Četnici su

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 27/3, k. 1270.

² U vremenu od 1. do 11. avgusta 15. krajiška brigada je imala
nekoliko manjih sukoba sa četnicima. O tome vidi izvještaje njenog štaba
od 4. i 9. avgusta 1944. i izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 6. septembra
1944 (Arhiv VII, reg. br. 14/2, 22/2. k. 1265).

³ Vidi dok. br. 151.

⁴ Vidi dok. br. 48.

⁵ Odnosi se na četnike 1 brigade Bosansko-krajiškog korpusa (vidi
dok. br. 75).

bili jaki 5 bataljona, i isti su posjedali rovove kod Kasarne i li-
jevo rovove kod Zagorca kao i Kuvelj (K. 519). Borba je prim-
ljena u 7 časova i vođena je do 13 časova. Neprijatelj u toj borbi
imao je 8 mrtvih i više ranjenih, naši gubitci 1 mrtav i 3 ra-
njena. U ovoj akciji nije učestvovao Zmijanjski odred ni kao
naš I. bataljon pošto u to vrijeme nismo bili uhvatili vezu sa
istima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pom. politkomesara
Lazar Gajanović

(M.P.)

Komandant kapetan,
Erceg Radomir

**NAREĐENJE ŠTABA 1. PROLETERSKE DIVIZIJE OD 15.
AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA BRIGADA DA SE PRIKUPE
NA PROSTORIJI ZAPADNO OD KOMUNIKACIJE PLJEVLJA
— KOSANICA RADI PREBACIVANJA PREKO LIMA KA
ZLATIBORU I GOLIJ¹**

ŠTAB
I PROLETERSKE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE
Pov. br. 471
15 avgusta 1944
u 22 č.

I PROLETERSKE BRIGADE
III PROLETERSKE BRIGADE
Š T A B U : XIII PROLETERSKE BRIGADE
VIII CRNOGORSKE BRIGADE
V SANDŽAČKE BRIGADE

Situacija:

Neprijateljske snage koje su bile koncentrisane u Istočnom
Sandžaku, u dolini Zete i u Metohiji otpočele su sa prodorima²
na sektoru II Korpusa i ove Divizije. Do sada neprijatelj je ovla-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br.
52/1, k. 712.

² Riječ je o njemačkim snagama (1. brdskoj diviziji, 2. puku „Bran-
denburg“, 14. puku 7. SS divizije i legiji „Kremler“). Opširnije o njiho-

dao Beranama, Andrijevicom i dospeo na desnu obalu Tare od izvornog dijela do planine Bjelasice.

Razvoj situacije na našem sektoru u glavnom je poznat.

Na sektoru Grahovo—Nikšić neprijatelj je malo aktivan i nije imao uspeha.³

Na sektoru Kalinovik—Foča—Goražde nalazi se jača neprijateljska grupa čiji se delovi nalaze i na desnoj obali Drine od Foče ka Bastasima.⁴

Po dosadanjim obaveštenjima na sektoru Lima od ušća pa ka Rudo—Uvac—Priboj nalaze se samo četničke jedinice.⁵

Naš zadatak:

Izbeći neprijateljsko ofanzivno dejstvo na ovom sektoru preduzimajući manevar prebacivanja preko Lima ka prostoriji pl. Zlatibor—Golija planina.⁶ (Ovaj pravac našeg manevra mogu znati samo članovi štabova brigada).

U vezi sa ovim predvideli smo prikupljanje svih naših jedinica ka našem levom krilu, ka prostoriji zapadno od komunikacije Pljevlja—Kosanica, odakle preduzeti pokret preko Čehotine i ceste Čajniče—Pljevlja ka novom sektoru.

Za prikupljanje i izvršenje ovog manevra potrebno je izvesti vreme za koje moramo sigurno zatvarati pravac Pljevlja—Lever Tara, a tako isto i obezbediti za prikupljanje prostoriju

vom dejstvu vidi tom III, knj. 8, dok. br. 63—73 i 356 kao i knjigu „Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945“, knj. 2 (drugo izdanje), str. 266—271.

³ Opširnije o tome vidi tom III, knj. 8.

⁴ Na tom sektoru su tada dejstvovala snage njemačke 7. SS divizije „Princ Eugen“, dijelovi ustaško-domobranskog 8. posadnog zdruga, četnici Drinskog korpusa i milicija. Opširnije o tome vidi: dok. br. 160 u ovoj knjizi, izvještaje Čajničke četničke brigade od 12. i 16. avgusta i četničke Komande fočanskog sreza od 14. avgusta i obavještenje komandanta Drinskog četničkog korpusa od 15. avgusta 1944. o prelasku u napad prema Uvcu (Arhiv VII, reg. br. BH—V—1339, 1364, 1357 i 1358).

⁵ Prema informativnom izvještaju Štaba 1. proleterske divizije od 4. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/9, k. 712), na tom prostoru je bilo oko 2.000 četnika Drinskog korpusa. Pored toga, u izvještaju se detaljno govori o rasporedu neprijateljskih snaga u Sandžaku.

⁶ Radi izvođenja toga manevra. Vrhovni štab NOV i POJ je 15. avgusta 1944. izdao naređenje Štabu 1. proleterskog korpusa da izbjegne obuhvat u Sandžaku i da se, po evakuaciji ranjenika avionima za Italiju, zajedno sa 8. crnogorskom brigadom prebaci preko r. Lima u pravcu 37. NOU divizije i manevriše na sektoru Zlatibor — Golija. a o tome izvijesti komandanta 12. korpusa NOVJ. Vidi knjigu primljenih i poslatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa za period od 1. jula do 21. septembra 1944, list 73 (Arhiv VII, reg. br. 33/1, k. 372). O dolasku 1. proleterskog korpusa, odnosno 1. proleterske divizije na taj sektor vidi tom I, knj. 11, dok. br. 6, 15, 28 i 29.

Kruševo—Kakmuži—Hoćevina—Brvenica—Meljak—Gradac. Da ne bi otkrili tu prostoriju i dalji pravac manevra, sa izvesnim snagama pokrivaćemo i pravac Pljevlja—Kovren.

Za izvršenje ovog zadatka

n a r e đ u j e m o :

1.— Sa našom Divizijom predviđeni manevar izvršiće i VIII Crnogorska brigada⁷ i novoformirana V Sandžačka brigada.⁸

2.— Prelaz Čehotine i komunikacije Čajniče—Pljevlja izvršiće cela grupa u jednom maršu u toku noći 17/18 o.m.

Čehotina će se preći na otseku Gradac—Brvenica, a komunikacija Čajniče—Pljevlja na sektoru Metaljka—Kovač—Boljanići—Gotovuša.

Detaljnije naređenje za ovaj pokret dobiće se naknadno.⁹

3.— U cilju obezbeđenja prikupljanja grupe i obezbeđenja manevra daju se sledeći zadaci:

ZA 16 AVGUSTA

XIII Proleterska brigada u toku ovog dana glavninu brigade prikupiće na levoj obali Čehotine na prostoru s. Maoče, ostavljajući u toku ovog dana zaštitne čete na prostoru Mataruge—Ljutići—Kozica—Vrulja. Padom mraka sa celom brigadom otpočet pokret tako da do zore 17 o.m. cela brigada bude na pro-

⁷ Štab 2. korpusa NOVJ je 24. februara 1944. izdao naredbu za formiranje 8. crnogorske brigade, a 29. februara za formiranje 37. NOU divizije, u čiji je sastav tada ušla i ova brigada. Brigada je u sastavu 37. NOU divizije ostala do 22. maja, kada je, po naređenju Staba korpusa, privremeno stavljena pod komandu 3. NOU divizije. (tom III, knj. 7, dok. br. 71, 74 i 253, i knj. 8, dok. br. 11 i 77), potom je, 17. jula, u operativnom pogledu stavljena pod komandu Štaba 1. proleterske divizije (Arhiv VII, reg. br. 50/1, k. 712) a od 21. avgusta do 4. septembra 1944. ponovo je u sastavu 37. NOU divizije (tom I, knj. 11, dok. br. 108 i 109, i knj. 16, dok. br. 235 i 236). Nakon toga je u sastavu 1. proleterske divizije sve do 5. marta 1945, kada je stavljena pod komandu 11. NOU divizije, u čijem je sastavu ostala do kraja rata (vidi izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 8. crnogorske brigade od 1. do 10. marta 1945, Arhiv VII, reg. br. 6:2, k. 873).

⁸ U naređenju Štaba 37. NOU divizije od 21. avgusta 1944. o formiranju te brigade piše: „U toku ovog dana otpočeće formiranje V sandžačke brigade“. U redakcijskom objašnjenju uz ovo naređenje navedene su jedinice koje su ušle u njen sastav i prikazan je sastav njenog štaba. Otada se ona nalazi u sastavu 37. NOU divizije. (Vidi tom I, knj. 16, dok. br. 235).

⁹ Prema izvještaju Štaba 1. proleterske brigade od 1. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 18/2, k. 713), Štab 1. proleterske divizije je 17. avgusta, telefonom, izdao naređenje za izvršenje toga zadatka. O tome vidi i tom III, knj. 8, dok. br. 84.

storiji s. Dragaši—s. Kruševo—s. Kakmuži. U toku pokreta i na novoj prostoriji sigurno obezbeđivati desni bok. Pravac pokreta odrediti prema sadanjoj situaciji na sektoru Podpeća (ako pokret preko Podpeća bude nesiguran izvršiti ga preko Vlahovića).

I Proleterska brigada ovoga dana najkasnije do podne postaviće se na prostoru Ivanovo Polje—Zekavice—Podpeće—Ruđe, vezujući se u levo za desno krilo III Proletbrigade na Vranje Brdo. Do određenog vremena smeniti desnokrilne delove III Proletbrigade na cesti i brdu Ruđe.

Zadatak ove brigade je čvrsto zatvaranje svih pravaca od Pljevalja ka s. Vlahovići i Kosaničko Polje u cilju obezbeđenja prikupljanja cijele grupe za predstojeći manevar. Položaje i rad na ovom zadatku dobro organizovati. Ovoj brigadi pridodaje se Diviziska artiljerija i Diviziska inženjerska četa.

III Proleterska brigada preuzeće sektor od zaključno sa Vranje brdo pa u levo do s. Šljivensko, odakle još u levo ka Čehotini ispred Brvenice kontrolisati teren samo manjim delovima koji da se bez potrebe ne otkrivaju neprijatelju. Na ovom zadatku postaviti svoje desnokrilne jedinice čim one budu smenjene od I Proletbrigade.

Zadatak ove brigade je da u toku ovog dana likvidira sve neprijateljske isturene delove koji ometaju prolazak i prikupljanje jedinica naše grupe ka prostoriji između Ljubišnje i Čehotine.

VIII Crnogorska brigada ovoga dana 16. o.m. sa svojim delovima i Diviziskom bolnicom krenuće iz s. Bujaci tačno u 14 časova pravcem Bujaci—Kosaničko Polje—Kakmuži. tako da do zore 17 o.m. VIII brigada sa svojim delovima i Diviziskom bolnicom bude na prostoriji s. Zahum. Za vreme pokreta sigurno obezbediti desni bok i potpuno osigurati bolnicu primajući zadatak njene zaštite.

Novoformirana **V Sandžačka brigada** sa sadanje prostorije Stožera jugo-zapadno od Kovrena krenuće ovoga dana do podne preko Krupica i Kosaničkog Polja, tako da do zore 17 o.m. bude u s. Kakmuži. Ovoj brigadi neće se dodeljivati teži borbeni zadaci.

ZA 17 AVGUSTA

Na gore navedenim novim prostorijama brigada će primiti sledeće zadatke:

I Proleterska brigada do 14 časova biće u istom rasporedu, a u 14 časova svoju glavninu prebaciće zapadno od ceste Pljevlja—Kosanica pripremajući se da kao zaštitnica preduzme manevar za našom grupom predviđenim pravcem preko Čehotine i ceste Čajniče—Pljevlja.

III Proleterska brigada ostaće do 16 časova na istom zadatku kada će kao desnokrilna pobočnica obezbeđivati celoj grupi predviđeni manevar bočno od pravca Pljevalja.¹⁰

XIII Proleterska brigada ovoga dana u 14 časova krenuće sa prostorijske Dragaši—Kruševo—Kakmuži u prethodnicu naše grupe preko Brvenice.

Sa njom će se kretati i novoformirana V Sandžačka brigada.

VIII Crnogorska brigada u toku ovog dana, 17 avgusta, na prostorijske Zahuma obezbeđivaće Divizisku bolnicu od svih pravaca od Popovog Dola, Čehotine i Šljivensko—Hoćevina, a u 16 časova sa bolnicom otpoćeće sa prebacivanjem preko Čehotine i dalje preko komunikacije Čajniče—Pljevlja. Čehotinu će preći kod mesta Gradac, te još u toku dana obezbediti prelaz na tom mestu ali tako da se naša namera na tom pravcu po mogućstvu ne otkrije.

Sa nama redovno održavati vezu na pravcu Podborovo—Kosanica—Vlahovići—Kakmuži.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
ppukovnik,
V.¹¹ Šćekić

Načelnik
ppukovnik.
Moma Đurić

Komandant
pukovnik,
Vaso Jovanović

¹⁰ Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade vidi izvještaj njenog štaba od 5. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 24/2, k. 714).

¹¹ Vlado

IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. KOZARSKE (KRAJIŠKE) BRIGADE OD 15. AVGUSTA 1944. ŠTABU 11. NOU DIVIZIJE O NAPA- DU NA MUŠIĆE I BJELKIĆE¹

ŠTAB
V KK NOU BRIGADE
15 avg. 44 god.

ŠTABU XI NOU DIVIZIJE

Predmet: *operacijski izveštaj*
za 12/13 avg.

Noću 13 i 14 o.m. snage ove brigade, sem jednoga bataljona, po naređenju štaba divizije izvršile su napad na neprijatelja koji se nalazio u selima: Mušići, Bjelkići i okolini.² Napad je izvršen u 4 sata 14 o.m.

U vezi naređenja štaba divizije izdali smo naređenje našim bataljonima i to sa dva bataljona napadali smo na Bjelkiće i Mušiće a jednim bataljonom (II bataljon) smo bacili u selo Stražbenicu sa zadatkom odsjecanja neprijatelja od Tulovića. Dva bataljona koji su napadali na neprijatelja u Mušićima i Bjelkićima imali su zadatak da frontalno napadnu na neprijatelja i da ga potisnu ka II bataljonu, tako da bi dovršenje uništenja neprijatelja imao na sebe II bataljon.

Akcija koja je trebala početi u 12 sati otpočela je sa zakašnjenjem i to u 4 sata ujutru. Neprijatelj je bio jačine dve bojne SS „Plave divizije“³ sa 4—5 teških bacača, jednim lakim topom i dvije haubice koje su tukle naše položaje. Iste su se nalazile na putu ka Živinicama. Neprijatelj je imao veliki broj automatskog oružja.

U prvom naletu borba je bila veoma žestoka i neprijatelj je davao žilav otpor iz rovova koje je iskopao u tim selima. Naš III i IV bataljon uspio je da izbac i neprijatelja i da ovlada prvim rovovima, dok je neprijatelj u selu Bjelkići kontranapadom, ja-

¹ Dokumentat (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 30/2, k. 870.

² Vidi dok. br. 51.

³ Riječ je o 13. SS diviziji „Handžar“. Narod ju je nazvao „plavom divizijom“ zbog fesova sa plavim kičankama koje su nosili njeni pripadnici. Referat o djelatnosti pripadnika te divizije vidi u Arhivu VII, reg. br. 25/4, k. 9.

kom artiljerijskom i minobacačkom vatrom uspio da suzbije naš III bataljon tako da je isti bio primoran da se povuče na prvi vis iznad Bjelkića. Naš IV bataljon, iako je bio potisnuo neprijatelja na naš II bataljon koji se nalazio na Stražbenici u momentu povlačenja III bataljona, nije dovršio gonjenje neprijatelja ka II bataljonu, već izvesne snage bacio na svoje desno krilo ka III bataljonu, na položaj ispod Lisnika više Denkovića. II bataljon, koji se nalazio u zasjedi u selu Stražbenici, u momentu kada je IV bataljon potisnuo neprijatelja, propustio ga na blisko odstojanje, nakon čega je otvorio žestoki plotun iz automatskog i teškog oružja (bacačem) na neprijatelja i tom prilikom uništio mu je mnogobrojnu komoru i nanio velike gubitke u ljudstvu. Pošto naš IV bataljon u vezi povlačenja našeg III bataljona nije nastavio gonjenje neprijatelja ka II bataljonu, to se neprijatelj zadržao na okolnom visu pred Stražbenicom odnosno pred našim II bataljonom, ukopao se i svu vatru prenio na II bataljon i time onemogućio snagama našeg II bataljona da dođu do uništene komore, i dokrajče pobjedu potpuno u našu korist. Od našeg III bataljona dobili smo obaveštenje da se XVIII brigada povukla, a u vezi rokiranja snaga našeg III i nekih snaga IV bataljona izdali smo naređenje II bataljonu da se i on povuče sa položaja Stražbenice, što je i učinio.

Nakon rokiranja našeg II bataljona snage naša dva bataljona drže sledeće položaje: iznad Bjelkića i Denkovića i u stalnom su kontaktu sa neprijateljem. Borba se i dalje produžava sve do 12 sati i neprijatelj pod zaštitom jake mitraljeske, bacačke i artiljerijske vatre uspeva da se izvuče. U poslednje vrijeme neprijatelju je stigao 1—2 tenka koji su štitili njihovo povlačenje, a onemogućili našim snagama dalje gonjenje neprijatelja. Neprijatelj⁴ je odstupio prema Živinicama a naše snage poslije proganjanja istog povukle su se na raniji položaj Radin, Kunina. Breznata Glava.

U ovoj akciji primjećeno je da štabovi bataljona nemaju dovoljno inicijative i odlučnosti pri izvršavanju svojih zadataka niti pak drže jedinice čvrsto u svojim rukama, kao na pr. štab IV bataljona nije imao bataljon u sastavu četa nego je imao bataljon u sastavu vodova, tako da su se izdavala naređenja od strane štabova bataljona vodovima a ne četama. Štab II bataljona u momentu kad je već neprijatelj bio potisnut od IV bataljona, u prvom nastupu na njihov položaj, kad su ga već smlatili, nije pokazao dovoljno odlučnosti da snažnim jurišem dokrajči uništenje potpuno neprijatelja, već je dozvolio da se neprijatelj ukopa i sredi.

⁴ O neprijateljskim snagama vidi dok. br. 128, napomenu 26.

Primjećeno je da se kako naši borci tako i rukovodioci teško snalaze na novom terenu što mnogo umanjuje našu udarnu snagu.

U ovoj akciji neprijatelj je imao oko 150 izbačenih iz stroja i veliki broj komore (konja).

Naši gubitci su 2 mrtva i 8 ranjenih, od kojih 4 nepokretna (1 na nosilima).

Bataljoni su poslije završene akcije i protjerivanja neprijatelja se smjestili na prostori:

- I batalj. — Kapetanovo Brdo sa zadatkom kontrole pravca Ribnica, Predražići, Stjepin Han i prikupljanje hrane na ovom sektoru.
 - II batalj. — Odžak sa zadatkom prikupljanja hrane u selu Podgorje i kontrola pravca prema Tulovići, Grivice.
 - III batalj. — Bjelkići—Mušići sa zadatkom kontrole pravca prema pruzi Živinice—Tuholj.
 - IV batalj. — Hamzići sa zadatkom kontrole prema Omazićima i kontakt sa neprijateljem održavati.
- Štab brigade Željova, kao i sekcije pri štabu brigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar — major,

Komandant,

IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 16. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O BORBAMA NA PROSTORU BILEĆA—PLANA¹

ŠTAB
X HERCEG. UD. BRIGADE NOV
JUGOSLAVIJE
O. pov. br. služb.
16. VIII 1944. g. 20.45^h
Gor. Vrbica

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

1.— Primili smo Vašu današnju poštu, sa naređenjem o upućivanju 10 konja za prihvata puškomitraljeza i municije za našu brigadu. U tom smislu izdali smo potrebna naređenja i konji će biti upućeni na vrijeme.

2.— Do sada neprijatelj iz Bileće nije pravio nikakvih ispada u pravcu naših položaja, pa čak nije tukao ni artilerijom. Od naših bataljona izvješteni smo, da se nisu u toku dana primjetile ni neprijateljske izvidnice u blizini naših položaja. Izgleda da je neprijatelju potrebno malo duže vremena da bi se sredio poslije jučerašnjeg poraza.

3.— Radi jasnijeg pregleda jučerašnje situacije kod nas, iznosimo Vam malo detaljnije tok borbe i njene rezultate:

Kako smo Vam već ranije javili, bili smo još 14. o.mj. pred mrak obavješteni o neprijateljskim pripremama da nas napadnu 15. o.mj. u zoru. Ovi podaci bili su iz prilično sigurnog izvora (od jednog našeg simpatizera iz Bileće) i primili smo ih kao tačne, pa smo još u toku iste noći (14/15) preduzeli protivmjere i u zoru oko 3 časa izvršili smo prepad sa manjim našim dijelovima na neprijateljske položaje: Čurjen—Modropac—Hađžibegovo Br., dok smo svim ostalim dijelovima bataljona naredili da se izbace na položaje do 3 časa, radi preduhitrenja neprijatelja koji bi zaista krenuo zorom u napad. Ova naša predostrožnost pokazala se je kao potpuno pogođena i opravdana, jer su naši dijelovi koji su bili upućeni da izvrše prepad zatekli neprijatelja u neposrednoj pripremi pokreta (primili su doručak u najvećoj užurbanosti). U tome momentu naši su izvršili prepad i neprijatelj je time bio iznenađen tako, da predviđeni

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 30/1, k. 1144 II.

napad nije mogao izvršiti u zoru, nego mnogo kasnije. Ovo je bio naš početni uspjeh, jer je neprijateljska namjera bila blagovremeno otkrivena, a naši bataljoni već su bili u borbenom rasporedu koji im je omogućavao da se svugdje i u svakom momentu mogu suprotstaviti neprijatelju i pomrsiti mu račune.

Ali, i pored iznenađenja koje smo mu priredili našim prepadima, neprijatelj je tvrdoglavo ostao i dalje pri njegovoj odluci, da izvrši ranije donešenu odluku i da nas svom snagom napadne, pa makar i sa zadocnjelim početkom napada.

Napad je počeo u 8 časova 15. o.m.j. sa linije: Deleuše—Ha-džibegovo Br.—Modropac—Čurjen—Mokri Do—Podgorje—Nje-ganovići. Napad je bio frontalni, sa širokim obuhvatom našeg desnog krila i boka. Jer prema početnim pokretima neprijatelj-skih napadnih kolona, odnosno njihovim pravcima, Štab brigade je jasno prozreo neprijateljevu ideju manevra, kao i krajnji dnevni cilj njegove akcije, a ta ideja sastojala se u slijedećem:

Neprekidnom, ali ne i prejakom vatrom, zadržavati i vezati naše bataljone na našem centru i lijevom krilu sve dotle, dok njegove napadne kolone preko Plane i Selišta ne izbiju do same Trnovice i na kose iznad Preraca i Trnovice. Time će naše snage u Trnovici, odnosno na Tegarinoj Gredi, biti potpuno obuhvaćene napadačevim lijevim i najjačim krilom. U ovome momentu, po neprijateljskom računu, našim dijelovima na spomenutim položajima kod Trnovice ne preostaje drugo, nego da ove polo-žaje napuste što prije. To je ujedno bio i moment kada i one neprijateljske snage prema našem centru treba da izvrše sna-žan napad. Neprijatelj je, dakle, računao na sigurno lomljenje našeg desnog krila, što je zatim trebalo da prinudi ostale naše bataljone na povlačenje, pa čak i na napuštanje položaja: Var-dar—Kokot. Ovo je ujedno bio i krajnji zamišljeni cilj neprija-telju za ovaj dan.

Da bi izveo sa što većom sigurnošću ovaj plan, neprijatelj je na njegovom lijevom krilu (preko Plane) skoncentrisao naj-jače snage, u ukupnoj jačini oko 600 boraca, sa velikim brojem automatskog oruđa, bacača i tromblona, a uz to je napad bio potpomognut jakom artileriskom vatrom tako, da je na izvje-sne ciljeve neprijatelj gađao bateriskim plotunima.

Do 15 časova neprijateljski plan postepeno se ostvarivao i u to vrijeme mnogi njegovi prednji dijelovi zaista su već bili doprli čak i do prvih kuća u s. Trnovici. Neprijatelj je tada si-gurno već bio uvjeren u konačan uspjeh njegove akcije, ali se u tome času, duboko na njegovom lijevom boku, i iza leđa, od pravca Preraca i Selišta, pojavljuje naša rezerva — „3“ [bata-

ljon], kao i četa „2/XII“.² Iznenađan i veoma snažan udar ovih naših dijelova potpuno zaprepašćuje neprijatelja, koji se ne može da snađe tim prije, što u ovome momentu naši mitraljesci sipaju strahovitu vatru dugim rafalima i na tome dijelu postižu čak i vatrenu nadmoćnost, čemu se Švabe sigurno nisu nadale. Poslije kratkog kolebanja neprijatelj donosi konačnu odluku, a ta je: Nazad što prije odakle smo i pošli! Nastaje jedno nevjerovatno osipanje i povlačenje koje se zaista može slobodno nazvati „bjegstvo u panici“. Pomješani njihovi streljački strojevi niču na ivicama šumaraka i oko kukuruznih polja u s. Trnovici i okolini i otkrivaju nam njihova leđa, žureći da se što prije prebace na zapadnu stranu komunikacije: Bileća—Korita. Dugačke kolone iscjepanih švapskih komora na pojedine grupice od po nekoliko konja bježe preko Trnovačkog i Planskog polja, sa nakrivljenim pojedinim tovarima. U tome času jedna četa „5“ pokušava da presječe neprijatelju put preko Mokrog Dola, ali Švabe ovo sprečavaju veoma snažnim otporom jedne njihove grupe od oko 90 boraca koja se je na tome pravcu suprotstavila veoma jakom vatrom i bila zaštitnica svim ostalim dijelovima sve dok se konačno nisu prebacili na onu stranu drumu. Neprijatelj se zaustavio tek na Čurjenu i Dubovcu.

U ovome napadu, u momentu kada su Švabe bile iznenađene našom upotrebom rezerve, pokušali su da bi intervencijom sa druge strane popravili situaciju. Izvršili su snažan napad na naš „1“, ali nisu uspjeli da zauzmu ni jedan metar daljeg zemljišta. Poslije nekoliko ponovljenih „udaraca glavom o zid“, prošla ih je volja da to i dalje čine, već su se pomirili sa promjenom situacije u našu korist.³

Ukupni naši gubitci u ovoj akciji iznose: 1 poginuo (borac iz našeg „3“) i 6 ranjenih, od kojih je 3 teže (svi borci naših „1“ i „3“).

² Prema izvještaju Štaba 10. hercegovačke brigade od 15. avgusta 1944. u napadu su učestvovalе dvije čete 2. bataljona 12. hercegovačke brigade (Arhiv VII, reg. br. 6/13, k. 1143).

³ U dnevnom izvještaju Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 14. avgusta 1944. piše da su dijelovi 370. puka njemačke 369. divizije („Vražje“) krenuli u akciju prema Crnoj Gori, protiv partizana, ali nema nikakvih izvještaja o njihovom dejstvu. A u izvještaju istog zapovjedništva od 15. avgusta stoji da dijelovi pomenutog puka dovode pojačanja u ljudstvu i artiljeriji i da ih upućuju u pravcu Bileće i Lastve, te da se primjećuje priprema za napad protiv partizana (Arhiv VII, reg. br. 7/3—1 i 8/3—1, k. 111).

U ovom napadu tada je učestvovalа i Bilećka četnička brigada. U dnevniku ove brigade piše da su jake njemačke snage, potpomognute artiljerijskom vatrom, i Bilećka četnička brigada preduzeli napad protiv jedinica 29. NOU divizije, koji je trajao preko cijelog dana (Arhiv VII, reg. br. BH—V—8468).

Neprijateljski gubitci nisu još tačno utvrđeni, ali prema izvještaju „2/XII“, ovaj bataljon ubio je 10 Švaba, a više ranio, dok nas „3“ takođe izvještava da je on ranio više Švaba, a poginule da nije mogao zapaziti.

Zaplijenjeno je nešto šatorskih krila, kapa i druge vojničke spremne koju su Švabe bacale bježeći.

Naši bataljoni i dalje drže njihove stare položaje, a za noć smo im skrenuli pažnju na budnost i patroliranje.

Šaljemo Vam najnovije izvještaje naše obavj. službe na iskorišćenje. Drugih podataka o neprijatelju još nemamo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar,	Načel. štaba, kapetan	Komandant, major
Živko Jošilo	Mus.⁴ R. Dizdarević	N. Ljubibratić

Prilažemo Vam jedno pismo kojeg smo upravo dobili od našeg „3“, a izgubio ga je juče u borbi neki švapski vojnik.⁶

⁴ Mustafa

⁵ Sljedeći tekst je dopisan mastilom, ćirilicom.

⁶ Redakcija nije mogla pronaći to pismo.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 13. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 16. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI U JUŽNOJ HERCEGOVINI¹

ŠTAB
XIII HERC. N.O.U. BRIGADE
XXIX UD. DIVIZIJE
O. pov. br. 114
16-VIII-1944 g.
Kubaš u 20^h

ŠTABU XXIX HERC. UDARNE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

U Stocu ima oko 250 „vražijaka“. Imaju nešto artiljerije, većinom protivkolskih topova i nekoliko brdska topa.² Na Poplatu ima oko 350 stolačko-ljubinskih četnika.

U Ljubinju nema neprijateljskih snaga.

Po obavještenju Sitničkog partizanskog odreda oko 300 četnika i Švaba ukupno 15 o. mj. prošlo je preko Zvijerine u pravcu Žrnjanj. Nijesmo obaviješteni o nekim promjenama kod neprijatelja u kotlini Neretve.

Noću 13/14 o. mj. sa naša tri bataljona ovladali smo prostoriom Dubočica—Gradac—Radimlja, sa namjerom da napademo četničke bande koje su iste noći tamo bile. Istovremeno dva bataljona našeg Odreda napadali su u pravcu ljubinskih sela i to jedan od Mišljena ka Vođenima, a drugi od Zabice preko Kruševica. Neprijatelj nije dao otpora, već je blagovremeno umakao prema Stocu, a manjim dijelom prema Žrnju i Zvijerini. Izgleda da su bande bile obavještene o napadu naših snaga na njih, ili su to zaključili po pokretima jedinica Južnoherc. odreda.³

Na navedenoj prostoriji mi smo se zadržali u toku 14 i 15 o. mj. za koje vrijeme smo pored ostalog nabavili i nešto hrane. U toku 15 o. mj. vratili smo se na prostoriju Vlahovići.

Bandit Kovačević Mirko sa oko 200 četnika uspio je mobilisati oko 100 Ljubinjaca za nepuna tri dana njegovog bavljenja u Ljubinju. Govorili su narodu da su partizani potučeni i da ih nema nigdje u Hercegovini, a ispoljili su i priličan teror. Sa više strana smo obaviješteni da ova grupa Bilećana treba da posluži

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 34/1, k. 1144 II.

² O njemačkim snagama u Stocu vidi dok. br. 30 i 112.

³ Vidi dok. br. 42 i 150.

kao jezgro „leteće“ brigade, koja će se još popuniti sa po 50 četnika stolačkog i ljubinskog sreza, kao i jedan broj Trebinjaca. Izgleda da je Kovačević određen za komandanta njihove brigade, a Batrić-Bulatović za načelnika štaba.⁴

Osjeća se vrlo velika živost kod četnika u pogledu mobilizacije na svim sektorima kuda dostižu.

Naš radio nam ne radi, te molimo ako može da nam se uputi radio monter da nam radio popravi. Ukoliko to ne može biti mi bi radio uputili kod toga Štaba da se popravi.

Imamo veze sa susjednim jedinicama kod kojih do danas nije bilo promjena.⁵ Još nemamo izvještaja od kap. druga O.⁶ Mrgana. Narod se prepričava da je već mobilisano oko 80. Nastojaćemo uspostaviti vezu sa Podveležjem.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar:
Čemalović Enver

(M. P.)

Komandant-major:
Danilo Komnenović

⁴ U naredbi komandanta Trebinjskog četničkog korpusa od 9. avgusta 1944. o formiranju te brigade piše da se ona formira kao 1. leteća brigada Trebinjskog korpusa i da se za komandanta određuje Mirko Kovačević a za njegovog pomoćnika Batrić Bulatović. Pored toga, u naredbi se preciziraju zadaci te brigade (Arhiv VII, reg. br. BH—V—8552).

⁵ Preostali dio teksta dopisan je mastilom, ćirilicom.

⁶ Omera

IZVJEŠTAJ ŠTABA 12. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 17. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O RAZBIJANJU ČETNIKA NA PROSTORU CRNČA—BABJA GLAVA¹

ŠTAB
XII. HERCEG. UD. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Op. pov. br. 546
17/VIII 1944 g.
S. Slato 24h

ŠTABU XXIX. U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

1. Danas u zoru naši bataljoni izvršili su napad na bande na liniji Crnče—Zalom—Ovčji brod—Budisavlje—Babja glava. Bande su dale žilav otpor, ali su ih naši bataljoni, i pored jednog kontranapada neprijatelja, uspjeli satjerati u Bratač i Odžake, uz gubitke po neprijatelja od 12 mrtvih (na položaju) i više ranjenih.²

Švabe iz Nevesinja, kojih je bilo oko 150, bile su samo donekle aktivne tukući artiljerijom Bablju glavu, koju su poslije toga uspjeli zauzeti pošto su se naši bez gubitaka povukli.³

Mi smo imali jednog mrtvog i 3 ranjena, od kojih 2 teže.

Pred mrak primjećeno je da su u Nevesinje stigla 4 kamiona od pravca Mostar. Ne znamo njihov sadržaj.

Naš izviđački vod nalazi se već 4 dana na terenu oko Grebak—Bišina. Danas je uspješno intervenisao u leđa bandama koje su pokušale da zaobiđu naš 1 bataljon. Ne znamo još rezultate njihovog rada. Takođe se i ob. oficir ove brigade nalazi na terenu kod Nevesinja radi prikupljanja podataka. Očekujemo ga u toku ove noći ili sutra i poslaćemo naknadno detaljniji izvještaj.

2. Javili smo vam depešom jutros o tome, da su saveznici bacali neki materijal na prostoru Ljubomišlje—Vlahovići i to

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII. reg. br. 8/3, k. 1143.

² U operacijskom dnevniku Nevesinjskog četničkog korpusa piše da je 17. avgusta 1944. ta borba vođena protiv 1, 2, 5. i 6. bataljona Nevesinjske brigade sve do 20,00 časova, kada su se oni, usljed nadmoćnosti i snažnog pritiska 12. hercegovačke brigade, povukli u s. Plužine, s. Bratač i s. Kolečko, i da je u ovoj borbi 6. bataljon imao 2 mrtva i 5 ranjenih četnika (Arhiv VII. reg. br. BH—V—9336).

³ Vidi dok. br. 150.

bez padobrana, tako da je skoro sav materijal upropašten. Bilo je bačeno i nekoliko mitraljeza. Ovo nam javlja XIII. Kod nje nema znatnijih promjena. U Stocu oko 230 Švaba i 100 četnika. Neaktivni su i ne zapažaju se nikakve pripreme za napad.

3. I pored malog brojnog stanja naše brigade, naši ranjenici koji se oporavljaju zadržavaju se na razne dužnosti pri bolnici ili drugim ustanovama divizije. Konkretno, drugovi Džombi Rade i Dursun Mihajlo nalaze se pri divizijskoj bolnici mada su sposobni za jedinicu. Molimo vas da preduzmete mjere da se naši oporavljeni ranjenici što prije pošalju u brigadu.

4. Mi smo preduzeli sve pripremne mjere da bi izvršili mobilizaciju na ovom terenu. 19[-og] smo zakazali zbor u Lukavcu. Međutim nema izgleda da će biti znatnijeg uspjeha.

Ovom prilikom napominjemo da je rad ovdašnjih odbora, kako seoskih tako i opštinskog za opštinu Grabovica, vrlo slab. Pojedinci odbornici očigledno zaštićuju četničke familije u vezi s rekvizicijom i mobilizacijom konja. Ima jedan slučaj da je seoski odbornik iz D. Drežnja raznosio četničke pozive za mobilizaciju. Ovaj slučaj predali smo sreskom NOO. Sa sreskim NOO održali smo do sada 2 sastanka, po pitanjima mobilizacije, likvidacije škripara (hvatanja) i snabdijevanja vojske.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab

Polit. komesar, major
Doko Novosel

V. d. komandanta, kapetan
Milinko J. Okiljević

**NAREĐENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 18. AVGUSTA
1944. ŠTABU JUŽNOHERCEGOVAČKOG NOP ODREDA DA
SPRIJEČI PROLAZ NEPRIJATELJSKIH JEDINICA KA
LJUBINJU I HRASNU¹**

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
O. pov. broj sl.-
Dana 18/VIII u 12 č 1944.
Crkvice

Kopija

**ŠTABU JUŽNOG HERCEGOVAČKOG PARTIZANSKOG
ODREDA**

Primili smo vaš izvještaj broj: sl. od 14. o. mj.² i materijal koji ste preko Komande mjesta Stolac uputili za Intendanturu naše divizije . . . američki oficir stigao je u ovaj Štab.

Na sektorima naših brigada od 15. o. mj. pa do danas nema nekih znatnih promjena. Stanje neprijatelja u garnizonima Nevesinje i Gacko ostalo je nepromijenjeno³ i posljednjih dana ne primjećuju se nikakve koncentracije u tim garnizonima.

Na dan 15. o. mj. X Hercegovačka NOU brigada odbila je napad četničkih bandi i švapskih snaga iz Bileće i poslije borbe koja je trajala cijeli dan neprijatelj je natjeran na povlačenje koje je vršio u neredu.⁴ Neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i više ranjenih.

Na sektoru Primorske u. grupe situacija je bez promjena.⁵

Jedan dio švapskih snaga sa sektora oko Bileće otišao je za Trebinje a ima vjerovatnoće da će i ostale snage krenuti bilo u pravcu Trebinja ili u pravcu Stoca.⁶

Vaš zadatak je i dalje da najenergičnije sprečavate grupisanje četničkih bandi i vršenje mobilizacije i da manevrovanjem na vašem terenu onemogućavate neprijatelju prolaz ka Ljubinju

¹ Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 21.3, k. 1144 I.

² Nalazi se u Arhivu VII, reg. br. 33.1, k. 1144 II.

³ O neprijateljskim snagama u tim mjestima vidi dok. br. 30, 112 i 161.

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 63.

⁵ O Primorskoj operativnoj grupi vidi tom III, knj. 8, dok. br. 97 i 353.

⁶ Vidi dok. br. 112.

i ka Hrasnu.⁷ Stalno održavajte vezu sa dijelovima XIII Hercegovачke NOU brigade.⁸

Organizujte dobro obaveštajnu službu kako bi blagovremeno saznali o neprijateljskim koncentracijama u blizini vašeg sektora ili o prolasku neprijateljskih jedinica iz obalnog pojasa ili iz Trebinja.

* * *

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za štab
Pomoćnik načelnika
major
Drago Đukanović

BR. 67

OBAVJEŠTENJE ŠTABA 29. DIVIZIJE OD 18. AVGUSTA 1944. ŠTABU 6. PROLETERSKE DIVIZIJE „NIKOLA TESLA“ O NAREĐENJU ŠTABA 2. KORPUSA NOVJ ZA SADEJSTVO JEDINICAMA 12. KORPUSA NOVJ I O SITUACIJI U SJEVEROISTOČNOJ HERCEGOVINI¹

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
O. pov. broj 750
Dana 18-VIII u 16 č.
s. Crkvice

ŠTABU VI N. O. U. DIVIZIJE

Ovoga momenta dobili smo radiogram od Štaba II Udarne korpusa N. O. V. Jugoslavije sledeće sadržine:

„VI Lička divizija na Zelengori. Sa njom VŠ nema veze.²
Odmah joj uputite kurire sa našim naređenjem da dej-

⁷ Opširnije o tome vidi dok. br. 105.

⁸ Bliže o toj brigadi vidi dok. br. 64.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 37/1, k. 1144 II.

² O vezi između štaba te divizije i Vrhovnog štaba NOV i POJ vidi dok. br. 72 i 127.

stvuje u leđa neprijatelju koji pokušava napasti Lekića³ koji je premoren stigao na Pivu gonjen u stopu od neprijatelja.“

U vezi gore navedenog naređenja Štaba II Udarnog korpusa upućujemo vam kurire koji će vam predati radiogram II Udarnog korpusa po kome se imate upravljati.⁴

Nemamo nikakvih podataka o stanju na sektoru: Kalinovik—Trnovo—Goražde—Foča—Piva—Zelengora, pa vam ne možemo dati nikakve sugestije za vaš rad.

Prema najnovijim podacima koje smo dobili od naših jedinica i obaveštajnih organa u Gacko se nalazi 180 Švaba sa dva topa, 100 ustaša iz Fazlagića Kule i oko 400 četnika. Četnici su raspoređeni u najbližim selima oko Gacka, a Švabe i ustaše se nalaze u samome gradu. U posljednje vrijeme ne ispoljavaju nikakvo aktivno dejstvo, vjerovatno zbog poraza koji su pretrpjeli u borbama sa našim jedinicama na pravcu: Avtovac—Kobilja Glava—Plana i Avtovac—Kazanci—Krstac.⁵

Jedna naša brigada⁶ nalazi se raspoređena na prostoru: Jasenik—Lipnik—Kazanci—Troglav i sa njom možete održavati vezu ako je vaš zadatak da tu duže ostanete.

Kada naši kuriri budu predali ovo naređenje vratite ih i dobro bi bilo da nas izvijestite o situaciji kod vas, o vašem rasporedu i daljim zadacima, jer smo mi o svemu tome neobaviješteni, a ako vi duže ostanete na tome terenu neophodno je potrebno da održavamo sa vama vezu radi eventualne koordinacije u radu.⁷

Najvjerovatnije je da se Korpus Lekića nalazi između Pive i Sutjeske i između Pive i Tare, a možda i na istočnoj obali¹ Drine, pa bi bilo najbolje da vi ispoljite dejstvo u leđa neprijatelju u pravcu Sutjeske i Drine. Manja je vjerovatnoća da neprijatelj iz Gacko preko Čemerno i Vrtar može da ispolji svoje dejstvo na Korpus Lekića, jer za ovo nema snaga, a i udaljenost

³ Riječ je o Danilu Lekiću, komandantu 12. korpusa NOVJ. Bliže o rasporedu i dejstvu ovog korpusa vidi dok. br. 88 u ovoj knjizi i izvještaj njegovog štaba od 19. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 25/6, k. 589).

⁴ Radiogram je upućen preko Štaba 11. hercegovačke brigade. Tom prilikom je Štab 6. proleterske divizije ostavio kod ove brigade 36 iznemoglih boraca. Opširnije o tome vidi izvještaj štaba pomenute brigade od 20. avgusta 1944. i operacijski dnevnik Štaba 29. NOU divizije, list 105 (Arhiv VII, reg. br. 2/2, k. 1144 II, i reg. br. 7/8, k. 1143 A).

⁵ O neprijateljskim snagama u Gacku vidi dok. br. 58, 68 i 161.

⁶ Odnosi se na 11. hercegovačku brigadu (vidi dok. br. 68 i 84).

⁷ Vidi dok. br. 72.

je dosta velika. Ako bi gatačke snage ispoljavale svoje dejstvo u pravcu Piva, najvjerovatnije je da bi ga ispoljile preko Ravno—Stabna ka Piva.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.) Za Štab
Pomoćnik načelnika
major
Drago Đukanović

PS. Upoznati su sa situacijom u Crnoj Gori.⁸

BR. 68

IZVJEŠTAJ ŠTABA 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 18. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI NA SEKTORU GACKA I O DOLASKU 6. PROLETERSKE DIVIZIJE „NIKOLA TESLA“ U IZGORE¹

ŠTAB
XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Pov. broj 409
Dana 18-VIII-1944. g. u 10 čas.
Kamenjače

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N. O. V. JUGOSLAVIJE

Od posiednjeg našeg izvještaja, na našem sektoru nije bilo naročitih promjena.

Neprijateljske snage u Gacko od prije nekoliko dana su nepromjenljive. Isto tako su neaktivne te nisu ništa preduzimale protiv naših snaga. Raspored neprijatelja i naoružanje je sledeće: Švaba oko 130 sa 3 topa (jedna haubica), i više teških bacača i automatskog oruđa. Švapske snage se sve nalaze u Gacko. Četničke bande nalaze se na sektoru Avtovac—Miholjača—Ulinje—Brajčevići, dok se bande Avdalovića i dalje nalaze na Ste-

⁸ Dopisano mastilom, ćirilicom.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 25/1, k. 1144 II.

pen (noću na Šarića Grede), takođe bande za poslednja 2—3 dana ne vrše nikakvih ispada. Ustaše iz Kule povremeno izlaze do Kameno Brdo, ali ne vrše nikakvih ispada prema našem bataljonu ka Kobilja Glava.²

U napadu neprijatelja na naš 1. bataljon 14. o. mj., o čemu smo vas već izvijestili, učestvovali su Švabe i četnici zajedno u jačini oko 200 do 250 vojnika. U ovoj borbi Švabe su imale 3 mrtva i više ranjenih, dok za četničke gubitke smo vas ranije izvijestili.³ Naknadno smo obaviješteni da su Švabe u svom napadu u zajednici sa četnicima na Gat imali 1 oficira mrtvog pored podoficira za kojega smo vas obavijestili, inače broj gubitaka je kako smo vas obavijestili.

Naš izviđački vod nalazi se u Gatačka Površ sa zadatkom da prikuplja podatke o neprijatelju prema Obalj—Kalinovik—Foča. Sa ovim vodom nalazi se i jedan ob. oficir bataljona, koji nas noćas izveštava: Noću između 16/17. o. mj. u s. Izgori prenoćila je VI Lička divizija I Korpusa, koja je 17. o. mj. krenula dalje prema Piva.⁴ Takođe je saznao da se pored ove divizije nalazi i XII Korpus, koji takođe kreće prema Pivskim planinama.⁵ Isto tako su saznali da se na Ljubin Grob—Tjentište—Vrbnica nalazi oko 2.000 Švaba sa nešto artiljerije, iz divizije „Princ Eugen“, takođe se od ove divizije nalaze dijelovi u Kalinovik—Miljevinu—Foča. kao i Obalj—Kalinovik—Trnovo. Ova švapska divizija je pratila i napadala naše snage u svom prolazu od Drvara prema Crna Gora. Naš ob. oficir se je sastajao sa dijelovima VI Ličke divizije, koji su mu pričali da su imali više jačih borbi sa divizijom „Princ Eugen“, koja je na više mjesta pravila zasjede, ali je od naših snaga bila razbijena. Pretpostavlja se da bi se snage divizije „Princ Eugen“ mogle povlačiti nazad, a i u vezi toga što su VI Divizija i XII Korpus već prešli kanjon Pive.

Prema izvještaju Pivske partizanske čete, koja nas obaveštava da se na Vučevo i Mratinje nalaze Švabe, vjerovatno iz divizije „Princ Eugen“, koji su takođe pratili u svom prolazu XII Korpus prema Piva i Pivske planine.

Drugih podataka o neprijatelju na sektoru Nevesinje—Ulog—Kalinovik—Trnovo nemamo, a ukoliko nešto saznamo bićete odmah obaviješteni.

² O neprijateljskim snagama vidi dok. br. 41 i 58.

³ U operacijskom dnevniku Nevesinjskog četničkog korpusa, na str. 129, piše da je toga dana, na liniji Jasenik — Lipnik, bio napadnut 4. jurišni bataljon Gatačke četničke brigade i da je tom prilikom imao 1 poginulog četnika (Arhiv VII, reg. br. BH—V—9336).

⁴ Vidi dok. br. 72.

⁵ Vidi dok. br. 127.

U vezi vašeg pitanja o potrebi puškomitraljeza za ovu brigadu, mi pored tih 10 koje ste nam već odredili, možemo primiti još 10 puškomitraljeza ukoliko sa tolikim brojem raspolažete. pošto mi imamo 2 puškomitraljeza pokvarena (jedan „šarac“ i jedan italijanski) kojima treba izvjesna manja opravka, to ćemo vam ih prvom prilikom poslati, pošto mi nemamo nikakvog stručnjaka za opravku oružja.

Dostavljamo vam izvod iz jedinačnog spiska sa karakteristikom za druga Šajinović Hranislava, kojega smo mi odredili za v. d. šefa Otsjeka naoružanja pri ovoj brigadi, a kojega smo već ranije predložili da bi se vašom naredbom postavio za prednju dužnost.

Poštu koju vam šaljemo, istu smo dobili preko Pivske partizanske čete. Kako je ova pošta do njih došla nije nam poznato. Službena pošta od Intendanture II Udarnog korpusa za intendanturu te divizije je stigla otvorena, te da li je što izgubljeno ne znamo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, major (M. P.)
Špiro Srzentić

Komandant. kapetan
Jovan R. Andrić

Načelnik štaba,
poručnik
Smajo Balalić

IZVJEŠTAJ ŠTABA 15. KRAJIŠKE BRIGADE OD 18. AV- GUSTA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI NA PROSTORU BANJA LUKA—HAN-KOLA¹

ŠTAB
XV. KRAJIŠKE BRIGADE
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA
NOVJ
Pov. br. 278.
18/VIII 1944. g.

ŠTABU XXXIX. DIVIZIJE V. KORPUSA NOVJ

Položaj

Izvještavamo Vas da se sa snagama odnosno sa dvama bataljonima i Zmijanjskim odredom nalazimo na prostorijski Han Kola. 16. o. mj. neprijatelj koji je bio izišao na prostorijski Han Kola i bio zaposio rovove u Han Kolima kod Zagorca — isti se 16. o. mj. naveče povukao za Banju Luku. Neprijatelj je bio u jačini jedne satnije legije sa pratećim oružjem i oko 150—200 četnika Mišićeve „brigade”.² Cilj neprijatelja je bio odbijanje naših snaga od svog garnizona, od Banje Luke, koje su mu se najčešće nalazile na samoj ivici G. Šehera. Kako smo vas već izvjestili radiogramom od 17 ov. mj. da se čet. banda Mutićeve „Brigade”³ prebacila na prostorijski Manjače, to Vas nanovo izvještavamo i predlažemo da u koliko ima snaga XIII. brigade⁴ da bi dobro bilo kada bi zajednički izvršili čišćenje gore napomenute prostorijske i sela Krupe na Vrbasu, Racuna, Surjana i Dobrnje.

Naš II. bataljon nalazi se na prostorijski Borkovići—Piskavica sa zadatkom mobilizacije, omogućenja rada komisijama na ovo- me terenu kao i kontrole napomenutih sela, kako ne bi četničke bande i petorke ubicivale se u ista i ometale započeti nam rad, kao i onemogućenje istoj bandi da pljačka napomenuta sela i zlostavlja stanovništvo koje je naše.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 29/3, k. 1270.

² Odnosi se na 1. brigadu Bosansko-krajiškog četničkog korpusa, čiji je komandant tada bio Jovan Mišić.

³ Riječ je o 2. brigadi Bosansko-krajiškog četničkog korpusa, čiji je komandant tada bio Pavle Mutić.

⁴ O toj brigadi vidi dok. br. 91.

U vezi Vaše depeše u kojoj ste nam naglasili da se ispita stanje u garnizonu B. Luka, kao i dolazak I. Lovачkog zdruga⁵ prema podacima koje smo poslednjih dana dobili od Bore⁶ govori se da nije do sada ništa stiglo u pomenuti garnizon.

Ujedno Vas izveštavamo da smo poslali na kurs pri Štabu Korpusa naša dva oficira i to: komandanta našeg III. Bataljona Lisicu Mirka i komandira II čete I. Bataljona druga Pantelića Lazara, uz iste smo poslali potrebne karakteristike.

Banjalučane koje smo trebali uputiti u Štab Divizije prije već 10 dana — iste nismo mogli poslati iz razloga što su isti u udarnoj, t. j. djelovima naše izviđačke čete koji su otišli na zadatak u Lijeve Polje, to znanja radi, a isti kad dođu uputićemo ih.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar major,
Brano Korać

Komandant kapetan,
Erceg Radomir

BR. 70

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 16. KRAJIŠKE BRIGADE OD 18. AV-
GUSTA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O NAPADU NA NE-
PRIJATELJSKU KOLONU KOD OŠTRELJA¹**

ŠTAB
XVI KRAJIŠ. BRIGADE
39. DIVIZIJE 5. KORPUSA NOVJ
Op. pov. br. 174.
18/VIII 1944 g.

ŠTABU XXXIX DIVIZIJE V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Dne 17. o. mj. snage ove brigade izvršile su napad na neprijateljsku kolonu jačine 180 vojnika i 30 kola, koja se kretala iz Drvara za uporište Oštrelj, radi prevoza hrane i municije za

⁵ Prema pregledu rasporeda jedinica 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 32/2—1, k. 60), jedinice 1. lovačkog zdruga su sredinom avgusta bile u Doboju, Tesliću i Derventi.

⁶ Riječi „od Bore“ su dopisane mastilom.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 24/2, k. 1265.

uporište u Drvaru. Napad je izvršen na cesti 1,3 km ispred uporišta Oštrelj.

Raspored jedinica bio je slijedeći: I bataljon zaposleo je položaj iznad željezničke pruge na prostoru od slova „h“ od riječi Vrančev Vrh do neposredne blizine uporišta Oštrelj, sa potrebnim osiguranjem prema samom uporištu i izvidnicom na koti 1241.

IV bataljon zaposleo je položaj od okuke na cesti (1,4 km južno od uporišta Oštrelj) pa do neposredne blizine Oštrelja na desnoj strani Oštrelja, sa jednim vodom orijentisanim prema uporištu Oštrelj i koti 1389.

III bataljon zaposleo je sa jednom četom Šljeme u cilju obezbjeđenju položaja IV bataljona.

Ojačani vod II bataljona postavio je zasjedu na Ugljani² sa zadatkom da spreči neprijateljskim snagama koje bi pokušale sa leđa napasti IV bataljon.

Zadatak: propustiti sve manje dijelove neprijateljskog osiguranja i napasti glavnu kolonu u momentu kada čelo kolone dođe u neposrednu blizinu uporišta Oštrelj, plotunskom paljbom i ručnim bombama, istoga razbiti, nanijeti mu što veće gubitke izvršiti juriš i doći do što većeg plijena.

Neprijatelj je naišao u 08.30 sati. Pobočnica neprijateljska koja je išla desno od puta propuštena je. Ista je došavši do ulaza u samo uporište sačekana dok nije naišlo čelo glavne kolone. U momentu kada je čelo glavne kolone došlo u visinu ove pobočnice otvorena je paljba od strane IV bataljona, pobacane su ručne bombe. Neprijatelj je bio potpuno razbijen, ali se je počeo povlačiti u pravcu željezničke pruge, jer od strane I bataljona nije bila otvorena paljba, te je neprijatelj na taj način imao sigurna zaleda. Borba je trajala do 09,15 sati, kada su se snage IV bataljona tučene neprijateljskom bacačkom vatrom iz samog uporišta naglo povukle u pravcu Krmarove Kose (k. 1268). Povlačenje IV bataljona uslijedilo je i radi toga što nije bio podpomognut od strane I bataljona. I bataljon je za to vrijeme vodio manju borbu sa jednom grupom neprijateljskih vojnika iz uporišta Oštrelj i ljevokrilnom pobočnicom neprijatelja, koja se je u momentu borbe zaustavila u visini staze koja od željezničke pruge vodi prema k. 1294 (Vrančev Vrh) ne izvršivši glavni zadatak: istovremeni napad na glavnu kolonu.

Po odstupanju IV bataljona neprijatelj je pokupivši mrtve i ranjene produžio kretanje u pravcu uporišta Oštrelj.³

Neprijateljski gubici: 70 mrtvih i ranjenih (tačan broj mrtvih nije mogao biti ustanovljen).

² To mjesto na karti 1 : 100.00 nije nađeno.

³ O neprijateljevim snagama vidi dok. br. 34 (objašnjenje br. 2) i 153.

Vlastiti gubici: nije bilo.

Plijen: nije bilo.

Uništeno: 7 kola, 12 konja.

Napad na ovu kolonu nije u potpunosti uspio. Postignuto je puno iznenađenje, zahvaljujući postavljanju zasjede pod okri-
ljem noći i u neposrednoj blizini neprijateljskog uporišta
Oštrelj. Raspored snaga i način izvođenja napada bio je dobro
pripremljen, i dobro shvaćen i izvršen od strane IV bataljona
sve do momenta kada je bataljon trebao preći na juriš i do kraja
razbiti i onako razbijenog neprijatelja. No, ne naišavši na pod-
poru od strane I bataljona, a pošto je neprijatelj počeo uzmicati
u pravcu željezničke pruge koja na tome dijelu nadvišava cestu,
uz to tučen bacačkom vatrom iz uporišta Oštrelj, bataljon se
naglo izvukao izbjegavši na taj način gubicima koje bi vjero-
vatno pretrpio. Ovakvim obrtom toka borbe nije došlo do
plijena.

Kako se iz izloženoga vidi, do punog uspjeha nije došlo radi
neučestvovanja I bataljona u napadu na glavnu kolonu. Zada-
tak I bataljona, koji isto tako trebao propustiti pobočnicu a u
slučaju da ista zaostane napasti istu, i baciti je bilo na cestu,
bilo izolirati manjim snagama. bio je iz neposredne blizine, t. j.
sa pruge napasti glavnu kolonu. Umjesto toga I bataljon je sve
svoje snage angažovao na jednu manju grupu neprijateljskih
vojnika iz pravca Oštrelja i ljevokrilnu pobočnicu u jačini od
25 vojnika koja je zaostala iza same kolone, ne dajući nikakve
pomoći IV bataljonu u napadu na glavnu kolonu.

Držanje IV bataljona u ovoj akciji je za svaku pohvalu.
Primjećeni su manji nedostaci u pogledu neodlučnog držanja
boraca koji su nedavno mobilisani. Inače zadatak su izvršili sa
puno odlučnosti i dosta vojničkog znanja. Raspored automatskog
oružja, otvaranje vatre i bacanje ručnih bombi izvršeno je sa
puno uspjeha. Da je ovom bataljonu bila data predviđena po-
moć od strane I bataljona, bataljon bi zadatak izvršio u cijje-
losti.

Zaključak: nedovoljna saradnja između bataljona i nedo-
voljno shvaćanje odgovornosti štaba I bataljona. iz kojega je
uslijedio nepotpuni uspjeh akcije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, major:

Dušan Vujatović

(M. P.)

Komandant, kapetan:

S.⁴ Batinica

⁴ Savo

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 19. AVGUSTA 1944.
ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVU U BOSANSKOJ
KRAJINI¹**

ŠTAB
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Str. pov. br. 436.
Dne 19 VIII 1944 g.

Operativni izvještaj
od 14. do 18. o. mj.

**ŠTABU V. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
op.**

14. o. mj. II. bataljon VIII. KNOU Brigade postavio je zasjedu na komunikaciji Bihać—Petrovac² u Vrtočkim Dolinama. Za osiguranje ove zasjede postavljena je jedna četa I. bataljona na k. 1116 — Cilj sa zadatkom da otvori vatru na neprijateljsko uporište Koviljaču u momentu kada zasjeda primi borbu, i ne dozvoli neprijatelju sa Koviljače da interveniše. Još jedna četa I. bataljona zaposjela je Čučevo Brdo radi obezbjeđenja zasjede od Vrtoča. U 16 sati naišla je neprijateljska kolona od 24 vojnika od Koviljače prema Vrtoču i za kratko vrijeme borbe ostalo je na mjestu mrtvih 18 nepr. vojnika. Preostalih 6 počeli su bježati prema Koviljači, 2 u bježanju ranjena. Naši gubitci 4 ranjena.³

Intervencija koja je uslijedila iz Koviljače odbijena je uz gubitke od 24 mrtva nepr. vojnika i 10 ranjenih.

Plijen: 1 puškomitraljez „Brno“, 11 karabina, 4 pištolja, 11 ručnih bombi, 15 pari cipela, 15 opasača, 27 fišeklija, 11 ručnih bombi i 3000 talijanskih metaka.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VI/1. reg. br. 37/2. k. 769.

² Bosanski Petrovac

³ O neprijateljskim gubicima vidi dok. br. 150.

16. o. mj.

I bataljon VIII. KNOU Brigade postavio je zasjedu na komunikaciji Bihać—Petrovac kod crkve u s. Lipa. Za obezbjeđenje zasjede sa jednom četom je u momentu otvaranja borbe bio predviđen demonstrativni napad na Tarkovao. Istog dana u 12 sati krenula je iz Tarkovca neprijateljska kolona od 30 vojnika prema zasjedi, a jednovremeno je krenula iz Šljivovca (k. 848) druga neprijateljska kolona jaka 22 vojnika. Obe kolone su jednovremeno nagazile na zasjedu i poslije kratke borbe ubijeno je 16 a ranjeno 9 nepr. vojnika, dok se ostatak razbježao. Naši gubitci 1 mrtav. Jedan neprijateljski vojnik zarobljen.

Plijen: 3 karabina, 3 opasača, 6 fišeklija, 4 bombe, 1100 metaka i 3 cipela.

Obe borbe vođene su sa neprijateljem koji je pripadao I. bojni I. lovačke pukovnije II. lovačkog zdruga.

Istoga dana ispala je jedna grupa četnika, jaka 25 ljudi, iz Rudica u Čadavicu II. Patrole Podgrmečkog odreda primile su borbu i po pristizanju pojačanja odbile i progonile neprijatelja do Rudica. Neprijateljski gubitci nepoznati, naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Noću 16/17.

Izvršena je akcija na neprijateljsko uporište zaseok Ekići južno od Bos. Novog između k. 331 i k. 313 od strane Podgrmečkog odreda. U ovom uporištu ima oko 150 naoružanih i uniformisanih milicionera pod vodstvom bandita Noge. Napad je odpočeo u 3,30 sati i to jedan bataljon je napadao od Sučog Dola, a drugi bataljon jugoistočno od Maslovara. Borba je trajala 25 minuta. Neprijatelj je u početku dao žilav otpor, ali je videći da se ne može odbraniti razbježao se u noć.

Neprijatelj je momentalno intervenisao iz Bos. Novog sa dvije satnije pravcem Veljkića Brdo—Pošta. Jednovremeno je ovu intervenciju pomogao artiljerijskom vatrom iz Novog.⁴ Naše snage su se povukle ali su predhodno zapalile

⁴ Intervenciju su izvršile jedinice 13. lovačke pukovnije. O pomenutoj miliciji — kao i o jedinicama ove pukovnije vidi relaciju ove pukovnije od 1. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/1—111, k. 58).

neprijateljski logor. Neprijateljski gubitci su 15 mrtvih i 10 ranjenih.⁵ Naši bez gubitaka.

Plijen: 6 karabina, 1500 puščanih metaka, 2 konja i nešto živežnih namirnica. Od civila u čijim je kućama logorovao neprijatelj konfiskovano je 6 konja i 3 goveda.

Po povlačenju naših snaga neprijatelj je opet zaposjeo isto uporište.

Iste noći diverzantska grupa VI. KNOU Brigade postavila je minu na pruzi Prijedor—Ljubija kod želj. st. Baltine Bare. Sutradan u 16 časova naišao je voz od Prijedora i naletio na minu. Srušena je lokomotiva i 1 vagon. Broj žrtava nepoznat, a kada se ustanovi javićemo.

17. o. mj.

I. i III. bataljon VI. KNOU Brigade postavio je zasjedu od Gomjenice—Bastasi — k. 140 — k. 205 i dalje prema rijeci Sani. U 6 časova naišli su od Gomjenice četnici i to u dvije kolone, jedna jaka 100 a druga 70 četnika. Obe kolone kretale su u pravcu zasjede i [pri] samom podilaženju zasjedi neko od civila je istu otkrio, te su se četnici počeli povlačiti prema Prijedoru. Njihovo povlačenje štitila je artiljerija iz Prijedora. Naše snage su otvorile vatru i ubile 6 četnika. Artiljerijska vatra omela je izvršenje juriša naših snaga, inače bi gubitci neprijatelja bili veći. Naši bez gubitaka.

Plijen: 1 puška, 1 fišeklija, 100 metaka, 1 par odijela.⁶

Istoga dana jedna četa I. bataljona XI. KNOU Brigade postavila je zasjedu u s. Volaru na lijevoj obali rijeke Sane, na mjestu gdje se dolaze kupati neprijateljski vojnici. Na zasjedu je naišlo 8 neprijateljskih vojnika, od kojih je jedan imao oružje.

Ubijeno je 7 a jedan zarobljen. Naš jedan ranjen.

Plijen: 1 puška, 1 pištolj, 5 hlača, 3 koporana.

⁵ Opširnije o toj borbi vidi izvještaj Štaba Podgrmečkog NOP odreda od 18. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 35/2, k. 769).

⁶ O tome vidi i izvještaj Štaba 6. krajiške brigade od 17. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 34/2, k. 769).

JEDINICE OVE DIVIZIJE U VREMENU OD 14 — 18. IMALE SU:

1. **Gubitci:** a) neprijateljski 86 ubijeno
31 ranjeno
2 zarobljeno

119 izbačeno iz stroja
- b) vlastiti 1 mrtav
5 ranjenih
- II. **Plijen** a) oružje: 1 puškomitraljez, 22 puške, 5 pi-
štolja.
b) municija: 15 ručnih bombi, 5.700 metaka.
c) oprema: 14 pari cipela, 14 opasača, 34 fi-
šeklije, 6 hlača, 4 koporana.
d) ostalog: 8 konja, 3 goveda.
- III. **Uništeno:** 1 lokomotiva i 1 vagon.

IV. **Raspored jedinica.**

Raspored jedinica ove divizije isti je kao u zad-
njem izvještaju.⁷ sem što su dva bataljona VI.
brigade otišla u pravcu Ivanjske, radi izviđanja
mogućnosti izvedbe kakove akcije.

- V. **Zaključci.** U akciji Podgrmečkog odreda na zaseok Ekići
noću 16/17. o. mj. jedan bataljon zakasnio je na
izvršenje svoga zadatka za čitav sat, što je omo-
gućilo neprijatelju da se izvuče uz male gubitke
i neometan od naših snaga. Štab odreda je ovaj
slučaj raspravio sa komandnim kadrom toga
bataljona. da se ovaki slučajevi ne bi događali
i u buduće.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
ppukovnik
Dmitar Bajalica

Komandani
pukovnik
Petar

⁷ Vidi dok. br. 57.

OBAVJEŠTENJE ŠTABA 6. PROLETERSKE DIVIZIJE „NIKOLA TESLA“ OD 19. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O DOLASKU NA PROSTOR BRljevo — PLUŽINE¹

ŠTAB VI PROLETERSKE DIVIZIJE
„NIKOLA TESLA“
I PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ
19-VIII-1944
u 19 časova

ŠTABU XXIX NOU DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Nаша divizija nalazi se na prostoru Brljevo — Plužine. Vezu sa VŠ-om i XII Korpusom imamo.

Od prelaska Vrbasa² do Sutjeske vodili smo stalno bojeve sa djelovima „Princ Eugen“ divizije i posada najbližih garnizona. Na komunikaciji Kalinovik — Foča vodili veće bojeve, gdje nijesmo uspjeli preći komunikaciju, već se povukli na Treškvicu, i idućeg dana prešli komunikaciju Kalinovik — Nevesinje u Oblju. Neprijatelj nas je stalno sačekivao i pratio od komunikacije do komunikacije. Na Sutjeskoj kod Tjentišta razbili manje djelove „Princ Eugena“, zarobili nešto spremne i oružja.³

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 6/2, k. 1144 II.

² Vidi knj. 27, dok. br. 109 i dok. br. 2 i 10 u ovoj knjizi.

³ Iako redakcija nije uspjela pronaći naređenja, zapovijesti i izvještaje Štaba 6. proleTERSKE divizije „Nikola Tesla“ i štabova brigada ove divizije, ipak se, na osnovu podataka iz knjige depeša štabova 1. proleTERSkog i 12. korpUSA NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 31/1, k. 732, reg. br. 8/10, k. 589 B) i knjige „Šesta proleTERSka divizija“ (str. 318—349, „Epoha“, Zagreb, 1964), kao i dokumenata nekih drugih jedinica, može rekonstruisati sljedeći pregled dejstava 6. proleTERSKE divizije u avgustu 1944. godine:

Po prebacivanju iz srednje u istočnu Bosnu (vidi knj. 27, dok. br. 109), 6. divizija je krenula na sektor sjeverno od Vareša (vidi dok. br. 2, 10 i 19). Tu se zadržala do 4. avgusta, vodeći manje borbe protiv njemačkih, ustaško-domobranskih i četničkih snaga. Toga dana, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, 6. divizija je stavljena pod komandu Štaba 12. korpUSA (vidi dok. br. 127). Istoga dana ona je iz rejonA s. Očevlja, zajedno s jedinicama 12. korpUSA, krenula za Srbiju. Saznavši za ovaj pokret, Nijemci su u sadejstvu sa ustaško-domobranskim i četničkim snagama preduzeli napad iz više pravaca i zaposjeli nekoliko linija s ciljem da te jedinice NOVJ razbiju, te ih primoraju da odustanu od namjeravanog pokreta. Maršujući preko s. Musića i

s. Medojevića 6. divizija je 6. avgusta stigla u rejon s. Knežine. Ovdje je njena 1. brigada bila napadnuta od jedne jače grupe četnika Romanijskog korpusa. Četnici su nakon kraće borbe razbijeni i odbačeni. Istog je dana njemački trup, u šumi Palež, izvršio prepad na Stab 3. brigade, ali je i on odbijen. A u svanuće 7. avgusta na izlazu iz s. Preljubovića, dijelovi 7. SS divizije napali su 6. diviziju u pokretu. Odbačeni, oni, zajedno sa ustašama, pokušavaju da spriječe prelazak 6. divizije preko drumu Han Pijesak — Sokolac, koji su već bili posjeli. Brzim naletom jedinica ove divizije, kao i jedinica 12. korpusa, Nijemci i ustaše su odbačeni sa drumu. Divizija zatim, pored brda Kopita, nastavlja marš ka Prači. Pri prelasku preko drumu Sarajevo — Rogatica napale su je ustaško-domobranske jedinice iz pravca Rogatice. Nakon kraće borbe neprijatelj je bio odbačen. Ali time nisu bile savladane sve prepreke na ovom dijelu puta. Diviziju je očekivao još teži zadatak: preći željezničku prugu Prača — Renovica i r. Praču. Željezničku prugu su obezbjeđivali ustaše, domobrani i Nijemci. Maršujući ka r. Prači, prethodnica 6. divizije je noću 7.8. avgusta naišla na otpor ustaško-domobranske posade kod Razvaline Pavlovac, koja se branila iz bunkera. Odmah je upotrebljena divizijska artiljerija, koja je nakon kraće paljbe porušila bunker i time omogućila prethodnici da u jurišu razbije ostatak posade (njen veći dio se razbježno i posakriva)

Na pravcu s. Renovice u isto vrijeme nastupale su jedinice 12. korpusa (vidi dok. br. 127). One su, u kratkoj ali žestokoj borbi, uspjele da savladaju ustaško-domobransku posadu u s. Pitoviću i s. Stranama. Odmah potom izvršen je napad na željezničku stanicu Renovica i na oklopni voz. Nakon kraće borbe oklopni voz je uništen i željeznička stanica je zapaljena. Iskoristivši noć, ustaše i domobrani su se razbježali i posakrivali. (Opširnije o ustaško-domobranskim snagama vidi dok. br. 160). Savlađivanjem ustaško-domobranskih posada na željezničkoj pruzi Prača — Renovica stvoreni su povoljni uslovi za prelaz preko r. Prače i produženje marša ka s. Orahovici.

Stigavši u toku noći u predviđeni rejon, jedinice 6. proleterske divizije razmjestile su se u s. Orahovici, u s. Barama i na Krnjoj jeli radi odmora. Međutim, 9. avgusta napali su ih dva bataljona 7. SS divizije iz doline r. Prače i manji dijelovi ove divizije sa istoka, preko brda Kamut. Divizija prihvata borbu i odlučnim protivnapadima odbacuje uklinjene njemačke dijelove i sa njima vodi borbu preko cijelog dana. Uveče je uspjela da se odlijepi od njih i prikupi u rejon s. Bogovića, odakle je nastavila marš ka ustikolinskoj Jabuci. U ovoj borbi ona je imala prilične gubitke. A posebnu teškoću pričinjavao joj je veliki broj ranjenika, za čije je zbrinjavanje i transportovanje bio angažovan znatan broj boraca.

U isto vrijeme Nijemci su motorizovanim snagama preko Goražda i Ustikoline nadirali ka Foči i dijelom snaga posjeli sve prelaze i mostove na r. Drini, a 10. avgusta su posjeli i položaje s. Krimin — s. Pivni Do — Tjemenik (k. 1021), s namjerom da spriječe prebacivanje 6. proleterske divizije i 12. korpusa u Sandžak, kao i prelaz preko drumu Foča — Kalinovik. Opširnije o pomenutim njemačkim jedinicama vidi dok. br. 40, 44, 137 i 140 — 144 u ovoj knjizi; Ratni dnevnik 7. pionirskog bataljona (Kriegstagebuch Nr. 2 7. SS Geb. Pi. Btl.) za period od 4. avgusta 1944. do 13. aprila 1945 (Arhiv VII, mikrofilm NAV—N—T—354. F 146/3786799—3786824).

U takvoj situaciji Štab 12. korpusa, u dogovoru sa Štabom 6. proleterske divizije, donosi odluku da 6. proleterska divizija izvrši manevar oko Kalinovika i da se preko pl. Treskavice prebaci na Zelengoru

i odatle produži marš ka Šćepan Polju, gdje se imala ponovo spojiti s jedinicama 12. korpusa, koje su preko s. Miljevine nastavile pokret.

Postupajući u duhu pomenute odluke Štaba 12. korpusa, 6. divizija je krenula na zapad prema pl. Treskavici. Na liniji s. Dobro Polje — s. Krbiljine ona je 11. avgusta razbila dio snaga Romanijskog četničkog korpusa, zarobivši komoru (vidi operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa u Arhivu VII, reg. br. BH—V—9336). Poslije kraćeg odmora u podnožju pl. Treskavice, ona je 14. avgusta, odbacivši slabije dijelove Nijemaca i četnika, kod s. Oblja prešla drum Nevesinje — Kalinovik, a sutradan, preko Zelengore, stigla na prostor Lučkih Koliba, gdje je, uslijed iznemoglosti konja i teško prohodnog terena, zakopala dva brdska topa iz divizijske artiljerije. Pri njenom pokretu preko s. Tjentišta ka Izgorima, nju su 16. avgusta u kanjonu r. Sutjeske napali dijelovi 7. SS divizije, ali ih je ona, u teškoj borbi, razbila. Sutradan, 17. avgusta, nakon vrlo napornog marša, stigla je u rejon s. Stabne gdje se ovako razmjestila: 1. brigada u s. Brljevo, 2. brigada u s. Pišće i 3. brigada u s. Plužine. Tu je ostala nekoliko dana radi odmora i sređivanja. Ona je tada, na prostoru s. Izgori — s. Stabna, uspostavila vezu sa jedinicama 12. korpusa i dijelovima 11. hercegovačke brigade 29. NOU divizije. Njima je ovom prilikom predala 36 iznemoglih boraca (koji će ostati kod 29. divizije radi liječenja i oporavka).

Po naređenju Štaba 12. korpusa od 20. avgusta formiran je operativni štab u koji su ušli komandant 6. proleterske divizije i politički komesar i načelnik Štaba 12. korpusa (tom III, knj. 8, dok. br. 90). Operativni štab je preuzeo komandu nad jedinicama 12. korpusa i 6. proleterske divizije. Ove su jedinice 21. avgusta u 5 časova sa polaznih položaja s. Nedajno — Milogora — Sumorova gora, izvršile protivnapad u pravcu Donjeg i Gornjeg Polja protiv snaga 7. SS divizije koje su nastojale prodrijeti u dolinu r. Pive. Međutim, istog dana, po naređenju Vrhovnog štaba, 12. korpus je izvučen iz borbe i upućen u dolinu r. Pive da preuzme neposredno obezbjeđenje i evakuaciju ranjenika sa aerodroma kod Gornje Brezne. Njegove dotadašnje položaje posjela je 6. proleterska divizija. Pod snažnim pritiskom Nijemaca, jedinice ove divizije povukle su se na položaje Božur — s. Dobri Dub, na kojima su se, upornom odbranom i protivnapadima, održale sve do uveče 22. avgusta, kada su se, po evakuaciji ranjenika, počele izvlačiti preko s. Nikolinog Dola ka Pivskom manastiru, gdje stižu 23. avgusta.

Sutradan, 24. avgusta, po odobrenju Vrhovnog štaba, 6. divizija se odvojila od jedinica 12. korpusa i nastavila marš ka Srbiji krenuvši od Pivskog manastira nizvodno dolinom r. Pive. Kod s. Mratinja njoj su se priključili veća grupa izbjeglica i rukovodilaca iz Sandžaka (sa predsjednikom Antifašističkog vijeća Sandžaka Dušanom Ivićem) i Sandžački terenski bataljon, koji su izbjegli zbog tadašnje njemačke ofanzive u Sandžaku. Na pravcu s. Barni Do — r. Tara, kod Gornjeg i Donjeg Polja, 6. diviziju su napali dijelovi 7. SS divizije s ciljem da je zadrže dok ne posjednu obalu r. Tare i time joj spriječe dalji pokret. Prozrevši ovu namjeru Nijemaca, Štab divizije je odredio dio snaga da protivnapadom zadrži Nijemce, a sa glavnim snagama produžio marš da bi se što prije dočepao desne obale r. Tare. Tako je 25. avgusta, kod s. Đemalskih Luka i s. Varde, 6. divizija prešla r. Taru i, prihvativši dijelove iz zaštitnice, produžila do s. Radojevića, gdje je prenoćila. Nastavljajući marš, ona 27. avgusta prelazi r. Čehotinu, a 28. avgusta prelazi i drum Čajnice — Pljevlja i sutradan stiže u s. Soriće. U rejonu ovoga sela ona hvata vezu s jedinicama 37. NOU divizije i,

Neprijateljska kolona, koja nas je pratila sa komunikacije Kalinovik—Nevesinje preko Zelengore, u jačini od 1200 vojnika,⁴ spojila se sa djelovima „Princ Eugena“ kod Tjentišta, gdje je ostala. Neprijatelj nepoznate jačine nalazi se na liniji Vučev—Prepeličje—Siljevica, sjeverno od Mratinja. Drugih podataka o neprijatelju nemamo — na ovome sektoru.

Molimo, da nas obavjestite o svakoj promjeni situacije na vašem sektoru, dok se ovdje nalazimo. Ovdje ostajemo vjerovatno nekoliko dana.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Načelnik štaba
major
Dotlić⁵

uz njihov prihvata, 30. avgusta, kod Kalafatovića, prelazi preko r. Lima. Istog dana stiže u Pribojsku Banju, a 31. avgusta na Zlatibor, gdje ulazi u sastav 1. proleterskog korpusa.

⁴ Prema operacijskom dnevniku Nevesinjskog četničkog korpusa, str. 127—129 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—9336), 3. bataljon (uloški) Nevesinjske brigade je 13. i 14. avgusta 1944. vodio borbu protiv dijelova 6. divizije kod Oblja i Masne bare (nalazi se na Zelengori). O ostalim snagama, za koje se pretpostavlja da su bile njemačke, redakcija nije uspjela prikupiti tačne podatke.

⁵ Dušan

IZVJEŠTAJ ŠTABA JUŽNOHERCEGOVAČKOG NOP ODREDA OD 19. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI U JUŽNOJ HERCEGOVINI¹

ŠTAB
JUŽNOHERCEGOVAČKOG
PARTIZANSKOG ODREDA

Broj 284

Hrasno, 19. VIII. 44. u 18.00 sati

ŠTABU XXIX U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

U Stocu se sada nalazi oko 400 Švaba sa oko 60 kamiona. U Trebinju i na željezničkoj pruzi nema nikakvih promjena. Na Poplat su se koncentrisale Metkowska, Stolačka i Ljubinjska brigada sa grupom Kovačevića, Batrića, Trklje i Miličevića² jačine oko 700 do 800 bandita, koji su manevrom niz Dubrave preko Preblovaca nas napali u 4 kolone i to pravcima Koščela—Bačnik—Drenovac—Duboka i to dana 17. VIII. Borbu su vodili bataljon „M. Mihić“ i Prateća četa, na položajima od Crnoglava do Drenovac—Stražica, i to cijeli dan. Neprijatelju je uspjelo da potisne naše jedinice na kose iznad Hrasna i Golog brda, a usput su četnici popalili nekoliko kuća u selima Bjelojevići, Tucakovići, Podkula i u Bjelojevićima pohvatali 5 naših simpatizera. Neprijatelj je uspio da dođe do škole u Hrasno i da nam upali kuću gde se nalazio Štab odreda. Energičnim napadom na bande preko Rujeva Dola i Vlake razbili smo četnike u Hrasnu, te nijesu mogli zapaliti ni školu niti koju kuću u zaseocima Hrasna. Tom prilikom u samome Hrasnu ubili smo komandanta Metkovske brigade Mitra Tripkovića, koji sada počiva u jami kod Švaba, i našli smo još 5 mrtvih palikuća-bandita. Jednoga smo ranjenog zarobili i umro je. Neprijatelj je imao veći broj ranjenih, a vjerovatno i mrtvih, koje nijesmo našli.

Četnici su se iz Hrasna povukli u potpunom neredu, dok su oni sa pravca Drenovac—Duboka izišli na Bančice i Mišljen i tu smo ih 18. VIII napali i najurili preko Varduše. U ovim borbama imali smo 2 mrtva i 6 ranjenih, od kojih teže drug Savo

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/2, k. 1144 II.

² Mate

Čolović.³ Kod mrtvoga Tripkovića nađena je arhiva koju vam u cjelosti šaljem. Štab četničke brigade Stolac nam je dostavio priloženi dopis, na kojeg smo mi usmeno odgovorili, da ćemo im preko mušice poslati odgovor sa novim Tripkovićima, a da kod nas nema zarobljenika iz ove akcije, i objasnili im što sa Švabama danas rade.

U vezi dopisa Divizije bili smo rekvirirali u Ljubinju oko 2.000 kg mesa, a prilikom gonjenja te stoke ka Hrasnom bio je napad četnika i ta nam je stoka kod Mišljena propala, kao i nešto žita i krompira. Bez sadejstva Brigade u ovim prilikama sada nemoguće nam je vršiti veće rekvizicije za potrebe Divizije, kao i pregonjenje te stoke i drugog većeg materijala zbog ostajanja četničkih brigada u Stocu i Ljubinju i ove bilečke bande. Tražili smo od XIII Brigade danas da ih zajednički napadnemo u Ljubinju ili Poplatu.⁴

Obzirom na veliki utrošak municije u skoro svakodnevnim borbama sa četnicima molimo vas da nam pošaljete što više municije 7,9 mm i od mašinki, kao i nišanske sprave i granate za teški bacač 81 mm sa osnovnim i dopunskim punjenjem, a bilo bi najbolje da nam pošaljete nekoliko novih lakih bacača za ove bradonje. Primili smo 2 protivtenkovske puške i 5.500 metaka pred samu akciju, koja nam je dobro došla.

Pošto je drug Čolović teže ranjen, a i iz vama poznatih razloga i važnosti ob. službe za Južnu i Zapadnu Hercegovinu predlažemo da postavite jednog od najboljih ob. oficira.

U bataljonu „M. Čuzulan“ ima bolesnih oko 25 drugova sa temperaturom sa vremena na vrijeme i isti su kod nas u previjalištu, a imamo i više ranjenih drugova. Potrebno bi bilo da se što prije uputi makar privremeno neki medicinar u Štab Odreda, kako bi pomogao drugu Pamučini⁵. Ovo je potrebno uraditi najhitnije, jer su to većinom lakše rane i oboljenja, a jedino nam je sumnjiv slučaj bataljona „M. Čuzulan“, radi nedovoljne stručnosti Pamučine. Za bolnicu XIII Brigade šaljem 4 druga, među kojima i Čolovića.

Druga Tucakovića⁶ ćemo poslati XIII Brigadi čim dođe sa terena, gdje vrši nabavke materijala, sa napomenom da je on član Opštinskog odbora Stolac i da je vršio sve nabavke za naš

³ Narodni heroj Savo Čolović je tada bio obavještajni oficir Južnohercegovačkog NOP odreda. Poginuo je 16. novembra 1944. kod Širokog Brijega, kao šef obavještajnog centra 29. NOU divizije. Vidi operacijski dnevnik štaba ove divizije, list 153 (Arhiv VII, reg. br. 7/8, k. 1143 A).

⁴ O rasporedu i dejstvu 13. hercegovačke brigade vidi izvještaj njenog štaba od 3. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/7, k. 1143 A).

⁵ Branko

⁶ Mujo

Južni odred i Diviziju, i kao takav bi nam bio neophodno potreban.

Politkomesara bataljona „R. Pravica“ poslaćemo kad stignu.

U koliko nam ne možete dati novog politkomesara bataljona, predlažemo za politkomesara bataljona „R. Pravica“ druga Rista Raševića, dosadašnjeg politkomesara čete istog bataljona, koji se nalazi sada na kursu. Jedini je taj koji bi mogao odgovoriti toj dužnosti i uticati na mase na tom terenu, jer moramo računati na veliki broj boraca, koji se još nalaze van naših redova.

U Trebinju je bilo veći broj hapšenja i interniranja.

Saveznici su bombardovali Dubrovnik (Kraljev dvorac, sadašnju županiju, i hotel Excelsior) i Hum i bilo je dosta žrtava iako su bile male bombe. Kod Šumeta je bila minirana pruga i iskočila jedna lokomotiva i 3 vagona.⁷

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
Miloš Stamatović

(M. P.)

Komandant
Mile Vukalović

⁷ U dnevnom izvještaju Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 16. avgusta 1944. o tome piše:

„Danas, 16. VIII. 1944. g., u 05,30 sati, teretni vlak, koji je krenuo iz Dubrovnika, naišao je na minu postavljenu od neprijatelja kod mosta Brgat. Ljudskih žrtava nije bilo. Promet je obustavljen.“ (Arhiv VII, reg. br. 9/3—1, k. 111).

BR. 74

**BROJNO STANJE LJUDSTVA 2. PROLETERSKE (LIČKE)
BRIGADE NA DAN 20. AVGUSTA 1944. GODINE¹**

ŠTAB II PROLET. BRIGADE
VI PROLET. DIVIZIJE „N. T.“
20. VIII. 1944 g.

Brojno stanje ljudstva dostavlja

ŠTABU VI PROLET. DIVIZIJE „N. T.“

Brojno stanje ljudstva polaskom od Glamoča . . .	933
Brojno stanje ljudstva sada	797
Razlika, odnosno manjak u tom razdoblju	136

Opravljanje rashoda (manjka):

Nestalih u putu (iznemoglih) ili otsječenih ²	51
Poginulih u borbi pri prolazu	18
Umrlih (od rana i bolesti u Ambulanti)	8
Predato bolnici XI Divizije kao iznemogli	30
Dezertiralo	16
Predato Vlašićkom odredu	8
Ostavljeno kod Odbora	1
Predato X Diviziji (iznemogli)	3
Prekomandovano u Intendanturu VI Prolet. divizije	1

S v e g a 136

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, major,
S. O.

(M.P.)

Načelnik, kapetan,
Medić³

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 17/8, k. 801.

² Riječi „ili otsječenih“ dopisane su mastilom, latinicom.

³ Ljubomir Medić Brzica. Poginuo 7. aprila 1945. na sremskom frontu kao komandant 3. proleTERSKE (ličke) brigade.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 15. KRAJIŠKE BRIGADE OD 20. AV- GUSTA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O BORBAMA PRO- TIV ČETNIKA NA PROSTORU KRUPA—HAN-KOLA¹

ŠTAB
XV KRAJIŠKE BRIGADE
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA NOVJ
Ob. pov. 283
20/VIII 1944 g.
u 22 h

Predmet: Akcija na četn. bandu.—

ŠTABU XXXIX. DIVIZIJE V. KORPUSA NOVJ—OP.

P o l o ž a j

Izvještavamo vas o protekloj akciji na četničku bandu 19. ov. mj. na prostoriji Krupa—Racune.

Naš I. bataljon išao je pravcem Krnin te iznad samih Racuna, do sukoba sa četničkom bandom od strane našeg bataljona nije došlo. Zmijanjski odred išao je pravcem iznad Krupe preko Bojanovića Visa, s tim što je jednu četvrtinu bacio do samog Vrbasa zaključno sa Zidinom. Do sukoba sa četničkom bandom nije došlo sve do 12 sati, t.j. podne, tek u podne, izbijanjem bataljona XIII. brigade preko sela Racuna, četnici koji su se nalazili u Racunama, bježali su prema Zidini i oko 13.30 časova četa Zmijanjskog odreda koja je bila kod Zidine uspjela je da zarobi 8 četnika, zaplijeni 10 pušaka, 1000 metaka, 5 bombi². Zarobljeni četnici se nalaze još kod Zmijanjskog odreda, na naše traženje da ih upute štabu ove brigade kako bi ih isti uputio tome štabu, nisu postupili. Po završenoj akciji Zmijanjski odred ostao je na prostoriji Krupe, zaseok Bojanovići. Naš I. bataljon povratio se u Kola, zaseok Džajići.

Tog istoga dana oko 9 časova ujutru neprijatelj je u jačini jedne satnije (80) vojnika sa oko 150—200 četnika Mišića „bri-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom), u Arhivu VII, reg. br. 30/3, k. 1270.

² Riječ je o četnicima 2. brigade Bosansko-krajiškog korpusa. Opširnije o njima vidi dok. br. 69 u ovoj knjizi i izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 6. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 29/2, k. 1265).

gade³ kretao od Banje Luke preko Han Kola. Naš III. bataljon koji je bio na osiguranju i zatvaranju ovoga pravca primio je borbu sa istim neprijateljem u 9.30 č, nakon jednočasovne borbe neprijatelj je uspio da potisne naš II. bataljon iz prvih rovova od Zagorca na nove položaje oko Kasarne. Borba je vođena do 14 časova. U 1.30 časova neprijatelj je kretao napred sa konjima natovarenim t. mitraljezima i bacačima ka rovovima kod Zagorca, pri svome kretanju cestom kod samoga Zagorca gdje su bile zakopane naše 2 nagazne mine na iste je naišao neprijateljski konj natovaren sa t. mitraljezom i poslugom, na nailazak na samu minu konja, mina je eksplodirala i raznijela u paramparčad konja sa t. mitraljezom i 5 vojnika posluge sve u komade. Po eksploziji mine naš bataljon izvršio je napad na iste i protjerao neprijatelja za Banju Luku, ubivši mu u odstupanju 3 vojnika i nekoliko ranio, te gubici toga dana iznose 8 mrtvih ustaša i 8 zarobljenih četnika.⁴

Današnji raspored jedinica: Zmijanjski odred Gajići—Kneževići, I. naš bataljon Džajići, III. u Plavšićima. Štab brigade na granici Kola i Goleša, zaseok Dedići.

SMRT FAŠIZMU -- SLOBODA NARODU!

Politkomesar, major
Brano Korać

Komandant, kapetan,
Erceg Radomir

(M. P.)

³ Odnosi se na 1. brigadu Bosansko-krajiškog korpusa, čiji je komandant tada bio Jovan Mišić.

⁴ Vidi dok. br. 151.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. KORPUSA OD 21. AVGUSTA 1944. ODJELJENJU ZA NAORUŽANJE VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ O RADU I NAORUŽANJU OVOGA KORPUSA¹

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Pov. br. 813.—
Dne 21/8-1944. g.

Izvještaj odsjeka za naoružanje o radu i naoružanju.—

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ
— Odeljenje za naoružanje —

Radi uvida u stanje i rad odsjeka za naoružanje ovog Štaba, rad rukovaoca ubojne sprema po jedinicama, stanje naoružanja i potrebe, dostavljamo Vam sledeći izvještaj:

1) Po uputstvima V. Š. odsjek za naoružanje upotpunjen je sa potrebnim osobljem za uredno funkcionisanje. Odsjekom rukovodi kapetan drug Matić Dragan kao vršilac dužnosti šefa odsjeka.

2) Prema uputstvima V. Š. postavljeni su rukovaoci ubojne sprema pri štabovima divizija. U svim divizijama rad rukovaoca odvija se prema usmeno i pismeno datim direktivama.

3) Pri svim divizijama organizovane su puško-mehaničarske radionice. Ove radionice uglavnom vrše manje opravke oružja. Radi nedostatka potrebnog alata nisu za sada stvoreni uslovi za veći razvoj rada u ovim radionicama, za veće opravke oružja i veće stručne radove. Pri Štabu Korpusa oformljena je radionica za krupnije i ozbiljnije reparature i opravke.

4) Pored redovnih poslova koji se obavljaju, pri odsjeku je organizovan i sa uspjehom se održava niži minerski kurs. Na ovom kursu osposobljavaju se borci iz jedinica za diverzante, kao i za rukovodioce diverzantskih grupa. Stručnu nastavu na ovom kursu izvodi aktivni inženjerijski kapetan bivše jugoslovenske vojske pod kontrolom odsjeka za naoružanje.

5) Primljeni materijal od Saveznika ne može zadovoljiti potrebe naših jedinica, koje su znatno veće u odnosu na ono što je dobijeno. Ako se uzme u obzir jači priliv novih boraca i for-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 6'6, k. 458.

miranje novih jedinica, potrebe u oružju su znatno povećane, naročito u puškama, puškomitraljezima i bacačima, kao i municiji 7,9 m/m.

Formiranjem nove divizije² u Centralnoj Bosni nalazi se u jedinicama veći broj nenaoružanog ljudstva. Nedostatak oružja utiče u većoj mjeri i na punu mobilizaciju u Centralnoj Bosni. Zato je potrebno za novoformiranu diviziju baciti veću količinu pušaka, puškomitraljeza i bacača sa municijom.

Radi povoljnijih uslova dejstva na komunikacije, nužno je potrebno baciti veću količinu eksploziva sa priborom za X Diviziju i novoformiranu u Centralnoj Bosni. Nedostatak eksploziva onemogućava punu aktivnost na komunikacijama. S obzirom na sistem i način odbrane, jačinu fortifikacijskog uređenja pojedinih uporišta, za likvidaciju istih, kao nužna potreba se nameću teška oruđa (topovi, bacači sa priborom i municijom), kao i popuna imajućih oruđa sa municijom.

6) Prilaže se pregled o primljenom ubojnom materijalu od Saveznika za vrijeme od 7. jula do 18. avgusta t. g. Do sada primljeni materijal podijeljen je po jedinicama ovog Korpusa prema njihovim potrebama.

7) U prilogu šaljem Vam pregled sadašnjeg stanja oružja kao i potrebe istog sa municijom.

Sam rad ostsjeka za sada teče dosta dobro. Do sada ne raspoložemo nikakvim uputstvom za organizaciju i pravilno vođenje poslova od strane tog odeljenja, što bi nam znatno olakšalo pravilnije vođenje svih poslova.—

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik,
služb. otsutan

K o m a n d a n t,
general-major
S. Rodić

(M. P.)

² Riječ je o Srednjobosanskoj NOU diviziji. Opširnije o njenom formiranju vidi knj. 27, dok. br. 124.

ukupno primljenog ubojnog materijala od saveznika u vremenu od 7. VI. do 18. VIII. 44

[illegible]

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Pov. ozn. br. 813
Dne 22-VIII-1944. g.

Komandant
general-major:
S. Rodić

PREGLED

stanja naoružanja i potreba istog za jedinice 5 korpusa NOV Jugoslavije na dan 22 avgusta 1944 g.

UKUPNO:		Nužno potrebno:	Sadašnje stanje:	S A D R Ž A J:	
4	4	4	—	haub.	
4	4	2	2	brdskih M 16	
4	4	—	4	poljskih M 14/19	
12	9	9	3	Model 15	
1	—	—	1	Model 28	
3	—	—	3	Tallj, M 11	
15	—	15	—	Raznih	
16	12	12	4	Protivtenk. 37 m/m	
65	30	30	35	Pr. tenk. 50 m/m	
133	90	90	43	Teških 81 m/m	
158	150	150	8	Lakih 45 m/m	
1.092	400	692	61	Džon Bul	
101	40	61	7	p. mitraljeza	
7	—	—	7	t. mitraljeza	
15.027	5.000	10.037	7.9	protuvazionjskih	
1.200	—	1.200	7.62	m m	
200	—	200	6.5	m m	
62	26	36	36	Protutenskov.	
537	—	537	537	Engleskih 9 m m	
343	—	343	343	Ruskih 6,72 m m	
848	—	848	848	Pistoľja	
9.539	6.000	3.539	3.539	Ružnih bomb i	

UKUPNO:		Nužno potrebno:	Sadašnje stanje:	S A D R Ž A J:	
850	800	50	50	za brdske M 16	
750	700	50	50	za polj. M 14/19	
850	700	150	150	za Model 15	
2.500	2.200	300	300	za Model 28	
200	200	—	—	za tal. M 11	
3.000	2.000	1.000	1.000	za protutenk. 37 m m	
5.350	5.200	150	150	za protutenk. 50 m m	
12.900	12.000	900	900	teške 81 m m	
18.600	18.000	600	600	lake 45 m m	
15.200	15.000	200	200	za Džon Bul	
2.800.000	2.000.000	800.000	800.000	za p. mitr., mitraljeze	
2.000	1.000	1.000	1.000	1 puške 7,9 m m	
11.740	10.500	1.240	1.240	za protuvazionjske mitraljeze	
45.000	—	45.000	45.000	ze 18 m m	
27.000	—	27.000	27.000	za protivkolosku pušku	
7.000	6.000	1.000	1.000	18 m m	
645	500	145	145	strijelice 9 m m	
50	40	10	10	strojnice 6,72 m m	
200	—	200	200	eksploziva	
220	200	20	20	nagaznih mina	
100	—	100	100	Dinamo-mašina	
				benzina	
				ulja za oružje	
				petroleja	
				najte	
				P R I M J E L B A:	

BR. 77

**NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 21. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA RUŠENJE
GLAVNIH KOMUNIKACIJA U SREDNJOJ I ZAPADNOJ
BOSNI¹**

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. pov. br. 820
Dne 21. VIII 1944. god.

ŠTABU X. DIVIZIJE

U vezi opšteg savezničkog plana Vrhovni komandant maršal Jugoslavije drug **Tito** izdao je naređenje: da u vremenu od 1. do 7. septembra ove godine NOV i POJ ruše komunikacije na celom jugoslovenskom ratištu i tako ukoče manevarnost okupatorskih trupa.²

Naš Korpus dobio je u zadatak da sa svojim snagama ruši sledeće komunikacije:

Željezničku prugu Brod—Doboj—Sarajevo (1)
cestu Doboj—Sarajevo (2)
željezničku prugu Sarajevo—Mostar (1)
cestu Banjaluka—Jajce—Mostar (3)
željezničku prugu Kostajnica—Bos. Novi—Bihać (1)
cestu Bos. Novi—Bihać (2)
cestu Bihać—Knin (1).³

Pored navedenih komunikacija u vremenskom periodu od 1. do 7. septembra dejstvovati i na ostale važne komunikacije, tako da neprijateljski saobraćaj bude paralizovan.

Broj u zagradi naznačen pored komunikacije označuje prioritet i važnost njenog rušenja: (1) — komunikacije prvenstvene važnosti, (2), (3) i (4) — drugostepene, trećestepene važnosti. No, razumije se, sve ove komunikacije treba rušiti.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/1, k. 854.

² Opširnije o tome vidi dok. br. 114.

³ O rušenju pomenutih komunikacija vidi izvještaje Štaba 5. korpusa NOVJ od 1, 5. i 7. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 32/6, k. 458A i reg. br. 4/2 i 5/2, k. 458).

U vezi toga **naređujemo:**

1.— **IV Divizija** napašće i rušiti željezničku prugu Bos. Novi—Krupa⁴—Bihać i cestu Bos. Novi—Krupa—Bihać—Bos. Petrovac. Sa glavninom snaga djelovati na liniji Bos. Novi—Krupa.⁵

2.— **XXXIX Divizija:** sa jednom brigadom rušiće cestu Petrovac—Drvar. Sa drugom brigadom rušiti cestu Jezero—Jajce—Donji Vakuf. Pored toga dobro minirati dio ceste Banja Luka—Han Sladojević.⁶

3.— **X Divizija:** sa glavninom snaga rušiće željezničku prugu i cestu Zenica—Sarajevo—Mostar. Sa dijelom snaga minirati i rušiti cestu Travnik—Bugojno—Kupres—Šujica. Zarušiti cestu Gornji Vakuf—Prozor—Rama.⁷

Imati u vidu da je komunikacija Sarajevo—Mostar od prvorazredne važnosti, te na tu komunikaciju dati najjače snage,⁸ s tim da se dijelovi snaga za vrijeme operacije drže i istočno od pomenute komunikacije radi povezivanja sa 29. Divizijom.⁹

4.— **Novoformirana divizija u centralnoj Bosni:** sa glavninom snaga, uključujući i Slavonsku brigadu, rušiće željezničku prugu Brod—Doboj—Zenica i cestu Doboj—Zenica. Komunikacije koje vode dolinom Bosne u ovom zadatku su od prvorazredne važnosti.¹⁰

5.— **Grupa kozarskih odreda:** sa glavninom snaga rušiće željezničku prugu Kostajnica—Bos. Novi i minirati cestu koja vodi pored pruge.¹¹

6.— Rušenje komunikacija otpočeti 1. septembra i nastaviti pojačano rušenje sve do 7. septembra. Poslije ovog roka izdavaće se naređenja radiotelegrafskim putem.

⁴ Bos. Krupa

⁵ O dejstvu jedinica te divizije na komunikacijama u zapadnoj Bosni vidi izvještaj njenog štaba od 7. oktobra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 28/1, k. 769A).

⁶ Bliže o rasporedu i dejstvu te divizije na pomenutim komunikacijama vidi dok. br. 114 i izvještaj njenog štaba od 13. oktobra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 35/2, k. 1265).

⁷ i ⁸ Na komunikacijama Sarajevo — Konjic — Mostar djelovale su 9. i 17. krajiška brigada, a na komunikacijama Travnik — Rastovo — Bugojno 7. brigada, dok su na ostalim komunikacijama djelovali: Kupreški, Livanjsko-duvanjski, Travnički i Visočko-fojnički NOP odred. Opširnije o tome vidi izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 15. septembra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 19/2, k. 854).

⁹ O rasporedu i dejstvu 29. NOU divizije vidi dok. br. 30.

¹⁰ i ¹¹ O dejstvu te divizije i Grupe kozarskih odreda vidi izvještaj Štaba 5. korpusa od 8. novembra 1944. i izvještaj Štaba 18. srednjobosanske brigade od 10. januara 1945. u Arhivu VII. reg. br. 13/2, k. 408, i reg. br. 5/7, k. 1421.

7.— Savezničko vazduhoplovstvo sadejstvovaće u ovim akcijama. Vazduhoplovstvo će dejstvovati danju, tukući prvenstveno neprijateljski saobraćaj, te radi ovoga sa našim jedinicama dejstvovati samo noću. Po danu uklanjati se sa komunikacija, kako ne bi trpjeli gubitke od savezničkog vazduhoplovstva. Ako neka jedinica povoljnom situacijom osvoji neko uporište i ukaže se potreba da ostane na osvojenim dijelovima komunikacija, potrebno je prethodno obavjestiti ovaj štab o tome, kako bi se savezničkom vazduhoplovstvu skrenula pažnja da [ne] tuče dotični sektor komunikacija.¹²

Sva veća rušenja komunikacija i objekata (mostovi, vijadukti) i veća gomilanja neprijateljskih snaga na mjestima prekinutih saobraćajnih linija hitno izvještavati ovaj štab kako bi savezničko vazduhoplovstvo onemogućilo ma kakve opravke i uništavalo neprijateljske koncentracije.

8.— Jaka bombardovanja i panika koja će vjerovatno zahvatiti pojedine neprijateljske garnizone i kolone stvorice na pojedinim sektorima povoljnu situaciju za napad i likvidaciju pojedinih uporišta. Ove momente će štabovi blagovremeno uočiti i taktički iskoristiti. Za sve planove poduzetih akcija, kao i za rezultate istih na svome sektoru obavjestiti prethodno ovaj štab da bi se postigla koordinacija i sadejstvo savezničkog vazduhoplovstva.

9.— Radi rušenja komunikacija svaka jedinica će na svom sektoru pored svojih snaga upotrijebiti mjesne straže, straže komandi mjesta i mobilisati omladinu, tako da se rušenje može jednovremeno izvesti na većoj dužini, kao i obim i efekat rušenja da bude što veći.

Za rušenje komunikacija upotrijebiti sva sredstva (eksploziv, nagazne mine, pionirski i drugi alat).

10.— Saveznici će nastojati da za ovu operaciju bace i doture što više borbenih sredstava.

11.— Redovnim vezama sa ovim štabom, stalno izveštavati o stanju i svakoj promeni, navodeći šta je i naolikoj dužini porušeno, koji su mostovi srušeni, šta je likvidirano i drugo. Pri svakoj radiovezi u koliko se ukaže potreba zaključiti vanrednu vezu.

12.— Pripreme i izvršenje zadataka izvoditi tako da bude zagarantovana puna tajnost. Sa naređenjem upoznati samo najuži dio štaba.

¹² O dejstvu savezničke avijacije na komunikacije u Bosni vidi izvještaje Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 5, 12, 19, 20, 21, 22, 24. i 29. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 5/1, 12/1, 19/1, 20/1, 21/1, 22/1, 24/1 i 29/1, k. 42).

13.— Potrebno je preduzeti sve mjere, kako bi u ovim ozbiljnim operacijama, kao i do sada, izvršili ovaj važan zadatak koji nam je postavljen. Saveznici treba da vide naš doprinos i osjete našu snagu koja će biti angažovana na kombinovanom i zajedničkom zadatku.

Prijem naređenja potvrditi radiogramom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar.

pukovnik.

(M.P.)

Komandant:

general-major,

S. Rodić

DOSTAVLJENO:

1.— Štabu IV. X. XXXIX i
 novoformirane div.

2.— Štabu Kozarske grupe odreda

BR. 78

**NAREĐENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 21. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA DA UPUTE
LJUDSTVO ZA FORMIRANJE JEDINICE OZNE¹**

ŠTAB

XXIX UDARNE DIVIZIJE

N.O.V. JUGOSLAVIJE

Str. pov. broj 760

Dana 21-VIII- u 12 č 1944.

s. Crkvice

Strogo poverljivo!

ŠTABOVIMA BRIGADA OVE DIVIZIJE

Pošto je formirano Odeljenje za zaštitu naroda (OZNA),² to je neophodno potrebno da se formira jedna jedinica³ čije će ljudstvo pratiti članove OZNE na izvršenje raznih zadataka i

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 28/3, k. 1144 I.

² Redakcija nije mogla da ustanovi datum formiranja Ozne pri Štabu 29. NOU divizije, kao ni pri drugim ustanovama u Hercegovini.

³ Ta jedinica je kasnije poslužila kao jezgro za formiranje jedinica Ozne u Hercegovini, tj. po naređenju Štaba 29. NOU divizije od

koje će samo rešavati pojedine zadatke koji mogu biti katkada veoma važni i da iziskuju od boraca veliku hrabrost, odanost i umješnost. Stoga

N A R E Đ U J E M O :

1.— Sve naše brigade uputiće po pet dobrih boraca, a X Hercegovačka NOU brigada osam dobrih boraca, tako da u ovaj Štab budu na dan 27. o.mj. ujutro.

2.— Borci koje brigade budu uputile treba da budu odani našoj borbi, hrabri, požrtvovani, snalažljivi, da su se prije isticali u borbi, jednom riječju treba da budu dobri borci, jer će služiti za pratnju članova OZNE, a katkada će dobivati samostalne i specijalne zadatke za čije izvršenje treba imati hrabrosti, odanosti i umješnosti.

X Hercegovačka NOU brigada će uputiti druga Sava Golubovića, jednog kuvara i jednoga dobrog ekonomu koji treba da budu uračunati u traženi broj boraca.

3.— Za sve upućene drugove treba poslati njihove karakteristike koje će predati ovome Štabu kada budu stigli.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
potpukovnik
Vojo Kovačević

Pomoćnik načelnika
m a j o r,
Drago Đukanović

Komandant,
general-major,
Vlado Šegrt

(M.P.)

24. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 41/9, k. 1143) pristupilo se formiranju Bataljona narodne zaštite, a po naređenju istoga štaba od 1. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1/1—6, k. 1144 I) formirana je od pomenutog bataljona i još nekih jedinica Brigada narodne odbrane za Hercegovinu.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. KORPUSA OD 22. AVGUSTA 1944.
VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O DEJSTVIMA U SRED-
NJOJ I ZAPADNOJ BOSNI U JULU¹

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. pov. op. br. 827
Dne 22/8 — 1944 g.

Mjesečni operacijski
izvještaj-dostavlja

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Izvještaj o akcijama jedinica ovoga kor-
pusa u julu mjesecu.

1-VII-1944

Snage IV divizije vodile su borbu sa ne-
prijateljem koji je napao naše položaje kod Kr-
njeuškog Međugorja. Poslije dvočasovne borbe
neprijatelj je odbijen uz gubitke od 15 mrtvih
i 8 ranjenih. Naš 1 mrtav i 2 ranjena. Zaplje-
njeno nešto municije.

Minom dignut je u zrak neprijateljski voz
između Prijedora i Brežićana. Uništena je lo-
komotiva i 3 vagona. Ubijeno je 8 neprijatelj-
skih vojnika. Naši bez gubitaka.

Na pruzi između Blagaja i Bos. Novog dig-
nut je u zrak 1 voz. Uništena lokomotiva i 4
vagona. Neprijatelj je imao 5 mrtvih i 8 ra-
njenih.

Prilikom čišćenja sela Saničani ranjena su
3 četnika. Naši bez gubitaka. Plen 2 puške.²

Snage X divizije na cesti Donji Vakuf—
Travnik napale su neprijateljski kamion. Isti je
spaljen a posada od 7 vojnika iz „PE“ divizije³

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 31/6,
k. 458 A.

² i ¹⁵ Detaljnije o dejstvima jedinica 4. NOU divizije u julu 1944
vidi dok. br. 43.

³ Odnosi se na dijelove 13. puka 7. SS divizije „Princ Eugen“ (vidi
knj. 27, dok. br. 153).

2-VII-1944

je pobijena. Naši bez gubitaka. Plen: 1 p. mitraljez, 6 pušaka, 10 bombi i nešto ostale spremne.⁴

Snage XXXIX divizije vodile su borbu sa četnicima na prostoru Trnovo—Šibovi i kod s. Spasovi. Ubijeno je 7, ranjeno 8 a zarobljeno 8 četnika. Naš 1 ranjen. Plijen: 15 pušaka, 1 pištolj i nešto ostale ratne spremne.⁵

Snage IV divizije sukobile su se sa neprijateljskim „trupom“ u s. Radići. Neprijatelj je imao 8 mrtvih i 5 ranjenih. Naši 5 mrtvih i 2 ranjena.

Kod s. Briševa, Čora i Revenika u manjim sukobima ubijena su 4 a ranjena 3 neprijateljska vojnika. Plijen: 1 puška, 1 pištolj i manja količina municije.⁶

Snage X divizije na cesti Donji Vakuf—Travnik kod s. Komara napale su neprijateljsku kolonu u jačini od 300 vojnika „PE“ divizije. Neprijatelj je imao 30 mrtvih i 25 ranjenih. Naši bez gubitaka. Plijen: 4 puške, 10 bombi, 1500 metaka, 22 konja i manje količine ostale ratne spremne.

Na cesti Donji Vakuf—Jajce u sukobu sa neprijateljem u jačini od 400 vojnika „PE“ divizije nanešeni su neprijatelju nepoznati gubitci. Naši gubitci 5 lakše ranjenih. Plijena nije bilo.

Na cesti Travnik—Donji Vakuf uništen je jedan kamion. Tom prilikom ubijeno je 6 a zarobljen 1 neprijateljski vojnik „Brandenburg“ pukovnije.⁷ Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška, 3 pištolja, 1 strojnica, 1 signalni pištolj i nešto ostale ratne spremne.

Snage XXXIX divizije sukobile su se sa neprijateljem kod sela Bastasi. Ubijeno je 5 a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

⁴ i ³⁹ Opširnije o rasporedu i dejstvu jedinica 10. NOU divizije u julu vidi dok. br. 15.

⁵ i ²⁹ Blježe o rasporedu i dejstvu jedinica 39. NOU divizije u julu vidi dok. br. 31.

⁶ Vidi knj. 27, dok. br. 152.

⁷ Odnosi se na dijelove 4. puka „Brandenburg“ (vidi knj. 27, dok. br. 158).

3-VII-1944

Snage IV divizije odbile su neprijatelja koji je iz Ljubije nastupao prema s. Briševu. Ubijeno je 9 a ranjeno 11 neprijateljskih vojnika. Naš 1 ranjen. Plijen: nešto municije i ostale ratne spremne.

4-VII-1944

Snage IV divizije vodile su borbu sa neprijateljem koji je krenuo iz Ljubije.⁸ U višecasiovoj borbi neprijatelju su nanešeni gubitci od 20 mrtvih i 25 ranjenih. Plijen: 5 pušaka, 1 radio-stanica i manja količina druge ratne spremne.

Jedna neprijateljska kolona pokušala je tri puta da se probije od Vrtoča ka Petrovcu. U tim pokušajima uništena su minama jedna oklopna kola i 2 kamiona vojske.

Kod s. Tarkovac ubijen je 1 a zarobljen i neprijateljski vojnik. Plijen: 1 puška, 2 bombe i nešto municije.

Kod s. Slabinje naišla je na minu jedna neprijateljska kolona. Uništena su troja kola sa spremom i oružjem. Ubijeno je 8 ustaša.

Kod s. Saničani u sukobu sa četnicima ubijena su 2 četnika. Naš 1 mrtav. Plijena nije bilo.

Snage X divizije pri čišćenju s. Crna Čuprija i Pogorelice⁹ ubile su 3 i ranile 8 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Na pruzi Semizovac—Reljevo dignut je u zrak 1 voz. Uništena je lokomotiva i 4 vagona.

Snage XXXIX divizije u sukobu sa neprijateljem kod s. Zaglavice ubile su 7 a ranile 3 neprijateljska vojnika.

5-VII-1944

Snage IV divizije odbile su neprijatelja koji je od Martin[brdal pošao ka Svodnoj, uz nepoznate gubitke.

Noću potrgana je pruga između Dobrljina i Bos. Novog u dužini od 216 m. Uništena je lokomotiva sa 3 vagona.¹⁰

⁸ O neprijateljskim snagama na prostoru Prijedor — Ljubija vidi knj. 27, dok. br. 15, 148, 149 i 165.

⁹ To čišćenje su izveli 1, 3. i 4. bataljon 7. NOU brigade (vidi knj. 27, dok. br. 135).

¹⁰ Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 155.

Snage XXXIX divizije izvršile su napad na štab četničkog korpusa u Mrkonjiću.¹¹ Ubijeno je 7 neprijateljskih vojnika i 3 oficira, ranjeno 6 a zarobljen 1 neprijateljski vojnik. Naši gubitci 1 mrtav i 6 ranjenih.

U s. Šipovljani u sukobu sa četnicima ubijena su 3 a ranjena 2 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 300 metaka.

6-VII-1944

Snage IV divizije dočekale su neprijatelja koji je kretao od Banje Luke prema Prijedoru u jačini 1 pukovnije.¹² U tročasovnoj borbi izbačeno je iz stroja 70 neprijateljskih vojnika i uništeno 7 kola. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Minom, na cesti Petrovac—Vrtoče, uništen je jedan neprijateljski kamion sa vojnicima.

Snage X divizije na cesti Kupres—Bugojno ubile su 2 neprijateljska vojnika iz „PE“ divizije.

U s. Banjer napadnut je štab Zeničke četničke brigade i tom prilikom ubijena su 2 četnika. Naši bez gubitaka.

Kod Čelinske planine napadnuta je 1 satnija ustaša. Ubijena su 3 a ranjeno je 6 ustaša. Naši bez gubitaka.

Kod Kaštela i Kamenjaša napadnuta je neprijateljska kolona jačine od oko 3000 vojnika, koji su pripadali „PE“ diviziji i „Brzom zdruhu“.¹³ Tom prilikom ubijeno je i ranjeno 140 neprijateljskih vojnika, a zarobljeno 29. Naši gubitci 12 mrtvih i 25 ranjenih. Plijen: 1 bacač, 1 p. mitraljez, 26 pušaka, 20 bombi, 5 strojica, 3 pištolja, 21.000 metaka i veća količina ostale ratne spremne.

Snage XI divizije zauzele su neprijateljsko uporište Jelah i potrgale prugu i mostove na pravcu Jelah—Doboj. Jelah—Teslić.

¹¹ Napad nije izvršen na štab četničkog korpusa nego na štab 3. četničke brigade „Kočić“ u Mrkonjić-Gradu. Opširnije o tome vidi dok. br. 31.

¹² Odnosi se na 2. bojnu 7. lovačke pukovnije (vidi dok. br. 136).

¹³ U toj borbi učestvovali su dijelovi 13. puka 7. SS divizije „Princ Eugen“ i dijelovi pomenutog zdruha. Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 182 i dok. br. 15 u ovoj knjizi.

Neprijateljska kolona koja je nadirala iz Doboja prema Teslicu odbačena je natrag. Tom prilikom ubijeno je 25 a zarobljeno 10 neprijateljskih vojnika. Plijen 15 pušaka, 1500 metaka i ostale ratne spremlje. Naši bez gubitaka.

Snage XXXIX divizije u sukobu sa četnicima ubile su 4 a ranile 10 četnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

7-VII-1944

Snage IV divizije ubile su u sukobu sa manjom grupom četnika 2 četnika.

Snage XXXIX divizije iz zasjede na cesti Drvar—Oštrelj kod s. Crljivice, neprijateljsku kolonu u jačini od 150 vojnika i 20 kola, napale su i razbile. Tom prilikom ubijeno je 15 a ranjeno 20 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 3 lakše ranjena. Plijen: 5 konja i nešto ostale ratne spremlje.

8-VII-1944

Snage IV divizije napale su u Pezića Polju grupu milicionera. Neprijatelj je uz gubitke od 4 mrtva protjeran u Ivanjsku. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške i nešto ostale ratne spremlje.

Na cesti Bihać—Lapac (Drenovača—Skočaj) iz zasjede napadnuta je neprijateljska motorizovana kolona u jačini od 85 vozila.¹⁴ U borbi je ubijeno 42, ranjeno 60 a zarobljen 1 neprijateljski vojnik. Spaljeno je 8 kamiona punih ratnog materijala a 4 kamiona su oštećena. Naši gubitci: 2 lakše ranjena. Plijen 8 pušaka, 1 pištolj, 2500 metaka, 20 šatorskih krila i ostale ratne spremlje.

Snage X divizije napale su kod s. Bušćaka satniju domobrana. Ubijena su 2 a ranjena 4 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage XI divizije u noći od 8 na 9 napale su neprijateljsko uporište Teslić koje su branile: dvije satnije I i dvije satnije II bojne VI lovačke pukovnije, Treća bojna VI posadnog zdruga, izvjestan broj žandara, milicije i domaćih četnika. Nakon borbe koja je trajala čitavu noć neprijatelj je likvidiran i uporište zauzeto. Ubijeno je 100 a zarobljeno 400 neprija-

¹⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 25 i dok. br. 147 u 27. knjizi.

teljskih vojnika, među kojima deset oficira. Naši gubitci: 9 poginulih i 30 ranjenih. Plijen: 300 pušaka, 20 p. mitraljeza, 15 t. mitraljeza, 15 strojica, 2 topa, 6 t. bacača, 3 laka bacača, 400.000 metaka, velika količina mina za bacač, 2 radio-stanice, 100 konja i mnogo ostale ratne spremlje. Uništena je električna centrala i porušen most na r. Usori.¹⁶

Snage XXXIX divizije u sukobu sa četnicima kod s. Motike ubile su 6 a ranile 11 četnika. Naš 1 ranjen. Plijena nije bilo.

9-VII-1944

Snage IV divizije zauzele su neprijateljsko uporište Kozarac.¹⁷ U toj borbi ubijeno je 206 a ranjeno 58 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 8 mrtvih i 16 ranjenih. Plijen: 2 teška mitraljeza, 1 laki bacač sa 117 mina, 28 pušaka, 20 bombi i 12000 metaka.

Na pruzi Prijedor—Novi dignut je u zrak 1 voz. Uništena je lokomotiva i 3 vagona. Neprijatelj je imao 7 mrtvih i 10 ranjenih.

Četnička zasjeda između Omarske i Kri-vaje ubila je 2 naša vojnika.

Snage X divizije u sukobu sa neprijateljem kod Čelinske planine ubile su 3 a ranile 6 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 2 mrtva i 4 ranjena. Plijena nije bilo.¹⁸

Na našu zasjedu kod s. Velike naišla je kolona domobrana. Ubijena su 4 a ranjeno 16 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 2 ranjena. Plijen: 2 puške, 9 bombi i 600 metaka.

Kod s. Kralupa u manjem sukobu ubijena su 4 a ranjen 1 četnik.

Snage XXXIX divizije u manjim sukobima sa četnicima kod s. Rogolje i kod V. Bran-kovca ubile su 4, ranile 4, a zarobile 1 četnika.

¹⁶ Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 26, 36 i 47 i dok. br. 55, 131 i 139 u ovoj knjizi.

¹⁷ Napad na Kozarac izvršila je 11. krajiška NOU brigada (vidi knj. 27, dok. br. 137).

¹⁸ U izvještaju Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 25. jula 1944. o tome piše:

„8. srpnja naša domobranska obhodnja iz Ostrošca vršila akciju na zemljištu. Ovom prilikom iz bacača bacili nekoliko naboja u selo Krušicu (27 km s. z. Konjic). 2 partizana poginula, 4 ranjena i 1 ženska partizanka ranjena.“ (Arhiv VII, reg. br. 46/2—2, k. 149 e).

U manjem napadu na neprijateljski logor u Oštrelju ubijeno je 9 neprijateljskih vojnika. Naš 1 ranjen. Plijena nije bilo.

10-VII-1944

Snage IV divizije odbile su napad neprijatelja koji je nadirao od Ljubije ka Tromedi. U borbi je ubijeno 10 a ranjeno 12 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 1 mrtav i 1 ranjen. Plijena nije bilo.

Na cesti Prijedor—Kozarac napadnuta je jedna neprijateljska kolona. Neprijatelj je odbačen u Prijedor uz gubitke od 5 mrtvih. Naši bez gubitaka.

Snage X divizije u sukobu sa neprijateljem na vratima Tikve ubile su 1 neprijateljskog vojnika koji je pripadao „PE“ diviziji. Naši gubitci 4 mrtva i 4 ranjena. Plijen 1 puška.

Snage XXXIX divizije napale su ustaše i četnike na liniji Lauš—Petričevac (kod Banje Luke). Neprijatelju su nanešeni osjetni gubitci. Naši gubitci 2 mrtva i 8 ranjenih.

11-VII-1944

Snage IV divizije u borbi sa dvema satnijama ustaša, na Kruškovcu kod Dubice, ubile su 20 neprijateljskih vojnika. Naš 1 ranjen.

U blizini neprijateljskog uporišta Perišićev Zid,¹⁹ u manjem sukobu, ranjena su dva neprijateljska vojnika.²⁰

Pruga između Svodne i Blagaja potrgata je u dužini od 75 m.

Na cesti Petrovac—Oštrelj naišla je na minu i postavljenu zasjedu neprijateljska kolona u jačini 400—500 vojnika i 70 kola. Minom su uništena 3 kola. Neprijatelj je imao 18 mrtvih i 7 ranjenih. Naši bez gubitaka.²¹

Snage X divizije porušile su 1 most na Crnoj Čupriji.

12-VII-1944

Snage IV divizije napale su iz zasjede na cesti između Vrtoča i Ripča neprijateljsku kolonu jačine 19 kamiona, 1 luksuzni auto i 1 motocikl. U kamionima je bilo oko 300 neprijateljskih vojnika.²² Iz neposredne blizine čitava je

¹⁹ i ³⁶ Na karti 1 : 100.000 to mjesto nije nađeno.

²⁰ Vidi knj. 27, dok. br. 161.

²¹ Vidi knj. 27, dok. br. 163.

²² Vidi dok. br. 43.

kolona uništena grudama eksploziva „808“, protivtenkovskim bombama i mitraljeskom vatrom. Ubijeno je 160, ranjeno 90 a zarobljen 1 neprijateljski vojnik. Plijen: 1 p. mitraljez, 3 puške, 1 strojnica, 600 metaka i veća količina ostale ratne spremne. Uništeno je 19 kamiona, 1 luksuzni auto i 1 motocikl. Naši gubitci 6 mrtvih i 7 ranjenih.

U borbi koja se vodila ceo dan²³ sa neprijateljem koji je krenuo cestom iz Prijedora za Kozarac, neprijatelju su zadati gubitci od 57 mrtvih i 65 ranjenih, i isti je povraćen u Prijedor. Naši gubitci 1 nestao i 3 ranjena.

Na cesti Ripač—Bijelo Brdo na našu zasjedu naišla je neprijateljska kolona. U borbi je ubijeno 15 neprijateljskih vojnika a veći broj je ranjen. Naši bez gubitaka. Plijen 1 bicikl.

Snage XI divizije razbile su i potisle neprijatelja na polazne položaje, koji je tokom 11 i 12 o.m.j. jačim snagama nadirao iz Doboja prema Tesliću i Tešnju. Ubijeno je i ranjeno 150 neprijateljskih vojnika. Istovremeno je razbijen i povraćen neprijatelj koji je krenuo iz Maglaja i N. Šehera. Oštećen je 1 tenk i ubijeno 10 neprijateljskih vojnika.

Snage XXXIX divizije postavile su nagaznu minu na cesti Drvar—Oštrelj, na koju su naišla dvojica kola sa neprijateljskim vojnicima i ista su uništena.

13-VII-1944

Snage IV divizije u sukobu sa manjim neprijateljskim snagama kod Ljubije ranile su 5 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 2 ranjena.

Željeznička pruga između Dobrljina i Strizanskog mosta dignuta je u vazduh u dužini od 64 m.

Između Ripča i Bijelog Brda ubijena su 2 neprijateljska vojnika.

Na cesti Bihać—Lapac na našu zasjedu naišla je neprijateljska motorizovana kolona. Tom prilikom uništena su 2 kamiona i 4 trokolice. Ubijeno je 15 a zarobljen 1 Nijemac. Plijen 1 šarac, 4 puške, 1 strojnica i 1000 metaka. Naš 1 lakše ranjen.

²³ Tu borbu su vodili bataljoni 11. krajiške brigade (vidi knj. 27, dok. br. 137).

Snage X divizije iz zasjede na Kobiljači (cesta Kiseljak—Sarajevo) ubile su 1 ustašu. Plijena nije bilo.

Snage XXXIX divizije srušile su željezni most na r. Vrbasu kod Karanovca. Na povratku snage koje su rušile most sukobile su se sa četnicima. Tom prilikom ubijen je 1 a ranjena 3 četnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

14-VII-1944

Snage IV divizije odbile su neprijateljsku kolonu koja je iz Dubice krenula ka oslobođenoj teritoriji. Tom prilikom ubijeno je 5 a ranjeno više neprijateljskih vojnika.

Između Dobrljina i Volinje razrušena je železnička pruga u dužini od 224 m. i prekinuta telefonska linija na 3 mjesta.

Kod s. Rasavci u sukobu sa četnicima ubijena su 4 a ranjeno 10 četnika. Naši bez gubitaka.

Snage X divizije napale su jednu neprijateljsku kolonu kod s. Kudilj, koja se kretala od G. Vakufa za Šujicu. Ubijen je 1 a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka.

Kod s. Otinovci napadnut je iz zasjede komandant IX brigade sa pratnjom od 6 vojnika. Tom prilikom poginulo je 5 a ranjena su dva naša borca. među kojima i komandant brigade.²⁴

Snagama XI divizije predalo se 80 milicionera sa oružjem.

15-VII-1944

Snage IV divizije napale su četnički logor u s. Gomjenici. U tročasovnoj borbi ubijeno je 10 a ranjeno 20 četnika. Plijen 4 puške i nešto municije.

Između Dobrljina i Strižanskog mosta porušeno je 105 m. željezničke pruge i 1500 m. telefonske linije.

Na pruzi Prijedor—Novi dignut je u vazduh 1 voz. Uništena je lokomotiva i 6 vagona. Neprijatelj je imao 6 mrtvih i 9 ranjenih.²⁵

Na cesti Ripač—Bihać na našu zasjedu naišla je neprijateljska kolona od Petrovca u

²⁴ Komandant 9. krajiške brigade bio je tada Makso Dakić. Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 73.

²⁵ Vidi knj. 27, dok. br. 165.

jačini od 40 kamiona i 7 tenkova. U borbi je uništeno 15 kamiona i nekoliko ih je onespособljeno. Ubijeno je 80 a više ranjeno neprijateljskih vojnika. Do plijena se nije moglo doći uslijed prisustva tenkova. Naš 1 ranjen.

Snage X divizije napale su neprijatelja na Čelinskoj planini i Studenčici. Ubijen je 1 a ranjena 4 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Na cesti Jajce—D. Vakuf na našu zasjedu naišla je kolona od 3 kamiona i jednih oklopnih kola sa oko 60 neprijateljskih vojnika „Brandenburg“ pukovnije. U borbi koja se je razvila ubijeno je 8 a ranjeno 12 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Na pruži Reljevo—Semizovac dignut je u vazduh 1 voz. Uništena su 4 vagona.²⁶

Snage XXXIX divizije u borbi sa četnicima kod s. Rogolje ubile su 1 četnika. Vlastitih gubitaka nije bilo.

16-VII-1944

Snage IV divizije vodile su borbu sa neprijateljem u s. Vrtoču. Tom prilikom nanešeni su neprijatelju manji gubici. Naši bez gubitaka.

Dva saveznička pilota koji su pali u s. Knežicu i Trokut spašena su.

Snage X divizije protjerale su neprijatelje i spalile želj. stanicu Lješevo. Naši bez gubitaka.

Kod Ostrošca u sukobu sa oko 150 ustaša ubijena su 2 a ranjena 3 ustaša.²⁷ Naši bez gubitaka.

Snage XXXIX divizije u manjim sukobima sa četnicima kod s. D. Pecka i Vilusi, ubijena su 2, ranjeno 5 a zarobljen 1 četnik. Naši bez gubitaka.

17-VII-1944

Snage IV divizije u sukobu sa neprijateljem kod s. Vrtoča ubile su 17 a ranile 9 nepri-

²⁶ Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 166.

²⁷ Odnosi se na dijelove 2. gorskog zdruga. Jedinice ovog zdruga su u julu obezbjeđivale željezničku prugu Sarajevo — Konjic — Jablanica. Pored toga ove jedinice su upotrebljavane i za borbu protiv snaga NOV i POJ i van željezničke pruge. Opširnije o tome vidi bojnu relaciju Zapovjedništva ovog zdruga od 28. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7.2—5, k. 57).

jateljskih vojnika. Naš 1 ranjen. Plijena nije bilo.

U sukobu sa neprijateljskom kolonom koja je kretala cestom iz Prijedora za Banju Luku ubijeno je 124 a ranjeno 114 neprijateljskih vojnika.²⁸ Naši gubitci 4 mrtva i 15 ranjenih. Plijena nije bilo.

Kod s. Bukovače dočekata je iz zasjede jedna neprijateljska kolona u jačini od 150 vojnika. Ubijeno je 10 a veći broj je ranjen neprijateljskih vojnika.

Na cesti Bihać—Vrtoče iz jedne neprijateljske patrola ubijena su 2 a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika.

Snage X divizije odbile su kod Ostrošca napad jedne neprijateljske kolone. Ranjena su 2 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Snage XXXIX divizije u manjim sukobima sa četnicima kod s. Vilusi i s. Zaglavlja ubile su 14, ranile 10 četnika. Naš 1 ranjen. Plijen 1 puška i 80 metaka.

18-VII-1944

Snage IV divizije napale su neprijateljsko uporište Briševo, iz kojeg je nakon jednočasovne borbe neprijatelj protjeran. U ovoj borbi ubijena su 2 i ranjena 2 neprijateljska vojnika. Naši gubitci 1 mrtav i 5 ranjenih. Plijen 1 signalni pištolj i manja količina ostale ratne spremice.

Odbijen je napad jedne neprijateljske satnije koja se je kretala iz Dubice ka Grabovcu. Tom prilikom ubijena su 2 a ranjeno više neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

U napadu na miliciju u Pezića Polju ubijena su 2 milicionera. Naši bez gubitaka.

Snage X divizije u borbi sa neprijateljskom kolonom od 200 domobrana i ustaša kod s. Gostovići ubile su 1 a ranile 4 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

U borbi sa četnicima kod s. Zanoline ranjena su 2 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška i 160 metaka.

²⁸ Borba je vođena protiv ustaško-domobranskih jedinica (vidi dok. br. 136).

Snage XXXIX divizije u borbi sa Njemcima i četnicima kod s. Baraci ubile su 8, ranile 13, a zarobile 1 neprijateljskog vojnika. Naši gubitci 2 ranjena. Plijen 3 puške, 200 metaka i 5 ručnih bombi.

U višecasiovoj borbi kod Otaševca nanijeti su neprijatelju gubitci od 3 mrtva i 5 ranjenih. Naši gubitci 9 ranjenih. Plijena nije bilo.

U napadu na Njemce i četnike kod s. Draganić Podovi ubijena 2 a ranjeno 7 neprijateljskih vojnika.²⁹ Naši bez gubitaka.

19-VII-1944

Snage IV divizije dočekale su iz zasjede jednu neprijateljsku kolonu u blizini Kostajnice. Zarobljen je bio 1 top ali ga je neprijatelj ubacivši u borbu tenkove uspio povratiti. Ubijeno je 5 a ranjeno 7 neprijateljskih vojnika. Oštećen je 1 kamion. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Kod s. Maričke ubijena su 2 a ranjena 2 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen 3 puške i 300 metaka.

Na pruzi između Otoke i Krupe srušena su 2 voza. Uništena su 3 vagona sa radnicima i 2 vagona sa vojskom.

Snage 10 divizije napale su u s. Dugo Polje i Svinjača miliciju i tom prilikom ubile 3 a ranile 10 milicionera. Plijen 1 puška, 1 pištolj i 15 konja.

Kod Kupresa iz zasjede oštećen je 1 tenk. Naši bez gubitaka.

Blizu Ostrošca, iz zasjede, ubijeno je 11 a ranjeno 16 neprijateljskih vojnika. Naš 1 mrtav. Plijena nije bilo.

Snage XI divizije napale su neprijateljsko uporište Kotor Varoš.³⁰ Napad nije uspio. Neprijatelju su nanešeni osjetni gubitci. Naši gubitci 15 mrtvih i 50 ranjenih. Plijena nije bilo.

Snage XXXIX divizije napale su neprijatelja (Njemce i četnike) u s. Gerzovu. Ubijeno je 6 a ranjeno 10 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci dva ranjena. Plijena nije bilo.

³⁰ Napad na to mjesto vršila je 12. krajiška brigada (vidi knj. 27, dok. br. 92).

U manjim sukobima na sektoru Medna—Mliništa ubijeno i ranjeno 13 četnika. Vlastitih gubitaka nije bilo.

20-VII-1944

Snage IV divizije napale su jednu neprijateljsku kolonu. u jačini od 1 satnije „tigrova“³¹ i 2 satnije Šefkine milicije, koja se je kretala iz Ljubije prema Starom Majdanu. Neprijatelj je razbijen i odbačen na polazne položaje uz gubitke od 10 mrtvih i 22 ranjena. Naši gubitci 2 mrtva i 4 ranjena. Plijen 1 p. mitraljez, 14 pušaka, 1 strojnica, 1 pištolj, 1 dvogled, 3 ručne bombe i manja količina ostale ratne spremne.

Neprijateljska kolona koja je kretala od Prijedora prema Radomirovcu razbijena je i odbačena na polazne položaje uz gubitke od 11 mrtvih i 8 ranjenih. Naši gubitci 4 ranjena.

Na pruzi Prijedor—Kozarac uništena je jedna neprijateljska patrola od 6 vojnika. Svi vojnici su ubijeni. Naši bez gubitaka.

Kod s. Rašće ranjeno je 8 četnika koji su pokušali izvršiti napad na jednu našu četvu. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Na cesti Lapac—Srb na našu zasjedu naišla je neprijateljska kolona. Uništena su 3 kamiona. Ubijeno je 12, ranjeno 30 a zarobljeno 4 legionera. Plijen: 8 pušaka, 1 pištolj, 500 metaka i veća količina živežnih namirnica i ostale ratne spremne.

Snage X divizije na pruzi Ilidža—Blažuj srušile su 1 voz. Uništena su 3 vagona. Ubijeno je 14 a ranjena 54 neprijateljska vojnika. Plijena nije bilo.³²

U sukobu sa neprijateljskom kolonom koja se kretala od Fojnice prema G. Vakufu nanešeni su neprijatelju veći gubitci. Naši gubitci 2 mrtva i 2 nestala. Plijena nije bilo.

Na cesti Kupres—Blagaj dočekata je neprijateljska kolona od 200 vojnika „Brandenburg“ pukovnije i tom prilikom ubijeno je 6 neprijateljskih vojnika a ranjena 2.³³ Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

³¹ Riječ je o dijelovima njemačke 373. legionarske divizije „Tigar“ (vidi knj. 27. dok. br. 15).

³² Vidi knj. 27, dok. br. 169.

Snage XXXIX divizije u sukobu sa četnicima kod s. Gerzovo ubile su 1 a ranile 5 četnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Kod s. Crljivice dočekata je iz zasjede neprijateljska kolona i tom prilikom ubijeno je 7 Njemaca. Naši bez gubitaka.

21-VII-1944

Snage IV divizije kod s. Šašića Gaj ubile su 4 a ranile 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Noću od 21 na 22 o. mj. izvršen je napad na neprijateljsko uporište Bos. Dubicu.³⁴ Nakon trosatne borbe neprijatelj je bio stjeran u 4 zgrade. Uslijed dolaska pojačanja napadnutom neprijatelju naše snage su odstupile iz grada. Uništeno je 16 neprijateljskih bunkera. Neprijatelju su nanešeni gubitci od oko 150 izbačenih iz stroja. Naši gubitci 2 mrtva i 16 ranjenih. Plijen: 1 t. mitraljez, 11 pušaka, 2500 metaka, 10 bombi, 1 strojnica, 1 pištolj i izvjesna količina druge ratne spremne.

Na Novskoj planini i Tješnjaku iz zasjede oštećen je 1 kamion a ubijeno je 5 i ranjeno 8 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen 1 karabin.

Kod Otoka dignut je minom u vazduh 1 voz. Uništena je lokomotiva i 3 vagona sa vojskom te jedan vagon sa teretnim materijalom. Poginulo je 12 a ranjeno 15 neprijateljskih vojnika.³⁵

Snage X divizije vršile su demonstrativni napad na neprijateljsko uporište Prozor. Ubijen je 1 a ranjena 2 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage XXXIX divizije vodile su borbu sa četnicima kod s. Dujakovci. Ubijen je 1 a ranjen 1 četnik. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

22-VII-1944

Snage IV divizije kod Otoke ubile su 2 neprijateljska vojnika. Plijen 2 puške.

³⁴ Napad na to mjesto izvršili su 11. krajiška NOU brigada, Kozarski i Gradiško-lijevčanski NOP odred (vidi knj. 27. dok. br. 137).

³⁵ Vidi knj. 27, dok. br. 170.

U manjim sukobima sa neprijateljskim patrolama kod Banovića³⁶ i Gradiške³⁷ ubijeno je 11 a ranjeno 6 neprijateljskih vojnika. Naši 1 mrtav i 1 ranjen.

Snage X divizije u sukobima sa domobranima i ustašama kod Repovaca i Blučića, ubijeno je 8 a ranjeno 12 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 300 metaka.

U manjem sukobu sa neprijateljskom kolonom koja se je povlačila od Kranjčića za Ramu ubijena su 2 a ranjena 4 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage XI divizije noću od 22 na 23 o. m. napale su neprijateljsko uporište Tešanj, koje su branile mješovite njemačko-domobranske snage.³⁸ U kraćoj borbi ubijeno je 25 Njemaca a zarobljeno 300 domobrana. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 t. bacač, 2 laka bacača, 5 t. mitraljeza, 9 p. mitraljeza, 250 pušaka i veća količina pušane municije, bacačkih mina i ostale ratne spremne.

Snage XXXIX divizije u manjem sukobu sa četnicima u s. Lubovu ranile su 2 četnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

23-VII-1944

Snage IV divizije u manjim sukobima kod s. Rasavaca, Orahova i Kozarca ubile su 9 a ranile 8 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen 3 puške i manja količina municije.

Snage XXXIX divizije u čišćenju terena oko s. Šipova ranile su 1 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška i 100 metaka.

24-VII-1944

Snage IV divizije na cesti Vrtoče—Petrovac dočekale su iz zasjede jednu neprijateljsku kolonu koja je kretala od Vrtoča za Petrovac. Nakon kraće borbe neprijatelj je odbačen na trag u Vrtoče uz gubitke od 10 mrtvih, 20 ranjenih i 1 zarobljenog. Naših 5 ranjenih. Plijen: 5 pušaka i nešto druge ratne spremne.

U s. G. Petrovići u manjem sukobu ubijena su 3 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 3 puške, 130 metaka i 6 bombi.

³⁷ Bos. Gradiška

³⁸ Tešanj je zauzeo 2. bataljon 18. hrvatske brigade (vidi knj. 27, dok. br. 147).

Između Dobrljina i Volinjskog mosta dignuto je u vazduh 312 m. želj. pruge i prekinuta telefonska veza.³⁹

25-VII-1944

Snage X divizije kod Žuglić Polja digle su u vazduh 1 voz. Uništena je lokomotiva i 4 vagona. Poginulo je 12 a ranjena su 22 Njemca.

Snage XXXIX divizije u manjim sukobima sa neprijateljem na Vodičkom Vrh i Srnetici, ubijeno je 5 a ranjeno 9 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

26-VII-1944

Snage IV divizije u manjem sukobu sa milicijom kod s. Ivanjske ubile su 6 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Između Krupe i Novog razrušeno je 50 m. želj. pruge.

Snage X divizije u manjim sukobima sa neprijateljem kod s. Gostovića i Trenije ubile su 2, ranile 2 a zarobile 2 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen 2 puške.

Na želj. pruzi Visoko—Porječani dignut je u vazduh 1 voz. Uništena je lokomotiva i 5 vagona. Ubijen je 1 njemački vojnik. Plijen: 3 puške i nešto ostale spremne.⁴⁰

27-VII-1944

Snage IV divizije u manjem sukobu sa neprijateljem oko Ljubije ubile su 3 a ranile 2 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage X divizije vršile su uznemiravajući napad na neprijateljsko uporište Ostrožac. Ubijena su 2 a ranjeno 18 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške i manja količina ostale ratne spremne.

U manjem napadu na neprijateljsko uporište Bradinu ubijena su 2 a ranjena 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Snage XI divizije u borbi sa jačim neprijateljskim snagama koje su od Maglaja prodrle do B. Vrućice ubile su 50 neprijateljskih vojnika.⁴¹

³⁹, ⁴⁰ i ⁴² Vidi knj. 27, dok. br. 173, 175 i 177.

⁴¹ Vidi knj. 27, dok. br. 121 i 127.

Snage XXXIX divizije u sukobu kod s. V. lusa ubile su 4 a ranile 7 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 300 metaka.

Demonstriran napad na Drvar. Neprijatelju nanešeni manji gubitci. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

28-VII-1944

Snage IV divizije digle su minom u vazduh 1 voz na pruzi Blagaj—Svodna. Tako je oštećena lokomotiva a 3 vagona sa materijalom su srušena.

Željeznička pruga Rudice—Blatna porušena je na 9 mjesta.⁴²

Snage X divizije napale su na neprijateljsko uporište G. Vakuf,⁴³ koje su branile njemačke snage i snage „Brzog zdruga“. Poslije višerasovne borbe uporište je zauzeto. Ubijeno je 24, ranjeno 60 a zarobljeno 6 neprijateljskih vojnika sa 2 domobranska oficira. Naši gubici 3 mrtva i 12 ranjenih. Plijen: 2 protivkolska topa, 4 t. bacača, 6 p. mitraljeza, 35 pušaka, tromblonske puške, 1 strojnica, 2 pištolja, 50.00 metaka, veća količina municije za topove i bacače, 400 pari odijela, 500 pari cipela, 3 telefona, 6 km. kabla, 6 radio-aparata i veća količina kancelarijskog materijala, živežnih namirnica ostale ratne spremne. Uništena su 2 skladišta a tiljerijske i pušćane municije, odijela i ostale spremne, 4 kamiona i 13 motorbicikla.

Na pruzi Sarajevo—Mostar dignut je u vazduh 1 voz. Uništena je lokomotiva i 7 vagona te 1 most raspona 15 m. Poginulo je 22 a ranjeno 18 neprijateljskih vojnika.

Paklenom mašinom koju je postavio jedan naš simpatizer na želj. stanici Bradina uništena je 1 lokomotiva i 2 vagona.

Snage XXXIX divizije minirale su Dodigovu Glavicu kod Drvara, te po dolasku Njemaca na istu, upalile su minsko polje. Gubitci neprijatelja su nepoznati.

U blizini Drvara zarobljena su 2 neprijateljska vojnika. Plijen 2 puške i 2 bicikla.

⁴³ Napad na Gornji Vakuf je izvela 7. NOU brigada. Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 135.

29-VII-1944

Snage IV divizije u manjem sukobu sa neprijateljem kod Dobrljina ranile su nekoliko ustaša.

Snage XI divizije odbile su neprijateljski pokušaj prodora od Kotor Varoša ka Maslovarama i povratile neprijatelja u polazne baze. Neprijateljski gubitci 40 izbačenih iz stroja.

Snage XXXIX divizije u manjem sukobu kod s. Pavlovac zarobile su 1 četnika. Naši bez gubitaka.

U manjem sukobu sa neprijateljem u blizini Petrovca ubijena su 3 a ranjena 2 Njemca. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

U sukobu sa jednom satnijom Njemaca i 30 četnika kod Petrovca ubijeno je 7 a ranjeno 8 neprijateljskih vojnika. Naš 1 ranjen. Plijen 1 puška i 50 metaka.

30-VII-1944

Snage IV divizije u blizini s. Polajnak ubile su 1 a ranile 1 neprijateljskog vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

31-VII-1944

Snage X divizije digle su u vazduh 1 voz na pruzi Konjic—Rama. Oštećena je lokomotiva a uništena su 3 oklopna vagona i jedan željeznički most raspona 12 m. Neprijatelj je imao 12 ranjenih vojnika.

Kod želj. stanice Raštelica dignut je u vazduh 1 voz i tom prilikom uništena je lokomotiva i 3 vagona sa živežnim namirnicama. Poginula su 3 a ranjena 2 milicionera.⁴⁴

Snage XXXIX divizije u sukobu sa ustašama i četnicima kod s. Dragočaj ubile su 8 a ranile 6 neprijateljskih vojnika. Naš 1 ranjen. Plijena nije bilo.

U sukobu sa jačim neprijateljskim snagama kod Petrovca ubijeno je i ranjeno nekoliko neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 2 ranjena. Plijena nije bilo.

⁴⁴ Opširnije o diverzijama na željezničkim prugama vidi dok. br. 129 i 130.

JEDINICE OVOG KORPUSA U TOKU JULA MJESECA IMALE SU:

167 većih i manjih akcija.

1) Gubitci:	a) neprijateljski:	1.862 ubijeno
		1.564 ranjeno
		873 zarobljen
		4.299 svega izbačeno iz stroja
	b) vlastiti:	98 poginulih
		285 ranjenih
		14 nestalih
2) Plijen:	a) oružje	4 topa, 13 t. bacača, 6 l. bacača, 27 mitraljeza, 37 p. mitraljeza, 886 pušaka, 26 strojica, 14 pištolja, 4 tromblonke, 2 sign. pištolja, 3 radio-stanice, 3 telefona itd.
	b) municije	496.760 puščanih metaka, 320 topovskih granata, 640 bombi za bacače, 152 ručne bombe
	c) sprema:	982 para odijela, 870 pari cipela, 73 šatorska krila, 48 čebadi itd.
	d) ostalog:	167 konja, veća količina kancelarijskog materijala i živežnih namirnica.
3) Uništeno:		3 tenka, 63 kamiona, 1 automobil, 18 motorcikla, 16 lokomotiva, 81 vagon, 9 kola, 4,2 km. želj. pruge, 3,6 km. telefonske linije, 9 mostova, 1 električna centrala, 1 željeznička stanica, 2 magazina sa municijom i spremom.

4) **Zaključci:**

Težište aktivnosti jedinica ovoga korpusa, tokom mjeseca jula, prenijelo se je u dolinu r. Bosne i Neretve, na jedan od najvažnijih operativnih pravaca neprijateljske okupacione armije u našoj zemlji i njenih veza sa Dalmacijom. Izvjesno pomjeranje i brza pregrupisavanja neprijateljskih snaga poslije ofenzive na X i XI diviziju, prema komunikaciji Sarajevo—Mostar i pravcem jug—sjever, uslijedilo je uslijed spuštanja i pritiska snaga XI divizije na prugu Brod—Sarajevo, i njenih na-

pada kako na samu prugu tako i na uporišta koja su služila kao bočno osiguranje te komunikacije. Tako, vršeni su sa uspjehom napadi XI divizije, poslije akcije na Derventu, na Teslić, Jelah, Tešanj i prugu Derventa—Doboj, gdje su sva ta uporišta likvidirana i zaplijenjena veća količina oružja i spremne a zarobljeno nekoliko stotina neprijateljskih vojnika i oficira. Ovo je izazvalo brzu reakciju neprijateljskih snaga iz garnizona Dervente, Doboja i Maglaja, čiji je pokušaj prodora u Teslić bio razbijen. Nakon ovog neuspjeha neprijatelj je ponovo poduzeo ofenzivne operacije sa pojačanjima dovučenim brzo sa prostorije Sarajeva i Slavonije. Ova koncentrična ofenziva neprijatelja iz garnizona Žepče, Maglaj, Doboj, Derventa, Klačnice, Banjaluka i Kotor Varoš poduzeta je u cilju razbijanja naših snaga u Centralnoj Bosni i odbacivanja istih od komunikacije Brod—Sarajevo.⁴⁵ Obzirom na reorganizacije koje su se vršile u XI diviziji,⁴⁶ koncem prošlog mjeseca, neprijatelju je uspjelo da dosta brzo zauzme Tešanj, Teslić i Jelah i privremeno Prnjavor. Pošto je neprijateljska udarna grupa ostavljajući posade po zauzetim mjestima oslabila i pod pritiskom aktivnosti naših i susjednih jedinica bila primorana da se sa djelovima povрати na prostoriju Sarajeva i prema Slavoniji, naše snage u protivnapadu zauzele su ponovno Prnjavor.⁴⁷

U vezi ovih ofenzivnih operacija neprijatelja u Centralnoj Bosni, neprijatelj je bio prinuđen da oslabi posade u garnizonima u dolini r. Vrbasa i na prostoriji Sarajeva. Od strane ovoga štaba preduzete su mjere za pojačanu aktivnost X divizije u cilju rasterećenja pritiska na XI diviziju. Jedinice X divizije izvele su uspješan napad i likvidaciju neprijateljskog uporišta G. Vakuf kao i niz diverzantskih na vozove i prugu Travnik—Sarajevo—Mostar.

Ofenzivne operacije neprijatelja, preduzete na sektoru naše XI divizije, imale su u osnovi defanzivan karakter zaštite komunikacije Brod—Sarajevo—Mostar, izvođene su bile postojećim garnizonskim snagama koje su pojačane jedinicama, koje su uglavnom bile dovučene sa sektora Sarajeva, tj. sa sektora naše X divizije. Samim time omogućeno je uspješno sadejstvo X i XI divizije i brzo utjecanje na ishod same ofenzive, dejstvom naše X divizije.

⁴⁵ i ⁴⁷ O tome vidi knj. 27, dok. br. 10, 26, 147 i 179 i dok. br. 25 u ovoj knjizi.

⁴⁶ Riječ je o formiranju novih jedinica i pripremama 11. NOU divizije za odlazak u istočnu Bosnu (vidi dok. br. 53 i 128 u ovoj knjizi i dok. br. 121, 124 i 127 u 27. knjizi).

Aktivnost snaga IV divizije usmjerila se je na ometanje i paralisanje neprijateljskog saobraćaja na komunikacijama Kostajnica—Novi—Bihać—Lapac i Bihać—Petrovac—Drvar, kao i zaštite žetve u dolini Sane, Podgrmeču i Knežpolju. U ovim akcijama nanešeno je neprijatelju teških gubitaka u ljudstvu i materijalu, naročito u kamionima i vozilima. Ovo je prisililo neprijatelja da radi osiguranja svojih komunikacija a naročito ceste Bihać—Petrovac—Drvar uspostavi niz uporišta duž iste, na skoro svakih desetak kilometara, utvrđujući ih bunkerima, žicom i minama. Neprijatelj je preduzeo utvrđivanje ove komunikacije vjerovatno kao bočnog osiguranja njegove komunikacije, od najveće važnosti, Bihać—Lapac—Knin, gdje bi se na ovim utvrđenjima naša aktivnost i pritisak istrošili. Uočivši ovo naše snage, pored aktivnosti na cesti Bihać—Petrovac, prebacuju se preko r. Une i vrše uspješne zasjede na komunikaciji Bihać—Lapac.

U napadima na Kozarac i Dubicu, koje su preduzele jedinice IV divizije, išlo se je za likvidacijom ustaških političkih centara i uništenjem baza svakodnevnih ustaških ispada i pljačke žita sa oslobođene teritorije, što se oslobođenjem Kozarca na tom sektoru i postiglo.

U napadu po danu na Kozarac naročito su došli do izražaja pješadijski protivoklopni bacači („Džon Bul“) pomoću kojih je bila omogućena likvidacija svih bunkera i utvrđenja. Nepotpun uspjeh u napadu na Dubicu, koji je proizašao intervencijom tenkova kao i radi neizvršenja zadatka prelaska r. Une i postavljanja zasjede od strane 1 bataljona, pokazuje nedovoljne pripreme naših vojnih rukovodilaca u savlađivanju svih prepreka koje se pojavljuju u vezi prelaska ili forsiranja reke.

Aktivnost snaga XXXIX divizije, pored uspješnih zasjeda na cesti Petrovac—Drvar, usmjerila se je na istrebljivanje četnika. Organizacija i napadi na četnike sa udarnim grupama pokazali su se kao uspješna taktika u borbi sa četničkim jedinicama, koje svu svoju borbenu aktivnost razvijaju u naslonu na okupatorske garnizone. Uspjeh postignut prodorom u njemačke položaje kod Mrkonjića i napad na sam štab četničkog „korpusa“ očito pokazuju razvoj u iznalaženju sve smjelijih oblika ove taktike u borbi protiv četnika. Jedinice ove divizije izvele su i rušenje željeznog mosta preko r. Vrbas u Karanovcu, koje je imalo za posljedicu potpuno umrtvljenje komunikacije Banja Luka—Mrkonjić, dolinom r. Vrbasa.

Neprijatelj je pokazao na krajiškom djelu sektora ovog korpusa pojačanu aktivnost u manjim ispadima iz garnizona i uporišta. Cilj ovih ispada je stalno uznemiravanje naših jedinica, vezanje istih za jedan određeni sektor, prikrivanje pokreta

svojih većih jedinica, osiguranje samih uporišta i održavanje veze među uporištima. Iako ovim ispadima neprijatelj nastoji da nam sugerira ofenzivan duh svojih jedinica i da nam oduzme inicijativu, niz dokaza jasno svjedoče da se ovi ispadi izvode organizovano i po naređenju više komande, dok je težnja samih neprijateljskih vojnika i oficira u raznim uporištima, radi pretrpljenih gubitaka od naših zasjeda na tim komunikacijama, usmjerena ka defanzivnoj taktici odbrane vlastitih uporišta. Svi ovi ispadi nisu postigli nikakav uspjeh niti su mogli inicijativu naših jedinica i štabova smanjiti a kamoli preoteti.

Mobilizacija u prošlom mjesecu apsorbovala je dobar dio aktivnosti operativnih jedinica, što je ojačalo sve naše divizije, brigade i odrede novim stotinama boraca. Ovo je u mnogome doprinijelo da reorganizacija i odlazak XI divizije iz sastava ovog korpusa ne izvrši veliku izmjenu u brojnom stanju čitavog korpusa, premda su snage za teren Centralne Bosne ne samo oslabljene u ljudstvu već naročito u oružju, što će trebati hitno nadoknaditi odašiljanjem veće količine oružja, da bi se održao naš utjecaj na istom. Isto tako porasle su potrebe za oružjem i kod ostalih naših jedinica, kako za pješadijskim u vezi mobilizacije novih boraca tako i za artiljerijskim i težim pješadijskim, u cilju pojačanja udarnosti naših jedinica.

U akcijama izvođenim tokom ovoga mjeseca, osobito u onim gdje su učestvovala naše jače snage, jasno se je manifestovao nedostatak stručnog vojničkog znanja kod našeg nižeg komandnog kadra kao i nedostatak težeg oruđa. U cilju otklanjanja prvog nedostatka, tj. u cilju sistematskog podizanja stručnosti naših vojnih rukovodilaca prišlo se je organizaciji podoficirskih kurseva pri štabovima ovih divizija i organizaciji oficirske škole i drugih stručnih kurseva pri ovom štabu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik,

Komandant,
general-major,
S. Rodić

(M. P.)

Prilog—Izdanja operativnog
odsjeka ovoga štaba:

1. Potsjetnik za blisku borbu sa tenkovima
2. Referat održan na savjetovanju rukovodilaca IV i XXXIX divizije „Kako danas napadati naseljena mjesta“.

**PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA
5. KORPUSA NOVJ NA DAN 22. AVGUSTA 1944. GODINE**

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. pov. op. br. 827
Dne. 22/8-44

BROJNO STANJE

ljudstva, oružja, municije, komore, materijala za vezu i minerske

Redni broj	Jedinka	LJUDSTVA		O R U Ž J A													
		po spisku	na licu	Topova			Bacača			puška	puško- mitraljeza	pt. aviona	teških mitraljeza	streljica	pištolja	ručnih bombi	protivtenk. pušaka
				haubića	brdskih pt. tenk.	teških	Džon Bul	ručnih									
1	Št. kor. pr. bat.	391	334	—	—	—	—	—	269	11	4	—	—	56	48	116	—
2	Zaštn. bolnica	320	297	—	—	—	—	—	137	4	—	—	—	10	19	60	—
3	I V diviz.	5156	4715	—	1	4	9	5	11	2321	196	2	19	183	248	861	10
4	X diviz.	3733	3461	—	2	3	12	—	11	2203	218	—	14	141	198	948	11
5	Novo I diviz.	2950	2820	—	2	5	6	—	4	1901	23	—	9	113	80	500	7
6	XXXIX diviz.	3760	3436	—	—	1	8	3	11	2148	179	—	12	125	138	732	10
7	Koz. gr. odreda	970	881	—	—	—	—	—	3	412	22	1	3	22	44	146	2
8	I Art. divizion	215	202	2	2	1	—	—	—	122	1	—	—	12	8	30	—
9	II Art. divizion	199	189	—	4	1	—	—	—	163	3	—	—	5	17	22	—
10	Dr.-Pet. odred	344	311	—	—	—	—	—	—	211	24	—	2	15	27	67	—
11	Olamoč. odred	178	173	—	—	—	—	1	—	151	10	—	2	9	7	68	1
	SVEGA:	18216	16819	2	11	15	369	8*	40	10059	691	7	61	686	832	3550	30

Pol. komesar,
pukovnik,

¹ Original (formular štampan ćirilicom, a podaci otkucani na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7/6, k. 458.

5. KORPUSA

spreme na dan 1 avgusta 1944 godine

MUNICIJE						VEZA				KOMO- RA		MINER. ODELENJE		
za topove			za bacače		puščane	za protiv- kol. pušku	kablo	telefona	centrala	radio-slani	jabučih konja	tovarnih konja	eksploziva	nagazn. mina
haubičke	brdske	protiv- tenkov.	teške	ručne										
—	—	—	—	—	16800	—	5	14	1	10	18	16	—	—
—	—	—	—	—	6065	—	—	5	—	—	9	8	—	—
—	6	175	184	45	133014	338	29	37	4	5	62	342	426	34
—	—	150	221	132	238309	761	21	13	4	5	82	478	15	33
—	150	300	300	100	200000	120	10	15	2	3	50	200	—	—
—	—	53	204	120	120073	717	13	20	2	5	72	441	353	57
—	—	—	—	3	12632	34	—	3	—	1	14	60	187	11
100	101	61	—	—	1700	—	3	3	—	—	7	44	—	—
—	55	149	—	—	7600	—	1	3	1	—	10	48	—	—
—	—	—	—	—	12000	—	—	3	—	1	8	4	—	—
—	—	—	10	—	13262	100	—	2	—	—	2	16	2	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
100	312	888	919	400	766245	2070	82	116	14	30	334	1657	983	145

Komandant.
general-major,
S. Rodić

² i ³ Zbir pogrešan; treba: 35 i 9.

Бројно стање

5 КОРПУСА

4 Застава, оружја, муниције, коморе, материјала за везу и жинерске спреме на ави 1 БУДУЋЕ, 194 4 године

Редни број	Јанам	БУДУЋЕ		О Р У Ж Ј А										МУНИЦИЈЕ					БЕЗА			КОМОРА		МИНИСТЕРСТВО						
		на постоје	на ави	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје	на постоје			
1	St.kor. pr.bat.	391	334	-	-	-	-	-	269	114	-	56	96	116	-	-	-	-	10800	-	5	14	110	18	16	-	-			
2	Čaštn. bolnica	320	209	-	-	-	-	-	157	8	-	10	10	60	-	-	-	-	6655	-	5	-	-	9	8	-	-			
3	IV diviz.	5156	4715	1	4	9	5	11	2321	1962	10	183	248	861	10	-	6	175144	45	135014330	29	37	4	5	62	342	426	34		
4	X diviz.	3733	3461	2	3	12	-	11	2202	218	-	14141	108	948	11	-	18	221	158	258399761	21	13	4	5	82	478	15	33		
5	Novo E diviz.	2950	2820	2	5	6	-	4	1901	23	-	9	113	80	500	2	-	3	30000	170	100000120	10	15	2	3	50	200	-	-	
6	XXXX diviz.	3760	3436	-	1	8	3	11	2148	170	-	12120	138	732	10	-	-	35204	120	120000000	13	20	0	5	72	441	353	57		
7	Kozer. odreda	970	881	-	-	-	-	3	412	22	1	3	22	44	146	2	-	-	3	12652	34	-	3	-	1	14	60	187	11	
8	I Art diviz.	215	202	2	2	1	-	-	122	1	-	12	8	30	-	-	61	-	5700	-	3	3	-	-	7	44	-	-		
9	II Art diviz.	199	189	4	1	-	-	-	165	3	-	5	17	22	-	-	140	-	7800	-	1	3	1	-	10	48	-	-		
10	Dr-Pet. odred	344	311	-	-	-	-	-	211	24	-	3	15	27	67	-	-	-	12000	-	-	3	-	1	8	4	-	-		
11	Slamoš odred	170	173	-	-	-	-	1	151	10	-	2	9	7	68	1	-	-	10	-	13362	100	-	2	-	-	2	16	2	10
сврга:		18216	16810	2	11	15	20	840	1007001	7	61606	832	3350	36	800	300910	400	766245207	52	1181430	3343657	603	145							

Пол. заставник,
pukovnik.

Корпусни
де-шеф,
e f m

**ZAPOVIJEST ŠTABA 16. NOU DIVIZIJE OD 22. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA POKRET
PRAVCEM POLJE PEJOVIĆA—VIŠNJIĆA DO—KRSTAC—
VRATKOVIĆI¹**

ŠTAB
XVI UDARNE DIVIZIJE NOVJ
Br. . . .
22 avgusta 1944 g.

Z A P O V E S T

(Sekcija: Žabljak i Gacko, razmer 1 : 100.000)

Situacija:

Neprijatelj jačim snagama nadire na sektoru Šavnik—Durmitor, ali ga naše jedinice zadržavaju.²

Na sektoru VI Proleterske divizije stanje nam nije poznato.³

Sa ostalih pravaca (od Nikšića i Gackog) za sada nema pokreta neprijatelja.

Naš zadatak:

Sve jedinice na ovom sektoru omogućiće u toku današnjeg i sutrašnjeg dana evakuaciju ranjenika za Italiju.⁴ Po za-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 141, k. 951.

² Na tom sektoru su tada nadirale jedinice 1. brdske divizije i 7. SS divizije. Opširnije o tome vidi tom III. knj. 8, dok. br. 79, 90 i 356. kao i dok. br. 81 i 86 u ovoj knjizi.

³ Bliže o rasporedu i dejstvu te divizije vidi dok. br. 72.

⁴ U depešama Štaba 2. korpusa NOVJ od 22. i 25. avgusta 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa piše da je kod Gornje Brezne izgrađen aerodrom i da su odatle saveznički avioni evakuisali u Italiju oko 800 ranjenika i bolesnika iz 2. i 12. korpusa i 6. proleterske divizije (vidi knjigu primljenih i predatih depeša Štaba 1. proleterskog korpusa, list 81. i 85. u Arhivu VII, reg. br. 31/1, k. 372); a u naređenju istoga štaba od 22. avgusta 1944 (u 17,20 časova) kaže se da je evakuisano preko 800 ranjenika i bolesnika, i da je evakuaciju izvršilo 36 savezničkih transportnih aviona (tom III. knj. 8, dok. br. 93). Međutim, u „Oslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije 1941—1945“, u 2. knjizi (drugo izdanje) na str. 271. u objašnjenju 355. o tome piše sledeće:

„Evakuacija je izvršena pomoću 36 savezničkih transportnih aviona, uz zaštitu 50 lovaca. Ukupno je prebačeno 1.078 ljudi: 1.059 partizana, 16 savezničkih avijatičara i 3 člana vojne misije (podaci su uzeti iz

vršenoj evakuaciji jedinice će se otkačiti od neprijatelja i postaviti na drugoj prostoriji.⁵

Naša divizija u tom pravcu već je dobila zadatak i pravac kretanja.⁶

U vezi toga,

N A R E Đ U J E M O :

1. Jedinice naše divizije izvršice pokret 23. o. m. polazeći tačno sa sadašnje prostorije u 3 časa ujutru, pravcem: Pejovića Polje—Babin Do—Višnjića Do—Štitare—Zaljutnica—Krstac—Čarađe—Vratkovići.
2. IV brigada sačinjavaće divizisku prethodnicu. II brigada glavninu a I brigada zaštitnicu divizije. U tom cilju IV brigada krenuće sat ranije, t. j. u 2 časa ujutru.
3. Na novoj prostoriji jedinice će se smestiti i to: IV brigada na prostoru s. Kazanci—s. Zagrađe, obezbeđujući se od pravca i linije Avtovac—Gacko.

II brigada sastaje se na prostoriji Vratkovići i to: u zasecima Bisag i Gor. Selo—Lužine, sa zadatkom obezbeđenja od ceste i linije Avtovac—Gacko.

I brigada zadržaje se na prostoriji Vratkovići (Bobotovo groblje—istočni deo s. Orlini) i služiće kao diviziska rezerva.

4. Štab Divizije kretaće se na čelu II brigade, a po izvršenom pokretu nalaziće se u s. Orlini.

OPŠTE NAPOMENE:

- a) XXXVI divizija kreće se pozadi nas istim pravcem, a biće smeštena na sektoru Čarađe—Krstac.
- b) Na prostoriji Čarađe — Vratkovići—Kazanci nalaze se jedinice XI Hercegovačke brigade sa kojima će ob. organi kao i štabovi brigada uhvatiti vezu i prikupiti podatke o situaciji prema Gackom i Avtovcu.

knjige Royal Air Force 1939 — 1945, George Saunders, London, 1954).“ O tome vidi i dok. br. 127 u ovoj knjizi. Iz ovih podataka može se zaključiti da je evakuacija ranjenika izvršena 22. avgusta i da je zaista evakuisano 1.059 ranjenika i bolesnika, jer se u našim dokumentima o njihovom broju samo nagađa.

⁵ Vidi dok. br. 86, 88, 96 i 101.

⁶ Vrhovni štab NOV i POJ je 22. avgusta 1944. naredio Štabu 12. korpusa da manevrom „oko Golije, nikšićkog sektora, Banjara i Hercegovine“ izbjegne opkoljavanje njemačkih snaga i da se u pogodnom momentu prebaci ka Sandžaku (vidi tom III, knj. 8, dok. br. 96, napomenu br. 3).

- c) I brigada primiće još večeras divizisku bolnicu od IV brigade i do daljeg bolnica će se nalaziti u sastavu brigade.
- d) Štabovi brigada odmah će pristupiti prikupljanju celokupnog ljudstva, tako da ni jedan borac ne smije izostati na dosadanjoj prostoriji kao i u samom pokretu. Za ovo će biti lično odgovorni štabovi brigada. Takođe hitno preduzeti sve mere da se prikupe konji koji su prenosili ranjenike na aerodrom. Celokupni ovaj posao obaviti do mraka, odnosno najkasnije do časa polaska. Udaljene bataljone (jedinice) štabovi brigada će još večeras prikupiti, tako da brigade krenu kompletne sa jedne tačke.
- e) Pre pokreta borcima dati hranu. Štabovi brigada prekontrolisaće lično, da li su svi bataljoni primili hranu.
- f) U toku sutrašnjeg pokreta, svi rukovodioci moraju biti na svojim mestima, odnosno tamo odakle mogu najbolje kontrolisati borce. U vezi sa pokretom štabovi brigada će na brzu ruku održati sastanke sa štabovima bataljona i komandama četa.

Posle svakog sata marša davati borcima po 10 min. odmora, i to obavezno.

- g) Štabovi brigada, preko komisija i ekonomskih organa, u toku sutrašnjeg pokreta nastoje da se što više prikupi stoke. Ukoliko u pojedinim mestima postoje NOO, onda preko njih tražiti hitnu isporuku potrebnih količina mesa, u protivnom odmah pristupiti pravilnoj rekviziciji. Štabovi brigada ovlastiće i štabove bataljona da i oni putem komisija i odgovornih organa vrše rekviziciju uz propisnu i pravilnu rekvizicionu priznanicu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab Divizije,

Načelnik,
potpukovnik
Per. Grujić

IZVJEŠTAJ ŠTABA 27. DIVIZIJE OD 22. AVGUSTA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O NAPADU NA SREBRENICU I BRATUNAC¹

ŠTAB
XXVII. NOU DIVIZIJE
22. VIII. 44.

Izvještaj o ra-
du od 16. o. mj.

ŠTABU III. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Prema naređenju Štaba korpusa od 12. o. mj. ova divizija dobila je zadatak likvidacije neprijateljskih uporišta Srebrenice i Bratunca i ispoljavanja našeg vojnog i političkog uticaja na ovom sektoru.² Prvobitno je bilo odlučeno da jedinice sa prostorijske Vlasenica—Milići krenu 15. o. mj. Međutim jedinice XIX. brigade stigle su sa prostorijske Papraće na prostorijsku Nedjeliste tek 14/15. u noć, umorne i prilično iscrpljene, tako da smo predviđeni pokret odgodili za 16. o. mj. Za vrijeme boravka u Papraći i u borbama sa četnicima i SS-ovcima jedinice XIX. brigade imale su priličnog uspjeha³ a smatramo da bi oni bili veći da je došlo do koordinacije između jedinica naše brigade i jedinica XXXVIII. divizije koje su trebale da sadejstvuju preko Borogova.⁴ Prilikom napuštanja brigade sektora Papraće i Spreče pojavio se je veći broj dezerterstva, naročito iz II. bataljona u kome su svi borci isključivo iz Spreče. Taj broj iznosi 79 boraca a od toga iz II. bataljona 49. Prema izvještaju štaba brigade jedan od glavnih uzroka dezerterstva je jak četnički teror nad porodicama boraca, tako da su ovi odlučili da ostanu kod svojih kuća i brane svoje porodice od četničkih zuluma.

Uslijed malog brojnog stanja naših jedinica odlučili smo da najprije preduzmemo napad na Srebrenicu a po likvidaciji ove da raščistimo sa Bratuncem i okolnim legionarskim uporištima. U napadu su učestvovala cijela XIX. i XVI. brigada te jedan

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 21/7, k. 1111.

², ⁵ i ⁸ Zapovjedništvo 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga, u svojoj relaciji od 11. oktobra 1944. piše da je Srebrenicu u avgustu branila njegova 22. bojna a da je 24. bojna bila u Rogatici kao stalna posada, odnosno da je 24. avgusta bila u pokretu od Bratunca za Rogaticu (Arhiv VII. reg. br. 8/1—131, k. 58). O tome vidi i dok. br. 152, 154 i 155 u ovoj knjizi.

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 102.

⁴ Blje o rasporedu i dejstvu te divizije vidi dok. br. 104.

bataljon XX. brigade. XIX. brigada napadala je na sektoru Rajne—Bojino — crkva a desno Crni Guber—Crvena Rijeka. XVI. brigada na sektoru Fojhar—Bolnica—Pauljevo—Vitlovac—grad. Sa jednim bataljonom zatvarala je aktivno pravac od Bratunca. Bataljon XX. brigade napadao je pravcem Bojna—grad. Dva bataljona XX. brigade sa divizijskom bolnicom nalazila su se na prostoriji Sućeska—Staroglavice—Bastahovina, istovremeno zatvarala pravac Stublić—Srebrenica. Početak napada bio je predviđen za 17. o. mj. u 24 h, s tim što su sve jedinice trebale izbiti na svoje polazne položaje, koji su bili neposredno pred gradom. 17. o. mj. do mraka. Predviđali smo i to da bi jedinice mogle upasti u grad pre određenog vremena, pošto smo imali podataka da su neprijateljske snage u Srebrenici male.

Podatke o neprijatelju dostavlja vam šef II. odsjeka.

Sistem neprijateljske odbrane oko Srebrenice sveo se je na glavnu odbranbenu liniju: Rajne—Bojino — k. 562 — k. 484 — k. 479, dok je ostale otporne tačke držao samo povremeno i to sa manjim snagama. Neprijatelj se je služio elastičnom odbranom, tako da veći dio položaja nije branio uporno, već se redovno sa manjim odjeljenjima zabacivao u pozadinu naših jedinica, koristeći se vrlo vješto gerilskom taktikom. Tako je na pr. XVI. brigada skoro cijelo vrijeme vodila borbu sa manjim neprijateljskim grupama, koje su uspjevale sa vrlo vještim pokretima da je stalno iznenađuju. Sem toga neprijatelj je bio vrlo vješt i uporan, u čemu je nadmašio naše jedinice.⁵

Naš napad svih jedinica nije počeo u određeno vrijeme. Zadatak su najbolje izvršila dva bataljona XIX. brigade sa pravca Karaula—Crni Guber, dok se ostale jedinice nisu dovoljno angažovale. Zapaženo je nedovoljno angažovanje rukovodioca u pripremama i samom izvođenju napada. I pored dovoljnog vremena za pripreme neke jedinice došle su na polazne položaje tek u 3 h poslije pola noći a neke uopšte nisu došle do izražaja u napadu. Sva rukovodstva neozbiljno su shvatila ovaj napad tako što su podcijenila neprijatelja, zbog čega nije ni bilo uspjeha.

18. o. mj. naređen je ponovni napad ali ovaj nije izvršen zbog pojave neprijateljske kolone na pravcu Stublić—Kutezero. Dva bataljona XIX. brigade napala su ovu kolonu od Kutezera i nanijela joj osjetne gubitke. Uslijed nepr. nadmoćnosti, bataljoni nisu mogli iskoristiti uspjeh napada. Neprijatelj je tom prilikom imao 50 izbačenih iz stroja. Naši gubitelji 1 mrtav i 3 ranjenih.

Povodom ovog neuspjeha održan je sastanak štaba divizije sa štabovima brigada na kome je pretresana akcija na Srebrenicu i stanje u diviziji.

U toku 19. o. mj. naše jedinice nalazile su se na prostori: Slatina—Šušnjari—Ježestica—Rogač—Nova Kasaba. U toku 19/20. o. mj. nije bilo sukoba sa neprijateljem. U toku 21. o. mj. neprijatelj koji je stigao od pravca Zvornika u Bratunac i Srebrenicu preduzeo je napad na jedinice XVI. i XX. brigade na liniji: Ježestica—Lupova Glava—Buljin—Slatina. Pred mrak toga dana uspio je da izbije na liniju: Ježestica—Lupova Glava, na sektoru XVI. brigade, dok je na sektoru XX. brigade bio zadržan na liniji: Šušnjari—Bukovik (k.917).⁶ U ovim borbama sa XVI. brigadom neprijatelj je imao 30 izbačenih iz stroja, od toga 15 viđenih na bojištu. Naši gubitci 3 lakše ranjena. Izvještaj o rezultatu borbe sa XX. brigadom nismo još dobili.

Ukupni naši gubitci u ovim borbama iznosili su: na Srebrenici 6 mrtvih i 12 ranjenih, u jučerašnjoj borbi 3 lakše ranjena. Ukupni neprijateljski gubitci na Srebrenici i Kutezeru oko 70 izbačenih iz stroja a u jučerašnjoj borbi najmanje 30.

Raspored naših jedinica danas:

XX. brigada: Sa dva bataljona na prostori: Rogača a sa jednim na Pomolu—Gaj.

XVI. brigada na prostori: Višnjica—Ravna gora—Prdibegovina.

XIX. brigada na prostori: Plandište—Simići—Bačići.

Mi u Lukićima (Osoje).

Neprijatelj danas nije bio aktivan.

Neprijateljske snage na sektoru Bratunac—Srebrenica su jake. Od pravca Zvornika u Bratunac stigao je jedan bataljon 13 SS div. sa dva topa.⁷ Sem ovih snaga na tom sektoru nalazi se 24 ustaška bojna sa p. pukovnikom Caratanom i oko 600 domaćih legionara.⁸ Legija je vrlo borbena i neprijateljski raspoložena prema nama. Raspoloženje muslimanskog življa je većinom ustaško. Dolaskom naših jedinica na ovaj sektor muškarci su pobjegli, dok se po selima nađe rijetko po koja žena i starac.

Prema našem mišljenju neprijateljske namjere su čuvanje Drine, izbacivanje naših jedinica iz bogatih dijelova Srebrenice i Bratunca i u vezi s tim odstranjivanje svakog našeg i vojničkog i političkog uticaja. U ovoj situaciji naše snage su nedovoljne za uspješno vođenje borbi sa neprijateljem.

Srebrenički p. odred nalazi se na prostori: Fakovića.

U sinoćnjoj savezničkoj pošiljci dobili smo dosta municije, od toga polovinu jugoslovenske koja nam je nepotrebna. Nemamo bacačkih mina, tako da naše teško oruđe ne dolazi do izražaja, dok ga neprijatelj upotrebljava u velikom broju. Molimo vas da što hitnije ove uputite ako ima mogućnosti.

⁶ i ⁷ O pristizanju pomoći neprijateljskim snagama vidi dok. br. 153 i 154.

Izvještaj o savezničkom primljenom materijalu dostavlja vam načelnik intendature.

Ukoliko imate kancelarijskog materijala pošaljite nam ga, jer oskudjevamo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar-p.pukovnik	(M. P.)	Komandant-p.pukovnik
Z. Škerović		Kosorić Pero
	Načelnik štaba	
	p.pukovnik	
	R. Petovar	

BR. 83

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 23. AVGUSTA 1944.
ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVU U BOSANSKOJ
KRAJINI¹**

ŠTAB
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Br. 446
Dne 23-VIII. 1944 g.

Operativni izveštaj
od 14.—20. VIII.

ŠTABU V. KORPUSA N. O. V. JUGOSLAVIJE — OP.

14. VIII. 44 Jedna četa IV. bataljona XI. KNOU Brigade vodila je borbu na Simatovića Glavici—Palančište sa neprijateljskom satnijom iz VII. lov. pukovnije.² Neprijatelj je došao iz Prijedora. Nakon kratke borbe neprijatelj je povraćen u Prijedor uz gubitke od 1 mrtvog i jednog ranjenog. Naš jedan ranjen. Plijena nije bilo.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 41/2, k. 769.

² O toj pukovniji vidi dok. br. 136 u ovoj knjizi i bojnu relaciju 4. lovačkog zdruga za septembar 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1/12—3, k. 112a).

17. VIII. 44

IV. bataljon XI. KNOU Brigade postavio je zasjedu između Ravnica i Bos. Novog. Na zasjedu je naišla kolona od 50 vojnika, koja je išla od Ravnica za Bos. Novi. Nakon borbe od 15 minuta neprijatelj je pobjegao u Ravnice uz gubitke od 7 mrtvih i dva ranjena i 2 zarobljena. Naš jedan ranjen. Neprijatelj pripada III. satniji I. bojne 13. lovačke pukovnije. Plijen: 1 šarac, 1 karabin, 12 mina za teški bacač, 390 metaka i 8 redenika za šarac.

18. VIII. 44

IV. bataljon XI. KNOU Brigade postavio je zasjedu između Strižanskog Mosta i Dobrljina u Vodičevu. Na zasjedu je naišla jedna satnija XIII. lovačke pukovnije od Strižanskog Mosta u jačini od 70 vojnika, a jednovremeno je i od Dobrljina naišlo 50 vojnika, koji pripadaju istoj pukovniji. Neprijatelj je nastupao oprezno, čisteći predteren bacačkom i artiljerijskom vatrom. Kada je došao na zasjedu, nakon kratke borbe ubijeno je 10 neprijateljskih vojnika, naša tri ranjena. Neprijatelj se je povratio u svoju bazu.³

19. VIII. 44

I. bataljon XI. KNOU Brigade sa jednim dijelom snaga spustio se do rijeke Sane u s. Vitasovci i dočekaio jednu grupu neprijateljskih vojnika, koji su išli desnom obalom Sane od Martina prema Novom. Zasjeda je otvorila vatru i ubila 5 nepr. vojnika. Naši bez gubitaka. Neprijatelj je pripadao II. bojni 7. lovačke pukovnije. Plijena nije bilo. Istoga dana u 16,15 časova II. i IV. bataljon VIII. KNOU Brigade dočekaio je u zasjedi na cesti Bihać—Petrovac⁴ između Tarkovca i Dubovskog artiljerijski divizion koji pripada „Tiger“ diviziji.⁵ Zasjeda je bila postavljena još u toku noći 18/19 o.m.j. i to: IV. bataljon zaposjeo je teren između Tarkovca i Dubovskog, uz samu cestu na daljini od 5 do 20 metara od nje. Drugi bataljon sa jednim dijelom snaga i teškim bacačem i pro-

³ O tome vidi opštu bojnu relaciju 13. lovačke pukovnije od 1. septembra 1944. (Arhiv VII, reg. br. 8/1—111, k. 58).

⁴ Bosanski Petrovac

⁵ i ⁶ Odnosi se na Artiljerijski divizion 373. legionarske divizije „Tigar“. Redakcija nije uspjela pronaći njemačke dokumente o toj borbi. Međutim, u dnevnim izvještajima Operativnog odjela Ministarstva

tivavionskim mitraljezom zaposjeo je teren sjeverno od uporišta Tarkovac sa zadatkom da tuče uporište Tarkovac i ne dozvoli intervenciju. Jedan dio snaga ovog bataljona osiguravao je zasjedu prema Dubovsku. Jedna četa ovog bataljona bila je u rezervi na Poljanici južno od k. 1030. U 16,15 časova naišao je od Petrovca divizion sastava: 4 haubice, 2 brdska topa 75 mm i jedan protivkolski top 37 mm. sa posadom od 250 vojnika. Divizion je išao u jako razvučenoj koloni, tako da nije cijeli naišao pred zasjedu. Bataljon je pod komandom otvorio vatru, i neprijatelj je bio potpuno iznenađen. U prvim momentima padalo je od rafala puško-mitraljezaca po desetak neprijateljskih vojnika, te je neprijatelj u samom početku pretrpio velike gubitke. Desna pobočnica neprijatelja, koja nije bila napadnuta, uspjela je da zauzme stare rovove na suprotnoj strani ceste i odatle su tukli snage IV. bataljona. Zbog velike dužine kolone dva brdska topa i jedan protukolski nisu naišli na zasjedu, te je neprijatelj iz ovih topova otvorio vatru i tukao po cesti, te je tom prilikom i nanosio i sebi i nama gubitke. Borci IV. bataljona poslije paklene vatre prešli su na juriš i došli su do neprijateljskih topova, ostavljajući za sobom leševe neprijateljskih vojnika i konja. Ovaj bataljon je nastojao da uništi neprijatelja na cesti, a jednovremeno je ubačena i četa koja je bila u rezervi da napadne neprijateljske topove koji nisu naišli na zasjedu. Borba se produžila više od jednoga sata i neprijatelj je intervenisao iz uporišta Tarkovac, Dubovsko, od Koviljače, kao i tukao naše snage artiljerijskom i bacačkom vatrom, te se je IV. bataljon nakon trećeg juriša povukao. Isto tako i četa koja je iz rezerve bačena u borbu povukla se je prije no što je mogla definitivno uništiti neprijatelja.

Neprijateljski gubitci su 129 mrtvih, 50 ranjenih. Naši gubitci 3 mrtva, 12 ranjenih i 1 nestao.

oružanih snaga NDH se kaže da partizani vrše jak pritisak na komunikaciji Bihać — Bosanski Petrovac (vidi dok. br. 152—156). O tome vidi i izvještaj Štaba 8. krajiške brigade od 21. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 42/2, k. 769).

Plijen: 2 tegleća konja i jedno artiljerijsko sedlo, jedna kola. 2500 metaka. 200 metaka od strojnice. jedan sanduk raketli. 2 sanduka tromblonskih bombi. 20 ručnih bombi. 2 čebeta i 2 šinjela. Uništeno je 47 artiljerijskih konja, spasilu su se samo dva koji su pobjegli u Dubovsko. Potpuno su uništene dvije haubice bombama i eksplozivom, dok su dva topa teže oštećena i stumbana sa ceste u dolinu.⁶

JEDINICE OVE DIVIZIJE U VREMENU OD 14 — 20. IMALE SU:

1. Gubitci	a) neprijateljski	152 mrtva 56 ranjenih 2 zarobljena
		210 izbačeno iz stroja
	b) vlastiti	3 mrtva 17 ranjenih 1 nestao
2. Plijen	a) oružje	1 puškomitraljez „šarac“, 1 karabin.
	b) municija	2890 metaka. 200 metaka od strojnice. 12 mina za teški bacač, 1 sanduk svijetlećih raketli, 2 sanduka tromblonskih bombi. 20 ručnih bombi.
	c) oprema	8 redenika za „šarac“, 1 art. sedlo, 2 čebeta, 2 šinjela, 1 kola.
	d) ostalo	2 konja.
3. Uništeno	47 artiljerijskih konja i 2 haubice. Teže oštećeno 2 topa.	
4. Raspored jedinica	Isti kao i u prošlom izvještaju. ⁷	

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
ppukovnik
Dmitar Bajalica

Komandant
pukovnik
Petar

⁷ O tome vidi dok. br. 71 u ovoj knjizi. A o ostalim dejstvima jedinica 4. NOU divizije u avgustu vidi izvještaj njenog štaba od 9. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 9/1, k. 769 A).

IZVJEŠTAJ ŠTABA 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 23. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O SITUACIJI NA SEKTORU GACKA I O DOLASKU JEDINICA 12. KORPUSA NOVJ U KAZANCE¹

ŠTAB

**XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE**

Dne 23-VIII-1944 g. u 17.15 čas.

Kamenjače

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Ranije smo vas obavijestili o promjenama kod neprijatelja u Gacko. Još ni do sada ne znamo koliko je došlo pojačanje u Gacko, ali se zna da je došlo oko 120 vozila. Da li je u kamionima došla sva vojska ne možemo još saznati.²

Danas oko 8 časova neprijateljska kolona — oko 400 vojnika je krenula sa Miholjače ka Ulinju i dalje ka Jasenku — Lipniku, koja je napala naš 1 bataljon na prostoru Samobor—Kapić. Neprijatelj napada od pravca Lipnik i manjim dijelovima od Mulje. Borba je još u toku, te vam ne možemo ishod borbe objaviti.³ Saznajemo da se nešto Švaba nalazi na prostoru Čemerno.⁴ Izgleda da je neprijatelju cilj sa glavnim snagama da prodire ka Ravnom prema našim snagama na prostoru Piva, dok manjim dijelovima napadaju naše desno krilo. Na ostalim našim položajima nema nikakvih promjena i neprijatelj ništa još ne pokušava. Jučer su ustaše došle do Brestica i tamo su ranili neke seljake i zatim ih povelili sa sobom, koji su se povratili nazad za Ključ. Jutros je jedan saveznički avion mitraljirao Gacko a poslije su se izgleda spustila dva neprijateljska aviona na polje ispod Gacko, te ne znamo da li su još tamo. Obavješteni

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 15/2, k. 1144 II.

² i ⁴ Odnosi se na jedinice 7. SS divizije „Princ Eugen“. Pomenuti kamioni su, vjerovatno, pripadali njima. Krajem avgusta i početkom septembra 1944. počelo je izvlačenje pomenutih jedinica u armijsku rezervu na tromeđi Bosne, Srbije i Crne Gore, a kasnije ta divizija je prebačena u Srbiju, u rejon Niša. Vidi ratni dnevnik Operativnog odjeljenja Vrhovne komande njemačkih oružanih snaga (Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht“, Band IV, Erster Halbband, 1. januar 1944 — 22. mai 1945, Bernard und Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt am Main, 1961), str. 185.

³ Opširnije o tome vidi relaciju Štaba 11. hercegovačke brigade od 5. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 19/2, k. 1150 I).

smo da se ispod Fojnice nalazi jedna veća kolona kamiona koja je kamuflirana na cesti kako ih ne bi sav. avioni mogli primjetiti, za ovo još nijesmo tačno provjerili, ali znamo da se je nešto kamiona vraćalo ka Fojnici od Gacko.

Što se tiče situacije ka Kalinoviku i Foči, obaviješteni smo od našeg izviđačkog voda koji je sada stigao sa toga prostora da nema nikakvih švapskih snaga sem nešto četnika u Kalinoviku, dok za Foču ne znaju tačno. Što se tiče srušenih kamiona na cesti između Gacko—Kifino Selo, mi tačno ne znamo, ali smo obaviješteni da su tri kamiona srušena, najvjerovatnije je da su ih to srušile postavljene mine koje je naš izviđački vod postavljao.

Prema izvještaju Pivske partizanske čete neprijatelj je uspio da zauzme Žabljak i Šavnik i da se borbe vode na Pivskim planinama.⁵

Ovog momenta smo dobili dopis od IV brigade XVI Vojvođanske divizije da je sada stigla ovdje u G. Kazance. Pored ove brigade ima da stigne na prostoriju Kazanci—Krstac XVI i XXXVI Udarne divizija N.O.V. Jugoslavije.⁶ U prilogu vam dostavljamo dopis od IV brigade radi jasnijeg pregleda.

Izgleda da u Gacku neprijatelj ima protivavionske artiljerije sa kojom tuče naše položaje, koja je vrlo precizna i po Samoboru je nekoliko kuća pogodeno i zapaljeno. Izgleda da ima ju ovakva dva topa pored onih tri koje su imali ranije u Gacku.

Mi do sada smo imali tri ranjena, a naknadno ćemo vas izvijestiti o rezultatu ove borbe.

Stigao je radio-monter i radi na opravku radio-stanice, kojega ćemo vam odmah povratiti čim svrši posao.

Potrebno je da hitno stupite u vezu sa ovim jedinicama koje su sada stigle na ovu prostoriju, kao i da nas obavijestite o daljnjem radu naše brigade. Javite nam preko radio-stanice potrebno jer nam stanica može primati a ne može da predaje u koliko je sada ne opravi radio-monter.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Špiro Srzentić

Načelnik štaba,
poručnik
Smajo Balalić

Komandant,
kapetan
Jovan R. Andrić

(M.P.)

⁵ O borbama u Crnoj Gori vidi dok. br. 127 u ovoj knjizi; tom III, knj. 8; zapovijest Štaba 16. NOU divizije od 22. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 13/1, k. 951).

⁶ Vidi dok. br. 81 i 88.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 15. KRAJIŠKE BRIGADE OD 23. AV- GUSTA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O BORBI PROTIV ČETNIKA KOD HAN-KOLA¹

ŠTAB
XV. KRAJIŠKE BRIGADE
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA
NOVJ

Op. pov. br. 286.
23/VIII 1944 g.

ŠTABU XXXIX. N.O.U. DIVIZIJE V. KORPUSA

Položaj

Izveštavamo Vas da su dne 20-VIII- na noć snage našeg II. bataljona napale miliciju u selu Motikama a jednim djelom napale četničku bandu u s. Brankovcu. Iste noći nije došlo do borbe sa milicijom jer su isti osjetili i pobjegli sa familijama u B. Luku. samo je došlo do kraćeg puškaranja. Četa istog bataljona napala je četničku (bistričku) četvu u Brankovcu i tom prilikom ubila jednog i ranila dva četnika i zarobila njihovu spremu.

Kako smo Vam već javili radiogramom 22-VIII- da su naše dvije čete sa jednom četom Zmijanjskog odreda krenule na zadatak u cilju razbijanja i uništavanja četničke bande na prostoru Kadina Voda, Pajtas, Grabovica. Naše čete pri svom kretanju ka određenom cilju mimoišle su se sa četničkom bandom koja je trebala da se napadne, a ista banda kretala je u pravcu Han-Kola s namjerom napada na logor našeg I. bataljona. Pošto u logoru našeg I. bataljona nije bilo ništa, samo komora bataljona sa zaštitom od 1 voda, iako je bilo predviđeno u zapovijesti Štaba brigade da pri intendanturi u logoru ostane u zaštiti jedna četa našeg bataljona i jedna četa Zm. odreda, te su drugovi iz Štaba bataljona ne smatrajući da treba jače obezbeđenje od tih pravaca kuda su trebale snage naše da krenu ne nadajući se da će banda baš od tog pravca napasti, pošto su u isto vrijeme od tih zaštitnih snaga krenule u s. Rekavica za pronalazak nekih četničkih stvari i radi podataka i životnih namirnica. U 2 časa i 30 bande jačine jedne brigade (Mutićeve)² napale su logor našeg

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 31/3, k. 1270.

² Riječ je o 2. brigadi Bosansko-krajiškog četničkog korpusa. O tome vidi naređenje četničke Komande zapadne Bosne od 21. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—9802).

1. bataljona, gde je u brzom naletu sa jačim snagama uspjela da razbije djelove u logoru i tom prilikom zarobi veći dio bataljonske intendanture, kao i jedan pokvaren teški mitraljez, i jedan teški mitraljez ispravan Zmijanjskog odreda i protivkolsku pušku našeg I. bataljona koja je bila u intendanturi bez municije. U isto vrijeme uspjeli su da zarobe jednog kuvara, higijeničara i jednog borca Zm. odreda, koji su po tvrđenju drugova bili spremni da se predaju. Dok se borba otvorila, odmah djelovi prištabskih jedinica brigade krenuli su u pravcu napadnutih i napali neprijatelja s leđa i s boka, gde su u kratko vrijeme stigle i snage bataljona koje su se mimoišle sa bandom i poprimile borbu sa istom tako da je borba vođena do 13 sati, gde smo mi bacanjem našeg III. bataljona s boka ka Rekavičkoj crkvi uspjeli brzo da ga sjurimo na prostoriju G. Šehera i Bukvaluka. U ovoj borbi naši gubiteci 3 zarobljena i 2 ranjena, dok neprijatelj je imao 5 mrtvih i više ranjenih. U toj akciji utrošeno 1500 metaka.

Snage naše brigade nalaze se na prostoriji Han-Kola po starom rasporedu, s tim što smo prebacili naš II. bataljon sa prostorije Piskavica na prostoriju Goleši (Kikuči).

Pošto snage ove brigade ne mogu zadovoljiti po našem mišljenju po pitanju zatvaranja pravca B. Luka—Sitnica, u isto vrijeme kontrola prostorije Piskavica, zaštita rekvizicionih komisija, i drugi rashodi, onemogućavaju uspješnu borbu protiv koncentrisane bande, te toga smo mišljenja da koncentrišemo brigadu na jednom pravcu na kojem Vi to odredite. Naše mišljenje radi popunjenja (mobilizacije), učvršćenja jedinice da bi bilo najbolje na prostoriji Pervan—Piskavica,³ odakle bi se pružila mogućnost uspješnije borbe protivu bande, kao i potpora rekvizicionih komisija koje još na tom sektoru nisu u potpunosti izvršile svoj posao. O prednjem nas izvestite, radi ravnanja i orijentacije naših snaga na jednom od ovih pravaca.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar major,
Branko Korać

(M.P.)

Komandant kapetan,
Erceg Radomir

a—a

³ Bliže o rasporedu i dejstvu 15. krajiške brigade vidi dok. br. 92, 114 i 124.

**ZAPOVIJEST ŠTABA 16. NOU DIVIZIJE OD 24. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA PREBACI-
VANJE U REJON SELA RIOCA¹**

ŠTAB
XVI UDARNE DIVIZIJE NOVJ
O. br. 72
24 avgusta 1944 god.

Z A P O V E S T
(Sekcija: G a c k o , razmer 1 : 100.000)

- Situacija:* Jedna nemačka armija vrši ofanzivu na Sandžak i Crnu Goru, na svom putu prema primorskom pojasu — Jadranskoj obali. Neprijatelj je došao do opšte linije Piva—Nikšić.²
- Naš zadatak:* Izbjeći frontalno pritiskivanje i brzim manevrom zabaciti se u bok ili pozadinu neprijatelja, da bi odatle nastavili sa izvršenjem postavljenog zadatka — prodora preko Srbije i njenog oslobođenja, prema Vojvodini.³
- Za izvršenje zadatka. —

n a r e đ u j e m o :

Jedinice naše Divizije krenuće 21. o.m., tačno u 17 časova sa sadanje prostorije pravcem: Dulići—Danići—Pržine — istoč-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 161, k. 951.

² Riječ je o njemačkoj 1. brdskoj diviziji, 7. SS diviziji „Princ Eugen“, 363. puku 181. pješadijske divizije, 369. legionarskoj diviziji i drugim kvislinškim snagama koje su učestvovala u operaciji „Ribecal“. U vezi sa upotrebom ovih snaga, u ratnom dnevniku Operativnog odjeljenja Vrhovne komande njemačkih oružanih snaga, na str. 681—686, piše da je komandant Jugoistoka namjeravao da u drugoj polovini jula i u avgustu 1944. ofanzivnim dejstvima u istočnoj Bosni, Sandžaku i Crnoj Gori razbije jedinice 1. 2. i 12. korpusa i da spriječi njihov prodor u Srbiju, a potom da uspostavi vezu između Sandžaka i Crnogorskog primorja, koja je mjesecima bila presječena.

³ Šesnaesta je divizija, kao i ostale jedinice 12. korpusa NOVJ, 5/6. septembra, na odsjeku Stari Brod — Slap, prešla preko r. Drine u zapadnu Srbiju. Opširnije o tadašnjim dejstvima u Srbiji vidi naređenje Štaba 12. korpusa od 4. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 521, k. 1240) i tom I, knj. 11.

no i jugoistočno od Stepena (gde se nalaze izvesne četničke snage)⁴ — drum—Kobilja Glava—Hodžići—Rioca.

Jedinice će se kretati u sledećem rasporedu i na sledeći način:

a) IV brigada sačinjavaće prethodnicu Korpusa (u jačini tri bataljona). Po izbijanju na drum kod s. Stepena, prethodnica će se postaviti levo i desno oko drumu i zatvoriti pravac od Gackog i Avtovca. Na tim položajima prethodnica će ostati sve do prolaska naše i XXXVI divizije, kada će se saviti u kolonu i na začelju celog Korpusa krenuti određenim pravcem.

Svaki pokušaj neprijatelja od pravca Gackog i Avtovca IV brigada odnosno prethodnica mora sprečiti.

Jedan svoj bataljon zajedno sa komorama uključiti u kolonu II brigade, da bi ti delovi produžili pokret bez zadržavanja određenim pravcem.

b) II brigada sačinjavaće glavninu divizije i kretaće se pozadi IV brigade do drumu, odakle isturiti prethodnicu u jačini od dva bataljona i kretati se dalje predviđenim pravcem. Odrediti mesto u svojoj koloni za bataljon i komore IV brigade.

c) I brigada sačinjavaće drugi deo glavnine divizije i kretaće se za II brigadom, zajedno sa diviziskom bolnicom.

Na novoj prostoriji jedinice će se smestiti u selu Rioca i to:

- II brigada u zaseoku Brstevci
- I brigada u zaseoku Kučinar i
- IV brigada u zaseoku Šunjevina.

Štab divizije kretaće se na začelju II brigade, a po izvršenom pokretu biće u Jasenovim Dolama.

Po dolasku na novu prostoriju IV i I brigada isturiće osmatrače prema drumu Gacko—Bileća, držeći taj drum pod svojom kontrolom. Sa druge strane II brigada obratiće glavnu pažnju pravcima od Nevesinja, radi čega se odmah povezati sa brigadom XXIX divizije koja se nalazi na sektoru prema Nevesinju.⁵

Na novoj prostoriji štabovi brigada preduzeće potrebne mere hitne pripreme hrane i odmora ljudstva, pošto će naš sledeći pokret za prelaz komunikacije Nevesinje—Gacko uslediti

⁴ Na tom prostoru je tada bila Gatačka četnička brigada. Vidi operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa (Arhiv VII. reg. br. BH—V—9336).

⁵ Tu je tada dejstvovala 11. hercegovačka brigada (vidi dok. br. 68 i 100).

odmah po dolasku, što će uostalom zavisiti od konkretne situacije.⁶

Štabovi brigada će brzo ispitati situaciju na komunikaciji Nevesinje—Gacko, radi donošenja blagovremene odluke o daljem pokretu.

Štabovi brigada preduzeće potrebne mere da pokreti jedinica budu brzi i organizovani.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab divizije,

Načelnik,
potpukovnik Per. Grujić

BR. 87

NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 25. AVGUSTA 1944. ŠTABU 11. DIVIZIJE DA 18. HRVATSKU BRIGADU UPUTI U SASTAV 38. DIVIZIJE I DA SVOJE JEDINICE RASPOREDI ZA ODMOR¹

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Broj: sl./44
25. VIII. 44.

ŠTABU XI NOU DIVIZIJE

Položaj

Prema poslednjim podacima dobivenim putem izviđanja neprijatelj — dijelovi 13 SS divizije povukli su se sa prostora Birča prema Tuzli i Zvorniku. Sa prostora Kladnja neprijatelj se povukao cestom prema Živinicama i dalje ka Tuzli, a sa prostora Vlasenice u pravcu Milića i Kasabe.

Dijelovi XXXVIII divizije nalaze se na prostoriji Šekovića i kontrolišu pravce koji izvode iz doline Spreče prema Birču.

⁶ Vidi dok. br. 88 i 96.

¹ Dokument (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII. reg. br. 62. k. 408.

Jedinice ove divizije imaju dodira samo sa manjim četničkim grupama na prostoru Borogova i Osmaka.²

XXVII NOU divizija nalazi se na prostoriji Brložnik—Kusače—Crna Rijeka, sa zadatkom osmatranja i zatvaranja pravca Sokolac—Vlasenica i pravca Srebrenica—Vlasenica. Ova divizija 23. ov. m. j. imala je dodira na Ravnoj Planini³ sa neprijateljem, koji je nastupao pravcem Srebrenica—Milići i pravcem Drinjača—Kasaba—Milići.⁴

Po prijemu ovog naređenja štab te divizije uputiće XVIII Hrvatsku brigadu sa prostora Klješćana u Šekoviće, gdje će se štab brigade javiti štabu XXXVIII divizije i ući u sastav ove.⁵

Vaša divizija uzeće privremeni raspored radi odmora i to sa jednom brigadom na prostoru Vlasenice, drugom brigadom na prostoru Podbelanj—Trnovo,⁶ a Lički bataljon sa Mačvanskim partizanskim odredom na prostoru Mišari—Grabovica.⁷

Ovim rasporedom osmatrati manjim izviđačkim dijelovima pravce od Drinjače—Milića. Han Pijeska i Kladnja. Nastojati da jedinice dobiju potreban odmor, a za ishranu Komanda Birčanskog područja dobila je naređenje da vas potpomogne. U ovom

² Blíže o rasporedu i dejstvu te divizije vidi dok. br. 104.

³ Odnosi se na Ravnu goru (k. 789).

⁴ Opširnije o dejstvu jedinica 27. NOU divizije u drugoj polovini avgusta vidi izvještaj njenog štaba od 1. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 24/7, k. 1111).

⁵ Sredinom aprila 1944. ta brigada se, uslijed snažnog pritiska nadmoćnih neprijateljskih snaga, prebacila iz istočne u srednju Bosnu. Po prebacivanju ona je stavljena pod komandu Štaba 11. NOU divizije, tj. privremeno je izašla iz sastava 38. NOU divizije. Opširnije o tome vidi knj. 23. dok. br. 34 i dok. br. 104 u ovoj knjizi.

⁶ Vidi dok. br. 93.

⁷ Tada je, po naređenju Štaba 3. korpusa NOVJ, od 3. bataljona 3. proleterske (ličke) brigade i Mačvanskog NOP odreda formirana Udarne grupa. Njen štab su sačinjavali: Lazo Radaković, komandant, Gojko Milekić, politički komesar, i Dane Čuić, zamjenik političkog komesara. (Riječ je o Štabu 3. proleterske—ličke—brigade, koji je 27/28. jula 1944. prelazeći preko rijeke Bosne, iz srednje u istočnu Bosnu, bio odsječen od svoje brigade. Vidi knj. 27. dok. br. 109.) Udarne grupa u ovom sastavu ostala je sve do 22. septembra 1944. kada je rasformirana, odnosno 3. bataljon je upućen u sastav svoje brigade a od Mačvanskog NOP odreda i dva bataljona 11. NOU divizije, u vremenu do 10. oktobra, formirana je Mačvanska NO brigada (kasnije: 32. NO brigada), koja je tada ušla u sastav 11. NOU divizije. Opširnije o dejstvu Udarne grupe vidi dok. br. 93 i 109 u ovoj knjizi, izvještaj Štaba 11. NOU divizije od 15. septembra 1944. izvještaj njenog štaba od 29. avgusta i izvještaj Štaba Podrinskog (mačvanskog) bataljona od 4. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 44/4 i 52/4, k. 866. i reg. br. 1/13, k. 866 A). O tome vidi i tom I. knj. 13. dok. br. 31. 43. 184 i 185.

smislu načelnik intendature doći će kod vas radi organizacije snabdjevanja i davanja potrebnih uputstava.

Štab te divizije doći će danas kod nas u selo Dopasce na sastanak, te sobom donijeti podatke o jačini — brojnosti vaše divizije, naoružanju i drugom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:	Načelnik Štaba, general-major:	Komandant, general-lajtnant:

BR. 88

**ZAPOVIJEST ŠTABA 12. KORPUSA NOVJ OD 25. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA POKRET
PRAVCIMA RIOCA—PODGRADE I UBLIĆ—ŠIPAČNO¹**

ŠTAB
XII KORPUSA NOVJ
Op. br. 24.—
25 VIII 1944

Z A P O V E S T
(Sekcija Gacko i Nevesinje 1 : 100.000)

Situacija: Prema najnovijim podacima stanje neprijatelja na sektoru Gacko—Nevesinje izgleda ovako: Nevesinje, u samoj varoši nalazi se oko 200 ustaša — ustaške mladeži, vrlo slabih kvalitativnih osobina, jer su sve novoregrutovani mladići. Od naoružanja raspolažu sa 4 protivkoljska topa i 2 bacača. Raspoređeni su u samoj varoši i u neposrednoj okolini varoši na položajima. Na sektoru Nevesinja četnici su u raspadu. Većina četnika je bacila oružje i otišla svojim kućama, dok se svega oko 250 četnika zadržalo u selima Odžak, Žiljevo i Kifino Selo,

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 32/1, k. 589.

kao i u samoj okolini Nevesinja.² Naoružanje četnika je dosta slabo. I četnici i ustaše nisu voljni za bilo kakvu borbu. Takođe prema podacima u Nevesinje je došlo oko 100 bosanskih četnika.

Gacko: U gradu se nalazi kao stalna posada oko 400 četnika³ i 200 ustaša. Na Fazlagića Kuli nalazi se oko 400 milicionera.⁴

22 ov. m. prošlo je za Gacko komunikacijom Mostar—Nevesinje—Gacko oko 120 kamiona, koji su prema jednim podacima uglavnom prevozili vojsku, a prema drugim seno iz Gackog za Nevesinje. U glavnom, neprijatelj se nije zadržao niti u Nevesinju niti u Gackom. Komunikacija Nevesinje—Gacko je aktivna i povremeno istom prolaze kamioni u jednom i drugom pravcu.⁵

Naš zadatak: Nastaviti sa daljim pokretima u cilju sprovođenja izvršenja zadatka i prelaska komunikacija koje neprijatelj koristi i na kojima se može postaviti u cilju sprečavanja našeg prelaska. U vezi toga

N A R E Đ U J E M O :

1) Jedinice našeg korpusa izvršiće pokret 26. ov.m. u 8 časova ujutro (a u koliko večeras dođu avionske pošiljke, onda u 9 časova), sledećim pravcem:

a) XVI Divizija: Rioca—Brezovi Do (Brezova Dola) — Zajasen—Slato—Podgrađe. Na prostoriji Podgrađa Divizija će se razmestiti radi odmora i prenoćišta, sa zadatkom obezbeđenja od pravca Nevesinja kao i od pravca Zaloma i Crnča, u kojim se mestima nalaze neke četničke grupice.

Štab Divizije jednu svoju brigadu ojačanu sa još jednim ili dva bataljona pripremiće, t.j. blagovremeno izdati naređenje za spremanje jela, koja će 26/27 ov.m. najkasnije do 24 časa noću krenuti preko Ljeskovog Duba na Modro Polje — k. 1179

² i ³ U Nevesinju je tada bila Nevesinjska a u Gacku Gatačka četnička brigada. Opširnije o njima vidi operacijski dnevnik Komande Nevesinjskog četničkog korpusa za period od 1. aprila do 9. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—9336).

⁴ U Gacku i Kuli Fazlagić tada je bila 3. bojna 9. posadnog zdruga. Blíže o njoj vidi dok. br. 161.

⁵ Vidi dok. br. 84 i 100.

u cilju obezbeđenja prelaza preko komunikacije Gacko—Nevesinje ostalim jedinicama našega Korpusa. Ova brigada mora biti na navedenim položajima prije zore.⁶ Napomenuti određenoj brigadi da u Fojnici može naići na četničke grupe.

b) XXXVI Divizija: Ublić—Jelovac Do—Razmući—Konjska Vlaka—Šipačno (ovo u koliko neprijatelj ne drži Babu Planinu). U protivnom kretati se pravcem: Lazine—Omutić—Vukodlačica—Konjska Vlaka—Šipačno. Na prostoriji Šipačno Divizija će se smestiti radi odmora i prenoćišta, sa zadatkom obezbeđenja od pravca Babe Planine, Gackog i od pravca komunikacije Gacko—Nevesinje.⁷

2) Kako će se divizije kretati odvojenim pravcima, to će se svaka za sebe i obezbjediti. XXXVI Divizija u odnosu na Korpus u stvari je pobočnica.

U slučaju potrebe, Štab XVI Divizije odmah će izdati naređenje svojim jedinicama radi sadejstva sa XXXVI Divizijom. Ovo će se efikasno postići ako štabovi divizija budu održavali stalnu vezu između sebe kako u pokretu tako i za vreme odmora.

3) Štab Korpusa kretaće se preko Lukavca radi sastanka sa Štabom XXIX Divizije, a po dolasku na novu prostoriju smestiće se u s. Podgrađe (zaseok Krčevine).

Napomena: Jedinice XXIX Hercegovačke divizije raspoređene su i to X Brigada na sektor Bileće; XI Brigada sektor oko Gackog; XII Brigada na sektoru oko Nevesinja, u selima Rogače, Gornji Drežanj i Slato; XIII Brigada i Južni odred na sektoru oko Stolca.⁸

— Štabovi divizija putem izviđačko-obaveštajne službe i preko terenskih vlasti prikupljaće podatke o okolnim neprijateljskim uporištima, pokretima neprijatelja komunikacijama Gacko—Nevesinje—Mostar—Gacko—Bileća i Foča—Kalinovik—Nevesinje. kao i o pokretu neprijateljskih snaga sa sektora Piva—Šavnik. Sve podatke hitno dostavljati ovome Štabu. Sprovesti po jedinicama budnost i oprezu kako u pogledu ugleda iz vazduha tako isto i u pogledu spremnosti i gotovosti jedinica za svaku eventualnost.

— Prilikom pokreta jedinice čvrsto držati u svojim rukama a svakih 50 minuta marša davati 10 minuta zastanka. u cilju prikupljanja i odmora boraca.

⁶ Na taj zadatak je bila upućena 2. vojvođanska brigada. Bliže o tome vidi zapovijest Štaba 16 NOU divizije od 26. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 181. k. 951).

⁷ Vidi dok. br. 98.

⁸ O rasporedu i dejstvu brigada te divizije vidi dok. br. 97 i 112.

— Tražene preglede brojnog stanja i naoružanja kao i ostale izveštaje štabovi divizija dostaviće nam 27 ov.m. do mraka.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab Korpusa

(M.P.)

Načelnik,
p.pukovnik M. Đukić⁹

BR. 89

SAOPŠTENJE ŠTABA 12. KORPUSA NOVJ OD 25. AVGUSTA 1944. SVOM BORAČKOM I RUKOVODEĆEM SASTAVU DA JE VRHOVNI KOMANDANT NOV I POJ DRUG TITO PREUZEO LIČNU BRIGU OKO SNABDIJEVANJA OVOGA KORPUSA¹

ŠTAB
XII KORPUSA NOVJ
25 VIII 1944

SAOPŠTENJE

Kada je jutros naš komandant. drug Španac² pročitao nekim borcima i rukovodiocima poslednju depešu od druga Tita. oči su im se prelile suzama. Te suze nije izazvao ni bol. ni patnje. ni tegobe. već duboki osećaj ljubavi prema ocu, učitelju i vodi, prema našem voljenom drugu Titu.

Jutrošnja depeša druga Tita glasi:

„Javlajte mi svakog dana koliko aviona hrane i drugog ste primili prethodnu večer. Ja ću se lično brinuti da dobijete potrebno. TITO“³

⁹ Mileta Đukić je poginuo septembra 1944. kod Valjeva.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII. reg. br. 17/1, k. 951.

² Danilo Lekić Španac

³ Zbog neprekidnih borbi i zbog boravka u ratom opustošenom kraju. 12. korpusu je zaprijetila glad i nestašica municije. Vrhovni komandant je, radi efikasne pomoći, preuzeo ličnu brigu oko snabdijevanja ovoga korpusa. Opširnije o stanju 12. korpusa vidi dok. br. 127.

U danima kada, zajedno sa pretsednikom engleske vlade Čerčilom i savezničkim komandantima, rešava pitanje uništenja njemačko-fašističke vojske na Balkanu, — on preuzima ličnu brigu za ishranu našeg vojvođanskog Korpusa. U danima kada rukovodi velikim istorijskim bitkama za skoro oslobođenje naše domovine, bitkama kroz koje treba zadati konačne vojne i političke udarce ne samo za uništenje njemačkih zlikovaca, već i svih ostalih neprijatelja slobode i boljeg života naših naroda — on preuzima ličnu brigu za ishranu našeg vojvođanskog Korpusa. U danima kada rešava pitanje jedinstva naroda Jugoslavije i organizacije naše mlade države, kada učestvuje u rešavanju i organizaciji posleratne Evrope, — on preuzima ličnu brigu za ishranu našeg vojvođanskog Korpusa.

Koliko ljubavi, koliko očinskog staranja!

Samo vojskovođa koji je ponikao iz naroda, koji pati, strada i bori se zajedno sa svojom vojskom može da ima takvu očinsku brigu. Samo vojskovođa koji je na Vučevu i Mrčin-Kolibama jeo zajedno sa svojim borcima konjsko meso, koji se na Zelen-gori i mnogim drugim mjestima nalazio u streljačkom stroju zajedno sa svojim borcima,⁴ može da ima tako duboku očinsku ljubav prema svojoj vojsci.

Ta briga i ta ljubav ispunjava nas snagom i voljom da junački prebrodimo sve teškoće i patnje, da ne štedimo sebe u zadavanju poslednjeg udarca neprijateljima naše domovine, naše slobode. Svesni toga, svesni takve spremnosti svih naših boraca i rukovodilaca, odgovorili smo drugu Titu:

„Tvoja očinska briga i ljubav, druže Maršale, ispunjava nas snagom da savladamo sve teškoće i izvršimo postavljene zadatke. Borci i rukovodioci XII Korpusa“.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik S. Mitrović

Komandant,
general-major D. Lekić

⁴ Odnosi se na petu neprijateljsku ofanzivu.

**PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA
JEDINICA 36. NOU DIVIZIJE NA DAN 25. AVGUSTA 1944.
GODINE¹**

PRE
BROJNOG STANJA I NAORUŽANJA SVIH JEDINICA

	Ljudstvo									Naoružanje					
	Drugova			Drugarica			Svega			Puške		Automat. oružje			
	Po spisku	U rashodu	Na licu	Po spisku	U rashodu	Na licu	Po spisku	U rashodu	Na licu	Mauzer	Engleske	Saraca	Zbrojovke	Bren	Avionski
Štab diviz.	28	—	28	5	—	5	33	—	33	5					
Intendantura	3	—	3	—	—	—	3	—	3						
Diviz. boln.	48	2	46	33	1	32	81	3	78	3	4				
Diviz. sanitet	3	—	3	3	1	2	6	1	5	2					
Hirur. ekipa	3	—	3	3	—	3	6	—	6	3					
Trijažna stanica	1	—	1	2	—	2	3	—	3	1					
Umetnička grupa	5	5	—	—	—	—	5	5	—						
Prateća četa	57	6	51	3	1	2	60	7	53	27	1		1	3	
Svega	148	13	135	49	3	46	197	16	181	41	5		1	3	
III brigada	636	237	399	87	25	62	723	262	461	205	68	4	7	41	
V brigada	533	149	384	92	22	70	625	171	454	120	49	2	6	33	1
Ukupno:	1317	399	918	228	50	178	1545	449	1096	366	122	6	14	77	1

SMRT FAŠIZMU —

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 2/2/I, k. 1240.

GLED

XXXVI N.O.U. DIVIZIJE NA DAN 25. AVGUSTA 1944. GOD.

Pikavica	Pistolja	Protivtenkovske puške	Protivtenkovski bacač	Municija za		Municija za		Bacača		Munice za bacač	Bombe		Konja	
				Mauzer puške	Engleske puške	Pikavice	Pistolje	Protivtenkov- ske puške	Protivtenkov- ski bacač		Ofanzivne	Defanzivne	Jahači	Tovarni
13	14	—	—	110	—	1040	108	—	—	—	—	13	9	—
3	2	—	—	—	—	360	10	—	—	—	1	1	—	—
2	2	—	—	110	50	140	12	—	—	—	1	3	—	3
1	—	—	—	30	—	120	—	—	—	—	—	—	1	1
—	—	—	—	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
18	1	—	—	3000	420	5000	7	—	—	—	2	40	—	11
37	19	—	—	3360	470	6660	137	—	—	—	4	57	10	19
94	27	1	1	11620	14485	9020	112	40	6	1	3	42	12	365
87	26	—	1	9580	7590	8700	112	—	10	1	2	6	12	225
218	72	1	2	24560	22545	24440	361	40	16	2	5	48	28	647
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	77

SLOBODA NARODU!

Za štab

(M.P.)

načelnik major,
A.² Kolundžić

² Antun

IZVJEŠTAJ ŠTABA 13. KRAJIŠKE BRIGADE OD 25. AVGUSTA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O NAPADU NA NEPRIJATELJSKU KOLONU NA KOMUNIKACIJI JAJCE—DONJI VAKUF¹

Izveštaj o akciji
od 25. VIII 1944. god.

ŠTABU 39. DIVIZIJE V KORPUSA NOV.—OP

25. o. mj. u 5 časa udarna grupa I bataljona ove brigade² u jačini 65 boraca, na komunikaciji Jajce—Donji Vakuf kod. s Bravnica, sačekala je u zasjedi nepr. kolonu jačine jedne satnije sa 5 kamiona i 2 borna kola.

Naše snage bile su obaveštene o prolasku neprijatelja, te radi vrlo kratkog vremena, posle prelaska r. Vrbasa, morala se postaviti zasjeda na mjestu koje nije u potpunosti odgovaralo. Neprijatelj je bio sačekan mitraljeskom i pušcanom vatrom iz blizine od 5—10 metara. Kako protivtenkovski bacač nije mogao da dođe do izražaja, to su borna kola omogućila neprijatelju: jedno da primi borbu, a drugo da pokupi veći deo mrtvih i sve ranjene, kao i da naše snage pokrene iz zasjede. Borba je trajala oko pola časa. nakon čega su se naši delovi povukli.

Neprijatelj je prilikom vatrenog prepada i u toku daljne borbe imao: 25 mrtvih i preko 20 ranjenih. Naši gubitci su 2 mrtva i 2 lakše ranjena.

Naše snage zaplijenile su: 1 brzi šarac, 3 puške, 1 revolver, 2 rez. cijevi za šarac, 15 ručnih bombi, 1900 pušanih metaka, 7 pari fišeklija, 2 opasača, 2 noža, 3 šinjela, 3 para odjela, 2 para cipela, 3 čebeta, 2 šatorska krila i 10 komada čaturica.

Uništeno 3 kamiona, od kojih 1 survan u r. Vrbas, a 2 zapaljena.

Po akciji udarna grupa vratila se u sastav bataljona.

Nepr. snage pripadale su 1 bataljonu IV puka „Brandenburg“.³

SF — SN!

Pomoćnik pol.
kapetan

Nač. pol.

Zam. ko. kapetan

¹ Dokumentat (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII. reg. br. 19/4, k. 1281.

² Riječ je o udarnoj grupi 1. bataljona 13. krajiške NOU brigade. Vidi izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 6. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 29/2, k. 1265).

³ Taj puk je u drugoj polovini maja 1944. došao u srednju Bosnu — posjeo Jajce, Donji Vakuf i Bugojno (vidi knj. 25, dok. br. 184).

IZVJEŠTAJ ŠTABA 15. KRAJIŠKE BRIGADE OD 25. AVGUSTA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O BORBI KOD HAN-KOLA¹

ŠTAB
XV. KRAJIŠKE BRIGADE
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA
NOVJ

Op. pov. br. 291
25/VIII 1944 g.

Predmet: izvještaj o
akcijama.—

ŠTABU XXXIX. DIVIZIJE V. KORPUSA NOVJ—OP.

Položaj

Izvještavamo Vas da je dne 24. ov. mj. četnička banda Mućićeve „brigade“² u jačini 4 bataljona na prostoriji Han Kola kod Zagorca. Ista banda bila je potpomognuta sa jednim bataljonom Mišićeve „brigade“,³ borba je počela u 4.30 i trajala do 9 časova. nakon čega je banda s manevrom naših jedinica bila razbijena i djelom protjerana ka Duci Polju a djelom ka G. Šeheru U toj borbi naši gubici 1 mrtav i 2 lakše ranjena. Neprijateljski gubici 1 mrtav i više ranjeno, kao i 1 zarobljen. Zaplijerjeno 1 puška, 2 para cipela i 3 okvira puna sa municijom od puškomitraljeza i 1.030 kuna.

Pošto smo istoga dana bili obavješteni da se sutra, t. j. 25. o. mj. banda sprema u zasjednici sa jednom bojnou da nas na padne, odmah smo preduzeli mjere osujećenja njihove akcije na naše snage, s tim što smo sa I. i II. bataljonom noćas postavili zasjede i to sa II. šuma Jeveličko Brdo—Trešnik pored same ceste a sa I. na prostoriju Rekavica—Trešnik. Jutros, t. j. 25. o. m. oko 6 časova banda se kretala od Šehera jačine 300—400 četnika i jedna bojna legije, došla do samih Koprana, tu počeli praviti raspored za napad na nas ne znajući tu za našu zasjedu. Naš II. bataljon, vidivši da bi udarili na njega u raznim pravcima,

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 32/3, k. 1270.

² Odnosi se na 2. brigadu Bosansko-krajiškog četničkog korpusa.

³ Riječ je o bataljonu 1. brigade Bosansko-krajiškog četničkog korpusa.

otvorio je iz zasjede paklenu vatru i odmah izvršio juriš na istog neprijatelja i sjurio ga do G. Šehera. Borba je trajala do 7.30 časova. Neprijateljski gubici 10 izbrojanih na licu mesta mrtvih legionara, 20 i više ranjeno. Vlastitih gubitaka nije bilo. Ovaj izvještaj⁴ ovakav je bio rezultat do podne, borbe se nastavile dalje, pošto smo imali jednog ranjenika iz jučerašnje borbe i morali momentalno da ga otpremimo za Divizijsku bolnicu. Pošto se borba i dalje vodi, to ćete dobiti potpun izvještaj naknadno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, major
Branko Korać

Komandant, kapetan
Erceg Radomir

(M. P.)

BR. 93

NAREĐENJE ŠTABA 11. NOU DIVIZIJE OD 26. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA DA IZVRŠE ZAPREČAVANJE NA DRUMOVIMA KOJI OD VLASENICE VODE KA HAN-PIJESKU, MILIĆIMA I KLADNJU¹

ŠTAB XI DIVIZIJE
III KORPUSA NOVJ
Br. str. pov. 179
26-VIII-1944. g.

ŠTABOVIMA V, XII BRIGADE i UDARNE GRUPE

Prema neprovjerenim podacima neprijatelj je skoncentrisao dijelove XIII SS divizije na liniji Zvornik—Vlasenica sa nepoznatim namjerama.²

Pošto se naša XXXVIII Divizija nalazi na sektoru Milići—Nova Kasaba—Bukovica, to je ovaj izveštaj manje vjerovatan jer bi moralo doći do sukoba između neprijateljske divizije i naše XXXVIII Divizije.³ Također po obaveštenjima koja su provjerena djelovi iste divizije nalaze se u Han-Pijesku.

⁴ Tako je u originalu.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 35/1, k. 866.

² Vidi dok. br. 154—159.

³ O rasporedu i dejstvu te divizije vidi dok. br. 104 i 113.

Da bi se saznalo pravo stanje na liniji Vlasenica—Zvornik kao i u Han-Pijesku, XII Brigada smestiće se u Solakovinu, sa jednim bataljonom u Milkovićima kontrolišući teren prema Han-Pijesku i držeći u rukama Kik. Napominjemo da su Ploče minirane od naših snaga i komanda mjesta Vlasenica zna gde su mine postavljene. Cestu koja vodi od Vlasenice za Han-Pijesak treba oborenim stablima potpuno zatrpati i ako se ima eksplozivna istu treba zarušiti eksplozivom. Za ovaj posao treba upotrebiti i narod i stalno vršiti zarušavanje i danju i noću.

Jedan bataljon XII Brigade treba da se poveže sa XXXVIII Divizijom koja se nalazi u Milićima i da upotrebivši narod i svojom radnom snagom potpuno zatrpa drvećem i zaruši kamenjem cestu Vlasenica—Milići.⁴ Štab iste Brigade dužan je do 18 časova danas podneti stanje o neprijatelju na liniji Zvornik—Vlasenica, kao i podnijeti izveštaj o uspostavljenoj vezi sa XXXVIII Divizijom. Za slučaj da XXXVIII Divizija prihvati borbu sa neprijateljem na toj liniji, čvrsto držati liniju naprama Han-Pijesku i pomoći naše snage da im se ne bi neprijatelj zavukao za leđa.

V Brigada zarušiće u potpunosti cestu Vlasenica—Kladanj, naročito treba porušiti Crvenu stenu ispod Betnja a treba naborati stabala duž čitave ceste do pred Šekoviće. Za ovaj posao upotrebiti i civile. Kontrolisati teren prema Kladnju—Stuparima i niz Drinjaču.

Grupa Lički bataljon i Mačvanski odred⁵ odsjedaju na svoje sektoru i obezbjediće mlinove koji su jučerašnjom naredbom određeni za meljavu žita ovoj diviziji.

Prehranu brigade će obavljati preko komande područja i komande mjesta ali će i same intendanture brigada i bataljona pomoći vrijeći žito ono koje odredi komanda područja ili mjesta.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar-ppukov.:
B. Đuričić

(M. P.)

Komandant-pukovnik:
M. Šiljegović

⁴ O tome vidi dok. br. 128.

⁵ O formiranju te udarne grupe vidi dok. br. 87, objašnjenje 7.

**PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA
JEDINICA 16. NOU DIVIZIJE OD 26. AVGUSTA 1944. GO.
DINE¹**

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA, NAORUŽANJA I STOKE SV

Redni broj	JEDINICA	Ljudstvo									Naoružanje				
		Drugova			Drugarica			Svrga			Puške				
		Po spisku	U rashodu	Na licu	Po spisku	U rashodu	Na licu	Po spisku	U rashodu	Na licu	Mauzer	Manliher	Engleske	Italijanske	Puškmitr.
1.	Štab Divizije	37	—	37	5	—	5	42	—	42	5	—	—	—	17
2.	Divizijska prateća četa	62	1	61	7	—	7	69	1	68	51	—	—	—	5
3.	Divizijska bolnica	28	—	28	23	—	23	51	—	51	10	4	4	—	1
4.	I Brigada	733	222	511	131	24	107	864	246	618	256	—	12	—	61
5.	II Brigada	861	348	513	134	46	59	965	394	601	220	—	17	4	50
6.	IV Brigada	577	214	363	123	33	91	709	246	464	183	—	18	—	50
UKUPNO:		2298	785	1513	423	102	321	2721	887	1834	725	4	51	3	167

Napomena: Kod ljudstva **na licu** dodaje se i broj ljudstva koji se nalazi na lečenju u Diviz. bolnici, kao i broj ljudstva koji se nalazi na lečenju po brigadnim sanitetima.

u bolnici	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	69
u brigad. sanitetima	I	brig.														31
	II	"														36
	IV	"														97
Ukupno																173 ²

tako da broj ljudstva na licu u celoj diviziji iznosi : 2.007.—

MOBILIZACISKI OTSEK
STABA XVI N.O.U. DIVIZIJE
26. avgust 1944. god.

S. F. —

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 4/4, k. 951.

IX JEDINICA XVI N.O.U. DIVIZIJE NA DAN 25. AVGUSTA 1944. GOD.

Oružje				Municija										Minerski materijal					Stoka i pribor				
Bombi		Bacac		Puške				Automat. oružje			Bacac			Minerski materijal					Konja				
Oružje	Defanzivne	Protivtenkov. bacač „Džon bul“	Teški	Laki	Mauzer	Manliher	Engleske	Italijanske	Puškmitraljeze	Pikavce	Pistolje	Protivtenk. bacač „Džon bul“	Teški	Laki	Radio-alanica	Eksploziv	Mine	Stupin	Rudar. kapsule	Jahacih	Tovarnih	Sedala	Samara
9	8	—	—	—	250	—	—	—	—	580	200	—	—	—	2	—	—	—	—	12	—	12	—
—	37	—	—	—	2850	—	—	—	1600	200	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	—	20
1	17	—	—	—	240	200	130	—	250	1670	150	—	—	—	—	—	—	—	—	5	15	5	15
—	297	1	4	3	7190	—	340	—	20030	9920	589	3	5	94	1	30	10	10	—	8	57	8	57
20	395	2	4	4	13485	—	3630	76	15840	14602	731	9	3	39	1	—	10	30	10	3	40	4	40
13	271	1	3	3	7150	—	845	—	14010	7045	451	3	8	104	1	—	—	—	—	11	37	11	37
61	975	4	11	10	31165	290	4045	76	52730	34017	3141	15	16	237	5	30	20	40	10	39	169	40	169

Ljudstvo:

Po spisku	2721
U rashodu	887
Na licu	1834

Municija
za puške

Mauzer	31165
Manliher	200
Engleske	4945
Italijanske	76
Za puškmitraljeze	52730
Ukupno:	89116

Šef mob. otseka
Drag. Simić

S. N.

² Zbir pogrešan; treba: 233.

**ZAPOVIJEST ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 26. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA RAZBIJA-
NJE ČETNIKA U PAPRAČI I OSMACIMA I ZA OBEZBJEĐE-
NJE LETJELIŠTA NA OSMACKOM POLJU¹**

ŠTAB XXXVIII NOU DIVIZIJE

Broj: 52/44.

26. VIII. 1944. u 18 čs.

Položaj

Z A P O V J E S T

sekcija Zvornik—Kladanj 1:100.000

1) *Situacija*: Na našem sektoru (Šekovići—Brainci) nema SS snaga. Prema neprovjerenim podacima primjećena je jača koncentracija SS na cesti Drinjača—Vlasenica. Ukoliko ovo bude tačno, onda je vjerovatno da je neprijatelj u pokretu na neki daljnji zadatak, a ne za ofanzivne akcije za ovaj kraj.

Komunikacija Živinice—Kladanj nema živog saobraćaja, isto tako komunikacija Tuzla—Zvornik. U Spreči takođe nema SS.

Četničke bande nalaze se na Osmacima (Kula) do 80 boraca, slabog morala a i slabog naoružanja, i na prostorijski Paprača u jačini do 200. nešto bolje naoružani i borbeniji; ima ih oko 50 i kod Jeginova Luga.²

2) *Naš zadatak*: Štab III korpusa stavio nam je u zadatak da likvidiramo četničke bande u Paprači i na Osmacima (Spreča).³ a potom da zatvorimo pravce od Tuzle i Zvornika na pomenutoj komunikaciji, u cilju obezbjeđenja aerodroma na Osmackom Polju, kako bi na taj način omogućili odašiljanje naših ranjenika u Italiju.⁴

N A R E Đ U J E M O :

1) XVII Majevička NOU brigada izvršiće ujutro u 5 časova pokret sa dosadašnje svoje prostorijske i postaviti se na liniju:

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 24/1, k. 1258.

² Riječ je o pripadnicima četničkog Papračkog i Sprečanskog bataljona (vidi dok. br. 14, napomenu br. 3).

³ O tome vidi dok. br. 113.

⁴ O evakuaciji ranjenika s tog letjelišta u Italiju vidi naredenje Štaba 27. NOU divizije od 17. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 14/6, k. 1111).

Rakino Brdo—Osmaci. Zadatak: Likvidacija četničkih bandi kod Kule na Osmacima, a potom osmatranje i izviđanje komunikacije Tuzla—Zvornik kako bi u pogodnom momentu, kad se za to izda naređenje, mogla sa svojim jačim dijelovima izbiti na samu cestu u cilju zatvaranja pravca od Tuzle.⁵ Jedan bataljon postaviti na liniji: Mitrovići—Vasiljevići sa zadatkom zatvaranja pravca Stupari—Gračanica i obezbjeđenja aerodroma kod s. Dukića. Ovaj štab izdaće blagovremeno naređenje za dolazak ovog bataljona u sastav brigade kad to bude potrebno.

2) 18 NOU brigada pomjeriće se ujutro u 5 časova sa dosadašnje svoje prostorije i postaviti se na liniji: Borogovo—Kominjača. Zadatak: Razbijanje četničkih bandi na pomenutoj liniji ukoliko ih bude, a zatim osmatranje i zatvaranje pravca od Papraće.⁶ Jedan bataljon, i to najbolji, sa jednim članom štaba brigade uputiti odmah po prijemu ove zapovjesti najkraćim pravcem preko s. Supčani na liniju Stolica—Bačkovac. Glavnina ovog bataljona neka se postavi kod Stolice, a krilna obezbjeđenja na Bačkovcu i Nikolića Brdu. Zadatak: Zatvaranje pravca preko Cikota od komunikacije Zvornik—Vlasenica, jer prema izvjesnim podacima jače nepr. SS-snage grupisane su na pomenutoj komunikaciji, i to navodno od Drinjače pa do pred Vlasenicu. Vjerovatna namjera ovih neprijateljskih snaga je kao što smo gore napomenuli. Ali za svaku eventualnost bataljon se i postavlja na Stolicu sa zadatkom dočekivanja neprijatelja ako bi pošao preko Cikota ka Šekovićima. Radi toga će taj bataljon čim izbije na Stolicu da šalje jače izviđačke patrole prema cesti Zvornik—Vlasenica, i to pravcima: Stolica—crkva na Cikotama i dalje u pravcu Vlasenice, kao i preko Donjeg Zalukovika, zatim Stolica—Milovanovići—Šadići—Nedjeliste i dalje prema N. Kasabi. Ove izviđačke patrole moraju naročito biti oprezne od cikotskih četničkih bandi. Štab toga bataljona najhitnije će nas obavještavati, a naročito prvi izvještaj treba da se što hitnije pripremi.

3) Posavski NOP odred neka do daljnjeg ostane kod s. Bečani⁷ sa zadatkom obezbjeđenja divizijske bolnice. Patrole upućivati preko Bišine u pravcu Raševa i Vile—Tupkovića.

4) Opšte napomene:

a) Ovaj štab izvršiće ujutro u 6 časova pokret sa dosadašnjeg mjesta i postaviće se kod Dolova (više s. Mihajlovići).

b) Bataljon 18 brigade biće povučen u sastav brigade kada štab te brigade dobije od nas naređenje.

⁵ i ⁶ Opširnije o tome vidi dok. br. 104 i 128.

⁷ Pogrešno; treba: s. Bečanovići.

v) Jedinice 11 NOU divizije nalaze se na prostoriiji Grabovica—Betanj—Trnovo.⁸ Jedinice 27 NOU divizije orijentisane su sa prostoriije Crna Rijeka—Podžeplje ka Srebrenici.⁹

g) Izvještaji ovome štabu da budu redovni.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
potpukovnik,
V.¹⁰ Rolović

Načelnik štaba
potpukovnik.
Krupić¹¹

Komandant,
potpukovnik.
Mil.¹² Zekić

(M. P.)

Dostavljeno: Štabu 17 i 18 NOU brigade
Štabu Posavskog NOP odreda

P.S.

Pitanje evakuacije ranjenika (u vezi sa aerodromom) držati u najvećoj tajnosti.

A.A

T

Koncept

⁸ Vidi dok. br. 93 i 120.

⁹ Vidi dok. br. 103.

¹⁰ Vlado

¹¹ Husein

¹² Miloš

**ZAPOVIJEST ŠTABA 16. NOU DIVIZIJE OD 27. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA PREBACI-
VANJE NA PROSTOR SJEVERNO OD DRUMA GACKO—
NEVESINJE¹**

ŠTAB

XVI UDARNE DIVIZIJE NOVJ

Broj: sl.

27 avgusta 1944 god.

Z A P O V E S T

(Sekcije Nevesinje i Gacko, razmer
1:100.000)

Situacija:

Uglavnom nepromenjena. Nikakvih pojačanja nema na li-
niji Gacko—Nevesinje.²

U Fojnici se nalazi vrlo mali broj četnika i oko 100 Nemaca.

Prema dobivenim podacima, u Bijelo Polje (kod Mostara)
stigla je jedna neprijateljska kolona nepoznate jačine sa Pri-
morja.³

Naš zadatak:

U toku 27. o. mj. prebaciti se severno od komunikacije Ga-
cko—Nevesinje.⁴

U vezi sa tim,

n a r e đ u j e m o :

1). I brigada krenuće danas u 13 časova, sa tri bataljona,
bez komora, pravcem Bratići—Crnče—Građev Do, spustiti se
putem do ceste i preći cestu i dalje se kretati pravcem Čekr-
nje—Ribaljteg—Javor—Vranova Glava—Repušni Do—Slivlje—
Kokorina. Na prostoru G. i D. Kokorina zadržati se sa brigadom,
isturajući obezbeđenja na Vardištu (k. 1237) i Podanski kući

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br.
19/1, k. 951.

² O neprijateljskim snagama na tom prostoru vidi dok. br. 88.

³ Redakcija nije mogla da ustanovi identitet pomenute kolone. Me-
đutim, tada se na području Mostara nalazio jedan dio snaga 369. legio-
narske divizije (vidi knj. 27, dok. br. 84).

⁴ Vidi dok. br. 101.

(k. 1505), radi obezbeđenja od pravca Borča. Takođe se obezbediti od pravca Slivlja, isturajući izvesne delove na Straževicu. (k. 1445).

Bataljoni koji se kreću pravcem preko Javora rekviriraju i prikupiti stoku sa prostorijske Čekrnje, Ribaljteg, Javor, Vranova Glava.

Jedan svoj bataljon sa div. bolnicom i brigadnim komorama krenuti za IV brigadom, s tim što će po izbijanju u Slivlje ti delovi krenuti za Kokorinu.

2.) IV brigada krenuće u 14 časova pravcem Crnče—Gradev Do. preći preko ceste Crgovo—Slivlje—Dubljevići. Na prostoru Dubljevića zadržati se sa brigadom, obezbeđujući se od ceste Avtovac—Gacko—Nevesinje i od Fojnice.

Usput izvršiti rekviziciju stoke i hrane iz sela Crnča, Gradev Dola i Crgova.

3.) II brigada krenuće tačno u 14 časova pravcem Ljeskov Dub—Bisačine—Crgovo—Slivlje—Dubljevići—Jugovići. Na prostorijske s. Jugovići zadržati se sa brigadom, obezbeđujući se od ceste Fojnica—Gacko.

Usput izvršiti rekviziciju i prikupljanje hrane u selu Slivlje.

4.) Štab Divizije kretaće se sa IV brigadom, a na novoj prostorijske nalaziće se u Jugovićima, zaseoku Donje Selo (levo od manastira Sv. Đuro).

5.) Najstrožije zabranjujemo brigadama vršenje ma kakve rekvizicije u drugim selima osim onih koja su ovom zapovešću predviđena za pojedine brigade. Na prostorijske gde se divizija smešta, t. j. Dubljevići—Jugovići—Kokorina zabranjuje se vršenje ma kakve rekvizicije, pošto su ta sela potpuno naša te prema tome narod iz tih sela dobrovoljno će dati sve što može.

6.) Štab I brigade upozoriće svoje jedinice na budnost od pravca Nevesinja i ceste Nevesinje—Ulog. Takođe bataljoni koji se kreću preko Ribaljtega služe u isto vreme kao bočno obezbeđenje ostalim jedinicama naše i XXXVI divizije za vreme dok ove budu prelazile cestu. Voditi računa da se prikupi što više hrane i stoke.

7.) Štabovi I i IV brigade dostaviće tačan pregled ljudstva, naoružanja i stoke svojih jedinica i to danas do 13 časova, neizostavno.⁵

⁵ Vidi dok. br. 94.

Štab II brigade isti pregled dostaviće odmah po dolasku na novu prostorijske, t. j. u Jugoviće.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
potpukovnik **Z. Romac**

Komandant,
major **Kamenjar**

Načelnik,
pukovnik **Per. Grujić**

BR. 97

NAREĐENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 27. AVGUSTA 1944. ŠTABU 12. HERCEGOVAČKE BRIGADE DA UPUTI DVA BATALJONA NA PROSTOR BRESTICE¹

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
O. pov. broj 768

Dana 27-VIII- u 3¹⁵ č 1944. g.
s. Crkvice

ŠTABU XII HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE

Na dan 26. o.mj. poslije podne četničke bande u zajednici sa 150 do 200 Švaba izvršile su koncentričan napad na Kobilju Glavu od pravca Ključ preko Kameno Brdo i od pravca Stepan preko Razbijeno Korito. Prema izvještaju Štaba 4. bataljona XI Hercegovačke NOU brigade neprijatelj je uspio da ovlada sa Kobilja Glava i sada se tu nalazi. Bataljon XI Hercegovačke NOU brigade vršio je noću 26/27. o.mj. napad na neprijatelja na Kobilju Glavu u cilju da ga odbaci, ali usled svoje malobrojnosti u ovome nije uspio.² Neprijatelj, prema izvještaju Štaba 4. bataljona, ima dva teška bacača.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 5 9, k. 1143.

² Napad od Bileće ka Kobiljoj glavi tada su, u sadejstvu sa četnicima Bilećke brigade, izveli dijelovi njemačke 369. legionarske divizije („Vražje“). Tom prilikom Nijemci su imali nekoliko ranjenih vojnika, a četnici 1 mrtvog i 2 ranjena. Opširnije o tome vidi dnevni izvještaj 9. posadnog zdruza od 27. avgusta 1944. i dnevnik Bilećke četničke komande, str. 42—43. (Arhiv VII, reg. br. 19/3—1, k. 111, i reg. br. BH—V—8468).

Vjerovatna neprijateljska namjera je da u toku sutrašnjeg ili sledećeg dana produži sa napadom sa Kobilje Glave, bilo u pravcu Troglav ili Poljice, bilo u pravcu Plana—Bileća, kako bi oslobodio komunikaciju: Avtovac—Bileća i time razdvojio naše snage, a ovome napadu vjerovatno bi sadejstvovala snage iz Bileće i Gacko u cilju sjedinjavanja.³

Izdali smo naređenje 2. bataljonu vaše brigade da se odmah najkraćim pravcem prebaci u selo Njivice—Slivice i da danas u prvi mrak izvrši napad na neprijatelja na Kobilju Glavu u zajednici sa bataljonom XI Hercegovačke NOU brigade i da neprijatelja protjera i razbije. Ovaj bataljon će stići u Njivice—Slivice danas oko 12 časova. Do dolaska ovoga bataljona uputili smo jednu četvu Pratećeg bataljona⁴ da ojača 4. bataljon XI Hercegovačke NOU brigade.

Na sektoru X Hercegovačke NOU brigade nema novosti, ali prema izvještaju Štaba X brigade u Bileću je stiglo još nešto Svaba.⁵

U Crnoj Gori III divizija prešla je u ofanzivu i velikom brzinom se kreće prema Kolašinu, a nastaviće dalje prema Bera-nama. VII Crnogorska NOU brigada u jednom snažnom napadu na prostor Krnovo potpuno je razbila četnički takozvani gvozdeni puk. U ovoj borbi ubila je 250 bandita, a zarobila je 200. Ostatak „puka“ je potpuno osut i više nije sposoban ni za kakvu borbu.⁶

U vezi novostvorene situacije

n a r e đ u j e m o :

1.— Odmah po prijemu ovoga naređenja uputite dva vaša bataljona preko Rioca ka Brestice i tu ih smjestite. Po dolasku

³ Do spajanja sa četnicima iz Gacka nije došlo (vidi dok. br. 100).

⁴ Riječ je o Zaštitnom bataljonu 29. NOU divizije. Prema pregledu brojnog stanja ljudstva i naoružanja ovog bataljona od 2. avgusta 1944. on je tada imao 108 boraca (od toga 2 drugarice i 10 Italijana), a od naoružanja: 1 protivtenkovsku pušku, 7 puškomitraljeza, 74 puške, 2 automata, 9 revolvera, 2 signalna pištolja, 73 ručne bombe, municije za protivtenkovsku pušku 129, puškomitraljeske i puščane 9.020, za automate 150, revolvere 110 i 20 raketa za signalni pištolj. Pored toga, on je imao 4 tovarna i 1 jahaćeg konja (Arhiv VII, reg. br. 5/12. k. 1143 A).

⁵ U dnevnom izvještaju Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 28. avgusta 1944. o tome piše:

„1. — U području Bileća partizanski odredi drže liniju Trnovica — Vrbica — Vuči Do — Pilatovci (8 km. s. i. Bileća). O ishodu borbe do sada nemamo podataka.

Jedna njemačka bojna koja je bila stigla iz Stolca za borbu oko Bileća, ista je prosljedila sa vlakom u 1200 sati za Čaplinju.“ (Arhiv VII, reg. br. 20/3—1. k. 111).

⁶ O borbama u Crnoj Gori vidi tom III. knj. 8.

u selo Brestice zapalite dvije vatre na čukama iznad Brestica i to tako da ove vatre vide bataljoni iz Njivice—Slivice. Vaši bataljoni treba da stignu u selo Brestice noću 27/28. o.m.j. Po dolasku u selo Brestice dejstvovaćete na neprijatelja na Kobilju Glavu, no trebate uhvatiti vezu i sa bataljonima u Njivice—Slivice, čijom će akcijom rukovoditi jedan član Štaba XI Hercegovačke NOU brigade ili drug Radovan Šakotić.⁷ Ako neprijatelj bude sa Kobilje Glave izvršio pokret u pravcu: Korita—Meka Gruda, napašćete ga u bok, starajući se da mu nanesete što više gubitaka.⁸

2.— Na sadašnjem pravcu ostavite jedan vaš bataljon koji da na vješt način manevriše. O ovome izvijestite Štab XII U. Korpusa radi znanja. Vjerovatno će ovaj Korpus u toku današnjeg dana a i sutra biti na prostoru: Šipačno—Podgrađe—Slato,⁹ pa ćete prisustvo njegovih snaga iskoristiti.

3.— Po dolasku u selo Brestice podnijecete nam izvještaj.

4.— Upućujemo vam znake raspoznavanja i potvrdite prijem istih. Tako isto upućujemo vam šifru za radio-vezu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
potpukovnik
Vojo Kovačević

Pomoćnik načelnika,
major
Drago Đukanović

Komandant,
general-major
Vlado Šegrt

(M. P.)

⁷ Bio je tada komandant 2. bataljona 12. hercegovačke Brigade.

⁸ O izvršenju tog naređenja vidi relacije štabova 11. i 12. hercegovačke brigade od 3. i 5. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 5/7, k. 1143A; reg. br. 19/2, k. 1150 I) i dok. br. 100 u ovoj knjizi.

⁹ Vidi dok. br. 101.

**ZAPOVIJEST ŠTABA 36. NOU DIVIZIJE OD 27. AVGUSTA
1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA PREBA-
CIVANJE U REJON BODEŽIŠTA¹**

ŠTAB
XXXVI NOU DIVIZIJE
27 avgusta 1944
u 09.00 č.

ŠTABU III i V BRIGADE
ŠTABU XII KORPUSA NOVJ — radi znanja

ZAPOVEST
(sekcija Gacko—Nevesinje raz. 1 : 100.000)

Situacija: U glavnom nepromenjena. Nikakovih pojačanja nema na liniji Gacko—Nevesinje.

Prema dobivenim podacima, u Bijelo Polje (kod Mostara) stigla je jedna neprijateljska kolona nepoznate jačine sa Primorja.

Naš zadatak: U toku 27. ov.m. prebaciti se severno od komunikacije Gacko—Nevesinje.² U vezi s tim,

NAREĐUJEMO:

1.— *III brigada*: Danas, 27. ov. m. tačno u 12.00 sati krenuće sa dosadašnje prostorije pravcem: Šipačno—Oštra Gomila—Barni Do—s. Ljeskov Dub—Radelja—cesta Nevesinje—Gacko (grupa kuća oko 1 km. zapadno od s. St. Fojnica—južno od Modrog Polja—severno iznad St. Fojnica)—Domrke—Man. Sv. Dimitrije—Ravni—Brajčevići—Bodežište.

Prilikom prelaska ceste, postaviti prema Fojnici zasedu jačine dva bataljona. Prema podacima u Fojnici se nalazi oko 100 Njemaca sa nešto četnika.³ Ova zaseda mora se postaviti sa obe strane ceste od prilike na liniji: 1048—St. Fojnica. U sastav bataljona određenih za obezbeđenje odrediti laki bacač. Sa bataljonima treba da bude jedan član štaba brigade. Bataljoni na zasedi treba da ostanu dok ne pređu preko ceste svi delovi naše divizije, kada će se i oni sviti na začelje u koloni.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 26/1, k. 1240.

² Vidi dok. br. 101 i 110.

³ Prema operacijskom dnevniku Nevesinjskog četničkog korpusa tom prilikom su 2. i 6. bataljon Nevesinjske četničke brigade kod s. Fojnice napali dijelove 36. NOU divizije (Arhiv VII, reg. br. BH—V—9336).

Na novoj prostoriji brigada će se smestiti: sa dva bataljona u s. D. Bodežište, a sa dva bataljona u s. G. Bodežište.

Zadatak na novoj prostoriji: bataljoni iz G. Bodežišta treba da izviđaju i zatvaraju pravce: Čemerno—Vratlo—G. Bodežište, Vranjski Do—G. Bodežište, Bukovac Glava—G. Bodežište. Kontrolisati također i pravcem od Grede. Bataljoni iz D. Bodežišta treba da izviđaju i zatvaraju pravce: Vučevo Polje—D. Bodežište, Ravni—Bodežište. Održavati vezu sa jedinicama V brigade na prostoriji s. Brajčevići.

2.— V brigada sa div. bolnicom krenuće danas, 27 ov.m. tačno u 12.00 sati pravcem za III brigadom.

Na novoj prostoriji brigada će se smestiti na sektoru s. Brajčevići.

Zadatak: Izviđati i obezbediti se na pravcima koji izводе sa ceste: Gacko—Nevesinje, t. j. Ravni—Brajčevići, Osjek (D. Ravni)—Brajčevići, Ruda Glavica—Brajčevići, Macanovine—Brajčevići, Višnjevo—Brajčevići, i Dobri Vrh—Brajčevići. Kontrolisati cestu Gacko—Nevesinje.

Danas pri pokretu ostaviti jednu četu na Oštroj Gomili za vezu štabu Korpusa, koji će se kretati za našom divizijom. Uz ovu četu ostaviti jednog člana štaba bataljona.

3.— Štab divizije kretaće se na začelju III brigade a na novoj prostoriji smestiće se u s. D. Bodežište.

Napomene:

1.— Prilikom pokreta štabovi brigada ostavljajući zaštitna odeljenja, koja imaju zadatak da po svaku cenu onemoguće izostajanje pojedinaca.

2.— Prostorija na kojoj ćemo se smestiti potpuno je naša. Narod iz tih sela dobrovoljno će dati sve što može, prema tome najenergičnije sprečiti svako samovoljno i nepravilno snabdevanje i pljačku. Prilikom pokreta rekvirirati stoku iz sela koja nisu određena za smeštaj jedinica. Ovaj posao intendanture brigada vršiće sporazumno sa članovima diviziske intendanture na propisan način.

3.— Obzirom da je put dug i vodi preko teško prolaznog zemljišta, a osim toga mogu se pretpostaviti i borbe prilikom prelaska ceste, štabovi brigada daju sve od sebe da se pokret izvrši što organizovanije i brže. Ovo shvatiti najozbiljnije. Ne dozvoliti nikakvo izlaženje iz kolone bez odobrenja nadležnog starešine (vršenje nužde, samovoljni odmori pojedinaca, uzimanje vode za piće i tome slično). O ovome pre pokreta podučiti sve rukovodioce, počev od desetara, a izvršenje naređenja pri pokretu najsavesnije kontrolisati.

4.— Nikakva naređenja ne prenositi duž kolone jer se neće uvažavati. Ako se ima šta javiti u odnosu na kolonu, to učiniti isključivo putem kurira. O ovome također obavestiti sve rukovodioce, počev od desetara. Komandant kolone jedino može izdavati naređenja koja se odnose na celu kolonu, a to samo — kao što je rečeno — putem kurira. Svaka brigada odrediće komandanta kolone, koji će biti u vezi sa štabom divizije, koji će se nalaziti na začelju III brigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
potpukovnik
otsutan

Načelnik-major,
Kolundžić⁴

komandant-major,
R.⁵ Jović

(M. P.)

P.S.

Jedinice XVI divizije kretaće se pravcem: Crnče—Građev Do—putem koji se spušta ka cesti—Crgovo—Slivlje—Kokorina. XVI divizija smestiće se na prostori: G. i D. Kokorina—Dubljevići—Jugovići. Prilikom prelaska preko ceste XVI divizija obezbediti će se od pravca Nevesinja.⁶

BR. 99

IZVJEŠTAJ ŠTABA 1. PROLETERSKE BRIGADE OD 27. AVGUSTA 1944. ŠTABU 1. PROLETERSKE DIVIZIJE O SOPSTVENIM I NEPRIJATELJSKIM GUBICIMA¹

ŠTAB I PROLETERSKE BRIGADE

Br. službeno

27 avgusta 1944

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE

Dostavljamo vam izveštaj o gubicima našim i neprijateljskim u toku od 23 do 27 avgusta 1944 god.²

⁴ Antun

⁵ Radoslav

⁶ Vidi dok. br. 96.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 4/5, k. 713 A.

² Brigada je u to vrijeme vodila borbu za prelazak preko rijeke Uvca i borbu na Palisadu. Opširnije o tome vidi tom I, knj. 11, dok. br.

Ubijeno je 421 neprijateljskih vojnika, oficira i podoficira, ranjeno 136 nepr. vojnika, podoficira i oficira, zarobljeno je 68 nepr. vojnika, podoficira i oficira.

Ukupno izbačeno iz stroja: 615³ neprijateljskih vojnika, podoficira i oficira.

Zaplijenjeno materijala:

64 puške, 5 puškomitraljeza, 8 „šaraca“, 310 ručnih bombi, 3 teška mitraljeza „Švarcloze“, 1 haubica 105 mm, 28 mina za laki bacač, 3 mine za teški bacač, 40.000 puščanih i mitraljeskih metaka, jedan konj sa sanitetskim materijalom, 41 konj i veće količine ostale ratne spreme.

Uništeno materijala:

100 pušaka, veći broj lakog automatskog oružja, 2 teška mitraljeza, 1 haubica 105 mm, 50 konja.

Zaplijenjena haubica, nakon što je bila ispaljena zarobljena municija, uništena je.

Naši gubici u istom periodu iznose: 29 mrtvih i 75 ranjenih boraca. Od ranjenih boraca ima oko 20 teže ranjenih. Prema tome, naši gubici iznose ukupno 104 borca.

U ovim borbama nijesmo imali gubitaka u oružju.

S. F. — S. N.

Komandant-major
J.⁴ Žarić

18, 28, 29, 43, 65 i 66 i izvještaj Štaba 1. proleterske brigade od 1. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 18/2, k. 713).

³ Zbir pogrešan; treba: 625.

⁴ Jagoš

IZVJEŠTAJ ŠTABA 11. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 27. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O BORBAMA NA PROSTORU KOBILJA GLAVA—STEPEN¹

ŠTAB
XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Pov. broj 427

Dana 27-VIII-1944 g. u 12 č.

Vratkovići

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N. O. V. JUGOSLAVIJE

Jučer poslije pola dana neprijatelj je gađao naše položaje sa artiljerijom koja je bila plasirana kod s. Međulića (dva topa), dok je jedan gađao iz Gacka. Sva ova oruđa su gađala položaje na Kobilja Glava. Poslije artiljerijskog dejstva, neprijatelj je krenuo sa Stepena preko Ključa ka Kamenom Brdu u jačini 200—250 vojnika—Švaba i četnika zajedno, odatle su napali dijelove našeg „4“ na Kobilja Glava, koju su poslije manje borbe zauzeli i odbacili odjeljenje 4. bataljona, poslije je naš 4. bataljon vršio protivnapad ali mu nije uspjelo da odbaci neprijatelja sa Kobilja Glava koji je na ovom položaju zanoćio, naš bataljon je trebao da u toku noći opet napadne neprijatelja i povрати Kobilja Glava ali rezultat ovoga napada još ne znamo kao i da li se neprijatelj još nalazi na Kobilja Glava.² O prednjoj situaciji vas je izvijestio naš 4. bataljon.

Prema drugim našim položajima neprijatelj u toku jučerašnjeg dana nije pravio nikakvih ispada. Neprijateljske snage u Gacku su oko 400—500 Švaba sa 5 topova, dva tenka i mnogo kamiona — možda oko 200—300, koji su većinom došli prazni. Jučer je otišla iz Gacko jedna kolona kamiona nepoznate jačine prema Čemernu, saznaje se da su ovi kamioni otišli prazni i vjerovatno je da treba da im stignu neke njihove snage u koliko već nijesu stigle, dok mi nemamo još nikakvih obavještenja da

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 23/2, k. 1144 II

² i ⁸ Borba je vođena protiv četnika Gatačke brigade. Vidi operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa, str. 138—145 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—9336). Na sektoru Gacka i Bileće u to vrijeme dejstvovali su i dijelovi njemačke 369. divizije — „Vražje“ (vidi dok. br. 9? i 112).

se tamo nalazi švapskih snaga.³ Jučer je jedan neprijateljski avion kružio iznad Gacko koji je došao od pravca Golije, a zatim je otišao izviđajući preko Čemerna ka Volujaku. Također su jutros tri neprijateljska aviona došla od pravca Bileća i kružili su iznad Gacko a potom su se dva spustila kod Gacka a jedan je produžio ka Čemernu. Četničke bande se nalaze, sem ovih koje su na Kobilja Glava, sve oko Gacko, dok im se nalaze jurišci jedan dio oko Platice—Ravno a jedan dio oko Bodežišta i Nadinica.

Što se tiče situacije na prostoru Pive je ovakva: Neprijatelj koji dolazio od Plužina i Goranskog povratio se je nazad prema Pivskim planinama a odatle je otišao za Gornje Polje ka Nikšiću. Ove neprijateljske snage su se najhitnije jučer povratile i jučer se je čula borba na prostoru Javorak—Lipova Ravan te je vjerovatno da su se tuda probili ka Gornjem Polju. Također se saznaje da je jedan dio Švaba otišao niz dolinu Pive ka Mratinju — pravcem kuda je krenula VI Lička divizija i tamo se je prekjuče čula jača borba negdje oko Vučevo—Mratinje.⁴ Sve ove podatke smo dobili od našeg izviđačkog voda koji je bio već tri dana na sektoru Pive kao i preko Komande mjesta Golija, koja nas izvještava da se stanovništvo iz Pive vraća svojim kućama koje je bilo izbjeglo kao i da se Komanda mjesta Piva vraća nazad za Pivu. Prema dosta sigurnim obavještenjima u Kalinoviku se nalazi jedan bataljon Švaba⁵ i četničke bande sa tog sektora,⁶ dok prema Foči stanje neprijatelja nije nam poznato kao ni na sektoru Miljevina—Zelengora—Tjentište—Vučevo.

Jučer su saveznički avioni bombardovali Avtovac i Gacko. Aviona je bilo četiri, koji su kasnije otišli ka Nevesinju.

Još nam nije stigao radio-monter da bi nam opravio radio-stanicu koja bi nam bila vrlo potrebna u ovoj situaciji, te vas molimo da nam ga pošaljete u koliko nije zauzet nekim važnijim poslovima, ako je pak pronašao pokvareni dio (kondenzator) za našu radio-stanicu.

Upućujemo vam tražene drugove za OZNA, njih pet, za koje će se dobiti posebno karakteristike i podatke.

Sada smo dobili vaš akt O. pov. br. 768 od danas⁷ kao i izvještaj od našeg 4. bataljona koji nas izvještava da se i dalje neprijatelj nalazi na Kobilja Glava i njegov napad noćas nije

³ i ⁵ Vidi dok. br. 34, objašnjenje 2 i 4.

⁴ Vidi dok. br. 72.

⁶ Odnosi se na četnike Kalinovičke brigade. Vidi dopis Komande Romanijskog četničkog korpusa od 4. septembra 1944. Komandi Kalinovičke brigade (Arhiv VII, reg. br. BH—V—5809).

⁷ Vidi dok. br. 97.

uspjeo. U toku dana će neko od članova štaba otići kod 4. bataljona koji će rukovoditi sa njime u napadu na Kobilja Glava. Također ćemo gledati da u toku noći napadnemo bande i Švabe kojih ima oko 80 na Stepenu i oko 50 četnika. kako bi ih razbili i olakšali napad na Kobilja Glava.⁸

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Špiro Srzentić

(M. P.)

Komandant, kapetan
Jovan R. Andrić

Načelnik štaba poručnik
Smajo Balalić

BR. 101

ZAPOVIJEST ŠTABA 12. KORPUSA NOVJ OD 28. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA DA SE PREBACE NA PROSTOR IGRI—KRNA JELA¹

ŠTAB
XII KORPUSA NOVJ
Op. br. 26
28 VIII 1944

ZAPOVEST (Sekcija Gacko 1 : 100.000)

Situacija: Naše jedinice 27 ov. m. razbile su četničke bande ojačane sa Nemcima, koje su se bile postavile na komunikaciji Gacko—Nevesinje, i prebacile se severno od komunikacije Gacko—Nevesinje.² Za sada ne raspolažemo ni sa kakvim izvještajima u pogledu promene situacije u odnosu na neprijatelja na ovom sektoru.

Naš zadatak: Odvojiti se, t.j. udaljiti od komunikacije Gacko—Nevesinje u cilju izbegavanja jačih borbi sa

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 27/1, k. 589.

² Borba je vođena protiv 2. i 6. bataljona Nevesinjske četničke brigade. Vidi dok. br. 98, objašnjenje br. 3.

neprijateljem i davanja nepotrebnih žrtava, kao i produžiti sa izvršavanjem postavljenog nam zadatka. U tom cilju

N A R E Đ U J E M O :

1) Sve naše jedinice izvršiće pokret sa sadašnje prostorije 29. ov. m. tačno u 3 časa ujutro, pravcem:

a) XVI Divizija: Kokorina (Vrbovac)—Skendraš—k. 1501—Lončari—Padanj—Meličići—Igri. Na prostoriji D. i G. Igri—Šipovica—Šumići smjestiti se radi odmora, sa zadatkom obezbeđenja od pravca Zelengore i Pod Klanca (na k. 1464, Bukovik¹). Ovaj pravac treba čvrsto zatvoriti. Dalje od pravca Pridvorice (dolina Neretve) i Grabaš planine. Takođe kontrolisati i zatvarati pravce od Gackog, t.j. komunikacije Gacko—Nevesinje.³

b) XXXVI Divizija: G. Bodežište—Vranjski Do—D. Luka—Bubina gl.—Jabuka. Na sektoru Krajdrnda—Jabuka—Gredelj—Krna Jela smjestiti se radi odmora. Na Kljunac kod k. 1332 ostaviti jednu jedinicu koja će kontrolisati i zatvarati pravac od Čemernog. Sa Krne Jele i Klančišta zatvarati i kontrolisati pravce od Čemernog i doline Sutjeske—u pravcu Tjentišta.⁴

2) U koliko neprijatelj u toku današnjeg dana bude aktivniji, t.j. jače napadao na naše jedinice, štabovi divizija predviđeni pokret na novu prostoriju mogu izvršiti i u toku današnjeg dana, ostavljajući jake zaštitnice koje će neprijatelja zadržavati. U ovom slučaju, štabovi divizija treba da budu u stalnoj vezi, da se međusobno obavještavaju o situaciji i odluka o eventualnom današnjem pomeranju jedinica treba da bude zajednička, tako, da se ne bi desio slučaj da jedna divizija napusti sektor a druga da ostane i bude izložena jačem napadu neprijatelja.

3) Ovog momenta, pokret naših jedinica treba da bude strogo konspirativan, zato će štabovi divizija narediti i saopštiti svim borcima i rukovodiocima da naziv i ime naših jedinica od sada ne smeju upotrebljavati. Naše jedinice zvaće se jednim imenom i to „**Centralni partizanski odred**“. Ovaj naziv upotrebljavaće od sada svi naši borci i rukovodioci. Naročitu pažnju skrenuti kuririma i patrolama koje hvataju vezu, da

³ O organizaciji pokreta i o mjerama za obezbjeđenje vidi zapovijest Štaba 16. NOU divizije od 28. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 20/1, k. 951).

⁴ O organizaciji marša 36. divizije i o njenom smještaju na tom prostoru vidi dok. br. 110 u ovoj knjizi i zapovijest njenog štaba od 28. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 27/1, k. 1240).

ne pitaju gde se nalazi štab brigade, divizije, Korpusa itd., već da dotični štab traže po imenima komandanata ili komesara.

4) Prilikom upućivanja obaveštajno-izviđačkih odeljenja skrenuti im pažnju da svaki njihov pokret i ispitivanje sektora treba da bude posve konspirativan. Naročito ispitivanje sektora Sutjeska—Drina.

5) Štab XVI Divizije izdaće naređenje svojoj I Brigadi za pokret danas u 15 časova — tačno. Ova brigada kretaće se sa Štabom Korpusa do s. Šipovica gde ćemo u toku noći primati pošiljke. Štab Korpusa povezaće se sa brigadom kod Skendra (k. 1602), odakle će se zajedno kretati.

6) Napominjemo štabovima divizija, da u koliko ne bude uslovljen pokret jedinica u toku današnjeg dana, onda pokret izvršiti 29 ov. m. tačno u 3 časa ujutro, kako neprijatelj ne bi osmotrio pravce našeg daljeg pokreta.

7) Do časa polaska. Štab Korpusa nalaziće se u s. Vrbovac, gde će nam štabovi divizija obavezno dostaviti izvještaje o situaciji na svojim sektorima kao i o rezultatima prebacivanja, t.j. borbe u toku jučerašnjeg i današnjeg dana. Takođe nas izvestiti da li su primljene avionske pošiljke.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik
S. Mitrović

(M. P.)

Komandant,
general-major

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNICA ŠTABA 27. DIVIZIJE OD 28. AVGUSTA 1944. DOSTAVLJEN ŠTABU
3. KORPUSA NOVJ¹

ŠTAB
XXVII NOU DIVIZIJE
br. 74
28. VIII. 44.

ŠTABU III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Dostavljamo vam petnaestodnevni izvještaj — izvod iz operacijskog dnevnika za vrijeme od 1—15. VIII. 1944. godine.

U sastavu divizije bile su slijedeće jedinice: XVI, XIX. XX brigada i Srebrenički p. odred.

XVI NOU brigada:

1. 2. augusta nalazila se na prostoriji Drapnići—Mangurići bez sukoba sa neprijateljem.

3. VIII. brigada u pokretu na prostoriju Riječice—Milan planine.

4. VIII. brigada u sklopu ostalih jedinica divizije vrši pokret preko Grabovice—Mišari sa zadatkom napada neprijatelja (SS) koji se je kretao iz Šekovića za Vlasenicu.² Neprijatelj je napadnut i nanešeni mu gubici od 15 mrtvih i ranjenih.

5. VIII. Neprijatelj od Šekovića vrši jak pritisak prema Vlasenici, radi čega brigada ostaje na prostoriji Rača—Krčevina radi koordinacije sa XIX brigadom na sektoru Vlasenica.

6. VIII. brigada na prostoriji Rašića Gaj³—Tamburovina—Odžak.

7. VIII. Jedan bataljon napada na oslabljenog neprijatelja u Vlasenici. Neprijatelj pretrpio gubitke od 9 mrtvih i 18 ranjenih, dok su naši gubici 2 mrtva, 1 ranjen i 2 nestala, 1 p. mitraljez izgubljen. Uslijed neprijateljske nadmoćnosti bataljon se povlači u sastav brigade.

8. VIII. Brigada na prostoriji Rašića Gaj kao divizijska rezerva bez sukoba sa neprijateljem.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 23/7, k. 1111.

² i ⁶ Na tom su prostoru tada djelovali dijelovi 13. SS divizije, 1 stajaćeg ustaškog i 8. posadnog zdruga i četnici (vidi dok. br. 128, 134 i 160).

³ Na karti 1 : 100.000 to mjesto nije nađeno.

9. VIII. neprijatelj — SS u jačini od 1.500 vojnika sa artiljerijom napao je na položaje XVI i XX brigade. U borbama koje su trajale od zore pa do 15 h istoga dana neprijatelj je uspio da iz Vlasenice izbije na Bobare odakle je sutradan produžio u pravcu Papraće. U borbama sa ovom brigadom imao je 20 izbačenih iz stroja. Naši gubici 1 mrtav i 2 ranjena.⁴

Od 10.—zaključno 15. VIII. brigada na prostoriji Milići—Nova Kasaba. 12. VIII. likvidirao je jedan bataljon brigade legijsko uporište Drinjaču.⁵ Poslije kratke borbe neprijatelj je pobjegao ostavivši nešto oružja i spremne. Tom prilikom srušena su dva propusta na cesti Drinjača—Bratunac, porušena i minirana cesta Drinjača—Bratunac i Drinjača—Nova Kasaba.

Zaključak:

U ovom periodu sopstveni gubici iznosili su: 3 mrtva, 3 ranjena, 2 nestala, 1 p. mitraljez izgubljen.

Neprijateljski gubici bili su 62 izbačena iz stroja, od toga 15 mrtvih (sigurno utvrđeno).

Od oružja je u tom periodu zarobljen 1 p. mitraljez, pušaka i manja količina ratne spremne.

XIX NOU brigada:

U ovom periodu brigada se nalazila u stalnom pokretu i borbama.

1. i 2. augusta brigada na prostoriji Medojevići—Žunovi u borbama sa četnicima Save Derikonje i Nijemcima i ustašama iz Sokolca. 2. VIII. pred mrak brigada se pred nadmoćnim neprijateljem prebacila na desnu obalu rijeke Bioštica.

3. augusta brigada u pokretu na prostoriji Ravansko—Berkovina bez sukoba sa neprijateljem.

4. augusta brigada u pokretu po zadatku sa Milan planine za Vlasenicu. U isto vrijeme kada je brigada ušla u Vlasenicu, neprijatelj—SS iz Šekovića kretao se drumom prema Vlasenici. Došlo je do borbe u susretu u kojoj je neprijatelj bio privremeno zadržan ali je u toku 5. VIII. ovladao Vlasenicom.⁶ U toj borbi neprijatelj je imao oko 30 izbačenih iz stroja. Naši gubici 3 ranjena. Brigada se sa sektora Vlasenica prebacila na sektor Cikota i zaposjela položaje Bobari—Bačkovac.

6. augusta razbijena je jedna nepr. kolona koja je imala zadatak da ovlada Bačkovcem. Neprijatelj je imao 3 mrtva a zarobljena su 3 konja i razne spremne.

⁴ i ¹³ Prema izvještaju Štaba 27. NOU divizije od 11. avgusta 1944, borba je vođena protiv dva bataljona 27. puka 13. SS divizije „Handžar“ (Arhiv VII, reg. br. 20/7, k. 1111). O tome vidi i dok. br. 137. 140, 142 i 143 u ovoj knjizi.

⁵ Prema relaciji 8. posadnog zdruga za avgust napad na to mjesto je odbijen (vidi dok. br. 160).

7. i 8. augusta bez promjena. Sukoba sa neprijateljem nije bilo. Neprijatelj se nalazio na liniji Ripa—Betanj.

9. augusta brigada je krenula po zadatku na sektor Papraće u cilju razbijanja četničkih bandi. U toj akciji su preko Borogova trebale da sadjejevaju jedinice XXXVIII divizije.⁷ Dva bataljona brigade uspjela su da ovladaju položajima Aščerići—Jevik—Lemića Brdo. Pošto nisu učestvovala jedinice 38. divizije, četnici su se povukli na Borogovo a potom pojačani sa Matkovca izvršili protunapad i uspiju da potisnu naše snage na položaje Kominjača—Borogovo.⁸ Jedan bataljon brigade kretao se preko Bobara za Bijelu Zemlju. Kod Selišta bio je iznenađen od neprijatelja koji je zaposjedio položaje ispod Borogova i tom prilikom izgubljen je protukolac i nekoliko konja. Pošto se neprijatelj pojavio u dolini rijeke Drinjače, jedinice su se povukle sa Borogova na Krušike.⁹ U ovim borbama četnicima su nanešeni osjetni gubici, oko 60 izbačenih iz stroja, ali uspjeh nije mogao biti u potpunosti iskorišten zbog pojave jačih neprijateljskih snaga od pravca Vlasenice kao i neučestvovanja jedinica 38. divizije na predviđenom pravcu. U ovim borbama naši gubici bili su 6 ranjenih.

11. augusta ponovo je napadnut neprijatelj (četnici) u Matkovcu i Osmacima uz gubitke od 10 mrtvih i više ranjenih. Poslije kraće borbe četnici su na Matkovcu i Osmacima bili razbijeni. ali neprijateljska artiljerija je otpočela sa jačom vatrom tako da su se jedinice povukle na prostoriju Rakino Brdo—Vidakovići.

12, 13, 14. jedinice u pokretu na prostoriju Milići—Vukovići.

15. VIII. na prostoriji Vukovići — odmor.

Zaključak:

Za ovo vrijeme neprijatelj je imao 124 izbačena iz stroja, od toga je oduzeta sprema od 23 poginula neprijateljska vojnika. 2 vojnika su zarobljena. Plije: 3 konja, municije, odijela i raznih artikala za ishranu.

Naši gubici: 1 poginuo, 11 ranjenih i 1 zarobljen. Od oružja izgubljeno: 1 protukolac, 2 p. mitraljeza, 8 konja.

Moral i borbenost kod boraca do dolaska u Spreču bila je dobra. Ali poslije borbi koje su vođene u Spreči dezertiralo je

⁷ Bliže o rasporedu i dejstvu te divizije vidi dok. br. 104.

⁸ Prema izvještaju Štaba Majevičkog četničkog korpusa od 10. avgusta 1944. na tom prostoru su tada bili Birčanski, Paprački i Sprečanski četnički bataljon (Arhiv VII, reg. br. BH—V—11182).

⁹ Odnosi se na Gornje krušike (k. 686).

84 borca, od toga 46 iz II sprečanskog bataljona.¹⁰ Razlog dezertstvu: Poslije jakih udaraca koje su jedinice ove brigade zadale Sprečanskoj četničkoj brigadi, četnički i SS-ovački teror pojačao se je prema porodicama naših boraca. Borci želeći da zaštite barem koliko, toliko svoje porodice ostali su kod svoje kuće da se sami nose sa četničkim bandama.

XX NOU brigada:

1. augusta brigada na prostoriji Kruševci—Podhomar—Jabuka. Manji sukobi sa četnicima i Njemcima.

2. augusta preko cijelog dana oštre borbe sa Njemcima i četnicima u jačini od oko 600 sa artiljerijom. Poslije žestoke borbe neprijatelj je uspio, uglavnom pomoću artiljerije i bacača, da ovlada Kruševcima, dok je brigada napustila položaje i krenula na prostoriju Malo Polje. Neprijateljski gubici 60 izbačenih iz stroja a naši 2 mrtva i 8 ranjenih, uglavnom od artiljerije.¹¹

3. 4. i 5. augusta brigada na prostoriji Han Veternik—Igrište—Ploča. 5. VIII razbijena je jedna njemačko-četnička patrola. Neprijat. gubici 3 mrtva i 5 ranjenih. Zarobljen 1 šarac.

6. VIII. brigada u pokretu na prostoriju Cikote bez sukoba sa neprijateljem.¹²

7. augusta neprijatelj sastava SS napao je na naše položaje Simići—Ripa. U borbama koje su trajale preko cijeloga dana neprijatelj je imao gubitke oko 30 izbačenih iz stroja. Naši gubici 1 mrtav. Neprijatelj je uspio da ovlada Ripom. Borbe se produžuju u toku 8. i 9. augusta. Noću 7/8. brigada je izvršila napad na neprijatelja na položajima Simići—Ripa. Poslije borbe koja je vođena cijelu noć neprijatelj je uspio da se zadrži na Ripi uz gubitke od 15 izbačenih iz stroja. Borba se produžava preko cijelog dana.

9. augusta jedna neprijateljska kolona u jačini od 1.500 napada od Vlasenice na naše položaje u zajednici sa neprijateljem od pravca Ripe. Žestoka borba vođena je sve do po podne i neprijatelj je poslije brojčane nadmoćnosti i uz velike gubitke uspio da izbije na položaj Bobari.¹³ Naše jedinice nisu imale gubitaka, dok je neprijatelj imao 20 mrtvih i oko 30 ranjenih. Prema naređenju štaba divizije brigada se povukla na prostoriju Korijen—Potajnik.

¹⁰ Pomenuti borci nisu pobjegli neprijatelju.

¹¹ U toj borbi, pored Nijemaca i četnika, učestvovali su i dijelovi 1. ustaškog stajaćeg zdruha. Opširnije o tome vidi relaciju zapovjedništva ovoga zdruha od 11. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8'1—131, k. 58).

¹² Vidi dok. br. 16.

Štencar

Pratt

Komunisti

23-12-44

10. augusta brigada u pokretu na prostoriju Vukovići—Rajci, a jedan bataljon u toku noći ulazi u Vlasenicu.¹⁴

11.—15. augusta brigada na prostoriji Vlasenica—Ploča. 12. VIII. na Han Pogledu razbijena jedna njemačka patrola uz neprijateljske gubitke 3 mrtva i oko 10 ranjenih. Isto tako 14. VIII. razbijena jedna neprijateljska patrola na Han Pogledu. Od neprijateljske artiljerije sa Han Pijeska poginula 2 druga.

Zaključak:

U ovom periodu neprijateljski gubici bili su 46 mrtvih i 138 ranjenih. Naši gubici 5 mrtvih i 9 ranjenih. Plijen: 1 šarac, 1 parabelum, municije i manje količine razne sprema. Izgubljen jedan p. mitraljez „Breda“.

Opšti zaključak:

U ovom periodu neprijatelju — SS 13. i 7. diviziji, četnicima i ustašama nanijeti su vrlo osjetni gubici i to: 370 izbačenih iz stroja, od toga 84 mrtva sigurno utvrđeno. Sopstveni gubici 11 mrtvih, 23 ranjena i 3 nestala.

Prilikom borbi 9. o. m.j. jedna neprijateljska granata udarila je u radio-ekipu ovoga štaba i tom prilikom ubila 3 i ranila 3 druga, među njima i radio-telegrafistu druga Cezara.¹⁵

Od 2. VIII. kod štaba divizije otpočeo je telefonski kurs kome je prisustvovalo 17 drugova i drugarica.

Na vojno-političkom polju radilo se vrlo malo, uslijed stalnih i neprekidnih borbi.

Ishrana u ovom periodu bila je slaba. Hleba je bilo vrlo malo. Saveznička pomoć je donekle olakšala ovakvu situaciju. Prilog: brojno stanje.¹⁶

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — p. pukovnik
Z. Škerović

Komandant — p. pukovnik
Kosorić Pero

(M. P.)

Načelnik štaba
p. pukovnik
R. Petovar

¹⁴ Vidi dok. br. 150.

¹⁵ Italijan. U NOVJ stupio poslije kapitulacije Italije.

¹⁶ Redakcija ne raspolaže pomenutim brojnim stanjem. Međutim, brojno stanje brigada 27. divizije prikazano je u dok. br. 128.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 27. DIVIZIJE OD 28. AVGUSTA 1944.
ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O SITUACIJI NA PROSTORU
VLASENICA—BRATUNAC—SREBRENICA—DŽIMRIJE¹**

ŠTAB
XXVII N.O.U. DIVIZIJE
Pov. br.
28. avgusta 1944. god.

ŠTABU III KORPUSA N.O.V.J.

Podnosimo izveštaj o našem radu od 22. ov. mj. kao nastavak izveštaju od 22. ov. mj.²

22. ov. mj. neprijatelj — SS. legija i ustaše produžili su nastupanje sa linije Ježestica—Buljin—Srebrenica i to jednom kolonom (sa automobilima) Bratunac—Kravica—Kasaba³—Milići, jednom Buljin—Rogač—Milići, a jednom drumom Srebrenica—Milići (sa automobilima). Jačina svake od ovih kolona prema našoj procjeni bila je oko 300 ljudi. Neprijatelj je istoga dana oko 17 časova ušao u Milice. Uslijed neopreze od dijelova XIX i XX brigade koji su zatvarali drumove Kasaba—Milići i Srebrenica—Milići neprijatelj je bez većih gubitaka prošao drumom.⁴ Prvi bat. XIX brigade koji se nalazio na sektoru Kasabe nije ušao u sastav brigade i do danas nema veze sa njim.⁵

Ocijenivši da neprijatelj ima namjeru da nas izbaci sa prostorije Milići—Srebrenica uputili smo odmah XVI brigadu na sektor Podžeplje sa zadatkom da nam obezbijedi izlazak na plato Podžeplja. U toku 23. o. mj. sve jedinice izbile su na prostoriju Prdibegovina—Brložnik—Krivače.

24. o. mj. i 25. o. mj. nije bilo sukoba sa neprijateljem sem manjih sukoba sa domaćom milicijom koja je pobjegla u pravcu Žepa.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 22/7, k. 1111.

² Vidi dok. br. 82.

³ Nova Kasaba

⁴, ⁶ i ⁷ O dejstvu neprijatelja vidi dok. br. 154.

⁵ Prema operacijskom dnevniku Štaba 27. NOU divizije za period od 1. januara do 31. avgusta 1944, pomenuti bataljon je 30. avgusta na prostoru Bobara došao u sastav svoje brigade (Arhiv VII, reg. br. 1/1, k. 1111 I).

26. o. mj. neprijatelj je (SS. ustaše, legija) sa jačim snagama nastupao na pravcima Milići—Zagrade—Crna Rijeka; Lukići—Ravna Gora—Prdibegovina; Pomol—Nurići—Batarski put. Na Ravnoj Gori bataljon XVI brigade sačekao je neprijateljsku kolonu, ovu razbio i vratio u pravcu Lukića. Isto tako na Javorniku (k. 1395) bataljon XVI brigade napao je na neprijatelja koji je baš izašao na Javornik i ovoga vratio u pravcu Kupusne.⁶ Ove uspjehe bataljoni nisu mogli da iskoriste uslijed pojave neprijatelja na pravcu Crna Rijeka — Krivače. U ovim borbama naši gubici bili su 1 mrtav, a neprijateljski po procjeni štaba brigade oko 20 izbačenih iz stroja.

U vezi sa ovakvom situacijom štab divizije je donio odluku da sa svim snagama krene na sektor Kusače—Crna Rijeka a odatle prema situaciji da se prebaci preko drumova Vlasenica—Sokolac (ne znajući još za kolonu na pravcu Zagrade—Crna Rijeka). U vezi s tim naredio je štabu XX brigade da uputi odmah jedan bataljon u Kusače a sa ostalim dijelovima i divizijskom bolnicom da krene u pad mraka također u Kusače. Bataljon XIX brigade trebao je da krene iz Krivača za Crnu Rijeku. Oko 18 h divizijska bolnica sa štabom divizije i dve čete XIX brigade krenuli su iz Podžeplja za Kusače predpostavljajući da se u Kusačama nalazi bataljon XX brigade. Međutim, bataljon XX brigade nije u to vrijeme još bio upućen u Kusače. Kolona sa divizijskom bolnicom ulazila je sa čelom u Kusače i bila iznenadno napadnuta od neprijatelja,⁷ koji je iz Crne Rijeke izašao na k. 1193. Poslije iznenadne vatre kolona je pršla (jednim dijelom) dok se veći dio povratio nazad prema Planama. Na Planama prikupljeni su dijelovi bolnice, XX brigada i štab divizije, odakle je kolona krenula u 22,30 h pravcem Plane—Jelovci—Mešćema—Tukovi—Podomar—Gornji Čapori—Berkovina—Vrabačka. U pokretu nije bilo sukoba sa neprijateljem premda se neprijatelj nalazio u Džimrijama.

XVI brigada sa jednim dijelom bolnice rokirala se na Vranji Kamen (k. 1291) odakle je u toku 27. o. mj. preko Žeženice—Han Mitrović prešla na prostoriju Milan planine. U toku pokreta nije imala sukoba sa neprijateljem.

Dijelovi XIX brigade (dve čete sa komandantom⁸ i politkomesarom⁹ brigade) koji su se nalazili na čelu bolnice, prilikom sukoba sa neprijateljem u Kusačama rokirali su se prema Žepu

⁸ Vojislav Ilić Vojko

⁹ Rade Jakšić

(k. 1537) i sa njima do danas nemamo vezu.¹⁰ Sa njima se nalazi i komandant Drugog bataljona kapetan Zarko.¹¹

Od divizijske bolnice nije stiglo još oko 30 drugova i drugarica zdravih i bolesnih, među njima i dr. Čemerlić¹² i Mađarek.¹³ Pretpostavljamo da bi neki dijelovi trebali biti sa dijelovima XIX brigade.

Mi se sada nalazimo na prostorijski Ravansko—Podkozlovča—Grabovička Polja—Riječica. Dijelove XIX brigade sa pomoćnikom komesara¹⁴ i načelnikom štaba¹⁵ upućujemo na sektor B'rča sa zadatkom da uhvate vezu sa svojim 1. bataljonom i četom koja je otišla sa kapetanom Bobarom,¹⁶ kao i da prikupe dezertere i ostale borce koji su izostali ili u borbama bili odsječeni. Ovih boraca ima veći broj.

Od oružja u ovim borbama prema do sada prikupljenim podacima nismo izgubili ništa.

Upućujemo druga majora Stojana Milinovića prema vašem naređenju. Major Mirko Batričević ostao je u bazi kod Milića zajedno sa još nekoliko težih ranjenika. Njegovo zdravstveno stanje se je pogoršalo tako da smo ga morali nositi na nosilima. Pokreti su mu mnogo škodili te smo smatrali da je bolje da ga ostavimo u bazi. Njemu je potrebno liječenje te je nesposoban za ma kakvu dužnost.

Upućujemo vašu komoru sa propagandnim materijalom.

Upućujemo delegate. Drug Nisim¹⁷ se ne nalazi kod nas.

Ishrana: Problem ishrane se kod naših jedinica postavlja kao vrlo važan. Iljeba jedinice nisu imale uopšte od 18. o. mj. U mesu se također oskudjeva. Na ovoj prostorijski su uslovi za ishranu nikakvi. Jedina naša hrana krompir je iscrpljena.

¹⁰ Prema izvještaju Štaba 27. NOU divizije od 1. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 27/4, k. 1111) to se odnosi na 3. bataljon. On je 26. avgusta sa jednim dijelom divizijske bolnice i pomenutim rukovodiocima otišao u Vlasenicu, gdje je ostao nekoliko dana, a potom se vratio, tako da se 30. avgusta na prostoru s. Cikote okupila cijela 19. brigada.

¹¹ Narodni heroj Zarko Vuković Pucar, zamjenik komandanta 19. birčanske brigade, 22. septembra 1944. teško je ranjen u borbi kod Zvonika, usljed čega je, nekoliko dana kasnije, umro. Vidi izvod iz operacijskog dnevnika 27. NOU divizije od 9. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 26/27, k. 1111).

¹² Asim

¹³ Također doktor.

¹⁴ Milan Vuković

¹⁵ Jakob Vodušek

¹⁶ Slobodan Bobar Đoda. Tada je bio obavještajni oficir 19. birčanske NOU brigade.

¹⁷ Albahari

Stanje u XVI i XX brigadi je dobro.

Sa ove dve brigade na ovom sektoru nismo u stanju da ispoljimo punu aktivnost na okolne neprijateljske garnizone, s obzirom na našu malu udarnu snagu. Predlažemo orijentaciju Milici—Kasaba, prema Srebrenici.¹⁸

Podatke o neprijatelju dostavlja vam naš II odsjek a ekonomski izvještaj načelnik intendanture.

Upućujemo druga Salka sa dinamom za američku radio-stanicu. Molimo da ga vaša radio-sekcija popravi. Isto tako molimo da nam pošaljete benzina i akumulator za englesku radio-stanicu ako ga imate. Od tri stanice možemo da radimo samo sa jednom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, — p. pukovnik

Z. Škerović

Komandant — p. pukovnik

Kosorić Pero

Načelnik štaba

p. pukovnik,

R. Petovar

¹⁸ Posljednja rečenica je dopisana mastilom, latinicom.

IZVJEŠTAJ ŠTABA 38. DIVIZIJE OD 28. AVGUSTA 1944. ŠTABU 3. KOPUSA NOVJ O BORBAMA U BIRČU I NA PRO- STORU KLADANJ—VLASENICA—ŠEKOVIĆI—OSMACI¹

ŠTAB XXXVIII NOU DIVIZIJE
Str. pov. br. 53
27.² VIII. 1944.

Operacijski izveštaj o vođe-
nim operacijama u Birču od
28. VII. do 27. VIII. o. g.

ŠTABU III KOPUSA NOVJ

Položaj

Prema naređenju štaba III korpusa NOVJ str. pov. br. 6 od 7 aprila o. g. dostavlja se sledeći izveštaj o radu i vođenim operacijama 38 NOU divizije u Birču u vremenu od 28. VII. do 28. VIII. o. g.:

U vezi dostavljenog Vam operacijskog izveštaja pod str. pov. br. 42 od 28. VII. t. g. neprijatelj i dalje produžava ofanzivu prema našoj slobodnoj teritoriji — Birču, vršeći obuhvatne i koncentrične napadne manevre pravcima: Zvornik—Vlasenica, Capardi—Šekovići—Vlasenica, Živinice—Kladanj, Srebrenica—Vlasenica i Han Pijesak—Vlasenica. U ovim neprijateljskim ofanzivnim operacijama učestvuju jake nepr. snage i to: glav-
nina 13 Bosansko-hercegovačke SS-divizije,³ II ustaški zdrug,⁴ delovi SS-divizije „Princ Eugen“,⁵ četnici (majevički, trebavski,

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 13/3, k. 1258.

² Vjerovatno omaška. Treba: 28.

³ Riječ je o 13. SS legionarskoj diviziji „Handžar“. Bliže o njoj vidi knj. 27, dok. br. 130 (napomenu 4, 9 i 10) i 143.

⁴ Prema pregledu rasporeda jedinica 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944, 2. ustaški zdrug je tada bio raspoređen sjeverno od rijeke Save, na prostoru Donji Miholjac — Osijek — Vukovar — Đakovo — Podravska Slatina (Arhiv VII, reg. br. 32/2—1, k. 60).

U istočnoj Bosni, na pomenutoj prostoriji, u periodu jul — avgust 1944. dejstvovali su 1. ustaški stajaci djelatni zdrug i dijelovi 8. posadnog zdruga, a na prostoru Kladnja — dijelovi 12. ustaškog zdruga (vidi knj. 27, dok. br. 19, 130 i 180 i dok. br. 160 u ovoj knjizi).

⁵ Riječ je o 7. SS diviziji „Princ Eugen“ (vidi dok. br. 126, napomenu br. 38).

ozrenski, paprački i dr.)⁶ i zeleni kadar. U odbrani naše slobodne teritorije, tj. u našim defanzivnim operacijama učestvuju snage III Korpusa NOVJ, tj. snage 27 i naše 38 NOU divizije, kako je to niže izloženo:

28. VII. izvršen je pokret cele divizije (sastav: štab divizije, 17 Majevička NOU brigada, Srebrenički i Mačvanski NOP odred) sa prostorijske Glogovička Polja pravcem Riječica—Žeravica—Slivno u cilju napada na Kladanj. Noću 28/29. VII. divizija je bila razmeštena u s. Konjevićima i okolini, a Mačvanski NOP odred u s. Klještanima.⁷

29. VII. u 7 časova izvršen je pokret i zauzet raspored za napad na Kladanj, i to: 17 Majevička brigada napada u 3 kolone. Desna kolona (jedan bataljon) sa severne strane preko Prestake, s tim kad stigne na drum Živinice—Kladanj orijentiše se na visove severno od Kladnja, sa zadatkom zatvaranja ovoga pravca i obezbeđenja desnog boka. Srednja kolona (jedan bataljon) napada frontalno preko s. Puljići i Vučinići na centar varoši, a leva kolona (jedan bataljon) preko Jaračkog Brda u cilju obuhvata prema selu Buševu. Srebrenički NOP odred na prostoriji s. Konjevići sa zadatkom obezbeđenja, osmatranja i zatvaranja pravaca od Olova, Slivna i Žeravice. Mačvanski NOP odred u s. Klještanima sa zadatkom osmatranja u pravcu Betnja i Javornika. Napad na sam Kladanj izvršen je u 10 časova. Neprijatelj jačine jedne satnije ustaša (oko 120 vojnika) i 300 milicionera dao je slab otpor i povukao se iznad s. Buševa.⁸ Po ulasku u varoš naši delovi zadržali su se do pada mraka i povukli se bez ikakvog pritiska neprijateljskog na položaje kod s. Konjevići.

Sopstveni gubici: 1 mrtav i 5 ranjenih drugova, od toga 2 ranjena od sopstvenog bacača.

Neprijateljski gubici: 1 mrtav i 7 ranjenih.

Zarobljeno: 4 konja, 9.000 metaka pušanih, 1 signalni pištolj, 11 pušaka, 1 sanduk sanitetskog materijala, 24 mine, 120 pari novog ustaškog odijela i nešto životnih namirnica.

30. VII. u 6 časova izvršen pokret pravcem: Skrać—Ravno—Ašpile—Ponjerka, gdje je divizija stigla oko 11 časova. Na ovoj prostoriji izvršen je raspored u cilju obezbeđenja i kontrole pravcima od s. Konjevića i s. Žeravice. Mačvanski NOP od-

⁶ Odnosi se na pripadnike četničkog Majevičkog i Romanijskog korpusa. Bliže o njima vidi knj. 27, dok. br. 86 i 122.

⁷ O tome vidi i knj. 27, dok. br. 133.

⁸ U izveštaju Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 25. avgusta 1944. piše da je Kladanj tada branila 2. ustaška bojna (Arhiv VII, reg. br. 2/3—18, k. 149 e). O tome vidi i knj. 27, dok. br. 133.

ređ i dalje je ostao u s. Klještanima. U toku ovoga dana sukoba sa neprijateljem nije bilo.

31. VII. Snage naše divizije na istoj prostoriji sa istim rasporedom i zadacima, kao prošlog dana. Mačvanskom odred u s. Klještanima upućen ob. oficir štaba ove divizije sa radio-stanicom u cilju bržeg obavješćavanja o situaciji na teritoriji Birača. Obaveštajnom službom utvrđeno, da je 30. VII. iz Srebrenice u Vlasenicu stigla ustaška bojna, gdje je zanoćila i vršila izviđanje patrolama u pravcu Malog Polja i Kladnja.⁹

1. VIII. Od štaba III korpusa NOVJ dobiveno je radiogramom obaveštenje da je neprijatelj, jačine 350 ustaša i delovi SS-divizije „Princ Eugen“, iz s. Vrapci otišao za Sokolac, da je Vlasenica prazna i da treba izviđati u pravcu Han Pijeska. Raspored divizije kao i prošlog dana. Sukoba s neprijateljem nije bilo.

2. VIII. Jedinice naše divizije na istoj prostoriji sa sledećim rasporedom: 17 Majevička brigada zatvara pravce prema Kladnju, Žeravici i Glogovičkom Polju (Grabovičko Polje), a Srebrenički odred prema Riječici. Mačvanski NOP odred prema s. Klještanima osmatra Birač i zatvara pravac ka Ponjerci. Sa Mačvanskim odredom nalazi se i Birčansko područje.¹⁰

27 NOU divizija raspoređena na prostoriji: Kruševci—Nišići—Drapnići vodi borbu istog dana po podne (čuje se jaka artiljerijska paljba) na liniji Kruševci—Žunovi sa jedinicama SS-divizije „Princ Eugen“ i četnicima.¹¹ U toku noći jedinice su u pripravnosti očekujući napad delova 13 SS-divizije od Kladnja.

Štab III korpusa javlja da će se jedinice 27 divizije u toku 3. o. mj. pomeriti na Malo Polje, a naše jedinice da zatvore i po svaku cenu da brane pravce od Kladnja i s. Petrovića.

3. VIII. Jedinice naše divizije na istoj prostoriji, sa istim rasporedom i zadacima kao prošlog dana. U toku ovoga dana sukoba sa neprijateljem nije bilo.

4. VIII. U toku ovoga dana vršena dublja izviđanja u pravcu Kladnja i Žeravice i utvrđeno da se neprijatelj nalazi u Kladnju i s. Vučinićima jačine 1 bojne 13 SS-divizije.¹²

Od štaba III korpusa primljeno je naređenje, da se naša divizija sa dosadašnje prostorije prebaci u Birač na prostoriju

⁹ Odnosi se na 22. bojnu 1. stajaćeg djelatnog ustaškog zdruha. Ona je tada po nalogu neke SS divizije (vjerovatno 7. SS divizije „Princ Eugen“) vršila izviđanje. Vidi relaciju Zapovjedništva pomenutog zdruha od 21. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/2—15, k. 57).

¹⁰ Odnosi se na Komandu Birčanskog područja.

¹¹ i ²⁰ Opširnije o rasporedu i dejstvu jedinica 27. NOU divizije vidi dok. br. 102.

¹² O tome vidi i knj. 25, dok. br. 197.

Javornika.¹³ Doneta je odluka, da divizija krene u dva ešelona. I ešelon: I, II i III bataljon 17 Majevičke NOU brigade, a II ešelon: štab divizije, Mačvanski NOP odred, bolnica, Birčansko područje i IV bataljon 17 Majevičke brigade. Prikupljanje ešelona izvršeno je oko 21 čas u Ponjerci.

5. VIII. I ešelon krenuo je noću 5/6. VIII. u 21 čas pravcem: s. Klještani—s. Turalići—s. Dole—Hadžići—s. Lulići—s. Vučinovići, pošto je prethodno izviđanjem utvrdio, da se neprijatelj nalazi na desnoj obali r. Drinjače u blizini s. Klještana. Isto tako ovaj ešelon utvrdio je da je jedna veća neprijateljska kolona sa komorom prošlog dana prošla za Vlasenicu. Prvi ešelon bez I bataljona, koji je ostavljen da prihvati II ešelon u s. Dole, stigao je u s. Vučinoviće u svanuće.

II ešelon krenuo je iz Ponjerce u 1 čas i stigao u svanuće u s. Klještane, baš u trenutku kada je jedna veća neprijateljska kolona sa pravca Betnja napala naš I bataljon na položajima kod s. Dole. Posle kraće borbe I bataljon sa dve čete probio se u pravcu s. Lulići i Vučinovići, a sa jednom četom otstupio ka s. Klještanima. Štab divizije, ocenivši da je neprijatelj poseo položaje na desnoj i lijevoj obali r. Drinjače sa jačim snagama, doneo je odluku, da se I ešelon povрати i prihvati I bataljon, a II ešelon da se povuče na Ponjerku kao sigurnije mesto i da IV bataljon u sastavu ovoga ešelona osigura pravac od Kladnja ka Ponjerci. I ešelon, u cilju prihvata I bataljona, napao je neprijatelja oko 13 časova kod Prijevora, brzo i iznenadno, nanevši mu vatrenim prepadom osetne gubitke. Neprijatelj brojno dosta jak (jedan bataljon) uz pomoć jake artiljerijske i bacačke vatre uspeo je potisnuti I ešelon, koji se je zadržao na položajima: Poljevine—s. Todići—s. Lulići.¹⁴

Sopstveni gubici: 3 mrtva i 9 ranjenih drugova.

Neprijateljski gubici: 170 mrtvih i 30 ranjenih.

Po izvlačenju II ešelona na Ponjerku, neprijatelj jačine oko 200 SS-ovaca sa jednim bacačem i topom napada od Jasena na štab divizije kod s. Klještana, koji je ostao iza II ešelona i posmatrao tok borbe kod I ešelona. Prateća četa štaba divizije i četa I bataljona koja je bila otsječena pod borbom povlače se na položaje iznad Ponjerce. U 14 časova neprijatelj je uspeo da izađe na položaje severno od Ponjerce. Prateća četa štaba divizije i četa I bataljona dale su otpor, dok su se izvukle bolnica, intendantura i izbjeglice sa Birčanskim područjem, pa se potom povukle prema s. Riječici, a potom dalje ka Igrištima, gdje je na Han Veterniku nađen štab III korpusa i štab 27 NOU divizije.

¹³ Vidi dok. br. 14.

¹⁴ Vidi dok. br. 134, 137 i 140.

Oko 18 časova 4 bataljon prebačen je na položaje kod s. Riječice i oko 20 časova prima borbu sa 3 neprijateljske kolone, koje su došle od Ponjerke.¹⁵ Borba je vođena do 21.30 časova, kada se je bataljon pod zaštitom mraka povukao i krenuo za Han Veternik.

Sopstveni gubici: 1 poginuo i 6 ranjenih drugova.

Neprijateljski gubici: 15 mrtvih i 20 ranjenih.

6. VIII. Pošto je neprijatelj zatvorio sve pravce zapadno od ceste Vlasenica—Han Pijesak i počeo se osećati njegov koncentričan pritisak od Han Pijeska, Ponjerke i Kladnja ka Igrištima, to je štab III korpusa u toku noći 5/6. VIII. doneo odluku da se sve jedinice u toku noći sa prostorije Malo Polje—Igrište (zapadno od komunikacije Han Pijesak—Ploča) prebace u Birač. Na osnovi ove odluke u 5 časova otpočeo je pokret našeg II ešelona sa štabom III korpusa i jedinicama 27 divizije pravcem: Jusina Ravan—Smrčevac—s. Rača—s. Lukići—s. Odžak. IV bataljon našeg II ešelona upućen je u 1 čas sa Han Veternika na Glogovička Polja za zatvaranje pravca od Riječice u cilju osiguranja levog boka našeg pokreta. Pošto je pokret izvršen bez uznemiravanja, to je naš II ešelon stigao istog dana na prostoriju: Crkvina—Odžak—Lukići—Ripa, gdje je zanoćio. IV bataljon po izvršenom zadatku postavljen je na Ripu. 19 Birčanska brigada postavljena na Bačkovac i Korijen. Neprijatelj se je nalazio na Prijevoru i u Vlasenici.

I ešelon (17 Majevička brigada bez IV bataljona) ostao je na istoj prostoriji kao i prošlog dana. U 12.30 časova neprijatelji jačine 300 SS-ovaca iz pravca od Rastića napao je naš I batalion na Srednjem Brdu (Javornik), a u isto vreme delovi SS-jedinica napali su II i III bataljon sa Debelog Brda. Ovi napadi su odbijeni i ešelon je zauzeo sledeći raspored: III batalion kod s. Bečanovići prema Kurilu,¹⁶ II bataljon u s. Vasilčićima,¹⁷ a I batalion sa štabom brigade u s. Ristićima.

7. VIII. Oko 3 časa neprijatelj jačine od jednog bataljona 13 SS-divizije napada naše položaje na Ripi i odbacuje naš IV batalion. Naš I ešelon sa štabom korpusa, Mačvanskim odredom, Birčanskim područjem prebacuje se sa Cikota preko Stolica i Šekovića na prostoriju: s. Ristići—s. Dukići—s. Vasilčići—s. Mitrovići. Po dolasku na ovu prostoriju, naša divizija zauzela je sledeći raspored: s. Mitrovići—Bečanovići—Bišina—Vasilčići—Akmačići. U toku celog dana 27 divizija vodi žestoke borbe sa neprijateljem na Cikotama.

¹⁵ O neprijateljskim snagama u istočnoj Bosni vidi dok. br. 126, objašnjenje br. 38.

¹⁶ Na karti 1 : 100.000 to mjesto nije nađeno.

¹⁷ Na karti 1 : 100.000 to mjesto je označeno kao s. Vasiljevići.

8. VIII. Svestrano izviđanje i upućivanje patrola u pravcima neprijatelja u rejonima pojedinih bataljona.

Neprijatelj se nalazi još uvijek na Prijevoru, Kladnju i Vlasenici i na podnožju Ripe. Živ saobraćaj osjeća se putem Kladanj—Tuzla. Po primljenim podacima od Kladanjskog odreda neprijatelj iz Kladnja kreće za Olovo.¹⁸

Dijelovi 27 divizije vode ogorčene borbe na Ripi. Saobraćaj neprijatelja osjeća se i putem Papraća—Bijela Zemlja—Vlasenica.

Pred veće ustanovljeno do je neprijatelj sa izvjesnim djelovima došao ponovo na Betanj i da je prema Strmici uputio svoje manje dijelove.

9. VIII. Jedan bataljon 17 Majevičke brigade sadejstvuje u napadu 19 Birčanske brigade na četnike u Papraći. Bataljon je u 6 časova bez otpora izašao na Borogovo i Kominjaču. Na Bijeloj Zemlji bilo je nešto četnika koji su brzo rastjerani.¹⁹

10. VIII. Jedinice se nalaze na istoj prostoriji sa istim rasporedom i zadacima kao prošlog dana. Izviđanjem i putem ob. službe utvrđeno je da se je neprijatelj iz Birča povukao ka Tuzli, Zvorniku i u dolinu Spreče.

U 20 časova jedan bataljon 17 Majevičke NOU brigade izvršio je akciju na četnike u selu Majdanu. Četnici su blagovremeno izmakli pripucavajući sa velike daljine na naš bataljon.

11. VIII. Vršeno dublje izviđanje u svima mogućim pravcima nadiranja neprijatelja i utvrđeno da neprijateljskih dijelova nema u blizini rasporeda ove divizije.

Birčanska brigada od ranog jutra pa do podne vodi žestoke borbe sa dijelovima 13 SS-divizije na prostoriji Osmaci—Sajtovići. Čuje se jaka i brza mitraljeska paljba.

12. VIII. Jedinice se nalaze na istoj prostoriji, sa istim rasporedom i sa istim zadacima kao i prošlog dana. Vršena izviđanja u rejonima pojedinih bataljona i utvrđeno da neprijatelj nema u blizini. Sukoba sa neprijateljem nije bilo.

13. VIII. Birčanska brigada sa sektora Papraća—Bunarić upućena u sastav svoje 27 NOU divizije u srebrenički kraj,²⁰ usled čega naša divizija zauzela je sledeći raspored: jedan bataljon u Raševu, jedan bataljon u s. Mitrovići, jedan bataljon sa štabom brigade na Bunariću i jedan bataljon u Selištu. Zadatak zatvaranje pravaca od Sajtovića, Tupkovića, Gračanice, Stupara i Papraće.²¹

¹⁸ Vidi dok. br. 143 i 144.

¹⁹ Odnosi se na četnike Papračkog, Birčanskog i Sprečanskog bataljona. Blže o tome vidi dok. br. 14, napomenu br. 3.

²¹ O tome vidi i naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ (dok. br. 47).

Neprijatelj jačine jedne satnije nalazi se na Kaknju, vjerovatno radi osiguranja puta Tuzla—Zvornik na kome je saobraćaj dosta živ.

U toku noći jedna četa našeg IV bataljona izvršila je rušenje puta Bijela Zemlja—Šekovići na šest mjesta.

14. VIII. Izviđanje i upućivanje patrola u dodijeljenim sektorima osiguranja. Neprijatelj se nalazi na Kaknju i Osmacima u jačini jedne satnije. Pred veće dvije satnije SS stigle su u Stupare i na Rastić — namjera nepoznata.

XI divizija vodi žestoke borbe na prostoriji: Treštenica—Poljice. Čuje se jaka artiljerijska vatra iz toga pravca.²²

15. VIII. Radi prikupljenosti jedinica izvršen je novi raspored i to: jedan bataljon na Grabovači sa jednom četom na Raševu, jedan bataljon u s. Mitrovići, jedan bataljon u s. Vasilići sa štabom brigade i jedan bataljon u s. Petrovići. Zadatak: zatvaranje pravca od Sajtovića, Tupkovića, Gračanice, Stupara, Borogova i Papraće.

U toku dana nije bilo sukoba s neprijateljem. Čuje se slaba artiljerijska vatra od pravca Stupara. Rano ujutro artiljerija sa Stupara gađa Bijelo Polje.

U toku noći jedna četa porušila most kod Stupara.

16. VIII. Neprijatelj iz pravca Stupara i Zukića krenuo u 16 časova prema položaju našeg II bataljona i posle kraće borbe naši dijelovi povukli su se ka s. Mitrovićima, a neprijatelj je izašao na Džebarsku Gradinu. Usled brojčane nadmoćnosti neprijatelja na ovome pravcu (oko 1 bataljon SS) naše snage povučene su nešto unazad radi bolje prikupljenosti i zauzele su sledeći raspored: jedan bataljon na Kurilu, jedan bataljon na Tepenu i Menićima — Gaju, jedan bataljon na Bačkovcu, a ostali dijelovi, tj. jedan bataljon, štab brigade, bolnica, intendanтура, štab divizije i štab III korpusa krenuli su u toku noći iz s. Vasilića preko Šekovića i r. Drinjače na prostoriju s. Supčane—Stolica.

17. VIII. Pošto je izviđanjem utvrđeno da se je neprijatelj povukao sa pravca Džebarska Gradina—s. Vasiljevići, odlučeno je da se naše snage na levoj obali r. Drinjače pomere unapred na položaje prethodnog dana, a delovi sa desne obale Drinjače prebace preko Šekovića na prostoriju s. Vasilići—s. Dukići. U cilju izvršenja ovoga zadatka, štab brigade sa komandantom i načelnikom štaba krenuli su napred. U međuvremenu neprijatelj je izvršio pokret i poseo s. Vasiliće (jedna satnija SS i četnici). Ne znajući za ovo, štab brigade naletio je na njihove zasede i tom prilikom poginuo je načelnik štaba 17 Majevičke

²² Bliže o rasporedu i dejstvu 11. NOU divizije vidi dok. br. 51 i 62.

brigade, drug kapetan Zvonko Radeljković, i dva kurira. Naš bataljon u pokretu ka s. Vasilićima povukao se na Kurilo, a potom pod pritiskom neprijatelja i borbom na Mrkajića Brdo—Krstac.

18. VIII. Raspored naših snaga u toku ovoga dana bio je sledeći: jedan bataljon na Mrkajića Brdu—Krstac, jedan bataljon u s. Supčanima, jedan bataljon na položaju Tepen—Menića Brdo i jedan bataljon na položaju zapadno od Stolice preko Bačkovca ka Gradini, u vezi preko mosta na Drinjači sa III bataljonom na levoj obali Drinjače. Štab divizije i štab III korpusa na Stolicu.

U 13 časova neprijatelj nastupa od pravca Papraće prema Mihajlovićima i dalje ka Mrkajića Brdu, usled čega bataljon sa Mrkajića Brda bez borbe povlači se preko Drinjače na Stolicu i dalje u s. Zaboju radi zaštite bolnice. Neprijatelj nije dalje nastupao, već je sa Borogova tukao artiljerijom naše položaje na Stolicu i Bačkovcu. U isto vreme neprijatelj nastupa od Javora prema Kavnju i Tepenu, usled čega je bataljon sa Tepena povučen i prebačen preko r. Drinjače, a potom opet ponovo prebačen na levu obalu Drinjače sa zadatkom zauzimanja Betnja i kontrolisanja pravca Šekovići—Vlasenica i prostorije: Kavanj—Trnovo—Dole i ceste Kladanj—Vlasenica. Neprijatelj nije dalje nastupao.²³ Jedna četa ovoga bataljona upućena je u toku noći u s. Klještane da ispita, da li se neprijatelj nalazi u Ponjerci i Milan Planini.

19. VIII. U toku noći 18/19. VIII. divizija kreće u dve kolone na prostoriju Grabovica—Đurići, gdje stiže u toku prepodneva i zauzima sledeći raspored: Jedan bataljon u s. Grabovici, jedan bataljon na Grabovičko Polje (Glogovička Polja) na Milan Planini, jedan bataljon u s. Klještanima, jedan bataljon u Ponjerci, štab divizije, štab brigade, intendantura i bolnica u s. Đurićima. Zadatak: zatvaranje pravaca od Šekovića, Han Pijeska, Malog Polja, s. Konjevića, Kladnja, Žeravice, Petrovića i Slivna.

U toku dana nije bilo sukoba sa neprijateljem.

20. VIII. Naše jedinice na istoj prostoriji sa istim rasporedom i zadacima kao i prošlog dana. Sukoba sa neprijateljem nije bilo.

21. VIII. Neprijatelj rano ujutro sa jačim snagama (1 bataljon SS i četnici) u dve kolone napada naš bataljon (IV bataljon) od Petrovića—Slivna i Žeravice na Ponjerci. Posle kraće borbe bataljon se povukao na Riječicu u produženju našega II bataljona. U 16 časova neprijatelj sa istim snagama u dvije ko-

²³ i ²⁴ Vidi dok. br. 152.

lone napada oba ova naša bataljona između Riječice i Glogovičkih Polja i uspeva da ih razdvoji. Ovi naši bataljoni pod borbom otstupili su u pravcu s. Grabovice i Mišara, gdje su zanoćili. Neprijatelj je ostao na Glogovičkim Poljima i u toku noći nije pokretao. Usled novostvorene situacije, naš III bataljon pomeren je sa Klješšana na Betanj, a štab brigade, bolnica, intendantura i štab divizije iz s. Đurića u s. Mišare—Debelo Brdo (k. 613) gdje su zanoćili.

22. VIII. U toku noći dva bataljona (I i II bataljon) sa Debelog Brda prebačeni su na desnu obalu r. Drinjače, na Stolicu i Bačkovac. Druga dva bataljona (III i IV) ostali su na svojim položajima od jučer kao i štab divizije i Birčansko područje. Bolnica je prebačena sa I i II bataljonom na Rudište kod Crkve. Oko 8 časova neprijatelj u dvije kolone jačine 1 bataljona SS nastupa pravcem Petrovići—Mrkajci—Šekovići—Supčane—Stolica, a sa drugom kolonom Carevina—Kominjača—Bijela Zemlja—most kod Kalabača na Drinjači—Milovanovići. Do sudara sa našim I i II bataljonom na Bačkovcu i Stolici i prve neprijateljske kolone dolazi u 13 časova ispod same Stolice. Neprijatelju su naneti teški gubici, naročito vatrom naših teških bacača koji su u ovoj borbi dosta dobro iskorišćeni. Usled brojne nadmoćnosti neprijatelja i pritiska njegove druge kolone u naš desni bok,²⁴ naši bataljoni pod borbom povlače se postepeno i naizmenično, tako da su oba bataljona sa bolnicom i intendanturom do 17 časova bila prebačena na levu obalu Drinjače, na položaje Debelo Brdo—Betanj. Štab divizije sa Birčanskim područjem prebacio se je iz s. Mišara na prostoriju Brda—Dole.

Sopstveni gubici: Nije bilo gubitaka.

Neprijateljski gubici: 19 ranjenih i 12 mrtvih.

23. VIII. Izviđanjem i putem obavještajne službe utvrđeno je da neprijatelja nema na komunikaciji Kladanj—Živinice, u Vlasenici, na komunikaciji Vlasenica—Šekovići kao i na prostoriji Javornika—Debelog Brda—Ravnog Brda—Naseoka—Gladojevića. Usled ovakve situacije na prostoriji Birča, izvršen je sledeći raspored jedinica naše divizije: Mačvanski odred na Betnju, Birčansko područje u Lukićima, štab III korpusa, štab divizije, bolnica i jedan bataljon 17 Majevičke brigade na prostoriji Pišalište—Bogaz—Vučinovići—Srednje Brdo, jedan bataljon sa štabom brigade u s. Javoru, jedan bataljon s. Mitrovići—Ravno Brdo, jedan bataljon na Debelom Brdu (k. 761). Zadatak: izviđanje pravaca od Kladnja, s. Dola, Bačkovca, Gračanice, Raševa, Papraće i Bijelog Polja.

U toku dana nije bilo sukoba s neprijateljem.

24. VIII. Bataljon sa Debelog Brda (k. 761) upućen pravcem Akmačići—Dukići—s. Vasilići. Zadatak ovoga bataljona: izviđa-
nje neprijatelja od Raševa. Sajtovića i Borogova. Utvrđeno da
se je neprijatelj povukao u dolinu r. Spreče, osim nešto četnika
koji se nalaze na Borogovu. Raspored ostalih jedinica na istoj
prostoriji, sa istim zadacima kao i prošlog dana. Sukoba s ne-
prijateljem nije bilo.

25. VIII. Štab divizije pomerio se iz s. Vučinovića (Srednje
Brdo) u s. Vasiliće. Raspored ostalih jedinica na istoj prostoriji
i zadacima kao i prošlog dana.

18 Hrvatska brigada stigla sa prostorije Žeravice—Ponjer-
ka—Milan Planina preko s. Grabovice—Dole u Trnovo, a potom
u s. Vasiliće, posle četiri i pol meseca u sastav naše divizije.
Ova brigada u početku formiranja ove divizije polovinom ap-
rila o.g. ušla je u sastav, a potom odmah 16 aprila u toku ofan-
zive 13 SS divizije prebacuje se kod Modriča na levu obalu
r. Bosne²⁵ i u sastavu 11 divizije učestvovala u Centralnoj Bosni
u svima borbama oko zauzeća Dervente, Tešnja i Teslića. U toku
ovoga meseca ova brigada prebacila se sa 11 divizijom iz Cen-
tralne Bosne u Istočnu Bosnu na Trebavu, a potom preko Ko-
njuha, južno od Kladnja na Žeravicu i Milan Planinu, odakle je
stigla današnjeg dana ponovo u sastav ove divizije, kojoj for-
macijski pripada. Ova brigada sastava je 4 bataljona, prilično
slabo naoružana sa vrlo slabom (raznom civilnom i vojničkom)
odjećom i obućom.²⁶

26. VIII. Raspored jedinica na istoj prostoriji i sa istim
zadacima kao i prošlog dana. Sukoba sa neprijateljem nije bilo.

27. VIII. Na našem sektoru (Šekovići—Brainci) nema SS-
snaga. Prema neproverenim podacima primjećena je jača kon-
centracija na cesti Drinjača—Vlasenica. Na komunikacijama Ži-
vinice—Kladanj i Tuzla—Zvornik nema živog saobraćaja. Čet-
ničke bande nalaze se na Osmacima. Papraći i kod Jeginovoga
Luga. Ukupna njihova jačina oko 350 boraca.

Našoj diviziji stavljeno je u zadatak da likvidira četničke
bande u Papraći i na Osmacima (Spreča). U tom cilju naša di-
vizija preduzela je ofanzivu, i to:

a) 17 Majevička brigada sa tri bataljona na liniju: Rakino
Brdo—Osmaci. Jedan bataljon ostavila na liniji Mitrovići—Va-
silići radi zatvaranja pravca Stupari—Gračanica. Pri napadu na

²⁵ Ona se, prema izvještaju Štaba 12. krajiške NOU brigade od
15. aprila 1944. prebacila 12. aprila (knj. 24, dok. br. 73).

²⁶ Opširnije o dejstvu i boravku te brigade u srednjoj Bosni vidi
knj. 23, dok. br. 34; knj. 25, dok. br. 155; knj. 26, dok. br. 78; knj. 27,
dok. br. 147; dok. br. 29, 39 i 128 u ovoj knjizi.

četničko uporište Osmaci, Kakanj i Rakino Brdo. četnici su dali vrlo slab otpor i pobjegli u pravcu Memića preko ceste. Po izvršenom zadatku izvršen je slijedeći raspored brigade: Jedan bataljon u Osmacima (Kula), jedan bataljon Kakanj, jedan bataljon Rakino Brdo. Na cesti Tuzla—Zvornik dosta živ neprijateljski saobraćaj kamionima u oba pravca.

Sopstveni gubici: 1 ranjen (komesar II bataljona Hasić). Zarobljeno: 2 četnika sa oružjem.

b) 18 Hrvatska brigada sa tri bataljona na liniji Borogovo—Kominjača. Jedan bataljon ostavila na liniji Stolica—Bačkovac sa zadatkom zatvaranja pravca preko Cikota od komunikacije Zvornik—Vlasenica. Pri napadu na liniju Borogovo—Kominjača četnici su dali dosta žilav otpor i otstupili preko Rudnika ka Kosovači. Po izvršenom zadatku brigada se je postavila na prostoriju: Velika Njiva—Božići—Aščerići.

Sopstveni gubici: 1 mrtav drug.

Neprijateljski gubici: 4 mrtva i 10 ranjenih četnika.

Štab divizije izvršio pokret iz s. Dukića na Dolove (sjeverno od Mihajlovića).

Divizijska bolnica sa Posavskim odredom u s. Bečanim.

Prema izvještaju jednog SS-ovca koji nam je danas prebjegao, a došao je od pravca Nove Kasabe, može se zaključiti da SS-ovskih snaga ima na komunikaciji Kasaba—Milići, kao i s onu stranu komunikacije (ka Srebrenici). Bataljonu Hrvatske brigade naređeno je da nasilno izvida u tom pravcu.

28. VIII. Raspored jedinica na istoj prostorijski sa istim zadacima kao i prošlog dana. Vršeno sređivanje jedinica, odmor i vojno-politički rad po bataljonima. Sukoba s neprijateljem nije bilo.

Zaključak o radu i rođenim borbama:

1) Neprijatelj u svojoj dugotrajnoj ofanzivi na našu slobodnu teritoriju — Birač nije uspeo raspršiti, rastrojiti, a kamoli uništiti naše snage, koje su u odnosu na njegove brojno vrlo jake i odlično naoružane jedinice, potpomognute narodnim izdajnicima, četnicima i zelenim kadrom, bile neuporedivo slabe. Može se reći sa sigurnošću da smo u ovim defanzivnim borbama potpuno uspjeli, sačuvali naše snage, i na kraju celu teritoriju — Birač potpuno očistili od neprijatelja. Neprijatelj je u ovoj dugotrajnoj ofanzivi, koja je trajala sa malim prekidom skoro mjesec i pol dana, u dva navrata preduzeo sve, da putem obuhvatnih i koncentričnih napada potpuno opkoli i uništi naše snage, upotrebivši ne samo skoro celu 13 SS-diviziju, već i I ustaški zdrug sa pravca Srebrenice i dijelove SS-divizije „Princ Eugen“ sa pravca Sokolac—Han Pijesak.

2) Gubici u ovoj borbi obzirom na dugo trajanje ove ofanzive bili su relativno vrlo mali, iako je neprijatelj redovno upotrebljavao artiljeriju.

3) U ovoj ofanzivi, neprijatelj nijedanput nije upotreb-
ljavao avijaciju, čak nijedan avion. Isto tako nije došlo ni do
upotrebe tenkova, a i broj artiljerijskih oruđa u odnosu na nje-
gove brojno vrlo jake snage — pješadiju, bio je nesrazmerno
malen. Iz ovoga se može zaključiti, da je neprijatelj usled du-
gotrajnih savezničkih ofanziva i bombardovanja znatno iscrp-
ljen u materijalu, naročito u avijaciji i tenkovima.

4) Upotreba puškomitraljeza od strane naših jedinica ma-
sovno u ovim borbama nije bila na visini. Jedinice su raspola-
gale sa velikim brojem puškomitraljeza, ali u borbama došlo je
do izražaja po bataljonima samo jedan deo, a ne svih. Ovo je
vrlo pogrešno, naročito u defanzivnim borbama, gdje je cilj da
se neprijatelju nanese što veći gubici, da mu se za što duže vre-
me uspori kretanje i da se jakom vatrom njegovo ljudstvo de-
moralise. a svojoj jedinici podigne borbeni moral. Iako je pra-
vilo da se municija štedi, da se vatra otvara samo na pojavljene.
rentabilne ciljeve, ipak trebalo je da dode do što veće upotrebe
i sadejstva puškomitraljeza, kako bi se što više pokolebao bor-
beni moral neprijatelja, jer je više puta u raznim situacijama
našim jedinicama pretila opasnost od uništenja, te nije trebalo
rukovoditi se principom štednje municije, pogotovo kad se je
raspolagalo sa velikim količinama iste. Potrebno je nastojati da
se na ovo svima našim jedinicama skrene pažnja pred svaku
borbu i da se obuka po našim jedinicama usmjeri u tom pravcu.

5) Upotreba teških i lakih bacača bila je vrlo slaba, može
se reci nikakva. Skoro svaki bataljon raspolagao je sa jednim
teškim i jednim lakim bacačem, sa po jednim „Džon bulom“
i sa velikim brojem mina za ova oruđa. kojima su naše komore
bile preopterećene, a oruđa i u najkritičnijim borbama nisu ko-
rištena, iako je za njih bio najveći broj mogućih ciljeva. Ovo je
nepravilno i vrlo štetno, a razlog zašto ova oruđa nisu upotreb-
ljavana je nepoznavanje taktičke upotrebe ovih oruđa i njihove
vrednosti u borbi. Čak su sve jedinice u potcjenjivanju ovih
oruđa išle toliko daleko, da su redovno teške bacače, pa čak i
lake nosile u komorama svojih intendanura, koje su se nalazile
daleko po nekoliko kilometara ili sati od borbene jedinice, pa
kada bi se neko sjetio da bi trebalo bacač upotrijebiti, onda to
nije bilo moguće, jer su bacači bili daleko u komorama. Na ovo
treba udariti naročito glasom i po jedinicama održati predava-
nja o taktičkoj upotrebi bacača i njihovoj velikoj borbenoj vred-
nosti. Najstrože zabraniti nošenje bacača po komorama. Za vre-

me marša mesto bacača je u stroju borbene jedinice, a na položaju, stanovanju i u borbi redovno u borbenom dijelu na odgovarajućem mjestu dotične jedinice.

Ukupni sopstveni gubici: 6 mrtvih i 21 ranjen drug.

Neprijateljski gubici: 59 mrtvih i 79 ranjenih.

Zarobljeno: 2 četnika.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
potpukovnik,
V. Rolović

Načelnik štaba
potpukovnik,
Krupić

Komandant
potpukovnik,
Mil. Zekić

(M.P.)

BR. 105

IZVJEŠTAJ ŠTABA JUŽNOHERCEGOVAČKOG NOP ODREDA OD 28. AVGUSTA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O BORBAMA PROTIV ČETNIKA NA PROSTORU LJUBOMIR — HUM¹

ŠTAB
JUŽNOHERCEGOVAČKOG
PARTIZANSKOG ODREDA

Broj 295

Hrasno, 28. VIII. 44. u 19.05 sati

ŠTABU XXIX U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Situacija u Južnoj Hercegovini.

Trebinje: Četničke bande Kovača, Čeranića, Savovića, Ko-košara² i leteća brigada Kovačevića³ koncentrisale su se na teren Ljubomir—Brda pod komandom Vidačića,⁴ a četničke bande Ljubinjske i dijela Stolačke brigade koncentrisale su se Kruše-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 28/2, k. 1144 II.

² Bajro

³ Odnosi se na 1. leteću brigadu Trebinjskog četničkog korpusa (vidi dok. br. 64).

⁴ Milorad Vidačić, komandant Trebinjskog četničkog korpusa.

vica—Žabica. Zadatak ovih bandi jeste da unište partizanske kuće u Brda, Pobrđe,⁵ Popovo,⁶ Hrasno. Dana 26. VIII Vidačeve bande napale su bataljon „R. Pravicu“ na Brda, a ljubinjske i stolačke bande dana 27. VIII bataljon „M. Čuzulan“ na Korlati—Drapići. U borbi sa bataljonom „R. Pravica“, koja je trajala čitavi dan, četnici su imali desetak mrtvih, među kojima komandir leteće čete Đoko Savović, i više ranjenih, među kojima komandant bataljona Čeranić. Bataljon se mora noću, povući u šumu, a sutradan se po naređenju ponovo popeo na Brda i bacio se neprijatelju za leđa. Četnici su popalili više partizanskih kuća na Brda, o čemu ćemo vas obavjestiti kada dobijemo izvještaj od bataljona, kao i o detaljima borbe. Bataljon se hrabro držao i čerao je četnike sa više čuka iznad Pobrđa. Bataljon „M. Čuzulan“ sa Komandom mjesta Ljubinje dobio je zadatak da sinoć napadne bande koje su ovladale Drapići—kose iznad Mrkonjića. Još nismo dobili izvještaj od bataljona, ali smo privatno saznali da su ih sinoć poćerali sa tih položaja, i odbacili ka Kruševici.⁷

O ovim bandama obavjestili smo jučer XIII Brigadu i ona će vjerovatno večeras izbiti u Ljubinje, ukoliko ne zakasni da nam Stočani i Ljubinjci ne umaknu za Poplat, ili napadnu nas ka Hrasnu.

U borbama koje je vodio bataljon „M. Čuzulan“ i Ljubinjska četa sa ljubinjskim i stolačkim četnicima prije 5 dana, poginuo nam je komandir Ljubinjske čete Milan Lučić i jedan borac bataljona „M. Čuzulan“, a četnici su imali nekoliko ranjenih, i uspjeli smo da ih odbacimo ka Vitonji. U narodu se priča, da je tada nestao komandant Ljubinjske četničke brigade Pavličić, što ćemo provjeriti i naknadno obavjestiti. U borbama u Hrasnu, kada je poginuo Tripković, saznajemo, da je poginuo

⁵ U originalu je precrtana riječ „Zagora“ i mastilom, latinicom, dopisana riječ „Pobrđe“.

⁶ Popovo polje

⁷ U dnevnom izvještaju Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 28. avgusta 1944. o tome piše:

„Dne 25—26. VIII o.g. vođene su u području Dobromani borbe između četnika i partizana. Četnici su zauzeli Debeli Vrh (6 km. od Huma). Teško je ranjen zapovjednik četničkog Šumskog bataljona Jovo Čeranić, koji je dopremljen u Trebinje i jutros otpremljen dalje za Mostar. U ovim borbama, prema četničkim iskazima, bila su 2 četnika mrtva i 3 ranjena, a nađeno je 6 mrtvih partizana. Četnici su zapalili partizanska sela Trebijovi i Grkavci (9 km s.i. Huma).“ Dalje se u izvještaju kaže da je 27. avgusta Čeranić umro u bolnici u Širokom Brijegu. A u izvještaju istoga zapovjedništva od 31. avgusta 1944. stoji da su četnici 29. avgusta zapalili 11 partizanskih kuća u selima: Petrovići, Dobromani, Mijonići, Mesari, Cicina i Jušići (Arhiv VII, reg. br. 20/3—1 i 23/3—1, k. 111).

i njegov adutant, a teže ranjen u stomak komandir leteće čete Radovan Tripković i pronađena su još 4 lješa.⁸

Četnici su se jako aktivirali za mobilizaciju i šalju svoje ljude u pojedina sela, a narodu kažu da ništa ne vjeruju sadašnjim radio vijestima, jer da se ti događaji sada ne događaju. Težište leteće brigade Kovačevića jeste Ljubomir—Ljubinje u osloncu na četničke brigade pojedinih srezova. Četnici su iskristali vezivanje naše Divizije za njemačke garnizone, pa su se naročito aktivirali u Južnoj Hercegovini, tako da su naše jedinice stalno u borbama. XIII brigada je prilično vezana prema Bileći, pa rijetko može efikasno da interveniše sa našim akcijama, a bila bi potrebna češća intervencija Brigade.⁹

Jedinica bataljona „M. Mihić“ ubila je jednog ustašu jamara u Dubravama.

Stolac: Jučer je poslao 30 kamiona za Mostar sa vojskom, a ostalo je vrlo malo vojske i žandarmerije u Stocu. U Tasovčiće je došlo oko 1000 Njemaca sa komorom i tu su odlogorovali. Ovi Njemci su došli od Metkovića. Saznajemo da je na Pelješcu ofanziva neprijatelja na naše snage.¹⁰

Pored ranijih transporata o kojima smo vam javili, prošao je 26/27 VIII iz Trebinja za Mostar transport od 450 Njemaca, 70 konja i 2 kamiona, a iz Trebinja su posle sve lokomotive u Lastvu valjda za prihvatanje ostalih transporata. Sem toga saznajemo da se veće snage Njemaca prebacuju iz Metkovića za Mostar, te po svemu sudeći se u Mostaru vrši neka koncentracija. Vozovi koji idu za Dubrovnik i Trebinje prenose neznatan materijal.¹¹

XIII brigada nam posuđuje 3000 engleskih metaka, ali mi engleskih oruđa nemamo. Utrošili smo mnogo jugoslovenske municije, a do nje se u borbama sa četnicima slabo dolazi.

⁸ Vidi dok. br. 73.

⁹ Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade vidi relaciju njenog štaba od 3. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/7, k. 1143A).

¹⁰ O borbama na Pelješcu vidi tom V, knj. 31, dok. br. 127, knj. 33, dok. br. 64. Prema dnevnom izvještaju Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 2. septembra 1944. na Pelješcu je tada dejstvovao jedan bataljon (bez jedne čete) njemačke 369. legionarske divizije („Vražje“). Bataljon se 31. avgusta vratio u Ston i Slano. Evo šta o tome u izvještaju piše: „...Ove jedinice (misli se na dvije čete pomenutog bataljona — prim. red.) poslije akcije kod s. Janjine na Pelješcu vodile su akciju u blizini luke Ploče u zajednici sa još jednom njemačkom bojnom, odakle su preko Čapljine došle sada u okolicu Slanog“. (Arhiv VII, reg. br. 25/3—1, k. 111).

¹¹ O njemačkim snagama vidi dok. br. 112 (napomenu br. 11), 135, 138 i 145.

Ponovo podvlačimo potrebu za dobrim ob. oficirom, pošto neko iz Štaba mora biti stalno na terenu, i privremeno jednog medicinara.

Potvrđujemo prijem vašeg dopisa pov. br. službeno od 26. VIII.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Miloš Stamatović

(M.P.)

Komandant
Mile Vukalović

P.S.¹²

I iz potrebe, i iz političkih razloga, bilo bi dobro da za naš Odred pošaljete izvjesnu količinu odjeće, oružja i oruđa od saveznika.

BR. 106

NAREĐENJE ŠTABA 4. NOU DIVIZIJE OD 29. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVO NA KOMUNIKACIJAMA I UPORIŠTIMA NEPRIJATELJA U BOSANSKOJ KRAJINI¹

ŠTAB
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.

Str. pov. br. 461.

Dne 29. VIII. 1944. g.

u 8h

ŠTABOVIMA BRIGADA OVE DIVIZIJE

U vezi opšteg savezničkog plana Vrhovni komandant maršal Jugoslavije drug Tito izdao je naređenje: da u vremenu od 1. do 7. septembra ove godine Narodnooslobodilačka vojska i Partizanski odredi Jugoslavije ruše komunikacije na celom jugoslovenskom ratištu i tako ukoče manevrovanost okupatorskih trupa.

¹² Tekst pod „P.S.“ je dopisan mastilom, ćirilicom.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 46/2, k. 768.

Štab korpusa dao je zadatak ovoj diviziji da ruši komunikacije na liniji Bos. Novi—Krupa—Bihać i Bihać—Bos. Petrovac (telefonske linije — ceste — puteve — želj. pruge — mostove — tunele) i napadanje svih neprijateljskih uporišta na ovoj liniji u cilju čišćenja i uništavanja neprijatelja.²

Za izvršenje gore pomenutog zadatka —

NAREĐUJE SE

I. Snage VI. KNOU Brigade dejstvovaće na liniji: Vješala—Jablanica—Vidorija—Rudice—D. Rakani sa zadatkom rušenja komunikacija i čišćenja neprijateljskih uporišta: — Bos. Novog u sadejstvu sa XI. KNOU Brigadom i Kozarskim NOP Odredom, odvajajući dva bataljona za likvidaciju neprijateljskog uporišta Rudice i pomoćna uporišta na Jovanića Brdu³ (k. 304).⁴

II. Snage VIII. KNOU Brigade izvršit će rušenje komunikacija na liniji: D. Rakani—Blatna—Otoka—Bos. Krupa i napasti neprijateljska uporišta: D. Rakani—Blatna—ž. st. Blatnu i Zelovac (kota 321), izvršiti upad u Otoku i Bos. Krupu u koliko situacija bude dozvoljavala.⁵

III. Snage XI. KNOU Brigade vršiće pritisak na neprijateljsko uporište Bos. Novi levom obalom rijeke Sane—Maslovare—Suća Dol—k. 251—katolička crkva u samom gradu, potpomognuta Kozarskim odredom na desnoj obali rijeke Sane i dvama bataljonima VI. brigade, koji će dejstvovati na pravcu: Pošta [Br.]—Veljkića Brdo—Jablanica—Vidorija i dalje kroz grad desnom obalom rijeke Une. Jedno odeljenje diverzantske grupe upotrijebiti na rušenje pruge Bos. Novi—Prijedor a ostala odeljenja dati na raspoloženje štabu VI. brigade za potpuno uništenje komunikacija na liniji Bos. Novi—Rudice. Štab XI. KNOU Brigade uputiće jedan najmanji bataljon na Mijsku Glavu sa zadatkom aktivnog djelovanja prema Ljubiji Islam.—Rizvanovićima—Bišćanima i Jugovcima.⁶

Izvršenje ovih zadataka, t.j. upad u neprijateljska uporišta uslijediće po izvršenom savezničkom bombardovanju, koje će saveznici vršiti danju i to jačim formacijama. Kao glavni cilj na gore pomenutoj liniji savezničkom bombardovanju biće: — Bos. Novi—Rudice—Otoka—Krupa—Bihać i svi mostovi na ri-

² Vidi dok. br. 77.

³ To mjesto nije nađeno. Kota 304 se nalazi na istočnoj ivici sela Rudica.

⁴, ⁵ i ⁶ Opširnije o rasporedu i dejstvima pomenutih brigada na tim komunikacijama vidi izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 7. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 28/1, k. 769A).

jeci Uni,⁷ koje ćemo mi koristiti i noću upadati u neprijateljska uporišta u cilju čišćenja i dovršavanja rušenja objekata i komunikacija koje služe neprijatelju za saobraćaj.

Da ne bi naše snage bile tučena od strane savezničke avijacije štabovi brigada vršiće operacije sa svojim jedinicama samo noću a danju najpotrebnijim snagama zatvoriti sve pravce kojim bi neprijateljski vojnici bježali iz svojih uporišta prilikom bombardovanja savezničke avijacije, isto tako skoncentrisati teška oruđa (puškomitraljeze, mitraljeze, bacače i topove) za tučenje neprijateljskih uporišta poslije bombardovanja gdje to bude bilo potrebno, kao i neprijateljskih jedinica u bjegstvu.

Štab VIII. KNOU Brigade uputiće izviđačku četu na liniju: Krupa—Bihać kojoj dati u zadatak da prati pokrete neprijatelja i situaciju u opšte na ovom sektoru do dolaska naših snaga.

Štabovi brigada pristupiće izvršenju gore pomenutih zadataka noću između 31. VIII. i 1. IX. na taj način što će svoje snage i oruđa u toku noći postaviti na takva mjesta odaklen će moći tući neprijatelja u bjegstvu i uporišta koja ne budu tučena od savezničke avijacije, u kom rasporedu ostati preko cijeloga dana strogo maskirani. U koliko saveznička avijacija ne bude tukla 1. IX. po danu tući će sigurno 2. IX. te prema tome noću između 31. i 1. IX. ne napadati neprijateljske komunikacije i ne vršiti rušenje. Sa rušenjem komunikacija početi noću između 1. i 2. IX. koje produžiti sve do daljnijega naređenja povlačeći se danju dalje od ovih objekata pošto će saveznička avijacija tući ove linije duže vremena. U koliko bude neko uporište likvidirano hitno izvijestiti ovaj štab divizije radi izvijestavanja savezničke avijacije da se ovo uporište ne bombarduje.

Kao glavni zadatak treba shvatiti rušenje komunikacija i svih objekata na istim, čišćenje manjih neprijateljskih uporišta i upad u Bos. Novi, koristeći bombardovanje savezničke avijacije.

Štab divizije nalaziće se kod kuća Vojnovića u Krupskoj Maloj Rujiškoj, sa kojim uspostaviti telefonsku, radio i relejnu vezu (relejne stanice uspostaviti na dva kilometra udaljenja koje će vršiti svoju dužnost danju i noću). Za održavanje veze telefonom koristiti stalnu telefonsku mrežu Podgrmečkog područja. Vreme za radio vezu narediće se posebnim dopisom. Veza između susjednih jedinica mora biti neprekidna radi koordinacije snaga i njihovog uspješnijeg dejstva.

Znaci raspoznavanja: ostaju redovni a borbeni znaci prilažu se uz ovu zapovijest.

⁷ O bombardovanju pomenutih neprijateljskih uporišta i mostova vidi dnevne izvještaje Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH iz septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1/1—30/1, k. 42).

Snabdjevanje i sanitet regulisaće se preko referenata
Zarobljenike i plijen slati u štab divizije.

Naročitu pažnju obratiti na hitno slanje izvještaja i održavanje veze. Svi pokreti vojnika i drugih moraju biti prikriveni i maskirani, naročito u blizini operacija savezničke avijacije.

Za ispomaganje rušenja komunikacija i objekata ispomagati se radnim četama i omladinom iz pozadine i to samo noću.

Skreće se pažnja štabovima brigada da ovaj zadatak ne smije znati niko sem komandant, komesar, zamj. komandanta i pomoćnik komesara, ostale sve upućivati sa kratkim naređenjima za zauzimanje položaja. O savezničkoj avijaciji ne smije biti riječi nit se smije ma kom ovo povjeriti, jer će uspjeh zavisiti od konspiracije... Trajanje vremena bombardovanja od strane saveznika nepoznato je a o čemu će voditi računa štab ove divizije i izdavati naređenja prema razvoju situacije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR
ppukovnik
Sl. odsutan

KOMANDANT
pukovnik
Petar

(M. P.)

PRILOG Br. 1

Vidni znaci

Poziv	Odziv
1. IX. Dići pušku okomito u vis.	— Dići kapu na pušci.
2. IX. Pušku okomito u desnu stranu.	— Mahati kapom iznad glave.
3. IX. S obe ruke dići pušku položito, više glave.	— Desnu ruku u vis.
4. IX. Pušku okomito u lijevu stranu.	— Kapu baciti u vis.
5. IX. Obe ruke raširiti u stranu.	— Pušku položito sa obe ruke staviti na grudi.
6. IX. Kapu na pušci i pušku izbaciti u lijevu stranu.	— Mahati rukom ko kad se neko zove „hajde vamo“.
7. IX. Kapu na pušci i pušku izbaciti na desnu stranu.	— Ispružene obe ruke staviti pred sobom i rastaviti.

8. IX. Podbočiti se s obe ruke u pasu.	— Desnu ruku u stranu.
9. IX. S obe ruke mahati ispred sebe.	— Obe ruke iz stava mirno dizati u stranu u visinu ramena i ponovo spuštati.
10. IX. Obe ruke staviti na grudi pa zatim izbaciti u stranu.	— Mahati kapom ispred sebe.

Zvučni znaci

Poziv	Odziv
1. IX. Janko	— Hodi
2. IX. Pavle	— Ne daj
3. IX. Huse	— Kreni
4. IX. Pero	— Pređi
5. IX. Jovo	— Odbi
6. IX. Kaja	— Bliže
7. IX. Kosta	— Dođi
8. IX. Mirko	— Stani
9. IX. Sana	— Navi
10. IX. Ivo	— Trči

Znake davati samo za jedan dan. U slučaju da padnu neprijatelju u ruke najhitnije izvijestiti ovaj štab.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
ppukovnik

Komandant
pukovnik
Petar

NAREĐENJE ŠTABA 4. NOU DIVIZIJE OD 29. AVGUSTA 1944. ŠTABU DRVARSKO-PETROVAČKOG NOP ODREDA DA GLAVNIM SNAGAMA SPRIJEČI ISPADE NEPRIJATELJA IZ BOSANSKOG PETROVCA I ZAŠTITI OKOLNA SELA OD PLJAČKE¹

ŠTAB
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.

Str. pov. br. 461
Dne 29 VIII 1944 g.
u 10 h

ŠTABU DRVARSKO-PETROVAČKOG NOP ODREDA

Položaj

Glavninu snaga toga odreda držite na liniji Smoljana—Marjanovića Do—Vranovina. Zadatak je šticeenje sela od neprijateljskih ispada i pljačke. Sa manjim udarnim grupama spuštati se na komunikaciju Bihać—Petrovac i Petrovac—Drvar sa zadatkom kontrolisanja saobraćaja i prikupljanje podataka o neprijatelju.² Ove udarne grupe treba da se zadržavaju u blizini navedenih komunikacija i neprijateljskih uporišta, kako bi mogli blagovremeno otkriti sve neprijateljske pokrete i na vrijeme obavijestiti štab odreda a štab odreda treba ovo blagovremeno javiti štabu divizije. Za ovo koristiti radio vezu i redovno održavati vezu sa ovom divizijom.

Vršiti udarne akcije.³—

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR
ppukovnik

(M. P.)

KOMANDANT
pukovnik
Petar

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 47/2, k. 768.

² Iz izvještaja Štaba Drvarsko-petrovačkog NOP odreda od 11. septembra 1944. vidi se da je odred od 1. do 7. septembra djelovao na komunikaciji Bosanski Petrovac — Vrtoče i na prostoru s. Smoljane. Štab odreda je 3. septembra bio napadnut na cesti kod Međugorja (više s. Dola). Tom prilikom su poginuli zamjenik političkog komesara Stanko Karanović i jedan kurir, dok je drugi kurir zarobljen. Nekoliko dana kasnije (7. septembra) odredu su se predale sa oružjem četiri satnije 1. lovačke pukovnije 2. lovačkog zdruga i protivoklopna četa 373. legionarske divizije „Tigar“ (Arhiv VII. reg. br. 46/2, k. 1628).

³ Ta rečenica dopisana je mastilom, ćirilicom.

NAREĐENJE ŠTABA 4. NOU DIVIZIJE OD 29. AVGUSTA 1944. ŠTABU PODGRMEČKOG NOP ODREDA DA ZATVORI PRAVCE LJUBIJA—SANSKI MOST I PRIJEDOR—SANSKI MOST¹

ŠTAB
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.

Str. pov. br. 461
Dnc 29 VIII 1944 g.

ŠTABU PODGRMEČKOG NOP ODREDA

Sa jedinicama toga odreda zatvarati pravac Ljubija—Stara Rijeka—Stari Majdan—Sanski Most i pravac Prijedor—Sanski Most.

Jednu manju četu prebaciti u Usorce sa zadatkom krstarenja prema Rakelićima i Busnovima.

Budnost jedinica treba da bude dobra, da bi se otklonilo svako iznenađenje. Pod svoju komandu primiti četu VI. brigade koja se nalazi na aerodromu u Sanskom Mostu i sa njom održavati najtješnju vezu. Također najtješnju vezu održavati sa Komandom mjesta Sanski Most i obavještavati se o stanju prema Prijedoru, Omarskoj i Banja Luci.

Radi uspješnijeg zatvaranja pravca Ljubija—Stara Rijeka—Sanski Most i Prijedor—Sanski Most preduzećete mjere miniranja cesta.² Potrebne mine za ovaj rad izuzeti od oficira za naoružanje ove divizije i biti ofanzivni.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR
ppukovnik

Dmitar Bajalica

(M. P.)

KOMANDANT
pukovnik

Petar

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 45/2, k. 768.

² Odred je od 1. do 4. septembra, prema izvještaju njegovog štaba od 2. oktobra 1944. izvodio manje akcije na pomenitim komunikacijama i ove minirao. Njegov 2. bataljon je 5. septembra vodio borbu na Mijskoj glavi i tom prilikom ubio 2 a ranio 7 neprijateljskih vojnika. Odred je u ovim akcijama imao 2 poginula i 3 ranjena borca. Odred je 6. septembra, u sadejstvu s jedinicama 4. NOU divizije, učestvovao u napadu na s. Muslimansku Ljubiju i s. Raljaš (Arhiv VII. reg. br. 23/6, k. 1630). O napadu na s. Muslimansku Ljubiju i s. Raljaš vidi i izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 7. oktobra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 28/1, k. 769A).

NAREĐENJE ŠTABA 11. NOU DIVIZIJE OD 29. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NAPAD NA DEBELO BRDO I SIMIĆE¹

ŠTAB
XI NOU DIVIZIJE
Br. str. pov.
20² avg. 44 god.

ŠTABU XII i V KNOU BRIGADE

Položaj

U toku današnjega dana neprijatelj je nastupio snagama od 400—500 vojnika i zanoćio se na Debelom Brdu i Simići. Snage XII brigade i dva bataljona V brigade i Lički bat. sa svim teškim oružjima napašće neprijatelja, likvidirati ova pomenuta uporišta i protjerati iz Vlasenice.³

Za ovaj zadatak

NAREĐUJEMO

XII brigada: uputiće jedan bataljon preko Kozje Ravni sa 4 bataljona, na Pustoše koji će izbiti na cestu Vlasenica—Sekovići i rasjeći neprijatelja tako da izgube vezu sa snagama na Debelom Brdu i Simićima sa snagama u Vlasenici, taj bataljon će hvatati vezu sa snagama V koje treba da izbiju na Han-Rudine napadajući sa sjeveroistočne strane. Sa ostala tri bataljona XII brigada će nastupiti kroz Pravoslavni Džemat—Solakovinu i kroz Rešiće,⁴ izbijajući na k. 557 — Debelo Brdo (k. 613), vežući se lijevo sa Ličkim bataljonom koji će nastupati kosom od Straževca preko Gojkovića ka Debelom Brdu. XII brigada uzeće odmah odstojanja za svoje bacače koji će tući Debelo Brdo.⁵

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 31/1, k. 866.

² Vjerovatno omaška; treba: 29.

³ Vidi dok. br. 152, 153 i 154.

⁴ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Međutim, pravac kretanja ka k. 557 vodi preko s. Čanića, i svakako je riječ o njemu.

⁵ i ⁶ O tome vidi izvještaj Štaba 11. divizije od 15. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 44/4, k. 866).

Udarna grupa: krenuće od Straževca preko Gojkovića na
1 bataljon Debelo Brdo, vežući se desno sa XII brigadom
a lijevo sa V brigadom koja će nastupati kroz
selo Simići.

V brigada: prebaciće svoja dva bataljona ispod Betnja
2 bataljona na selo Simići i baciti jedan bataljon na Ripu
sa 3 bacača (k. 749), nastupati preko k. 654 na zaselak Simi-
mina ci i s tim bataljonom izbijati na Han-Rudinu
gdje će imati zadatak da se veže na Pustošama
sa bataljonom XII brigade. Sa jednim bataljo-
nom nastupaće kosama kroz selo Simići i preko
rijeke Tišće izbiti na Debelo Brdo.⁶

Početak akcije 30 o.m. u 2 sata.

Ugovoreni znaci: **Bosna — slobodna.**

Štab divizije biće u blizini Debelog Brda između Ličkog ba-
taljona i XII brigade.

Do početka akcije sve snage treba da se privuku na najbliže
odstojanje do neprijatelja, i tačno u 2 sata svi minobacači i auto-
matska oružja otvoriće brzu paljbu a udarne grupe probijaće se
do neprijatelja likvidirajući pojedina uporišta.

S obzirom da je ovo akcija na 13 SS diviziju koja se prilično
drsko ponaša i dosta komotno kreće na ovome terenu treba se
zauzeti da akcija u potpunosti uspije i da se neprijatelju nanesu
što veći gubitci. Po likvidaciji pomenutih uporišta neprijatelja
treba što više progoniti i u progonu uništavati. U nastupanju
paziti da ne dođe do gomilanja da ne bi došlo do žrtava nepo-
trebnih.

Naročito važan zadatak imaju bataljoni XII i V koji će se
baciti neprijatelju za leđa i spojiti se na cesti Vlasenica—Še-
kovići, između Debelog Brda i Vlasenice. U ovoj akciji treba biti
brz i odlučan, jer neprijatelj koji je pred nama kad se pokrene
sa položaja demoralise se i može se potpuno uništiti. Borbu pro-
dužiti i danju dok se za to ne da znak raketnim pištoljem od
jedne crvene i jedne plave rakete i kuririma.

Hirurška ekipa će se smjestiti na mjesto gdje je bio štab
V brigade.

Minobacačke eng. mine imaju najveći domet do 1 i po km,
stoga minobacači neka se kreću odmah iza streljačkog stroja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar-major,
sl. otsutan

Komandant-pukovnik.
M. Šiljegović

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 36. DIVIZIJE OD 29. AVGUSTA 1944.
ŠTABU 12. KORPUSA NOVJ O DOLASKU NA PROSTOR
JABUKA—OGLAVCI—KLANČIŠTE¹**

ŠTAB
XXXVI NOU DIVIZIJE
29 avgusta 1944
u 12.45 s.

ŠTABU XII KORPUSA NOVJ

1.— Danas oko 11.00 sati stigli smo sa III i V brigadom na prostoriju: Jabuka—Oglavci—Klančište.

Oko 11.30 sati pri odlasku III brigade na sektor Breka—Klančište primećen je neprijatelj na liniji: Slano Brdo (trg 1136)—Izgori.²

Prema izjavi jednog seljaka iz Krne Jele neprijatelj je na pomenutu prostoriju došao u toku 27 ov.m. Pomenuti seljak nadalje priča da je sinoć, 28 ov.m. takođe jedna njemačka jedinica u sam mrak napustila Krnu Jelu i otišla u pravcu Čemerna. Neki četnik sa kojim je pomenuti seljak govorio priča da je ova njemačka jedinica došla sa Pive do Krne Jele.³ Pomenuti četnik je njihov vodič.⁴

Sada se na prostoriji: Brašići—Krna Jela—Klančište ne nalazi neprijatelj.

Jačina neprijatelja koji se nalazi na liniji: Slano Brdo—Izgori je nepoznata, ali prema izjavi ovoga seljaka izgleda da se radi o najmanje jednoj bojni, tim pre što pomenuti seljak veli, kako mu je četnik, koji je od neprijatelja došao k njemu, pričao da neprijatelja na Slanom Brdu—Izgori ima mnogo više nego što ih je bilo u s. Krna Jela.

2.— Za sada neprijatelj ne poduzima ništa, logoruje.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 15/2, k. 1240.

² Na tom prostoru je tada bio dio Gatačke četničke brigade. Vidi operacijski dnevnik Nevesinjskog četničkog korpusa za period od 1. aprila do 9. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—9336).

³ Riječ je o dijelovima 7. SS divizije „Princ Eugen“. Vidi dok. br. 86 u ovoj knjizi i dodatke dnevnim izvještajima 3. zbornog područja od 29. i 30. avgusta i od 1. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 54/3—8, 9 i 10, k. 60).

⁴ Ta je rečenica dopisana mastilom, latinicom.

3.— Prema oceni štaba III brigade, koji je danas bio u Krnoj Jeli, jačina neprijatelja koji je sinoć napustio Krnu Jelu, prema prostranstvu logora gde su bivakovali, iznosi najmanje 500—600.

4.— Izgleda da se neprijatelj na gore pomenutim položajima snabdeva iz Gackog preko Čemernog.

5.— Sada se naše jedinice nalaze: III brigada na liniji Oglavci—Krna Jela (u marševskom rasporedu sa potrebnim objavitelima), a V brigada na liniji: Oglavci (k. 1355) — put ka Previji (1384).

6.— Na sadašnjem položaju naših jedinica, u rasporedu kao što je navedeno pod tač. 5, ostaćemo čekajući vaše naređenje.⁵

7.— Na sadašnjem sektoru naših jedinica u blizini u opšte nema vode, te vas molimo da nam hitno javite da li ćemo se duže zadržati na ovim položajima, kako bi, već prema tome, mogli izvršiti raspored jedinica.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za štab
komandant-major,
R. Jović

P.S.

Naš štab se nalazi na Previji (k. 1384).

⁵ O daljem pokretu 36. NOU divizije vidi dok. br. 127 i naređenje njenog štaba od 2. septembra 1944. za prebacivanje preko željezničke pruge Sarajevo — Višegrad (Arhiv VII, reg. br. 28/1, k. 1240).

NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 30. AVGUSTA 1944. ŠTABU 39. DIVIZIJE DA ZATVORI PRAVCE OD BANJE LUKE KA PRIJEDORU I DA IZVRŠI DEMONSTRATIVAN NAPAD NA BANJU LUKU¹

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. pov. br. 859.—
Dne 30. VIII. 1944. g.

Naređenje dostavlja

ŠTABU 39. DIVIZIJE 5. KORPUSA

Snagama IV Divizije i Grupe kozarskih odreda napašćemo između 3. i 5. septembra **Prijedor**² i uporišta na liniji Prijedor—Novi.³ Radi sadejstva Vaših snaga u izvođenju ovog zadatka,

NAREĐUJEMO :

1.— 15. brigada do 3. septembra da bude na prostoriji Piskavica—Ivanjska sa zadatkom da po svaku cijenu zatvori sve pravce od B. Luke ka Prijedoru. Sa manjim dijelovima demonstrativno napadati Ivanjsku.

Porušiti i zabarikadirati sve puteve kojim se mogu kretati motorna vozila ka Prijedoru. Brigadu snabdjeti sa nagaznim minama, koje efikasno upotrijebili na ovom pravcu.

2.— Sa Zmijanjskim odredom i jednim bataljonom 13. Brigade napasti demonstrativno B. Luku sa linije D Kola—Dragočaj povezujući se lijevo sa 15. Brigadom.⁴

3.— Sa ostalim snagama Divizije dejstvovati po zadatku koji je dat naređenjem ovog Štaba str. pov. broj 820 od 22. VIII.⁵ 1944. god.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 26/1/I, k. 1265.

² Prema zapovijesti Štaba 5. korpusa od 5. septembra 1944. napad na Prijedor je izvršen 6. septembra u 22 časa. O tome napadu i oslobođenju Prijedora vidi i izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 10. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6/1, k. 458 i reg. br. 10/1, k. 769A).

³ Bosanski Novi

⁴ Bliže o tome vidi naređenje Štaba 39. NOU divizije od 1. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 18/2, k. 1270).

⁵ Pogrešno: treba: 21. VIII (vidi dok. br. 77).

- 4.— Prilog: plan veze i ključevi za vezu sa 15. Brigadom.⁶
5.— Prijem naređenja potvrdite radiogramom.—

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik,
Došen

Komandant:
general-major,
S. Rodić

(M. P.)

BR. 112

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 29. DIVIZIJE OD 30. AVGUSTA 1944.
ŠTABU 2. KORPUŠA NOVJ O SITUACIJI U HERCEGO-
VINI¹**

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Pov. broj 775
Dana 30-VIII- u 14 č. 1944 g.
s. Crkvice

ŠTABU II UDARNOG KORPUŠA N.O.V. JUGOSLAVIJE

Primili smo vaša naređenja str. pov. br. 487, broj: sl. od 26. avgusta 1944. g.² i naše predloge za odlikovanje koje ste nam povratili na dopunu. Tako isto primili smo plan veze i šifru za održavanje veze sa VŠ NOV i POJ i danas smo prvi put uhvatili vezu i počeli smo raditi. Radio-stanicu, dva telefona i centralu koje ste nam uputili 17. o. mj. primili smo.

Od prošlog izvještaja³ do danas sve jedinice naše divizije ostale su na istim pravcima kao i ranije, povremeno ofanzivno

⁶ Redakcija nije uspjela pronaći pomenuti prilog.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 36/2, k. 1144 II.

² Redakcija nije uspjela pronaći pomenuto naređenje. Međutim, postoji naređenje Štaba 2. korpusa NOVJ od 23. avgusta 1944, prema kome 29. divizija treba na nastavi dejstvo u duhu dotadašnjeg zadatka, s tim da bude opreznija na pravcu Pivska planina — s. Dulići (tom III, knj. 8, dok. br. 97).

³ Vidi dok. br. 30.

dejavstvujući ka neprijateljskim uporištima, a redovno su izvršavale svoje postavljene zadatke. U srezu Ljubinja i Stolac jedinice Južnog hercegovačkog partizanskog odreda u zajednici sa djelovima XIII Hercegovačke NOU brigade uspješno su razbijale svaki ofanzivni neprijateljski pokušaj, uspješno su razbijale pojedina četnička grupisanja i onemogućavale su da četnici vrše mobilizaciju i terorihu naše simpatizere.⁴

Ofanzivne neprijateljske akcije u Crnoj Gori⁵ i djelimični uspjesi imali su odraza na neprijateljske snage, kako okupatora tako i domaće izdajnike, dajući im potstreka da se i oni pripreme za akciju. Neprijatelj je imao namjeru da snage narodno-oslobodilačke vojske iz Crne Gore nabaci na siromašne i puste predjele planine Pivske i Njogoša, a potom da izvrši napad sa linije: Tjentište—Čemerno—Gacko—Bileća—Trebinje—Grahovo sadejavstvujući snagama iz Crne Gore i da na tom prostoru nabaci naše snage iz Hercegovine, a kasnije da „razbije“ jedinice narodno-oslobodilačke vojske iz Crne Gore i Hercegovine na prostor: Banjani—Njogoš—Piva.

Za izvršenje svojih zadataka neprijatelj je izvršio jaču koncentraciju u garnizonima Istočne Hercegovine radi što uspješnijeg dejstva u pravcu Banjani. U nekoliko mahova neprijatelj je pokušavao svim raspoloživim švapskim snagama i snagama domaćih izdajnika da izvrši ispad iz Bileće i Gacka u pravcu Banjani i da naše dijelove potisne, ali su njegove namjere redovno bile osujećene⁶ i bio je odbacivan u svoje garnizone uz velike gubitke.⁷ Jedinice naše divizije su povremeno ofanzivno dejstvovala uništavajući pojedina neprijateljska uporišta kod Bileće i Gacka i tim svojim ofanzivnim akcijama neprijatelja primorale na defanzivu.⁸

Usled jakog otpora naših snaga na teritoriji Crne Gore i Hercegovine, nepostignuća ciljeva koje je sebi neprijatelj postavio do određenog roka, prelaska III U. Divizije u ofanzivu, razbijanja četnika na prostoru: Krnovo—Konjsko⁹ i zbog novostvorene si-

⁴ Bliže o rasporedu i dejstvu pomenutih jedinica vidi dok. br. 54, 64, 73 i 105.

⁵ i ⁹ Vidi tom III, knj. 8.

⁶ O namjeri i dejstvu njemačkih snaga vidi dok. br. 112, 135, 138 i 161.

⁷ Naredna rečenica je u originalu precrtana mastilom. Njen tekst glasi: „Tim akcijama jedinice naše divizije mnogo su doprinijele da se ne ostvari neprijateljski plan i vidno su potpomogle akcijama snaga NOV u Crnoj Gori u cilju sloma neprijateljske ofanzive.“

⁸ Vidi dok. br. 63, 68 i 100.

tuacije u Rumuniji i Bugarskoj,¹⁰ kao i situacije na ostalim frontovima. neprijateljska ofanziva je razbijena i propala, a u njoj neprijatelj nije postigao nikakvih vidnijih uspjeha.

Raspored četnika i njihova jačina su uglavnom ostali isti. Može se reći da im mobilizacija uopšte ne uspijeva iako je vrše putem strahovitog terora.

Okupatorske snage djelomično napuštaju garnizone Istočne Hercegovine i odlaze u pravcu kotline rijeke Neretve, ostavljajući u garnizonima vrlo malu posadu. U Bileći ima vrlo malo Švaba i izgleda da će oni ovih dana napustiti Bileću.¹¹ Svi su izgledi da će uskoro postati pozitivni uslovi za likvidaciju gradova u Hercegovini.¹² Nije isključeno da će neprijatelj u garnizonima Hercegovine ostaviti male svoje posade a da će jače aktivizirati domaće izdajnike prenoseći na njih glavni udio u odbrani gradova.

Snage XII Udarnog korpusa NOV Jugoslavije prešle su preko terena Hercegovine. Jedinice ovoga Korpusa bile su prilično istomorene usled stalnih pokreta. Oko 250 bolesnika i ranjenika ostavljeno je u našu bolnicu. Od VI proleterske divizije „Nikola Tesla“ dobili smo oko 40 iznemoglih boraca kojima je takođe potrebna ljekarska njega. Svi su izgledi da ćemo dobiti još ovakvih bolesnika i ranjenika jer se XII U. korpus još uvijek nalazi na teritoriji Hercegovine.¹³ Sa primljenim ranjenicima i bolesnicima od XII U. korpusa i od VI divizije, a uzimajući u obzir da i mi imamo ranjenika i bolesnika, naša bolnica je postala suviše glomazna i neophodno je potrebno da se svi bolesnici i ranjenici kojima je potrebno duže liječenje transportuju u Italiju i da se time rastereti naša bolnica. Za ovo postoje svi objektivni uslovi, a to je Dabarsko Polje na kome se može spustiti veliki broj aviona kako danju tako i noću. U vezi toga molimo da se preko engleske misije izdejstvuje da se naši ranjenici i bolesnici, gdje će biti uključeni ranjenici i bolesnici

¹⁰ Riječ je o kapitulaciji Rumunije 23. avgusta 1944. i izbijanju Crvene armije na bugarsku granicu.

¹¹ U dnevnim izvještajima Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 19. i 22. avgusta 1944. o tome piše:

„1. Nijemci koji su od početka mjeseca vodili podhvate protiv partizana u području Bileća vratili su se u Trebinje.“ (Arhiv VII, reg. br. 11/3—1, k. 111).

„1. Dne 18. VIII. t.g. njemačke jedinice, koje su se vratile iz Bileće u Trebinje sa 4 dalekometna topa poslije završenih akcija otputovali su iz Trebinja u pravcu Mostara.“ (Arhiv VII, reg. br. 12/3—1, k. 111). O odlasku njemačkih snaga iz Bileće vidi i dok. br. 97, napomenu br. 5.

¹² Drugog septembra 1944. oslobođeno je Gacko a 5. septembra Kula Fazlagića. Vidi operacijski dnevnik Staba 29. NOU divizije, list 112—115 (Arhiv VII, reg. br. 7/8, k. 1143 A).

¹³ Vidi dok. br. 101.

XII U. korpusa, VI divizije i Primorske u. grupe, transportuju za Italiju sa aerodroma u Dabru.¹⁴

Predloge za odlikovanje dostavićemo Vam čim ih budemo sredili.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
potpukovnik
Vojo Kovačević

Pomoćnik načelnika
m a j o r
Drago Đukanović

Komandant,
general-major,
Vlado Šegrt

BR. 113

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 38. DIVIZIJE OD 30. AVGUSTA 1944.
ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O BORBI NA PROSTORU VIS—
KAKANJ—OSMACI I O PREDUZETIM MJERAMA ZA
PROTIVNAPAD¹**

ŠTAB XXXVIII NOU DIVIZIJE

Broj: sl.

30. VIII. 1944. u 18,30 časova

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

Položaj

1) Neprijatelj, u sastavu SS (oko 1 kompanija), zatim zeleni kadar i četnici, u ukupnoj jačini do 600, uspio je da ovlada linijom Vis—Kakanj—Osmaci—Šarci.²

¹⁴ Pošto je početkom septembra oslobođeno Gacko, odustalo se od namjere da se formira aerodrom u Dabarskom polju, te je evakuacija ranjenika vršena sa aerodroma kod Gacka. Vidi naređenje Štaba 29. NOU divizije od 25. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 47/4, k. 1144I).

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 8/3, k. 408.

² U dnevnom izvještaju Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 2. septembra 1944. piše da je 30. avgusta jedna borbena grupa otišla na područje Srebrenica — Milići, a druga prema Osmacima radi uspostavljanja zaprečne linije prema sjeveru (Arhiv VII, reg. br. 1/1, k. 42).

17 brigada poslije oštih borbi postavila se na liniju: Rakino Brdo—Sajtovići—Pantelići. Večeras u 20 časova sa ove linije izvršice odlučan kontranapad na neprijatelja sa zadatkom da istoga protjera i ponovo ovlada Sprečom, zatvarajući pravac od Tuzle. U isto vrijeme 18 brigada, koja se sada nalazi na liniji: Malo Borogovo—Kominjača—Bijela Zemlja—Jevik, izvršice detaljno čišćenje Papraće od četnika, a zatim preko Matkovca—Rudnika—Kosovače produžice sa napadom u pravcu Capardi, sa zadatkom da potpuno rastjera četničke bande, zago-spodari papračkom prostorijom i zatvori pravac od Zvornika.³

2) Paprački četnici u jučerašnjoj borbi protiv naše 18 brigade pretrpili su osjetne gubitke i danas nisu bili u stanju da produže sa napadima, iako je prirodno bilo da sadejstvuju sa onim neprijateljskim snagama koje su napadale od ceste.

3) Prema izvještaju 17 brigade nanijeti su takođe osjetni gubici onoj neprijateljskoj koloni koja je pokušala da nastupi od Visa—Jelova Brda u pravcu Rakina Brda. Ta kolona u prvi mah formalno je bila rasturena našom bacačkom vatrom i u neredu se povukla, pa se prikupila kod Visa. Izgleda da je to bio zeleni kadar i četnici iz Jeginovog Luga, sa nešto malo SS.

O svim promjenama izveštavaćemo Vas.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Komandant
potpukovnik.
Mil. Zekić

³ Prema izvještaju Štaba 17. majevičke brigade od 15. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/1. k. 1259), neprijateljske snage su se povukle prije protivnapada, tako da su Osmaci zauzeti bez borbe.

NAREĐENJE ŠTABA 39. NOU DIVIZIJE OD 30. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA RUŠENJE KOMUNIKACIJA I NAPAD NA NEPRIJATELJSKE GARNIZONE U DOLINI VRBASA I VRBANJE¹

ŠTAB
XXXIX DIVIZIJE V KORPUSA
NOV JUGOSLAVIJE
Pov. br. 222
Dana 30. VIII. 44.

ŠTABU: XIII. XV. XVI KNOU BRIGADE,
ZMIJANJSKOM, MRKONJIČKOM I
BANJALUČKOM NOP ODREDU

Ovih dana održana su u Italiji važna vojna savetovanja savezničkih komandanata na kojima je bila zastupljena i naša vojska u licu Vrhovnog komandanta Maršala Tita.² Kao posledica tih savetovanja, formiran je vazduhoplovni korpus za taktičko bombardovanje neprijateljskih uporišta i komunikacionih objekata Balkana. Zadatak ovoga vazduhoplovnoga korpusa, u vezi njegovih operacija u našoj zemlji, jeste ostvarivanje taktičkog jedinstva sa našim snagama u borbi protiv okupatora. U sklopu opštih ciljeva ovoga korpusa, predviđena su masovna bombardovanja svih neprijateljskih uporišta i komunikacija u našoj zemlji u vremenu od 1 do 7 septembra ove god.³ O našim snagama zavisi koliko i u kojoj mjeri će biti ostvareno taktičko jedinstvo

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 33 1. k. 1265.

² Početkom jula 1944. saveznička komanda u Italiji, želeći da uspostavi tješnji kontakt sa Vrhovnim štabom NOV i POJ, pozvala je maršala Tita da posjeti Italiju. Vrhovni komandant NOV i POJ prihvatio je ovaj poziv i 6. avgusta se u Kazerti sastao sa savezničkim komandantom Sredozemlja feldmaršalom Vilsonom. Na sastanku dvaju savezničkih komandanata riješena su mnoga važna pitanja, među kojima i formiranje dviju lovačkih eskadrila NOVJ (vidi tom X. knj. 1. dok. br. 40, 42, 177 i 189). Potom je, 7. avgusta, maršal Tito obišao front savezničkih armija u Italiji i kod Bolsenskog jezera se sastao s komandantom savezničkih kopnenih snaga u Italiji generalom Aleksanderom, a 12. avgusta se u Napulju sastao s predsjednikom vlade Velike Britanije Vinstonom Čerčilom. Opširnije o sastanku, kao i o pitanjima koja su tada rješavana, vidi „Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941 — 1945“, knj. 2, str. 338—342, drugo izdanje, Vojnoistorijski institut, Beograd 1965.

³ Vidi dok. br. 77 u ovoj knjizi. O tome vidi i dnevne izvještaje Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH iz septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1/1—30 1, k. 42).

naše vojske i Balkanske zračne flote. Na nama je da ostvarimo puno sadejstvo naših jedinica sa savezničkim zračnim snagama, i da dejstvo zračnih napadaja što bolje iskoristimo za postignuće naših vojnih ciljeva.

U vezi gore izloženog,

N A R E Đ U J E S E:

1.— Da sve jedinice ove divizije budu spremne da u vremenu od 1 do 7 o.m.j. svaka na svome sektoru preduzme ofanzivne akcije napada na važne neprijateljske komunikacije i po mogućnosti upada u najbliže gradove, koristeći paniku i metež koji će izazvati vazdušno bombardovanje, vodeći računa o tome da naše snage ne bi došle pod dejstvo avijacije, tj. da ne bi bile bombardovane.

2.— Sve akcije koje su povezane i koje se izvode u sadejstvu sa savezničkom avijacijom izvoditi po noći, osim u slučajevima kad postoje svi povoljni uslovi da se zadatak izvrši i po danu. Kretanje kolonama za vrijeme dana treba izbjegavati, a naročito izbjegavati dnevno kretanje po važnim komunikacijama koje će biti avijacijom kontrolisane. U slučaju pojave savezničke avijacije, kolone treba prikrivati kako ne bi došlo do zabune, da naše kolone budu napadane.

3.— U vremenu od 1 do 7 ov. m.j. sve jedinice ove divizije moraju biti skoncentrisane u blizini neprijateljskih garnizona i komunikacija i to na najpovoljnijim položajima odakle će moći izvršiti upade u bombardovane gradove predviđene sadašnjim njihovim rasporedom. Skoncentrisanost jedinica za ovo vrijeme daće mogućnost štabovima brigada da pravilno i do maksimuma iskoriste snagu svojih jedinica, a štabu divizije mogućnost da za slučaj potrebe sve svoje snage ima što prije na okupu za izvršenje većih i krupnijih zadataka.

4.— Imajući u vidu da će ovo bombardovanje dati novog poleta našim borcima, a kod masa još više učvrstiti vjeru u snagu naše vojske i njenu povezanost sa saveznicima, sve jedinice na svojim sektorima uložiće maksimum napora za razbijanje četničkih formacija, koristeći demoralizaciju koja neminovno mora nastati u njihovim redovima. Kao prirodna posledica takvog stanja u redovima četnika, a i u redovima masa koje su uz njih vezane, pojavice se veći priliv ljudstva u naše jedinice, koje se mora pravilno prihvatiti i u naše redove uvrstiti. Pravilnim tumačenjem događaja ovaj proces treba pojačati i iskoristiti za brojčano povećavanje naših jedinica.

Prema sadašnjem rasporedu naših jedinica, a na osnovu opštih zadataka ove divizije, naređujemo: a) Štab XIII KNOU bri-

gade sa svojim snagama razviće ofanzivne akcije na komunikacijama Banja Luka, Jajce—Mrkonjić i Jajce—Donji Vakuf, s tim što će na komunikaciji Jajce—Donji Vakuf sa manjim svojim djelovima i na najpovoljnijim tačkama postavljati zasjede radi sprečavanja neprijateljskog saobraćaja i tučenja neprijatelja u slučaju njegovog povlačenja. Sve pomenute komunikacije minirati a na podesnim mjestima prekopati i onesposobiti za motorizaciju. Nakon bombardovanja grada, a u najpovoljnijem momentu upasti i zaposjesti i sam grad Jajce.⁴

b) Štab XV KNOU brigade skoncentrisaće svoje jedinice na prostoriji Han-Kola, razbiti četničke jedinice na tom sektoru, zaposjesti povoljne položaje za upad u Gornji Šeher, koristeći metež i zabunu u slučaju eventualnog bombardovanja Banja Luke. Po mogućnosti povezati se i sadejstvovati sa snagama XVI KNOU brigade⁵ u koliko bi one vršile upad u grad sa desne obale rijeke Vrbasa.

Minirati i na podesnim mjestima prekopati, odnosno zarušiti cestu Banja Luka—Sitnica.

Uspostaviti i održavati vezu sa snagama XVI brigade na prostoru Rekavica i Krupa na Vrbasu.

Staviti pod svoju komandu snage Zmijanjskog NOP odreda za izvršenje istih zadataka.⁶

v) Snage XVI KNOU brigade skoncentrisanim snagama razbiti četničke grupacije na prostoriji Kotor Varoš—Čelinac, Lipovac. Krupa na Vrbasu.⁷

Na prostoru Krupe na Vrbasu uspostaviti i održavati čvrstu vezu sa snagama XV KNOU brigade i Zmijanjskog NOP odreda radi zajedničkog ispomaganja i koordiniranja u akcijama.

Minirati i onesposobiti komunikaciju Banja Luka—Čelinac—Kotor Varoš.

Po mogućnosti u najpovoljnijem momentu upasti u Kotor Varoš, odnosno Banja Luku sa desne strane rijeke Vrbasa.

Staviti pod svoju komandu Banjalučki NOP odred za izvršenje istih zadataka.⁸

⁴ i ⁶ Opširnije o rasporedu i dejstvu pomenutih brigada na tim komunikacijama i uporištima vidi izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 13. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 35/2, k. 1265).

⁵ Riječi „sa snagama XVI KNOU brigade“ dopisane su mastilom, latinicom.

⁷ O prebacivanju 16. brigade na taj prostor vidi izvještaj njenog štaba od 31. avgusta 1944. Štabu 39. NOU divizije (Arhiv VII, reg. br. 27/2, k. 1265).

⁸ O tome odredu vidi izvještaj njegovog štaba od 7. septembra 1944. i izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 13. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 30/2 i 35/2, k. 1265).

g) Snage Mrkonjičko-Pljevskog NOP odreda pojačaće svoju djelatnost u cilju razbijanja četnika na svom sektoru i pravilnim objašnjavanjem narodu suzbijati njihov uticaj na mase. Koristeći povoljno dejstvo savezničke avijacije, pojačati rad na mobilizaciji novog ljudstva na prostorijski na kojoj djeluje.

Za što uspješnije izvršenje gornjih zadataka, sve jedinice moraju biti pripremljene za brze pokrete i prebacivanje po ukazanoj potrebi.

Sa ovom naredbom moraju biti dobro upoznati svi rukovodioci i borci, kako bi se ona mogla što bolje i pravilnije u djelo sprovesti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik,

Vojo Stupar

(M. P.)

Komandant, pukovnik,

Voja Todorović

DOSTAVLJENO: XIII, XV, XVI KNOU
BRIGADI, ZMIJANJ-
SKOM, MRKONJIČKOM
I BANJALUČKOM NOP
ODREDU

**IZVJEŠTAJ ŠTABA 18. SREDNJOBOSANSKE BRIGADE OD
30. AVGUSTA 1944. ŠTABU SREDNJOBOSANSKE NO DIVI-
ZIJE O DEJSTVIMA U SJEVERNOM DIJELU SREDNJE
BOSNE U AVGUSTU¹**

ŠTAB
XVIII SBNO BRIGADE
Op. Str. Pov. Br.
30 VIII 1944 god.

Predmet: Mjesečni operaciski
izvještaj za mjesec
august 1944 god.

ŠTABU DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE²

Položaj

Dostavlja Vam se mjesečni operaciski izvještaj na našem sektoru, za vremenski period od 1 VIII do 28 VIII 1944 god.

1 VIII 1944 god. Snage našeg I bataljona izvršile su pokret preko Čavke, Vijačana, Ljubića za Vučijak sa zadatkom razbijanja četnika na toj liniji. Istoga dana III bataljon kontrolisao je položaje na Gualju.

2 VIII 1944 god. Snage I bataljona su na položaju Vučijak. Kremna sa zadatkom prikupljanja podataka o neprijatelju koji se nalazio u Prnjavoru, kao i zatvaranje tog pravca neprijatelju. Istog dana je tukla neprijateljska artiljerija naše položaje, ali nam nije nanijela gubitaka, te smo u toku istoga dana zarobili jednog neprijateljskog vojnika iz čerkeske divizije.³ III bataljon istoga dana dobio je pokret za Kulaše i Popoviće, gdje je isti teren kontrolisao.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/5, k. 1421.

² Odnosi se na Srednjobosansku NO diviziju (vidi knj. 27, dok. br. 124).

³ Riječ je o pripadniku 1. kozačke konjičke divizije. Dijelovi ove divizije su krajem jula 1944. dejstvovali od Banje Luke ka Prnjavoru (vidi knj. 27, dok. br. 179).

3 VIII 1944 god. I bataljon ostao je na svojim položajima koje je prije držao. III bataljon izvršio je pokret za Mačino Brdo, kontrolisali cestu prema Klačnicama, staru cestu prema Derventi kao i pravac prema Vel. Ilovi i Carevoj Gori, te je istog dana uslijedio pokret za Glogovac.

4 VIII 1944 god. Snage I bataljona izvršile su pokret na liniji Drijen, Pojezna, u pokretu naišli su na otpor četnika u Drijenu, te poslije kratke borbe četnici su pobjegli u pravcu Lupljanice, ostavivši za sobom jednog mrtvog, 1000 kom. jug. metaka i 30 šaržera municije za strojnicu. III bataljon imao je zadatak kontrolisanje položaja u Glogovcu, pravac prema Derventi.

5 VIII 1944 god. I bataljon je toga dana vršio kontrolu u pravcu prema Krnjinu. III bataljon je kontrolisao položaje Glogovac pravac prema Derventi, dok je IV bataljon⁴ toga dana bio formiran na Glogovcu, i bavio se u formiranju četa i postavljanju komandnog kadra.

6 VIII 1944 god. I bataljon je ostao na istim položajima. III bataljon je vršio čišćenje četničkih bandi na liniji Detlak. IV bataljon je sve do 10 VIII ostao na sređivanju četa i postavljanju komandnog kadra u Glogovcu.

7 VIII 1944 god. I bataljon je ostao na istim položajima, sa zadatkom razbijanja četnika na tim linijama. III bataljon je ispraćao XI Diviziju do gl. [avne] ceste Derventa—Doboj.⁵

8 VIII 1944 god. I bataljon se zadržao na istim položajima, sem prve čete koja je toga dana išla na teren Vijačanske opštine sa zadatkom prikupljanja dezertera.⁶ III bataljon kontrolisao teren u

⁴ Prema kazivanju tadašnjeg komandanta brigade Dragutina Čurguza tada je formiran 2. bataljon, a 4. bataljon je formiran sredinom avgusta 1944. godine.

⁵ Riječ je o odlasku te divizije u istočnu Bosnu. Opširnije o tome vidi dok. br. 29.

⁶ Ne radi se o deztererima, već o borcima iz pomenutih sela, koji su, odlazeći na odsustvo, ostajali duže nego što je odobreno radi obavljanja žetve i drugih poljskih radova u jeku sezone. No bilo je i takvih pojedinaca koji su, radi sjetve, samovoljno odlazili kućama, ali su se po obavljenom poslu ponovo vraćali u svoje jedinice.

Glogovcu, skupljali dezertere i vršili mobilisanje sposobnog ljudstva za vojsku.

- 9 VIII 1944 god. I bataljon izvršio je pokret u pravcu Glogovca, gdje je održana smotra brigade. III bataljon vršio je toga dana prikupljanje dezertera i mobilizaciju sposobnog ljudstva za vojsku.
- 10 VIII 1944 god. I bataljon sa svojim snagama krenuo je u pravcu Cerana, gdje i zauzeo položaje. III bataljon dobio pokret u pravcu Kunove i Srđevića sa zadatkom razbijanja četnika na toj liniji. IV bataljon izvršio je pokret za Stanare i Dragolovce.
- 11 VIII 1944 god. I bataljon izvršio je pokret u 20 časova u pravcu Leskove Vode, Gojakovac, sa zadatkom razbijanja četničkih bandi na toj liniji. III bataljon vršio je toga dana kontrolu na terenu Kunova, Rakovac, te vršili mobilizaciju i sakupljanje dezertera na tom terenu. IV bataljon imao je borbu toga dana u Dragolovcima, s četničkim bandama koje su koncentrisano napali u jačini od 400—450. Borba je primljena i trajala je 5 časova, nakon čega su četničke bande protjerane u Gojakovac, ostavivši za sobom 2 mrtva, 3 ranjena, zaplijenjena je jedna puška.⁷ Naši gubici 1 teže ranjen.
- 12 VIII 1944 god. I bataljon se nalazi na položaju u Stanarima sa zadatkom kontrolisanja tog terena. III bataljon toga dana je vršio kontrolu u Srđevićima i Čukalama sa zadatkom vršenja mobilizacije ljudstva i prikupljanja dezertera. IV bataljon izvršio je pokret u pravcu Gojakovca, sa zadatkom razbijanja četničkih bandi na tom sektoru, prilikom pokreta bataljon nije naišao na četnike.
- 13 VIII 1944 god. I bataljon je ostao na svojim starim položajima. III bataljon kontrolisao je toga dana teren Srđevići—Čukale, vršio mobilizaciju i sakupljanje dezertera. IV bataljon toga dana izvršio je pokret Kulaši, Popovići.
- 14 VIII 1944 god. I bataljon toga dana krenuo je za Pojeznu, i u pokretu uhvatio jednog četnika, koji je

^{7, 10 i 12} Odnosi se na četnike Srednjobosanskog četničkog korpusa.

ubijen. Kod njega su pronađene 2 puške. III bataljon je izvršio pokret za Novi Martinac sa jednom četom u Milosavcima, drugom u Kriškovcima i trećom u Nov. Martincu, sa zadatkom kontrolisanja tog terena. hvatanje dezertera i mobilizacija ljudstva sposobnog za vojsku. IV bataljon je zadržao svoj stari položaj vršeći kontrolu na tom sektoru.

15 VIII 1944 god. I bataljon je toga dana bio na Pojezni sa zadatkom zatvaranja pravca prema Sočanici i Lupljanici. II bataljon nalazio se u Jadovici i osiguravani su pravci Tromeda⁸—Smrtići. Toga dana 2 čete toga bataljona kretale su se u pravcu Smrtići, Stojičićko brdo, kota 236 i 157, gdje su naišli na otpor četnika. U toj borbi ubijeno je 3 četnika, zarobili tri puške sa fišeklijama i municijom, nastavljenom borbom ubijena su još tri četnika te smo se i sami lično uvjerali kada smo ih vidjeli na bojištu, poslije završene borbe. Dok je konstatacijom pom. informativnog oficira brigade druga Drage⁹ da je u toj borbi ubijeno 9 a ranjeno 23 četnika. III bataljon je zadržao svoje prijašnje položaje sve do 25 VIII o. mj. sa zadatkom vršenja mobilizacije i sakupljanja dezertera na tom terenu. IV bataljon isto je zadržao svoje položaje sa zadatkom razbijanja četničkih bandi na tom terenu.

16 VIII 1944 god. I bataljon se nalazi na istim položajima sa istim zadatkom. II bataljon je također ostao na svojim prvašnjim položajima, sa zadatkom razbijanja četničkih bandi na tom terenu. IV bataljon ostao je na svojim starim položajima, kontrolišući teren.

17 VIII 1944 god. I bataljon je izvršio pokret u pravcu Jadovice. II bataljon ostao je na starim položajima kontrolišući pravac Tromeda—Smrtići, te iskorišćujući slobodno vreme u vojnoj prednaobrazbi novomobilisanih drugova. Istoga dana je izvršen pokret u pravcu Pasja Pravda preko Motajice. IV bataljon je zadržao svoje stare položaje, sa istim zadatkom.

⁸ i ¹¹ To mjesto na karti 1 : 100.000 nije nađeno.

⁹ Dujmić

- 18 VIII 1944 god. I bataljon sa Jadovice preko Motajice krenuo je prema Srbcu sa zadatkom čišćenja tog terena od četničkih bandi. II bataljon istog dana stigao je u Novu Ves gdje je izvršena djelomična mobilizacija, te je istog dana krenuo pravac Srbcu gdje je uhvatio vezu sa I bataljonom, osiguravši pravac Sitneši, obalu Save i Vrbasa.
- 19 VIII 1944 god. I bataljon nalazi se u Nožičkom sa zadatkom razbijanja četničkih bandi. II bataljon je zadržao svoje stare položaje sa istim zadatkom. Izvršio pokret za Devetine gdje je imao borbu sa četnicima, te nakon 7 časova borbe neprijatelj je bio razbijen i protjeran, gubici neprijatelja: 30 mrtvih i ranjenih, naši gubici 2 teže i 2 lakše ranjena i 1 zarobljen.¹⁰
- 20 VIII 1944 god. I bataljon ostao je na istim svojim položajima sa istim zadatkom. II bataljon je zadržao svoje položaje sa zadatkom razbijanja četnika na tom sektoru. IV bataljon toga dana imao je borbu na Devetinama sa četničkim bandama, koja je trajala 4 časa, kada je neprijatelj bio razbijen i protjeran prema Tabli¹¹ izgubivši u borbi 1 mrtvog i 5 ranjenih, dok je naš samo jedan teže ranjen.
- 21 VIII 1944 god. I bataljon se nalazi na istim položajima sa istim zadatkom. II bataljon također je zadržao svoje položaje vršeći svoj prijašnji zadatak. IV bataljon je zadržao svoje položaje na Devetinama vršeći kontrolu na tom sektoru.
- 22 VIII 1944 god. I bataljon je izvršio pokret u pravcu Milosavci—Dragovići gdje je i zadržao položaje do 23 VIII o. m.j. sa zadatkom razbijanje četnika na toj liniji. II bataljon prebacio je jedan vod u Davor i iz sela Šipovca pretjerao 13 konja. II i III četa prebacila se preko Vrbasa da razbije neku četničku bandu. Isti dan je izvršen pokret u pravcu Nožičko.
- 23 VIII 1944 god. I bataljon izvršio je pokret u pravcu Crnog Vrha. Jošavke sa zadatkom razbijanja četnika na toj liniji, te u pokretu naišli na četnike koje su nakon kratke borbe protjerali u pravcu Skatavice, te je tom prilikom ubijen jedan

četnik. II bataljon zadržao je svoj stari položaj vršeći mobilizaciju i hvatanje dezertera. Istog dana izvršen je pokret prema St. Martincu. Dragovići, Devetina na Kremenjak sa zadatkom razbijanja četnika na toj liniji. IV bataljon izvršio je pokret za Divan prema Jošavci sa zadatkom razbijanja četnika koji se tamo nalaze.

- 24 VIII 1944 god. I bataljon se smjestio u Devetini i Boškovićima sa zadatkom zatvaranja pravca prema Klačnicama te je na tom položaju ostao do 28. o.mj. sa zadatkom mobilizacije te je neprijatelj tukao sa topovima na njihove položaje. II bataljon je zadržao svoj stari položaj sa istim zadatkom. IV bataljon imao je u Kamenici borbu sa četnicima, te nakon 3 časa borbe gubici neprijatelja nisu nam poznati.¹² Naši gubici 1 mrtav i dva teže ranjena.
- 25 VIII 1944 god. I i II bataljon zadržali su stare položaje. IV bataljon nalazi se toga dana u Nožičkom na odmoru.
- 26 VIII 1944 god. III bataljon izvršio pokret u Rakovac, sa zadatkom razbijanja četničkih bandi. IV bataljon od 26—29 nalazi se u Nožičkom sa zadatkom proganjanja četničkih bandi.
- 27 VIII 1944 god. III bataljon sa dvije čete kontrolisao teren Rakovca i Kunove, sa zadatkom kupljenje dezertera i mobilizacije.

OVA BRIGADA U TOKU MJESECA AUGUSTA IMALA JE:

1. Gubici:	Neprijatelja	17 mrtvih 34 ranjena 1 zarobljen
2. Gubici:	Vlastiti	30 mrtvih i ranjenih 2 teže i 2 lakše ranjena 1 zarobljen
3. Zarobljeno:		3 puške i nešto municije
4. Uništeno:		ništa

Bataljoni kreću u akciju, na četničke grupe na liniji Jošavka, Divan, Jošavka. Slatina.

5. Z a k l j u č c i : U posljednjoj akciji radi zakašnjavanja bataljona na određene im položaje, akcija nije u potpunosti uspela. Kroz tu akciju moglo se konstatovati da štabovi bataljona nisu se u potpunosti osećali odgovorni te radi toga sama akcija je bila bezplodna. Stanje u brigadi znatno se poboljšalo u periodu posljednjih mjesec dana. Jedinice su u glavnom popunjene komandnim kadrom, te se svaki bataljon ponaosob dosta dobro učvrstio.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pom. politkomesara:
Đuro¹³

Komandant — kapetan:
(sl. otsutan)

BR. 116

IZVJEŠTAJ ŠTABA KOZARSKOG NOP ODREDA OD 30. AVGUSTA 1944. ŠTABU KOZARSKE GRUPE ODREDA O DEJSTVU NA PROSTORU BOSANSKI NOVI—BOSANSKA DUBICA U AVGUSTU¹

ŠTAB
KOZARSKOG N. O. P. ODREDA
Pov. br. 146/44
30/VIII 1944 g.

Predmet: mjesečni operacijski izvještaj dostavlja

ŠTABU KOZARSKE GRUPE ODREDA

Položaj

Jedinice ovog odreda u vremenu od 31. VII. 44 g. do 30. VIII. 44 godine imale su sledeći dodir sa neprijateljem:

1. VIII. 44 god. Snage ovog odreda drže položaj prema uporištima Bosanska Dubica. Bačin. Bosanska Kostaonica. Neprijatelj nije pravio ispade te se

¹³ Đuro Đurica

¹ Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 23/4, k. 1625.

naše snage odmaraju, rade pješadijski egzer-
cir, i uče sokolske vježbe.²—

2. VIII. 44 god. Jedan dio snaga ovog odreda drži položaj prema istim uporištima, dok su sve ostale snage prisustvovala okružnom zboru u Kozari. Neprijatelj nije pravio nikakvih ispada.—
3. VIII. 44 god. Snage koje su se nalazile na okružnom zboru povratile su se na svoje položaje, na kojima nema ništa novo.—
4. VIII. 44 god. Jedan dio snaga ovog odreda drži položaje, a drugi dio daje osiguranje vršaćim mašinama i vršiocima. Neprijatelj nije pravio ispada.
5. VIII. 44 god. Snage ovog odreda kontrolišu gore pomenuti teren i vrše zaštitu žetve i vršidbe. Nema nekih promjena.—
6. VIII. 44 god. Snage ovog odreda drže iste položaje. Neprijatelj nije pravio nekih ispada. Naše snage vrše osiguranje vršidbe i žetve. Jedna deseti-
na I bataljona prešla preko Une u Hrv. Slabi-
nju i upalila oko 80 metara pšenice koju je ne-
prijatelj namijenio sebi. Na ostalim sektorima
nema ništa novo.—
7. VIII. 44 god. Snage ovog odreda drže iste položaje. Diver-
zantska četa ovog odreda digla je u zrak jed-
na kola sa ustašama na cesti H. Dubica—H.
Kostajnica. Gubitci neprijatelja nisu poznati.
Od strane neprijatelja nije bilo nekih ispa-
da.—
8. VIII. 44 god. Snage drže isti položaj, pare odjelo, daju za-
štitu vršalicama. Jedna grupa boraca I bata-
ljona na cesti H. Dubica—H. Kostajnica digla
u zrak sa jednom minom jedna kola sa usta-
šama. Gubitci neprijatelja nisu poznati. Naša
diverzantska četa uz pomoć diverzantske čete
Liječanskog odreda, noću između 7. i 8. na
pruzi Dobrljan—Strižanski most, digli su u
zrak 192 metra želj. pruge, sasjekli 22 bande-
re i skinuli 1500 m. telefonske linije.— Na
ostalim sektorima nema promjena³.—

² Riječ je o gimnastičkim vježbama.

³ Vidi dok. br. 147.

9. VIII. 44 god. Snage ovog odreda drže iste položaje. Naša diverzantska četa na pruži između Dobrljina i Volinjskog mosta digla je u zrak 120 metara želj. pruge. Kod Prijedora su uhvaćena 4 neprijateljska konja. U bataljonu se proučava vojni potsetnik. Na ostalim sektorima nema ništa novo.—
10. VIII. 44 god. Drže se isti položaji. Neprijatelj nije pravio ispada. U bataljonu se radi nastava gađanja.
11. VIII. 44 god. Naše snage drže iste položaje. 1-va četa odredska kod Martina ubila dva neprijateljska vojnika. Na ostalim sektorima nema promjena.—
12. VIII. 44 g. Naše snage drže iste položaje. Jedan vod 1-ve odredske čete u Svodnoj ubio 2 ustaše i nekoliko ranio. Nije imao sam gubitaka. Na ostalim sektorima nema promjena.—
13. VIII. 44 g. Snage ovog odreda drže iste položaje. Neprijatelj nije pravio nekih ispada. 1-va odredska četa imala pokret iz Pobrđana u Kalendere. Na položajima nema promjena.—
14. VIII. 44 g. Snage ovog odreda nalaze se na istim položajima. Neprijatelj nije pravio nekih ispada.
15. VIII. 44 g. Naše snage na istim položajima. Po danu nije bilo nekih promjena. Noću između 14 i 15. ov. mj. snage našeg I bataljona izvršile su uspješan napad na ustaško uporište Bačin i isto likvidirale. Tom prilikom ubijeno je 20 ustaša, veći broj ranjeno, upaljeno i izgorelo... oko 3 vagona pšenice, 10 vagona sijena i slame upaljeno. — Zarobljeno je tri karabina, 5 par cipela, jedne čizme, 6 šinjela, i nešto ostale vojničke spremne. — Zaplijenjeno je 40 goveda i 6 konja.⁴ Diverzantska četa između Blagaja i B. Novog razorila je 216 metara želj. pruge i presekla telefonsku liniju na nekoliko mjesta.—
16. VIII. 44 g. Naše snage drže iste položaje. Neprijatelj ispao iz B. Kostajnice sa jednim tenkom i nešto vojske. Opljačkali su od naroda 2 krave i pobjegli dok su naše snage stigle.— Iste noći

⁴ O tome vidi i dok. br. 149.

- je minirana cesta pri samoj Kostajnici.— Na ostalim sektorima nema ništa novo.—
17. VIII. 44 g. Naše snage drže iste položaje. 1-va odredska četa držala je zasjedu kod Kostajnice.— Neprijatelj nije ispadao, nego je izlazio na Bare kod same Kostajnice. Naša 1-va odredska četa ih je sterala u samu Kostajnicu i zarobila 8 komada goveda.—
18. VIII. 44 g. Naše snage drže iste položaje. Vrši se uglavnom zaštita žetve i vršidbe.
19. VIII. 44 g. Drže se isti položaji. Jedna desetina I bataljona sa desetarom Romelom Talijanom spustila se na Unu i ubila dvojicu ustaša i 5 ranila. Na ostalim sektorima nema ništa novo.—
20. VIII. 44 g. Drže se isti položaji. Nema promjena.
21. VIII. 44 g. Drže se isti položaji. Nema promjena. — Neprijatelj ne pravi ispada.—
22. VIII. 44 g. Odred drži iste položaje i kontroliše teren. Neprijatelj ne pravi nekih ispada. Jedan vod iz I bataljona krenuo da natrga telefonskog kabla na pruži. Tu akciju su izvršili. — Neprijatelj ne ispada.
23. VIII. 44 g. Na terenu koga kontrolišu naše snage nema nekih naročitih promjena.— 1-va odredska četa sukobila se sa neprijateljem u Taviji kod Kostajnice i ubila dva neprijateljska vojnika.—
24. VIII. 44 g. Naše snage drže iste položaje. Nema nekih promjena. Jedna patrola I bataljona ubila jednog ustašu na Uni.—
25. VIII. 44 g. Na terenu koga kontroliše naš odred nema ništa novo. Iz B. Novog prešlo na našu stranu 9 hrvatskih oficira.—
26. VIII. 44 g. Na našem terenu nema ništa novo. Iz B. Kostajnice izašlo je 12 „Čerkeza“ i predali se našoj 1-voj odredskoj četi. Sa sobom donijeli 1 p. mitr., 1 šmajser, 1 pištolj parabelum, 10 karabina i nešto ostale ratne spremne.—
27. VIII. 44 g. Naše snage kontrolišu isti teren na kome nema naročitih promjena. U ranu zoru naš od-

red se koncentriše kod Pajića Lokve za napad na vlak. Istog dana oko 1 sat izvršen je napad na jedan njemački transport na pruzi između Dobrljina i Volinjskog mosta, koji je kretao u pravcu Banja Luke. Dignuta su u zrak 2 vagona sa vojskom i materijalom, a nekoliko vagona je prevrnuo i izbačeno iz šina.— Neprijatelj je imao najmanje oko 35 mrtvih i veći broj ranjenih, dok smo mi imali 1 mrtvog druga i 10 uglavnom lakše ranjenih drugova. Voz se nije mogao zauzeti pošto je bio natovaren sa tenkovima, koji su odmah stupili u borbu. Zarobljen je jedan mali bacač i još nešto vojne sprema⁵.—

28. VIII. 44 g. Naše snage drže iste položaje na kojima nema nekih promjena.— Naša diverzantska četa uz pomoć 1-ve odredske čete srušili su most Bože Đurića na pruzi između Dobrljina i Volinjskog mosta koji je dugačak bio 9 metara⁶.— Na ostalim sektorima nema promjena.—
29. VIII. 44 g. Naše snage drže iste položaje na kojima nema promjena. Diverzantska četa uz pomoć 1-ve odredske čete srušila betonski most na pruzi između Dobrljina i Strižanskog mosta. Saobraćaj obustavljen preko 24 sata na istoj pruzi.—
30. VIII. 44 g. Naše snage drže iste položaje i kontrolišu teren prema B. Dubici, Kostajnici i B. Novom.— Neprijatelj ne pravi nekih ispada.—

Jedinice ovog odreda imale su u proteklo vrijeme sledeće:

- 1.— Gubitci:**
- a.— Vlastitih: 1 mrtav i 15 lakše ranjenih.
- b.— Neprijatelj: 27 ustaša mrtvih, više od 10 ranjenih ustaša, preko 35 Nijemaca mrtvih i veći broj ranjenih, našim snagama predalo se je 9 hrvatskih oficira, koji su izašli iz B.

⁵ Vidi dok. br. 157.

⁶ Vidi dok. br. 159.

Novog i 12 „Čerkeza“, koji su izašli iz B. Kostajnice sa svojom ratnom spremom.— Zarobljena su i 3 karabina.—

- 2.— Plijen:** Zarobljeno je: 10 konja, 48 goveda, 1 čizme, 5 pari cipela, 600 puščanih metaka, nekoliko bluza i šinjela, 1 mali bacač, i nešto ostale sitnije ratne sprema.—
- 3.— Uništeno:** Spaljeno je pšenice 3 vagona, plus 80 metara u Slabinji što je spaljeno, spaljeno je 200 kuća i ostalih zgrada, 10 vagona sijena i slame, uništena 2 kola sa ustašama, dignuta u zrak 2 mosta na želj. pruzi, potrgano 528 metara želj. pruge, oko 2000 metara telefonske linije, i uništena dva želj. vagona sa Njemcima i materijalom i više vagona oštećeno.—
- 4.— Raspored jedinica:** Snage ovog odreda na današnji dan raspoređene su prema B. Dubici, Bačinu, B. Kostajnici, a diverzantska četa je na sektoru Kostajnica—B. Novi—Blagaj i pruga do Prijedora, kojima je sada u zadatku da potpuno obustave saobraćaj na pruzi Kostajnica—Prijedor i da podmeću mine na cestu, kako bi omeli i cestovni saobraćaj.—

Disciplina boraca ovog odreda je uglavnom dobra, iako bi mogla biti i bolja. Nema nekih naročitih ispada, izuzev sitnije ispade koje uglavnom prave novomobilisani drugovi koji još nisu stigli da se upoznaju sa partizanskom disciplinom i životom. Ovo se nastoji odmah otkloniti od istih.— Nastoji se da se u najkraćem roku zavede najstrožija disciplina koja odgovara našoj vojsci i narodno-oslobodilačkoj borbi.—

Vojnički rad: u ovom odredu je dosta dobar, ali može biti i bolji, zato se nastoji od svih rukovodilaca da se ljudstvo usposobi i podigne na veći vojnički i borbeni nivo.— Koliko se moglo vidjeti od prošlog mjeseca da se rad pokrenuo napred i videlo se da sami borci imaju volju za rad i za više vojničkog znanja, kao što se vidi da je i njihov polet veći za akcije.

Ovo se je moglo vidjeti u akciji na ustaško krvavo uporište Bačin, gde su svi borci jurišali na bunkere, a svi puškomitraljesci su ušli stojeći i kosili iz svojih puškomitraljeza

po ustašama, bez da su uzimali ikakav zaklon. Isto se je moglo vidjeti i na vozu iz koga je kosio tenk i protivavionski mitraljezi sa „flakova“, da su borci nezadrživo jurišali.

Samo kod pojedinih rukovodilaca se osjeća još nedovoljna samoinicijativa i neodlučnost, ali se nastoji da se i to sa pravilnim radom i ukazivanjem otkloni. Uvjereni smo da će se stanje u potpunosti popraviti, jer se isto nastoji svim silama od strane ovoga štaba.—

Ekonomsko stanje: za sada je u ovom odredu prilično, dok je ranije bilo mnogo lošije. Jedini nedostatak je u kruhu koji nam šalje Komanda mjesta za B. Novi, jer kruh odnosno žito koje prima komanda od narodne vlasti ne bude očišćeno od gare i raznih sitnih stvari od kojih brašno bude strašno crno i skoro se ne može nikako jesti. Čak prijeti opasnost borcima da se pobole od toga kruha u kojem ima skoro pola zemlje. Upozorili smo Komandu mjesta za Novi nekoliko puta a isto tako i Sreski odbor za Novi i do sada još nisu preduzeli nekih mjera.—

Odjeća i obuća uzevši općenito u ovom odredu je dosta slaba.—

Sanitetsko stanje: može se reći da je dosta dobro.—

Raspoloženje boraca prema pozadini i obratno je vrlo dobro, iz razloga što se vojska prema pozadini ponaša dobro i korektno, ali i pozadina izlazi u susret vojsci u svemu!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar:

(M. P.)

Komandant — kapetan:

NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUŠA OD 31. AVGUSTA 1944. ŠTABU 38. NOU DIVIZIJE ZA FORMIRANJE IZVIDAČKIH ČETA PRI ŠTABOVIMA BRIGADA I ŠTABU DIVIZIJE¹

ŠTAB
III KORPUŠA NOV JUGOSLAVIJE
Broj: sl/44.
31. VIII 44.

ŠTABU XXXVIII NOU DIVIZIJE

Položaj

U duhu naređenja Vrhovnog štaba NOV i POJ, štabovi divizija i brigada formiraće izviđačke čete kao organe izviđanja pri pomenutim štabovima.² Kod nižih jedinica izviđačku ulogu vrše i nadalje izviđačke patrole i izviđačka odeljenja, kojima izdaju zadatke štabovi bataljona, odnosno komande četa. Potreba formiranja izviđačkih četa tim je veća i vrlo nužna, obzirom da u sastavu naših jedinica nema drugih organa za izviđanje.

U toku poslednjih borbi uočeno je, da većina naših štabova nije imala podataka o neprijatelju, što se dešavalo zbog slabo organizovane službe izviđanja i nedovoljno razvijene obaveštajne službe. Neimanjem kontakta sa neprijateljem, iznenađenja dolaze do izražaja, a rukovodeći štabovi u ovakvim situacijama ne mogu donijeti ni pravilne odluke, i jasno, da zbog ovakvih nedostataka naših rukovodstava, neprijatelj uspeva da sa manjim djelovima odsjeca naše jedinice, bolnice, ugrožava same štabove, koji umjesto da rukovode jedinicama uzimaju ulogu borca.

Formiranju izviđačkih četa treba pristupiti odmah kod brigada, dok divizijsku izviđačku četu imati u perspektivi.³ Za formiranje izviđačkih četa držati se slijedećih uputstava:

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 26/1, k. 1258.

² Vidi dok. br. 126.

³ U izvještaju Štaba 3. korpusa NOVJ od 26. oktobra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o tome piše: „Po brigadama formirane su izviđačke čete, koje su u samom početku pokazale dobre rezultate na polju borbenosti, tako da mnoge već služe za primer ostalim jedinicama“ (Arhiv VII, reg. br. 13/3, k. 408). Tačan datum njihovog formiranja redakcija nije mogla da utvrdi. Međutim, u izvještaju Štaba 17. majevičke brigade od 14. oktobra 1944. izviđačka četa se pominje prvi put 12. oktobra, dok se u izvještaju Štaba 38. divizije od 9. decembra 1944. kaže da u 18. i 21. brigadi postoje izviđačke čete, a da je pri Štabu divizije formirana izviđačka četa od 34 borca (Arhiv VII, reg. br. 10/1, k. 1259 i reg. br. 37/3, k. 1258).

Jačina i sastav

Jačina izviđačkih četa iznosi 30 boraca, računajući ovde jednog bolničara ili bolničarku plus rukovodstvo čete. Brojno stanje čete može se i povećati, što zavisi od brojnosti jedinice koja je formira. Rukovodstvo izviđačke čete treba da bude na visini, vojnički i politički potpuno uzdignuto, vješto u rukovanju i vođenju četa, te da se zna snaći i u najtežim prilikama. Borci treba da budu oprobani, fizički potpuno zdravi i hrabri.

Naoružanje čete

Izviđačka četa u svom sastavu ima tri puškomitraljeska odeljenja, dok su ostali borci naoružani sa puškom i 1—2 bombe. Prema potrebi četi se dodeljuje 4—5 strojnica za kurirsku službu.

Zadatak izviđačke čete

Glavni zadatak izviđačke čete je izviđanje neprijatelja i zemljišta, prikupljanje tačnih podataka o jačini neprijatelja, mjestu, rasporedu, naoružanju i sastavu neprijatelja. Ove podatke prikupljaju prvenstveno izviđačke čete ličnim osmatranjem, koristeći jednovremeno i podatke dobivene od izviđačkih ili obaveštajnih organa naših jedinica, koje se nalaze na pravcu kretanja izviđačke čete. Ako se drugim putem ne mogu dobiti tačni podaci o neprijatelju, oni se traže borbenim putem, što će biti i normalna pojava u uslovima naše borbe. Prikupljanja podataka o neprijatelju pod ovim uslovima zahtjevaju *udarnost i drskost* izviđačkih četa da dođu do postavljenog zadatka.

Svojom borbenošću i lukavstvom izviđačke čete u svim prilikama treba da nastoje da zarobe neprijateljskog vojnika ili patrolu, od kojih bi se mogli dobiti podatci o neprijatelju i njegovim namjerama.

Sa izviđačkom četom, kad ova ide na zadatak, ide normalno i obaveštajni organ, sa brigadnom izviđačkom četom šef II odsjeka brigade, a sa izviđačkom četom divizije šef II odsjeka divizije. Prema potrebi i važnosti operacije sa izviđačkom četom treba da ide i načelnik štaba, u cilju prikupljanja svih podataka za stvaranje plana, naročito pred ofanzivnim operacijama naših jedinica.

Zadatke za izviđačke čete daju štabovi divizija, odnosno brigada prema konkretnoj situaciji. Izdavanju zadatka komandi izviđačke čete prisustvuje obavezno i obaveštajni organ brigade ili divizije. Pored dobivenog zadatka izviđačke čete obaveštajni organ kombinuje sve metode prikupljanja podataka po datom zadatku, proverava, sređuje i dostavlja dotičnom štabu II odsjeka.

Održavanje veze

Izviđačke čete u svom sastavu treba da imaju jednu radio-stanicu za podnošenje izveštaja sa pravca izviđanja. Izveštaji treba da budu kratki i jasni, te da sadrže osnovne elemente potrebne za pravilno donošenje odluke. Pored radio-stanice izviđačkoj četi je nužno dodjeliti i jedan telefonski aparat sa telefonskim kablom za prisluškivanje neprijateljskih razgovora na stalnim linijama između neprijateljskih djelova, kao i na poljskim linijama. Nastojati, da u sastavu izviđačkih četa bude drugova koji poznaju njemački jezik. Pored ovih sredstava za održavanje veze, izviđačke čete će koristiti i kurire.

Snabdjevanje

Izviđačke čete snabdjevaju se iz intendantura jedinice kojoj pripadaju. Za vrijeme izvršavanja zadatka preporučljivo je, da četa dobije suhu hranu, kako na putu ne bi bila zavisna od stanovništva, sve u cilju zakonspirisanog pokreta prema zadatku i negubljenja vremena. Način snabdjevanja izviđačkih četa pri povratku sa zadatka regulisaće intendanti četa na terenu preko koga se budu vraćali.

Komanda izviđačkih četa, s obzirom na važnost zadataka koji joj se povjeravaju, imaće u vidu načela budnosti i opreznosti u toku pokreta, odmora, prenočišta i izvršenja zadatka, jer treba računati sa tim, da će i neprijatelj sa svoje strane preduzimati sve da onemogući izvršenje ovakvih zadataka.

Dostavlja se prednje naređenje i uputstvo radi postupka po istom. O formiranju izviđačkih četa kod štabova brigada vaše divizije dostavite nam izvještaj.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
V. Popović

Načelnik štaba,
general-major,
Vukotić
(M. P.)

Komandant,
general-lajtnant,
Kosta

⁴U rukopisu dostavljeno
17, 18 i 21 NOU brigadi.⁵

⁴ Sljedeća rečenica je dopisana mastilom, latinicom.

⁵ Štab 38. NOU divizije dostavio je raspis (prepis ovog dokumenta) pomenutim brigadama 27. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 52/1, k. 1258).

ZAPOVIJEST ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 31. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA 11. I 38. DIVIZIJE ZA ČIŠĆENJE MAJEVICE, SEMBERIJE I POSAVINE OD NEPRIJATELJSKIH SNAGA¹

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Pov. br. 70/44.
31. VIII. 44.

XXVII DIVIZIJA²

Z A P O V J E S T (Sekcija Tuzla—Kladanj, razmjera 1 : 100.000)

Situacija. Prema dosada prikupljenim podacima na sektoru Majevica, Posavine i Semberije nalaze se manji dijelovi 13 SS divizije i to u Bukviku—Čeliću—Bijeljini—Brčkom;³ u Gradačcu i Modriči, muslimanska legija većim dijelom neborbena, a na pravcu Tuzla—Gračanica—Doboj ustaške i domobranske posade.⁴

Na području Trebave, Posavine, Majevica, Semberije i Požarnice nalaze se četničke grupe u jačini od oko 2.000 boraca, slabije naoružani, vojnički neorganizovani i većim dijelom slabog borbenog morala.⁵ Na prostoru Donje Brijesnice, Tumara, Milina Sela i Katanića na lijevoj obali rijeke Spreče nalaze se dijelovi Ozrenskog četničkog odreda.

Posljednjih dana pravcem Tuzla—Zvornik pokrenuti su dijelovi 13 SS divizije, koji su garnizonirali u Tuzli, prema Srebrenici, Vlasenici, Rogatici i Sarajevu. Sva teška artiljerija 13 SS divizije još ranije je prebačena ka Doboju.⁶

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 12/6, k. 1111.

² Zapovijest je dostavljena i ovoj diviziji radi znanja.

³ i ⁶ O toj diviziji vidi knj. 27, dok. br. 130 i 162 kao i dok. br. 126, objašnjenje br. 38. u ovoj knjizi.

⁴ Prema pregledu rasporeda snaga 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944. u Doboju su tada bili stožeri 1. lovačkog zdruha i 6. posadnog zdruha i jedan dio njihovih jedinica, a na pravcu Tuzla — Gračanica, tj. na obezbjeđenju komunikacija, tada su se nalazili dijelovi 10. posadnog zdruha i 12. ustaškog zdruha, dok su njihovi stožeri bili u Tuzli (Arhiv VII, reg. br. 32/2—1, k. 60).

⁵ Odnosi se na četnike Trebavskog odreda i Majevičkog korpusa. Bliže o tome vidi obavještajni izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 16. jula i izvještaj Štaba Majevičkog četničkog korpusa od 8. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6/6, k. 408 A i reg. br. BH—V—11182).

U duhu naređenja Vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije naš korpus je dobio zadatak, da sa glavninom svojih snaga izvrši ofanzivne operacije na pomenutom području, u cilju ovlađivanja Majevicom, Posavinom i Semberijom, kao operativnim, mobilizacionim i ekonomskim našim uporištima. Ovlađivanje gornjih područja ima naročito značaja u pogledu naslona i prihvata vojvođanskih masa preko Save, odnosno Mačvana preko Drine.⁷

U ovim operacijama učestvovaće XI i XXXVIII divizija, dok će XXVII NOU divizija ostati na sektoru Birča sa zadatkom ofanzivnih akcija prema dolini rijeke Spreče, odnosno dolini rijeke Drine prema Srebrenici.

U cilju izvršenja gore postavljenih zadataka

N A R E Đ U J E M O :

Da se tokom 31 avgusta i 1 septembra t.g. pomjeri XXXVIII divizija sa dosadašnje prostorije na prostor Džebar—Naseoci, isturajući potrebno obezbeđenje u vidu izviđačkih odeljenja prema Han Nevrenči od Živinaca, a XI divizija na prostoriju Požarna—Noćajeviči—Krivajeviči.

Štab XI divizije organizovaće izviđanje i prikupljanje podataka o neprijatelju na prostoru Vlasenice u času napuštanja prostora Noćajeviča.

Štab korpusa sa pripadajućim dijelovima prebaciće se tokom sutrašnjeg dana u selo Majdan.

U toku 1 ov. mj. štabovi obeju divizija izvršiće potrebne pripreme za izvršenje nastupnog marša sa odgovarajućim obezbeđenjem, kako sa fronta, tako i sa pravca Tuzla—Živinice. Pokret će se izvršiti sutra 1 ov. mj. tačno u 21 čas sa pomenutih prostorija i to:

1) PRETHODNICA

Komandant p. puk Zekić.⁸

sastav: XXXVIII div.,

svega 2 brigade.

1) Kreće se pravcem kretanja: Naseoci—Vrnojevići — Berići — Odorovići — Litva — Tulo-

⁷ U naređenju (depeši) Vrhovnog komandanta NOV i POJ od 30. avgusta 1944. o zadatku 3. korpusa piše:

„Sa glavninom vaših snaga čistite Posavinu, Semberiju i postavite vaše jedinice tako da mogu brzo preći preko ako bude situacija zahtevala (misli se na prelaz u Srbiju — prim. red). I s druge strane, u slučaju potrebe kod Sarajeva možete istim snagama riješiti i zadatak tamo. Tito.“ Vidi knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa, list 113 (Arhiv VII, reg. br. 2/8/I, k. 408 A). O tome vidi i dok. br. 126.

⁸ Miloš

vići — Musl. Treštenica — Obojkovina — Mramor — Musl. Babice — Musl. Milino Selo — Krtova — Porječina. gdje će se sa prostora Krtova — Porječina prebaciti preko rijeke Spreče na prostoru između Miričine i Dobošnice. Po prelasku rijeke Spreče orijentacija XXXVIII divizije biće pravcem Orahovica—Vranovići—Biberovo Polje prema Posavini. Obezbediti se bočno od eventualnog ispada neprijatelja sa pravca Gračanice i pravca Bukvik—Srnice.⁹

2) GLAVNINA

Komandant puk. Šiljegović,¹⁰

sastav: XI divizija,

svega 3 brigade. sa pripadajućim dijelovima.

2) Kreće se određenim pravcem za prethodnicom do na prostor Musl. Milino Selo—Sižje. sa koga će prostora izvršiti prelaz preko rijeke Spreče između Dobošnice i Puračića.

Po prelasku rijeke Spreče orijentacija XI divizije biće na pravcu Dobošnica — Kruševica — Cage — Ljenobud — Rapatnica — Srebrenik, obezbeđujući svoj desni bok sa pravca Tuzla — Podorašje.¹¹

3) Komandant prethodice odrediće prema potrebi jedan do dva bataljona na prostor Đurđevik—Han Nevrenča kao bočno obezbeđenje od Živinica. sve dok cijela glavnina ne prođe put Stupari—Zukići prema Djedini. Komandant pobočnice uputiće jedno odelenje vojnika kod Podgajeva, koje će čim glavnina pređe put prema Djedini javiti pobočnici, da se krene u pravcu svoje jedinice.

4) Komandant glavnine po prelasku drumu Kladanj—Živinice odrediće potreban deo snaga prema situaciji za zaštitnicu u toku pokreta predviđenim pravcem.

5) Pre prelaska rijeke Spreče štabovi divizija će obezbediti prebacivanje jedinica preko drumu Tuzla—Doboj i to: štab XI divizije onemogućićće svaku intervenciju neprijatelja od pravca Lukavac—Tuzla, a štab XXXVIII divizije od pravca Gračanica—Doboj.

⁹ Opširnije o dejstvu 38. NOU divizije vidi naređenje njenog štaba od 1. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 27/3—1, k. 1258).

¹⁰ Miloš

¹¹ Ta divizija je uskoro dobila drugi zadatak (vidi dok. br. 126).

2/ Treće se određuje pravica za prethodnicu do 10 g u četvor - sedmiličnoj celi - diji, sa vođa do brojeva izrešiti preko broja riječi barem iznosi brojčane i poredak.

Na vrhuncu svoje uopšte orijentalizirane i divljače bice sa pravom dobroćudice - pravišion - bice - Ljenskić - pravišion - pretrank, obožavajući ovaj deani bok sa pravom bice - Rodoljub.

[illegible]

4/ Komandant glavnice po prelazu Krue - izdati - izdati određiti
polnom doh. uveći prema situaciji se sastitnuti u doh. polnom predviđje-
nim pravom.

5/ Pre-veljaska rijeke Dobre i Stokovi divizion je osposobljen predavati jezičnu prevođenu tumaču - (sloj 1 i 2): Stih 11 divizione osposobljen je za predavanje i prevođenje na pravu stranu - ruski, a Stih 12 divizione na pravu stranu - (sloj 1).

Na predstavi izvede "Glas - Boj" spahovski divizion je nastupila vokalna trojica "Lazareti" Trupe, koje se posmatraju slijedom svoje izvrsne odlozbe izrazito na klirgovo-ano na strani po postavljenim "stena", koje u skladu sa svojim znanjem i iskustvom mogu biti izraz u znak, koja odlikuje troje da budu dolje od njima vokalno izdavanje.

[illegible][illegible]

7/4 ocenilo da se situacija preko puta kuća - Boroj do poznaje dovoljno, to je ovaj Boroj po prelozku posmatrao druga dosetivši i konkretna ocena na svoju divljicu prema situaciji na njenoj prapuci izmislivši, pre a ovaj ovaj i Boroj se blagovremeno izvukao iz atmosfere na svoja prava od kuća - Boroj se na blagovremeno ocena izdvojiti i staviti ocena.

3/ 1944. Kada se ne odvoji tako i jedna divizija, tako i sa štabom pror. vojne radio-vijesti po tradicionalnom planu u prijelazno vrijeme, a po odluci oboje to ustanove bude obavljala braća Brana i - i novostari.

11. 11. 1944. U ovom potrebu smo polako - crapa tisuć nekoliko su
razlika: porokom, hrane, a želja nam ovaj predstaviti nekoliko su
Vrlo je - oslobodila i nekoliko su, a to je polju. U ovom
potrebu, sastaviti u luku razgovor, ne oslobodila potrebu. To je ovaj
11. 11. 1944.

Adat-60 het niko goda ometila da izadje ovog mesta pod pov.br.66 i tako
da se u Svinjima.

polished in oil as before.

UNIT PARTS II - STUDY GUIDE:

POLYMER LETTERS

1. General:
 2. Specific:

10. *Chlorophyll*
 11. *Chlorophyll*

11/20/54
 From H. G. J. Paul
 2-20-54
 P. 2 347 500.

24. 50.00

[illegible]

Po prelasku drumca Tuzla—Doboj štabovi divizija će unaprijed predvidjeti minerske grupe, koje će porušiti željezničku prugu. Minerska odeljenja treba da su blagovremeno na pruži sa postavljenim minama, te da u slučaju nailaska oklopnog voza mogu dići prugu u zrak. Mjesta ovih mina treba da budu dalje od mjesta prelaska jedinica.

6) Prvi odmor jedinica posle prebacivanja puta Tuzla—Kladanj biće i to: za XXXVIII diviziju Tulovići—Musl. Treštenica sa osiguranjem od Poljica a za XI diviziju na prostoru selo Hrvat—Đaci.

Svi štabovi skrenuće pažnju svojim jedinicama, da u toku pokreta opreznost i budnost budu na visini. Opreznost pojačati za vrijeme pokreta od eventualnih ispada četničkih i zelenokadrovske grupe, naročito sa prostora Turija—Donja Brijesnica—Milino Selo—Tumare.

7) S obzirom da se situacija preko puta Tuzla—Doboj ne poznaje dovoljno, to će ovaj Štab po prelasku pomenutog drumca donositi i konkretne odluke za svaku diviziju prema situaciji na njenom pravcu kretanja. Prema ovome svaki štab će blagovremeno izvještavati o situaciji na svom pravcu kretanja, kako bi se blagovremeno mogle donijeti i pravilne odluke.

8) **Veza.** Veza će se održavati kako između divizija, tako i sa Štabom ovog Korpusa radio-putem po predviđenom planu u određeno vrijeme, a po potrebi, ako to situacija bude zahtjevala, broj veza će se i povećati.

9) **Ishrana.** U toku pokreta sve jedinice moraju biti snabdjevene sa rezervnim obrokom hrane, a dalje na novoj prostoriji snabdjevanje će se vršiti prema uputstvima i narednjima izdatim u tom pogledu. U svemu ostalom postupati u duhu razgovora na sastanku održanom kod ovog Štaba 31 ov.mj.

Znaci raspoznavanja izdati od strane ovog Štaba pod pov. br. 69 važe za obe divizije.

Štab korpusa kretaće se sa XI divizijom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
V. Popović

Načelnik Štaba,
general-major:

Komandant,
general-lajtnant.
Kosta

(M. P.)

ŠTAB
XXVII N.O.U. DIV.
br. 80—44
4-IX-944 god.

**NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUŠA NOVJ OD 31. AVGUSTA
1944. ŠTABU 19. BIRČANSKE BRIGADE ZA POSJEDANJE
POLOŽAJA PREMA RIJECI SPREČI I ZA ZATVARANJE
PRAVACA KOJI IZ NJENE DOLINE VODE PREMA RIJECI
DRINJAČI¹**

ŠTAB
III KORPUŠA NOV JUGOSLAVIJE
Br. sl.
31. VIII. 1944 g.

ŠTABU XIX BIRČANSKE NOU BRIGADE

Položaj

Po prijemu ovog naređenja postupite u sledećem:

Sa vašom brigadom postavite se prema Spreči na položaje koje drži XVII Majevička brigada,² sa zadatkom razbijanja četničkih i zelenokadrovskih grupa na tom području, zatvaranja pravaca iz doline Spreče prema Drinjači i prikupljanja osutih delova te brigade sa područja Birča.³ S obzirom na pomeranja XVII Majevičke brigade, primite njihove teške ranjenike, i to samo nosila, koja ćete po dolasku divizije predati divizijskoj bolnici.

S obzirom na verovatno bombardovanje savezničkih aviona na pravcu Tuzla—Zvornik, sa vašim jedinicama budite aktivni prema pomenutom pravcu.

Vaša divizija dobila je orijentaciju prema Birču,⁴ te nastojte da se sa štabom što pre povežete.

Do dolaska jedinica vaše divizije, a s obzirom da se neprijatelj nalazi u Vlasenici na položajima Bačkovac—Stolica, osta-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7/2, k. 408.

² Ona je do tada držala položaje s. Rakino Brdo — s. Osmaci i s. Mitrovići — s. Vasiljevići (vidi dok. br. 104).

³ Prema izvještaju Štaba 27. NOU divizije od 30. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 25/7, k. 1111). 19. birčanska brigada je od 1. do 8. septembra dejstvovala na prostoru Stolica — Bačkovac — Borogovo — s. Rakino Brdo — r. Spreča.

⁴ Odnosi se na 27. NOU diviziju.

vite deo snaga koji će zatvarati taj pravac i izviđati neprijatelja prema drumu Milići—Vlasenica.⁵

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar;
V. Popović

Načelnik,
general-major
V.⁶

Komandant,
general-lajtnant

(M. P.)

BR. 120

NAREĐENJE ŠTABA 11. NOU DIVIZIJE OD 31. AVGUSTA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA POKRET I SMJEŠTAJ NA PROSTORU MATIJEVIĆI—NOČAJEVIĆI—DOLINE¹

Str. p. 183/44.
31-VIII

ŠTABOVIMA V, XII BRIGADE I UDARNE GRUPE

Radi pretstojećeg zadatka naše divizije,² 1 septembra do 13 časova naše jedinice treba da se smeste na sledećim prostorijama i to:

V brigada: U selo Matijevići u blizini ceste Stupari—Živinice.

XII brigada: U selima Noćajevići—Mladež obezbeđujući se od Stupara.

Udarna grupa: U selo Stupare, zaseoke Trnovače—Doline.

Štab divizije: Smjestiće se u Drndovinu.³

⁵ O neprijateljskim snagama na tom prostoru vidi dok. br. 126. 158, 159 i 160.

⁶ Vukotić (Jovo)

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 36/1, k. 866.

² O tome vidi dok. br. 118.

³ Štab 11. NOU divizije je 1. septembra 1944. izdao dopunsko naređenje u kome se reguliše dalji pokret potčinjenih jedinica (Arhiv VII, reg. br. 37/1, k. 866).

Jedan bataljon V Brigade prebaciće divizijsku bolnicu u selo Mladež, gde će sačekati XII Brigadu i štab XII će je uzeti i kretati sa sobom.

Posle pokreta svih jedinica sa sektora Jasen—Betanj na tom prostoru ostaće jedan bataljon XII Brigade koji će čvrsto držati te položaje i 2 sata kasnije od svih jedinica krenuće pravcem koji odredi štab brigade. Ovo prebacivanje jedinica izvršiti bataljonskim kolonama a štabovi bataljona će voditi računa da daju redovne odmore na maršu.

Za ovaj pokret treba za svakog vojnika obezbediti rezervnu suhu hranu u mesu a po mogućnosti i u hljebu, jer se u ovom maršu neće kuhati.

1 septembra u 2 časa V Brigada spustiće se na cestu Živinice—Stupari, prebaciti se u selo Djedina i produžiti do sela Gornja Višća.

XII Brigada i Udarina grupa, divizijska bolnica, štab divizije i sekcije pri štabu divizije sačinjavaće drugu kolonu koja će se kretati lijevo od kolone prve, spustiti se na cestu i prebaciti se na Lupoglavo (Tarevo) odakle će kolona dobiti dalji pravac.

Desno od nas kretaće se XXXVIII Divizija koja će dati i na cesti osiguranje prema Živinicama⁴ a XII Brigada postaviće osiguranje na cesti prema Kladnju, koji će sa ceste krenuti tek 2 septembra u 4 sata izjutra.

Ovu noć treba iskoristiti za prebacivanje izvesnih nepokretnih delova brigade, a V Brigada će odrediti jedan bataljon koji će u toku noći krenuti divizijsku bolnicu u pravcu Majdana.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar-ppukovnik:
B. Đuričić

Komandant-pukovnik
M. Šiljegović

(M. P.)

⁴ Vidi dok. br. 113.

BR. 121

**PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA
3. PROLETERSKE (KRAJIŠKE) BRIGADE NA DAN 31. AV-
GUSTA 1944. GODINE¹**

LJUDSTVO

Brojno stanje III. ProleTERSke brigade na dan 31-VIII-1944 god.

J e d i n i c a	N A L I C U		U R A S H O D U		P O S P I S K U	
	muških	ženskih	muških	ženskih	muških	ženskih
Štab brigade	16	1	—	—	16	1
I. bataljon	163	17	11	3	174	20
II. bataljon	147	20	10	—	157	20
III. bataljon	128	29	25	4	153	33
IV. bataljon	133	22	9	—	142	22
V. bataljon	143	18	13	2	156	20
VI. bataljon	200	—	28	—	228	—
VII. bataljon	113	6	4	—	117	6
Intendantura	48	3	—	—	48	3
Sanitet	27	22	—	—	27	22
Topovski vod	14	1	—	—	14	1
Četa za vezu	108	9	—	—	108	9
S V E G A :	1240	148	100	9	1340	157

Pomoćnik politkomesara
kapetan,

Načelnik
kapetan,

Komandant
p.pukovnik,
Vl.² Bajić

¹ Original (pisan na mašini, latinicom, a brojevi upisani mastilom)
u Arhivu VII, reg. br. 14/5, k. 714.

² Vlado

Brojno stanje III. Proleterske (kraj.) brigade

S a d r ž a j	Štab	I. bat.	II. bat.	III. bat.
Pušaka 7.9 mm	1	66	62	47
Pušaka 6.5 mm	—	10	23	12
Engleskih pušaka	—			
Puškomitraljeza 7.9 mm	—	10	7	11
Puškomitraljeza 6.5 mm				1
Puškomitraljeza engleskih		1	2	1
Grčkih puškomitraljeza				
Lakih mitraljeza 7.9 mm „Šarac“		4	4	4
Lakih mitraljeza 6.5 mm				1
Mitraljez „Breda“ 8 mm		1		1
Teških mitraljeza švarcloze 7.9 mm				
Municije 7.9 mm	20	13.337	15.620	13.965
Municije 6.5 mm		760	840	1.410
Engleske municije za puškomitraljez i puške		500	3.950	1.500
Municije za bredu 8 mm		2.040		300
Municije za francuske puške 8 mm				
Strojnica		12	10	16
Municije za strojnice		3.260	8.300	2.700
Teški bacač 80,81 mm		1	1	1
Mina 80,81 mm		42	48	45
Srednji bacač 60 mm				1
Mina 60 mm				40
Laki bacač 45 mm			1	
Mina 45 mm			45	
Laki bacač engleski 51		1	1	1
Mina za engleski bacač		16	17	
Laki bacač 35 mm				

Z A N J E

na dan 31-VIII-1944 g.

IV. bat.	V. bat.	VI. bat.	VII. bat.	Inten- dantura	Sani- tet	Top. vod	Četa za vezu	S v e g a
55	63	11	36	10	5	10	38	404
11	10	39	23	13	3	3	22	169
		2	15					17
7	6		1				1	43
		9	1					11
	2		4				1	11
4	5		1					22
								1
1								3
15.200	14.550	283	4.100	320	107	450	1.045	78.897
230	210	3.915	816	440	44	70	610	9.345
	2.350		3.100	5.000			400	16.800
2.500								4.840
10	10	4	26	4	3		12	107
3.200	3.270	600	3.283	3.000	300		1.050	28.963
1	1							5
56	47							238
								1
								40
		1						2
		9						54
1	2							6
40	12							85

Sadržaj	Štab	I bataljon	II bataljon	III bataljon	IV bataljon	V bataljon	VI bataljon	VII bataljon	Intendantura	Sanitet	Top. vod	Četa za vezu	Sve u sve
Mina 35 mm													
Trumblonske puške		1	1			1							
Trumblonske mine						5							
Revoivera	14	10	19	19	9	20	8	11	5	8		5	120
Municije za revolvere	110	91	165	191	60	345	25	146	56	12		23	1210
Bombe defanzivne	2	95	175	60	188	175	10	77	4	8	3	73	870
Bombe ofanzivne		57	8	17	17	10	10	10	30	1		3	160
Raketnih pištolja	1	1	2	1	3	1	1						10
Raketla	8	30	60	6	15	25	30						170
Protivkolaskih pušaka		1	1	1									3
M u n i c i j e		20	110	4									134
Bacat protivkoljski		1	1	1	1	1	1						6
M u n i c i j e		41	73	34	53	44	20						265
Protivkoljski topovi 47 mm													
Oranata 47 mm											136		136
Bugarskih pušaka							15						15
Municije za bugarske puške							2840						2840
Telefonska centrala												1	1
T e l e f o n a												11	11
Radio-stanica												2	2
Nagaznih mina													
Eksploziva kgr.													
Dimnih ručnih bombi		18	18	18	18	18							90

Pomoćnik politkomesara,
kapetan,

Načelnik
kapetan,

Komandant
p.pukovnik.
VI. Bajić

STOKA

Brojno stanje III Proleterske (kraj.) brigade na dan
31-VIII-1944.

Jedinica	Jahačih konja	Tovarnih konja:	
		Bojna komora	Komora
Štab brigade	11		
I bataljon	3	20	10
II bataljon	2	16	11
III bataljon	4	12	13
IV bataljon	4	13	14
V bataljon	3	11	12
VI bataljon	3	9	5
VII bataljon	3	5	10
Intendantura	6	10	17
Sanitet	1	1	25
Topovski vod		6	2
Četa za vezu	3		31
S v e g a:	43	102	150

Pomoćnik politkomesara
kapetan,

Načelnik
kapetan,

Komandant
p.pukovnik,
VI. Bajić

IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. KOZARSKE (KRAJIŠKE) BRIGADE
OD 31. AVGUSTA 1944. ŠTABU 11. NOU DIVIZIJE O BORBI
NA DEBELOM BRDU¹

ŠTAB
V KK NOU BRIGADE
Br. Str. pov.
31. avg. 44 god.

Š T A B U X I NOU DIVIZIJE

Položaj

Predmet: *Izveštaj o akciji*
31 avg. 44 g.

Dostavljamo Vam izveštaj o akciji koju su vodile naše jedinice danas 31 o.m. u 7 sati, na sektoru Debelo Brdo (k. 613) — Mišari.²

Neprijatelj u jačini od jedne bojne nalazio se na prostoriji Debelo Brdo (k. 613) i kosama prema Han Rudine—Pustoše—Vlasenica. Naš IV bataljon sa dvije čete napao je neprijatelja na Debelom Brdu. Neprijatelj je imao oko dvije satnije SS trupa samo na ovom mjestu.

IV bataljon sa dvije čete napao je neprijatelja od rijeke Tišće prema vrhu Debelog Brda. Borba je otpočela jutros 31 o.m. u 7,30 sati i trajala do 9 sati. Borba je bila dosta žestoka, naročito od naših bacača, tako da se neprijatelj bio uskomešao. Trebalo je još kraćeg vremena i da uporište bude likvidirano, ali se neprijatelj za kratko vrijeme snašao, odbio naš napad, jer nije sa drugih strana napadat.

Nedostatak u ovoj akciji što nije još napadato od Gojkovića i Bešića, kao i neistovremeni napad na ovo uporište.

Naši gubitci — dva lakše ranjena, neprijateljski gubitci najmanje 20 mrtvih i ranjenih jer su naši bacači vrlo dobro imali pogotke.

Plan napada na ovo uporište bio je dobar od strane štaba divizije, napad sa tri strane, ali zbog našeg zakašnjenja akcija nije otpočela u dva sata.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 1—4/I, k. 866.

² Borba je vođena protiv jedinica 13. SS divizije „Handžar“. Vidi izveštaj Štaba 11. NOU divizije od 15. septembra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 44/4, k. 866).

U ovoj akciji nije bilo nikakvog plijena niti je izgubljeno oružja od strane naših jedinica.

III bataljon imao je zadatak da krene sa Betnja pravcem preko rijeke Drinjače—preko Simića—Kum—Han Rudine i dođe do Pustoša da se spoji sa bataljonom XII brigade i da zajednički gone neprijatelja preko Han Rudina—Pravoslavnog Džemata ka Debelom Brdu. Ali ovaj zadatak nije izvršen zbog zakašnjenja dobivene pošte od strane štaba III bataljona, tako da je bataljon krenuo u 24 sata sa Betnja i dok je stigao do blizu Han Rudina dobio je Inaređenje zal povlačenje od strane štaba brigade.

Raspored naših jedinica poslije ove akcije sledeći je:

I bataljon Bijelo Polje—Ravno Brdo.

II batalj. Trnovo, zatvara pravac od Kladnja—zaštita Div. bolnice.³

III batalj. na Betnju, zatvara cestu Vlasenica—Šekovići.

IV batalj. Podbetanj, rezerva III bataljonu ukoliko bi neprijatelj kretao jačim snagama od Vlasenice prema Šekovićima.

Zaključci: Opšti neuspjeh ove akcije zbog brzine i neimanja vremena; detaljno upoznati štabove bataljona kao i borce o ovom zadatku. Poželjno bi bilo [pre] svake akcije detaljno upoznati rukovodioce i borce o zadatku koji se izvršava.

Dostavljamo zapovijest štaba ove brigade štabovima bataljona radi izvršavanja ove akcije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

P. pol. komesara-major
Miloš⁴

Komandant-major.
Egić Dušan

(M. P.)

³ Riječi „zaštita Div. bolnice“ dopisane su mastilom, ćirilicom.

⁴ Miloš Pajković

IZVJEŠTAJ ŠTABA 7. BRIGADE OD 31. AVGUSTA 1944.
ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA PROSTORU
GORNJI VAKUF—FOJNICA—KREŠEVO U AVGUSTU¹

ŠTAB
VII. N.O.U. BRIGADE
X. DIVIZIJE NOVJ
Str. pov. br. 20
31. VIII. 1944. g.

Mjesečni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU X. DIVIZIJE 5. KORPUSA NOVJ

Izvještaj o akcijama ove brigade od 31. jula do 1. septembra 1944.

- 1 VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
2. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
3. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
4. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
5. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
6. VIII. 1944. Snage II. i III. bataljona tukle su neprijatelja na položajima Gvoždak (k. 898)—Klisac (k. 604)—s. Oglavak (k. 638—k.862)—Zavitaljka—Gradac (trigonomet. tačka 1223), dok su snage IV bataljona tukle neprijatelja na liniji Kilavac, Crnički Kamenik i s. Gojevići. Neprijatelj je nadirao od Kiseljaka i Kreševa u pravcu Fojnice sa ciljem i namjerom da se probije do iste i oslobodi snage svoje u Fojnici. koje su bile napadnute i ugrožene od strane snaga naše IX. brigade,² ubi-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 42/3. k. 854.

² Opširnije o tome vidi dok. br. 50, 140 i 142.

jeno je 35, ranjenih 54 i 1 zarobljen neprijateljski vojnik (gefracijter).³ Naši gubitci 2 mrtva i 4 ranjena, od kojih su 2 umrla od rana i 2 nestala, vjeruje se da su zarobljeni. Plijen: 4 puške, 200 pušćanih metaka, 10 rućnih bombi, 1 dvogled, 1 šinjel i 1 džepni sat. Uništena 1 nepr. puška a teže oštećen 1 nepr. kamion, koga je neprijatelj uspio odvući pomoću drugih kamiona.

7. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
8. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem, jedino što je I. bataljon dobio zadatak da sprovede bolnicu X. divizije od s. Maćkovca do s. Blagaja.
9. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
10. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
11. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
12. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
13. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
14. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
15. VIII. 1944. Snage II. bataljona postavile su zasjedu na komunikaciji Busovaća—Travnik, sa namjerom rušenje vozova koji su saobraćali. Za vrijeme dok je zasjeda držana u toku noći, neprijatelj nije vršio saobraćaja, te prema tome nije došlo do borbe. Prilikom našeg povlaćenja i napuštanja zasjede postavile su mine na pomenutoj komunikaciji, gdje je 16. o.m.j. naišao neprijateljski voz, kojom prilikom je mina eksplodirala i uništila 1 lokomotivu i 3 vagona. Neprijateljski gubitci 6 mrtvih i 10 ranjenih. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo. Uništena 1 lokomotiva i 3 vagona.³ Ostali bataljoni nisu imali dodira sa neprijateljem.

³ Vidi dok. br. 149 i 151.

16. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
17. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
18. VIII. 1944. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.
19. VIII. 1944. Snage I. bataljona ove brigade napadale su neprijatelja—četnike na prostorijsi Hrbaljine—položaj Škadimovac, s namjerom da ih unište ili protjeraju, jer su isti na pomenutoj prostorijsi ometali saobraćaj naših kurira i manjih jedinica. Ubijeno 30 a ranjeno 20 nepr. vojnika. Naši gubitci 3 mrtva, 12 ranjenih, od kojih su 4 pala neprijatelju u ruke i 3 nestala. Plijena nije bilo.

Ostali bataljoni nisu imali dodira sa neprijateljem.

Od 20. VIII. 1944. do 31. VIII. 1944.

Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

JEDINICE OVE BRIGADE U TOKU MJESECA AVGUSTA 1944. IMALE SU:

- 1.) **Gubitci:**
 - a) neprijateljski:

72 ubijena	
84 ranjena	
1 zarobljen	
157 svega izbačeno iz stroja	
 - b) vlastiti: 5 poginulih
12 ranjenih, od kojih su
4 pala neprijatelju u ruke.
2 zarobita
3 nestala.
- 2.) **Plijen:**
 - a) oružje: 4 puške, 200 puščanih metaka, 10 ručnih bombi, 1 dvogled, 1 ručni sat.
- 3.) **Uništeno:** 1 puška, 1 kamion, 1 lokomotiva i 3 vagona.
- 4.) **Raspored jedinica:**
Štab brigade nalazi se u s. Bistrica. Bataljoni kao i ostale pomoćne jedinice smješteni su na

prostoriji i to: I. bataljon na prostoriji s. Volice—Osredak, sa zadatkom zatvaranja pravca prema komunikaciji Kupres—Bugojno, Kupresa i Vukovskog. II. bataljon na prostoriji s. Rastovo sa zadatkom zatvaranja i kontrolisanja pravca od Travnika, Busovače i Fojnice. III. bataljon nalazi se na prostoriji s. Ričica sa zadatkom zatvaranja pravca od Bugojna i Komara, IV. bataljon nalazi se na prostoriji Dražev Dol, Humac i Okolišće sa zadatkom zatvaranja i kontrolisanja pravca od Bugojna i komunikacije Bugojno—Kupres. Brigadna intendantura i sanitet smješteni su u s. Bistrica.

- 5.) **Zaključci:** Za protekli mjesec dana u glavnom brigada se je nalazila na odmoru, sa zadatkom zatvaranje i kontrolisanje pravca od pojedinih neprijateljskih uporišta. Svega u toku ovoga mjeseca izvedene su 3 akcije koje su se u glavnom završile, manje-više, sa neuspjehom. Za neuspjeh pomenutih akcija u glavnom spada na teret vojnog rukovodstva, koji nisu držali čvrsto svoje jedinice u rukama, kao i nisu dali sve od sebe da se pomenute akcije izvedu što uspješnije. Isto tako zapaženo je da se neprijatelj služi lukavstvom a naročito četničke bande, koje su u jednoj akciji vičući naprijed pojedine naše brigade, s tim da bi zavarao naše borce, da bi se isti kretali u pravcu istih bez budnosti i opreznosti, i na taj način ih pripustio što bliže, te da bi na iste tada otvorio vatru. Drugih naročitih zapažanja nije bilo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar-major:
Čedo Jovanović

Komandant-major,
Bosnić⁴

(M. P.)

⁴ Milan

IZVJEŠTAJ ŠTABA 15. KRAJIŠKE BRIGADE OD 31. AVGUSTA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O BORBI PROTIV ČETNIKA NA PROSTORU PERVANA¹

ŠTAB
XV. KRAJIŠKE BRIGADE
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA
NOVJ

Op. pov. br. 304.
31/VIII 1944 g.

ŠTABU XXXIX N.O.U. DIVIZIJE V. KORPUSA — OP.

Položaj

Izveštavamo Vas o protekloj akciji 30-VIII-944 god.

Istog dana rano izjutra naši bataljoni bili su na položajima i to: I. bataljon Slivno—Vodički Vrh. II. bataljon Pervan—zaseok Mušići. III. bataljon Melina—Kozjerac. Banda jačine 600—700 napala je naš II. bataljon sa više pravaca, iskoristivši odsustvo jedne čete II. bataljona koja je bila iste noći na zasjedi na Klupama. Borba je primljena samo na jednoj strani dok banda je jurila i probijala se ka Štabu Brigade u Arnaućanima. Izviđačka četa koja je toga momenta bila pošla na zadatak sa drugom zam. komandanta Brigade ista se odmah po otvaranju vatre bacila neprijatelju s leđa i uz jaču borbu zajedno sa dve čete II. bataljona uspjela da u jednosatnoj borbi razbije neprijatelja, u čemu su učestvovalе i prištabske jedinice. Neprijatelj je odstupao u panici tučen sa svih strana, dok nakon 1 sat 1. bataljon sletio je sa Vodičkog Vrhа i posjeo položaje u pravcu kuda je banda trebala da odstupi. Neprijatelj je bio dočekan i sa tog pravca, gde je bio uhvaćen komandant Pribojske brigade živ, a potom bez naređenja streljan od strane jednog komesara čete. Isti² je bio dol sada na dužnosti ili komandanta četničkog korpusa ili veći funkcioner u istom. doznaje se da je Srbijanac i da je došao sa grupom oficira iz Srbije da preuzmu komandu nad četničkim snagama Krajine. U istoj borbi govori se da je teško ranjen komandant četničke brigade Mišić,³ što će se provjeriti. U toj ak-

¹ Original (pisan na mašini. latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 33 3, k. 1270.

² Riječ je o komandantu četničke Pribojske brigade.

³ Jovan Mišić je tada bio komandant 1. brigade Bosansko-krajiškog četničkog korpusa.

ciji mrtvih koji su prebrojani bilo je 11 dok su neke mrtve odvezli sa kolima. Ranjenih imali su po provjerenim podacima 16. Zarobljeno 6 karabina, 2 strojnice, nekoliko šinjela, cipela i ostale spreme. Zarobljena je neka arhiva kod komandanta Prib. brigade kao i fotografije koje su važan dokumenat izdaje, koje će OZN-a provjeriti i poslati. Naši gubici 3 mrtva i 4 ranjena druga, od kojih jedan teže i 3 lakše. Bataljoni po završenom gonjenju neprijatelja povratili su se na teže položaje.

Akcija, t. j. napad četnika toga dana bio je usmjeren na Štab Brigade i u istoj učestvovala su snage Mišićeve, Mutićeve⁴ i Trivunčićeve⁵ brigade, a sa istom akcijom rukovodili su oficiri iz Srbije. Na dan ranije bili smo obavješteni da isti oficiri spremaju akciju, te radi toga naš I bataljon, sa kojim je bio komandant Brigade, spustio se iz Slivna ka Zelencu—Vodičkom Vrhuru radi intervencije. Oficiri koji su dospjeli u štab četničkog korpusa izvršili su primopredaju korpusa, što govore dokumenti kod ubijenog srbijanskog oficira.

Bataljoni 31-VIII — nalaze se na starim položajima

III. bataljon nalazi se na prostoriji Melina u zaštiti komisija kao i mobilizacija sela Kmećani.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pom. politkomesara kapetan,

Lazo

Komandant kapetan.

Erceg Radomir

(M. P.)

⁴ Pavle Mutić je tada bio komandant 2. brigade Bosansko-krajiškog četničkog korpusa.

⁵ Mitar Trivunčić je tada bio komandant 3. brigade Bosansko-krajiškog četničkog korpusa.

ZAPOVIJEST ŠTABA 16. MUSLIMANSKE BRIGADE OD 31. AVGUSTA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA KLADANJ¹

ZAPOVIJEST

Štaba XVI brigade za 31. avgust 1944. godine

Situacija: U Olovu i Kladnju nalazi se domaća legija i nešto ustaša.² Naše jedinice vodile su u toku jučerašnjeg dana borbu sa jednim SS bataljonom oko Vlasenice.³ Zadatak je naše brigade da likvidira Kladanj⁴ i po likvidaciji istog smjesti se na prostoriju Kladnja, dok Kladanjski odred ne preuzme garnizon. Po tome će se brigada orijentisati prema Birču.⁵

N a r e đ u j e m o :

Napad će se izvršiti u tri kolone.

1) Lijeva kolona: I bataljon napada pravcem Žeravice—Ašpile — Ravno — Konjevići — Kovačići — Kapa — Vratnice — Kladanj. Upada u grad s južne strane. Ukoliko neprijatelj bude davao otpor sa Konjskog Brda i k. 899. rokiraće se za likvidaciju istoga. Po likvidaciji Kladnja smješta se u Kladanj kontrolišući pravce od Olova.

2) Srednja kolona: sastav IV bataljon. Napada pravcem Žeravice—Ašpile—Ravno—Vučinići—Kladanj upadajući u grad sa istočne strane. Po likvidaciji Kladnja smješta se na sektoru Plahovići—Buševo obezbjeđujući pravce od zapada.

3) Desna kolona: sastav II bataljon. Napada istim pravcem kao i IV bataljon. s tim što se od Vučinića odvaja na Prestaku i dejstvo na Kladanj ispoljava sa toga pravca. Po likvidaciji Kladnja ostaje na Prestaki. Jedna četa ovog bataljona biće brigadna rezerva kod Vučinića.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 31/2, k. 1112.

² Prema pregledu rasporeda snaga 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944. u Kladnju je tada bila 36. ustaška viteška bojna (Stožerna i 1. i 2. satnija) a u Olovu njena 3. satnija (Arhiv VII, reg. br. 32/2—1, k. 60).

³ Vidi dok. br. 158 i 159.

⁴ U dnevnom izvještaju Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 1. septembra 1944. piše da je Kladanj zauzet 31. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1/1, k. 42).

⁵ Prema naređenju Štaba 27. divizije od 6. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 13/6, k. 1111), 16. muslimanska brigada je 7. septembra 1944. krenula sa sektora Kladnja pravcem s. Bijelo Polje — s. Tupkovići.

Teh. vod, bolnica i intendantura za vrijeme napada nalaziće se na sektoru Puljići—Vučinići. Štab brigade biće na pravcu IV bataljona, negdje oko Vučinića.

Napomena: Napad počinje 31. VIII. u 24 sata, kada će prateći vodovi svih bataljona ispaliti po tri mine. U to vrijeme jedinice treba da su podišle i spremne za juriš koji mora uslijediti nakon ispaljenih bacačkih mina.

Radni vodovi bataljona kretaće sa brigadnom intendanturom i skuvaće raspoloživu hranu koju će dostaviti bataljonima po likvidaciji Kladnja.

U izvršenju zadatka razviti puno sadejstvo jedinica.

U slučaju da napad ne uspije, naša orijentacija biće Starići—Ravne—Prijevor.

II bataljon ispitaće odmah po izvršenju zadatka pravac Kladanj—Vlasenica i nastojati uhvatiti vezu sa Kladanjskim odredom oko Dopasci.

Znaci: Živio Kosta — živio Vlado!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar: major	(M. P.)	Komandant: major
Begić⁶		Čerić⁷
	V. d. načelnika: major	
	Stanko⁸	

⁶ Muhidin

⁷ Salem

⁸ Ervin Salcberger

IZVOD IZ KNJIGE PREDATIH DEPEŠA ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ ZA AVGUST 1944. GODINE¹

- 1/VIII Od 9 do 31 ov.mj. primljeno: „Piata“ 8 kom. sa 90
1 140 granata, puškomitraljeza 6 kom. sa 6800 me-
taka, nagaznih mina 50 kom., radio-stanica 1
kom. sa priborom, motora 2 kom., šatorskih kri-
la 403 kom., čebadi 40 kom., bluza 30 kom., čak-
šira 33 kom., veša 120 pari, svitera 21 kom., coku-
la 130 pari, razne hrane 5151 kg., cigareta 2760
kom.² K.³ V.⁴
- 1/VIII Nepr. kolona „Princ Eugen“ koja je iz Zenice 39
2 došla iza leđa XVI div. u vreme prihvata VI div.
potpuno je razbijena i sterana u Zenicu.⁵ K.V.
- 2/VIII Po našim kuririma poslali smo vam iscrpan iz- 36
3 veštaj o svim četničkim jedinicama i njihovim
komandantima na prostoru I. Bosne.⁶ K.V.
- 2/VIII Jedinice 27 div. vode borbu na prostoru Han 92
4 Pijesak—Knežina—Žunovi sa dijelovima 7 div.
„Princ Eugen“ ojačane sa t. zv. Saraj. četn. kor-
pusom pod komandom Derikonje,⁷ Kosorića⁸ i
Borka Radovića. Neprijatelj je pretrpeo osjetne
gubitke.⁹ Prema zaplenjenim dokumentima sarad-
nja četnika i Njemaca najtešnja, zajednički logo-
ruju, hrane se i vode borbu.¹⁰ K.V.
- 2/VIII Neprijatelj sa pravca Tuzla—Kladanj i Sokolac 41
5 —Han Pijesak stalno aktivan. Molimo, da sa-
veznička avijacija bombarduje Tuzlu, Sokolac i
Zvornik. K.V.

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/8/I, k. 408 A.

Iz originala su uzete depeše upućene Vrhovnom štabu NOV i POJ.

² Riječ je o savezničkoj pomoći.

³ Kosta (Nađ, komandant 3. korpusa NOVJ)

⁴ Vladimir (Popović, politički komesar 3. korpusa NOVJ)

⁵ Na tom prostoru su tada djelovali dijelovi 13. brdskog puka 7. SS divizije „Princ Eugen“ (knj. 27, dok. br. 182).

⁶ Pomenuti izvještaj potiče od 16. jula 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6/6, k. 408 A).

⁷ Savo Derikonja je tada bio komandant 1. sarajevske četničke bri-
gade. Poginuo u borbi protiv organa narodne vlasti 1946. godine.

⁸ Radivoj Kosorić, četnički vojvoda

⁹ i ¹⁵ Opširnije o tome vidi dok. br. 102, 130, 132, 133 i 134.

¹⁰ Blže o tome vidi četničke dokumente od 9. 10. i 12. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH—V—1317, 1326, 1339 i 1341).

- 2/VIII 6 XI div. javlja nam. da je imala teške borbe sa SS trupama i da nije prešla Bosnu.¹¹ U ovim borbama poginuo je junačkom smrću komandant V kozarske brigade major Rade Kondić.¹² K.V. 47
- 2/VIII 7 1/2 ov. mj. djelovi 27 div. razbili su četničke grupe na prostoru Nišići. Neprijatelj je imao gubitaka. K.V. 31
- 2/VIII 8 Jedinice 13. SS div. i Sudareve ustaše¹³ kontrolišu put Tuzla—Kladanj i Vlasenica—Sokolac. Na ovim pravcima utvrđuju se. Prema zaplenjenim dokumentima i dobivenim podacima aktivnost neprijatelja na ovom sektoru povezana je sa aktivnošću neprijatelja u Crnoj Gori u cilju ometanja predviđenog zadatka.¹⁴ K.V. 47
- 3/VIII 9 U borbama 3 ov. mj. protivu jedne bojne 7 SS. div. ojačane sa četnicima t.zv. Romanij. korpusa na položajima Han Pijesak—Knežina jedinice 27 div. ubile 95 Njemaca i četnika i veći broj ranile, bez sopstvenih gubitaka.¹⁵ K.V. 62
- 4/VIII 10 U vezi Vaše naređene istrage. XI div. odgovara: „Nismo se prebacili u određeno vrijeme radi nedovoljne pripreme i olakog shvatanja nepr. ofanzive na naše snage. Neprijatelj je sa jačim snagama div. „Princ Eugen“ i tenkovima zaposeo moguće prelaze na Bosnu na pravcu našeg prebacivanja. Nepr. ofanziva na naše snage od 26 jula omogućila prebacivanje VI div.“¹⁶ 93
- 4/VIII 11 Uprkos takve situacije mi smo 30/31 ov. mj. pokušali prelaz, ali i pored većih gubitaka i žrtava nismo se uspjeli prebaciti.“¹⁷ K.V. 33

¹¹ i ¹⁷ Riječ je o pokušaju 11. NOU divizije da preko rijeke Bosne pređe iz srednje u istočnu Bosnu (vidi knj. 27, dok. br. 121 i 127).

¹² Narodni heroj. Poginuo 30. jula 1944. kod Manjače.

¹³ Franjo Sudar je bio komandant 1. ustaškog stajaćeg zdruge. O rasporedu i dejstvu jedinica ovog zdruge u avgustu vidi njegovu relaciju od 11. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 81—131, k. 58).

¹⁴ Riječ je o zadatku jedinica NOVJ da prodru u Srbiju. Da bi spriječili izvršenje ovog zadatka, Nijemci su, u sadejstvu sa ustaško-domobranskim i četničkim snagama, preduzeli operacije širih razmjera protiv naših jedinica u istočnoj Bosni. Sandžaku i Crnoj Gori. Opširnije o tome vidi zapovijest Štaba 1. proleterske divizije od 29. jula 1944 (Arhiv VII, reg. br. 51/1, k. 712); dok. br. 21 i 49 u ovoj knjizi; tom I, knj. 9, dok. br. 181 i 182; knj. 11, dok. br. 6; knj. 16, dok. br. 225; tom I i knj. 8, dok. br. 84, 354, 355 i 356.

¹⁵ Odnosi se na 6. proletersku diviziju, koja se, između 26. i 28. jula, prebacila iz srednje u istočnu Bosnu (vidi knj. 27, dok. br. 109).

- 7/VIII Već nekoliko dana vodimo upornu borbu sa sna- 94
 12 gama 13 SS div. koja je u borbenom rasporedu u pokretu sa Majevice i iz Spreče prema jugu. Uz osjetne gubitke probili su se od Kladnja i Vlasenice prema Han Pijesku. Sa novim SS-ovskim snagama vodimo danas borbu na liniji Vlasenica—Šekovići. U dosadašnjim borbama nepr. je imao oko 200 izbačenih iz stroja.¹⁸
- 7/VIII Prema dobijenim podacima 13 SS div. se pomje- 34
 13 rava prema jugu. Mesto nje u Tuzlu i Brčko došle su snage 3-eg lovačkog zdruga.¹⁹ K.V.
- 7/VIII Na prostoru Kladnja 6 ov. mj. tri batalj. XVII 102
 14 Maj. bde ubili 60 SS vojnika za vreme ručka, dok ih je više ranjeno.²⁰ XIX Birč. brigada 5 ov. mj. u susretu sa jednom bojnom SS na putu Šekovići—Vlasenica ubila 20 a ranila 12. Na prostoru južno od Vlasenice... ov. mj. djelovi 1 bat. XX brigade ubili 15 Njemaca, 9 četnika i 5 zarobili. Zaplenili 2 l. mitr.²¹ K.V.
- 9/VIII XI divizija prebacila se na Trebavu. K.V. 15
- 9/VIII Naše jedinice razbile Trebav. četnike. Ubijeno 61
 20 četnika. a više ranjeno.²² Naše jedinice na prostoru Vlasenica—Šekovići u dvodnevnom borbama sa djelovima 13 SS div. ubile 47 oficira i vojnika. Borbe se nastavljaju. K.V.
- 9/VIII U ponovnom krvavom pohodu na Vlasenički srez 61
 jedinice 13 SS div. sa četnicima Kerovića²³ i Damjanovića (Leke)²⁴ spalile su oko 30 zaselaka, pobile oko 100 žena, dece i staraca, opljačkale stoku i svu pokretnu narodnu imovinu.²⁵

¹⁸ Opširnije o tim borbama vidi dok. br. 21, 36, 102, 137 i 140.

¹⁹ Prema pregledu rasporeda snaga 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944. u to vrijeme u Slavoniji, na prostoru Vinkovci, Đakovo, Vršpolje, bio je 3. lovački zdrug (Arhiv VII. reg. br. 32/2—1. k. 60).

²⁰ Bliže o dejstvu 17. majevičke brigade vidi dok. br. 104.

²¹ Vidi dok. br. 137 i 140.

²² Razbile ih jedinice 11. NOU divizije (vidi dok. br. 29).

²³ Radivoj Kerović, četnički vojvoda

²⁴ Stevo Damjanović, komandant Majevičkog četničkog korpusa

²⁵ ²⁶ i ⁴² Odnosi se na zvjerstva počinjena u drugoj polovini jula i početkom avgusta. U referatu o djelatnostima pripadnika 13. SS divizije „Handžar“ koji je, na osnovu njihovih izjava prilikom istrage, sastavila Komisija za utvrđivanje ratnih zločina navode se imena žrtava i nazivi mjesta u kojima su vršena zlodjela (Arhiv VII. reg. br. 25/4. k. 9).

O saradnji četnika s jedinicama 13. SS divizije vidi knj. 27, dok. br. 86 i 130.

- 9/VIII Četničke bande su pretraživale ceo teren Birča, otkrivale skloništa, ubijale i odvodile narod, tukle se između sebe za pljačku. Na najzverskiji način su ubili nekoliko drugova s terena i nekoliko ranjenika. Četn. zverstva su nadmašila sva dosadašnja.²⁶ 69
- 9/VIII Među spaljenim selima su sledeća: Mihajlovići, Vidakovići, Kneževići, Čanići, Bečanovići, Strmica, Popovići, Tupanari, Riječica, Grabovica, Mičanovići, Akmačići, Aščerići, Lazići itd. U Šekovačkoj opštini ostalo je svega 5 zaselaka. K.V. 69
- 9/VIII Pri našem Štabu nalaze se sledeći članovi engl. misije: Kapetan Wilson, šef misije, došao iz Barija 25 januara sa kaplarom telegrafistom Linkoln Ernestom. Drugi telegrafist Ball Dennis došao je 18 maja iz Barija. Tumač i član misije je iseljenik u Kanadu, Srbin iz Like, narednik engl. vojske Đuro Diklić. . . . 92
- 9/VIII Preporučan od gen.-majora Dr Nikoliša,²⁷ kao jedan od boljih ratnih hirurga engl. vojske, stigao je kod nas 12 maja major Dafoe Colin sa dva bolničara narednika, Francom Oxly i Kristianom Wirl. Dr Dafoe radio je kod nas u bolnici kao hirurg, a bolničari su mu pomagali. Interesuje se za izvjesna pol. pitanja i propagandu. Sanit. materijal dolazi na njega. 93
- 9/VIII Osim Đure Diklića ni jedan od članova engl. misije ne govori naš jezik niti su pre bili u Jugoslaviji. 29
- 9/VIII Šef misije za 12 korpus kapetan Holmes čekajući telegrafistu i usled pokreta Lekića ostao je sa engl. misijom koja je kod nas. K.V. 36
- 10/VIII Za N.K.²⁸ — Neprijatelj u tri sreza uništio sva poljoprivredna sredstva za žetvu. Molimo hitnu dopremu srpova i kosa sa brusovima. Potražnja je vrlo hitne prirode. K.V. 44
- 11/VIII Djelovi 13 SS div. od pravca Han Pijesak povratili se djelom prema Tuzli. Pri povratku naše je- 75

²⁷ Dr Gojko Nikoliš, načelnik Sanitetskog odjeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ

²⁸ Depeša je upućena Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije.

- dinice na prostoru Vlasenica—Šekovići i u dolini Spreče vodile su 9 ov. mj. teške borbe. Neprijatelj na prostoru Vlasenice pretrpeo osjetne gubitke. a u dolini Spreče ubijeno 60 četnika.²⁹
- 11/VIII Sektor Krivaja—Kladanj drže još snage 13 SS div. dok se u Tuzli nalaze jače snage. Borbe se nastavljaju. K.V. 29
- 11/VIII Od 31-VII do 10 o.m. primili smo 12 aviona sa materijalom: 3 teška bacača sa 134 mine, 4000 puščane municije, 308 čakšira, 152 bluze, 148 košulja, 48 granata za „Piat“ i 10397 kg razne hrane. K.V. 58
- 12/VIII Šifranti u Korpusu: Major Mažar Drago, Nada Jovović i Samuel Nahmias. Povjerljivi, odani i odgovorni. Stručno sposobni. Na radu zadovoljavaju.
- 12/VIII U XI div.: Poručnik Glamočanin Dušan, odgovoran, pouzdan i stručno sposoban. Aco Đulić i Vaso Mirjanović, odani i povjerljivi. 36
- 12/VIII U 27 div.: potpukovnik Rudi Petovar, načelnik štaba, i kapetan Slobodan Kezunović, ob. oficir. Odgovorni, odani, pouzdani i povjerljivi. 35
- 12/VIII U XXXVIII div.: Kapetan Zvonko Grakalić, ob. oficir divizije, i kapetan Zvonko Radeljковиć, načelnik štaba XVII brigade. Odgovorni, odani, pouzdani i povjerljivi. 41
- 12/VIII Sinoć iz Barija stigao telegrafista za XII Korpus kaplar engl. vojske Geof Eden. K.V. 22
- 12/VIII U borbama 9 ov. mj. kod Vlasenice naše jedinice istrebile 67 SS vojnika, više ranile. U dolini Spreče. 11 ov. mj. naši manji djelovi istrebili 10, ranili više, a 2 četnika zarobili. Naše jedinice kontrolišu pravce Sokolac—Vlasenica i Vlasenica—Zvornik, kao i pravac Kladanj—Živinice. K.V. 81
- 13/VIII S.O.³⁰ Molimo pošaljite sledećom pošiljkom: 100 gips zavoja, 100 paketa gaze, 100 injekcija pentotar sodium pola gr., 1000 drugih zavoja, 10 kg pamuka, 3 kg sulfamidskog praška, 10 tuba vaze-

²⁹ Te borbe su vodile jedinice 27. i 38. NOU divizije (vidi dok. br. 102, 104, 143 i 144).

³⁰ Depeša je upućena Sanitetskom odjeljenju Vrhovnog štaba NOV i POJ.

- lina, 1 litar jodtinkture, 1000 tableta potasium, 1
nož za amputaciju, 6 peana, 6 kohera. Dr Levi³¹
- 13/VIII U borbama 10 ov. mj. sa SS i četnicima u dolini 56
Drinjače, pored ubijenih, među ranjenim nalaze
se dva t. zv. četn. k-ta bataljona Rajko Bobar i
Janko Bašić, koje su Njemci odmah otpremili u
svoju bolnicu u Tuzlu. K.V.
- 14/VIII Na putu ka Vlasenici 12 ov. mj. poginuo je od 28
četničke zasede Arso Koprivica, prvak zemljorad.
stranke. K.V.
- 15/VIII San. pomoć D.T. Gaul spustio se kod nas.³² Navo- 21
dno trebao je poći za Srbiju.
- 15/VIII Naše jedinice na prostoru Doboj—Tuzla razbile i 47
natjerale u bjegstvo jednu pukovnicu 13 SS div.
Neprijatelj je imao 100 izbačenih iz stroja i izgu-
bio pukovsku komoru.³³
- 15/VIII Naše jedinice zauzele Vlasenicu.³⁴ Odbijen manji 47
napad neprijatelja od Han Pijeska ka Vlasenici.
Ranjeno više neprijat. vojnika i jedan ubijen. K.V.
- 15/VIII Od 10—15 ov. mj. primili smo 9 aviona sa: 84
4 puškomitraljeza, 6 malih bacača sa 360 mina.
3 „Piata“ sa 172 granate, 38 pušaka, 58.000 puš-
čane municije, 320 metaka za p.t. pušku, 5000
za pikavac, 960 kg eksploziva sa priborom, 250
pari veša, 20 pari odijela, 100 pari čarapa i 4300
kg razne hrane. K.V.
- 15/VIII Štab 3-će bde VI Ličke div. sa jednim bata- 19
ljonom nalazi se sa XI div. K.V.
- 16/VIII Na pravcu Kladanj—Tuzla naše jedinice vode 70
borbe sa djelovima 13 SS div. Neprijatelj trpi
gubitke.³⁵ Aktivnost neprijatelja sa pravca Tuzla
—Zvornik slabija, u poslednje vreme osjeća se
jača živost na ovom pravcu. Djelimične ispade naši
djelovi uspješno odbijaju. K.V.
- 18/VIII Neprijateljska ofanziva nastavlja se. Neprijatelj 50
aktivan sa pravca Tuzla—Zvornik, Tuzla—Kla-

³¹ Dr Moni Levi, referent saniteta 3. korpusa NOVJ

³² Riječ je o sanitetskom pomoćniku koga su uputili saveznici.

³³ Vidi dok. br. 39, 46 i 128.

³⁴ To mjesto su 10. avgusta zauzeli bataljoni 20. romanijske brigade
Bliže o tome vidi dok. br. 102.

³⁵ i ³⁶ Vidi dok. br. 128 (napomenu 26), 147 i 149.

danj i Ribnica—Olovo. Sa ovih pravaca napada glavnina 13 SS div. sa četničkim bandama i milicijom.³⁶

18/VIII	Naše snage djelom ofanzivne prema Bratuncu i Srebrenici, vode borbu sa djelovima 7 SS div. i ustašama 2 zdruga. ³⁷ Izbjegavamo odsudne i frontalne borbe, već dekoncentrisanim snagama vršimo napade na neprijatelja.	59
18/VIII	Snabdevanje naših jedinica otežano. Skoro cela ova prostorija popaljena i uništena usled neprekidnih borbi. molimo da nam se poveća pomoć u hrani. K.V.	59
19/VIII	Na našem sektoru nalazi se 13 SS div. jačine oko 18000 vojnika. 2 ustaški zdruk i dijelovi 7 SS div. na prostoru: Sokolac—Rogatica—Srebrenica—Bratunac sa četn. i zel. kadr. bandama. Izvjesne snage 7 SS div. orijentisane prema Sandžaku.	66
19/VIII	Neprij. ofanziva vrlo jaka i traje već preko mjesec dana. U ovoj ofanzivi, jednoj od najtežih u I. B., 13 SS div. sve na putu kuda prođe pali i uništava. K.V.	43
19/VIII	Po svemu sudeći namjere neprijatelja su da naše snage potisnu iz Ist. Bosne prema Sandžaku i Crnoj Gori. ³⁸ K.V.	27
20/VIII	Molimo, da nam javite kakvu ulogu ima sada Savez. misija kod nas po pitanju pošiljki. Da li će baza ili misija davati signale. K.V.	36
20/VIII	Jedan broj Banijaca—stručnjaka poslat V Korpusu, invalidi i bolesni prebačeni u Bari, kod naših jedinica nema Banijaca. ³⁹	36

³⁷ Tada su se u Srebrenici i Bratuncu nalazili dijelovi 1. ustaškog stajaćeg i 8. posadnog zdruga. Vidi dok. br. 160 u ovoj knjizi i relaciju 1. ustaškog stajaćeg zdruga od 11. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/1—131, k. 58).

³⁸ U relaciji 1. ustaškog stajaćeg zdruga od 11. oktobra 1944. piše da su u periodu od 23. jula do 21. avgusta snage 7. SS divizije „Princ Eugen“ i 13. SS divizije „Handžar“ i ustaško-domobranske jedinice (1. ustaški i 8. posadni zdruk) preduzele pothvat u cilju čišćenja istočne Bosne od partizana i da im je glavni cilj bio da spriječe prodor 6. 16. i 36. divizije prema Srbiji i Crnoj Gori (Arhiv VII, reg. br. 8/1—131, k. 58).

³⁹ Odnosi se na Banijce koji su za vrijeme pete ofanzive ostali u istočnoj Bosni. Vidi depešu Vrhovnog štaba od 18. jula 1944 (Arhiv VII, reg. br. 2/8/I, k. 408 A, str. 112).

21/VIII	Nepr. jačim snagama S.S. trupa produžuje napad sa prostora Šekovića prema Vlasenici. Istovremeno nepr. aktivan sa prostora Kladnja i Srebrenice. Sa pravca Bratunac—Srebrenica nepr. potpomaže deo motorizacije. Borbe se nastavljaju. K.V.	59
22/VIII	Danas smo dobili preko savezničke misije naredbu Vrh. komandanta od 17 ov. mj. Da li je ova naredba punovažna? ⁴⁰ K.V.	33
22/VIII	Stigao kod nas kurir baze, st. vodnik Pavićević Milosav, sa poštom. Primili i razumeli šifru. K.V.	27
21/VIII	Na sektoru Srebrenica—Bratunac naše jedinice ubile 70 nepr. vojnika i oficira. Ispad nepr. od pravca Han Pijesak ka Vlasenici odbijen uz gubitke po nepr. Pokret nepr. iz doline Spreče prema Šekovićima zaustavljen na lijevoj obali Drinjače. K.V.	63
24/VIII	Naše jedinice ⁴¹ istrijebile na sektoru Drinjače 40 voj. 13 S.S. div. Na sektoru Srebrenica—Han Pijesak nastavljaju se borbe sa jačim nepr. snagama. K.V.	43
24/VIII	Baza. Za potrebe naših jedinica treba hitno poslati 1000 pari odela, 500 pari cipela i više hrane.	24
24/VIII	Naše jedinice nalaze se na posve pustom sektoru. 3 Pitanje ishrane je ozbiljan problem. Nužno je hitno pomoći sa većim količinama hrane. K.V.	35
24/VIII	Pozivamo vas na talasu 5427 kc.	123
4	Za Bazu. Molimo da se za naše jedinice uputi sledeći materijal: tri garniture eksploziva sa 10 gabel mašina, 30 velikih testera, 600 nagaz. mina, 500 mina za bacač (engl., talij., njemač.), 150.000 engl. pušč., 150.000 jugosl. pušč. municije, 5 protivkol. topa sa 500 granata, 10 radio amerikan. stanica, tri garniture sanit. materijala za tri hirurg. ekipe, 1500 pari odela, 1500 pari cipela i veće količine hrane. K.V.	
24/VIII	Neophodno su nam potrebne četiri pokretne štamparske mašine sa dovoljnom količinom slova.	46

⁴⁰ Vjerovatno se odnosi na naredbu o formiranju izviđačkih četa pri štabovima divizija i brigada (vidi dok. br. 117). Vrhovni štab je. depešom od 23. avgusta, potvrdio punovažnost te naredbe.

⁴¹ Odnosi se na jedinice 27. i 38. NOU divizije (vidi dok. br. 103 i 104).

- boja i papira, jer nemamo nikakvih tehničkih sredstava za propagandu. K.V.
- 25/VIII 7 Potpuno je propala nova ofanziva 13 S.S. div. i četnika na naše snage. Vlasenica u našim rukama. S.S-ovci su imali preko 300 u mrtvim i ranjenim, a četn. oko 80. Naši gubitci neznatni. K.V.
- 25/VIII 8 Narod Birča na čelu sa odbornicima kretao se s našom vojskom i u svemu je pomagao. Omladinke su se istakle u nošenju ranjenika. K.V.
- 25/VIII 9 S.S-ovci uz pomoć četnič. rulja, besni što nisu postigli nikakav uspjeh, pohvatali su oko 80 staraca, žena i dece, koji su se skrivali u šumi. — i žive ih spalili u mlinovima Lovnice.⁴² K.V.
- 25/VIII 10 Bazi. Slušamo vas na talasu 5672 kc u 07.30 i 14.30. Ne čujemo vas. Molimo javite ponovo tal. duž. i vreme rada.
- 27/VIII 11 Molimo javite koje naše depeše ne možete dešifrovati.
- 27/VIII 12 27 div. ima tri bde. Brojno stanje bde kreće se od 400—450 boraca. 38 div. ima dve bde. Brojno stanje bde 600—650 boraca. 11 div. ima dve bde, od kojih jedna ima 800 a druga 1100 boraca. U sastavu 11 div. nalazi se jedan batalj. VI ličke div. i Mačvan. p. odred. Od odreda danas postoji Srebrenički, Tuzlanski, Kladanjski i Majevički. Ukupna jačina ovih odreda 300 boraca.
- 27/VIII 13 Razlog malog brojnog stanja po jedinicama — šestomjesečna ofanziva neprekidna nepr., posredanje po nepr. svih mobilizacionih područja i teror nad narodom. K.V.
- 27/VIII 14 V.K.⁴³ Jače snage 13 S.S. div., artiljerija i motorizacija nalaze se već dva dana na liniji Han Pijesak—Sikira—Milići—N. Kasaba—Drinjača—Zvornik—Bijeljina. Molimo hitno bombard. nepr. na ovoj liniji. kao i Srebrenice i Bratunca. Vlasenica u našim rukama. K.V.
- 26/VIII⁴⁴ 15 Mjesto za prijem sovjet. pošiljki s. Dukići. sekcija Kladanj 1 : 100.000. Koordinate: 44³⁰ i 16³⁰. K.V.

⁴³ Telegram je upućen Vrhovnom komandantu NOV i POJ.

⁴⁴ Vjerovatno omaška: treba: 27/VIII.

- 27/VIII Molimo vas prekontrolišite depeše gr. 40, 22 i 31
16 49, jer depeše toga broja grupa mi vam nismo
uputili.
- 28/VIII Baza. Hitno potrebna veća količina hrane i mina 41
17 za teški bacač. Mjesto spuštanja s. Ravansko,
sekcija Zvornik 1 : 100.000. Koordinate 44²³—16³⁰.
- 28/VIII Za potrebe 11. div. nužno je hitno poslati 1500 pari 47
18 odela i 1500 pari cipela. Mesto pošiljke u s. Dukići,
sekcija Kladanj razm. 1 : 100.000. Koordinate:
44²⁰—16³⁰.
- 28/VIII P.K. SKOJ-a.⁴⁵ Delegati su stigli.⁴⁶ Bjelajac je oti- 88
19 šao preko Slavonije⁴⁷, Tošović⁴⁸ je u Sremu, ne-
mamo sa njima veze. Pripreme za kongres će ići
teško sem u vojsci, jer nemamo slobodne terito-
rije.⁴⁹ Neprekidna ofanziva ovdje traje već 6 mje-
seci. Oblasnu konferenciju je nemoguće pripremiti
za mjesec dana. Pošaljite kadra za Oblasni komi-
tet SKOJ-a. Mićo⁵⁰
- 28/VIII Molimo vas povežite nas putem radija sa bazom 15
20 u Bari.
- 28/VIII Molimo vas predložite Gl. št. Srbije⁵¹ sledeći plan 97
21 veze za rad sa nama. Prvi poziva III Korp. sa poz.
znakom SOF na talasu oznake L₁ 4900 kc, rezervni
talas L₂ — 5227 kc. G.Š.S. odgovara sa oznakom
LMR de CBS. Vreme rada 06.30 i 16.40. Javite
nam njihov radni talas i početak rada.

⁴⁵ Depeša je, preko Vrhovnog štaba, upućena Pokrajinskom komitetu SKOJ-a Bosne i Hercegovine.

⁴⁶ Riječ je o omladinskim delegatima iz istočne Bosne koji su učestvovali na Drugom kongresu Antifašističke omladine Jugoslavije u Drvaru od 2. do 4. maja 1944. Oni su se 7/8. avgusta, sa 11. NOU divizijom, prebacili iz srednje u istočnu Bosnu (vidi knj. 27, dok. br. 49, 121 i 127 kao i dok. br. 29 i 39 u ovoj knjizi).

⁴⁷ Stojan Bjelajac, član Sekretarijata USAOJ-a, s vojvođanskim omladinskim delegatima prebacio se iz srednje Bosne u Slavoniju, a odatle u Srem, gdje je bio upućen radi zadatka.

⁴⁸ Rista Tošović, član Oblasnog komiteta SKOJ-a za istočnu Bosnu

⁴⁹ Odnosi se na Prvi kongres Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Bosne i Hercegovine. Kongres je, zbog neprijateljskih dejstava, bio odgođen, tako da je održan tek 9. maja 1945. u Sarajevu, poslije oslobođenja ovoga grada.

⁵⁰ Mićo Rakić, sekretar Oblasnog komiteta SKOJ-a za istočnu Bosnu i član Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Bosnu i Hercegovinu.

⁵¹ To jest: Glavnom štabu NOV i PO Srbije

- 28/VIII Na prostoru Vlasenica—Han Pijesak naše jedinice⁵² vodile jače borbe sa ustašama i djelovima 13. S.S. div. Nepr. pretrpio osjetne gubitke. Na sektoru Spreče naše jedinice razbile četničke bande. Ubijeno više četnika a dva zarobljena K.V. 54
- 22
- 29/VIII Nepr. aktivnost kod nas popustila. Naše jedinice u očekivanju. Za pokret preko predlažemo da ide 11 div. sastava dve bde ojačane ličkim bat. i Mačvan. p. odredom⁵³ i kao druga grupa od dve bde pod komandom p.puk. Kosorića.⁵⁴ Predlažemo da sa ove dve grupe pođemo preko i mi.⁵⁵ Na terenu I. Bosne ostaju tri slabije bde sa manjim odredima pod komandom p.puk. Zekića.⁵⁶ 95
- 23
- 29/VIII Ako ovaj zadatak momentalno nije aktuelan, predlažemo da sa glavninom sadanjih snaga našeg korpusa krenemo na Posavinu—Majevicu—Semberiju i Tuzlan. bazen u cilju čišćenja tog terena, gde postoji najbolja mogućnost za popunu naših jedinica i stvaranje novih. Ovim bi omogućili mobilizaciju masa Vojvodine—Mačve i njihov naslon na Bosnu. Nakon ovog mi bi glavninu naših snaga orijentisali prema Sarajevu. 100
- 24
- 29/VIII Molimo hitan odgovor radi izvršenja jednog ili drugog zadatka.⁵⁷ K.V. 20
- 25

⁵² Odnosi se na jedinice 11. i 27. NOU divizije (vidi dok. br. 103 i 128).

⁵³ U vezi s tim predlogom Štaba 3. korpusa Vrhovni štab NOV i POJ je 4. septembra 1944. naredio da se 11. divizija, 3. bataljon 3. proleterske (ličke) brigade i Mačvanski NOP odred odmah prebace preko r. Drine u zapadnu Srbiju i da, u oblasti Cera, uđu u sastav 12. korpusa kad on tamo stigne. Vidi knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa (Arhiv VII, reg. br. 2/8/I, k. 408). Postavljeni zadatak je izvršen 16. septembra. Opširnije o tome vidi naređenje Štaba 11. divizije od 15. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 39/1, k. 866).

⁵⁴ Pero Kosorić, komandant 27. NOU divizije. On je sa svojim jedinicama ostao i dalje u istočnoj Bosni (vidi Arhiv VII, reg. br. 25/7, k. 1111: izvještaj Štaba 27. NOU divizije od 30. septembra 1944).

⁵⁵ Riječ je o Štabu 3. korpusa. Međutim, taj predlog nije usvojen. Prema naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 4. septembra 1944. u Štabu ovog korpusa su izvršene promjene. Evo šta o tome u pomenutoj depeši piše:

„Rešili smo postaviti Kostu za komandanta Glavnog štaba Vojvodine. (Vidi knj. 27, dok. br. 144 — prim. red.) U vezi s tim Kosta i Vlado neka odmah [dodu] kod nas. Privremenu komandu korpusom nek preuzme Jovo Vukotić...” Vidi knjigu primljenih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ, str. 113 (Arhiv VII, reg. br. 2/8/I, k. 408 A).

⁵⁶ Miloš Zekić, komandant 38. NOU divizije

⁵⁷ O tome vidi dok. br. 118.

29/VIII	Za E.O. ⁵⁸ Član vašeg odjeljenja Dinko Tomićić	35
26	stigao sa 11 div. kod nas. Javite da li da ostane kod nas i za što ga možemo upotrebiti. ⁵⁹ K.V.	
29/VIII	Baza. Molimo, hitno su nam potrebna 2 motora za	37
27	punjenje akumulatora većeg kapaciteta oko 350 vati i 6 akumulatora po 6 volta. K.V.	
30/VIII	Za E.O. Od 15 do 30 ov. mj. primili smo od Sa-	104
28	veznika: 15 aviona, 307 padobrana, 11 p. mitr., 4 prot. tenk. puš. sa 640 metaka, 30 strojnica sa 21.200 metaka, 4 l. bacača sa 420 mina, 7 t. mitr., 270 nagaz. mina, 119 mina za piat, 824 bombe, 480 kgr. eksploziva, 204.900 metaka puš., 120 l. benzina, 24 l. ulja, 852 para veša, 468 pari cipela, 18 vreća prvih zavoja i 3018 kgr. hrane	
31/VIII	Saveznički avioni bombardovali Tuzlu, Zvornik	52
29	i Han Pijesak. Nepr. je imao gubitaka. ⁶⁰ Djelovi jedne naše div. ⁶¹ u borbi sa četnicima na sektoru Spreča—Papraća ubili oko 20 a ranili 40 četnika. K.V.	
31/VIII	U dolini r. Spreče nastavljaju se borbe sa četni-	21
30	cima, z. kadrom i djelovima S.S. K.V.	

⁵⁸ Depeša je upućena Ekonomskom odjeljenju Vrhovnog štaba NOV I POJ.

⁵⁹ Vrhovni štab je 1. septembra 1944. depešom naredio Štabu 3. korpusa da mu Tomićića uputi prvim avionom, a dotle da on bude kod intendanture toga korpusa.

⁶⁰ Vidi dok. br. 159.

⁶¹ Odnosi se na 38. NOU diviziju (vidi dok. br. 95 i 113 i izvještaj njenog štaba od 1. septembra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 14/3, k. 1258).

**IZVOD IZ KNJIGE PRIMLJENIH I PREDATIH DEPEŠA
ŠTABA 12. KORPUSA NOVJ ZA AVGUST 1944. GODINE¹**

2. VIII	20.	1330	44	Sinoć avioni nisu došli. ² Molimo vas ubrzajte slanje hrane pošto se nepr. koncentriše prema nama, radi čega nećemo moći ostati dugo na ovom sektoru, a sa hranom potpuno oskudevamo.
"	21.	"	24	Molimo hitno javite da li će avioni doći večeras. Ponovite nam znake za prijem ukoliko ostaju isti.
"	22.		60	Usled toga što se 11 div. nije uspela prebaciti, ³ nema uslova da sa našim korpusom i ovdašnjim jedinicama III korpusa izvršimo ranije postavljeni zadatak. Zato predlažemo da naš korpus pođe zajedno sa Šestom div. njenim pravcem.
"	23.		46	Time ćemo omogućiti i Šestoj div. da izvrši svoj zadatak i iskoristiti naš korpus na mnogo važnijem sektoru nego što je ovaj. Za kontrolu i. Bosne dovoljne su ovdašnje snage III korpusa.
2. VIII	24.		48	Potrebno je hitno raditi jer se nepr. koncentriše da bi sprečio odlazak. Našim jedinicama potrebno bi bilo najviše tri do pet dana odmora sa boljom ishranom da se osposobe za izvršenje tog zadatka.

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII. reg. br. 8/10, k. 589 B. Ova grupa depeša upućena je Vrhovnom štabu NOV i POJ.

² Riječ je o savezničkoj pomoći.

³ O prebacivanju te divizije u istočnu Bosnu vidi knj. 27. dok. br. 121 i 127 i dok. br. 39. 46 i 128 u ovoj knjizi.

25. 41 Molimo vas računajte sa pouzdanjem na solidnu borbenost naših jedinica i na potpunu rešenost da se silnom voljom i poletom izvrši taj zadatak.⁴
4. VIII 26. 44 Primili smo sinoć dva aviona. uglavnom suvo meso. Molimo šalžite nam prvenstveno brašno, mast, rižu i grašak, ako je moguće u većim količinama. Javite kada dolazi sledeća pošiljka.
27. 31 Na sektoru Ribnice nalaze se delovi 13 SS div. Svi dosadaniji pokušaji da prodru uz Krivaju odbijeni su od jedinica 36 div.⁵
28. 40 U Kladnju se nalazi jedna bojna 13 SS div.⁶ U Varešu jedna bojna „Pr. Eugena“ sa domaćim ustašama.⁷ Na sektoru Medojevići—Kruševci oko 600 Nemaca i četnika. M.⁸ L.⁹

⁴ Riječ je o prebacivanju preko r. Drine, kod Slapa, u zapadnu Srbiju. Međutim, pošto je neprijatelj taj odsjek bio zaposleo jakim snagama, to je Vrhovni štab NOV i POJ usvojio predlog Štaba 12. korpusa da ovaj, zajedno sa 6. proleterskom divizijom, krene za 1. proleterskim korpusom i u tom cilju uputio mu sljedeću depešu:

„Slažem se da krenete sa vašim korpusom zajedno sa Šestom div. u određenom pravcu. Vaš pokret treba da bude čim brži. Jedinice će se odmarati na sektoru Prve div. (Riječ je o 1. proleterskoj diviziji, koja se tada nalazila u Sandžaku. Vidi dok. br. 49 — prim. red.). Komanda neka bude do daljeg u rukama gen. Lekića nad celom vašom grupom. O tome je obavešten Štab Šeste div. i Treći korpus. Držite pokret u najvećoj tajnosti.“ (Vidi knjigu depeša Štaba 12. korpusa u Arhivu VII. reg. br. 8 10, k. 589 B). O rasporedu jedinica ovog korpusa vidi dok. br. 9 i 24.

⁵ Opširnije o borbama te divizije vidi dok. br. 24.

⁶ Redakcija nije uspjela pronaći originalne dokumente o rasporedu i dejstvu te divizije. Međutim, prema izvještaju 3. lovačkog zdruga u maju su se u Kladnju nalazili dijelovi 13. SS divizije (vidi knj. 25. dok. br. 197), a prema pregledu 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944. u Kladnju je tada bila 36. ustaška kladanjska bojna, pod komandom 13. SS divizije (Arhiv VII. reg. br. 32'2—1, k. 60).

⁷ U Varešu i s. Vijaki tada su, pored dijelova 7. SS divizije, bile i jedinice 4. bojne 8. posadnog zdruga (vidi dok. br. 160).

⁸ Mitrović (Stefan), politički komesar 12. korpusa NOVJ

⁹ Lekić (Danilo), komandant 12. korpusa NOVJ

4. VIII	29.	10	Hitno nam pošaljite što više hrane u Medojeviće. L.
"	30.	27	Molimo hitno nam pošaljite mine za nemačke i engleske teške bacače. Ako je moguće pošaljite nam veće količine odelja. L. M.
5. VIII	31. 1800	38	Jedinice 36. div. vodile su 4. ov. m. oštre borbe sa delovima „Princ Eugena“ i ustašama od Vareša na sektoru Vijake. Nepr. imao preko 60 mrtvih. L. M.
9. VIII			
6. VIII	32. 0923	30	Već treći dan vodimo oštre borbe sa „Princ Eugenom“ i ustašama iz Vareša. Olova i Sokolca. Nepr. do sada imao preko 150 ubijenih.
"	33. "	30	Nepr. nas stalno prati, dok drugi delovi sačekuju. Usled zamora jedinica nije moguće dužim maršem izbeći koncentraciju. ¹⁰
"	34. "	30	Sektor je potpuno pust. Nije moguće ništa nabaviti za hranu, a avione nismo primili. Pitanje ishrane je sada osnovni problem.
7. VIII	35. 1330	30	Oko pet hiljada nepr. vojnika sa brojnom artiljerijom uobručilo je naše jedinice na sektoru Knežine. Obruč smo probili. Nepr. koristi motorizaciju za brzo prebacivanje i postavljanje. ¹¹ Do sada imamo osjetne gubitke. L.
9. VIII	36. 0800	36	Razbili smo nepr. koncentraciju na drumu Sokolac—Rogatica. Zauzeli smo Renovicu. Stigli smo na sektor Bare—Orahovica. Javite gde je Prva div.

¹⁰ i ¹¹ O dejstvu neprijateljskih snaga vidi dok. br. 72 (objašnjenje 3) i dok. br. 126 (objašnjenje 38).

9. VIII	37.	"	33	U dvodnevnim borbama sa našim korpusom nepr. imao preko 130 gubitaka. Uništeno sedam kamiona, jedan oklopni i dva teretna voza.
"	38.	"	25	U vozu zapaljen jedan avion, tipa „dornie“. Zaplenjeno više p. mitraljeza i znatne količine rat. materijala. ¹²
"	39.	"	31	Slaba ishrana i umor prete izbacivanjem iz stroja glavnine snaga. Najavljene pošiljke nismo primili. Novo mesto prijema — Previla. L.
11. VIII	40.		48	Dobro bi bilo da izvjesne snage Prve div. izvrše pritisak na Foču, radi olakšanja našeg prelaza kroz dva do tri dana. ¹³ Ako je moguće, molim da lovci kontrolišu sektor Kalinovik—Foča—Goražde.
"	41.	1330	33	Sa avijacijom prebacivanje bi se izvršilo bez nekih poteškoća. Ona bi trebala da spreči dejstvo artiljerije i onemogući pokrete cestama.

¹² i ¹⁹ U izvještaju Župskog oružničkog zapovjedništva u Sarajevu od 23. avgusta 1944. o napadu na s. Renovicu i Praču se kaže:

„8. VIII 1944. u 0845 sati, skupina komunista od oko 6.000 naoružanih osoba iz kotara vlaseničkog preko Romanije prebacila se preko želj. pruge između Prače i Renovice (19 i 15 km j. z. Rogatice). Na tom dieu komunisti su oštetili želj. prugu na 4 mjesta i opljačkali jedan njemački transport ratnog ivoriva. Istog dana ista skupina komunista napala je na mjesto Renovicu, zarobili oklopni vlak i posadu, osim zapovjednika oklopnog vlaka koji se spasio. Ista skupina komunista napala je topovima i bacačima granata na mjesto Praču. Naše i savezničke (misli se na Nijemce — prim. red.) oružane snage napad su odbile, koje progone komuniste u smjeru juga prema Foči. U mjestu Renovica poginula su 6 ustaša i 2 želj. službenika. Promet na relaciji Sarajevo — Višegrad uspostavljen je u toku 2 dana.“ (Arhiv VII. reg. br. 3'3—11, k. 149 e). Pored toga, jedinice 12. korpusa su tada savladale domobransku posadu u s. Petoviću i s. Stranama i tom prilikom im zaplijenile svu odjeću, obuću i oružje iz magacina. Opširnije o tome vidi dok. br. 160.

¹³ Vidi dok. br. 52.

- " 42. " 28 Molimo hitno bombardovanje nepr. koncentracija na liniji Kalinovik—Foča—Goražde.¹⁴ Javite nam znake za avijaciju.
- " 43. 1330 40 Najavljene pošiljke nisu došle. Uzaludno očekivanje usporilo je naš pokret. Sledeće mesto za prijem gde je Mitar¹⁵ formirao Četvrtu br.¹⁶ Molim obavezno pošaljite.
- " 44. " 37 „Princ Eugen“ nas stalno prati. U toku jučerašnjeg dana naše jedinice vodile su borbu na sektoru Bare—Butkovići.¹⁷ Nepr. imao preko 60 ubijenih.
11. VIII 45. " 46 „Princ Eugen“ poseo liniju Goražde—Foča. Vodimo stalnu borbu na prelazu na Miljevinu.¹⁸ Pri likvidaciji Renovice oštećen još jedan oklopni voz, zapaljeno 11 motocikla i 50 buradi benzina.¹⁹
- " 46. 77 Nepr. se jakim snagama koncentrisao na liniji Foča—Kalinovik i sprečio prelaz naših jedinica preko ceste. Molimo hitno bombardovanje sektora Foča—Kalinovik i saradnju lovaca na komunikaciji Goražde—Kalinovik—Sarajevo. Javite znake za avijaciju i odgovorite sledećom vezom da li ćemo dobiti pomoć avijacije.
12. VIII 47. 0700 32 Zadržaćemo se u Vrbnici danas i sutra radi prijema aviona. Da-

¹⁴ i ¹⁸ O dejstvu neprijateljskih snaga na tom pravcu vidi dok. br. 44, 52, 137, 140 i 142—148.

¹⁵ Narodni heroj Mitar Bakić. Umro 25. novembra 1960. u Beogradu, kao rezervni general-potpukovnik JNA.

¹⁶ Odnosi se na s. Smriješno, gdje je 10. juna 1942. formirana 4. crnogorska (kasnije proleTERSka) brigada. Za komandanta Brigade postavljen je Peko Dapčević, a za političkog komesara Mitar Bakić.

¹⁷ Vidi dok. br. 36, 40 i 44.

lji pokret je nemoguć bez minimalnog predaha i prehrane ljudstva. L.

13. VIII

12. VIII 48. 0700 31 Prebacivanje između Goražda i Foče nismo mogli izvršiti usled velike koncentracije nepr. na tom sektoru. Moramo ići južnije.

13. VIII

12. VIII 49. 0700 38 Po cijenu velikih gubitaka naš je korpus uspio da se sinoć probije preko Borijske na Zelengoru. Sesta se još nije prebacila.²⁰ Nemci imali oko 150 gubitaka.
- " 50. 1130 39 Jako smo opterećeni velikim brojem teških ranjenika i nosila, od kojih neke nosimo čak sa Šekovića na Bosnu i ovamo. Molim javite da ih neka jedinica prihvati na Rudinama.
- " 51. 1130 34 Javite da li ćemo dobiti odela, obuću, mina za teške bacače, masti i ulja za oružje. Borci su poderani i bosi, a automat. oružje teško radi.

14. VIII

13. VIII 52. 0700 33 Razbili smo bat. „Princ Eugena“ koji je juče od Kalinovika pošao za nama prema Konjskim Vodama. Nepr. imao preko 60 izbačenih iz stroja.
- " 53. " 45 Potrebno nam je 2500 pari odijela, 1000 pari cokula, 400 lakih mina za t. bacač klb. 81 mm, 400 lakih mina za engleski bacač — klb. 75 mm, po 50.000 mauzer i engleske municije.

²⁰ O 6. proleterskoj diviziji vidi dok. br. 72.

14. VIII

13. VIII	54.	0700	49	30 puškomitraljeza — po mogućstvu nemačkih — 20 lakih bacača sa odgovarajućim brojem mina, 5 kanti benzina. 20 kanti ulja za oružje, 2 kante ulja za motor, 10 kgr. masti za oružje.
"	55.	"	37	Molimo javite da li to možemo dobiti i kada da bismo organizovali prijem. Po vašem odgovoru javićemo mesto prijema.
14. VIII	56.	1330	45	Čekajući Šestu div., sa kojom već dva dana nemamo veze, izgubili smo u vremenu. Nepr. je poseo Drinu do Bastasa. ²¹ Napada nas od Zelengore, Miljevine i sa Drine. Probijamo se prema Vučevu. L.
"	57.	1330	53	Molimo vas pošaljite sutra, 15. ov. m., najmanje deset aviona hrane u Donje Crkvice, sekcija Žabljak, između četrdeset tri stepena i šesnaest minuta sa šesnaest stepeni i trideset četiri minuta istočno od Pariza.
"	58.	"	27	Već drugi dan borci ne jedu ništa. Neprekidne borbe, marševi i gladovanje dovelo nas je u težak položaj. L. M.
15. VIII	59.	0700	36	Juče smo vodili žestoke borbe. Nepr. imao preko 200 gubitaka. Naši gubici preko 100. U pokretu smo za Crkvice. Molimo hitno šaljite hranu.
"	60.	"	27	Sa Šestom diviz. nemamo veze. Molimo pitajte Prvi korpus da li zna gde se nalazi Šesta. Nepr. nas stalno prati. L.
"	61.	1330	36	Primili smo tri aviona u noći 12. na 13. ov.m. Bacali su sa ve-

²¹ Vidi dok. br. 40, objašnjenje br. 2.

- like visine, tako da se sva hrana prosula. Nije se mogao skupiti obrok za jedan bat.
- " 62. " 48 Molimo tražene stvari pošaljite što pre. Na Crkvicama ćemo ostati nekoliko dana radi neopodnog predaha. Tu ćemo organizovati prijem pošiljki. Najvažnije je da nas potpomognete što više sa hranom.
- " 63. 1330 38 Počev od sutra, 16. ov. m., signalni će biti — trougao od devet vatri, sa zemlje dajemo slovo — M —, avion daje — O —. Javite da li odobravate.
16. VIII 64. 0700 29 Sinoć smo primili pet aviona. Hrane je malo došlo. Samo juče umrlo nam je sedam boraca od gladi. Svakog dana sve više umire.
16. VIII 65. 0700 42 Molimo vas da nas razumete. Ako hitno ne rešimo pitanje ishrane, korpus će biti izbačen iz stroja. Pitanje je vrlo teško. Molimo ubrzajte slanje hrane u većim količinama.²²
- " 66. " 35 Bez obzira na pustoš sektora i hitnost zadatka, ne možemo dalje krenuti odavde dok se ljudstvo ne nahrani. Zato vas molimo šaljite hitno hranu.
- " 67. " 34 Signalni znaci za prijem — trougao od devet vatri, sa zemlje dajemo — M —, iz aviona — O —. Molimo ubrzajte pomoć u hrani i isključivo u hrani.
- " 68. 1330 48 Dobili smo stvari koje nismo tražili. Hrana se ponovo prosula, jer bacaju sa velike visine. Tri dana borci nisu jeli ništa.

²² Vidi dok. br. 90.

- Danas smo počeli klati konje, drugog izlaza nema.
69. " 30 Borci su potpuno malaksali. Pokret je nemoguće vršiti. Molimo shvatite naš položaj i naredite da nam večeras dođe hrana.
16. VIII 70. 1330 43 U toku jučerašnjeg dana nepr. imao preko 80 gubitaka. Svi pokušaji da ovlada Vučevom odbijeni. Nepr. izbio na Vučevu tek po prebacivanju svih naših jedinica preko Pive.²³
16. VIII 71. 1700 14 Molim, javite Prvoj²⁴ gde se nalazimo. Neka se poveže sa nama.
- " 72. " 15 Nepr. je danas bezuspešno pokušao nasilni prelaz preko Pive.
- " 73. " 12 Javite vezom u 20 č. da li večeras dolaze avioni.
17. VIII 74. 1400 39 Molimo hitno pitajte Radovana²⁵ da li je moguće da sutra uveče, 18. ov.m., evakuišemo preko njegove baze naše teške ranjenike. Imamo šest stotina teških ranjenika.
- " 75. " 41 Ukoliko nije moguća evakuacija, molimo naredite Radovanu da prihvati naše ranjenike i da ih razmesti na svom sektoru. Mi smo nesposobni za njihovo dalje transportovanje.

²³ Od 15. do 22. avgusta su jedinice 12. korpusa NOVJ dejstvovale u Crnoj Gori, na prostoru između planina Maglića, Golije i Durmitora i rijeke Tare. Zbog toga su neke zapovijesti i naredjenja Štaba 12. korpusa i njegovih potčinjenih jedinica iz tog vremena objavljene u III tomu, knj. 8, dok. br. 74, 75, 76, 79, 80, 81, 90 i 96. Korpus se 23. avgusta, preko Polja Pejovića i Krstaca, povukao u Hercegovinu (vidi dok. br. 82 i 87).

²⁴ i ²⁷ Riječ je o 1. proleterskoj diviziji. Bliže o njenom zadatku vidi dok. br. 61.

²⁵ Odnosi se na Radovana Vukanovića, komandanta 2. korpusa NOVJ.

17. VIII	76. 1400	31	Molimo odgovorite po ovome u toku današnjeg dana da bismo večeras i sutra do mraka preneli ranjenike na mesto za evakuaciju. ²⁶ L. M.
"	77. "	43	Usled sadanjeg položaja kod Radovana i usled promene zadatka Prve div. ²⁷ hitno nam naredite o našem daljem radu. Opšti položaj je takav da treba pomeriti korpus sa ovog mesta. ²⁸ L. M.
"	78. "	33	Posle neuspelog pokušaja da pređe Pivu, kada je pretrpeo gubitke, nepr. sa glavninom povukao se sa Vučeva prema Vrbnici.
"	79. 1410	12	Sinoć avioni nisu dolazili. Čekamo ih sa novim znacima.

19. VIII

18. VIII	80. 0800	19	Povezali smo se sa Đokom. ²⁹ Da li ćemo sa njim i nadalje predstavljati jedinstvenu grupu? ³⁰ L.
"	81. 0800	31	Molimo naredite štabu baze u Bariju da ubrza slanje hrane, odjeće i obuće. Po uspostavi veze, obraćaćemo se direktno njima. L. M.

²⁶ Ranjenici su 22. avgusta evakuisani sa privremenog letjelišta kod Donje Brezne (vidi dok. br. 81, objašnjenje 4, i tom III, knj. 8, dok. br. 93 i 96).

²⁸ Vrhovni štab je, depešom od 18. avgusta 1944, odgovorio da je povlačenje ispred neprijatelja nepravilno, već da bi trebalo manevrom, tj. zabacivanjem u neprijateljsku pozadinu, izbjeći udar. Pored toga, on je Štabu 12. korpusa ostavio odriježene ruke — da dejstvuje prema razvoju situacije, sugerirajući mu da krene na sjever, na sektor zapadno od Pljevalja (prema 1. proleterskoj diviziji), ili na jug, na sektor Golije. (Arhiv VII, reg. br. 8/10, k. 589 B).

²⁹ Đoko Jovanić, komandant 6. proleterske divizije.

³⁰ U vezi s tim, Vrhovni štab je depešom od 20. avgusta javio da 6. proleterska divizija ostaje i dalje pod komandom Štaba 12. korpusa. Međutim, kako se vidi iz ovog dokumenta, ova se divizija 24. avgusta, po odobrenju Vrhovnog štaba, odvojila od 12. korpusa i, preko Sandžaka, otišla za Srbiju. O tome vidi i dok. br. 72.

19. VIII

18. VIII 82. 0800 16 Sinoć smo primili devet aviona. Uglavnom hrana sa nešto oružja. L. M.

19. VIII

„ 83. 0800 20 Sutra, 19. ov. m, počinjemo rad sa novom šifrom koju smo danas primili od Radovana. L.

nova
šifra

1. 19. VIII 84. 1700 48 Javićemo vam detaljno o stanju našeg Korpusa kao rezultat neprekidnih petomesečnih teških borbi, dugih pokreta i gladovanja. Sada vas obaveštavamo da je nužna najhitnija pomoć u ishrani.

2. „ 85. „ 45 Smatramo da situacija ovdje nije tako teška i da mi možemo na sektoru Piva — Golija odmoriti, nahraniti i srediti korpus. Mi smo u takvom stanju da ni manji pokret ne možemo izvršiti.

20. VIII

3. „ 86 0700 44 Potrebno je da nas baza iz Barija ozbiljno i redovno snabdjeva sa hranom. Molimo naredite da nam svake noći stižu što veće pošiljke. Mogućnosti ishrane na ovom sektoru su neznatne.

5. „ 88. „ 61 Sledeće mesto za prijem — selo Pišće, južno od D. Crkvice. Signali isti. Hitno nam potrebni: gips, jod, streptazol, i kinin, aspirin, tetanus, gaza za rane, prvi i drugi zavoj, morfinum, flasteri i vata. Uopšte nemamo nikakvih lekova.

20. VIII

4. 19. VIII 87. 0700 37 Vašom pomoću savladaćemo sadašnje teško stanje. Nama je potrebno kraće vreme odmora i dobre ishrane da se osposobimo za izvršenje najtežih zadataka. L. M.
6. 20. VIII 89. 0800 41 Nepr. je sa linije Foča—Čelebić prešao Taru na sektoru Šćepan Polje—Uzlup i ovladao Donjim Crkvicama. Taj sektor su pre dva dana preuzele od nas meštanske jedinice.
7. „ 90. „ 32 Sa izvesnim snagama nepr. je ponova zaposeo Vučevo, a delovima se spustio u Mratinje. Jasno je da se radi o koncentričnoj ofanzivi.
8. „ 91. „ 22 Ni sinoć avione nismo dobili. Molimo vas da proverite zašto nam se hrana ne šalje uredno.
9. „ 92. 1330 17 Preduzećemo protivnapad na neprijatelja na sektoru D. Crkvice.³¹
10. „ 93. „ 45 Od sada šaljite hranu zajedno za nas i Đoku. Potrebno je dnevno deset aviona brašna, po mogućstvu dvopeka, riže, masti, soli, šećera za bolnice i. ako je moguće, duvana.
11. 20. VIII 94. 1330 49 Mesto za prijem — s. Pišće. Signalizirali stari. Molimo šaljite na isto mesto sve dok ne dobijete novo. Promenu ćemo blagovremeno javiti. Potrebno nam je dve hiljade pari odela i hiljadu pari cokula.
12. „ 95. 0200 46 Hitno su nam potrebni traženi lekovi i sanitet, materijal. Takođe mine za teške engleske i nemačke bacače, engleska i ne-

³¹ Vidi tom III, knj. 8, dok. br. 90.

mačka municija, mast i ulje za oružje. Količinu sam ranije javio.

13.	„	96.	„	65	Plan veze za Bari — glavni talas 4644 kc., rezervni talas 3230 kc. Mi zovemo sa Ka p, Bari odgovara sa MOL. Vreme rada u 8.30 i u 16.00 časova Molimo da nam Bari javi svoju karakteristiku i datum za početak rada. L.
14.	„	97.	1330	24	Molimo vas da sa avionima za ranjenike pošaljete hrane i ostalih traženih stvari za našu grupu. L.
15.	21. VIII	98.	1330	53	Počev od danas mesto za prijem — Bajovo Polje, 43 stepena sa 16 stepeni i 33 minuta — istočno od Pariza. sekcija Žabljak.
16.	„	99.	„	31	Sinoć smo primili sedam aviona. Hrane šalju nedovoljno. Molimo naredite da već jedanput otpočinu sa ozbiljnim pošilkama.
17.	„	100.	„	50	Juče smo vodili oštre borbe na sektoru D. Crkvice. Danas idemo južno od Brezne, kako radi aerodroma, tako i radi ispitivanja mogućnosti pokreta prema Mateševu i dalje. ³² Đoko je ostao na našem mestu. L.
18.	22. VIII	1.	1700	36	Radovan će sa izvesnim snagama poći prema Mateševu. ³³ Naša grupa će privremeno prema Gackom. radi dobijanja vremena za odmor i prehranu.

³² Korpus je tada otišao na položaje sjeverno od s. Donje i Gornje Brezne i s tog pravca obezbjeđivao aerodrom za vrijeme evakuacije ranjenika, a potom krenuo na sjeverozapad, preko Hercegovine. Opširnije o tome vidi dok. br. 82 u ovoj knjizi i tom III, knj. 8, dok. br. 93 i 96.

³³ O rasporedu i dejstvu jedinica 2. korpusa NOVJ vidi tom III, knj. 8.

19. 22. VIII 2. „ 39 Posle neophodnog odmora krenućemo, najverovatnije, prema Sandžaku, preko Foče, ukoliko se situacija ne izmjeni na ovom sektoru.³⁴

20. „ 3. „ 54 Sjutra 23 ov. m., odlazimo na sektor Krstac — Vratkovići — Dulići, jugoistočno od Avtovca. Avione počev od sutra šaljite u Vratkoviće. Znaci — T — od devet vatri, sa zemlje — U —, iz vazduha — C —. L.

23. VIII

21. 22. VIII 4. 0700 37 Đoko će još sutra ostati ovdje da drži sektor prema Pivskoj planini dok se ranjenici evaku-išu. Posle toga polazi na sektor. Stabna — Ravno — Čemerno. L.

22. 23. VIII 5. 1330 56 Molimo, danas pošaljite u Vratkoviće po sto hiljada mauzer i engleske municije, po pet stotina lakih mina za teške nemačke i engleske bacače. Ostali smo bez municije. Nemamo ni jedne mine. Pošaljite hitno masti i ulja za oružje.

23. „ 6. „ 59 Od sedam aviona primljenih za dve prošle noći nismo skoro ništa koristili. Toliko mnogo rasipaju da je uopšte nemoguće to sakupiti. Poslane cipele su male, molimo šaljite br. osam, devet, deset.

25. VIII

24. „ 7. 0700 48 Molimo da nas obavestite zašto nam hranu šalju rijetko i malo. Saopštavamo borcima da ćemo dobiti najavljene pošiljke, što nas dovodi u nezgodan položaj

³⁴ O daljem pokretu 12. korpusa vidi dok. br. 86, 96, 98, 101 i 110.

budući da su pošiljke neznatne i nesređene.³⁵

25. VIII

25. 23. VIII 8. 0700 21 Đoko je daleko od nas, radi toga je potrebno da njemu šalje te avione posebno. L.
26. 25. VIII 9. 0700 46 Molimo danas pošaljite hranu u s. Rioca, sekcija Gacko, 43 stepena i 5 minuta sa 16 stepeni, istočno od Pariza. Znaci: slovo — T — od devet vatri, sa zemlje — U —, iz vazduha — C —. L.
27. „ 10. „ 43 Pri prolazu preko drumu Gacko — Bileća, razbili smo četničko-ustašku posadu kod Stepena.³⁶ U Gackom koncentrac. nepr.³⁷ Dobro bi bilo bombardovati Gacko i Nevesinje. Noću 23 na 24 i 24 na 25 ov. m. avioni nisu dolazili.
28. „ 11. 0700 77 Nalazili smo se na sektoru Brezne da, po vašem naređenju, obezbedimo aerodrom. Đoko je ostao na sektoru Plužine — Dobri Do da spreči prodor uz Pivu. Trebalo je da se, po evakuaciji ranjenika, Đoko zadrži na sektoru Plužine — Stabna, dok mi dođemo na sektor Ravno — Čemerno, odakle bismo zajedno izbili na Drinu.
28. 25. VIII 12. 0700 86 Đoko je napustio Plužine, ne sačekavši naš dolazak, kada je od vas dobio odrešene ruke. Neprijatelj je to iskoristio, prešao

³⁵ U depeši Vrhovnog štaba od 25. avgusta 1944. o tome se kaže:

„Vi ste u stalnom pokretu i nemoguće vam je obezbediti redovne pošiljke. Nemojte varati svoje vojnike. Prebacite se tamo gde ćete moći prehraniti vojsku. Povežite se sa Hercegovcima da vas pomognu. Đoko je na putu za Prvom divizijom.“ (Arhiv VII, reg. br. 8/10, k. 589 B).

³⁶ Vidi dok. br. 86 i 156.

³⁷ Vidi dok. br. 84, 88 i 160.

Pivu, zauzeo Plužine i pošao prema Ravnom. Jedanaesta herceg. br.³⁸ je obavestila da je nepr. iz Gackog izbio na Čemer-no, radi svega toga smo skrenuli i pošli za Rioca, da se preko Ljeskova Duba i Lukavice prebacimo u Borač.

29.	„	13.	0700	71	Sektor Hercegovina—Borač je određen od vas kao sektor za predah. Iz Borča ćemo krenuti na zadatak, bilo preko Foče, bilo preko Šćepan Polja, što će zavisi od situacije. Đoko nam ne javlja ništa o svom pokretu i situaciji, tako da nam vlastito ispitivanje pravca otežava pokret.
30.	„	14.	„	37	Na taj način smo se mnogo udaljili od osnovnog zadatka, što nam je tim teže kada smo svesni situacije i potrebe da se blagovremeno nađemo na svom mestu.
31.	„	15.	„	54	U ovom kraju nema dovoljno hrane za ovoliku vojsku, radi čega i molimo za pomoć. Nekoliko puta nismo primili pošiljke za koje ste javili da dolaze. Samo takve, već najavljene, pošiljke, saopštavali smo borcima. L. M.
32.	26. VIII	16.	1500	40	Tvoja očinska briga i ljubav, druže Maršale, ispunjava nas snagom da savladamo sve teškoće i izvršimo postavljene zadatke. Borci i rukovodioci XII korpusa. ³⁹
33.	„	17.	„	22	Sinoć smo primili 4 aviona. Za danas mesto ostaje isto — s. Rioca, signalili isti.

³⁸ Bliže o rasporedu i dejstvu te brigade vidi dok. br. 100.

³⁹ Vidi dok. br. 90.

34.	„	18.	„	49	Kod nas bez promene. Nevesinje i Gacko. za sada. neaktivni. Od Bileća se čuje artiljerija. Radovan javlja da je Burić ⁴⁰ pošao između Šavnika i Nikšića da se zabaci za leđa nepr. Rezultat još ne zna.
35.	27. VIII	19.	0700	41	Sinoć avioni nisu dolazili. Molim vas danas pošaljite hranu za Borač, sekcija Gacko. 43 step. i 18 min. sa 16 step. i 9 minuta — istočno od Pariza. Signali stari. L. M.
36.	28. VIII	20	0700	47	Mesto za prijem materijala ostaje isto — Borač. Molim hitno nam pošaljite 250 lakih mina za t. bacač k. 81 i 250 lakih mina za engl. bacač k. 75. Nemamo uopšte nijedne mine. L. M.
37.	„	21.	1330	23	Sinoć smo primili četiri aviona hrane. Molimo, večeras pošaljite i mine za t. bacače.
38.	„	22.	„	33	Juče, 27. ov.m., pri prolazu komunikacije Gacko — Nevesinje, razbili smo četnike i Nemce na sektoru Kifino Selo — Ljeskov Dub. ⁴¹
39.	„	23.	„	28	Molimo, javite gde se nalazi Đoko i situaciju na njegovom sektoru. Kod nas manje borbe sa četnicima i Nemcima.
40.	28. VIII	24.	2000	53	U toku sutrašnjeg dana. 29 ov. m., sve naše jedinice postaviće se na sektor Igri — Jabuka — Čemerno — Izgori. Odatle ćemo 31. ov. m. poći ubrzanim mar-

⁴⁰ Narodni heroj Savo Burić, komandant 3. NOU divizije. Umro 16. juna 1963. u Beogradu, kao general-potpukovnik JNA. (Opširnije o dejstvu ove divizije vidi tom III, knj. 8, dok. br. 86, 93, 95, 97, 98, 101 i 108).

⁴¹ Vidi dok. br. 98.

šem na zadatak.⁴² U pokretu nećemo moći primati pošiljke.

41.	28. VIII	25.	2000	64	Radi toga molimo da nam sutra uveče, 29. ov. m., pošaljete veće količine hrane, po sto hiljada mauzer i engleske municije, ulja za oružje i motor, dve kante benzina i mina za t. bacače, ukoliko ih večeras ne dobijemo. Municija nam nedostaje, a mina uopšte nemamo.
42.	„	26.	1230	39	Pred zoru, 28. ov.m., pošlo je iz Gackog za Nevesinje oko 100 kamiona sa nekoliko tanketa. Verovatno su to one snage koje su ranije stigle u Gacko iz Mostara. ⁴³ L. M.
43.	29. VIII	27.	1230	53	Sinoć smo primili četiri aviona hrane. Molimo, večeras nam pošaljite municije, mina i ulja za oružje. Sutra ćemo raspodeliti materijal i prekosutra u zoru krenuti na zadatak. U pokretu nećemo primati pošiljke. L. M.
44.	„	28.	1230	28	Molimo javite gde se nalaze Đoko i Plavi ⁴⁴ i situaciju na njihovim sektorima. Kojim se pravcem kreće Đoko? L. M.
45.	„	29.	2000	38	Neprijatelj jačim snagama zaposjeo Sutjesku i zatvara Pivu. Mi ćemo preko Borča krenuti ka severu, nastojeći da se na pogodnom mjestu prebacimo preko Drine.

⁴² Korpus je 30. avgusta izvršio pokret pravcem Vita bara — Žand. st. Zelengora — s. Jeleč i, preko istočne Bosne, otišao za Srbiju. Vidi naređenja Štaba 16. NOU divizije od 29. i 30. avgusta 1944 (Arhiv VII. reg. br. 21/1 i 22/1, k. 951 i reg. br. 46/4, k. 966) i naređenje Štaba 12. korpusa od 4. septembra 1944. za forsiranje r. Drine (Arhiv VII. reg. br. 52/1, k. 1240).

⁴³ Vidi dok. br. 96.

⁴⁴ Mijalko Todorović Plavi, politički komesar 1. proletarskog korpusa

46.	29. VIII	30.	2000	18	Nalazimo se u kontaktu sa neprijateljem na sektoru Izgori—[Vita] Bara. L.
47.	„	31.	1330	28	Raspoložemo sa kristalima 5172. 6477, 4537, 3238. 5597 i 4644 k. c.
48.	30. VIII	32.	„	45	Sinoć smo primili pet aviona hrane, odeće, mina i municije. Osnovne potrebe smo podmirili. Obustavite dalje pošiljke, pošto se nalazimo u pokretu. Naknadno ćemo javiti novo mesto. L. M.
49.	„	33.	1330	40	U toku jučerašnjeg dana rasterali smo izviđačke jedinice Prve alpske div. na sektoru Čemer-no. ⁴⁵ Sada se nalazimo na Zelengori u pokretu prema Miljevini. L. M.
50.	31. VIII	34.	0700	45	Jedinice „Princ Eugena“ i Prve alpske div. nalaze se na sektoru Izgori — Volujak — Maglić — Vučevo — Vrbnica — Miljevina — Foča — Goražde. ⁴⁶ Prelaz Drine na tom sektoru nije moguć.
51.	31. VIII	35.	0700	34	Prešli smo cestu Kalinovik — Foča na sektoru Jeleč — Borija. Rasterali smo četničke jedinice. Nalazimo se u pokretu za Jahorinu.
52.	„	36.	0700	53	Na liniji Obalj — Kalinovik — Sarajevo nalaze se nemačke snage. Mi moramo ići na sever, pošto je najverovatniji prelaz preko Drine na sektoru Stari

⁴⁵ Vidi dok. br. 110.

⁴⁶ Prema izvještaju četničke komande čajničkog sreza od 31. avgusta 1944 (Arhiv VII. reg. br. BH—V—1429) tada su na prostoru Foča — Čelebić dejstvovala njemačke snage, a kod S. Bastasa se nalazio štab neke njemačke divizije (vjerovatno 7. SS divizije „Princ Eugen“). Pored toga, u izvještaju se govori i o dejstvu četnika na sektoru Goražda.

Brod — Slap, odakle bi se preko pl. Tare brzo povezali sa Prvom div.⁴⁷

53. „ 37. „ 33 Molimo večeras 31. ov. m. pošaljite na Jahorinu hranu, 300 lakih mina za engleski bacač klb. 75 i ulja za automat. oružja. L M.

BR. 128

IZVOD IZ KNJIGE DEPEŠA ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ PRIMLJENIH OD ŠTABA 11. DIVIZIJE U AVGUSTU 1944. GODINE¹

- 1/VIII 30. i 31. vodili smo žestoke borbe sa jakim nepr. SS snagama na prelazu. Naši gubici veliki oko 70 izbačenih iz stroja.² Poginuo je kdt V bde major Kondić.³ Na ovom pravcu dok je nepr. ovako jak prelaz nam je nemoguć. M.⁴B.⁵ 92
- 2/VIII Nalazimo se Bjelobučje — Jezera — Panići (sekcija Travnik). Ispitujemo nepr. pa ćemo odlučiti, a i sređujemo jedinice.⁶ M.B. 49
- 2/VIII Pošto nam je poginuo kdt V brig., a zamjenika nije imao, uzećemo privremeno kdt-a I bat. za zamj. kdt-a brig.⁷ M.B. 52

⁴⁷ O prebacivanju 12. korpusa preko r. Drine vidi dok. br. 86, objašnjenje br. 3.

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 2:8/I, k. 408 A.

² Opširnije o tome vidi dok. br. 8, 25, 130 i 132 u ovoj knjizi i knj. 27, dok. br. 121 i 127.

³ Narodni heroj Rade Kondić, komandant 5. kozarske (krajiške) brigade

⁴ i ³³ Miloš Šiljegović, komandant 11. NOU divizije

⁵ Blažo Đuričić, politički komesar 11. NOU divizije

⁶ Vidi dok. br. 22 i 23.

⁷ To je bio Mirko Šiljak.

⁸ i ¹⁵ Izostavljene depeše su štampane u dok. br. 126.

- 4/VIII Za pokret VI div. i datum prebacivanja smo znali ali pravac njenog prebacivanja nismo znali. Tražili smo ali nismo dobili odgovor. Dok smo mi vodili borbu. VI div. bila je van dejstva nepr.⁹ M.B. 79
- 4/VIII U pokretu smo na sjever. R. Bosnu od Žepča drži „Princ Eugen“.¹⁰ Ispitaćemo mogućnost prebacivanja preko Trebave. Kakva je situacija na Spreči? Može li nas prihvatiti neka jedinica?¹¹ M.B. 76
- 6/VIII Obavešteni smo od V korpusa da se Brandenburgska div. kreće od Travnika za Brod.¹² Nalazimo se istočno od Čavke pl. Ispitujemo prelaz između Doboj i Dervente. M.B. 68
- 8/VIII Prebacili smo se na Trebavu. Dajte nam dalji pravac.¹³ 22
- 9/VIII Javite nam pravac ili zadatak. Razbili smo četnike Trebave. Ubili 20, ostalo se razbjeglo.¹⁴ Krećemo na sektor Špionica — Srebrenik — Rapatnica. M. 61

15

⁹ Bliže o 6. proleterskoj diviziji „Nikola Tesla“ vidi dok. br. 2, 10 i 19 u ovoj knjizi i knj. 27, dok. br. 109.

¹⁰ Riječ je o 13. puku 7. SS divizije „Princ Eugen“, jer je on krajem jula dejstvovao na sektoru Travnika (vidi knj. 27, dok. br. 182).

¹¹ Prelaz preko rijeke Bosne izvršen je 7/8. avgusta bez prihvata.

¹² Redakcija nije uspjela pronaći dokumente te divizije iz tog perioda. Međutim, prema knjizi depeša Štaba 1. proleterskog korpusa (list 57) i obavještajnom izvještaju Štaba 1. proleterske divizije od 4. avgusta 1944, tada je njen 2. puk dejstvovao na prostoru Prijepolja i Pljevalja (Arhiv VII, reg. br. 311, k. 372 i 8/9, k. 712). Pored toga, kako se vidi iz dokumenata njemačkih jedinica (knj. 25, dok. br. 137, 184 i 186), njen 1. puk je u maju 1944. dejstvovao na sektoru Strmice u zapadnoj Bosni, a 4. puk se nalazio u Sarajevu, dok je 3. bataljon 4. puka sredinom jula dobio zadatak da dejstvuje u Hercegovini na prostoru Hutovo — Ljubinje (knj. 27, dok. br. 158).

¹³ Vidi dok. br. 39.

¹⁴ U izvještaju komandanta Majevičkog četničkog korpusa od 10. avgusta 1944 Vrhovnoj četničkoj komandi o tome piše:

„Primio sam Vaše depeše o napadu crvenih sa Vučjaka na Trebavu i njihovoj težnji ka istoku i jugu. Njihov plan je verovatno da nas napadnu sa više strana i tako da prodru u našu teritoriju. Preduzeo sam sve da se ta njihova namera i plan osuieti i videćemo kako će se situacija dalje razvijati. Čudi me da su na Trebavi mogli ovako učiniti, te da im dozvole da pređu reku i da prodru skoro bez otpora kroz njihov teren. Dok god budemo mi ovako radili, ne možemo ništa učiniti“. (Arhiv VII, reg. br. BH—V—11182).

- 11/VIII Prebacili smo se na desnu obalu Spreče¹⁶ i krećemo ka određenom prostoru.¹⁷ Javite kakva je situacija u Ist. Bosni, gde se nalaze naše snage,¹⁸ a gdje neprijatelj.¹⁹ M. 66
- 11/VIII 12. o.m. ujutro stižemo na određenu prostoriju. Kakva je situacija u Olovu, dolini Krivaje i s kojom jedinicom da hvatamo vezu? Kod nas nema promjena. Dajte nam dalji zadatak. M.B. 74
- 12/VIII Stigli smo u Banoviće. XVIII brigada vodi borbu na liniji Omazići — Repnik.²⁰ Očekujemo opšti pravac ili da prihvatimo borbu. M.B. 50
- 13/VIII Jedinice su 16 dana u maršu i prilično umorne. Najveće potrebe su nam u odjeći i obući. Potrebno bi nam bilo 500 pari cipela i 1000 odijela. M.B. 50
- 13/VIII Neprijatelj je napao jačim snagama na naše položaje od Živinica i Tuzle.²¹ Treba li da se po cijenu težih borbi održimo na ovom sektoru? M.B. 50
- 13/VIII Murat²² treba da se prebaci do vas. Odredite pravac.²³ I bat.²⁴ VI Ličke div. treba da se spoji sa svojom jedinicom. Odredite pravac. M.B. 53
- 13/VIII Naša div. ima dovoljno lakog oružja i municije, 1 p. kolski top. Trebalo bi nam p. kolskih bacača. Bda bi trebala 15 p. mitraljeza. M.B. 59
- 14/VIII Štab III ličke bde i I bat.,²⁵ koji su ostali iza svoje jedinice kod nas, kuda da krenu u sastav div.? M. 41
- 14/VIII Sve tri brigade napale su nepr. pojačanu pukovinu 13 SS div. na liniji Tulovići — Podgorje — 100

¹⁶ Pogrešno; treba: na lijevu obalu Spreče (vidi dok. br. 39).

¹⁷ Vidi dok. br. 46.

¹⁸ Odnosi se na jedinice 3. korpusa NOVJ. Bliže o njihovom rasporedu i dejstvu vidi dok. br. 14, 47, 102 i 104.

¹⁹ O neprijateljskim snagama vidi dok. br. 160.

²⁰ Vidi dok. br. 55.

²¹ O tome vidi dok. br. 39, 147, 149 i 150.

²² Pašaga Mandžić

²³ Vidi dok. br. 126.

²⁴ Pogrešno; treba: 3. bataljon.

²⁵ Pogrešno; treba: 3. bataljon. O njemu i štabu njegove brigade vidi dok. br. 29 i 87.

Hrvati. Nepr. proteran uz gubitke 100 izbačenih iz stroja i uništena mu komora. Nepr. je bio sa čela iznenađen. Naši gubici 20 izb. iz stroja.²⁶ M.

- 15/VIII 16 o.m u 24 časa izbice naša 18 brigada na cestu kod Vrnojevića. Imamo težih ranjenika, možemo li ih prebaciti negdje u bolnicu? M.B.
- 16/VIII Nepr. ponovo upao u sela Repnik i Podgorje. Sav narod sa stokom izbjegao sjeverno od Konjuha i iz Krivajske Doline. Ishrana je nemoguća. M.B. 58
- 16/VIII 18 bda sa komesarom div. i Muratom krenula u pravcu Vrnojevića. M. 29
- 16/VIII 18 bda će preći između Vrnojevića i mosta kod Podgajeva. Za prebacivanje ostalih snaga ispitaćemo. Nepr. drži sela Hrvate — Kičmu — Omaziće i Tuloviće. M. 65
- 17/VIII 18 nije prešla. Nepr. je prodro od Banovića na Ribnicu. 18 o.m. krećemo na lijevu obalu Krivaje, na liniju Očevlje — Križevici — Musići. Javite kakvo je stanje na ostalim sektorima i gdje ćemo se spojiti sa našim snagama. M. 92
- 20/VIII Prešli smo na levu obalu Krivaje, treba li da krenemo u prijašnjem pravcu i gdje su nam naše najbliže snage? M. 44
- 21/VIII 22 ov. m. bićemo u s. Medojevići.²⁷ Tu bi nam se moglo baciti obuće, odjeće i hrane. M. 33
- 22/VIII Stigli u Mesiće, produžujemo. Nepr. se ne pojavljuje. 22
- Stigli u Medojeviće. Hrane nema, narod izbjegao sa stokom. Treba nam hrane. 1 bojna s.s. kreće od Kladnja prema Olovu. 48

²⁶ O tome vidi dok. br. 46, 55 i 62 u ovoj knjizi. Međutim, u izvještaju Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 25. avgusta 1944. o tome se kaže:

„14. VIII u 0400 sata, naše pothvatne oružane snage SS-postrojbi započele su čišćenje sela Omazići, Petrovići i Banovići (17 km j. z. Tuzle). Ishod borbe do sada nepoznat.“ (Arhiv VII, reg. br. 2/3—18, k. 149 e).

²⁷ O organizaciji pokreta do tog mjesta vidi zapovijest Štaba 11. divizije od 19. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 33/1, k. 866).

- 23/VIII Ispitujemo mogućnost napada na Han Pijesak.²⁸ 81
XVIII bda se povratila, nije se mogla probiti.²⁹
Već 10 dana nailazimo na sektor bez naroda i sto-
ke. Kriza prehrane je ozbiljna. Nemamo kontakta
sa neprijateljem. M.B.
- 23/VIII Avioni nisu dolazili. Nismo razumeli znakove. 72
Drago³⁰ i Dane³¹ stigli kod nas. 24. ov. mj. krećemo
u pravcu Žeravice. Ispitaćemo nepr. pred sobom i
ako bude mogućnosti napašćemo ga.
- 24/VIII Stigli u Žeravicu. Sutra krećemo u pravcu Tura- 60
lić — Klještani. Prema obaveštenjima od seljaka
23 o.m. stigli u Kladanj veći kontingenti nepr.
vojske.
- 26/VIII Plava div. je na kom. Zvornik—Vlasenica. Delovi 48
su joj tri km od Vlasenice a štab na Diviću. Na-
mere nepoznate.³² Učo³³
- 29/VIII 12 bda razušila cestu Vlasenica — Han Pijesak i 49
Vlasenica — Zvornik,³⁴ ali bi još trebalo 250 kg.
eksploziva za duže onesposobljenje tel. komunika-
cija. Nepr. u Han Pijesku i na...³⁵ Nepr. je posle
kraće borbe sa 1 bojnom ušao u Vlasenicu.³⁶ M.

²⁸ U depeši Štaba 3. korpusa NOVJ od 23. avgusta 1944. o tome se kaže:

„Najkraćim putem prebacite Vašu div. na prostor Birča. Zadatak za napad na Han Pijesak drugorazredan. Pravac kretanja odredite prema situaciji. Javite jeste li i koliko aviona primili. K.V.“ (Vidi knjigu predatih depeša Štaba 3. korpusa, list 28, u Arhivu VII, reg. br. 1/8-I, k. 408 A). Postupajući u duhu ovog naređenja Štaba 3. korpusa, Štab 11. divizije je 23. avgusta izdao zapovijest za pokret (Arhiv VII, reg. br. 34/1, k. 866).

²⁹ Ona je tada pošla u sastav 38. divizije. Ipak, kasnije, 25. avgusta, ona se probila i ušla u sastav svoje divizije (vidi dok. br. 87 i 104).

³⁰ Drago Mažar

³¹ Dane Olbina

³² Vidi dok. br. 62, objašnjenje 3.

³⁴ Vidi dok. br. 93.

³⁵ Tako je u originalu.

³⁶ Vidi dok. br. 159.

II

USTAŠKO-DOMOBRANSKA DOKUMENTA

BR. 129

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 1. AVGUSTA 1944. O BORBAMA PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI I HERCEGOVINI¹

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 214/44.

OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
1. VIII 1944. g.

I OBĆI PREGLED:

Uspjeh u podhvalu kod Bos. Petrovca i u borbama kod Gornjeg Vakufa i Obrovca.

Uspješno se nastavlja podhvati u istočnoj Bosni, u Hercegovini i kod Županje.

Bombardirani Mostar i Gospić.

Jedan neprijateljski zrakoplov oboren.

II PODRUČJA:

...²

Bos. Petrovac — Bos. Grahovo:

Jedna borbeni skupina odbacila je neprijatelja s područja Bos. Grahovo prema iztoku.

Neprijatelj ugrožava cestu zapadno Bos. Grahova.³

Žepče — Zenica:

Odbijeni su napadaji neprijatelja zapadno od r. Bosne u području Zenica — Žepče.⁴

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 1/1, k. 41.

² U dnevnim izvještajima Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH tačkama je označen izostavljeni tekst koji se pretežno odnosi na područja van Bosne i Hercegovine. Pored toga, izostavljeni su prilozi dnevnih izvještaja u kojima se govori o jačini i rasporedu jedinica NOVJ.

³ Na komunikaciji Bosansko Grahovo — Knin djelovale su tada jedinice 9. NOU divizije (vidi tom V. knj. 31, dok. br. 9).

⁴ Riječ je o 11. NOU diviziji, koja je, prilikom pokušaja da se prebaci iz srednje u istočnu Bosnu, tada odbačena od rijeke Bosne (vidi knj. 27, dok. br. 127 i dok. br. 8, 25 i 132 u ovoj knjizi).

Gornji Vakuf:

Prigodom napuštanja Gornjeg Vakufa 29. VII posada je pobila 94 partizana (izbrojeno), daljnjih 40 poginulih ocijenjeno, dok su 3 partizana prebjegla.⁵

Posada se povukla u Bugojno pred nadmoćnijim neprijateljem.

Iztočna Bosna:

Uspješno se nastavlja podhvat u području Kladnja, gdje su dijelovi jedne partizanske „divizije“ potisnuti u smjeru jugoistoka.⁶

Nevesinje — Gacko:

U nastavku podhvata u Hercegovini naše borbene skupine nalaze se u borbi s neprijateljem na Dabarskom polju (24 km i. Stolca), gdje je poginulo 37 partizana i zaplijenjeno nešto oružja.⁷

Preko Lukavca (21 km j.z. Gackog) upućene su borbene skupine prema Dabarskom polju za odterećenje.

Djelat. vlast. zrakopl.:

31. VII naše je zrakoplovstvo razviđalo zemljišta koja su javljena kao partizanska uzletišta kod s. Palanka i Vojnikovići kraj Sanskog Mosta. te s. Kamenskog kraj D. Lapca. Ustanovljeno je da ova zemljišta nisu pogodna za spuštanje zrakoplova. Isto tako izvršeno je razviđanje zemljišta kod s. Čeralije kraj Voćina. koje je sposobno za uzletište, ali na njemu nije opaženo ništa sumnjivo.

Osim toga prevozilo je vojne osobe.

Djel. nepr. zrakopl.:

Naknadno se doznalo da su 24. VII. neprijateljski zrakoplovi bombardirali Mostar. Poginulo je 26 talijanskih zarobljenika i 9 Niemaca. 3 kuće su srušene.

25. VII. Mostar je ponovo bombardiran bez učinka.

30. VII. oko 15.20 sati nepr. zrakoplovi napali su strojničkom vatrom i bombama Gospić. Žrtava nema, a šteta je neznatna.

⁵ Gornji Vakuf je 28. jula 1944. zauzela 7. brigada 10. NOU divizije. Tom prilikom ona je imala 3 poginula i 12 ranjenih boraca. Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 135.

⁶ Na tom prostoru su tada djelovale jedinice 12. korpusa NOVJ. Bliže o tome vidi dok. br. 9, 24 i 127.

⁷ Odnosi se na 12. i 13. hercegovačku brigadu. Međutim, one tada nisu imale toliko gubitaka. Bliže o tome vidi dok. br. 13 u ovoj knjizi i knj. 27, dok. br. 146.

Od posade oborenog nepr. zrakoplova kod Dubrovnika 22. VII zarobljeno je 6 članova, 2 su poginula, a od posade oborenog zrakoplova kod Sarajeva 28. VII. uhićena su 2 člana posade.

31.VII. oko 09.30 sati nepr. lovci napali su strojničkom vatrom ž. post. Dragalić i zapalili jedna kola te ž. post. Novska, gdje su oštetili 2 stroja.

Na planini Čvrstnici pronađen je 1 nepr. zrakoplov, koji se tu srušio prije više vremena. U njemu je nađeno 5 mrtvih članova posade u razpadanju.

Neprijateljski zrakoplovi obskrbili su partizane na Bitovnja planini kod Konjica oružjem, strjeljivom i hranom.

Obćenito:

U toku manjih djelatnosti te razviđanja u području Popovače. Kutine. Križa. Klačnice. Imotskog, Bjelemača, Visokog i na Biokovo pl. poginulo je 19 partizana, 3 su ranjena, 4 zarobljena i uhićeno 5 sumnjivih osoba. Plien: 7 pušaka, 1 strojosamokres. Vlastiti gubitci: 2 ustaše poginula, 3 domobrana ranjena, a 2 domobrana i 1 ustaša zarobljeni.

Noću 30/31. VII minirana su 2 mosta na cesti Vin-kovci — Osijek.

Događaji na želj. prugama:

Na pruzi Sarajevo — Konjic noću 30/31. VII između ž. p. Raštelica i Bradina naletio je na minu teretni vlak. Stroj i kola su izkočili. Žrtava nema.⁸

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

Helbich⁹

(M.P.)

⁸ Tu akciju je izvela diverzantska grupa 7. brigade uz pomoć dijelova 17. brigade 10. NOU divizije (vidi dok. br. 15).

⁹ Dragutin

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 2. AVGUSTA 1944. O BORBAMA PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI I HERCEGOVINI¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 215/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
2. VIII 1944 g.

I OBĆI PREGLED:

Veliki uspjeh u podhvalu u istočnoj Bosni.

Uspješno se nastavljaju podhvati u području Teslić — Prnjavor, te ... kod Županje i u Hercegovini.

Odbijen napadaj na osiguranje pruge kod Majura (područje Kostajnica).

Napadaji neprijateljskog zrakoplovstva na Šibenik, Bakar i vlakove.

Potvrđuje se viest o spuštanju neprijateljskih padobranaca, u području j.i. Knina.

II PODRUČJA:

...

Banja Luka:

31. VII jača skupina partizana nadirala je prema s. Matoševci, Stranjani, Čivčije (11 — 14 km s.z. Banje Luke). Istog dana odbijena su 2 neprijateljska napadaja na ta mjesta.² Neprijateljski gubitci nisu poznati. 2 domobrana ranjena i 1 žena poginula.

Bos. Grahovo — Knin:

Poduzetim protumjerama olakšano je stanje u području Bos. Grahova.

Neprijatelj i dalje vrši pritisak na cestu Bos. Grahovo — Knin — Drniš, te je jugozapadno Strmice (9 km j.z. Bos. Grahova) ponovno napao cestu.³

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 2/1, k. 41.

² Na tom prostoru je tada djelovala 15. krajiška brigada 39. NOU divizije (vidi dok. br. 31 u ovoj knjizi i izvještaj Štaba ove divizije od 6. septembra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 29/2, k. 1265).

³ Riječ je o jedinicama 9. NOU divizije. Opširnije o tome vidi tom V, knj. 31. dok. br. 2.

Započeo je podhvat za čišćenje područja pored ove ceste.

Vrgorac:

Započeo je podhvat u području Kruševica — Poljica (8 i 14 km s.z. Vrgorca).

Doboj — Teslić:

U nastavku podhvata u području Doboj — Teslić jedna naša borbena skupina dostigla je Tedin Han (24 km z. Doboja), a druga borbena skupina, koja nadire iz Kotor Varoši stigla je uz neprijateljski otpor u područje 10 km j.i. Kotor Varoši.

Sljedeće dvie borbene skupine uzpostavile su spoj u području 16 km j.i. Prnjavora.⁴

Neprijateljski gubitci: 53 poginulo, 2 domobrana ranjena.

Žepče:

Noću 30/31. VII odbijen je pokušaj prielaza dielova jedne partizanske „divizije“ preko r. Bosne kod Begov Hana sa zapada prema iztoku.⁵ Neprijatelj je pretrpio veće gubitke.

Iztočna Bosna:

Južna podhvatna skupina dostigla je Vlasenicu.⁶

Neprijateljski gubitci u podhvatu na području Zvornik — Tuzla — Vlasenica u vremenu od 19 — 31. VII iznose: 947 poginulih izbrojeno. Cieni se da je najmanje toliko partizana i ranjeno.⁷ Plien: 1 p.o. top., 1 protuzrakopl. top, 2 bacača, 8 p.o. pušaka, 15 strojopušaka, 210 pušaka, 30 krugovalnika, svjetlosni dojavni uređaj, razno ručno vatreno oružje, 244.000 puščanih naboja, 18500 naboja za p.o. pušku, 5.000 naboja za samokres, mine, granate, razni alat, te dojavna veterinarska i zdravstvena oprema i nešto stoke.

⁴ Taj napad je počeo 25. jula 1944. U njemu su učestvovalе borbene grupe „Hedrih“ (Hedrich), „Derventa“ i „Zendel“ (Sendel). Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 17).

⁵ Riječ je o 11. NOU diviziji (vidi knj. 27, dok. br. 127 i dok. br. 8, 25 i 132 u ovoj knjizi).

⁶ O dejstvima neprijateljskih snaga vidi dok. br. 126, objašnjenje 38.

⁷ Napad je vršen na jedinice 3. korpusa NOVJ (27. i 38. divizije) i 12. korpusa NOVJ (16. i 36. divizije). Bliže o njihovim gubicima vidi dok. br. 17, 24 i 104 u ovoj knjizi i knj. 27, dok. br. 98, 99, 115 i 130.

Nevesinje — Gacko:

U nastavku podhvata u području Nevesinje — Gacko palo je još 17 partizana.⁸ Podhvat se uspješno nastavlja.⁹

Djelat. vlast. zrakopl.:

1. VIII naše je zrakoplovstvo vršilo prienos tvoriva, te prijevoz vojničkih osoba.

Djelat. nepr. zrakopl.:

Istog dana prije podne neprijateljski zrakoplovi napali su jedan putnički i jedan teretni vlak na pruzi Derventa — Doboj i oštetili 4 stroja. Ima mrtvih i ranjenih.

31. VII oko 0930 sati neprijateljski zrakoplovi napali su strojničkom vatrom 3 vlaka između ž. p. Zavidovići i Maglaj. 3 stroja i 4 vagona su oštećena. Jedan vojnik poginuo, a 3 domobrana, više željezničara i putnika je ranjeno.

Događaji na želj. prugama:

Na pruzi Bihać — Bos. Novi noću 29/30. VII između ž. p. Bihać i Cazin minirana je pruga na 11 mjesta, a 31. VII pruga je ponovo minirana između istih postaja.¹⁰

2. VIII popravljena je pruga između ž. p. Banova Jadruga i Lipik i predana prometu.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

Helbich

(M.P.)

⁸ Na pomenutom području borba je vođena sa 11. hercegovačkom brigadom. Opširnije o tome vidi dok. br. 30.

⁹ O dejstvima neprijateljskih jedinica u Hercegovini vidi knj. 27, dok. br. 158, kao i dok. br. 37 u ovoj knjizi.

¹⁰ Na tom dijelu željezničke pruge tada su dejstvovali dijelovi 2. diverzantskog bataljona NOVJ (vidi tom V, knj. 31. dok. br. 72).

**IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 2. ZBORNOG PODRUČJA
OD 2. AVGUSTA 1944. ZAPOVJEDNIKU ORUŽANIH SNAGA
NDH O PADU TESLIĆA¹**

ZAPOVJEDNIČTVO II. ZBORNOG PODRUČJA
GLAVNOSTOŽERNI ODJEL

Glst. Br. 4049/taj.

U Brodu, dne 2. VIII. 1944 god.

Predmet: Izvješće o padu
Teslića.—

**ZAPOVJEDNIKU ORUŽANIH SNAGA
(Pobočničtvo), Sastavak.**

Na temelju Vaše zapovjedi broj 715/taj. od 12. srpnja 1944. izvršio sam u dane 20., 21. i 22. srpnja 1944. izvide oko pada Teslića i preslušanjem raznih osoba, koje su u obrani Teslića sudjelovale, a osobito preslušanjem i izjavama njemačkog podporučnika Stry Josipa, častnika za vezu kod 6. lovačke pukovnije, koji izjavljuje, da je za vrijeme obrane i inače poznavao u potpunosti rad, ponašanje, borbu i moralno stanje jedinica obrane Teslića, došao sam do sljedećeg posljedka:

I.

Obrana Teslića sastojala se je od stožera, stožerne sati, 2. i 4. sati I. bojne 6. lov. pukovnije, 7. i 8. sati II. bojne 6. lov. pukovnije, stožera III. bojne i 1. i 3. sati 6. posadnog zdruga.

Na sjevernom obranbenom odsjeku od mosta južno od sela Stenjaci (na cesti Stenjaci — Banja Vrućica) od zaključno ceste Teslić — Kotor Varoš nalazila se je: dio 1. sati III. bojne 6. posad. zdruga, 13. sat 6. lov. pukovnije, 7. sat II. bojne 6. lov. pukovnije (bez 1 voda) i dio 3. sati III. bojne 6. posadnog zdruga.

Na južnom obranbenom odsjeku od mosta južno od sela Stenjaci (na cesti Stenjaci — Banja Vrućica) i izključno cesta Teslić — Kotor Varoš prema jugu, nalazila se je: 2. sat I. bojne 6. lov. pukovnije sa teškim oružjem 4., 13. i 14. sati, jedan vod 7. sati II. bojne 6. lov. pukovnije, jedan vod 14. sati i jedan vod 15. sati 6. lov. pukovnije.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 7.1—55, k. 60.

Na spolnjem obruču obrane Teslića nalazio se je na Križu (toč. 352) 2 km SZ Teslić dio 3. sati III. bojne 6. posad. zdruga kod rudnika u s. Brdaci dio 1. sati III. bojne 6. posadnog zdruga i u Banji Vrućici (2 JI Teslić) dio 1. sati III. bojne 6. posad zdruga.

Jakost cjelokupne obrane Teslića bila je 26 častnika i 1081 dočastnika i domobrana (uračunati i dielovi III. bojne 6. posadnog zdruga).

Obća pričuva iznosila je 60 ljudi.

II.

Jakost komunista po prikupljenim podacima sastojala se je od V. Kozaračke, XII. Krajiške i XIV. Srednjobosanske brigade, sa oko 3.200 komunista, oboružanih topničtvom, bacačima i nadmoćnim težkim oružjem.²

III.

Do pada Teslića 9. VII. 1944. došlo je iz sljedećih razloga:

U noći od 3./4. VII. 44. bile su prekinute od komunista sve veze između Teslića i Doboja.

Pukovnija je dnevno slala jake razviđačke odjele u pravcu Doboja, da bi se ustanovilo kretanje komunista u tome prostoru. Svi ovi odjeli imali su dnevno dodir sa komunistima.

Zamjenik zapovjednika 6. lov. pukovnije sa njemačkim častnikom za vezu nadporučnikom Stry Josipom, više puta dnevno preizpitivao je utvrde i zaposjedanje postava.

Do 9. VII. 44. nije bilo u užem prostoru Teslića borbene djelatnosti. Stanje se je dnevno podnosilo krugovalom 1. lovačkom zdrugu.

Na 9. VII. 44. oko 1845 sati izviestili su zapovjednici na iztaknutim točkama istočno i južno od Teslića približavanje jačih komunističkih snaga. Zadržavanje komunista na sjeveru i zapadu bilo je poznato. Tako se je imala jasna slika da je neprijatelj obkolio Teslić.

Zamjenik zapovjednika 6. lovačke pukovnije zapovjedio je najveći stupanj pripravnosti. Zapovjednici obranbene crte javljali su o urednom zaposjedanju postava.

60 njemačkih izobrazitelja bili su raspoređeni po cijeloj obranbenoj crti.

² O jačini snaga 11. NOU divizije i njihovom učešću u napadu vidi knj. 27, dok. br. 2, 26, 36, 47 i 147.

ZAPOVJEDNO IZ 2. OJNOG POKOLJA

GLAVNOŠTOFA VOJNE

Dist. Br. 2049 /taj.

U BRODU, dan 2. VII. 1944. god.

PRILOG: Izvješće o padu
Tešlica.

ZAPOVJEDNIKU ORUŽANIH SNAGA/ Pobožništvo 7.
Sastavak.

Na Tešlju Vaše zapovjedi broj 715/taj. od 12. srpnja 1944. izvršio sam u danu 20. i 21. srpnja 1944. izvide oko pada Tešlica i preslušanjem raznih osoba, koje su u obrani Tešlica sudjelovale, a osobito preslušanjem i izjavama njemačkog nadporučnika Styr Josipa, čestnika za rezu kod 6. lovačke pukovnije, koji izjavljuju, da je za vrijeme obrane i inače posredno u podporu radi razumijevanja, borbi i moralno stanje jedinica obrane Tešlica - došao sam do slijedećeg poslijedak:

I.
Obrana Tešlica sastojala se je od stožera, stožerne 2. i 4. sati I. bojne 6. lov. pukovnije, 7. i 8. sati II. bojne 6. lov. pukovnije, stožera III. bojne i 1. i 3. sati 6. posadnog zbruga.
Na sjevernom obrambenom odsjeku od mosta južno od sela Stenjac (na cesti Stenjac - Banja Vrućica) do zabilježeno česte Tešlic - Rotor Varoš nalazila se je: dio 1. sati III. bojne 6. posad. zbruga, 13. sat 6. lov. pukovnije, 7. sat II. bojne 6. lov. pukovnije (bez 1. voda) i dio 3. sati III. bojne 6. posadnog zbruga.

Na južnom obrambenom odsjeku od mosta južno od sela Stenjac (na cesti Stenjac - Banja Vrućica) iz bilježeno česte Tešlic - Rotor Varoš prema jugu, nalazila se je: 2. sat I. bojne 6. lov. pukovnije sa teškim oružjem 4., 13. i 14. sati, jedan vod 7. sati II. bojne 6. lov. pukovnije, jedan vod 14. sati i jedan vod 12. sati 6. lov. pukovnije.

Na sjevernom zbrugu obrane Tešlica nalazio se je: Kršćan (toč. 352) 2 km SE Tešlica dio 3. sati III. bojne 6. posad. zbruga kod zbruga u s. Brdci dio 1. sati III. bojne 6. posad. zbruga i u Banja Vrućici (2 km SE Tešlica) dio 1. sati III. bojne 6. posad. zbruga.

Jakost cjelokupne obrane Tešlica bila je 23 čestnika i 1081 dočestnika i zapovjednika (uračunati i dijelovi III. bojne 6. posadnog zbruga).

Obična pričuva iznosila je 60 ljudi.

II.
Jakost komunističke prikupljenim podacima sastojala se je od V. Hrvatske, XII. Hrvatske i XIV. Srednjo-bosanske brigade, sa oko 3.200 komunističkih, oboruženih borbištrah, bacačima i nadmoćnim teškim oružjem.

III.
Do pada Tešlica 9. VII. 1944. došlo je iz slijedećih razloga:
U noći od 3./4. VII. 44. bile su prekinute od komunističke vođe izmjenjice Tešlica i Doboj.

Pukovništvo je dnevno slalo jake razviđačke odjale u pravcu Doboja, da bi se ustanovilo kretanje komunističke u tome prostoru. Svi ovi odjeli imali su dnevno dodir sa komunističkim.
Zbog jake zapovijesti 6. lov. pukovnije sa njemačkim čestnikom za rezu nadporučnikom Styr Josipom, više puta dnevno preispitivao je utvrde i zapovijedanje postaja.

Do 9. VII. 44. nije bilo u užem prostoru Tešlica borbene djelatnosti. Stanje se je dnevno podnosilo krugovima 1. lovačkom zbrugu.

Streljiva je bilo dovoljno i kod momčadi i u pričuvi, te je obzirom na to bio izključen neuspjeh odbrane, da nije Teslić pao uslied izdaje.

Obskrba je tekla redovito.

9. VII. 44. u 1930 sati bilo je uporište Križ (toč. 352) od komunista napadnuto i nakon kratkog vremena zauzeto. Posada ovog uporišta nije se ni u kojem slučaju mogla dalje održati, jer je od premoći protivnika, pješačke, topničke i bacačke vatre morala napustiti postave.

Sa zauzetog Križa i sjevernih postava komunisti su otvorili na Teslić jaču topničku i bacačku vatru. Obrana Teslića prihvatila je borbu sa teškim pješačkim oružjem.

Obkoljavanje Teslića postajalo je sve uže i uže. Ovu borbu pratila je prerana tama uslied općeg nevremena sa težkom olujnom pripremom.

Oko 2200 sata dobiven je od njemačkog izobrazitelja izvještaj, da je neprijatelj probio južni dio odbrane kod kapelice na groblju (300 m južno od pilane).

Sa sigurnošću je utvrđeno, da je žičana prepreka, koja je bila sa strujom, bez struje.³ Također je sa sigurnošću utvrđeno, da je u vrijeme toga prodora na odbranbenu posadu, iz pilane, koja se nalazi pozadi probojnog mjesta, pucano u leđa sa svjetlećim nabojima.

Na traženje zamjenika zapovjednika 6. lovačke pukovnije uputio je njemački častnik za vezu nadporučnik Stry izobrazitelja narednika Brayer-a na mjesto prodora, jer se hrvatski zapovjednik voda, poručnik Vilenica Josip, nije mogao pronaći. Narednik Brayer pao je kod stvaranja zapora na mjestu prodora kod kapelice. Spomenuti narednik pokušao je pri tome povratku uzeti pod svoju zapovjed domobrane, no ovi su odklonili izvršiti njegovu zapovjed. te su se još dalje povukli u unutrašnjost grada.

Za vrijeme prodora kod kapelice upaljena je i pilana, što je još više stvorilo pomutnju kod ljudstva na mjestu prodora.

Ostali dijelovi odbrane Teslića bili su u to vrijeme u teškoj borbi.

Najveći nedostatak u ovoj borbi bilo je pomanjkanje jače glavne pričuve, koja bi mogla paralizirati mjesto prodora, no jaka obća pričuva, uslied inače slabe jakosti posade, nije mogla postojati.

Dalje je glavnu pričuvu oslabilo i to, što je njemačka policija u jakosti od 80 ljudi prije ovih borbi iz Teslića premje-

³ Prekid struje izvršio je komandir 2. čete 2. bataljona 12. krajiške brigade isključenjem u električnoj centrali (vidi knj. 27, dok. br. 47).

štena u Gračanicu, a na kraju, izuzimanje pričuvnih dielova za vrijeme borbe iz glavne obranbene linije bilo je onemogućeno, jer se ciela obrana u to vrijeme nalazila u teškim borbama.

U nastavku borbe prodirale su jake snage komunista u grad kroz mjesto prodora kod kapele na groblju, te su grad zaposjele bez obzira na obranbene odjele Teslića, to jest upali su braniteljima za leđa.

Postoji uvjerenje da su komunisti vodili svoj napadaj jakim snagama u grad kroz mjesto prodora kod kapelice na groblju iz razloga, što su sigurno imali već raniju organizaciju ovog prodora pomognutu izdajom iz unutrašnjosti grada.

Ovakav položaj obrane Teslića u teškim borbama prema vani a napadnuta jačim snagama iz unutrašnjosti grada u leđa, nije mogao dovesti do drugog posljedka, nego do potpunog razpadanja odpora na cijeloj obranbenoj crti.

Zamjenik zapovjednika 6. lovačke pukovnije podpukovnik Ivčević i njemački nadporučnik za vezu Stry Josip, koji su za vrijeme ovih borbi obilazili obranbenu crtu osobno su se osvjedočili, da je momčad obrane bila na svojim mjestima i hrabro se borila.

Ljudstvo obrane vjerovalo je sigurno i bilo osvjedočeno u obranbenu pobjedu, no nije znalo što se je dogodilo u unutrašnjosti grada. Najbolji dokaz za ovo, za ovu sigurnost u pobjedu, je to, što se je obranbena crta hrabro borila od prodora neprijatelja u grad oko 2200 sati do jutarnjih sati, tako da su se neki dielovi obranbene crte držali još u 0600 sati 10. VII. 44.

Rad stožera pukovnije bio je za vrijeme borbe dobar. Učinio je sve moguće, što je u tom položaju bilo moguće. I ostali zapovjednici izpunili su svoju dužnost, jer su za vrijeme borbe podnosili sigurne izvještaje zapovjedniku pukovnije.

Oko 0030 sati uslijedio je jaki napad i iz parka, svakako uslijed izdaje, na zgradu u kojoj se je nalazio stožer pukovnije i zgradu do nje u kojoj se je nalazio njemački častnik za vezu sa ljudstvom.

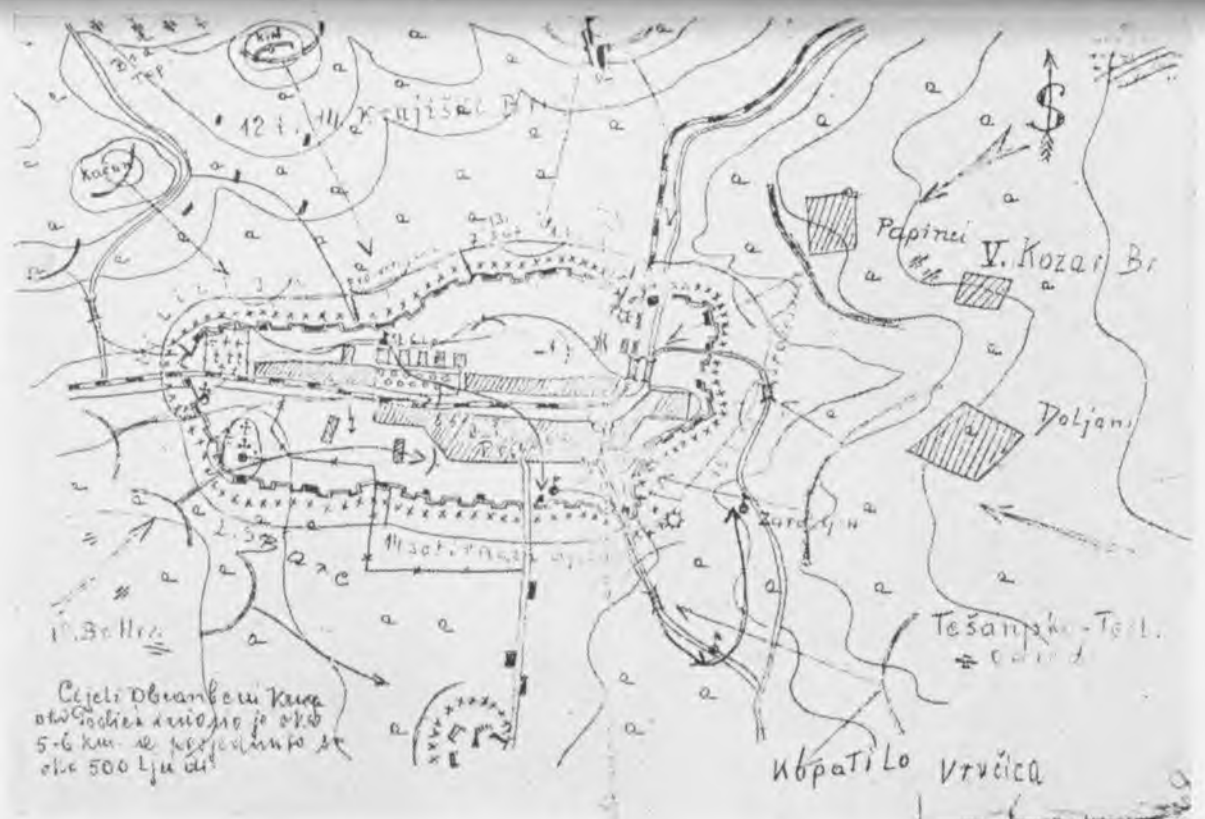
Zamjenik zapovjednika pukovnije, podpukovnik Ivčević, viđen je zadnji put od strane njemačkog narednika Kaiser-a oko 0500 sati u jutro 10. VII. 44. kod 14. sati na jugoiztočnom rubu Teslića.

Utvrđeno je da je u to vrijeme zamjenik zapovjednika pukovnije, podpukovnik Ivčević izdao zapovjed da se odbačeni dielovi obrane prikupe u s. Banja Vručica južno od Teslića, radi daljnje borbe protivu neprijatelja, ali je u to vrijeme, kada je ovo organizirao na jugoiztočnoj ivici Teslića nestao (izgleda upao komunistima u ruke i zarobljen).⁴

⁴ Opširnije o Ivčeviću vidi dok. br. 139.

Fotokopija skice rasporeda ustaško-domobranskih jedinica za odbranu
Teslića

Fotokopija skice rasporeda ustasko-domobranskih jedinica za odbranu
Teslića

IV.

O svemu napried izloženom moje je mnijenje, da do pada Teslića nema krivice ni do zapovjednika ni do ljudstva, koji su svi do zadnjeg trenutka vršili svoju dužnost. Jedino moglo bi se činiti odgovornim zapovjednika 1. voda 2. sati poručnika Vilenicu Josipa, koji se je nalazio na mjestu prodora kod kapele na groblju, koji se nije suprotstavio neprijatelju na mjestu proboja do zadnjeg požrtvovanja.

Zapovjedbno je da se imenovani stavi pod ratni sud, kako će se moći utvrditi točno njegov rad i postupak u borbi.

Teslić je po mome stručnom mnijenju pao uslied velike premoći neprijatelja i izdajom iz unutrašnjosti Teslića. Posada Teslića je bila preslaba i što je najglavnije uslied ove slabosti, nije mogla držati glavnu pričuvu potrebne jakosti, kojom bi mogla parirati neprijateljske taktičke podhvate na samoj obranbenoj crti.

U prigibu se dostavlja skica rasporeda obrane Teslića na dan 9. i 10. VII. 1944. godine.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

ZAPOVJEDNIK
general Pacak
Pacak⁵

⁵ Franjo

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 3. AVGUSTA 1944. O BORBAMA PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI I HERCEGOVINI¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 216/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
3. VIII 1944 godine

I OBĆI PREGLED:

Veliki uspjeh u borbama kod Begov Hana (podr. Žepče).

Napadaj na Daruvar, Pakrac, Badljevinu i okolne postave. Stanje kod Badljevine nejasno, ostali napadaji odbijeni.

Teške borbe u području r. Cetine.
Pitomača oslobođena.

II PODRUČJA:

Drvar — Bos. Grahovo:

Završen je podhvrat s. z. Grahova gdje su podhvatne snage dostigle i oslobodile s. Peći (8 km s.z. Bos. Grahova).²

Naše borbene skupine odbacile su jače neprijateljske snage od Drvara prema sjeverozapadu. 15 partizana je poginulo, 5 ih je prebjeglo i zaplijenjeno je nešto oružja i opreme.³ Uništeno je jedno skladište oružja i strjeljiva.

Doboj—Teslić:

Nastavlja se čišćenje područja južno od Prnjavora prema Tesliću.⁴ Jedna borbena skupina prilikom čišćenja područja j. i. i j. z. Prnjavora pobila je 28 partizana i 7 zaroblila.⁵

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 3/1, k. 41.

² O tome vidi tom V, knj. 31, dok. br. 12.

³ Na prostoru sjeverno od Drvara tada je dejstvovala 16. krajiška brigada. Opširnije o tome vidi dok. br. 34.

⁴ Vidi dok. br. 130, objašnjenje br. 4.

⁵ Redakcija nije mogla da ustanovi kojoj su jedinici pripadali poginuli partizani. Međutim, česta je pojava da ustaše i Nijemci pobiju

Žepče—Begov Han:

Naknadno je ustanovljeno da je neprijatelj prigodom prielaza r. Bosne 28. i 29. VII između Begovog Hana i Žepča imao sljedeće gubitke: 120 poginulih pronađeno, daljnjih 55 poginulih ocijenjeno, 53 ranjena. 22 zarobljena i 4 prebjega. Plien: 2 strojopuške.⁶

Vlastiti gubici: 9 domobrana i 6 njemačkih vojnika poginuli, 10 domobrana i 39 njemačkih vojnika ranjeni i 20 domobrana je nestalo.

U nastavku borbi 31. VII u području z. s. z. Begov Hana razbijeni su dijelovi jedne partizanske divizije pri čemu je neprijatelj imao teške gubitke. Poginulo je 84 partizana izbrojeno⁷ (među njima „komandant“ jedne „divizije“ i „komandant“ jedne „brigade“,⁸ daljnjih 100 poginulih partizana ocijenjeno, a 16 ih je prebjeglo.

Iztočna Bosna:

Naše i njemačke borbene skupine napadaju dijelove jedne partizanske divizije u području sjeverno Sokolca.⁹

U području Kladnja neprijatelj se povukao prema jugu izpred naših podhvatnih snaga.¹⁰

Gacko—Nevesinje—Stolac:

Područje 20 km s. i. i 20 km i. Stolca očišćeno je od neprijatelja.¹¹ U toku je presvrstavanje snaga za nastavak podhvata.

Djelat. nepr. zrakopl.:

Do sada je u Slavonskom i Bosanskom Brodu pronađeno ukupno 60 poginulih i oko 60 ranjenih građanskih i

nevinog stanovništvo (starce, žene i djecu) i da ga u izvještajima identifikuju sa partizanima.

⁶ i ⁷ Odnosi se na 6. proletersku diviziju „Nikola Tesla“, koja je uspjela da se 27/28. jula prebaci u istočnu Bosnu, i na 11. NOU diviziju, koja je sa 3. bataljonom (bez jedne čete) 3. brigade 6. proleterske divizije, odbačena zapadno od rijeke Bosne. Tom prilikom je 6. proleterska divizija imala oko 30 izbačenih iz stroja (knj. 27, dok. br. 109), a o gubicima jedinica 11. NOU divizije vidi dok. br. 8 i 25.

⁸ Tom prilikom je poginuo samo komandant 5. kozarske (krajiške) brigade Rade Kondić, narodni heroj.

⁹ Na tom prostoru su tada djelovale jedinice 27. NOU divizije (vidi dok. br. 102).

¹⁰ Odnosi se na 38. NOU diviziju (vidi dok. br. 104).

¹¹ Odnosi se na 12. i 13. hercegovačku brigadu, koje su se tada izvukle ispod udara neprijatelja, te su djelovale u njegovoj pozadini. Opširnije o tome vidi dok. br. 13 i 30 u ovoj knjizi i knj. 27, dok. br. 156.

vojničkih osoba, koje su nastradale prilikom bombardovanja 30. VII.

Doznaje se da su 26. VII četiri nepr. zrakoplova napali jedan njemački zdravstveni povoz kod Zvornika. te ubili 2 i ranili 11 vojnika.

2. VIII u 2130 sati između ž. p. Hutovo i Turkovići (na pruzi Gabela—Dubrovnik) neprijateljski zrakoplovi napali su strojničkom vatrom putnički vlak. Ranjeno je 9 putnika.

Obćenito:

1. VIII oko 1330 sati na putu Ivanec—Jablanovec (4 km s. i. Zaprešića) ubijeni su iz zasjede 2 ustaše na konjima.

U manjim sukobima kod Vukovlja kraj Daruvara, Komina kraj Metkovića i Travnika poginula su 3 ustaše, 1 domobran je ranjen i jedan nestao. Neprijateljski gubitci nisu ustanovljeni, jer su partizani uspjeli svoje mrtve i ranjene odvući.

Događaji na želj. prugama:

2. VIII u 1010 sati između ž. p. Blatna i Otoka (na pruzi Bos. Novi—Bihać) naletio je na minu teretni vlak. 5 kola je izkočilo.¹²

2. VIII u 2205 sati na pruzi Borovo—Dalj naletio je na minu teretni vlak, a potom je napadnut. Izkliznulo 7 kola. 4 vojnika i 1 željezničar poginulo, 8 vojnika je ranjeno.

30. VII naišao je na minu vlak kod Cavtata kraj Dubrovnika. 2 osobe su ranjene.

31. VII u 0715 sati između ž. p. Žuglići i Rama naišao je na minu oklopni vlak. Jedna kola su izkočila.¹³

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)
Helbich

(M. P.)

¹² Tu akciju su izveli dijelovi Grupe diverzantskih odreda. Opširnije o tome vidi tom V. knj. 31, dok. br. 108, napomenu. br. 7.

¹³ Željezničku prugu je minirala diverzantska grupa 17. brigade 10. NOU divizije (vidi dok. br. 15).

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 4. AVGUSTA 1944. O BORBAMA PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI I HERCEGOVINI¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 217/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
4. VIII 1944 godine.

I OBĆI PREGLED:

Uspjeh u podhvat u kod Vrbovskog i Križa.

Završen je podhvat u području Knina, Vrgorca i Teslića.

Uspješno se nastavlja podhvat u Hercegovini.

Izkrčavanje i jači napad neprijateljskog zrakoplovstva na Korčulu.

II PODRUČJA:

Doboj—Teslić:

Završen je podhvat u području Doboj—Teslić. Dielovi jedne neprijateljske „divizije“ odbačeni su prema s. z. nakon neuspjelog pokušaja prielaza r. Bosne kod Begovog Hana.²

Borbena skupina,³ koja je nadirala iz Kotor Varoši prema Tesliću, morala se povući pred nadmoćnim neprijateljskim snagama.⁴

Iztočna Bosna:

Odbijeni su jači neprijateljski napadaji na naše i njemačke podhvatne skupine u području 8 km s. z. Sokolca.⁵

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 4/1, k. 41.

² Riječ je o 11. NOU diviziji (vidi dok. br. 132).

³ Odnosi se na bojnu 11. pukovnije (vidi dok. br. 139).

⁴ Na tom prostoru su tada dejstvovalе snage Srednjobosanske NOU divizije (vidi dok. br. 115).

⁵ Riječ je o jedinicama 27. NOU divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 102.

Jače neprijateljske snage nalaze se u dolini r. Krivaje između Čuništa i Ribnice⁶ (40 km j. j. z. i 30 km j. z. Tuzle).

Hercegovina:

2. VIII započeo je podhvat u području istočno Stolca i napadaj neprijatelja kod Hrguda⁷ (6 km i. s. i. Stolca).

Djelat. nepr. zrakopl.:

Naknadno se doznaje da su 25. VII četiri neprijateljska zrakoplova bacili 8 bombi na Gacko. Jedna kuća je srušena, a nekoliko ih je oštećeno. Poginula je 1, a ranjeno 5 osoba.

26. VII četiri neprijateljska zrakoplova ponovo su bombardirali Gacko i Avtovac (4 km j. i. Gackog). Jedan oružnik poginuo, 8 ih je ranjeno.

Istog dana isti zrakoplovi napali su strojničkom vatrom jedan poštanski i jedan njemački samovoz 1 km zapadno Nevesinja. Jedan putnik je poginuo, 3 vojnika i 7 putnika je ranjeno.

2. VIII u 1700 sati neprijateljski zrakoplovi napali su strojnicama vlak kod Hutova, oštetili 6 kola, ranili 7 vojnika i 2 željezničara.

3. VIII napali su neprijateljski zrakoplovi u nizkom lietu željezničke uređaje i skladišta kod D. Vrbe (istočno od Broda).

Osobitosti:

Partizani nastavljaju s palenjem žita u istočnom Srijemu.

Noću 28/29. VII partizani su odvezli vršaći stroj iz s. Crkvena (15 km z. Bjelovara), a noću 1/2.VIII još 2 vršaća stroja iz s. Mošćenica i Pračno kod Siska.

2. VIII na putu samovozom iz Bos. Novog u Zagreb, napadnuti su od partizana u s. D. Hrastovac (2 km j. Sunje) pukovnik Resch Julije, koji je poginuo i glavar stožera 4. lovačkog zdruga glst. bojnik Šimoković Josip, koji je zajedno s osiguravajućim rojem nestao. Upućena pomoć

⁶ Na tom prostoru tada su bili 12. korpus NOVJ i 6. proleterska divizija „Nikola Tesla“ (vidi dok. br. 19. 21 i 127).

⁷ Borba je vođena protiv 13. hercegovačke NOU brigade (vidi dok. br. 30).

Kozaka nije više naišla na napadače. Za odmazdu spaljeno je s. Hrastovac.

Dogodaji na želj. prugama:

Doznaje se da je prigodom nailaska osobnog vlaka na minu kod Dugog Sela 1. VIII poginulo 5 putnika, 13 putnika je teže i 18 lakše ranjeno.

2. VIII popravljena je i predana prometu želj. pruga Slavonski—Bosanski Brod.

Noću 2/3. VIII u 0200 sati naišao je na minu teretni vlak kod Raštelice (na pruzi Sarajevo—Konjic). 3 kola su izkočila.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

Helbich

(M. P.)

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 5. AVGUSTA 1944. O BORBAMA
PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI I HERCEGOVINI¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 218/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
5. VIII 1944 godine.

I OBĆI PREGLED:

Veliki uspjeh u podhvatima kod Drniša i kod. Bos.
Petrovca. Uporište Oklaj (s. z. Dršina) savladano je, a Raz-
vođe obkoljeno.

II PODRUČJA:

Bos. Petrovac—Drvar:

1. VIII odbijen je napadaj partizana na Vrtoče (18 km
s. z. Bos. Petrovca) uz 4 poginula partizana.

Odbijeni su jači neprijateljski napadaji na cestu Ri-
pač—Bos. Petrovac—Drvar, pri čemu su pala 43 partizana
(izbrojeno), još 30 poginulih je ocienjeno i 3 su zarobljena.²

Iztočna Bosna:

Odbijen je napadaj neprijatelja na Bukovik (8 km. s.
z. Sokolca). Borbene skupine odbacile su neprijatelja dalje
prema sjeverozapadu, te se sada nalaze na crti 12 km s. i
s. s. z. Sokolca.³

U podhvalu u području Šekovića i Vlasenice zaplie-
njene su 4 strojnice, 17 p. o. pušaka, 229 pušaka, 1 strojo-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br.
5/1, k. 41.

² Po naređenju Štaba 5. korpusa NOVJ početkom jula 1944. godine
4 i 39. divizija i Drvarsko-petrovački NOP odred izvršili su napad na
neprijateljska uporišta na komunikaciji Bihać — Bosanski Petrovac —
Drvar. Opširnije o tome vidi dok. br. 28, 34 i 38 u ovoj knjizi i knj.
27, dok. br. 131.

³ Na tom prostoru su tada djelovale jedinice 38. NOU divizije
(vidi dok. br. 104).

samokres, streljivo, 1100 kgr. eksploziva i 2.000 komada upaljivača za eksploziv.⁴

Hercegovina:

Uspješno se nastavlja podhvat u području iztočno Stolca, gdje je zauzet sjeverni rub Hrguda (6 km i. s. i. Stolca) uzprkos žestokog neprijateljskog otpora.⁵

Obćenito:

Prilikom manjih djelatnosti i odbijanja neprijateljskih napadaja kod Varaždina, Koprivnice, Srba, D. Lapca, Kotor Varoši, Gackog, Bileće, Trebinja, Metkovića i Livna poginulo je 6 partizana, ranjeno 4 i zarobljeno 6. Vlastiti gubitci: 4 domobrana, 2 ustaše i 1 oružnik poginuli, a 10 ustaša i 3 domobrana ranjeni, dok su 2 domobrana zarobljena.

Osobitosti:

Zamjenik zapovjednika 6. lovačke pukovnije podpukovnik Ivčević, koji je bio zarobljen prigodom pada Tešlića 10. VII, uspio je pobjeći iz zarobljeništva i javio se u Banju Luku.⁶

Događaji na želj. prugama:

3. VIII u 0157 sati između ž. p. Raštelica i Bradina (na pruzi Alipašin Most—Konjic) naletio je na minu teretni vlak. Tender je prevrnut, a 2 kola su izkliznula.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)
Helbich

⁴ Na tom području tada su djelovale jedinice 27. NOU divizije. Međutim, u izvještaju štaba ove divizije nisu prikazani takvi gubici u materijalu (vidi dok. br. 102).

⁵ Borba je vođena protiv 13. hercegovačke NOU brigade. Opširnije o tome vidi dok. br. 30.

⁶ O tome vidi dok. br. 139.

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 9. POSADNOG ZDRUGA OD
6. AVGUSTA 1944. ZAPOVJEDNIŠTVU 3. ZBORNOG POD-
RUČJA O SITUACIJI U HERCEGOVINI¹

ZAPOVJEDNIČTVO
9. POSADNOG ZDRUGA

Zapovjedni skup

Op. br. 312/tajno

U Dubrovniku, dne 6. kolovoza 1944. g.

Predmet: Dnevno izvješće broj
112.—

- ZAPOVJEDNIČTVU III ZBORNOG PODRUČJA (Glst.)
- ZAPOVJEDNIČTVU SKUPINE ORUŽANIH SNAGA HUM
—DUBRAVA.—
- ZAPOVJEDNIČTVU OBALSKOG ODSJEKA NERETVA.—
S a s t a v a k . —

STANJE PREMA PRIKUPLJENIM PODATCIMA
TOKOM 6. KOLOVOZA 1944. GOD.

1.— U toku noći 4. na 5. VIII. t. g. dielovi 369. G. Rgt. (hrv.)² u jačini od dvije sati pošli su u pravcu Lastve, odakle bi imali započeti akciju čišćenja partizana u pravcu Grahova (29 km j. i. od Trebinja). Ova akcija je u vezi sa operacijama, koje se vrše u Crnoj Gori i jugoistočnom dielu Hercegovine po njemačkim i četničkim postrojbama.³

Prema podacima prikupljenim od Niemaca i četnika njemačke postrojbe, koje su napredovale od Nevesinja prema Bileći u toku 4. VIII. t. g. imale su žestoki sukob sa XIII. partizanskom brigadom (XXIX. partizanske divizije) kod s. Fatnice (19 km. s. z. od Bileće)⁴ i prema još neprovjerenim podacima došle do sela Orahovica (7 km s. z. od Plane). Druge njemačke postrojbe, koje su nadirale sa četnicima iz Gacka došle su do s.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 57/2, k. 111.

² Riječ je o dijelovima njemačke 369. legionarske divizije „Vražje“.

³ Odnosi se na operaciju „Ribecal“ (vidi dok. br. 86 u ovoj knjizi i tom III, knj. 8, dok. br. 64, 74, 87 i 353).

⁴ Pogrešno. Ta borba je vođena protiv 12. hercegovačke NOU brigade (vidi relaciju njenog štaba od 3. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 5/7, k. 1143A).

Korita (18 km s. z. od Bileće), gdje su se sastale sa četničkim odredima iz Bileće. Put Bileća—Gacko još je nesiguran, jer se sa lijeve strane istog puta i duž crnogorske granice nalaze jake partizanske snage.

U kotaru Trebinje četnici vrše mobilizaciju svih muškaraca pravoslavne vjeroispovjesti od 17—50 godina.

Dne 4. VIII t. g. konačari njemačke divizije „Prinz Eugen“⁵ zauzeli su neke zgrade po Trebinju. Dne 5. VIII. t. g. dvije pre-selice SS-jedinica **Prinz Eugen** stigle su vlakom u Trebinje i odmah prosledili za Lastvu (11 km i. od Trebinja).

Po toč. 2. do 7. ništa novo.

8. *Osobiti događaji*: U noći od 4. na 5. VIII. t. g. neprijateljski zrakoplovi bacili su letke—novine „**Glastnik Ujedinjenih naroda**“ i „**Soldaten Nachrichten**“⁶ sa nadnevkom od 3. VIII. t. g. nad područjem Konavlja (V. bojna o. z.). Ove letke — novine o. z. dostavilo je danas MINORSU operativni odjel.

Opazka: Dodatak dnevnom izvješću za Ic ne prilaže se, jer nema novih podataka.

ZA POGLAVNIKA I DOM SPREMNI!

Zapovjednik, pukovnik
ZUECH
Zuech⁷

(M. P.)

⁵ Riječ je o konačarima 7. SS divizije „Princ Eugen“.

⁶ Vojničke vijesti

⁷ Stjepo

**BOJNA RELACIJA STOŽERA 7. LOVAČKE PUKOVNIJE OD
6. AVGUSTA 1944. DOSTAVLJENA ZAPOVJEDNIŠTVU 4.
LOVAČKOG ZDRUGA¹**

STOŽER
7. LOVAČKE PUKOVNIJE
Op. Br. 359/taj.
6-VIII-1944 god.
U Prijedoru

Predmet: Bojna relacija
I. dio.—

ZAPOVJEDNIŠTVO 4. LOVAČKOG ZDRUGA.—

Savezno nalogu naslova Op. Br. 1087/taj. od 6. VI. 1944. godine, podnašam mjesečnu bojnu relaciju — I. dio — za mjesec srpanj 1944. godine:

OPERACIJE I AKCIJE:

Do 7. VII. t. g. ova pukovnija sa I. bojnom i stožernom sati raspoređena je za odbranu Prijedora i osiguranje željezničke pruge Prijedor do isključivo željeznička postaja Dragotinja.

Dana 6. VII. t. g. izvršeno je preselicom prebacivanje II. bojne ove pukovnije iz Klačnica i Bos. Gradiške sa protuoklopnom sati ove pukovnije suhim pravcem Ivanjska—Kozarac—Prijedor. U tom pokretu napadnuta je preselica pomenute bojne i sati kod sela Pašince između sela Kozaruše i Prijedora (2,5 km sjeverno od Prijedora). Prepad partizana je sa uspjehom odbijen uz potporu topničke vatre iz Prijedora. Ovom prilikom pukovnija je imala jednog mrtvog dočastnika i tri domobrana ranjena.² Po završenom prebacivanju II. bojna ove pukovnije preuzima postave II. bojne III. Gorskog zdruha i to: Dragotinja, Martin Brdo, i Petkovac u svrhu osiguranja pruge uključno Dragotinja do izključno Daščica—k. 263 na odsjeku ove pukovnije. Protuoklopna sat ove pukovnije ostaje kao pričuva posade Prijedor.³

Do danas vrši ova pukovnija zadatak odbrane Prijedora te osiguranje dobivenog odsjeka pruge.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7/1—29, k. 60.

² i ⁴ Borbe su vođene protiv jedinica 11. krajiške NOU brigade. Bliže o tome vidi dok. br. 43 u ovoj knjizi i knj. 27, dok. br. 137.

³ O smjeni jedinica 3. gorskog zdruha vidi knj. 27, dok. br. 149.

U toku mjeseca srpnja vršena su razviđanja u raznim pravcima. Ova razviđanja vršili su kombinirani sati ove pukovnije ojačani po nekad 5. Ustaškom sati iz Prijedora i od 15. VII. 44. milicijom iz Kozarca.

Prilikom izvođenja ovih razviđanja bilo je dodira sa odmetnicima, koji u većim snagama su došli u područje Kozarca i sjeverno od Prijedora, naime iz okolice Sanskog Mosta prebacila se je 11. Partizanska brigada u navedeno područje.⁴

Pored izloženoga dijelovi ove pukovnije su dne 17. VII. 1944. godine, prilikom probijanja posljednje preselice II. bojne III. Gorskog zdruge učestvovali sa kombiniranom sati I. bojne. Tom prilikom vođene su žestoke borbe i poslije 10 satne borbe uspjelo je prodrijeti do Kozarca gdje je II. bojna III. Gorskog zdruge dočekana od dijelova iz Banja Luke.

Ovom prilikom pukovnija je imala 1 ranjenog domobrana.

Prilikom osiguranja željezničke pruge dne 1. srpnja 1944. godine, stradao je jedan roj 3. sati ove pukovnije, koji je poslije pregleda pruge sjeo u radnički vlak i na 1300 metara ispred žice sjeverozapadno od Prijedora naišao na minu.

Ovom prilikom su poginuli jedan dočastnik, tri domobrana i 3 domobrana ranjena.

Iskustva: Tokom ovoga mjeseca nisu stečena nikakva naročita iskustva koja bi trebalo istaknuti, osim toga što je primjećeno da partizani prilikom postavljanja mina suviše kamen vrlo vješto u malim hrpicama posakrivaju u prorašću u okolini mjesta postavljanja mina. Nailaskom na ovakove hrpice kamena može se zaključiti da je u blizini postavljena mina na prugi.

Nedostatci: Dobiveni odsjek pruge kao i grad Prijedor posjednuti su i sa suviše malim snagama, za slučaj jačeg napada partizana.

Uslijed raznih tečajeva brojčano stanje se danomično smanjuje. Ljudstvo iz bunkera radi prije podne na utvrđivanju, a poslije podne izvodi obuku, a preko noći vrši stalnu i napornu službu.

Osim toga osjeća se da je pričuva kojom raspolaže posada Prijedor isuviše slaba što bi moglo imati teških posljedica za slučaj jačeg napada partizana.

ZA POGLAVNIKA I DOM SPREMNI!

ZAPOVJEDNIK
PODPUKOVNIK (STIPETIĆ)
Stipetić⁵

7. VIII. 1944

⁵ Dragutin

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 7. AVGUSTA 1944. O SITUACIJI
U BOSNI¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 220/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
7. VIII 1944 god.

I OBĆI PREGLED:

Odbijeni napadaji na Vrbovsko i Ozalj.
Nastavlja se progon neprijatelja u Zagorju.
Odpočeo je usredotočeni napadaj na 2 neprijateljske
„divizije“ u istočnoj Bosni
Zauzeto je Kistanje (j. z. Knina).
Manji napadaji neprijateljskog zrakoplovstva.

II PODRUČJA:

Bihać—Drvar:

Prigodom odbijanja neprijateljskog napadaja na ob-
skrbnu cestu Bihać—Drvar poginulo je 11 partizana, 2 su
zarobljena i 8 ih je prebjeglo, — a zaplijenjena je 1 stro-
jopuška, više pušaka, nešto tegleće stoke i veća količina
strjeljiva.²

Iztočna Bosna:

U istočnoj Bosni odpočeo je usredotočeni napadaj
podhvatnih snaga u području Kladanj—Vlasenica—Han
Pijesak—Žljebovi—Knežina—Meljine—Kladanj, u svrhu
uništenja tamo se nalazećih jačih partizanskih snaga.

Vode se jake borbe s 2 neprijateljske „divizije“ kod
Rakove Noge (11 km j. Olova).³

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII reg. br.
7/1, k. 41

² O dejstvu naših jedinica na toj komunikaciji vidi dok. br. 28,
34 i 38.

³ i ⁴ Napad je izveden na jedinice 12. korpusa NOVJ i 6. proleter-
ske divizije „Nikola Tesla“. Opširnije o tome vidi dok. br. 19, 72 i 127.

Do sada je pronađeno palih 24 partizana (izbrojeno). a cieni se da ih je palo još 70. Plien: 3 strojnice, više pušaka i veća količina strjeljiva.

Druge partizanske snage prodiru sa sjevera prema Sarajevu, te se nalaze u području Kamenica—Hadžići—Nišići (13—16 km j. i. Vareša).⁴

Posada uporišta Vijaka (10 km s. i. Vareša), povukla se pred premoćnim neprijateljskim snagama u Vareš.⁵

Djelat. nepr. zrakopl.:

31. VII oko 1500 sati neprijateljski zrakoplovi napali su most kod Hana kraj Sinja bez učinka.

4. VIII neprijateljski zrakoplovi napali su strojničkom vatrom Butmir kod Sarajeva. Pojediniosti nisu javljene.

5. VIII u 1220 sati neprijateljski lovci napali su teretni vlak između Rame i Jablanice (na pruzi Konjic—Mostar) i oštetili 2 stroja.

6. VIII u 1100 sati neprijateljski lovci napali su putnički vlak kod ž. p. Ruma, onesposobili stroj i ranili 1 vojnika.

Istog dana u 1058 sati neprijateljski zrakoplovi onesposobili su stroj teretnog vlaka kod ž. p. Voganj.

ZA POGLAVNIKA I DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

Helbich

(M. P.)

⁵ Riječ je o dijelovima 4. bojne 8. posadnog zdruza (vidi dok. br. 160).

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 9. POSADOG ZDRUGA OD
7. AVGUSTA 1944. ZAPOVJEDNIŠTVU 3. ZBORNOG POD-
RUČJA O SITUACIJI U HERCEGOVINI¹

ZAPOVJEDNIČTVO
9. POSADNOG ZDRUGA

Zapovjedni skup

Op. br. 314/tajno

U Dubrovniku, dne 7. VIII. 1944. g.

Predmet: Dnevno izvješće broj
113.—

- ZAPOVJEDNIČTVU III ZBORNOG PODRUČJA (Glst).
 - ZAPOVJEDNIČTVU SKUPINE ORUŽANIH SNAGA
HUM—DUBRAVA.—
 - ZAPOVJEDNIČTVU OBALSKOG ODSJEKA NERETVA.—
- S a s t a v a k.—

STANJE PREMA PRIKUPLJENIM PODATCIMA
TOKOM 7. KOLOVOZA 1944. GOD.

1.— Na odsjeku Lastve (11 km i. od Trebinja njemačke jedinice SS-postrojbi „Prinz Eugen“ stupile su u borbu sa partizanima, koji drže položaje jugoistočno od Lastve.² U njemačko liečničko pomoćište u Trebinju dovedeno je nekoliko ranjenika. O ishodu borbe još se nema podataka.

U akcijama, koje su iz Gacka u smjeru s. Šipačno (15 km s. z. od Gacka) vodili dvije njemačke bojne skupa sa četnicima³ i dielovima III. bojne⁴ o. z. Niemci su imali 30 poginulih, 12 ranjenih i 3 zarobljena vojnika. i to u razdoblju od 18—27. VII. t. g.⁵

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 58/2, k. 111.

² Riječ je o jedinicama 7. SS divizije „Princ Eugen“ koje su tada vodile borbu protiv jedinica 2. proleterske (dalmatinske) brigade (vidi tom III. knj. 8, dok. br. 353).

³ Odnosi se na četnike Gatačke brigade (vidi knj. 27, dok. br. 91 i 104).

⁴ Riječ je o bojni 9. posadnog zdruga (vidi knj. 27, dok. br. 181).

⁵ Tada je, u Hercegovini, 369. legionarska divizija „Vražja“ preduzela ofanzivna dejstva širih razmjera protiv jedinica 29. NOU divizije. Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 91 i 158).

APOTJOMIČVO
J. POŠTAKOČ ZARUGA
Zapovjedi skup
Opšt. 313/1940
J. Dubrovnik, dne 7. VIII. 1944.

100% Satisfaction Guarantee

[illegible]

17-2-2014 14:57:52: 17-2-2014 14:57:52 1944.000

[illegible][illegible]

The 4.VIII.1.1. standard is used as a reference for the detection of the presence of the specific antigenic protein in the serum of the patient. The results are expressed in terms of optical density (OD) values.

U toku ovog razgovora, kao i svih prethodnih i sledećih, ne treba zaboraviti da je ovaj dokument namenjen za unutrašnju upotrebu i da njegovo sadržaj treba da ostane tajno.

[illegible]

Pa 100.C.48 7.0515 copy.

Priglasiti se morati: Pripravni nastavnik Jozko Grebafid, po rusku
govoriti mora. Priloga s. 4. na 1. strani s. 4. 1.10 je slovensko
slovarstvo opredeljuje slovensko slovarstvo slovensko, ali se tako
niti eno niti drugo slovarstvo ne da in je slovensko priročno
slovarstvo.

GPZNA: Dodatak izvornom izveštaju na IC od perioda pre
od 01.01.2018. do 31.12.2018.

2427 17 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043

Dne 4. VIII. t. g. napadnut je u mjestu Zastolje (16 km j. i. od Cavtata) od nepoznatih osoba ustaša-vojničar iz Učović Miho Nikov i teško ranjen. Imenovani se je nalazio na dopustu, a pripada ustaškoj bojni (9. Ust. St. Zdruga) iz Grude. Rodom je iz Konavlja.

U toku mjeseca srpnja o. g. na putu između Trstenika i Orebić na poluotoku Pelješcu nestao je Maslej Aleksander, nadpovjerenik rizničke straže u Trsteniku. Sumnja se, da je odveden po partizanima na Vis.

Dne 26. srpnja 1944. g. došli su u s. Žuljana na poluotoku Pelješcu (7 km j. i. od Janjine) 3 partizana naoružana sa parabelama i sobom odveli jednog njemačkog dočastnika i jednog pionira, koji su se tamo nalazili na kupanju. Isto tako tom prilikom odveli su i rizničke stražare iz Žuljane i to njih 6 (šesticu). Sa zarobljenicima su potom otišli u nepoznatom pravcu.

Po tač. 2. do 7. ništa novo.

8. *Osobiti događaji:* Pričuvni zastavnik Darko Grabušić, područni častnik 3. sati IV. bojne o. z. dana 1. srpnja o. g. bio je otvorenom zapoviješću upućen na službu u svoju jedinicu Slano, ali se tamo niti do danas nije javio. Sumnja se, da se je imenovani pridružio partizanima.

Opazka: Dodatak dnevnom izvješću za Ic ne prilaže se.

ZA POGLAVNIKA I DOM SPREMNI!

ZAPOVJEDNIK PUKOVNIK

Zuech

Zuech

(M. P.)

IZVJEŠTAJ BIVŠEG ZAMJENIKA ZAPOVJEDNIKA 6. LOVAČKE PUKOVNIJE OD 7. AVGUSTA 1944. ZAPOVJEDNIŠTVU 1. LOVAČKOG ZDRUGA O PADU TESLIĆA¹

IVČEVIĆ ANTON

djel. pješ.ppukovnik, biv. zast. zap. 6. l. p.

U Doboju, dne 7. kolovoza 1944. god.

Predmet: Izvještaj o situaciji
i padu Teslića.—

ZAPOVJEDNIŠTVU 1. LOVAČKOG ZDRUGA

Doboj

Prema zapovjedi 1. lovačkog zdrugu broj 3096/1-taj od 5. VIII. 1944. god., podnosim slijedeće izvješće o akciji i o padu Teslića, kako sliedi:

a) *akcije i protumjere od 3./4. VII., pa do 9./10. VII. 44. god.:*

Dne 3. srpnja 1944. god. u 16.00 sati dobio sam izvješće, da su viđene partizanske obhodnje na željezničkoj pruzi i na putu kod s. Žarkovine (3 S Teslić). Odmah sam pomislio da će usliediti rušenje pruge, jer sam dobio izvješće iz zdrugu, da se jače partizanske snage prikupljaju oko s. Glogovca i Alibegovaca. Odmah sam uputio obhodnje u pravcu s. Žarkovina, na mjestu gdje su bile partizanske obhodnje, ali su se iste povukle u s. Žarkovina. Iste večeri oko 21.30 sati uputio sam pancir-vlak sa jednim jakim vodom i teškim naoružanjem u pravcu s. Žarkovina i kada je pancir stigao na 1 km. od s. Žarkovina, dobio je vatru sa obje strane puta i želj. pruge. Odmah je otvorena sa pancira puščana, strojopušćana i bacačka vatra, koja je trajala oko pola sata, našto se je pancir povukao u Teslić pod vatrom.—²

Dne 4. VII. 44. u jutro u 10.00 sati izdao sam zapovjed, da se formira 1 ojačana sat. jaka posada pancira sa potrebnim brojem radništva, koje sam mobilizirao u Tesliću i 1 vod u sledećim pravcima:

1) ojačana sat ima da krene iz Teslića na Križ—k. 317 — s. Stražanica i sjeverni rub s. Žarkovina,

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7/1—78, k. 60.

² i ³ Vidi knj. 27, dok. br. 147.

2) pancir-vlak sa osiguranjem i radničtvom: prugom do Vrela.

3) ojačani vod: Teslić—Stenjaci i Kumina kosa — 423.

Ojačana sat odmah po dolazku na k. 317 dobila je vatru sa pravca Svinčine, k. 325 i sa k. 349. Vodenom borbom uspjela je da zaposjedne k. 349, gdje je zauzela postav.—

Pancir-vlak stigao je do razrušene pruge izpod k. 283.

Ojačani vod stigao je na Kuminu kosu i k. 423, gdje je otvorio vatru na partizansku skupinu, koja je zaposjela postav: Lepo Brdo i Mrkotić, zatim otvorio bacačku vatru na k. 349 i 335 više slova K Krtović.—

Osobno sam otišao motorom do pancir-vlaka te zapovjedio dalje akcije i rad na pruži. Međutim rad nije mogao otpočeti budući su partizani ometali rad. Pod vatrom se nije moglo raditi, pa sam naredio da se pancir-vlak vrati u Teslić, jer je nastupila noć, a isto tako i dijelovi osiguranja. Po povratku u Teslić izdao sam strogu pripravnost.—

5. VII. 44. opet sam uputio ojačanu sat pravcem: Teslić—Debelo Brdo—s. Mrkotić—Jelah, sa zadatkom da izvidi, gdje se nalaze partizani, koliko je pruge srušeno i da uhvati vezu sa našim dielovima, za koje sam saznao da nastupaju iz Doboja za Jelah. Međutim po dolazku u s. Mrkotić predhodnica ojačane sati dobila je jaku vatru iz s. Mrkotića, te se je povukla istim pravcem u Teslić.—

5. VII. 44. oko 17.00 sati uputio sam jake dvije obhodnje iz Teslića pravcima: Debelo Brdo—Kumina Kosa (k. 422) — Debelo Brdo (476) i 423 u cilju razviđanja. Međutim po dolazku obhodnji u s. Stenjaci — 343 i mlina ispod Hasanovače dobile su strojopuščanu vatru. Obhodnje su poduzele protjerivanje i protjerale part. obhodnje u pravcu Kumine Kose, a od seljaka dobile obavještenje, da se partizani prikupljaju u s. Mrkotiću.—³

6. VII. 44. ponovo sam formirao jednu ojačanu sat i uputio ju iz Teslić: put Križ, zatim Stražanica (317). Žarkovina — 349, Svinčine — 335 i Vis (417). Ista se sat vratila bez dodira sa neprijateljem, sa izvještajem da j želj. postaja Vrela zapaljena i razrušena pruga sve do Jelaha.⁴

7. VII. 1944. uputio sam obhodnje u sve pravce oko Teslića, a jednu jaču obhodnju u pravcu Banje Vrućice, da uhvati vezu sa četnicima. Sve su se obhodnje vratile bez izvješća, osim one sa Vrućice, koja je izjavila da četnici drže postav Mali i Veliki Vis, jer su viđeni jači odredi partizana i to: s. Kalošević, Stražba, s. Mrkotić, k. 348. Orašje-Planje, Planje, Kusar,

⁴ Na prostoru Jelaha tada je dejstvovala 5. kozarska (krajiška) NOU brigada (vidi dok. br. 25).

Cerova (k. 385), Zmajevac (k. 681). Ovo mi je bilo sumnjivo i naredio sam najstrožiju pripravnost, kretanje u gradu do 20 sati, a cjelokupna posada u postavima, častnici da obilaze svoje vojnice i da budu svi na svojim mjestima.

Istoga dana u 10,00 sati jedan seljak sa jednim pismom od partizanskog komandanta V. Kozaračke brigade iz s. Mrkotića, tražio je npr. Ciraja da njemu osobno uruči jedno pismo. Dao sam potražiti toga seljaka, ali je taj otišao na Rudnik, da uruči pismo npr. Ciraju, zapovjedniku Domdo-bojne. Npr. Ciraj otvorio je pismo, koje je na njega adresirano i u kojemu je stajala sljedeća sadržina:

„Dragi prijatelju!

Cuo sam, da se nalaziš u Tesliću, i da si veoma dobar čovjek i da si ovome narodu mnogo dobra učinio. U tako teškim danima treba da radimo svi. Želio bi da se s Tobom sastanem i da se malo porazgovaramo. Molim Te javi mi po ovome čovjeku i nemoj da se ovome čovjeku što desi, jer sam ga ja silom uputio.—

Pozdravlja Te Tvoj drug

Crni.“⁵

Npr. Ciraj upitao me je šta da radi. Uputio sam ga neka odgovori, da je primio pismo, ali nikakove pregovore ni razgovore ne može da vrši bez predpostavljenih, budući je to najstrožije zabranjeno. A ako ima šta da traži i pregovara, neka izjavi u pismu i neka ga uputi na zapovjedništvo posade Teslić. Međutim ja odgovor nisam dobio, a da li ga je npr. Ciraj primio, o tome me nije izvjestio. Odmah sam posumnjao veze npr. Ciraja i nekog partizanskog zapovjednika, jer je 8. VII. 44. npr. Ciraj sa vodom milicije otišao sam iz Teslića u pravcu s. Stenjaci — k. 343. Klupe, Vis. o čemu me je izvjestio, da ide da izvidi šta je sa partizanima. Vratio se je i izvjestio me, da partizana ima na liniji, kako sam napried iznio.—

8. VII. 44. izdao sam nalog kotarskom predstojniku, da se mobilizira 300 ljudi sa potrebnim alatom pod osiguranjem 2 sati i pancirom i uputi na razrušenu prugu kod Vrela i odpočne rad na pruzi, a kotarskog predstojnika u Tešnju obavijestio sam da i on na svojem reonu od Jelaha prema Tesliću vrši opravku pruge uz pomoć građanstva.—

Dne 8. VII. 44. dobio sam iz zdruge sljedeću šifru:

„Jake partizanske snage sa topničtvom imaju namjeru da napadnu Teslić. Poduzmite mjere sigurnosti i opreze.“—

⁵ Vojislav Oljača, obavještajni oficir 11. NOU divizije

Od plana za popravku pruge zbog ove situacije odustao sam jer sam dobio u međuvremenu izvješće, da se partizani prikupljaju na crti, koju sam malo prije iznio, zatim pokret partizana sjeverno od Križa u pravcu s. Rastuša, zatim prikupljanje partizana u s. Pribiniću, zapadno od — Teslića (12 Z Teslić) i pokret prema Tesliću.—

Dne 9. VII. 44. do podne uputio sam pojedine obhodnje u razne pravce i tražio vezu sa četnicima Prodića,⁶ koji su me izvijestili da usled nadmoćnosti partizana XVIII. hrvatske brigade, koja je u pokretu prema Tesliću iz s. Pribinića, mora da napusti svoje mjesto, zapadno od Teslića i da se povlači između Teslića i Rudnika u pravcu Banje Vrućice.—

Istoga dana poslie podne već sa više strana dobivao sam podatke da partizani u jačini od 5 brigada (V. Kozaračka, XII. Krajiška, XIV. Srednjo-bosanska i XVIII. Hrvatska, te Tešanj-sko-teslički odred) imaju namjeru da noćas, t. j. 9./10. VII. 44. izvrše napad na Teslić.⁷ Ovo sam shvatio ozbiljno i naredio strogu pripravnost u 18.00 sati, stanovništvo uputio u svoje kuće i čekao daljnji razvoj. U međuvremenu u 17.00 sati dobio sam izvješće, da se XVIII. Hrvatska brigada privukla Tesliću na 2 km. iz pravca s. Pribinića i da napreduje u nekoliko rojnih pruga.⁸ Isto tako milicionerska obhodnja sa Križa izvijestila me je, da se vidi velika part. kolona i bacači mina, kao i topništvo, koje dolazi sa pravca: Redak (k. 391) putem preko Arapovine prema Križu.—

b) *Napad na Teslić i daljnji razvoj borbe:*

Točno u 19.30 sati dne 9. srpnja 1944. odpočeli su partizani sa pravca Arapovine napad na Križ otvarajući bacačku vatru na same bunkere na Križu, koje su držali milicioneri Domdo-bojne iz Teslića, njih na broju oko 40. Taj napad pomogao sam iz grada Teslića sa 2 bacača, ali su milicioneri poslije 20 minuta borbe napustili bunkere na Križu i povukli se u pravcu grada Teslića. Partizani su poslije toga privukli se na samu kotu Križ sa bacačima i vodom brdskih topova

⁶ Riječ je o četnicima Teslićke brigade, čiji je komandant tada bio Novo Prodić.

⁷ i ¹⁰ U napadu na Teslić učestvovala su: 5. kozarska (krajiška) brigada, sa istoka, sa polaznog položaja s. Vrba — s. Doljani; 12. krajiška brigada, sa jugozapada, između rijeka Male i Velike Usore; i 14. srednjobosanska brigada, sa sjeverozapada, niz lijevu obalu Male Usore i uz lijevu obalu Velike Usore. Dio snaga pomenutih brigada bio je upotrijebljen za zatvaranje pravca od Doboja i Kotor-Varoša ka Tesliću. Opširnije o tome vidi knj. 27, dok. br. 26, 36 i 47 i dok. br. 25 i 59 u ovoj knjizi.

⁸ i ⁹ Ta brigada se tada nalazila istočno od Teslića (vidi knj. 27, dok. br. 147).

7.65 i otvorili jaku bacačku vatru na stožer pukovnije, bacač pored njemačke zgrade i na streljačke jarke oko Teslića, a osobito na prostor: oko pravoslavne crkve, pa sve u desno do izlaza na cesti Teslić — Doboj. Topnička i bacačka vatra i pripucavanje trajalo je do 20,00 sati.—

U 20.00 sati jake partizanske snage u jačini od 3 bataljona XVIII. Hrvatske brigade⁹ privukle su se postavima zapadno od Teslića na groblju, pa sve do M. Usore i otpočele prvo napadom jednim dielom na Rudnik, a dielom sa 2 bataljona u pravcu pravoslavne crkve i postava dalje od pravoslavne crkve u desno. Istovremeno otvorena je bacačka vatra, strojopušćana i puščana vatra sa postava istočno od Teslića. Hasanovača, Branovac, Tanka K., Debelo Brdo, s. Doljani, Rastik, Banja Vrućica, zatim sa sjevera: k. 268. Stražanica (317) zaključno sa Hasanovačom, dok se je žestoka borba vodila oko oba Rudnika. Od 20,00 sati, pa do 22.30 sati otvorena je jaka topnička, bacačka, strojopušćana, puščana vatra na sve postave, koji okružavaju Teslić.¹⁰

U 22.30 sati vodnik 2. sati sa groblja zapadno od Teslića, gdje je bio najistaknutiji i najosjetljiviji postav, javlja da se vode ogorčene borbe oko topova i da partizani sa jednim dielom ušli su u pilanu. U međuvremenu dok su se vodile borbe na pomenutom postavu naredio sam zapovjedniku milicije kod pravoslavne crkve neka zalomi krilo i neka pokuša da povrati položaj, a iz grada sam uputio jedan vod da i on se uputi u pravcu groblja. U isto vrijeme počela je goriti pilana i otpočela je strojopušćana vatra iza postava 2. sati, koja je držala položaje od puta, koji vodi za Rudnik, pa desno sve do milicije — lievo od pravoslavne crkve. Partizani u jačini od 2 bataljona (800 ljudi) počeli su u 3 kolone da se razvijaju. Prva kolona uspjela je da se dočepa puta, koji vodi za Pribinić i da sjevernom ivicom grada dođe iza leđa postavima od pravoslavne crkve pa sve do r. Usore. Srednja kolona išla je glavnom ulicom i jednim dielom kroz pilanu. Desna kolona išla je iza leđa 2. sati i izbila do oružničke postaje. Kroz ulice vođene su ulične borbe, te sam zapovjedio npr. Marku Kovačeviću, da prikupi svoju sat uz pripomoć oružnika i milicije, da prodre u grad kod rkt. crkve i da po mogućstvu istjera partizane napolje. Međutim, npr. Kovačević vratio se je, jer je na njega i njegove vojnike otvorena jaka strojopušćana vatra, te isti nije mogao da izvrši zadatak i vratio se na postav gdje sam se nalazio, južno od puta, koji vodi za Banju Vrućicu. Na to sam ponovno izdao zapovjed oružničkom naredniku, zapovjedniku postaje, da sa milicijom, oružnicima, financima i dielom domobrana, koji su bili u pričuvi, jer ni jednog častnika iz

6. pukovnije nije bilo, koji bi preuzeo i poveo pričuvu u cilju čišćenja i prodora do pilane i tvornice, da iztjera partizansku grupu, koja je već u pilani zauzela postave. Isti se je vratio i izjavio, da mu je nemoguće, jer su partizani mnogobrojni, te da ulicama nadiru u pravcu pošte i izlaza na Dobojski put. U 22,30 sati svaka brzoglasna veza prekinuta, jer je bacač pogodio centralu. I veza je bila samo pomoću glasnika.

Od 22,30 pa do 01,00 sat vođene su ulične borbe, dok je ostao dio vojnika, koji se nalazio u postavima, otvarao vatru na neprijatelja, koji je napadao sa sjeverne i istočne strane Teslića.—

Od 23,00 sati do 01,00 sati bila je najžešća vatra i ako je bila strahovita kiša, kao da se otvorilo nebo. I partizani, koji su ušli u grad, otvorili su vatru u leđa domobranima, koji su bili u postavima.—

U 01,00 sati naredio sam npr. Svinjareviću, da putem glasnika 2. i 14. sati izvesti zapovjednike ostalih sati, da ima da izdrže do 02,30 sati, kada bi zapovjednici sati jedan dio svojih sati u rojnoj pruzi ušli u grad radi protjerivanja neprijatelja, a jednim dielom da drže postave pod vatrom i da neprijatelju ne daju pristup žici sa sjeverne, istočne i južne strane. Međutim izgleda mi, da ova zapovjed nije prenešena i da nije izvršena. Pošto sam vidio, da zapovjednici sati sa vojnicima niti kreću napried u grad, već su produžili sa pucnjavom na neprijatelja, koji je zauzeo postave, to sam odlučio da pod ovom jakom vatrom jedan dio posade sa zapadne, južne i istočne strane sa milicijom u Rudniku i u Banji Vrućici kroz streljačke jarke izvučem na južnu stranu Teslića, pri izlazu za Banju Vrućicu, tu prikupim i da sa prikupljenom snagom osobno uđem sa zapadne strane u grad i da čistim grad, ali ni to nije izvršeno, već je prikupio samo npr. Kovačević jedan dio svoje sati, oko 60—70 ljudi sa jednim bacačem, 1 strojopuškom i krenuo prema Banji Vrućici, ali je tu dobio jaku vatru sa bunkera od strane milicije. To je bilo između 04,00 i 05,00 sati. Ja sam se na to sa npr. Zimmerom vratio do mosta na Usori, pokušavajući da Usorom dođem u grad ponovno i da prikupim ljudstvo, ali sam u tom međuvremenu u 06,00 sati ujutro od strane I. bataljona V. Kozaračke brigade uhvaćen u momentu baš kada je ista pošla u napad sa prelazom preko Usore na Teslić. Tako sam spriečen od svoje namjere i odveden u grad Teslić, gdje su već postavi bili u rukama partizana, koji su probili sa svih strana: i sa sjevera, i sa zapada, i sa juga i sa iztoka. Po ulazku u grad partizani su odpočeli sa pljačkom, oduzimanjem vojničke opreme, pregledavanjem stanova, gdje su se sklonili i posakrivali pojedini časnici 6. lovačke pukov-

nije, kao satnik Avdo Umčanin, npr. Maretić, npr. Šestan Franjo, poručnik Pešić Milan, Dr. Neskalić i još ostali, kao i domobrani i dočastnici, kojima imena i prezimena ne znam, zatim žandarmer. poručnik Bajer i mnogi milicioneri.—

Pošto sam bio sklonjen i zatvoren odmah zajedno sa npr. Zimmerom, poručnikom Šišekom, npr. Maretićem, to daljni razvoj i događaje nisam vidio, nego tek u prolazu oko 14 sati prikupljeni smo častnici i oko 140 domobrana na izlazu iz Teslića kod pravoslavne crkve, gdje smo dalje sprovedeni do škole u Uknjici. Tu smo prenoćili pod stražom i iste noći produžili pokret za s. Kulaši do štaba 11. divizije, pa pošto tu nije bilo stožera divizije, jer je otputovao za Jelah, odnosno za Prnjavor, to smo produžili put u Prnjavor i smješteni u Prnjavoru zajedno sa vojnicima u oružničkoj vojarni, a drugi dan ujutro, t.j. 11. VII. 44. smješteni u Kotarsku oblast.

Dne 12. VII. 44. u jutro ja sam odvojen i domobran Ekrem Galijašević iz Tešnja i smješteni u zgradi part. područja svaki zasebno, a ostali častnici i domobrani sa sprovodom upućeni u Kulaše.—

Istoga dana u 10,00 sati došao je ključar partizanskog suda, mene vezao, kao i Ekrema Galijaševića i kolima smo po zapovjedi zapovjednika divizije sprovedeni pod jakom stražom u Kulaše gdje smo stavljeni u pritvor.—

c) postupak partizana sa mnom, ostalim častnicima i domobranima u Kulašima:

Dne 12. VII. 44. u 20,00 sati odveden sam sa Ekremom Galijaševićem u štab divizije i stavljen u samicu za na smrt osuđene. Tu nam je donešena večera, ali nismo večerali, već sam odbio da smo večerali ranije. U 21,30 sati predveden sam pred partizanski sud, koji su sačinjavali: zamjenik zapovjednika divizije ppukovnik Đurin,¹¹ biv. jugoslovenski podnarednik, rodom negdje iz Grmeča, zatim politkomesar divizije ing. agromije imenom Blažo,¹² prezime nepoznato, izvještajni častnik Drago Dujmović iz Dervente, bivši domobranski častnik, poručnik Ilić, biv. domobranski đak-narednik, kapetan neki Vojo, poručnik Milovan, sekretar Leidner, porieklom Slovenac, komandant XIV. brigade major Ranko Šipka,¹³ koji je u Tesliću ranjen od bacača na 6 mjesta, terenski politkomesar Crnogorac Ilija,¹⁴ bez lieve ruke i još nekoliko partizanskih častnika.

¹¹ Đurađ Predojević Đurin

¹² Đuričić

¹³ Ranko Šipka je tada bio komandant 5. kozarske (krajiške) NOU brigade.

¹⁴ Ilija Kostić. Bio je tada sekretar OK KPJ za Prnjavor.

Prvo pitanje bilo mi je upućeno odakle sam rođen, gdje sam sve služio od 1918. do propasti Jugoslavije, koje sam sve dužnosti obavljao, kojih sam jedinica bio zapovjednik, gdje sam učestvovao u borbama protiv partizana, je li sam odlikovan, zašto sam se borio protiv Narodno-oslobodilačke vojske, da li mi je poznata naredba Tite, da se svi aktivni oficiri jave u narodnooslobodilačku vojsku.¹⁵ kako sam mogao biti obavještajni oficir i imati toliko povjerenja kako u Jugoslaviji, tako i u Hrvatskoj, kako sam mogao da komandujem pukovnijom kao bojnik i povjerena mi dužnost, tko je sastavio plan odbrane Teslića i drugo. Na sve sam dao odgovore i sebe branio svojim postupcima, radom, i da sam ja djelatni zakleti častnik, koji radi samo za Hrvatsku. Po saslušanju vraćen sam nazad u zatvor i da ću sutradan biti ponovo ispitan. Poslije mene došao je Ekrem Galijašević, koji je ispitan zašto je i optužen. Drugi dan pozvan je Ekrem Galijašević, kratko preslušan, vezan i streljan. Poslije njega pozvan sam ja, smatrajući da je i sa mnom sve svršeno kao i sa njim. Međutim ja sam ponovno ispitan i tražio je od mene šta mislim. Odgovorio sam u vašim sam rukama, ako sam kriv sudite me, a ako nisam pustite me, odnosno kući. Rečeno mi je da će se to viditi, mi Vas puštamo na slobodu, dok ne prikupimo druge podatke. Tada sam dobio kutiju cigareta, u jutro konjak, pušten na slobodu, ali pod nadzorom. Puštanjem na slobodu sastao sam se sa svim častnicima i domobranima, od kojih sam čuo sljedeće:

1) prikupljeni su svi častnici, kao i domobrani i rečeno im je sljedeće: Pošto su nastala ozbiljna vremena, a ranije smo puštali domobrane i častnike svojim kućama, sada to ne možemo činiti, već će svaki častnik dobiti prema struci i sposobnosti udjelbu, a domobrane podijeliti po brigadama, što je i učinjeno. Satnik Avdo Umčanin, koji je naknadno došao poslije 7 dana skrivanja, raspoređen je u Sreski odbor Prnjavor kao učitelj, npr. Zimmer Rikard, instruktor kod voda bacača, npr. Maretić, kao sudac u sud u Prnjavoru, npr. Šestan Franjo kao obskrbnik u diviziju, poručnik Früdrih kao učitelj u školu u Kulašima, poručnik Šišek Josip u XVIII. Hrvatsku brigadu, Dr. Neskalić za liečnika V. Kozaračke brigade, narednik-đak Đuka Orehov kao veterinar divizije, npr. Ciraj August u Sreski odbor u Prnjavor, poručnik Pešić Milan za vodnika brdskih topova, poručnik Maltarić Franjo u XVIII. Hrvatsku brigadu. Pojedini od njih su dobili nova odiela englezka i odmah stavili petokraku zvijezdu i sa spisom upućeni

¹⁵ O tome vidi tom II, knj. 11, dok. br. 5, i tom V, knj. 33, dok. br. 32 i 107.

u svoju jedinicu. Ja sam ostao sam bez da su me šta pitali, sve do 25. VII. 44., kada me je partizanski zapovjednik dao pozvati u njegovu kancelariju i rekao mi slijedeće: „Vi ste Gestapovac i vaša supruga. Radili ste i radite protiv narodno-oslobodilačke vojske. Vi ste bivši obavještajni oficir, koji ste radili protiv vojske. Vi ste učestvovali u borbama protiv narodno-oslobodilačke vojske oko Gračanice, Dervente i sada u Tesliću. Vi ste održavali vezu sa četnicima, našim najvećim neprijateljima. Vi ste pisali četnicima u Derventu, da Vas oslobode. Predloženi ste za odlikovanje za junačko držanje i drugo.“ Pokazana su mi neka dokumenta iz štaba divizije odnosno iz stožera 6. lovačke pukovnije, koje npr. Svinjarević nije uništio i tako doveo me u tešku situaciju. Odmah je naredeno moje hapšenje i ponovno u zatvor. Drugi dan, t. j. 26. VII. 44. odmah sam sproveden pješice u Prnjavor i stavljen u zatvor radi daljeg sprovida u Korpus V. Tu sam bio dva dana, ali nisam upućen u V. Korpus, već u drugi zatvor, gdje sam pod sumnjom, čekao osudu, pošto u Prnjavoru postoji područni sud. Drugi dan u jutro, t. j. 29. VII. 44. krenuli smo za Vrbas, ali pošto je počela neprijateljska ofanziva,¹⁶ vratili smo se u Prnjavor ponovno u zatvor i drugi dan opet pješice sproveden u Kulaše, a iz Kulaša pješice pod pratnjom od 40 partizana, policijskim¹⁷ komesarom Ilijom i nekoliko častnika sproveden iz Kulaša preko Čečave, gdje sam vezan u lance, navodno da ne bi pobjegao i sproveden sve s. Klupe — drum Teslić — Kotor Varoš. Od ovog sela cijela kolona išla je vrlo oprezno, jer je to četnička zona, gdje četnici često napadaju partizane. Tu je na mene obraćena naročita pažnja, budući su velike šume. Zamoreni velikim putem, partizanska kolona na drumu Teslić — Maslovare kod k. 801 — Blata, iznenada iz šume navale na ovu kolonu oko 50 četnika sa velikom drekom, i pucaњem iz pušaka i strojnica na partizane, koji se dadu u panično bjegstvo niz put spram s. Maslovare. Ja pak kao vezan u lance nisam mogao tako brzo trčati iako me je neprestano vukao partizanski pratioc, ali kada je na partizane opaljeno iz strojnica, vodič me je pustio, a ja sam otišao u duboku šumu i sklonio se pod jedan panj, gdje sam sačekao zoru. Četnici su se povratili, a partizani produžili za Maslovare. Ovdje sam rješavao šta da radim, da li da se predam četnicima ili da produ-

¹⁶ Riječ je o napadu koji su tada preduzele izvjesne njemačke i ustaško-domobranske snage i dijelovi 1. kozačke divizije u sjevernom dijelu srednje Bosne (knj. 27, dok. br. 179).

¹⁷ Omaška; treba: političkim. U tom odjeljku dokumenta ima još nekoliko jezičkih grešaka.

žim za partizanima, jer mi nije poznata okolica, a niti mi je poznato, gdje se nalaze naše snage. Ne spavajući tako do 06,00 sati, rješio sam se da idem put s. Maslovare, ali ne u samo selo, već sam otišao u šumu u jednu seljačku kuću, molio da mi skinu okove, nahrane i pokažu put kud su otišli partizani, a gdje se nalaze naše snage. Po odmoru lutajući po šumi i poljanama dobio sam obavještenje da se jedna naša bojna iz 11. pukovnije nalazi na Visu Obodnik (k. 640), gdje sam se uputio i predao zapovjedniku bojne, bojniku Hasandjedoviću. Isti me je drugi dan, odnosno isti dan upućen u Kotor Varoš, gdje sam prenoćio u bolnici, gdje je smještena 7. sat pomenute bojne. Tu mi je stavljena straža, jer su me te noći neke ustaše imale namjeru da me ubiju, jer su mislili da sam predao Teslić i partizanima topove i vodio partizane na Kotor Varoš, ali sam tu spašen od domobrana.—

Dne 31. VII. 44. u jutro samovozom odveden sam u Banja Luku, gdje sam se javio zapovjedniku 3. gorskog zdruga, te preslušan, dato mi je odjelo, dobio ručak i večeru i drugi dan autobusom krenuo za Okučane. To je bilo 1. VIII. 44. Dne 2. i 3. VIII. 44. usljed napada na vlakove, stigao sam u Derventu, gdje sam se 4. i 5. VIII. 44. odmorio i javio zapovjedniku 4. l.p., dao potrebne podatke i 6. VIII. 44. javio se u zdrugu u Doboju.—

Za vrijeme moga bavljenja u Kulašima imao sam prilike da vidim sljedeće:

1) kad god je liepo vrijeme uvečer, dolaze 1—2 aviona, englezkog poriekla, koji bacaju opremu, odielo, cipele, oružje, streljivo, veš na poljanu kod Kulaša, gdje predhodno partizani nalože 10 velikih vatri u krugu u promjeru od 30 m. Za moje vrijeme dolazili su avioni 3 puta, dok ruski nije dolazio.—

2) Tu je partizanska radio-stanica od 20 vati, koja je održavala vezu sa vrhovnom komandom, avijacijom i Englezom. Osim nje bila je još jedna jedno-vatna i peto-vatna, poriekla englezkog. Ovdje su se slušale vijesti na krugovalu sa stanica London i Slobodna Jugoslavija. Svaku večer se prikupilo oko 100 — 150 partizana i seljaka iz okoline.—

3) Jednom prilikom ovdje su došla 2 englezka oficira, 1 satnik i 1 narednik, koji su se prinudno spustili kod Srbca, jer im je aparat ostao u defektu, koga su spalili. Primjetio sam, da baš nisu ljubazno primljeni od partizana, a niti je njihov susret bio prijazan. Isti su odvedeni u V. Korpus radi daljeg transportiranja u Italiju.—

4) Ovdje je bila i divizijska središnjica, koja je održavala vezu preko brzoglasa sa Prnjavorom, Jelahom, Vučijakom i Čečavom.—

d) *moj sud, kao i opažanja po padu Teslića i radu kako častnika, tako i domobrana:*

Kako sam čuo od častnika i od svih domobrana navodno bila je izdaja Teslića pored nadmoćnosti neprijatelja. Svi bacaju krivicu na npr. Ciraja, zastupnika zapovjednika III. bojne 6. Posadnog zdruga i njegovu miliciju, koja se nije borila, otvorila je kapiju kod pravoslavne crkve i prilikom bjegstva naših domobrana, pojedine razoružavala i prietila se ubistvom.—

Npr. Ciraja vidao sam prvoga sa petokrakom zvijezdom od častnika, ali ga nisam dovoljno poznavao, jer sam kratko vrijeme bio tamo, da mogu kazati kakav je on bio ranije a i sada.—

Isto tako kažem za poručnika Maltarića, da je bio sumnjiv, kao i njegov narednik Oleh, koji su rukovodili streljivom, jer je navodno nađeno oko 20 sanduka streljiva kod nekoga Vlade Jovanovića.—

Moral kod vojnika 6. 1 p. bio je veoma slab. Vojnici su se često opijali, pucali noću, kasno dolazili na položaje, dok međutim častnici isto su to činili i slabo su vršili kontrolu. Vojnici su se samo oslanjali na žicu i struju, kao da baš struja mora da bude, a ne da je to samo pomoćno sredstvo. Kada ne bi bilo struje, oni su digli viku i dreku, da im se mora struja pustiti.—

Nije svrsishodno da se jedna pukovnija dugo drži u jednom malom mjestu ograđenom žicom, kao u toru, jer su se vojnici suviše udomaćili, postali nepokretni i samo mislili na svoj privatni život.—

Po mome mišljenju da i samo utvrđenje i postavljenje bodljikave žice oko Teslića nije izvedeno po pravilima i propisima o utvrđivanju, već je trebalo postaviti uporišta, a ne ograditi grad sa jednom žicom. To je moglo, ali u najjužoj obrani. Žica je bila stara i suho vrijeme, te struja slaba, a što sam i osobno konstatirao na sebi.—

Jako je na vojnike uticalo rušenje pruge Doboj — Vrela, napad na Tešanj,¹⁸ nedobijanje nikakove pomoći niti u ljudstvu niti u tvorivu a niti u zrakoplovstvu. Jedan jedini put je došao samo jedan zrakoplov i bacio nekoliko hiljada naboja, njemačkog porijekla, koji su bili neupotrebljivi. Veze nije bilo nikakove, osim krugovalne, za koje sam tražio suhe anodne baterije da mi se spuste zrakoplovom, ali ni to nije dobiveno. Odugovlačenjem poduzimanja akcije iz Doboja ili koje druge strane, kao i dobijanje pomoći partizanske jake snage prikupljale se i sve jače stezale обруč oko Teslića, što je na vojnike jako djelovalo. Sam partizanski zapovjednik izjavio mi je, da

¹⁸ Blježe o tome vidi knj. 27, dok. br. 156 i 179.

nisu imali namjeru da napadnu na Teslić, već na Doboj i eventualne pomoći Doboju od strane 6. lov. pukovnije. Ali kada su vidili i izmjenili namjeru napada na Doboj, onda su rješili napad na Teslić a što su ga i izvršili. Rečeno im je, da ako ne padne Teslić u toku jednog dana, da u roku od 10 dana likvidiraju sa istim uz pripomoć avijacije.—

Raspoloženje građanstva, kako prije akcije tako i za vrijeme akcije bilo je prema 6. l.p. vrlo dobro i ne mogu griješiti da je građanstvo imalo udjela u napadu na Teslić ili izdaju, a iz toga zaključujem, jer su preko polovine časnika posakrivali po svojim stanovima i domobrane i bili izloženi osudama partizana i proganjanju. Vojnicima se nosila hrana, davala se voda i sve ostale potrebštine. Što su po ulazku partizana u Teslić, mnogi prešli k njima, to je sve iz bojazni, a ne iz dobre volje, osim pojedinaca.—

Streljanje je zaista izvršeno nad 17 domobrana i oko 10 građana i to domobrani za to, što se na poziv za predaju nisu odazvali, a građane su obtuživali pojedini građani. Meni nije poznato koji su sve streljani.—

e) jačina neprijatelja:

U napadu na Teslić učestvovala su sljedeće partizanske snage i to: 11. srednjo-bosanska divizija u čijem su sastavu bile: V. Kozaračka, XII. Krajiška, XIV. Srednjo-bosanska i XVIII. Hrvatska brigada, te Tešanjско-teslićki odred.—

Brojčano stanje: Svaka brigada brojala je 4 bataljona, a svaki bataljon 4 čete. Od Tešanjско-teslićkog odreda učestvovalo je samo 2 bataljona, slabija. Svaki bataljon je brojao 300 — 400 ljudi. Ukupno je bilo 4.800 ljudi,¹⁹ od kojih je bilo u pričuvi iza Križa 2 bataljona.—

Naoružanje: Pored velikog broja strojopušaka i strojosa-mokresa, partizani pri napadu na Teslić i Rudnik imali su 12 težkih bacača, 2 brdska topa, zarobljena pri napadu na Derventu,²⁰ 3 protuoklopna PAK-a sa dovoljno streljiva. Napadom je rukovodio sam komandant 11. divizije Miloš Šiljegović sa politkomesarom Blažom i zapovjednikom XII. Krajiške brigade majorom, a sad ppukovnikom Rankom Šipkom, koji je u borbama oko Teslića ranjen u desnu nogu ispod koljena.—

f) vlastite snage:

Od vlastitih snaga pri napadu na Teslić pukovnija je raspolagala sa ukupno 600 boraca i 100 milicionera, a od teškog

¹⁹ O snagama 11. NOU divizije i njihovom učešću u napadu na Teslić vidi knj. 27, dok. br. 2 i 26.

²⁰ Napad na Derventu izvršen je 27. juna 1944 (vidi knj. 26, dok. br. 94 i 102).

naoružanja 6 teških bacača, 1 protuoklopni top i 2 mala pješaka PITO-a i odgovarajući broj strojopušaka i pušaka,²¹ ²² koje nemam točnih podataka, jer sam bio svega kao zamjenik zapovjednika 10 dana, te nisam mogao ni da upoznam ni častnike, ni dočastnike, kao ni momčad.—

g) neprijateljski gubitci:

Po izjavi samog komandanta pukovnika Šiljegovića bili su veliki i ranjen je sam komandant XII. Krajiške brigade Ranko Šipka i optužen sam kod partizanskog suda radi toga što je posada dala jak otpor. Prema izjavi bolničarke, kada sam bio u Kulašima, imali su partizani oko 100 ranjenih i 30 mrtvih.—

h) vlastiti gubici u ljudstvu i tvorivu:

Nepoznati su mi, jer sam u međuvremenu zarobljen, ali bit će oko 30 mrtvih i ranjenih, 17 streljano, zarobljeno oko 250, od kojih je mnogo pobjeglo i javilo se u svoju pukovnicu, a mnogi su pobjegli svojim kućama. Od častnika zarobljeno je 11 za koje znam, i od kojih su pobjegli samo ja.—

Od tvoriva izgubljeno je: 1 protuoklopni top iz kojega je izvađen zatvarač i narednik zbog toga streljan, 1 pješački top i 1 top PITO, 5 bacača, od kojih jedan uništen, 1 motocikl sa prikolicom, 2 bez prikolice, 1 fijaker, 57 konja, 1 krugovalna postaja jednovatna, a petovatna krugovalna postaje uništena. Od streljiva oko 1000 mina, ali nisu bile uporabive, buduć nisu imale osnovnog punjenja i upaljača. Razne municije bilo je oko 200.000, ali točan broj ne mogu znati. Ista nije mogla biti upotrebljena od strane partizana, jer su im puške englezke, dok međutim pukovnica je bila naoružana većinom puškama talijanskog porijekla, manliherovu municiju su pobacali. Brzoglase su poneli, ali je središnjica uništena.—

Zapovjedničku šifru i sve spise u vezi sa istom osobno sam spalio u prisustvu npr. Svinjarevića, a isto tako i bataljonska. Pismohranu tajnu u velikoj brzini pobočnik²² nije uspio spaliti, te me je ista prilikom istrage u Kulašima teretila.—

NAPOMENA:

Potrebno je da se svaki častnik, dočastnik i vojnik točno presluša o svima okolnostima, a tek onda da se donese sud tko je krivac za pad Teslića,²³ kao i to pod kakovim sam okolnostima optuživan od strane partizana, a ne da se prepričava od pojedinih osoba, koje me uobće nisu ni vidile, da sam no-

²¹ O ustaško-domobranskim i njemačkim snagama u Tesliću vidi dok. br. 131.

²² Adutant

²³ Saslušanja starješina 6. lovačke pukovnije i 6. posadnog zdruga o padu Teslića nalaze se u Arhivu VII, reg. br. 7/1—61, k. 60.

sio kokardu, da sam bio bičevan, da sam izdao Teslić, da sam zapovjednik mjesta u Prnjavoru i vozio se sa motorom i mnogo što šta. Naprotiv bio sam maltretiran, vezivan, a častnicima i vojnicima u Kulašima kriomice sam kazao i upućivao da svaki nastoji da što prije pobjegne, kada mu se ukaže prilika, a što se vidi iz preslušanja pojedinih vojnika i mnogih vojnika, koji su se već vratili.—

Razpored sati vidi se iz priložene skice.—

ZA POGLAVNIKA I DOM SPREMNI!

Djel. pješ. ppukovnik
(Ivčević)
Ivčević

BR. 140

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 8. AVGUSTA 1944. O DEJSTVU PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI I HERCEGOVINI¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 221/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
8. VIII 1944 godine

I OBCI PREGLED:

Odbijeni su ponovni napadaji na Vrbovsko.
Uspješno se nastavlja podhvat u istočnoj Bosni i u Zagorju.
Daruvar ugrožen od jakih partizanskih snaga.
Manji napadaji neprijateljskog zrakoplovstva.

II PODRUČJA:

Bos. Petrovac—Drvar:

Opaza se jačanje partizanskih snaga u području Drvara i Bos. Petrovca.²

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 8/1, k. 41.

² Odnosi se na jedinice 4. NOU divizije i 16. krajiške brigade 39. NOU divizije. Opširnije o njima vidi dok. br. 28, 34 i 38.

Fojnica:

Noću 5/6. VIII prodrla je u Fojnicu jedna neprijateljska „brigada“, ali je protu-napadajem izbačena i u ogorčenoj borbi potisnuta prema zapadu.³

Iztočna Bosna:

Podhvatne skupine usredotočeno nadiru u svrhu uništenja obkoljenog neprijatelja.

Podhvatne snage iz Čuništa (14 km s. i. Vareša) nadiru prema Olovu, a iz Kladnja prema jugu i jugoistoku.⁴

Jedna borbena skupina zauzela je Rakovu Nogu (20 km s. z. Sokolca), druga borbena skupina u gonjenju jedne part. „divizije“⁵ zauzela je visove j. j. z. Olova.

Borbena skupina, koja iz Han Pijeska napreduje prema Vlasenici naišla je južno od Vlasenice na jak neprijateljski odpor.⁶

Jedna podhvatna skupina vodi borbu s neprijateljem iztočno od Pogara (4 km s. Vareša).⁷

Gacko—Trebinje:

U nastavku podhvata, protjerane su partizanske skupine s visova iztočno Trebinja uz 9 poginulih partizana. Cieni se da je još 30 partizana poginulo.⁸

Obćenito:

Doznaje se da je u borbama kod G. Vakufa 29. VII poginulo 7 domobrana i 9 je ranjeno (među kojima poručnik Altaler i poručnik Božičević). Zarobljen je satnik Josip Kumpf, a nestalo je 25 domobrana od kojih je vjerojatno veći broj poginuo.⁹

³ Napad na to mjesto izvela je 9. krajiška brigada 10. NOU divizije (vidi dok. br. 50).

⁴ U napadu su učestvovali dijelovi 7. SS divizije „Princ Eugen“, 13. SS divizije „Handžar“, ustaško-domobranske jedinice i četnici. Namjera im je bila da spriječe prodor 12. korpusa NOVJ i 6. proleterske divizije „Nikola Tesla“ u Srbiju. Vidi dok. br. 126, objašnjenje 28.

⁵ Tada su jedinice 12. korpusa NOVJ i 6. proleterska divizija bile u pokretu ka Srbiji (vidi dok. br. 9, 21, 24, 72 i 127).

⁶ Borba je vođena protiv jedinica 27. NOU divizije (vidi dok. br. 102).

⁷ Vidi dok. br. 19 i 160.

⁸ U napadu su učestvovali dijelovi 7. SS divizije „Princ Eugen“ i 369. legionarske divizije („Vražje“) protiv 2. proleterske (dalmatinske) brigade. Opširnije o tome vidi dok. br. 135 i 138 u ovoj knjizi i tom III, knj. 8, dok. br. 353.

⁹ Napad na Gornji Vakuf je 27/28. jula 1944. izvela 7. brigada 10. NOU divizije i tom prilikom ga zauzela. Opširnije o tome vidi dok. br. 15 u ovoj knjizi i knj. 27, dok. br. 110, 135 i 177.

5. VIII naišao je jedan naš samovoz na minu kod Janjče (22 km s. Gospića). Poginuo je satnik Mesić, 2 vojničara su ranjena.

Na poluotoku Pelješcu partizani su napali njemačku obhodnju i ubili 3 vojnika.

Prigodom razviđanja kod Mlatova kod Drniša ubijena su 2 partizana, jedan je ranjen, a 3 englezka strojosamokresa su zaplijenjena.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)
(M. P.) **Helbich**

BR. 141

BOJNA RELACIJA ZAPOVJEDNIŠTVA 13. LOVAČKE PUKOVNIJE OD 8. AVGUSTA 1944. DOSTAVLJENA ZAPOVJEDNIŠTVU 4. LOVAČKOG ZDRUGA¹

13. LOVAČKA PUKOVNIJA

Op. Broj 368 tajno

U Bos. N-e, dne 8/VIII. 1944

Predmet: Bojna relacija za mjesec srpanj 1944. godine.

ZAPOVJEDNIŠTVU 4. LOVAČKOG ZDRUGA Sastavak.

U spoju spisa Zapovjedništva III zbornog područja Glavno-stožerni odjel Op. Br. 266/tajno od 9. VI. 1943. godine i spisa tog zapovjedništva Op. Br. 1953/tajno od 18. IX. 1942.² godine, dostavlja se bojna relacija za mjesec srpanj 1944. godine.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7/1—41, k. 60.

² Vjerojatno omaška. Treba: 1943.

14. srpnja 1944. godine

Rano u jutro upućena je 7. sat II. bojne u poduhvat u pravcu sela Kozarca, kojeg je organizirala 7. lovačka pukovnija iz Prijedora sa dielovima 3. gorskog zdruga.⁴

Kako ovaj poduhvat nije izvršen ova sat se je vratila istu večer u Bos. Novi.

15. srpnja 1944. godine

Kod uporišta Blagaj na željezničkoj pruzi na mjestu onesposobljenog stroja osiguravala su dva roja 5. sati pomenuti onesposobljeni stroj. Odmetnici su izvršili napad na osiguranje s namjerom, da podpuno unište stroj. Napad je odbijen uz podpomaganje teških bacača sa Blagaja.⁵

Vlastitih gubitaka nije bilo. Odmetnički gubitci nisu poznati.

Od 16. do 21. srpnja 1944. godine

Na položajima pukovnije nije se ništa osobito dogodilo.

21. srpnja 1944. godine

Na pruzi kod uporišta Rudice iz neopreznosti njemačkog strojovođe naletio je vlak na podmetnutu minu usljed čega je bilo iskočenje. Eksplozija mine bila je u dielu pruge koja još nije bila razviđena a na kojem dielu je vlak bio zaustavljen.⁶

U toku prije podneva vođen je podhvat „K“ u pravcu sela Suhače, u jugoistočnom prostoru Bos. Novog sa zadatkom nasilnog razviđanja i istovremeno odkupa siena.

U poduhvatu učestvovala je kombinovana polubojna jačine 250 momaka pod zapovjedništvom nadsatnika Knihe.

Prostor i teren kroz koji se vršio poduhvat sastavljen je od niskih bregova naseljen, prekriven niskom šumom mjestimično vrlo gustom. Dalje prema istoku cjeli poduhvatni prostor prelazio je u dolinu Japre.

Ispred razvijene bojne kretali su se pripadnici samozaštitnog odreda „NOGO“ u jačini od 75 momaka.⁷

Susreta sa jačim grupama odmetnika nije bilo.

Vlastitih gubitaka nije bilo. Odmetnički gubitci 1 mrtav.

Od 22. srpnja do 30. srpnja 1944. godine

Na položajima pukovnije nije se ništa osobito dogodilo. Vršena su razviđanja i osiguranja željezničke pruge.

⁴ Vidi dok. br. 136.

⁵ Tu akciju je izvela Diverzantska četa Gradiško-lijevčanskog NOP odreda. Vidi dok. br. 43 u ovoj knjizi i knj. 27, dok. br. 165.

⁶ Tu akciju je izvela Diverzantska četa Podgrmečkog NOP odreda. Vidi izvještaj štaba toga odreda od 3. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 11/2, k. 769)

31. srpnja 1944. godine

U toku posljedodnevna sa izpaše konja na livadama preko rieke Une pobjegao je jedan domobran 14. sati i sa sobom poveo tri konja.

Vlastiti gubitci, odbjegao jedan domobran i tri konja.

ISKUSTVA:

Kako u toku mjeseca nije bilo poduhvata niti susreta sa jačim odmetničkim snagama pripadnici vlastitih jedinica nisu mogli izvući niti steći bilo kakovo borbeno iskustvo.

NEDOSTATCI:

Kroz cijeli mjesec srpanj sve jedinice ove pukovnije osjećale su isti nedostatak a to je neizobraženost ljudstva pri svakodnevnim razviđanjima pruge i pronalaženju nagaznih mina pod željezničku prugu. Ove nedostatke bilo je teško odklanjati. U svojoj djelatnosti odmetnici su upotrebljavali sva moguća sredstva da se podmetnute mine što bolje prikriju.

Uporište Blagaj sa svojim položajem kao i utvrđenjem imade samo jednu svrhu s obzirom na položaj i raspored a to je vlastita odbrana, a niukom slučaju osiguranje pruge u koju svrhu je izgrađen. Udaljenost od pruge onemogućuje izravno osiguranje.

Nastambe na položajima kao i sami bunker i ne odgovaraju u potpunosti za stanovanje ljudstva.

Nedostatak stambenih zgrada i stambenih bunkera zahtjeva još sada poduzimanje ozbiljnih mjera pred predstojećom zimom i skorim kišnim danima.

Zapovjednik ppukovnik
(Kolaković)

A. Kolaković^{*}

^{*} Aleksandar Kolaković Kolpakov

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 9. AVGUSTA 1944. O DEJSTVIMA PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI I HERCEGOVINI¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 222/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
9. VIII 1944 g.

I OBĆI PREGLED:

Odbijen napadaj na Daruvar i Vrbovec.

Veliki uspjeh u podhvatu na Ivanšćici pl. i na području Doboj—Teslić.

Uspješno se nastavlja podhvati u istočnoj Bosni.

Manji napadaji neprijateljskih zrakoplova na Petrovaradin, Mostar i želj. pruge.

II PODRUČJA:

Žepče—Teslić:

Prema završnom izvješću o podhvatu u području Žepče—Teslić u vremenu od 27. VII do 3. VIII palo je 234 partizana (izbrojeno), vjeruje se da ima još 150 poginulih, 180 je ranjeno, 78 zarobljeno i 31 je prebjegao. Plien: 1 p. o. top, 3 strojnice, 82 puške, veći broj raznog ručnog vatrenog oružja, 116 granata za bacače, 20000 pušanih naboja, 31 ručna granata, 7 kuhinjskih sanduka, 2 zdravstvena ormarića, 4 šatora, veća količina raznog pribora, odjevnih predmeta i opreme, te 30 konja.²

Fojnica:

U borbama kod Fojnice i u samom mjestu 5. i 6. VIII poginuo je 21 partizan (izbrojeno), daljnjih 39 poginulih je ocijenjeno.³

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 9/1, k. 41.

² Napad je izveden protiv 6. proleterske divizije „Nikola Tesla“ i 11. NOU divizije s ciljem da im se onemogući prelaz preko rijeke Bosne iz srednje u istočnu Bosnu. Podaci o gubicima pomenutih jedinica su proizvoljno uvećani. Bliže o tome vidi dok. br. 8, 25 i 132 u ovoj knjizi i knj. 27. dok br. 109.

³ Pri napadu na Fojnicu jedinice 10. NOU divizije imale su 18 poginulih, 18 ranjenih i 3 nestala borca (vidi dok. br. 50 i 140).

Iztočna Bosna:

U usredotočenom podhvatu proti neprijatelju u području Sokolac—Olovo—Rakova Noga sjeverna borbeno skupina potiskuje neprijatelja prema jugu na crti 14 km j. z., 10 km. j. j. i. i 16 km. j. i. Kladnja.⁴

Kod Rakove Noge osujećen je prodor jakih part. snaga prema jugu. Kod Košutice (6 km s. i. Sokolca) jedna neprijateljska skupina uspjela je nakon težih borbi probiti se prema j. i. te se prikuplja kod Rakitnice (10 km s. z. Rogatice), s vjerojatnom namjerom prodiranja na jug.⁵

Jedna borbeno skupina napada neprijatelja na visovima 8 km j. z. Olova.

Stolac—Trebinje:

U nastavku podhvata jedna podhvatna skupina vodi borbu u području 18 km i. j. i. Stolac s jakim neprijateljskim snagama.⁶

Podhvatne skupine iz Trebinja napredovale su uzprkos neprijateljskog otpora do 3 km z. Viljuške⁷ (20 km i. Trebinja).⁸

Dogodaji na željezničkim prugama:

6. VIII u 0610 sati naletio je na minu oklopni vlak kod ž. p. Ostrožac (na pruzi Sarajevo—Dubrovnik). Izkliznula su 1 kola.⁹

6. VIII u 0600 sati na pruzi Gabela—Metković—Ploče odmetnici su napali jedan vlak strojničkom vatrom. Dvije osobe su ranjene.

8. VIII u 0845 sati između ž. p. Prača i Renovica (na pruzi Sarajevo—Višegrad) partizani su napali teretni vlak

⁴ Vidi dok. br. 140, objašnjenje br. 8.

⁵ Odnosi se na 12. korpus NOVJ i 6. proletersku diviziju „Nikola Tesla“ (vidi dok. br. 36, 72 i 127).

⁶ Borba je vođena protiv 13. hercegovačke NOU brigade. Opširnije o tome vidi dok. br. 33.

⁷ Pogrešno. Treba: Viluse.

⁸ Opširnije o tome vidi dok. br. 135, 138 i 145 u ovoj knjizi i tom III, knj. 3, dok. br. 353.

⁹ Prema izvještaju Štaba 10. NOU divizije od 14. septembra 1944. diverzantska grupa 17. brigade je 7. avgusta izvela akciju na voz kod željezničke stanice Žuglići, a o akciji kod Ostrošca se ništa ne kaže (Arhiv VII, reg. br. 45/3, k. 854).

koji je prije toga naišao na minu. Izkliznuo je stroj i 8 kola. Pomoćni vlak morao se povući pred neprijateljem.¹⁰

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

(M. P.)

Helbich

BR. 143

**IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 10. AVGUSTA 1944. O DEJSTVIMA
PROTIV JEDINICA NOVJ U ISTOČNOJ BOSNI I HERCE-
GOVINI¹**

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 223/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
10. VIII 1944 godine.

I OBĆI PREGLED:

Uspješno se nastavlja podhvat u istočnoj Bosni i Hercegovini.

Ponovni napadaj neprijateljskih zrakoplova na Bos. Brod i manji napadaji na željezničke objekte i preselice.

II PODRUČJA:

Iztočna Bosna:

Uspješno se nastavlja podhvat u području Rogatica—Sokolac—Kladanj.

¹⁰ Napad na voz izvele su jedinice 12. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 127).

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 10/1, k. 41.

Podhvatne snage vode borbu s jačim partizanskim djelovima, koji iz Rogatice (10 km s. z. Rogatice) prodiru prema jugu. Djelovi neprijateljskih snaga uspjeli su prijeći crtu Sokolac—Rogatice i želj. prugu između Prače i Renovice porušivši želj. prugu.²

Progon je u toku.

Stolac—Trebinje:

U nastavku podhvata jedna borbena skupina zaposjela je postave na Treštenici (9 km j. i. Stolca) unatoč jakog neprijateljskog odpora.³

Druga podhvatna skupina zauzela je Viluse (20 km i. Trebinja) i nastavlja dalje nadiranje u područje s. i. i j. i. Vilusa u Crnu Goru.⁴

Djelat. nepr. zrakopl.:

3. VIII četiri neprijateljska lovca napala su strojničkom vatrom uporišta Skočaj i Nebljusi na cesti Bihać—D. Lapac i ranili 2 građanske osobe.

4. VIII četiri neprijateljska zrakoplova napali su 2 vlaka kod Reljeva (na pruži Sarajevo—Zenica) i ranili 4 osobe.

7. VIII bacili su neprijateljski zrakoplovi 3 bombe na Kamenicu kod Petrovaradina bez učinka.

7. VIII zarobljena su 2 člana posade srušenog neprijateljskog zrakoplova kod Ogulina, dok su ostali prebjegli partizanima.

9. VIII oko 1220 sati 27 neprijateljskih zrakoplova ponovno su bombardirali Bos. Brod. Bačeno je oko 100 bombi od 230 kgr. Ima štete na željezničkim postrojenjima, cestama i u rafineriji „Standard“. Ljudskih žrtava nema.

9. VIII napali su neprijateljski zrakoplovi strojničkom vatrom putnički vlak u ž. p. Živaja (na pruži Zagreb—Novska), i teretni vlak u ž. p. Dragalić (na pruži Novska—Brod). Oštećena su 2 stroja. 2 domobrana i 1 putnik su poginuli, a 6 osoba je ranjeno.

Obćenito:

Prilikom razviđanja kod Netretića ubijena su 3 partizana, zaplijenjena 1 puška i 1 nosila.

² Riječ je o 12. korpusu i 6. proleterskoj diviziji „Nikola Tesla“ (vidi dok. br. 36, 44, 72 i 127).

³ Na tom prostoru tada je djelovao Južnohercegovački NOP odred. Bliže o tome vidi dok. br. 42.

⁴ Na tom području tada su djelovali dijelovi 7. SS divizije „Princ Eugen“ i njemačke 369. legionarske divizije „Vražje“ (vidi dok. br. 135, 138 i 145).

Naknadno je javljeno da je prilikom odbijanja neprijateljskog napadaja na Bos. Petrovac 2. VIII palo 11 partizana, dok se cieni da ih je još 90 poginulo. Vlastiti gubitci: 1 vojnik poginuo, 6 ranjeno i 1 nestao. Izgubljene su 2 strojopuške, 1 puška, 1 samokres i 2 dalekozora.⁵

Noću 5/6. VIII partizani su minirali cestu Skočaj—D. Lapac te se jedna mina rasprsnula u rukama partizana i razniela 6—8 partizana.⁶ Prilikom vađenja tih mina poginula su 2 njemačka izobrazitelja. Izvađeno je 100 mina.

Osobitosti:

9. VIII u 2315 sati ubijen je u Mostaru pred svojom kućom general Šimić⁷ zapovjednik skupa oružanih snaga Hum—Dubrave. Pojediniosti nisu javljene.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

Helbich

(M. P.)

⁵ O borbama kod Bosanskog Petrovca kao i o našim gubicima vidi dok. br. 28.

⁶ Prilikom eksplozije mine jedan partizan je poginuo i jedan je ranjen (vidi tom V, knj. 31, dok. br. 70).

⁷ Franjo

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 11. AVGUSTA 1944. O DEJSTVIMA PROTIV JEDINICA NOVJ U ISTOČNOJ BOSNI¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 224/44

OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
11. VIII 1944 god.

I OBĆI PREGLED:

Odbijen je napadaj na želj. postaji Rajić i uporišta j. i. Zagreba.²

Veliki uspjeh u podhvat u Vrbovskog i u istočnoj Bosni.

Uspješno se nastavlja podhvat u Lici. Oslobođen Bučić i Udbina.

Brojni manji napadaji neprijateljskog zrakoplovstva na Šibenik, Caprag, Gruž i želj. uređaje.

II PODRUČJA:

Iztočna Bosna:

U progonu neprijateljskih dielova, koji uzmiču prema jugu u područje južno od Prače i Renovice, naše i njemačke podhvatne skupine lome neprijatelja neprestanim napadajima, nanoseći mu teške gubitke.

Iztaknuti neprijateljski dielovi dostigli su u svom biegu na jug područje Jabuke (15 km s. z. Foče).³

Zaposjednuti su zaporni postavi na r. Drini kod Go-ražda i Ustikoline radi spriečavanja biega progonjenog neprijatelja.

Druge borbene skupine čiste područje Sokolac—Han Pijesak i Vlasenica—Kladanj od zaostalih partizana.

Neprijateljski gubitci: nađeno 64 poginula, ocienjeno daljih 85 poginulih, 6 je zarobljeno i 38 partizana prebjeglo je našim postrojbama.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 11/1, k. 41.

² Opširnije o tome vidi tom V, knj. 31, dok. br. 117.

³ Odnosi se na 12. korpus NOVJ i 6. proletersku diviziju „Nikola Tesla“. Opširnije o tome vidi dok. br. 36, 40, 44 i 127.

Događaji na željezničkim prugama:

10. VIII na pruzi Sarajevo—Mostar između ž. p. Konjic i Lisičići naišao je na minu oklopni vlak. Oštećena su 2 kola. Dva domobrana su poginula.⁴

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

Helbich

(M. P.)

⁴ Tu akciju je izvela diverzantska grupa 17. brigade 10. NOU divizije (vidi izvještaj štaba ove divizije od 14. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 45/3, k. 854).

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 9. POSADNOG ZDRUGA OD 12. AVGUSTA 1944. ZAPOVJEDNIŠTVU 3. ZBORNOG PODRUČJA O SITUACIJI NA PROSTORU LASTVA—VI- LUSE¹

ZAPOVJEDNIČTVO
9. POSADNOG ZDRUGA
ZAPOVJEDNI SKUP

Op. Br. 324/tajno

U Dubrovniku, dne 12. VIII. 1944. god.

Predmet: Dnevno izvješće broj 118.

- ZAPOVJEDNIČTVU III ZBORNOG PODRUČJA (GLST)
- ZAPOVJEDNIČTVU SKUPINE ORUŽANIH SNAGA HUM
—DUBRAVA.—
- ZAPOVJEDNIČTVU OBALNOG ODSJEKA NERETVA.—

STANJE PREMA PRIKUPLJENIM PODATCIMA
TOKOM 12. KOLOVOZA 1944. GOD.

1.— Nakon napredovanja od Vilusa u pravcu istoka djelovi 369. Gr. Rgt. (hrv.) naišli su na jak odpor partizana, pa su se povukli na k. 1078 (3 km s. z. od Vilusa) dok su se četnici opljačkavši s. Viluse razišli.²

Noću 9. na 10. kolovoza o.g. Niemci su na pomenutoj koti bili obkoljeni od dvije partizanske brigade i napadnuti. Nakon žestoke borbe prsa u prsa povukli su se skoro u neredu u Lastvu (11 km i. od Trebinja) gonjeni od partizana, koji se sada nalaze iznad Lastve.³ Niemci su imali znatnih gubitaka, ali točan broj za sada nije poznat, jer se svi vojnici još niesu prikupili. Prema podacima dobivenim od učesnika u borbi do sada je bilo oko 60 što teže što lakše ranjenih. Mnogi su dobili ozliede prilikom povlačenja po kamenjarima.

Dvije bojne SS-trupa probile su se od Vilusa u pravcu Nikšića, ali se za njih sada ništa ne zna.⁴

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/3, k. 111.

² O četničkim snagama na tom prostoru vidi knj. 27, dok. br. 158 i 159.

³ Borba je vođena sa jedinicama 2. proleterske (dalmatinske) brigade. Opširnije o tome vidi tom III, knj. 8, dok. br. 353.

⁴ Riječ je o 3. bataljonu 13. puka 7. SS divizije „Princ Eugen“ i 1. bataljonu 369. puka 369. legionarske divizije „Vražje“. Prema dnevnim izvještajima Komande Grupe armija „F“ od 9. avgusta 1944. pomenuti bataljoni su tada dejstvovali pravcem Viluse — Nikšić. A u izvještaju iste Komande od 10. avgusta se kaže da je toga dana 3. bataljon 13. puka stigao u Nikšić (Arhiv VII, mikrofilm reg. br. NAV—N—T—311, film 192/413 — 418 i 432 i 435).

U Bileću su stigle jake snage 369. Gr. Div. i drže položaje oko Bileće prema crnogorskoj granici.

Po toč. 2. do 8, ništa novo.

Opaska: dodatak k dnevnom izvješću ne dostavlja se pošto nema novih podataka.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

ZAPOVJEDNIK PUKOVNIK
(ZUECH)

(M. P.)

Zuech

BR. 146

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 13. AVGUSTA 1944. O DEJSTVIMA PROTIV JEDINICA NOVJ NA PODRUČJU JAJCA I U ISTOČNOJ BOSNI¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 226/44.

OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
13. VIII 1944 godine.

I OBĆI PREGLED:

Napadaj na Laduč (kod Savskog Marofa).

Veliki uspjeh u progonu neprijatelja u izt. Bosni.

Uspješno se nastavlja podhvat u Lici. Oslobođeno je s. Debelo Brdo na Kravskom Polju, te Bosiljevo kod Ogulina.²

Manji napadaj nepr. zrakoplova na Imotski i želj. uređaje.

II PODRUČJA:

Jajce:

Radi preustrojstva borbenih skupina za podhvat u području Jajca i Varcar Vakufa,³ povučena je posada Varcar Vakufa u Jajce.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII reg. br. 13/1, k. 41.

² O tome vidi tom V, knj. 31, dok. br. 67 i 118.

³ Riječ je o Mrkonjić-Gradu, kome su ustaše bile promijenile naziv.

U području Varcar Vakufa ustanovljene su slabije partizanske snage.⁴

Istočna Bosna:

U nastavku podhvata odbijeni su svi pokušaji djelova jednog partizanskog „korpusa“ da se iz područja 6 km s. z. Foče probije u smjeru juga.⁵

Jedna podhvatna skupina vodi borbu s neprijateljem kod Srbotine (10 km s. z. Foče). Druga borbena skupina drži zaporne postave od Goražde do Foče, dok treća borbena skupina progoni neprijatelja sa sjevera iz područja Jabuke.⁶

Neprijateljski gubitci: 118 poginulih izbrojeno (5 „oficira“), daljnjih 148 poginulih ocijenjeno, 2 zarobljena.⁷

⁴ Na tom prostoru tada je djelovala 13. krajiška brigada (vidi dok. br. 48).

⁵ Odnosi se na 12. korpus NOVJ. Opširnije o njegovom dejstvu vidi dok. br. 44, 52 i 127.

⁶ Prema dnevnim izvještajima Grupe armije „F“ od 1, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16. i 17. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV—N—T—311, reg. br. F—192/407—409, 413—418, 432—435, 455—458, 480—483, 517—521, 529—533, 543—547, 591—596 i 621—625) jedinice 7. SS divizije „Princ Eugen“ (7. SS izviđački bataljon, 1. i 2. bataljon 13. SS puka, 3. bataljon 14. SS puka, jedan mješoviti bataljon divizije i dijelovi 7. SS pionirskog bataljona) preduzele su 8. i 9. avgusta napad „Hakflajš“ (Hackfleisch) iz rejonu Rogatice protiv jedinica 12. korpusa NOVJ i 6. proleterske divizije, s ciljem da im spriječe prodor prema Srbiji i Crnoj Gori (o tome vidi i dok. br. 126, objašnjenje 38). Iz Rogatice, preko s. Renovice, ka Prači je tada nadirao 7. SS izviđački bataljon i 1. bataljon 13. SS puka, a 2. bataljon 13. SS puka, 3. bataljon 14. SS puka i mješoviti bataljon su preko Goražda produžili za Ustikolinu i Foču (dio ovih snaga je ostao u Goraždu). U Goražde je tada, iz rejonu Višegrada, stigla 1. motorizovana četa 7. SS pionirskog bataljona (vidi ratni dnevnik ovog bataljona — Kriegstagebuch Nr. 2, 7. SS Pi. Blt. — za period od 4. avgusta 1944. do 13. aprila 1945. u Arhivu VII, mikrofilm NAV—N—T—reg. br. F/3786799), a u Jabuci (5 km sjeverno od Goražda) tih dana se nalazilo komandno mjesto 7. SS divizije.

Pomenute njemačke jedinice su od Prače vršile snažan pritisak na jedinice 12. korpusa NOVJ i 6. proletersku diviziju, a potom su prodrle u s. Dobro Polje i ka Kalinoviku, gdje su se spojile sa njemačkim snagama iz Ustikoline, s namjerom da spriječe dalji prodor naših jedinica na jug (o tome vidi i dok. br. 40 i 44). Ali ova namjera komande 7. SS divizije nije uspjela, pa su na prostoru s. Budanj — r. Sutjeska, od 14. do 17. avgusta, izbile žestoke borbe, a naročito protiv jedinica 12. korpusa NOVJ.

⁷ Riječ je o gubicima 12. korpusa NOVJ i 6. proleterske divizije „Nikola Tesla“. Međutim, oni su znatno preuveličani. O gubicima 6. proleterske divizije vidi dok. br. 72 u ovoj knjizi, a o gubicima 12. korpusa vidi liste i spiskove poginulih i ranjenih boraca i rukovodilaca jedinica ovog korpusa (Arhiv VII, k. RP—21, 22, 23, 48, 49 i 50).

Dalje na sjeveru nanieti su teški gubitci jednoj partizanskoj „diviziji“ u području Sekovića. Nađena su 72 poginula partizana.⁸

Djelat. nepr. zrakop.:

11. VIII neprijateljski zrakoplovi napali su strojničkom vatrom želj. postaju Modrinje na pruzi Doboj—Sarajevo. Onesposobljena su 2 stroja. Istog dana napali su želj. postaju Dolac kod Travnika, gdje su onesposobili 3 stroja.

11. VIII neprijateljski zrakoplovi bacili su 4 bombe na Imotski. Razorene su 2 kuće. 2 vojnika. 1 oružnik i 7 građanskih osoba poginulo, 22 građanske osobe su ranjene.

Obćenito:

Naknadno je javljeno da je 8. VIII kod Prače poginulo 7 ustaša i 1 častnik, a 12 ustaša je ranjeno u borbi s neprijateljem koji je na tom mjestu prelazio želj. prugu.⁹

Događaji na željezničkim prugama:

11. VIII u 1820 sati na pruzi Bos. Novi—Bihać između ž. p. Rudice i Blatna naletio je na minu teretni vlak. Izkliznulo je 6 kola i jedna su prevrnuti. Poginuo 1, ranjeno 5 vojnika.¹⁰

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

Helbich

(M. P.)

⁸ Na tom području su tada djelovale snage 27. i 38. NOU divizije. Bliže o njihovim gubicima vidi dok. br. 102 i 104.

⁹ Željezničku prugu kod Prače prešla je 6. proleterska divizija (vidi dok. br. 72).

¹⁰ Na tom dijelu željezničke pruge tada su djelovali diverzanti Podgrmečkog NOP odreda (vidi izvještaj štaba ovog odreda od 3. septembra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 12/6, k. 1630) i dijelovi 2. diverzantskog bataljona NOVJ (tom V, knj. 31, dok. br. 72).

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 14. AVGUSTA 1944. O DEJSTVIMA PROTIV JEDINICA NOVJ U ISTOČNOJ BOSNI I HERCEGOVINI¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 227/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
14. VIII 1944 godine.

I OBĆI PREGLED:

Odbijen napadaj na uporište Lomnica.

Dolaskom Kozaka u područje Daruvara znatno se poboljšalo stanje u tom području.

Veliki uspjeh u podhvatu u istočnoj Bosni.

Uspješno se nastavljaju podhvati u Lici i u Hercegovini.

Manji napadaji nepr. lovaca na Drniš i želj. postrojenja.

II PODRUČJA:

Jajce—Bugojno:

Područje sjeverozapadno Jajca² i područje oko Bugojna zaposjednuto je od neprijatelja. Bugojno je ugroženo.

Istočna Bosna:

U nastavku podhvata proti dielovima jednog part. „korpusa“ sjeverozapadno od Foče neprijatelj je odbačen s područja 10—12 km s. z. Foče prema zapadu na Dobro Polje (11 km s.s. i. Kalinovika), gdje naše podhvatne skupine napadaju neprijatelja.³

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 14/1, k. 41.

² Na tom prostoru je tada dejstvovala 13. krajiška brigada (vidi izvještaj Staba 39 NOU divizije od 6. septembra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 29/2, k. 1265).

³ Prema Dobrom Polju je tada otišla 6. proleterska divizija „Nikola Tesla“, a 12. korpus NOVJ je produžio pokret ka Zelengori i r. Sutjesci (vidi dok. br. 52, 72, 127 i 148).

Druge borbene skupine potiskuju neprijatelja sa sjevera i vode borbu s neprijateljskim zaštitnicama 9 km j. i. Dobrog Polja.

Neprijateljski gubitci: 131 poginuo izbrojeno, daljnjih 275 poginulih ocijenjeno, 3 zarobljena i 8 part. prebjeglo našim postrojbama.⁴

Dalje na sjeveru naše i njemačke borbene skupine u području sjeverozapadno Tuzle napreduju prema j. z., potiskujući neprijatelja,⁵ dok se druge borbene postrojbe preustrojavaju u području 10 km j. Tuzle radi produženja podhvata.⁶

Hercegovina:

Jedna borbena skupina odbila je više noćnih napadaja neprijatelja u području Bileća. Cieni se da je 25 part. poginulo.⁷

Djelat. nepr. zrakopl.:

9. VIII neprijateljski zrakoplovi bacili su 4 bombe na Drniš. Poginula 1 osoba, 1 je ranjena. Šteta je neznatna.

12. VIII u 1715 sati neprijateljski zrakoplovi napali su strojničkom vatrom i bacili 4 bombe na teretni vlak kod Ilijaša (6 km j. i. Visokog). Jedan bunker i 2 vagona oštećeni, 1 željezničar poginuo, 2 domobrana, 1 Niemac i 2 putnika ranjeni.

⁴ Podaci o gubicima naših jedinica su preuveličani.

⁵ Odnosi se na 11. NOU diviziju (vidi dok. br. 4 i 128).

⁶ Prema dnevnim izvještajima Grupe armija „F“ od 1, 9, 10, 11, 12, 14, 15. i 18. avgusta 1944 (Arhiv VII. mikrofilm NAV—N—T—311, reg. br. F—192/407—409, 413—418, 432—435, 455—458, 480—483, 517—521 i 621—625) 13. SS legionarska divizija „Handžar“ je početkom avgusta preduzela napad protiv jedinica 12. korpusa NOVJ i 6. proleterske divizije na prostoru Kladanj — Sokolac i sve do 9. avgusta, u sadejstvu sa jedinicama 7. SS divizije (vidi dok. br. 72, 127 i 146), vodila borbu protiv njih, a potom su njeni pukovi nastavili borbu protiv jedinica 3. korpusa NOVJ, i to: 27. SS na sektoru Vlasenica — Šekovići a 28. SS (bez 2. bataljona) na sektoru Olovo — Sokolac — Han-Pijesak (vidi dok. br. 16, 82, 102 i 104). Zatim je 12. avgusta 27. SS puk (bez 1. bataljona) prebačen na sektor s. Živinice — Tuzla sa zadatkom da spriječi dalji prodor 11. NOU divizije u istočnu Bosnu i njeno spajanje sa jedinicama 3. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 46, 51 i 128), dok je 28. SS puk nastavio dejstvo na prostoru Vlasenica — Han-Pijesak — Kladanj.

⁷ Na sektoru Bileće tada je dejstvovala 10. hercegovačka NOU brigada. Bliže o tome, kao i o njenim gubicima, vidi dok. br. 32 i 63.

Događaji na želj. prugama:

10. VIII minirana je pruga između ž. p. Dobošnica i Miričina na pruzi Doboj—Tuzla.

13. VIII popravljena je pruga između ž. p. Leskovac i Horvati na pruzi Zagreb—Karlovac i predana prometu.

Istog dana popravljena je pruga između ž. p. Rudica i Blatna na pruzi Bos. Novi—Bihać.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

(M. P.) **Helbich**

BR. 148

**IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 15. AVGUSTA 1944. O DEJSTVIMA
PROTIV JEDINICA NOVJ U ISTOČNOJ BOSNI I NA POD-
RUČJU KONJICA¹**

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 228/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
15. VIII 1944 god.

I OBĆI PREGLED:

Žestoke borbe sjeverno Kostajnice.

Nastavlja se progon neprijatelja u izt. Bosni.

Uspješno se nastavlja podhvata u Lici.

Manji napadaji nepr. zrakoplova na Teslić, manastir Humac (kraj Ljubuškog) i Sv. Juraj (kraj Splita) te na vlak na pruzi Varaždin—Zaprešić.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 15/1, k. 41.

II PODRUČJA:

Iztočna Bosna:

U nastavku podhvata u području Kalinovik—Foča uspjele su dijelovima jednog partizanskog „korpusa“ proći se noću na jug preko Vrbnice (15 km j. z. Foče)² uz pomoć dijelova jednog drugog partizanskog „korpusa“, koji je s iztoka izvršio pritisak na bok podhvatnih postrojbi na Drini 3 km i. Foče.³ Jedna part. „divizija“⁴ s povozom „korpusa“ odbačena je prema sjeveru u područje 7 km j. z. Dobrog Polja. U toku su žestoke borbe.

U području Sokolca razpršene su manje nepr. snage.⁵

Konjic:

10. VIII izviđački odjel jednog gorskog združenja⁶ odbacio je skupinu partizana u području 3 km s. Ostrožca prema sjeveru.⁷ Vlastitih gubitaka nije bilo.

Djelat. vlast. zrakopl.:

14. VIII naše je zrakoplovstvo vršilo prienos tvoriva i vojničkih osoba.

Djelat. nepr. zrakopl.:

5. i 7. VIII četiri neprijateljska lovca napala su strojničkom vatrom i bombama dva puta manastir Humac (kraj Ljubuškog). Ima štete i žrtava.

11. VIII u 1025 sati nepr. lovci napali su strojničkom vatrom putnički i teretni vlak u želj. postaji Modrinje na pruzi Lašva—Sarajevo. Oštetili su 1 stroj i nekoliko vagona. 6 putnika je poginulo i 17 je ranjeno.

12. VIII u 1750 sati dva nepr. zrakoplova napali su teretni vlak kod ž. p. Ilijaš i želj. postaju Lašva u 1038 sati

² Odnosi se na 12. korpus NOVJ (vidi dok. br. 52 i 127).

³ Riječ je o 1. proleterskom korpusu. On je tada uputio dva bataljona u rejon Foče radi prihvata jedinica 12. korpusa NOVJ i 6. proleterske divizije „Nikola Tesla“ prilikom prelaska preko rijeke Drine. Opširnije o tome vidi dok. br. 52.

⁴ Odnosi se na 6. proletersku diviziju „Nikola Tesla“ (vidi dok. br. 72).

⁵ Redakcija nije mogla da ustanovi o kojim se snagama radi.

⁶ Taj odjel je pripadao 2. gorskom združenju. Vidi njegovu relaciju od 29. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8/2—6. k. 57).

⁷ Prema izvještaju Štaba 10. NOU divizije od 14. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 45/3, k. 854) na tom prostoru je tada djelovala 17. brigada ove divizije. Ona je tom prilikom pomenuti odjel odbacila u Ostrožac, nanijevši mu gubitke od 3 mrtva i 4 ranjena domobrana.

na pruzi Zenica—Sarajevo. Oštećena su poštanska kola. Poginuo jedan putnik, 1 je ranjen.

12. VIII oko 1130 sati dva nepr. zrakoplova napala su bombama Teslić. Ima gubitaka kod pučanstva. Jedan domobran je ranjen.

13. VIII šest neprijateljskih zrakoplova oko 0400 sati napali su bombama tvornicu u Sv. Jurju (kraj Splita), bez učinka, jer su bombe pale u more.

14. VIII u 0730 sati tri neprijateljska zrakoplova napala su u niskom lietu osobni vlak kod ž. p. Luka (na pruzi Varaždin—Zagreb). Tri putnika i 1 željezničar poginuli, 4 putnika i 2 željezničara ranjeni. Stroj je onesposobljen.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

Helbich

(M. P.)

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 16. AVGUSTA 1944. O DEJSTVIMA PROTIV JEDINICA NOVJ U ISTOČNOJ BOSNI¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE BROJ 229/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
16. VIII 1944 godine.

I OBČI PREGLED:

Borbe u području Daruvara, kod Našica, Drniša i u Lici.²

Uspješno se nastavlja progon i uništavanje neprijatelja u istočnoj Bosni.

Veliki uspjeh u podhvatima u Srijemu.³

Manji napadaji neprijateljskog zrakoplovstva na Dubrovnik, Tuzlu, Kalinovik, Jablanac i Novi (Vinodol), te želj. postaje Kukunjevac i Banovu Jarugu.

II PODRUČJA:

Jajce:

U području oko Jajca zapažene su jače neprijateljske snage, koje se utvrđuju.⁴

Istočna Bosna:

Nastavlja se progon dijelova jednog part. „korpusa“, koji se sada nalazi na ušću r. Sutjeske (15 km j. Foče).⁵ Jedna divizija tog „korpusa“ odsječena je u području zapadno i sjeverozapadno Kalinovika, gdje su u toku borbe za njeno uništenje.⁶

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 16/1, k. 41.

² Opširnije o tome vidi tom V, knj. 31. dok. br. 71 i 122.

³ Bliže o dejstvima u Sremu vidi tom I, knj. 17.

⁴ Na tom prostoru su tada dejstvovali 13. krajiška NOU brigada i Mrkonjički NOP odred (vidi Arhiv VII. reg. br. 29/2, k. 1265: izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 6. septembra 1944).

⁵ Odnosi se na 12. korpus NOVJ (vidi dok. br. 127).

⁶ Riječ je o 6. proleterskoj diviziji „Nikola Tesla“. Opširnije o njenom dejstvu vidi dok. br. 72.

Dalje na sjeveru u području 15 km j. z. Živinice 12. VIII pretrpila je gubitke jedna part. „divizija“, koja se nastoji probiti prema jugoistoku. 66 partizana je poginulo. Nastavlja se usredotočeni napadaj na tu „diviziju“.⁷

U području j. Vlasenice bio je manji sukob s neprijateljem.⁸

Naknadno se doznaje da su u borbama 10. VIII kod Sokolca poginula 32 partizana. a 17 ih je zarobljeno.⁹

Djelat. vlast. zrakopl.:

14. VIII naše je zrakoplovstvo izvršilo izviđanje nepr. uzletišta kod Vrginmosta, Čemernica—Gajevi, Topusko, Skela Polje, Katinovac i Vel. Kladuša. Sva su ova uzletišta sposobna za slijetanje zrakoplova. Uzletišta Čemernica—Gajevi te kod Vel. Kladuše napadnuti su bombama i strojničkom vatrom, jer su na njima opaženi tragovi neprijateljskih zrakoplova.

Osim toga izvršilo je izviđanje s. D. Miklouš izt. Čazme, s. Simljana i Novog Sela j. i. Čazme, gdje su javljena part. postrojenja, krugovalna postaja i zapovjedništva. Nadalje su izvršena oružana izviđanja Glamočkog i Kupreškog Polja, gdje je strojničkom vatrom napadnuta jedna neprijateljska kolona.

Izvršena su izviđanja nepr. uzletišta kod Grabovnice i Samarice j. i. Čazme.

Obskrbljene su pojedine posade krugovalnom opremom.

15. VIII naše zrakoplovstvo je izviđalo javljena neprijateljska uzletišta kod G. Razljevi s. i. Gline, kod Skele [Polja] s. i. Topuskog, Vel. Kladuše, Otoke j. z. Topuskog i Jarange j. i. Gline.

Zemljišta kod Razljevi i Skela Polja nisu uređena za slijetanje zrakoplova, ali bi se mogla upotrijebiti. Kod Jarange nije ništa opaženo. Kod Otoke opaženi su tragovi slijetanja. Kod Vel. Kladuše izvršen je napad bombama na uzletišta.

Osim toga izvršilo je obskrbu, prienos ranjenika i vojničkih osoba, te bacanje promičbenih letaka u području Vukovara i r. Bosuta.

⁷ Odnosi se na 11. NOU diviziju. Podatak o njenim gubicima je netačan. Bliže o tome vidi dok. br. 51 i 128.

⁸ Na tom prostoru su tada djelovale jedinice 27. NOU divizije (vidi dok. br. 82 i 102).

⁹ Redakcija nije mogla da ustanovi koja je jedinica NOVJ tada vodila borbu kod Sokolca.

Djelat. nepr. zrakopl.:

13. VIII neprijateljski zrakoplovi bombardirali su Jablanac i napali strojničkom vatrom Novi (Vinodol).

Noću 13/14. VIII jedan neprijateljski zrakoplov sa crvenom zvijezdom napao je strojničkom vatrom želj. postaju Kukunjevac (kod Lipika).

14. VIII u 1830 sati 10 neprijateljskih zrakoplova napali su strojničkom vatrom i bombama Dubrovnik. Ima nešto štete. Jedan vojnik poginuo, 11 vojnika i 1 diete ranjeni.

Istog dana neprijateljski zrakoplovi bombardirali su Kalinovik bez učinka.

15. VIII četiri neprijateljska lovca napala su želj. postaju Banova Jaruga i zapalili 1 vagon-cisterna.

Istog dana 4 nepr. lovca-bombardera bombardovali su Tuzlu. Bombe su pale pored želj. postaje i samostana častnih sestara. Šteta je malena i žrtve neznatne.

Osobitosti:

Noću 14/15. VIII jača skupina partizana napala je nebranjeno selo Bačin kraj Bos. Dubice¹⁰...

Događaji na želj. prugama:

15. VIII u 0520 sati naletio je na minu vlak na pruzi Travnik—Lašva kod ž. p. Busovača. Stroj i 1 kola izkli-
znuli.¹¹

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

Helbich

(M. P.)

¹⁰ Napad na to mjesto izveo je 1. bataljon Kozarskog NOP odreda (vidi dok. br. 116).

¹¹ Tu akciju je izveo 2. bataljon 7. brigade 10. NOU divizije (vidi dok. br. 123).

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 17. AVGUSTA 1944. O BORBAMA PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI I HERCEGOVINI¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 230/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
17. VIII 1944 g.

I OBĆI PREGLED:

Uspješno se nastavlja čišćenje područja oko Daruvara.²
Žestoke borbe pri progonu neprijatelja u izt. Bosni, u Lici te u području Karlovca.

Ponovna zvjerstva partizana nad ranjenim i zarobljenim domobranima.

Manji napadaji neprijateljskog zrakoplovstva na Senj i želj. postaju Novska.

II PODRUČJA:

Bos. Petrovac:

13. VIII jaka skupina partizana napala je domobransku obhodnju od 20 vojnika na cesti Bos. Petrovac — Bihać kod Doline (3 km s.z. Vrtoče). Nakon žestoke borbe poginuo je 1 dočastnik i 19 domobrana, od kojih su dočastnik i 9 domobrana prije toga živi izmrcvareni sjekirama i noževima.³ 2 su se domobrana sama ustrijelila. Neprijateljski gubitci nisu poznati.

Iztočna Bosna:

Nakon žestokih borbi i uz teške gubitke uspjelo je dielovima jednog part. „korpusa“ probiti se prema jugu

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 17/1, k. 41.

² O tome vidi tom V, knj. 31, dok. br. 100, 102, 121 i 122.

³ Podatak o mrcvarenju domobrana je proizvoljan i tendenciozan. Namjera neprijatelja je da ovim zaplaši domobrane da se ne bi predavali, jer su zarobljeni domobrani — jedan veći broj — stupali u NOVJ. Opširnije o toj borbi koju je vodila 8. krajiška NOU brigada vidi u dok. br. 71.

kod ušća r. Sutjeske (15 km j. Foče). Borbene skupine progone neprijatelja napadajući ga s leđa.⁴

Nastavlja se progon zaostale part. „divizije“ u području Kalinovika, koja je prešla cestu Kalinovik — Ulog u smjeru juga.⁵

Na sjeveru u području Puračić — Podgorje (16 km z. i 22 km j. z. Tuzla) nanieti su neprijatelju teški gubitci.⁶

15. VIII ušli su partizani u Vlasenicu.⁷

Opaža se prikupljanje neprijatelja u području Prnjavor (16 km j. i. Tuzle).

Hercegovina:

Odbijeni su napadaji neprijatelja na naše i njemačke borbene skupine u području Stolac — Gacko — Konjic.⁸

Djelat. vlast. zrakopl.:

Naše je zrakoplovstvo 16. VIII uspješno bombardiralo neprijateljsko uzletište Gejkovac (4 km s. Vel. Kladuše). Izviđanjem zemljišta kod s. Furjan i Sastavci (10 i 14 km j. i. Slunja) nisu opaženi nikakvi tragovi ni radovi na uređenju ovih uzletišta.

Izvršen je uspješan napadaj strojničkom vatrom i bombama na nepr. postave kod s. Kola, Božići i Malbašići (7 — 12 km j. z. Banje Luke).

Zatim je vršilo izviđanje oko Sanskog Mosta i kod Vinkovaca, gdje je bilo javljeno, da se srušio 1 nepr. zrakoplov. Srušeni zrakoplov je pronađen i odvučen od njemačkih postrojbi.

Iznad Fruške Gore bacani su promičbeni letci.

Događaji na želj. prugama:

Toga dana u 0540 sati naletio je na minu teretni vlak kod Dubrovnika. Stroj i službena kola izkočili, a žrtava nema.

⁴ Odnosi se na 12. korpus NOVJ (vidi dok. br. 127).

⁵ Riječ je o 6. proleterskoj diviziji „Nikola Tesla“ (vidi dok. br. 72).

⁶ Tuda je tada prošla 11. NOU divizija (vidi dok. br. 128).

⁷ Vlasenicu su još 10. avgusta 1944. zauzele jedinice 20. romanijske brigade 27. NOU divizije (vidi dok. br. 102).

⁸ Borba je vođena protiv 11. i 13. hercegovačke NOU brigade. Opširnije o tome vidi dok. br. 58 i 64.

Noću 15/16. VIII na pruzi Bos. Novi — Bihać između
ž. p. Rudice i Blatna porušena je želj. pruga u dužini od
300 metara.⁹

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI:

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

Helbich

(M. P.)

BR. 151

**IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 18. AVGUSTA 1944. O DEJSTVIMA
PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI I HERCEGOVINI¹**

VOJNICKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 231/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
18. VIII 1944 god.

I OBĆI PREGLED:

Podhvat u Lici uspješno završen:

Uspješno se nastavlja progon neprijatelja u izt. Bosni
i Hercegovini.

Brojni napadaji neprijateljskih zrakoplova na Du-
brovnik, Pag, Solin, Kistanje, Bos. Krupu, Novu Gradi-
šku i Gojilo, te želj. uređaje i prevozna sredstva.

Srušeno 5 neprijateljskih zrakoplova.

⁹ Na tom dijelu željezničke pruge tada su djelovali diverzanti
Podgrmečkog NOP odreda. Vidi izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 9.
septembra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 9/1, k. 769 A).

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br.
18/1, k. 41.

II PODRUČJA:

*** *Bihać—D. Lapac:*

U vremenu od 1. do 8. VIII partizani su izvršili nekoliko napadaja na preselice, postave i obhodnje na cesti Bihać — D. Lapac.² Partizani su pri tome pretrpili znatne gubitke, koji nisu uvek mogli biti ustanovljeni, jer su svoje mrtve i ranjene odvukli. Vlastiti gubitci iznose: 4 domobrana i 2 Niemca poginuli, 11 domobrana i 9 Niemaca ranjeno. Ima gubitaka i štete na prijevoznim sredstvima.

Banja Luka:

U području 9 km j. j. z. Banje Luke protjerane su slabije neprijateljske skupine iz svojih postava.³

Iztočna Bosna:

Dielovi progonjenog part. „korpusa“⁴ prešli su r. Pivu u j. i. smjeru kod Mratinje (26 km j. Foče). Kod Tjentišta (18 km j.j. z. Foče) nalazi se zaostala neprijateljska „divizija“,⁵ koja nastoji stići dielove „korpusa“. Podhvatne snage neprekidno gone neprijatelja i nanose mu teške gubitke.

Jugoiztočno Višegrada u području Bijelog Brda vode se borbe s jednom part. „divizijom“, koja se nastoji probiti prema jugu.⁶

Hercegovina:

Jedna borbena skupina⁷ dostigla je zapadni rub Trnovice (8 km s. Bileća) napredujući preko Plane uz slab nepr. odpor.

Djelat. vlast. zrakopl.:

17. VIII naše je zrakoplovstvo uspješno bombardiralo s. Kulaši (13.5 km j. i. Prnjavora) gdje je javljena nepr. krugovalna postaja. Zatim je izvršilo oružano izviđanje kod Sanskog Mosta, gdje navodno nepr. zrakoplovi toware meso i žito za prienos u Italiju, ali zbog magle nije ništa opaženo. Nadalje je obskrbilo strjeljivom posadu u Bjelo-

² Na toj komunikaciji tada su dejstvovalе jedinice 4. NOU divizije (vidi knj. 27, dok. br. 131 i dok. br. 28 i 57 u ovoj knjizi).

³ Na tom prostoru tada je dejstvovala 15. krajiška brigada (vidi dok. br. 60 i 75).

⁴ Riječ je o 12. korpusu NOVJ (vidi dok. br. 127).

⁵ Odnosi se na 6. proletersku diviziju „Nikola Tesla“ (vidi dok. br. 72).

⁶ Na tom prostoru je dejstvovala 37. NOU divizija (vidi tom I, knj. 16, dok. br. 236).

⁷ Tu borbenu skupinu su sačinjavali dijelovi njemačke 369. divizije „Vražje“ i četnici (vidi dok. br. 63).

varu i izvršilo prijevoz vojničkih osoba i bacanje letaka u okolini Travnika.

Djelat. nepr. zrakopl.:

Prilikom napadaja nepr. zrakoplova na Kistanje poginulo je 10 i ranjeno 14 vojnika, te izgubljeno nešto oružja i samovoza.

9. VIII pao je u more kraj Dubrovnika 1 nepr. zrakoplov.

14. VIII u 1845 sati 4 nepr. zrakoplova napali su Dubrovnik strojničkom vatrom i bacili 4 bombe. Oštećeno je nekoliko kuća. Tri građanske osobe i 15 vojnika je ranjeno.

15. VIII oko 1630 sati nepr. lovci-bombarderi napali su bombama i strojničkom vatrom Pag i potopili 2 motorna brodića.

Istog dana oborena su kod Senja 3 nepr. zrakoplova.

16. VIII četiri nepr. zrakoplova bombardovali su želj. postaju Bos. Krupa. Dva domobrana su poginula.

Istog dana oko 1000 sati 6 nepr. bombardera bacili su oko 30 bombi na želj. postaju Solin i „Shell“ kod Splita. Kolosjeci i 12 vagona je oštećeno. Žrtava nema.

16. VIII dva nepr. lovca napala su bombama teretni samovoz na cesti Sokolac — Romanija. Dvie osobe su poginule.

Istog dana bacili su nepr. zrakoplovi 3 bombe na želj. postaju Hum na pruzi Metković — Dubrovnik. Poginula su 2 domobrana, a nekoliko ih je ranjeno.

Događaji na želj. prugama:

16. VIII u 0645 sati na pruzi Lašva — Travnik između ž. p. Busovača i Vitez naletio je na minu mješoviti vlak. Stroj i 2 kola izkliznuli.⁸

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

(M. P.) **Helbich**

⁸ Tu akciju su izveli dijelovi 2. bataljona 7. brigade 10. NOU divizije (vidi dok. br. 123).

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 20. AVGUSTA 1944. O DEJSTVIMA PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI I HERCEGOVINI¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 233/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
20. VIII. 1944 god.

I OBĆI PREGLED:

Žestoke borbe u Hercegovini, te oko Bjelovara i u području Daruvara.

Uspješno se nastavlja progon zaostalih neprijateljskih snaga u istočnoj Bosni.

Manji napadaji neprijateljskog zrakoplovstva na Konjic i šire područje Drniša.

Oboren je jedan neprijateljski zrakoplov.

II PODRUČJA:

Bihać—Bos. Petrovac:

Usljed jače napadačke djelatnosti odmetnika, sve se više pogoršava stanje na obokrbnoj cesti Bihać — Bos. Petrovac.²

Bileća—Trebinje:

Jedna podhvatna postrojba povukla se izpred nadmoćnih part. snaga iz područja Vilusa (20 km i. Trebinja) u područje Lastve (10 km i. Trebinja). Obostrani gubici su osjetljivi.³ Vlastita pojačanja dostigla su Bileću.⁴

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 20 1, k. 41.

² Na toj komunikaciji tada su dejstvovalе jedinice 4. NOU divizije (vidi dok. br. 28, 57, 71 i 83).

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 145 u ovoj knjizi i tom III. knj. 8, dčk. br. 353.

⁴ O neprijateljskim snagama na sektoru Bileće vidi dok. br. 63 i 122.

Odbijeni su manji neprijateljski napadaji u području 30 km s. i. Nevesinja. Nađeno je 9 poginulih partizana, a ocienjeno daljnjih 20 poginulih.⁵

Iztočna Bosna:

Zaostala 6. part. „divizija“ nastoji se iz doline r. Sutjeske probiti na jug i dostići dielove part. „korpusa“, koji se probio u Crnu Goru.⁷ Nađeno je 16 poginulih partizana. 4 su zarobljena. Zaplienijeno je više pušaka, dojav-nog tvoriva. jedno pomoćište, a jedno skladište strieljiva je uništeno.

Na sjeveru podhvatne skupine usredotočeno nadiru u područje Šekovića. Zapadne skupine nalaze se već kod Akmačića i Javora (3 km j. z. i 2 km s. z. Šekovića). Druge skupine napreduju iz Papraće i Kladnja. Kod Zukića i Podgorja (20 km j. i. i 23 km j. z. Tuzle) progone neprijatelja dvie podhvatne skupine.⁸

18. VIII. napali su partizani Bratunac i Srebrenicu.⁹ Borbe još traju.

Djelat. nepr. zrakopl.:

9. VIII. dva nepr. lovca napala su šire područje Drniša. Poginula 1 i ranjena 1 osoba.

17. VIII. na putu Fojnica — Kiseljak 2 neprijateljska lovca napala su i oštetila 2 posebnička samovoza. Dvie osobe su poginule, 4 su ranjene.

18. VIII. u 11.30 sati 3 lovca-bombardera bacili su 6 manjih bombi na želj. postaju Konjic, oštetili željeznička postrojenja i 1 stroj.

Kod Šibenika oboren je 1 neprijateljski zrakoplov.

Obćenito:

Prigodom razviđanja i manjih djelatnosti kod Ivanić Grada, Križa i Livna poginulo je 7 partizana. zaplieni-jene su 24 puške i 21 ručna bomba.

⁵ Na tom prostoru tada je dejstvovala 11. hercegovačka NOU brigada. Ali, kako se vidi iz njenog izvještaja, ona tada nije imala gubitaka. Vidi dok. br. 68.

⁶ Odnosi se na 6. proletersku diviziju „Nikola Tesla“ (vidi dok. br. 72).

⁷ Riječ je o 12. korpusu NOVJ. Opširnije o njemu vidi dok. br. 127.

⁸ O neprijateljskim snagama vidi dok. br. 126 (objašnjenje br. 38) i dok. br. 154.

⁹ Napad na ta mjesta su 17. avgusta 1944. izvele jedinice 27. NOU divizije (vidi dok. br. 82).

Prigodom odbijanja napadaja na posadu ž. p. Lipovljani noću 17/18. VIII. nađena su 3 poginula partizana (1 „komandir čete“), zaplijenjen 1 engl. strojosamokres i 3 puške. Vlastiti gubitci 3 domobrana poginula, 3 ranjena i 7 nestalo.

Osobitosti:

15. VIII. oko 11.30 sati neprijateljski zrakoplovi napali su strojničkom vatrom samovoz generala Begića kod Jablanice. Samovoz je oštećen, žrtava nije bilo.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

Helbich

(M. P.)

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 21. AVGUSTA 1944. O DEJSTVIMA PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 234/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
21. VIII 1944 god.

I OBĆI PREGLED:

U području Banje Luke srušena 2 nepr. zrakoplova.

II PODRUČJA:

Bos. Krupa:

Odbijeni su napadaji na uporišta kod Bos. Krupe i Oštrelja uz 9 poginulih i 1 zarobljenog partizana. Tri partizana su prebjegla našim postrojbama.²

Iztočna Bosna:

Srebrenica s okolicom pala je u ruke partizana.³ Pojednosti još nisu javljene.

Djelat. nepr. zrakopl.:

Kod Banje Luke oborena su i izgorila 18. VIII dva neprijateljska lovačka zrakoplova.

20. VIII u 1305 sati šest nepr. zrakoplova napalo je topničkom i strojničkom vatrom želj. postaju Nova Građiška. Zapaljena su 1 kola, a više ih je oštećeno. Ranjeno je 10 vojnika.

Obćenito:

Prigodom razviđanja kod Đurđevca i Bos. Novog palo je 5 partizana, ranjeno 16 i zaplijenjene 2 puške i 1 strojo-samokres. 2 domobrana su ranjena.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 21/1, k. 41.

² Napad na Oštrelj je 17. avgusta 1944. izvela 16. krajiška NOU brigada. Tom prilikom ona nije imala gubitaka (vidi dok. br. 70).

³ Riječ je o jedinicama 27. NOU divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 82 i 103.

Na Dunavu sjeverno Vukovara motorni brod „Prinz Eugen“ i 2 teglenice s benzinom i sirovim uljem naišli su na mine i potonuli.

Događaji na želj. prugama:

17. VIII na pruzi Sarajevo—Mostar između ž. p. Blažuj i Hadžići naišao je na minu teretni vlak, a potom je napadnut puščanom vatrom. Stroj je izkliznuo, a 2 kola su izgorila.⁴

20. VIII nepr. zrakoplov bacio je 1 bombu na želj. postaju Konjic. Oštećen 1 stroj i 1 skretnica.

20. VIII u 1240 sati na pruzi Sunja — Bos. Novi između ž. p. Dobrljin i Ravnice naišao je na minu mješoviti vlak. Dvoja kola su izkliznula, a pruga je oštećena.⁵

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

Helbich

(M. P.)

⁴ Na tom dijelu pruge tada su djelovali diverzanti Visočko-fojničkog NOP odreda (vidi izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 14. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 45/3, k. 854).

⁵ Redakcija nije mogla da ustanovi ko je postavio minu. Međutim, tada su na tom prostoru djelovale jedinice Kozarskog NOP odreda, i vjerovatno je to djelo njihovih diverzanata.

BR. 154

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 23. AVGUSTA 1944. O BORBAMA PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 236/44.

OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
23. VIII 1944 godine

I OBCI PREGLED:

Poboljšalo se stanje u području Daruvara.

Uspješno se nastavlja progon neprijatelja u istočnoj Bosni i Lici.

Življa neprijateljska djelatnost u obalnom području Srušen 1 nepr. bombarder (a vjerovatno još 2).

II PODRUČJA:

Jajce:

Vlastite izvidnice došle su u dodir sa slabijim neprijateljem z. Jajca.² Osigurano je područje Jajce — D. Vakuf.

Bos. Grahovo:

Podhvatne snage odbacile su neprijatelja s visova sjeverno od Bos. Grahova i oslobodile s. Peći (8 km s. z. Bos. Grahova) pri čemu je poginulo 13 partizana, daljnjih 15 poginulih je ocienjeno. Zaplijenjeno je više pušaka, strjeljiva i nešto stoke.

Iztočna Bosna:

Dvie part. „divizije“ iz područja Srebrenice nadiru prema iztoku na r. Drinu i ugrožavaju Bratunac.³

Iz Bratunca upućene su 2 vlastite borbene skupine radi zaustavljanja neprijatelja.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 23 1, k. 41.

² Na tom prostoru je tada djelovao Mrkonjički NOP odred (vidi izvještaj Štaba 39. NOU divizije od 6. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 29/2, k. 1265).

³ Na tom području je tada djelovala samo 27. NOU divizija (vidi dok. br. 103).

Iz Šekovića nadire jedna podhvatna skupina prema Vlasenici, a druga preko Slivna (8 km j. j. i. Kladnja).

Travnik:

Odbijeni su manji nepr. napadaji na s. Rankovići i Dolac (6 i 2 km j. Travnika) bez vlastitih gubitaka.⁴

Hercegovina:

Naše podhvatne skupine odbacile su neprijatelja iz područja s. i. Bileća prema iztoku.⁵

Djelat. nepr. zrakopl.:

20. VIII oko 1200 sati 3 nepr. zrakoplova bacili su 5 bombi na želj. postaju Ustiprača. Šteta je neznatna. Tri osobe su poginule.

Istog dana napali su nepr. zrakoplovi oklopni vlak kraj Zenice. Oštećen je stroj i 1 kola. Ranjen je 1 ustaša.

20. VIII napali su nepr. zrakoplovi vlak kod Jablanice (16 km z. j. z. Konjica). Poginula su 2 putnika, a 6 je ranjeno.

22. VIII oko 1130 sati jugoistočno od Daruvara srušio se nepr. 4-motorni zrakoplov i izgorio. 11 Amerikanaca je izskočilo padobranima, od kojih je 6 uhvaćeno.

Obćenito:

Prilikom odbijanja napadaja partizana na Bratunac⁶ poginula su 3, ranjena 2 ustaše, a 10 ih je nestalo.

Osobitosti:

16. VIII partizani su kod Dragotinje na r. Sani ubili 3 domobrana i 1 ranili na kupanju.

Događaji na želj. prugama:

Noću 19. VIII napali su part. želj. postaju Mišin Han (16 km s. z. Banje Luke).⁷ Slaba posada se povukla,

⁴ Vjerovatno je riječ o Travničkom NOP odredu, jer je tada on djelovao na tom prostoru.

⁵ Riječ je o 10. hercegovačkoj brigadi. Kako se vidi iz njenog izvještaja od 4. septembra 1944. dijelovi njemačke 369. legionarske divizije („Vražje“) i četnici su 22. avgusta preduzeli napad protiv nje. Međutim, ona je uspjela da ih istog dana razbije i da se zadrži na dotadašnjim položajima (Arhiv VII, reg. br. 6 7, k. 1143 A).

⁶ Vidi dok. br. 82 i 103.

⁷ Napad na tu željezničku stanicu izveli su 2. i 4. bataljon 6. krajiške brigade (vidi izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 9. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 9/1, k. 769A).

a partizani su minirali prugu. 20. VIII postaja je opet povraćena. Dva domobrana poginula, 1 je ranjen.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

Helbich

(M. P.)

BR. 155

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 25. AVGUSTA 1944. O DEJSTVU PROTIV JEDINICA NOVJ NA PODRUČJU PRIJEDORA, ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 238/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
25. VIII 1944 godine

I OBĆI PREGLED.

Veliki Zdenci i Grubišno Polje oslobođeni.²

Nastavlja se progon neprijatelja u izt. Bosni i Hercegovini.

Borbe s izkrcanim neprijateljem na o. Braču.

Napadaj neprijateljskih zrakoplova na Vinkovce i manji napadaji na Sesvete, Tijesno i želj. postrojenja.

Oborena 3 neprijateljska zrakoplova.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 25/1, k. 41.

² O borbama u Hrvatskoj vidi tom V, knj. 31.

II PODRUČJA:

Prijedor:

Odbijen je jak neprijateljski napadaj na želj. tunel kod rudnika Ljubije.³

Iztočna Bosna:

U nastavku podhvata u području Vlasenice jedna borbeno skupina dostigla je područje Vlasenice s jugozapada. Druga borbeno skupina progoni neprijatelja⁴ preko visa Buljin 819 (10 km z. Bratunca) prema zapadu. Još jedna borbeno skupina nalazi se u području Slatine (11 km j. z. Bratunca).

Hercegovina:

Jedna borbeno skupina napreduje prema sjeveru od Bileće svladajući jak neprijateljski odpor, te je zauzela vis 617 (7 km s. Bileća).⁵

Djelat. vlast. zrakopl.:

24. VIII naše je zrakoplovstvo izvršilo oružano izviđanje okoline južno od Turbeta i Travnika. Nije ništa osobito opaženo.

Izvršilo je prijevoz vojničkih osoba te bacanje promičbenih letaka u području Jajca, Travnika i Zenice.

Djelat. nepr. zrakopl.:

21. VIII bombardirano je Tijesno bez učinka.

Kod s. Širići s. z. Trnova nađen je 1 izgorjeli nepr. zrakoplov, koji je vjerojatno pogođen 21. VIII kod Sarajeva.

23. VIII pet nepr. zrakoplova bacilo je nekoliko bombi na Lukač most kod Brđana i oštetilo ga.

21. VIII protuzrakoplovna obrana Sarajeva srušila je 1 teški neprijateljski bombarder, a njemački lovci oborili su drugi neprijateljski zrakoplov kod Virovitice.

³ Na prostoru Prijedor — Ljubija tada je djelovala 11. krajiška NOU brigada. Vidi izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 9. septembra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 9/1, k. 769 A).

⁴ Odnosi se na 27. NOU diviziju. Opširnije o njenim dejstvima vidi dok. br. 103.

⁵ O tome vidi dok. br. 112.

Obćenito:

Prigodom odbijanja manjih part. napadaja kod Pakračke Poljane i Bos. Novog poginula su 2 domobrana, a 1 častnik i 4 domobrana su ranjeni. Partizanski gubitci su znatni ali nisu ustanovljeni.

Događaji na želj. prugama:

20. VIII na pruzi Sarajevo — Visoko kod Podlugova naletio je na rastavljenu prugu teretni vlak. Stroj i 2 kola su izkliznuli.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)
(M. P.) **Helbich**

BR. 156

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 26. AVGUSTA 1944. O DEJSTVU PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI I HERCEGOVINI¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 239/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
26. VIII 1944 godine.

I OBĆI PREGLED:

Odbijen je napadaj na Jelah (podr. Teslića).
Tuheljske Toplice izpražnjene.

Uspješno se nastavlja podhvat u izt. Bosni i Hercegovini te u području Daruvara.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 26/1, k. 41.

Borbe kod Kukunjevca.

Brojni napadaji nepr. zrakoplova na želj. postrojenja.
Oborena 3 nepr. zrakoplova.

II PODRUČJA:

Teslić:

Noću na 24. VIII odbijen je jak nepr. napadaj na uporište Jelah (10 km i. s. i. Teslića). Nađena su 3 poginula partizana, dok je broj poginulih vjerojatno veći.

Iste noći part. su oštetili želj. prugu kod Jelaha u dužini od 700 metara.²

Konjic:

22. VIII napali su part. Ostrožac i Raštelicu (11 i 10 km z. s. z. Konjica). Napadaj na Ostrožac odbijen je, dok su partizani prodrli u Raštelicu i opljačkali mjesto.³

Iztočna Bosna:

U nastavku podhvata u području Vlasenice raspršeni su diovi jednog part. „korpusa”.⁴ Jedna borbena skupina odbacila je neprijatelja i dostigla područje zapadno i južno od Vlasenice i Zagrada. Druge dvije skupine stigle su u područje Lukići i Bukovica (12 i 17 km i. j. i. Vlasenice), a jedna borbena skupina nalazi se zapadno Nove Kasabe.

Gacko—Trebinje:

U nastavku podhvata jedna naša podhvatna skupina u napredovanju u smjeru sjevera preko Bileća zauzela je Garevu (10 km j. i. Gackog). Druga borbena skupina vodi borbu s jakim nepr. snagama u području Bileća.⁵

Neprijateljski gubitci: 11 poginulih izbrojeno, čieni se da je još daljnjih 38 partizana poginulo.

² Napad na Jelah i prugu izvršile su jedinice Srednjobosanske NOU divizije.

³ Ta mjesta je tada napadala 17. brigada 10. NOU divizije (vidi izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 14. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 45/3, k. 854).

⁴ Odnosi se na jedinice 27. NOU divizije 3. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 103).

⁵ Borba je vođena protiv 10. hercegovačke brigade. Bliže o tome vidi izvještaj njenog štaba od 4. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6/7, k. 1143Aa).

Djelat. nepr. zrakopl.:

23. VIII srušena su kod Sinja 2 nepr. zrakoplova.

24. VIII četiri nepr. lovca bacili su nekoliko bombi kod Aleksin Hana južno Rame bez učinka.

Istog dana kod Sarajeva oboren je 1 nepr. zrakoplov.

25. VIII u 1200 sati 6 nepr. bombardera napalo je želj. postaju Bihać. Pogođena su oba kolodvora. Ima štete. Žrtava nema.

Djelat. vlast. zrakopl.:

25. VIII izvršilo je izviđanje javljenog nepr. uzletišta 20 km j. z. Srebrenice. Na tom području nema pogodnog zemljišta za uzletišta te nije ništa sumnjivog opaženo.

Osim toga izviđalo je s. Vučani kraj Čazme.

Obćenito:

Prilikom odbijanja manjih napadaja kod Sunje. Karlovca i Srebrenice poginulo je 8 partizana, dok su 4 ustaše poginula, 6 domobrana ranjeno i 1 nestao.

U borbi kod Otrovanca kraj Pitomače 22. VIII broj poginulih partizana povećao se na 12 (spoj dnev. izv. br. 238).

Na obskrbbnoj cesti Gračac.— Knin odbijeno je nekoliko napadaja partizana. Kod Sučevića (17 km i. j. i Gračaca) napali su partizani jednu samovoznu preselicu i zapalili 14 samovoza. Pojedivosti nisu javljene.

Događaji na želj. prugama:

Kod Žuglića (3 km i. Rame) naletio je na minu teretni vlak. Stroj i 2 kola izskočili.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

Helbich

(M. P.)

**IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 29. AVGUSTA 1944. O BORBAMA
PROTIV JEDINICA NOVJ U ISTOČNOJ BOSNI I NA POD-
RUČJU GACKO—TREBINJE¹**

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 242/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
29. VIII 1944 g.

I OBĆI PREGLED:

Daruvar i Pakrac opet ugroženi.
Oslobođena Ravna Gora i Brod Moravice (u Gorskom
Kotaru).
Uspješne borbe u Lici i istočnoj Bosni.
Manji napadaji nepr. zrakoplovstva na Otočac i želje-
zničke uređaje.
Oborena 2 neprijateljska zrakoplova.

II PODRUČJA:

Istočna Bosna:

U nastavku podhvata za uništenje jedne part. „divi-
zije“ u području Podžepnja i Krivače (9 km i. j. i. Han
Pijeska) podhvatne skupine nastavljaju usredotočeno na-
diranje sa sjevera od Pomola (13 km s. i. Han Pijeska),
Džile i Slapa (16 km i. i 22 km j. i. Han Pijeska), uz mje-
stimično jak nepr. odpor, prema Podžepnju².

Gacko—Trebinje:

Borbe u području Trebinja i Lastve³ (11 km i. Tre-
binja).
Unatoč jakog nepr. otpora⁴ dostignuti su postavi 12
km j. j. z. Gackog.

111

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 29/1, k. 41.

² Na tom prostoru je tada djelovala 27. NOU divizija. Vidi izvje-
štaj njenog štaba od 1. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 24/7, k. 1111).

³ Borba je vođena protiv 2. proleterske (dalmatinske) brigade. Op-
širnije o tome vidi tom III, knj. 8, dok. br. 353.

⁴ Odnosi se na 11. hercegovačku brigadu (vidi dok. br. 100).

Obćenito:

Prigodom izvidanja kod Ivanić Grada, Daruvara i Imotskog poginulo je 5 partizana i 2 su zarobljena, dok su 3 ustaše poginula.

U manjim borbama na obskrbnim cestama u području Cazina, Bos. Petrovca—Drvara—Bos. Grahova palo je 18 partizana, 11 je prebjeglo, a zaplijenjeno je 11 pušaka i 1 strojica.

Hrvatsko-njemačko oružništvo u vremenu od 21. VII do 15. VIII u manjim podhvatima i sukobima na Vel. župi Vuka pobilo je 119 partizana, velik broj ranilo i 4 zarobilo.

Dogodaji na želj. prugama:

27. VIII u 2140 sati na pruzi Brod—Sarajevo između ž. p. Čatići i Dobrinje naišao je teretni vlak na razorenu prugu. Stroj i 1 vagon su se prevrnuli. Žrtava nije bilo.

28. VIII na pruzi Dugo Selo—Križevci kod ž. p. Pri-kraj naletio je na minu oklopni vlak. Izkliznula su 4 kola, a 2 željezničara su ranjena.

28. VIII minirana je želj. pruga između ž. p. D. Bišnja i Vrhovi te između ž. p. Lupljanica i Dažnica na pruzi Brod—Doboj.⁵

28. VIII popravljena je pruga Zagreb—Karlovac između ž. p. Draganići i Karlovac i predana prometu.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

Helbich

(M. P.)

⁵ Na tom prostoru je tada djelovala 21. brigada 28. NOU divizije. Vidi knjigu primljenih i predatih depeša Štaba 28. divizije (Arhiv VII. reg. br. 64, k. 1125).

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 30. AVGUSTA 1944. O BORBAMA
PROTIV JEDINICA NOVJ U ISTOČNOJ BOSNI I NA POD-
RUČJU GACKO—BILEĆA¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 243/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
30. VIII 1944 god.

I OBĆI PREGLED:

Daruvar dalje ugrožen i tučen neprijateljskom top-
ničkom vatrom.

Napadaj na preselicu kod Vrpolja.

Uspješno se nastavlja podhvata u izt. Bosni.

Manji napadaji nepr. zrakoplovstva na Tuzlu i želj.
uređaje.

Srušena 2 nepr. zrakoplova, a vjerovatno još dva.

II PODRUČJA:

...

Istočna Bosna:

U nastavku podhvata u području Han Pijeska i Pod-
žeplja južna borbena skupina iz Slapa (22 km j. i. Han
Pijeska) stigla je u Podžeplje (9 km j. i. Han Pijeska) ne
naišavši na neprijatelja, jer je ovaj uzmakao preko Dži-
mrije (8 km j. Han Pijeska) u smjeru zapada.

28. VIII partizani su opet ušli u Vlasenicu.²

Gacko—Bileća:

Završen je podhvata u području Gacko—Bileća. Ne-
prijateljski gubitci: 11 poginulih nađeno, još 32 poginula
ocijenjeno.³

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br.
30/1, k. 41.

² U tom mjestu su tada bili dijelovi 27. NOU divizije (vidi izvje-
štaj Štaba ove divizije od 1. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 24/7,
k. 1111).

³ Na tom području su dejstvovala 10. i 11. hercegovačka brigada.
Bliže o njima vidi dok. br. 100.

Djelat. nepr. zrakopl.:

25. VIII pet nepr. zrakoplova napalo je strojničkom vatrom putnički vlak u ž. p. Doboj, a zatim drugi putnički vlak u ž. p. Karanovac.

27. VIII pet nepr. zrakoplova napalo je bombama Tuzlu. Ima oštećenih kuća. 10 osoba je poginulo i 14 ih je ranjeno.

28. VIII nepr. zrakoplovi bombardirali su želj. postaju Ustiprača. Poginule su 3 osobe.

28. VIII srušio se kod Sokolca 1 nepr. 4-motorni zrakoplov i izgorio. Zarobljeno je 6 članova posade, koji su izskočili padobranima.

Traga se za još 2 nepr. zrakoplova, koji su navodno pali kod Mokrog.

Srušen je 1 nepr. lovac kod Jablanca prilikom napada na luku gdje je potopljena 1 teglenica.

Neprijateljski zrakoplovi napali su D. Lapac. Pojednosti nisu poznate.

25. VIII neprijateljski zrakoplovi napali su teretni vlak kod ž. p. Maglaj. Stroj je oštećen, a dio vlaka djelomično izgorio. Uništene su b. b. veze i razvaljena želj. pruga. Poginuo je 1 domobran, a 2 osobe su ranjene.

29. VIII oko 1050 sati nepr. zrakoplovi bombardirali su želj. prugu između ž. p. Okučani i Nova Gradiška i oštetili je.

Obćenito:

U manjim sukobima kod Krapine i Siska pala su 3 i ranjena 2 partizana. Vlastitih gubitaka nije bilo.

Osobitosti:

Noću 23/24. VIII pokušali su talijanski fašisti na prevaru izmieniti našu stražu u luci Sušaka. Energičnim držanjem straže spriečeni su u tome i po dolasku pojačanja pobjegli.

Događaji na želj. prugama:

28. VIII naišao je na minu pomoćni vlak u ž. p. Prikraj (na pruzi Dugo Selo—Križevci). Izskočio je 1 vagon. Žrtava nema.

Noću 28/29. VIII miniran je most na pruzi Sunja—Bos. Novi između ž. p. Dobrljin i Volinja. Most je jako oštećen.⁴

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(HELBICH)

(M. P.)

Helbich

BR. 160

OPŠTA BOJNA RELACIJA ZAPOVJEDNIŠTVA 8. POSADNOG ZDRUGA O RASPOREDU I DEJSTVU PROTIV JEDINICA NOV I POJ U AVGUSTU 1944. GODINE¹

OBĆA BOJNA RELACIJA

I. DIO

o podhvatima postrojbi 8. posadnog zdruga u mjesecu **kolovozu** 1944.

A) Raspored djelova zdruga, jačina i naoružanje u toku mjeseca kolovoza 1944. g. bio je sljedeći:

1.— Stožer zdruga, gospodarski ured i pomoćni skup nalazio se je u Sarajevu.

Jačina i naoružanje:

častnika	18
dočastnika	16
momaka	177
pušaka	87
strojosamokresa	6
samokresa	3

⁴ Tu akciju su izveli dijelovi Kozarskog NOP odreda (vidi dok. br. 116).

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 8/2—20, k. 57.

2.— *Stožer I. bojne* nalazio se u Sarajevu, 1. sat na Pašinom brdu (sjeverni sektor), 2. sat na Zlatištu (južni sektor), 3. sat u gradu Sarajevu (srednji sektor), 4. sat. na Alipašinom Mostu. 5. sat u Travniku (vojno oružnički vod) i 6. sat (jurišna) — ljudstvo sa strojnicama raspoređeno na svim gore spomenutim sektorima.

Jačina i naoružanje:

častnika	21
dočastnika	58
momaka	893
pušaka	899
strojopušaka	23
strojnica	4
strojosamokresa	4
samokresa	38
bacača mina	2

3.— *Stožer II. bojne* sa 1. sati nalazio se je u Zvorniku. 2. sat Nova Kasaba. 3. sat Pale. 4. sat Rogatica i 5. sat Srebrenica.

Jačina i naoružanje:

častnika	3
dočastnika	48
momaka	1056
pušaka	922
strojopušaka	12
strojosamokresa	7
samokresa	6
bacača mina	1

4.— *Stožer III. bojne* nalazio se je na Ilidži, 1. sat Trnovo, 2. sat Umoljani. 3. sat Kotorac. 4. sat Bjelečić, 5. sat Glavatičevo, 6. sat (jurišna) Trnovo i 7. sat Konjic.

Jačina i naoružanje:

častnika	3
dočastnika	53
momaka	1732
pušaka	1265
strojopušaka	11
strojnica	2
strojosamokresa	4
samokresa	5
bacača mina	1

5.— *Stožer IV. bojne* sa 1. sati nalazio se je u Varešu. 3. sat Budoželje, 4. sat. Vijaka i 5. sat Zavidovići, dok 2. i 6. sat još nisu postrojene.

Jačina i naoružanje:

častnika	.	.	.	.	.	.	4
dočastnika	.	.	.	.	.	.	27
momaka	.	.	.	.	.	.	901
pušaka	.	.	.	.	.	.	595
strojopušaka	.	.	.	.	.	.	1
strojnica	.	.	.	.	.	.	1

6.— *Stožer V. bojne* nalazio se je u Goraždu, 1, 2, 3. i 4. sat nalazile su se na postavima oko Goražda kao i u samom mjestu.

Jačina i naoružanje:

častnika	.	.	.	.	.	.	1
dočastnika	.	.	.	.	.	.	41
momaka	.	.	.	.	.	.	981
pušaka	.	.	.	.	.	.	975
strojopušaka	.	.	.	.	.	.	6
strojnica	.	.	.	.	.	.	1

7.— *Stožer VI. bojne* nalazio se je u Ustikolini, 1., 2., 3. i 4. sat nalazile su se na postavima oko Ustikoline, kao i u samoj Ustikolini.

Jačina i naoružanje:

častnika	.	.	.	.	.	.	nema
dočastnika	.	.	.	.	.	.	40
momaka	.	.	.	.	.	.	1030
pušaka	.	.	.	.	.	.	1007
strojopušaka	.	.	.	.	.	.	10
strojnica	.	.	.	.	.	.	2
strojosamokresa	.	.	.	.	.	.	7
samokresa	.	.	.	.	.	.	4
bačača mina	.	.	.	.	.	.	3

8.— *Stožer VII. bojne*: nalazio se je u postrojavanju u Visokom, 5. sat u Ostrožcu. Ostale sati ove bojne nisu još postrojene.

Jačina i naoružanje:

častnika	.	.	.	.	.	.	2
dočastnika	.	.	.	.	.	.	7
momaka	.	.	.	.	.	.	242
pušaka	.	.	.	.	.	.	112
strojopušaka	.	.	.	.	.	.	1
samokresa	.	.	.	.	.	.	3

9.— 1. *bitnica*: nalazila se je u Travniku.—

Jačina i naoružanje:

častnika	4
dočastnika	12
momaka	70
pušaka	49
strojopušaka	2
topova 8 mm. 0.5/8	2
haubica	2
samokresa	3

10.— 2. *bitnica* nalazila se je na postavima oko Sarajeva.

Jačina i naoružanje:

častnika	2
dočastnika	7
momaka	56
pušaka	56
topova 8 cm	4

11.— 1. *samostalni topnički vod* nalazio se je na postavu u Travniku, nešto sjevernije od vojarne „Bana Lackovića“.

12.— *Dojavni vod* nalazio se je u Sarajevu na postavima I. bojne.

Jačina i naoružanje:

častnika	1
dočastnika	1
domobrana	39
pušaka	31
samokresa	2

13.— *Opkoparski vod* nalazio se je na postavima I. bojne oko Sarajeva.

Jačina i naoružanje:

častnika	1
dočastnika	1
momaka	38
pušaka	35

B) **PODHVATI:**

U toku mjeseca kolovoza 1944. g. postrojbe zdruga nisu poduzimale veće podhvate, nego su vršile osiguranje mjesta u kojima se nalaze, odbile nekoliko napada na svoje postave, te vršile razviđanja u okolini svojih postava.

Važniji događaji bili su sljedeći:

5.² *kolovoza*. Jaka grupa od oko 3000 partizana izvršila je napad sa pravca Han Stijenica, Kramer, s. Sočice na postave 4. sati II. bojne ovog zdruga, koji su se nalazili oko sela Strane Renovica i Petović. Borba je primljena u 06.00 sati, te se je sat nakon kraće borbe u kojoj je neprijatelj bio daleko nadmoćniji povukla.

U isto vrijeme u pomoć je došao jedan oklopni vlak, kojeg su partizani također napali i onеспособili za pokret, te je nakon kraćeg vremena došao i drugi oklopni vlak kojeg su također napali. Dok je prvi vlak bio onеспособljen drugi se je borio, ali zbog nadmoći partizana uspjelo im je protjerati našu posadu i upasti u selo Strane u kojem je bilo skladište opreme 4. sati II. bojne ovog zdruga, te isto opljačkali odnevši: 24 para ljetnih čarapa, 124 komada gaća, 124 komada košulja, 57 komada kabanica, 67 komada zimskih starih haljinaca, 7 komada ljetnih haljinaca, 5 komada hlača, 7 komada hlača zimskih, 3 komada konjskih samara topovskih, 4 komada kuhinja, 30 komada talijanskih kaciga i drugih stvari.

U borbi je izgubljeno: 2 komada strojopuške „Šoša“, 15 komada telečaka za strojnicu, 150 napadnih bombi, 250 topovskih granata 37 mm., 1800 komada naboja 8 mm., 2100 komada naboja 6.5 mm., 21000 naboja 7.9 mm., 14 komada šaržera sa po 100 naboja, 8 komada nabojnih kutija i 1 komad nizač naboja za strojnicu. Spaljena je sva pismohrana pomenute sati.³

Gubitci naši: 3 mrtva, 7 ranjeno i 6 nestalih.⁴

13. *kolovoza*: u zoru napala je 16. partizanska brigada Drinjaču.⁵ Napad je odbijen. Partizani su srušili jedan most kod Drinjače i presjekli brzoglasnu vezu sa Srebrenicom. U selu Nedjelištu (6,5 km. s. z. od Nove Kasabe) nalazila se je bolnica 27. partizanske divizije.

15. *kolovoza*: u 23,10 sati napali su partizani Ostrožac sa desne strane rieke Neretve i zaposjeli k. 400. i 466 i Falanovo Brdo (2.5 km. od ž. post. Ostrožac). Nakon vođene jednosatne borbe partizani su se povukli.⁶

² Pogrešno. Treba: 7.

³ Napad na pomenuta mjesta i na vozove izvršile su jedinice 12. korpusa NOVJ. Opširnije o tome vidi dok. br. 127.

⁴ Ta rečenica je dopisana mastilom, latinicom.

⁵ Riječ je o 16. muslimanskoj brigadi 27. NOU divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 102.

⁶ i ⁹ Borbe oko Ostrožca su tada vodili dijelovi 17. brigade. Bliže o tome vidi izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 14. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 45/3, k. 854).

Dielovi VI. bojne ovog zdruge vodili su danas borbu sa manjim partizanskim skupinama i uspjeli protjerati partizane u pravcu Kalinovika. Kod Poljica s. z. od Foče zarobljeno je 8 partizana, koji su predati Niemcima.

21. *kolovoza*: u noći napali su odmetnici uporište Dolac (2 km. i. od Travnika). Topništvo našeg 1. samostalnog topničkog voda štitilo je posadu i tom prilikom utrošeno je 7 komada granata.

23. *kolovoza*: izvršili su partizani napad na Ostrožac sa desne obale rijeke Neretve. Napad je odbijen, bez naših gubitaka.

24. *kolovoza*: partizani su upali u Gornju i Donju Vijaku, Kokošinjac, Radoševiče i Krčevine (sve oko 10 km. s. i. od Vareša). 4. sat IV. bojne ovog zdruge imala je borbu sa ovim partizanima u s. Kokošinjac, koje je prelazilo dva puta iz ruke u ruke. Nakon oštre borbe partizani su se povukli u pravcu Olova i kreću se dalje prema Šekovićima.⁷

Protekle čiči⁸ izvršen je od strane partizana ponovo napad na Ostrožac sa više partizanskih grupa. Najjači napad bio je na državni voćarski rasadnik na k. 400 i 466. Napad je odbijen.⁹

U ovoj borbi poginula su 4 partizana.

25. *kolovoza*: dielovi 5. sati VII. bojne ovog zdruge sa dielovima 2. gorske pukovnije izvršili su razviđanja u selima: Žuglići, Šabančići, Rodići (oko 2 km i. od Rame). Sjeverno od sela Rodića naišli su na manju grupu partizana, koja je krstarila po navedenim selima i tjerali stoku, a ujedno podmetali mine pod vlakove. Nakon borbe od 1 sat partizani su protjerani i odstupili u Bokševicu pl.

Manja grupa odmetnika otvorila je vatru iz pravca Kozje ćuprije na stražu Dariva (pomoćno skladište benzina III. samovozne bojne) sa vjerovatnom namjerom, da pljačkaju ili zapale ovo skladište. Ustaše, koje su tamo držale stražu odmah su zatražile pomoć od ovog zapovjedništva, te im je poslat jedan odjel od 16 domobrana naše I. bojne. Nakon cjele noći vođene borbe partizani su protjerani.

27. *kolovoza*: primjećeno je prikupljanje i pokreti odmetnika kod Mosora¹⁰ (4 km s. i. od Travnika). Topništvo našeg 1. samostalnog topničkog voda otvorilo je vatru na ove partizane i tom prilikom je utrošeno 6 komada granata.

⁷ Odnosi se na 11. NOU diviziju (vidi dok. br. 128).

⁸ Pogrešno. Treba: noći.

¹⁰ Na prostoru oko Travnika tada je djelovao Travnički NOP odred (vidi izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 14. septembra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 45/3, k. 854).

29. *kolovoza*: ...

Na selo Bukovicu (3 km s. i. od Travnika) otvorena je topnička vatra od strane našeg 1. samostalnog topničkog voda. Ovo selo drže partizani. Ovom prilikom utrošeno je 8 komada granata.

31. *kolovoza*: ...

Prilikom napada na Turbe utrošene su 4 topovske granate.

C) IZKUSTVA:

Neprijatelj iskorišćuje t. j. samo u većim slučajevima noćni napad i šumoviti kraj.

D) NEDOSTATCI I POGRIEŠKE:

Još uvijek nedostaje teškog pješačkog i strojnog oružja, te častnika i sposobnih dočastnika po satima. zbog čega je oslabljena i najbolja borbenost momčadi. Po postrojbama nedostaju častnici i dočastnici, koji bi mogli dati točan opis pojedinih događaja po fazama borbe kako se to traži.

ZAPOVJEDNIK PUKOVNIK
(Čordašić)
Čordašić¹¹

¹¹ Juraj

OPŠTA BOJNA RELACIJA 9. POSADNOG ZDRUGA O RASPOREDU I DEJSTVU PROTIV JEDINICA NOVJ U HERCEGOVINI I NA SEKTORU DUBROVNIKA U AVGUSTU 1944. GODINE¹

OBĆA BOJNA RELACIJA

O podhvatima postrojbi 9. posadnog zdruga u mjesecu kolovoza 1944. g.

I. DIO

A) RASPORED ČETA, JAČINA I NAORUŽANJE U TOKU MJESECA KOLOVOZA 1944. GOD.

Zdrug je u toku mjeseca kolovoza 1944. god. imao u svom matičnom sastavu šest bojna i jednu bitnicu i to: I., II., III., IV., V., i VI. bojna (VI. bojna podpada pod podhvatno zapovjedništvo Cetina).

Raspored, jačina i naoružanje bojna bilo je sljedeće:

I. bojna: Sjedište stožera bojne na Humu. Raspoređena je na osiguranju željezničke pruge Hum—Poljice. Ova bojna je jačine: 14 časnika, 46 dočasnika i 516 domobrana sa 585 pušaka, 24 strojopuške, 6 strojnica, 22 strojosamokresa, 20 samokresa i 8 bacača mina.

II. bojna: Sjedište stožera bojne u Mostaru. Raspoređena je i to: 1. sat Mostar, 2. sat Nevesinje, 3. sat Dubrave i 4. sat Rotimlja. Jačina ove bojne: 13 časnika, 27 dočasnika i 1190 domobrana sa 1048 pušaka, 8 strojopušaka, 3 strojnice, 1 strojosamokresom, 21 samokresom i 2 bacača mina.

III. bojna: Bivša DOMDO bojna Gacko. Sjedište stožera bojne u Gacku. Raspoređena je i to: Za zaštitu sela oko Gacka i Fazlagić Kule. Jačina ove bojne: 1 častnik, 52 dočasnika i 478 domobrana-milicionera sa 405 pušaka, 6 strojopušaka i 3 strojnice.

IV. bojna: Sjedište stožera bojne Slano. Jačina ove bojne 9 časnika, 34 dočasnika i 654 domobrana-milicionera sa 420 pušaka. Raspoređena je i to: 1. sat Mlini, 2. sat Topolo i 3. sat Slano.

V. bojna: Sjedište stožera bojne Čilipi (Konavle). Raspoređena je i to: 1 sat Komolac, 2. sat Mlini, 3. sat Čilipi, 4. sat Mrčine i 5. sat Gruda. Jačina ove bojne je: 13 časnika, 64 doča-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 8/2—27, k. 57.

stnika i 1058 domobrana-milicionera. sa 1046 pušaka. 3 strojopuške, 1 strojnicom i 3 samokresa.

VI. bojna: Sjedište stožera bojne u Sinju. Cijela bojna sa 1. bitnicom 9. posadnog zdruga podpada pod podhvatno zapovjedništvo Cetina.

B) PODHVATI:

U toku mjeseca kolovoza ove godine postrojne-jedinice ovoga zdruga nisu poduzimale veće podhvate, nego su vršile osiguranje mjesta u kojima su raspoređene, železničke pruge i raznih obhodnja. gdje su imale manjih sukoba sa neprijateljem—partizanima.

Važniji događaji bili su slijedeći:

Dne 6. kolovoza o. g., u akcijama koje su se vodile u smjeru Gacko i s. Šipačno, odredi njemačke vojske, sa četnicima učestvovalo je u ovim podhvatima i dielovi III. bojne ovog zdruga.²

Dne 13. kolovoza o. g. u 2100 sat dva samovoza 2. voda 3. samovozne sati Os. 637 i Os. 672, koji su prevozili hranu za V. bojnu o. z. i Ustašku bojnu 9. Ust. stajaćeg Zdruga napadnuti su strojnicama i bombama od jedne grupe partizana, na putu s. Čilipi i s. Močići. Samovozi su izrešetani hitcima i die-limično oštećeni. Povratili su se natrag u Dubrovnik pošto im je pristigla pomoć iz 4. sati I. bojne o.z.

Uslijed ovog napada hitcem u nogu ranjen je upravljač samovoza Os. 672 pričuvni razvodnik Marko Čanić koji je prevežen u Dubrovačku bolnicu.

Dne 16. kolovoza o. g. u 1545 sati neprijateljski zrakoplovi su napali sa nekoliko bombi željezničku postaju Hum. Prema dobivenom izvještaju ima dva domobrana mrtva. Promet je na ovom djelu pruge obustavljen.

Dne 18. kolovoza o. g. U Konavljima i Dubrovačkom primorju osjeća se veća djelatnost partizana. Naše postrojbe pomoću obhodnja sprečavaju ih i potiskuju prema sjeveru.

Dne 28. kolovoza o. g. jedna grupa partizana jačine oko 50 ljudi napala je našu stražu 2. sati V. bojne o. z. u s. Mlinima (10 km. j. i. od Dubrovnika) kod uredovnice same sati. Straža je bila jaka 3 domobrana. Od partizana razoružana ova straža pošto je bila malobrojanog stanja, da bi se mogla odupreti neprijatelju. Partizani su zatim iz uredovnice odnijeli svu pismo-hranu sati, uredsko tvorivo i pisaći stroj. Odmah poslije toga su se partizani udaljili.

² Tako je u originalu. Borba je vođena protiv 3. bataljona 10. hercegovačke NOU brigade (vidi dok. br. 32).

C) IZKUSTVA:

Opaža se u zadnje vrijeme da partizanske jedinice na području ovoga zdruga dobivaju sve jače naoružanje u automatskom oružju od strane neprijateljskih zrakoplova te uslied toga naše jedinice zaostaju u naoružanju prema partizanima.

Isto tako opaža se da su partizanske jedinice sve bolje snabdjevane obučom i odjevnom opremom, koju dobivaju putem zrakoplova iz svojih oboskrbnih baza.

Na obalskom području osjećaju se nove izvježbane partizanske skupine koje su svršile vježbu u modernom naoružanju i prepadnom ratovanju kao i postavljanju novih engleskih mina (kontaktnih). Ove vježbe izgleda da su vršene od strane Amerikanaca i Engleza na otoku Visu.

D) NEDOSTATCI I POGRIEŠKE:

Nedostatak oružne i odjevne opreme osjeća se kod svih dielova ovog zdruga, tako da je služba osiguranja i odbrane jako uslied toga otežana.

Popuna I. bojne ovog zdruga još nije stigla i ako je ovaj zdrug izvješćen da će ovih dana biti upućena. Ova popuna neminovno je potrebna radi izmjene ljudstva I. bojne koja se već skoro 3 god. nalazi u neprestanim borbama i raznim osiguranjima te je istoj potreban odmor.

ZA POGLAVNIKA I DOM SPREMNI!

ZAPOVJEDNIK PUKOVNIK
(ZUECH:)

Zuech

(M. P.)

OPŠTA BOJNA RELACIJA BRZOG ZDRUGA O DEJSTVIMA
NA PODRUČJU LAŠVA—TRAVNIK U AVGUSTU 1944. GO-
DINE¹

I. Dio

OBĆA BOJNA RELACIJA

o podhvatima djelova Brzog zdruga na području Lašva—Trav-
nik u mjesecu k o l o v o z u 1944. godine.

A) RASPORED ČETA, JAČINA I NAORUŽANJE:

Dielovi ovoga zdruga na tom području i to:

Stožer zdruga, osim Pozadinskog odjela (Ib), stožer III. bojne sa 9., 10., 11. i 12. sati i 7. sat II. bojne raspoređeni su bili kako sliedi:

— Stožer zdruga (bez Pozad. odjela), stožer III. bojne sa 12. sati i 7. sat II. bojne u Travniku;

— 9. sat na postavu Rankovići;

— 10. sat na postavu Bila-most, Divjak i Dolac—Ložionica—Tvornica šibica;

— 11. sat na postavu ž. p. Busovača, Stražara br. 2 i ž. p. Vitez;

Jačina i naoružanje nepromienjeno.

B) PODHVATI:

U toku mjeseca kolovoza dielovi Brzog zdruga na području Travnika vršili su osiguranje želj. pruge i ceste Lašva—Travnik, vršeći razviđanje južno i sjeverno, te istočno i zapadno od ceste Travnik—Rankovići.

U većim podhvatima u toku mjeseca kolovoza ovi dielovi nisu učestvovali.

POJEDINOSTI:

5. kolovoz 1944.:

Jedan vod 9. sati brzog zdruga jačine 2+30 sa 2 strojopuške upućen u razviđanje pravcem Rankovići—Margetići—Hadžići—Zenepići—Kasapovići—Isakovići—Rankovići imao je kod Ze-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 8, 2—25, k. 57.

nepića dodir sa neprijateljem, vjerovatno obhodnje Travičkog odreda.² Nakon kraće borbe neprijatelj se je povukao u pravcu Ruda.

16. kolovoz 1944.:

Oko 2330 s. odmetnici su izvršili vatreni prepad na postav Tarabovac (bunkere 18, 19 i 22), koji je nakon 1 1/2 sata uz pomoć topničke vatre odbijen.

17. kolovoz 1944.:

Oko 2400 sati izvršili su odmetnici prepad na selo Hraštovci radi pljačke, odakle su se morali povući uslijed vatre sa postava Rankovići.

18. kolovoz 1944.:

U 0030 sati izvršen je od grupe odmetnika jačine 80—70 ljudi vatreni prepad sa strojnicama, strojopuškama i strojosamokresima na postav Dolac sa zapadne, jugozapadne i južne strane. Cilj prepada bio je održavanje vatre sa postavom radi nesmetanog vršenja pljačke u Slimenima. Odmetnici su se povukli u 0200 sati.

28. kolovoz 1944.:

Obhodnja u jačini 3 + 30 sa 2 strojopuške upućena sa postava Rankovići pravcem: Rankovići — Isakovići — Pobrdani — Zenepići — Hadžići — Margetići naišla je kod Zenepića na nepr. obhodnju od 10 — 20 odmetnika, koji su bili odmah protjerani u pravcu Pećina.

31. kolovoza 1944.:

Obhodnja u jačini 3 + 30 sa 2 strojopuške upućena iz Rankovića pravcem: Rankovići — Isakovići — Pribilovići — Kasapovići, došla je kod Kasapovića u dodir sa dvije odmetničke obhodnje u jačini od 5 — 6 ljudi, koje su bile protjerane prema Đakovićima.

Izkustva nisu u ovom mjesecu nikakova osobita stečena.

ZAMJ. ZAPOVJEDNIKA—PUKOVNIK:

(pl. Bona—Bunić)

Bona—Bunić

² O dejstvima toga odreda u avgustu 1944. vidi izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 14. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 45/3, k. 854).

REGISTAR

A

Ajvatovići (kod Olova) — 22
 Akmačići (kod Kladnja) — 21, 104,
 106, 131, 132, 422, 427, 497, 613
 Aladinići (kod Stoca) — 74, 76, 77
 Albahari Nisim — 416
 Albijanić Veljko — 58, 71
 Aleksić Petar — 270
 Aleksin-Han (kod Rame) — 625
 Alibegovci (kod Doboja) — 138, 141,
 142, 568
 Alipašin Most (kod Sarajeva) — 557,
 631
 Alžir — 270
 Andrić R. Jovan — 42, 44, 206, 280,
 306, 370, 404
 Andrijević — 286
 Anđelić Novak — 80, 148, 265
 Arapovina (predio, kod Teslica) —
 571
 Argut (kod Kalinovika) — 243
 Arnaučani (kod Banje Luke) — 490
 Aščerići (kod Zvornika) — 409, 428,
 497
 Ašpile (kod Kladnja) — 419, 492
 Avala (pl., kod Beograda) — 146
 Avdalović Mirko — 279, 280
 Avdići (kod Živinica) — 257
 Avtovac — 17, 26—28, 32, 34, 35,
 37—41, 164, 205, 278, 279, 303, 304,
 360, 374, 394, 396, 403, 519, 554

B

Baba pl. (kod Avtovca) — 33, 79, 163, 164, 379
 Babice (Musl. i Prav., kod Živinica)
 — 472
 Babić Boriš — 279
 Babić Milorad — 43
 Babin do (brdo, kod Gacka) — 360

Babina gl. (k. 1428, kod Gacka) —
 405
 Babine (G. i D., kod Vlasenice) —
 117, 118
 Babja gl. (trig. 1028, kod Nevesinja)
 — 299
 Babje gore (pl., kod N. Gradiške)
 — 269
 Bačići (kod Vlasenice) — 364
 Bačin (kod Bos. Dubice) — 149, 222,
 460, 462, 465, 606
 Bačkovac (trig. 972, kod Šekovića)
 — 81, 82, 95—100, 104, 391, 408,
 422, 421—426, 428, 476
 Bačnik (kod Stoca) — 319
 Bačović Petar — 207
 Badić (M. i V., kod Bos. Krupe) —
 209, 211, 212
 Badljevića (kod Daruvara) — 550
 Bajalica Dmitar — 159, 226, 314, 368,
 439
 Bajić Vlado — 479, 482, 483
 Bajov Do (kod Vilusa) — 167, 196
 Bajovo Polje (kod Savnika) — 518
 Bakar — 536
 Bakić Mitar — 510
 Bakinci (G. i D., kod Banje Luke)
 — 150
 Bakrač Jozo — 71
 Ball Dennis — 497
 Balalić Smajil Smajo — 43, 206, 280,
 306, 370, 404
 Balići (G. i D., kod Olova) — 25,
 135
 Balkan — 381, 450
 Baltina Bara (kod Prijedora) — 151,
 274, 277, 313
 Baljkovica (G. i D., kod Zvornika)
 122
 Bančići (kod Ljubinja) — 60, 61, 319
 Banova Jaruga (kod Pakraca) — 538,
 604, 606

Banovići (kod Živinica) — 103, 200, 236, 237, 257, 527, 528
 Banja (kod Priboja na Limu) — 318
 Banja Luka — 180, 211, 217, 240, 241, 284, 307, 308, 324, 329, 330, 337, 340, 344, 353, 354, 371, 372, 439, 444, 452, 454, 464, 536, 557, 561, 577, 608, 610, 615, 618, 625
 Banja Vrućica (kod Teslica) — 142, 349, 539, 540, 544, 569, 571—573
 Banjani (predio, kod Bileće) — 163, 182, 360, 446
 Banjer (kod Visokog) — 85, 337
 Baraci (kod Mliništa) — 176, 181, 345
 Baranje (kod Stoca) — 77
 Bare (kod Bijelog Polja) — 250, 252
 Bare (kod Foče) — 194, 195
 Bare (kod Goražda) — 316, 508, 510
 Bare (kod Janje) — 122
 Bari (Italija) — 497, 498, 500, 503, 515, 516, 518
 Barjamovići (kod Stoca) — 147
 Barni do (brdo, kod Avtovca) — 398
 Barni Do (kod Žabljaka) — 317
 Basarići (kod Foče) — 259
 Basilje (kod Stoca) — 184
 Bastasi (kod Drvara) — 171, 335
 Bastasi (kod Foče) — 259, 286, 512, 524
 Bastasi (kod Prijedora) — 313
 Bašci (kod Sarajeva) — 128
 Bašigovci (kod Živinica) — 128

Bataljoni

NOV i POJ:

- 1-vi l. područja 2. korpusne oblasti — 29, 38, 40
- 2-gi l. područja 2. korpusne oblasti — 29, 30, 38
- 2. diverzantski — 538, 598
- 5. poljski — 261
- Omladinski — 74, 264
- Sitnički — 185, 262, 264
- Zaštitni 29. divizije — 396

Četnički:

- 2. devetački — 9
- Birčanski — 82, 409
- Paprački — 101, 409
- Sprečanski — 82, 409

Njemački:

- 7. pionirski — 316, 597

Basic Janko — 499

Batinica Savo — 301

Batinčić Dušan — 65

Batričević Mirko — 416
 Batarski put (prevoj, kod Vlasenice) — 415
 Baumgartel Rudolf — 121
 Bečani — vidi Bečanovići
 Bečanovići (kod Šekovića) — 391, 422, 428, 497
 Bečići (kod Živinica) — 257, 266
 Begić Muhidin — 493
 Begić Zdenko — 614
 Begov Han (kod Žepča) — 45, 109, 537, 550, 551, 553
 Beheći (kod Rogatice) — 9
 Belović Spaso — 80
 Beograd — 522
 Berane (Ivangrad) — 286, 296
 Berići (kod Živinica) — 471
 Berkovići (kod Stoca) — 79
 Berkovina (kod Vlasenice) — 408, 415
 Bešići (kod Vlasenice) — 484
 Bešnjevo (kod Mrkonjić-Grada) — 177
 Betanj (kod Šekovića) — 104, 106, 132, 376, 387, 392, 409, 419, 421, 423, 425, 426, 441, 478, 485
 Bezdeđe (kod Nevesinja) — 66, 79, 164
 Biberovo Polje (kod Gradačca) — 472
 Bihać — 16, 153, 154, 156, 190, 212—217, 224, 273, 311, 312, 329, 330, 338, 341, 342, 344, 354, 366, 367, 434, 435, 438, 538, 552, 556, 562, 591, 598, 601, 607, 609, 610, 612, 623
 Bijela Rudina (kod Bileće) — 62, 63, 66, 68, 69
 Bijela stn. (trig. 1190, kod Kladnja) — 23
 Bijela Voda (kod Sokolca) — 11
 Bijelo Brdo (kod Bihaća) 212, 215, 273, 341
 Bijelo Brdo (kod Višegrada) — 616
 Bijelo Polje — 242, 249, 250
 Bijelo Polje (kod Mostara) — 393, 398
 Bijelopolje (kod Šekovića) — 81, 106, 107, 424, 426, 485, 492
 Bijeljina — 470, 502
 Bila most (na r. Bili, kod Travnika) — 640
 Bila Voda (kod Jajca) — 87
 Bilalić (kod Koraja) — 122, 123
 Bilalovac (kod Fojnice) — 254
 Bilčić (predio, kod Žepča) — 45

- Bileća — 26, 28, 31, 33, 38, 40, 51, 54, 55, 58—69, 71, 74, 163—165, 167, 168, 182, 196, 197, 207, 262, 293, 295, 301, 374, 379, 395, 396, 402, 403, 432, 446, 447, 520, 522, 557—559, 596, 600, 610, 612, 618, 620, 622, 628.
 Bilice (kod Kotor-Varoša) — 281
 Biljevina (kod Žepča) — 45
 Biograd (predio, kod Nevesinja) — 78, 79, 147, 162, 164, 166, 167
 Biokovo (pl.) — 535
 Bioštica (r., kod Olova) — 408
 Birač (G. i D., predio, kod Vlasenice) — 82, 95, 101, 236, 267, 375, 416, 418, 420, 422, 423, 426, 428, 476, 492, 497, 502, 529
 Bisčina (kod Gacka) — 394
 Bisag (kod Gacka) — 360
 Bistrica (kod G. Vakufa) — 489
 Bistrica (kod Prijedora) — 172, 180
 Bistrica (kod Žepča) — 45
 Bistrica (r., kod Bijelog Polja) — 251, 258
 Bistrica (r., kod Foče) — 228
 Bistročaj (kod Sarajeva) — 242
 Biščani (kod Prijedora) — 434
 Bišina (kod Vlasenice) — 20, 21, 125, 391, 422
 Bišina (predio, kod Nevesinja) — 299
 Bišnja (G. i D., kod Dervente) — 625, 627
 Bitovnja pl. (kod Fojnice) — 535
 Bitunja (G. i D., kod Stoca) — 184
 Bjela Zemlja (kod Šekovića) — 121, 131, 409, 423, 424, 426, 449
 Bjelajac Stojan — 503
 Bjelasica (pl.) — 286
 Bjelava (kod Gacka) — 67
 Bjelemić — vidi Odžaci
 Bjelešići (kod Ustikoline) — 194, 195
 Bjelica Nikola — 71
 Bjelica Tripo — 71
 Bjelkići (kod Živinica) — 257, 290—292
 Bjelobučje (kod Travnika) — 145, 525
 Bjelogrić Ljubo — 99
 Bjelogrić Milan — 42, 81, 264
 Bjelogrić Obren — 71
 Bjelojevići (kod Stoca) — 184, 319
 Bjeloševac (kod Janje) — 123
 Bjelovar — 554, 610—612
 Blagaj (kod Bos. Novog) — 150, 209, 222, 334, 340, 350, 462, 465, 584—587
 Blagaj (kod Kupresa) — 94, 254, 346, 487
 Blagaj (kod Mostara) — 31, 56, 74, 77, 88, 162
 Blata (šuma, kod Teslića) — 576
 Blatna (kod Bos. Krupe) — 216, 222, 350, 434, 552, 598, 601, 609,
 Blažuj (kod Visokog) — 83, 346, 616
 Blizansko br. (kod Kladnja) — 22
 Blučići (kod Prozora) — 348
 Bobar Rajko — 499
 Bobar Slobodan Đoda — 416
 Bobari (kod Vlasenice) — 408—410, 414
 Bobotovo Groblje (kod Avtovca) — 36, 360
 Bodežište (G. i D., kod Gacka) — 204, 205, 398, 399, 403, 405
 Bodiroke (kod Bileće) — 58
 Bogdanović Gedeon Geco — 270
 Bogdašići (kod Bileće) — 64, 66, 69
 Bogojevići (kod Mrkonjić-Grada) — 116
 Bogovići (G. i D., kod Foče) — 194, 195, 203
 Bogovići (kod Sarajeva) — 11
 Bogovići (kod Ustikoline) — 316
 Bogunović Uroš Roca — 159
 Bojanića vis (trig. 534, kod Banje Luke) — 323
 Bojanići (kod Krupe) — 323
 Bojino (kod Srebrenice) — 363
 Bojna (predio, kod Srebrenice) — 363
 Boka kotorska — 207
 Bokševica (pl., kod Rame) — 635
 Bolnica (kod Srebrenice) — 363
 Bolosave (kod Vilusa) — 197
 Bolsensko jez. (Italija) — 450
 Boljanići (kod Čajniča) — 245, 246, 249, 287
 Boljanović Kosto — 43
 Boljanović Rade — 42
 Boljoradina (kod Foče) — 244, 245
 Borač (kod Gacka) — 394, 521—523
 Borak (kod Olova) — 113
 Borike (kod Bos. Petrovog Sela) — 200
 Borija (kod Kalinovika) — 243, 244, 511, 524
 Borjanice (kod Foče) — 227
 Borkovići (kod Banje Luke) — 172, 180, 240, 284, 307,
 Borogovo (M. i V., k. 813, kod Šekovića) — 449
 Borogovo (trig. 854, kod Šekovića) — 81, 82, 95, 97, 131, 132, 362, 376, 391, 409, 423—425, 427, 428, 476
 Borojevići (kod Stoca) — 73, 76

Borovačke Njive (kod Vareša) — 110
 Borovica (predio, kod Mrkonjić-Grada) — 181
 Borovo (kod Vukovara) — 552
 Bos. Brod — 329, 330, 352, 353, 526, 551, 554, 555, 590, 591, 625, 627
 Bos. Dubica — 149, 150, 210, 213, 214, 216, 218, 220, 224, 340, 342, 344, 347, 354, 460, 464, 465, 606, 625
 Bos. Gradiška — 220, 348, 560
 Bos. Grahovo — 533, 536, 550, 617, 627
 Bos. Kostajnica — 218, 222, 460, 462, 463, 465
 Bos. krajina — 208, 311, 365, 433, 490
 Bos. Krupa — 153, 217, 218, 222, 224, 330, 345, 349, 434, 435, 609, 611, 615
 Bos. Novi — 209, 211, 213, 216, 222, 224, 312, 329, 330, 334, 336, 339, 342, 349, 354, 366, 434, 435, 444, 460, 462—465, 538, 552, 554, 583—586, 598, 601, 609, 615, 616, 621, 625, 630
 Bos. Petrovac — 16, 114—116, 153—155, 157, 159, 178, 180, 189, 190, 210—214, 216, 217, 221, 223, 224, 311, 312, 330, 336, 337, 340, 342, 348, 351, 354, 366, 367, 434, 438, 533, 556, 581, 592, 607, 612, 627
 Bosiljevo (kod Ogulina) — 596
 Bosna — 28, 65, 109, 119—121, 145, 160, 171, 207, 238, 272, 282, 315, 326, 329—331, 334, 353, 355, 369, 371, 373, 376, 384, 418, 422, 427, 454, 455, 494, 495, 500, 503, 504, 506, 511, 523, 526, 527, 533, 534, 536, 550, 551, 553, 556, 562, 576, 581, 582, 599—590, 593, 596, 597, 599, 601, 602, 604, 607, 610, 612, 613, 615, 617, 619—622, 624, 626, 628
 Bosna (r) — 44, 118, 120, 144—146, 160, 269, 282, 330, 352, 376, 427, 495, 504, 526, 533, 537, 551, 553, 588
 Bosnić Milan — 489
 Bosut (r) — 605
 Boškovići (kod Prnjavora) — 459
 Bošniaci (kod Banje Luke) — 284
 Bošnjevac (trig. 722, kod Živinica) — 257
 Boželišta (predio, kod Olova) — 113
 Božići (kod Banje Luke) — 608
 Božići (kod Zvornika) — 428
 Božinovci (kod Ustikoline) — 195

Božur (k. 1603, kod Žabljaka) — 317
 Božurovo brdo (trig. 975, kod Vilusa) — 197
 Brač (o.) — 619
 Bradina (kod Konjica) — 91—93, 349, 350, 535, 557
 Brainci (kod Vlasenice) — 390, 427
 Brajčevići (kod Gacka) — 203, 204, 304, 398, 399
 Brajkovac (kod Foče) — 260
 Branovac (brdo, kod Teslića) — 572
 Brašići (kod Gacka) — 442
 Bratač (G., Sr. i D., kod Nevesinja) — 162, 197, 299
 Bratići (kod Nevesinja) — 393
 Bratogoš (M. i V., trig. 1366, kod Bi-leće) — 54
 Bratovčići (kod Foče) — 227
 Bratunac (kod Srebrenice) — 238, 362—364, 408, 414, 500—502, 613, 617, 618, 620
 Bravnica (kod Jajca) — 384
 Bravski Vaganac (kod Bos. Petrovca) — 115, 180, 190
 Brčko — 470, 496
 Brda (kod Liubinja) — 430, 431
 Brda (kod Olova) — 22, 23
 Brda (kod Kladnja) — 426
 Brđaci (kod Teslića) — 540
 Brđari (kod Sanskog Mosta) — 159
 Brđani (kod Konjica) — 620
 Brđani (kod Teslića) — 119
 Breka (kod Gacka) — 442
 Brestica (G. i D., kod Gacka) — 33, 40, 41, 62, 369, 395—397
 Brestice (kod Vilusa) — 197
 Brestovače (kod Rogatice) — 9
 Brezik (kod Zvornika) — 8
 Brezna (G. i D., kod Savnika) — 317, 359, 515, 518, 520
 Breznata gl. (k. 675, kod Živinica) — 257, 268, 291
 Brezovi do (k. 1128, kod Gacka) — 163, 164, 378
 Brežićani (kod Prijedora) — 150, 209, 224, 334
Brigade
 NOVJ:
 — 1. proleterska 1. proleterske divizije — 242—253, 285, 287, 288, 400, 401
 — 1. proleterska (lička) 6. proleterske divizije „Nikola Tesla“ — 317

- 1. vojvođanska 16. divizije — 47. 48. 106. 107. 110. 132. 201. 202. 226—229. 258—260. 360. 361. 374. 388. 393. 394
- 2. proleterska (dalmatinska) Primorske operativne grupe — 17. 59. 60. 61. 66. 69. 168. 197. 564. 582. 595. 626
- 2. krajiška 17. divizije (ranije 27. divizije) — 10. 245
- 2. proleterska (lička) 6. proleterske divizije „Nikola Tesla“ — 49. 317. 322
- 2. vojvođanska 16. divizije — 22—24. 47. 48. 99. 111. 112. 130. 131. 201. 202. 226—228. 258—260. 374. 379. 388. 394. 395
- 3. proleterska (krajiška) 1. proleterske divizije — 12. 13. 243—246. 248—251. 253. 285. 288. 289. 479. 480. 483
- 3. proleterska (lička) 6. proleterske divizije „Nikola Tesla“ — 49. 112. 113. 146. 160. 316. 317. 322. 376. 499. 504. 527. 551
- 3. vojvođanska 36. divizije — 7. 22. 106. 121—126. 128—135. 382. 398—400. 442. 443
- 4. crnogorska 2. proleterske divizije — 510
- 4. vojvođanska 16. divizije — 47. 48. 105. 107. 132. 201. 202. 226—228. 258—260. 360. 361. 370. 374. 388. 394
- 5. kozarska (krajiška) 11. divizije — 45. 118—120. 138. 143—146. 160. 199—201. 236. 237. 256. 257. 268. 281. 282. 290. 292. 386. 387. 440. 441. 477. 478. 484. 495. 525. 540. 551. 569. 570. 571. 573—575. 579
- 5. sandžačka 37. divizije — 285. 287—289
- 5. vojvođanska 36. divizije — 7. 19. 20. 22—25. 104. 121—126. 128—135. 382. 398. 399. 442. 443
- 6. crnogorska 3. divizije — 197
- 6. krajiška 4. divizije — 115. 153. 155. 156. 158. 159. 210. 212. 213. 215—222. 224. 274. 313. 314. 434. 439. 618
- 7. crnogorska 3. divizije — 396
- 7. krajiška 10. divizije — 84—86. 88. 91. 92. 94. 254—256. 330. 336. 350. 486—489. 534. 535. 582. 606. 611
- 8. crnogorska 37. divizije — 250—253. 285—289. 307
- 8. krajiška 4. divizije — 16. 153. 154. 155. 158. 159. 209—212. 214. 217. 218. 220. 221. 224. 225. 273. 311. 312. 366. 367. 434. 435. 607
- 9. krajiška 10. divizije — 83—88. 93. 94. 254—256. 330. 342. 486. 582
- 9-ta 20. divizije — 624
- 10. hercegovačka 29. divizije — 17. 30. 31. 43. 50. 52. 53. 55—60. 62. 64—70. 75. 164—168. 182. 197. 293. 294. 301. 333. 379. 396. 600. 618. 622. 628. 638
- 11. hercegovačka 29. divizije — 17. 18. 26. 27. 29. 30. 32—35. 38. 41. 43. 60. 61. 67. 164—166. 196. 197. 203. 204. 206. 265. 277. 303. 304. 317. 360. 369. 374. 379. 395—397. 521. 538. 608. 613. 626. 628
- 11. krajiška 4. divizije — 153. 159. 209—211. 213—215. 217. 219—222. 224. 273. 274. 277. 313. 339. 341. 347. 365. 366. 434. 560. 561. 620
- 12. hercegovačka 29. divizije — 14. 18. 31. 38. 40. 43. 53. 58—60. 65—69. 73. 75. 76. 78. 79. 147. 148. 162—167. 183. 185. 196. 197. 264. 295. 299. 379. 395—397. 402. 534. 551. 558
- 12. krajiška 11. divizije — 44. 45. 72. 118. 120. 142. 160. 199—201. 236. 237. 256. 257. 267. 268. 281—283. 345. 386. 387. 427. 440. 441. 477. 478. 485. 529. 540. 543. 571. 579. 580
- 13. hercegovačka 29. divizije — 18. 31. 38. 40. 43. 50. 53. 55. 56. 59. 60. 65—67. 73. 74. 76. 79. 80. 147. 162—167. 183. 185. 196. 198. 262. 265. 297. 300. 302. 320. 379. 431. 432. 444. 534. 551. 554. 557. 589. 608
- 13. krajiška 39. divizije — 114. 115. 153. 154. 171—177. 240. 323. 384. 444. 450—452. 597. 599. 604
- 13. proleterska „Rade Končar“ 1. proleterske divizije — 10. 243—253. 285. 287. 289
- 14. srednjobosanska 11. divizije (kasnije Srednjobosanske divizije) — 119. 142. 261. 281. 282. 540. 571. 579

- 15. krajiška 39. divizije — 171—180, 240, 241, 284, 307, 323, 324, 371, 372, 385, 444, 445, 450, 452, 490, 491, 536, 610
- 16. krajiška 39. divizije — 171—180, 186, 190, 198, 308, 450, 452, 550, 581, 615
- 16. muslimanska 27. divizije — 7, 10, 95—99, 362—364, 407, 408, 414, 415, 417, 492, 493, 634
- 17. majevička 38. divizije — 98—100, 238, 390, 392, 419—427, 449, 467, 476, 496, 498
- 17. krajiška 10. divizije — 85—88, 91—94, 254, 330, 535, 552, 589, 594, 602, 622, 634
- 17. slavonska 28. divizije — 269
- 18. hrvatska (istočnobosanska) 38. divizije — 45, 118—120, 143, 144, 160, 199—201, 236, 256, 257, 266, 267, 282, 291, 348, 375, 376, 391, 392, 427, 428, 449, 527—529, 571, 572, 575, 579
- 18. hrvatska 11. divizije — *vidi* 18. hrvatska 38. divizije
- 18. srednjobosanska Srednjobosanske divizije — 261, 330, 454
- 19. birčanska 27. divizije — 7, 8, 95—102, 239, 362—364, 407—409, 414—416, 422, 423, 476, 496
- 20. romanijska 27. divizije — 7—11, 96—98, 100—102, 363, 364, 407, 408, 410, 414, 415, 417, 496, 499, 608
- 21. slavonska 28. divizije — 269, 270, 330, 625, 627
- Brodska 28. divizije — 269
- Mačvanska (kasnije 32-ga) 11. divizije — 376
- Narodne odbrane za Hercegovinu — 333

Četničke:

- 1-va Bosansko-krajiškog korpusa — 172, 173, 177—179, 284, 307, 323, 324, 385, 490, 491
- 1. leteća Trebinjskog korpusa — 298, 430, 432
- 1. nevesinjska Nevesinjskog korpusa — 163, 244, 299, 318, 378, 398, 404
- 1. sarajevska Romanijskog korpusa — 12, 101, 494
- 2-ga Bosansko-krajiškog korpusa — 175, 307, 324, 371, 385, 491
- 2. nevesinjska Nevesinjskog korpusa — 163
- 3-ća Bosansko-krajiškog korpusa — 377, 491
- Bilečka — 28, 50, 62, 65, 73, 163, 164, 197, 295, 395
- Crnovrška — 270
- Čajnička — 258, 286
- Fočanska — 194, 201, 202, 258
- Gatačka — 27, 38, 162, 163, 166, 204, 279, 305, 374, 378, 402, 442, 564
- Jošavačka — 270
- Kalinovička — 403
- Ljubinjska — 207, 319, 430, 431
- Metkovska — 319
- Pribojska — 490
- Sarajevska Romanijskog korpusa — 494
- Sprečanska — 410
- Stolačka — 73, 207, 319, 430
- Teslička — 571
- Zenička — 85, 337

Ustaško-domobranske (zdrugovi):

- 1. lovačka — 308, 470, 540, 568
- 1. ustaška — 362, 407, 410, 418, 420, 428, 495, 500
- 2. gorska — 85, 88, 343, 602
- 2. lovačka — 114, 156, 190, 221, 312, 438
- 3. gorska — 210, 560, 561, 577
- 3. lovačka — 496, 507
- 4. lovačka — 218, 274, 365, 554, 560, 583
- 6. posadna — 338, 470, 539, 540, 578, 580
- 8. posadna — 12, 24, 47, 134, 242, 274, 286, 407, 408, 418, 500, 507, 630, 633—635
- 9. posadna — 27, 37, 57, 162, 163, 295, 321, 378, 396, 431, 432, 447, 558, 563, 564, 567, 595, 637—639
- 12. ustaška — 418, 470
- Brza — 337, 350, 640

- Brgat (kod Dubrovnika) — 321
- Brijesnica (G. i D., kod Puračića) — 470, 475
- Briševo (kod Prijedora) — 209, 210, 217, 218, 224, 274, 335, 336, 344
- Brložnik (kod Vlasenice) — 376, 414
- Brljevo (kod Žabljaka) — 315, 317
- Brnjic (kod Zenice) — 110
- Brnjičani (kod Tuzle) — 199
- Brod — *vidi* Slavonski Brod
- Brod (kod Foče) — 202, 246, 258, 260

Brod Moravice — 626
 Brodarevo (kod Bijelog Polja) — 249, 252
 Brstevci (kod Gacka) — 374
 Brvenica (G. i D., kod Pljevalja) — 248, 249, 287—289
 Bučje (kod Pljevalja) — 108
 Budanj (G. i D., kod Foče) — 226, 227, 244, 597
 Budanjski vrh (k. 821, kod Foče) — 226—228
 Budisavlje (kod Nevesinja) — 299
 Budoželje (kod Vareša) — 632
 Bugarska — 447
 Bugojno — 85, 93, 254, 256, 330, 337, 384, 489, 534, 599
 Bujaci (kod Pljevalja) — 288
 Bukov v. (kod Bileće) — 64
 Bukovac (vrelo, kod Bihaća) — 16
 Bukovac gl. (k. 1557, kod Gacka) — 399
 Bukovača (kod Bos. Petrovca) — 217, 344
 Bukovdol (kod Olova) — 24, 133, 134
 Bukovi krt (k. 1464, kod Gacka) — 405
 Bukovica (M. i V., kod Doboja) — 143
 Bukovica (M. i V., kod Travnika) — 636
 Bukovica (kod Vlasenice) — 98, 386, 622
 Bukovica (r., kod Puračića) — 237
 Bukovik (kod Sokolca) — 556
 Bukovik (predio, kod Srebrenice) — 364
 Bukvaluk (kod Banje Luke) — 372
 Bukvik (G. i D., kod Brčkog) — 470, 472
 Bulatović Batrić — 298, 319
 Buletić (kod Kotor-Varoša) — 118, 119
 Bulići (kod Rame) — 91
 Bulut Maksim — 71
 Buljin (predio, kod Srebrenice) — 364, 414, 620
 Buna (kod Mostara) — 74
 Bunarić (trig. 799, kod Šekovića) — 7
 Bunarić (vrelo, kod Šekovića) — 423
 Bunić (kod Gospića) — 593
 Burić Savo — 522
 Burnazi (kod Stoca) — 184
 Busija (trig. 847, kod Tuzle) — 122
 Busnovi (kod Prijedora) — 439
 Busovača (kod Zenice) — 94, 254, 487, 489, 606, 611, 640

Bušćak (kod Prozora) — 86, 338
 Bušević (G. i Sr., kod Bos. Krupe) — 211, 212
 Buševo (kod Kladnja) — 419, 492
 Butkovići (kod Prače) — 510
 Butmir (kod Sarajeva) — 563

C

Cage (kod Bos. Petrovog Sela) — 200, 472
 Caparde (kod Puračića) — 200, 236
 Capardi (Musl. i Prav., kod Zvornika) — 122, 418
 Caprag (kod Siska) — 593
 Carev Han (kod Kladnja) — 107, 109
 Careva Čuprija (kod Olova) — 107
 Careva gora (predio, kod Prnjavora) — 455
 Carska staza (predio, kod Bihaća) — 16
 Cavtat (kod Dubrovnika) — 552, 567
 Cazin — 538, 627
 Cer (pl.) — 504
 Cerani (kod Dervente) — 456
 Cerova k. (k. 385, kod Teslića) — 570
 Cerović Jovan — 230
 Cetina (r.) — 550
 Cicina (kod Trebinja) — 431
 Cikote (kod Vlasenice) — 82, 98, 391, 408, 410, 416, 422, 428
 Cilj (k. 1116, kod Kulen-Vakufa) — 311
 Cincari (kod Šekovića) — 95, 104
 Ciraj August — 57
 Crgovo (kod Nevesinja) — 394
 Crkvena (kod Bjelovara) — 554
 Crkvice (kod Bileće) — 17, 50, 167, 182, 196, 301, 302, 332, 395, 445
 Crkvice (G. i D., predio, između Pive i Tare) — 512, 513, 516—518
 Crkvina (kod Vlasenice) — 96, 422
 Crljivica (kod Drvara) — 173, 176, 186, 189, 190, 338, 347
 Crna gl. (k. 901, kod Zenice) — 109
 Crna Gora — 28, 29, 98, 259, 295, 304, 305, 369, 370, 373, 396, 446, 495, 514, 558, 591, 597, 613
 Crna Rijeka (kod Vlasenice) — 376, 392, 415
 Crnča (kod Dervente) — 160, 267
 Crnče (kod Nevesinja) — 299, 378, 393, 394, 400
 Crni Guber (kod Srebrenice) — 363
 Crni kuk (predio, kod Bileće) — 26

Crni vrh (k. 1379, kod Bugojna) — 94
 Crni Vrh (kod Prnjavora) — 458
 Crni vrh (trig. 1309, kod Čajniča) — 245
 Crni vrh (trig. 1789, kod Sarajeva) — 242
 Crnički Kamenik (kod Kreševa) — 486
 Crnici (M. i V., kod Stoca) — 56, 77
 Crnoglav (brdo, kod Stoca) — 319
 Crnoborje (kod Pljevalja) — 248, 249
 Crvena armija — 447
 Crvena r. (kod Srebrenice) — 363
 Cvijeće (k. 942, kod Zenice) — 109
 Cvijetov kuk (k. 1095, kod Nevesinja) — 78
 Cvrče (kod Prozora) — 88

Č

Čadavica (kod Bos. Krupe) — 312
 Čajira (kod Sapne) — 123
 Čajniče — 10, 11, 245, 246, 249, 286—289, 317
 Čaklovića (kod Sapne) — 123
 Čanić Marko — 638
 Čanići (kod Šekovića) — 21, 81, 82, 95, 105, 131, 440, 497
 Čapljina — 28, 31, 207, 263, 396, 432
 Čapori (G. i D., kod Vlasenice) — 415
 Čarađe (kod Avtovca) — 360
 Čardak (predio, kod Olova) — 23
 Čavka (predio, kod Prnjavora) — 119, 454, 526
 Čazma — 605, 623
 Čečava (kod Teslica) — 119, 160, 576, 577
 Čehotina (r.) — 286—289, 317
 Čekanići (kod Tuzle) — 199, 200
 Čekrnje (kod Nevesinja) — 393, 394
 Čela (kod Prijedora) — 274
 Čelebić — 248, 517, 524
 Čelinac (Prav. i Musl., kod Banje Luke) — 452
 Čelinska pl. (kod Prozora) — 85—87, 337, 339, 343
 Čemerlić dr Asim — 416
 Čemernica (G. i D., kod Gline) — 605
 Čemerno (G. i D., kod Gacka) — 204, 303, 309, 399, 402, 403, 405, 442, 443, 446, 519, 520—522, 524
 Čengić Ferid — 264
 Čeranić Jovo — 430, 431
 Čerčil Winston — 381, 450
 Česina Strana (kod Sarajeva) — 243

Čete

NOV i POJ:
 — „Belović Savo“ — 264
 — Pivska — 30, 38
 Čevljanovići (G. i D., kod Olova) — 111, 112
 Čičevo br. (trig. 1091, kod Kulen-Vakufa) — 208, 311
 Čičin-Šajn Ratko — 230
 Čifčije (kod Banje Luke) — 536
 Čolović Savo — 319, 320
 Čovkovina (kod Bileće) — 67
 Čukale (kod Prnjavora) — 456
 Čukurovina (kod Foče) — 259
 Čulinovo br. (kod Stoca) — 184
 Čuništa (G. i D., kod Olova) — 24, 47, 111, 133—135, 554, 582
 Čurevo (kod Foče) — 260
 Čurjen (kod Bileće) — 60, 62—64, 67—69, 293—295
 Čvoro Lazar — 80
 Čvrstnica (M. i V. pl., kod Prozora) — 535

Č

Čatići (kod Zavidovića) — 627
 Čemalović Enver — 80, 298
 Čeralije (kod Podravske Slatine) — 534
 Čerić Salem — 493
 Čilipi (kod Cavtata) — 637, 638
 Čordašić Juraj — 636
 Čore (kod Bos. Krupe) — 209, 211, 335
 Čuić Dane — 376
 Čukovci (kod Ljubinja) — 207
 Čurilo (k. 1544, kod Avtovca) — 36
 Čurguz Dragutin — 455

D

D. Kola (kod Banje Luke) — 444
 D. Pakračko polje (kod Pakraca) — 621
 D. Vakuf (kod Bugojna) — 83—85, 87, 330, 334, 335, 343, 384, 452, 617
 D. Zaluković (kod Vlasenice) — 391
 Dabar (kod Sanskog Mosta) — 180
 Dabar — vidi Dabarsko polje
 Dabarsko polje (predio, kod Stoca) — 17, 30, 31, 50, 54, 55, 59, 66, 68, 73, 75, 76, 78, 162, 197, 265, 447, 448, 534
 Dabrica (kod Stoca) — 31, 76—78, 147

Dakić Makso — 87, 342
 Dalmacija — 162, 163, 352
 Dalj (kod Vukovara) — 552
 Damjanović Stevo Leko — 496
 Danici (kod Avtovca) — 373
 Danilov Grad (kod Titograda) — 197
 Dapčević Peko — 510
 Daruvar — 550, 581, 588, 599, 604, 607, 612, 617, 618, 621, 626—628
 Daščica (k. 349, kod Bos. Novog) — 560
 Davidovići (kod Nevesinja) — 40, 41, 54, 55, 65, 66, 164, 197
 Davor (kod Bos. Kobaša) — 458
 Dažnica (kod Dervente) — 627
 Debeli vrh (k. 812, kod Ljubinja) — 431
 Debelo br. (k. 769, kod Foče) — 226
 Debelo br. (k. 761, kod Šekovića) — 104, 105, 422, 426, 427
 Debelo br. (k. 613, kod Vlasenice) — 440, 441, 484, 485
 Debelo br. (trig. 476, kod Teslića) — 569, 572
 Debelo Brdo (kod Udbine) — 596
 Dedići (kod Banje Luke) — 324
 Defoe dr Colin — 497
 Deleuše (kod Bileće) — 182, 294
 Delijaš (kod Kalinovika) — 243
 Denkovići (kod Živinica) — 247, 291
 Derikonja Savo — 12, 408, 494
 Derikuća Vaso — 43
 Derventa — 138, 144, 160, 270, 308, 353, 427, 455, 526, 538, 574, 576, 577, 579
 Detlak (G. i D., kod Dervente) — 455
 Devetak (kod Puračića) — 200, 236
 Devetak pl. (kod Rogatice) — 99
 Devetina (kod Prnjavora) — 270, 458, 459
 Diklić Đuro — 497
 Dindo (kod Kalinovika) — 243
 Dištica (G. i D., kod Zavidovića) — 25, 134, 135
 Divan (trig. 382, kod Prnjavora) — 459
 Divić (kod Zvornika) — 529
 Divin (kod Bileće) — 66

Divizije

NOVJ:

- 1. proleterska — 10, 229, 242, 248, 250—252, 285—287, 400, 495, 508, 509, 514
- 2. proleterska — 29
- 3-ća — 287, 396, 446, 522
- 4-ta — 16, 153, 154, 157, 192, 193, 195, 208, 223, 224, 273, 277,

- 278, 311, 314, 330, 365, 368, 433—435, 438, 439, 444, 556, 581, 609, 610, 612, 618, 620
- 6. proleterska „Nikola Tesla“ — 13, 47, 48, 109, 110, 112, 118, 160, 202, 203, 227, 259, 302—305, 315—318, 322, 359, 403, 447, 448, 494, 495, 499, 500, 502, 506, 507, 511, 512, 515, 526, 527, 551, 554, 562, 582, 588, 589, 591, 593, 597—600, 602, 604, 608, 610, 613
- 9-ta — 533, 536
- 10-ta — 83, 85, 86, 92, 93, 192, 254, 255, 322, 326, 329, 330, 332, 334—340, 342—353, 486, 487, 534, 535, 552, 582, 588, 589, 594, 602, 606, 611, 616, 622, 634, 635, 641
- 11-ta — 44, 45, 72, 118—120, 138, 144, 145, 160, 199—201, 236—238, 256, 258, 266, 268, 270, 287, 290, 322, 337, 338, 341, 342, 345, 348, 349, 351—352, 355, 375, 376, 386, 392, 424, 427, 440, 455, 470—472, 475, 477, 478, 484, 485, 495, 496, 498, 499, 502—506, 525, 527, 528, 533, 537, 551, 553, 570, 579, 588, 600, 605, 608, 635
- 16-ta — 46—48, 103, 105, 108, 109, 111, 117, 122, 124, 126, 131—133, 135, 194, 195, 201, 202, 226—229, 258, 259, 359, 360, 361, 370, 373, 378, 379, 388, 389, 393, 394, 400, 406, 494, 500, 523, 538
- 17-ta — 7, 10, 245
- 20-ta — 624
- 27-ma — 7, 8, 10, 11, 81, 82, 95—98, 104, 238, 239, 362, 363, 376, 390, 392, 407, 408, 413—416, 419—423, 471, 475, 476, 492, 494, 495, 498, 501, 502, 504, 537, 551, 553, 557, 582, 598, 605, 608, 613, 615, 617, 620, 622, 624, 626, 628, 634
- 28-ma — 269, 270, 625, 627
- 29-ta — 17, 26, 50, 55, 56—62, 64, 66, 67, 73, 147, 161, 167—169, 182, 183, 185, 186, 196, 202, 206, 262, 278, 293, 295, 297, 299—304, 306, 315, 317—321, 330, 332, 369, 374, 379, 395, 396, 402, 430, 432, 445, 447, 448, 558, 564
- 36-ta — 19, 46, 47, 104, 105, 106, 117, 118, 121, 124—135, 194, 195, 203, 227, 228, 260, 360, 370, 374, 379, 382, 383, 394, 398, 399, 442, 443, 500, 507, 508, 538, 610
- 37-ma — 250, 286, 287, 317

- 38-ma — 81, 82, 95, 97, 98, 104, 122, 124, 238, 239, 362, 375—377, 386, 387, 390, 409, 418—421, 425—427, 448, 467, 469, 470—472, 475, 478, 498, 501, 502, 504, 505, 529, 537, 551, 556, 598
- 39-ta — 114, 116, 153, 171, 174, 175, 179, 180, 186, 192, 198, 240, 241, 284, 307, 308, 323, 330, 332, 335—345, 347—351, 354, 355, 371, 384, 385, 444, 450—452, 490, 536, 556, 581, 599, 604, 617
- Srednjobosanska (kasnije 53-ća) — 261, 270, 326, 330, 332, 454, 553, 622

Njemačke:

- 1. brdska — 285, 359, 373, 524
- 1. kozačka konjička — 269, 454, 576
- 7. SS „Princ Eugen“ — 10, 45, 84, 85, 86, 88, 98, 100, 102, 135, 145, 167, 194, 196, 201, 227, 242, 251, 254, 285, 286, 305, 315—318, 334, 335, 337, 340, 359, 369, 373, 375, 413, 418, 420, 428, 442, 494, 495, 500, 507, 508, 524, 526, 559, 564, 582, 591, 595, 597, 600
- 13. SS legionarska „Handžar“ — 8, 19, 81, 95, 98, 102, 106, 122, 123, 126, 128—130, 133, 143, 145, 194, 236, 238, 267, 290, 364, 386, 407, 408, 413, 418, 423, 427, 428, 441, 470, 484, 495—502, 504, 507, 527, 529, 582, 600
- 118. lovačka — 162
- 181. pješadijska — 373
- 369. legionarska „Vražja“ — 27, 38, 51, 55, 61, 70, 71, 74, 147, 162, 167, 184, 196, 204, 244, 262, 278, 295, 373, 393, 395, 402, 432, 558, 564, 591, 595, 596, 610, 618
- 373. legionarska „Tigar“ — 114, 156, 157, 172, 190, 210, 218, 274, 346, 366, 438
- „Brandenburg“ — 70, 71, 162, 251, 526

Divizionii

NOV i POJ:

- Artiljerijski 1. proleterske divizije — 229, 230
- Artiljerijski 1. proleterskog korpusa — 229, 230, 235

Ustaški (sklopovi):

- 11. topnički 274

Divjak (kod Travnika) — 640

Dizdarević R. Mustafa — 71, 296
Djevojačko vrelo (kod Kalinovika) — 243

Doboj — 118, 119, 138, 141—144, 146, 160, 227, 270, 308, 329, 330, 337, 338, 341, 353, 455, 470, 472, 475, 499, 526, 537, 538, 540, 553, 568, 571—573, 577—579, 588, 598, 601, 625, 627, 629

Dobošnica (kod Tuzle) — 200, 472, 601

Dobrelica (trig. 1883, kod Avtovca) — 36, 41

Dobrelji (kod Avtovca) — 34

Dobri do (predio, kod Žabljaka) — 520

Dobri vrh (k. 1463, kod Gacka) — 399

Dobrinje (kod Zenice) — 627

Dobrljevac (predio, kod Zenice) — 110

Dobrljin (kod Bos. Novog) — 211, 213, 215, 216, 222, 336, 341, 342, 349, 366, 461, 462, 464, 584, 616, 625, 630

Dobrnja (kod Banje Luke) — 174, 178, 307

Dobro Polje (kod Kalinovika) — 242, 317, 597, 599, 602

Dobromani (kod Ljubinja) — 431

Dola (G. i D., kod Ljubinja) — 185

Dolac (kod Bijelog Polja) — 252

Dolac (kod Travnika) — 618, 635, 640, 641

Dole (kod Kladnja) — 421, 425—427

Doline (kod Kulen-Vakufa) — 311, 607

Doline (kod Šekovića) — 477

Dolovi (kod Mrkonjić-Grada) — 180

Dolovi (kod Stoca) — 55, 79

Dolovi (brdo, kod Šekovića) — 131, 391, 428

Doljani (kod Teslića) — 571, 572

Domanovići (kod Metkovića) — 27, 28, 55, 56, 74, 184, 262, 263

Domaševo (kod Bileće) — 58

Domašica (kod Foče) — 202

Domrke (kod Gacka) — 398

Donje Selo (kod Gacka) — 394

Donje Selo (kod Olova) — 112

Donji Miholjac — 418

Dopasci (kod Kladnja) — 10, 22, 132, 133, 377

Dopasci (G. i D., kod Kladnja) — 22, 493

Došen Ilija — 445

Dotlić Dušan — 318

Dovalovići (kod Ustikoline) — 202

Dragalić (kod Pakraca) — 535, 591

- Draganići (kod Karlovca) — 627
 Dragaši (kod Rijevalja) — 288, 289
 Dragnić-Podovi (kod Mliništa) — 176, 181, 345
 Dragočaj (kod Banje Luke) — 179, 284, 351, 444
 Dragolovci (kod Prnjavora) — 456
 Dragoradi (kod Olova) — 117, 118
 Dragotinja (G. i D., kod Prijedora) — 150, 224, 260, 618
 Dragovići (kod Prnjavora) — 270, 458, 459
 Dragovilje (kod Stoca) — 184
 Dramešina (kod Gacka) — 41, 203, 204
 Drapići (kod Ljubinja) — 431
 Drapnići (kod Olova) — 100, 407, 420
 Dražev Dol (kod G. Vakufa) — 94, 489
 Dražljevo (kod Gacka) — 40, 41, 204
 Drece (G. i D., kod Kladnja) — 24, 133
 Drenova glava (brdo, kod Bileće) — 69
 Drenovac (kod Stoca) — 319
 Drenovača (predio, kod Bihaća) — 212, 338
 Drežanj (G. i D., kod Nevesinja) — 55, 300, 379
 Drežnica (G. i D., kod Rame) — 91
 Drijen (kod Prnjavora) — 455
 Drina (r.) — 10, 11, 29, 194, 195, 202, 238, 244—247, 258—260, 286, 303, 316, 364, 373, 406, 471, 504, 507, 512, 520, 523—525, 593, 602, 617
 Drinić (kod Bos. Petrovca) — 180
 Drinjača (kod Kladnja) — 107
 Drinjača (r.) — 81, 82, 95, 97, 104, 105, 387, 409, 421, 424—426, 476, 485, 499, 501
 Drinjača (kod Zvornika) — 21, 130, 131, 376, 391, 408, 427, 502, 634
 Drndovina (kod Šekovića) — 477
 Drniš — 536, 556, 583, 599, 600, 604, 612, 613
 Drpe (kod Vilusa) — 197
 Drvar — 171, 173, 174, 176, 178, 180, 186, 189, 190, 198, 199, 224, 305, 308, 309, 330, 338, 341, 350, 354, 438, 503, 550, 556, 562, 581, 627
 Drvar Selo (kod Drvara) — 198
 Drvenica (kod Stoca) — 184, 185, 198
 Drvenica (trig. 954, kod Stoca) — 60, 80, 184
 Dubac (kod Čajniča) — 246
 Dubica — 220, 225, 461
 Dubica — vidi Bos. Dubica
 Dubljevići (kod Gacka) — 394, 400
 Dubnica (kod Zvornika) — 19
 Dubočaj (predio, kod Prijedora) — 277
 Dubočica (kod Ljubinja) — 57, 297
 Dubočke (G. i D., kod Bileće) — 167
 Duboka (G. i D., kod Stoca) — 184, 206, 319
 Duboki do (k. 785, kod Stoca) — 184, 185
 Dubošćica (kod Vareša) — 110, 111
 Dubošćica (r., kod Vareša) — 111
 Dubovac (trig. 763, kod Bileće) — 59, 60, 62, 295
 Dubovik (M., V. i Sr., kod Bos. Krupe) — 224
 Dubovsko (kod Bihaća) — 153, 366—368
 Dubrava (predio, kod Foče) — 228
 Dubrava (predio, kod Teslića) — 270
 Dubravčići (kod Prijepolja) — 249
 Dubrave (kod Čajniča) — 246
 Dubrave (predio, kod Stoca) — 31, 50, 55, 73—77, 166, 167, 263, 264, 319, 432, 564, 592, 637
 Dubrovnik — 28, 31, 51, 321, 432, 535, 552, 558, 564, 589, 595, 604, 606, 608, 609, 611, 624, 637, 638
 Duci Polje (kod Banje Luke) — 385
 Duga njiva (predio, kod Ustikoline) — 227
 Duge (kod Prozora) — 91
 Duge Njive (kod Prijepolja) — 249
 Dugo Polje (kod Prozora) — 88, 345
 Dugo Selo (kod Zagreba) — 555, 627, 629
 Dujakovci (kod Ključa) — 177, 347
 Dujmić Drago — 457
 Dujmović Drago — 574
 Dukići (kod Šekovića) — 391, 422, 424, 427, 502, 503
 Dunav (r.) — 616
 Dulići (N. i St., kod Avtovca) — 18, 26, 29, 34, 35, 37, 38, 41, 203, 373, 445, 519
 Durić Hasan — 69
 Durmitor (pl.) — 259, 359, 514
 Dursun Mihajlo — 300

D

- Đaci (kod Živinica) — 476
 Đaković Đuro — 13
 Đakovići (kod Travnika) — 641
 Đakovo — 418, 496
 Đedina (kod Živinica) — 472, 478

Demska Luka (kod Šćepan-Polja) — 317
 Dukanović Drago — 18, 169, 198, 302, 304, 333, 397, 448
 Đukić Mileta — 380
 Đulić Aco — 498
 Đurđeva gl. (trig. 894, kod Ljubinja) — 207
 Đurđevac (kod Koprivnice) — 615, 624
 Đurđevik (kod Živinica) — 103, 472
 Đurica Đordo — 43
 Đurica Đuro — 460
 Đurica Kosto — 81
 Đuričić Blažo — 119, 121, 201, 258, 387, 478, 525—529, 574, 579
 Đurić Momo — 289
 Đurić Slavko — 71
 Đurići (kod Vlasenice) — 83, 425, 426

Dž

Džajići (kod Banje Luke) — 323, 324
 Džebbar (kod Šekovića) — 106, 107, 141
 Džebarska gradina (k. 792, kod Šekovića) — 105, 106, 124
 Džile (kod Vlasenice) — 624, 626
 Džimrije (kod Sokolca) — 101, 414, 415, 428
 Džinova Mah. (kod Nevesinja) — 40, 41, 164, 167
 Džomba Rade — 300
 Džordžina gomila (razvalina, kod Gacka) — 279
 Džotram Muhamed Arapin — 270

E

Egić Dušan — 485
 Elezagići (kod Bos. Gradiške) — 150
 Elezovići (kod Stoca) — 57
 Erceg Radomir — 241, 285, 308, 324, 372, 386, 491

Eskadrile

Vazduhoplovstva NOVJ:

— 1. jugoslovenska lovačka — 450
 — 2. jugoslovenska lovačka — 450
 Evropa — 381

F

Falanovo Brdo (kod Rame) — 634
 Fakovići (kod Srebrenice) — 364
 Fatnica (kod Bileće) — 17, 31, 54, 66, 558

Foča — 10, 11, 29, 194, 195, 201, 202, 227, 229, 242, 244—248, 258, 259, 280, 286, 303, 305, 315, 316, 370, 379, 403, 509—511, 517, 519, 521, 524, 593, 597, 599, 602, 604, 608, 610, 635
 Fojhar (kod Srebrenice) — 363
 Fojnica — 27, 85, 86, 88, 94, 254, 279, 346, 489, 582, 588, 613
 Fojnica (kod Gacka) — 370, 379, 393, 394, 398, 486
 Fruška gora (pl.) — 608
 Furjan (G. i D., kod Slunja) — 608

G

G. Kolečko (G. Selo, kod Nevesinja) — 299
 G. Šeher (kod Banje Luke) — 307, 372, 385, 386, 452
 G. Vakuf — 87, 88, 92, 254, 330, 342, 346, 350, 353, 486, 533, 534, 582
 Gabela (kod Metkovića) — 31, 207, 552, 589
 Gacko — 17, 18, 26—30, 32—35, 37—39, 41, 43, 51, 54, 60, 66, 74, 162—166, 182, 183, 196, 204, 205, 278—280, 301, 303, 359, 360, 369, 370, 374, 375, 378, 379, 393, 394, 396, 398, 399, 402, 403, 405, 443, 446—448, 518, 520—523, 534, 538, 551, 554, 557—559, 564, 582, 608, 622, 626, 628, 637, 638
 Gaj (kod Vlasenice) — 364
 Gaj (predio, kod Šekovića) — 21, 104—107, 131, 132, 424
 Gajanović Lazar — 241, 285, 491
 Gajevi (kod Prnjavora) — 270
 Gajevi (predio, kod Gline) — 605
 Gajići (kod Banje Luke) — 324
 Gajlovići (kod Banje Luke) — 177
 Galešine (kod Avtovca) — 29, 35, 38, 40, 41, 203
 Galijašević Ekrem — 574, 575
 Gareva (M. i V., kod Avtovca) — 203, 279, 622
 Garići (kod Živinica) — 257
 Gat (trig. 1120, kod Avtovca) — 28, 32, 34—38, 40, 41, 203, 278, 279, 305
 Gatačko-nevesinjska površ — 17, 18, 26, 27, 34, 41, 166, 204, 205, 305
 Gazivoda Petar — 230
 Gejkovac (kod V. Kladuše) — 608
 Geof Eden — 498
 Gerzovo (kod Mliništa) — 176, 181, 345, 347
 Gladojevići (kod Kladnja) — 426
 Glamoč — 322

Glamočanin Dušan Pele — 498
 Glamočko polje (predio) — 605
 Glasnice (kod Jajca) — 87
 Glavnica (kod Zvornika) — 129, 130
 Glavičina (kod Olova) — 134
 Glavni štab NOV i PO Hrvatske — 269
 Glavni štab NOV i PO Srbije — 503
 Glavni štab NOV i PO Vojvodine — 504
 Glina — 605
 Glog (predio, kod Nevesinja) — 78, 79
 Glogovac (kod Prnjavora) — 138, 455, 456, 568
 Glogovac Milan — 43
 Glogovička polja (kod Vlasenice) — 83, 416, 419, 420, 422, 425, 426
 Gluhajić Ilija — 42
 Gmići (kod Prozora) — 94
 Goduš (kod Sapne) — 124, 129
 Gojakovac (kod Tešnja) — 141, 142, 144, 456
 Gojevići (kod Kreševa) — 486
 Gojilo (kod Novske) — 609
 Gojkovići (kod Vlasenice) — 440, 441, 484
 Goleši (kod Banje Luke) — 324, 372
 Goli vrh (trig. 1309, kod Foče) — 10, 245, 248
 Goliša (pl., kod Avtovca) — 40, 360, 403, 514—516
 Goliša (pl., kod Novog Pazara) — 285, 286
 Golo br. (trig. 596, kod Ljubinja) — 319
 Golo br. (kod Šekovića) — 132
 Golubović Savo — 333
 Gomjenica (kod Prijedora) — 260, 313, 342
 Gonje (G. i D., kod Sjenice) — 253
 Gor. Selo (kod Gacka) — 360
 Goransko (kod Avtovca) — 403
 Goražde — 194, 195, 201, 245—247, 249, 258, 286, 303, 316, 509—511, 524, 593, 597, 632
 Goriševac (kod Bihaća) — 16, 153, 155, 157
 Gorinja (kod Bos. Krupe) — 224
 Gornje Polje (kod Nikšića) — 403
 Gornji krušici (brdo, kod Šekovića) — 21, 130, 131, 409
 Gornji stan (predio, kod Kladnja) — 107
 Gorica (k. 385, kod Stoca) — 77
 Gorski kotar — 626

Goršići (kod Ustikoline) — 194, 195
 Gospić — 533, 534, 583, 624
 Gostovići (kod Kladnja) — 88, 91, 344, 349
 Gostovo (kod Prozora) — 94
 Gostun (kod Bijelog Polja) — 250
 Gotovuša (kod Pljevalja) — 246, 287
 Gotovušić Arslan — 8
 Govedarica (kod Bos. Krupe) — 217
 Govedarica Petar — 43
 Grab (kod Sarajeva) — 242, 243
 Grabaš (pl., kod Gacka) — 405
 Grabež (kod Bihaća) — 16
 Grabovac (predio, kod Bos. Dubice) — 218, 344
 Grabovica (kod Banje Luke) — 371
 Grabovica (kod Vlasenice) — 83, 95, 376, 392, 407, 425—427, 497
 Grabovica (kod Nevesinja) — 164, 167, 300
 Grabovača (kod Šekovića) — 424
 Grabovnica (kod Rame) — 605
 Grabušić Darko — 567
 Gračac — 623
 Gračanica (kod Doboja) — 200, 201, 266, 470, 472, 544, 576
 Gračanica (kod G. Vakufa) — 94, 256
 Gračanica (kod Prijepolja) — 249
 Gračanica (kod Živinica) — 128, 131, 391, 423, 424, 426, 427
 Gračanica (M. i V., kod Gacka) — 39
 Grad (kod Foče) — 227
 Grada br. (k. 1294, kod Foče) — 244
 Gradac (k. 758, kod Foče) — 201, 202, 228
 Gradac (trig. 909, kod Foče) — 244
 Gradac (trig. 1223, kod Fojnice) — 486
 Gradac (G. i D., kod Ljubinja) — 297
 Gradac (G. i D., kod Pljevalja) — 287, 289
 Gradačac — 236, 470
 Gradina (brdo, kod Bijelog Polja) — 251
 Gradina (brdo, kod Šekovića) — 95, 425
 Gradina (k. 983, kod Bileće) — 66
 Gradina (k. 888, kod Stoca) — 60
 Gradina (k. 913, kod Stoca) — 60
 Gradina (k. 687, kod Šekovića) — 104, 105
 Gradina (kod Drvara) — 189
 Gradina (kod Kladnja) — 107, 133
 Gradina (trig. 478, kod Živinica) — 256
 Gradine (k. 821, kod Foče) — 227
 Gradiška — vidi St. Gradiška

Građev Do (kod Nevesinja) — 393, 394, 400
 Grahovo (kod Vilusa) — 17, 167, 182, 196, 197, 286, 446, 558
 Grahovo — *vidi* Bos. Grahovo
 Grakalić Zvonko — 498
 Granica (kod Bileće) — 60, 62, 164
 Grbavci (kod Bos. Gradiške) — 625
 Grčka gradina (trig. 997, kod Ključa) — 177
 Grebak (kod Nevesinja) — 299
 Greben (k. 387, kod Koraja) — 123, 124
 Greda (brdo, kod Gacka) — 399
 Greda (k. 955, kod Šekovića) — 21, 131
 Greda (k. 958, kod Šekovića) — 105, 106
 Gredelj (k. 1259, kod Gacka) — 405
 Grivice (kod Živinica) — 127, 257, 292
 Grkavac Risto — 169
 Grkavci (kod Trebinja) — 58, 431
 Grmeč (pl.) — 574
 Grualj (trig. 542, kod Prnjavora) — 454
 Grubišno Polje (kod Daruvara) — 619
 Gruda (kod Cavtata) — 567, 637
 Grujić Periša — 48, 203, 229, 260, 361, 375, 395

Grupe

NOV i POJ:

- Diverzantskih NOP odreda — 363, 552
- Kozarskih NOP odreda — 148, 149, 151, 192, 224, 330, 332, 444, 460
- Udarne 11. divizije — 376, 387
- Južnohercegovačka — 186
- Primorska operativna 2. korpusa NOVJ — 168, 197, 301, 448

Njemačke:

- Armija „F“ — 595, 597, 600
- Gruž (kod Dubrovnika) — 593
- Gubavica (kod Mostara) — 76
- Gubovača (kod Bijelog Polja) — 250
- Gučevo (kod Rogatice) — 9
- Gudavac (G. i D., kod Bos. Krupe) — 219, 224
- Gvoždak (k. 898, kod Fojnice) — 486

II

- Hadžibegovo br. (kod Bileće) — 60, 61, 63, 65, 66, 69, 293, 294
- Hadžići (kod Kladnja) — 421, 563
- Hadžići (kod Sarajeva) — 616

- Hadžići (kod Travnika) — 640, 641
- Halilovića Brdo (kod Sanskog Mosta) — 219
- Hamzić (kod Živinica) — 292
- Han (kod Sinja) — 563
- Han-Karaula (kod Olova) — 24
- Han-Kola (kod Banje Luke) — 172, 177, 240, 241, 284, 307, 323, 324, 371, 372, 385, 452, 608
- Han-Kopalište (kod Vareša) — 13
- Han-Mitrović (kod Vlasenice) — 96, 415
- Han-Nevrenča (kod Šekovića) — 471, 472
- Han-Pijesak (kod Vlasenice) — 82, 96, 97, 99—102, 316, 376, 386, 387, 413, 418, 420, 422, 425, 428, 494—497, 499, 501, 502, 504, 505, 529, 562, 582, 593, 600, 624—626, 628
- Han-Pobilje (kod Kladnja) — 47
- Han-Pogled (kod Vlasenice) — 96, 413
- Han-Rudine (kod Vlasenice) — 440, 441, 484, 485
- Han-Sladojević (kod Banje Luke) — 330
- Han-Stijenica (kod Rogatice) — 634
- Han-Veternik (kod Vlasenice) — 101, 410, 421, 422
- Hasanovača (predio, kod Teslića) — 569, 572
- Helbih (Helbich) Dragutin — 535, 538, 552, 555, 557, 563, 583, 590, 592, 594, 598, 601, 603, 606, 609, 611, 614, 616, 619, 621, 623, 625, 627, 630
- Hercegovina — 27, 28, 30, 43, 51, 65, 70, 71, 74, 161, 162, 167, 206, 207, 262, 297, 302, 319, 320, 332, 333, 360, 430, 432, 445—447, 514, 518, 521, 526, 533, 534, 536, 538, 550, 553, 554, 556—558, 564, 581, 588, 590, 599, 600, 607—610, 612, 618—621, 637, 638
- Hoćevina (kod Pljevalja) — 248, 249, 287, 289
- Hodžići (kod Avtovca) — 33, 163, 374
- Hrasno (G. i D., kod Ljubinja) — 31, 55, 57, 75, 165, 167, 183, 184, 196, 301, 302, 319, 320, 430, 431
- Hrasno (G. i D., kod Tuzle) — 122
- Hrastovac (G. i D., kod Sunje) — 554, 555
- Hrastovci (kod Travnika) — 641
- Hrbljina (pl., kod Livna) — 488
- Hrgar (kod Bihaća) — 159, 224
- Hrgud (pl.) — 18, 31, 40, 54, 59, 76, 77, 79, 147, 148, 166, 167, 183, 185, 196, 198, 264, 554, 557

Hrvati (kod Živinica) — 475, 528
 Hrvatska — 619
 Hrvatsko primorje — 393
 Hrvatsko zagorje — 562, 581
 Hum (kod Dubrovnika) — 31, 207, 321, 430, 431, 592, 611, 637, 638
 Hum (k. 532, kod Blagaja) — 56
 Humac (k. 723, kod Stoca) — 184
 Humac (kod G. Vakufa) — 94, 489
 Humac (kod Stoca) — 56
 Humac (V. i M., kod Ljubuškog) — 601, 602
 Husković (kod Blagaja) — 56
 Hutovlje (kod Kalinovika) — 243
 Hutovo (kod Metkovića) — 526, 552, 554

I

Ibrahimpasić Mahmud Maso — 146
 Ifsar (G. i D., kod Čajniča) — 245
 Ignjatić Mirko — 81
 Igri (G. i D., kod Gacka) — 404, 405, 522
 Igrište (trig. 1451, kod Trnova) — 243
 Igrište (predio, kod Vlasenice) — 410, 421, 422
 Ilić Nedo — 71
 Ilić Vojislav Vojko — 415
 Ilidža (kod Sarajeva) — 88, 346, 631
 Ilijaš (kod Visokog) — 602
 Ilina gl. (k. 916, kod Bileće) — 59
 Ilijina voda (izvor, kod Bos. Petrovca) — 159
 Ilovica (kod Sarajeva) — 242, 243
 Imotski — 263, 535, 596, 627
 Isakovići (kod Travnika) — 640, 641
 Italija — 127, 286, 359, 390, 447, 448, 450, 547, 610
 Ivanec (kod Varaždina) — 552
 Ivanić-Grad (kod Čazme) — 613, 627
 Ivanović Božidar — 43
 Ivanović Dragiša — 43
 Ivanovo polje (kod Pljevalja) — 288
 Ivanšćica (pl.) — 588
 Ivanjska (kod Banje Luke) — 151, 212, 218, 222, 224, 314, 338, 349, 444, 560
 Ivazovići (kod Olova) — 117, 118
 Ivčević Anton — 557, 568, 581
 Ivica (G. i D., kod Ljubinja) — 207
 Ivić Dušan — 317
 Ivojevići (kod Olova) — 117
 Ivovići (kod Živinica) — 267
 Izgori (kod Gacka) — 304, 305, 317, 442, 522, 524

J

Jablan (kod Banje Luke) — 150
 Jablanac (kod Senja) — 604, 629
 Jablanica (kod Bos. Novog) — 434
 Jablanica (kod Rame) — 85, 94, 343, 563, 618
 Jablanica (kod Sarajeva) — 242, 243, 614
 Jablanovec (kod Zagreba) — 552
 Jabuka (kod Gacka) — 405, 442, 522
 Jabuka (kod Goražda) — 597
 Jabuka (kod Foče) — 194, 195, 202, 203, 243, 244, 316, 593
 Jabuka (kod Olova) — 410
 Jabuka (kod Pljevalja) — 248, 249
 Jabuka (kod Vilusa) — 167, 196, 197
 Jabukovac (predio, kod Bileće) — 182
 Jadovica (kod Prnjavora) — 457, 458
 Jahorina (pl.) — 243, 244, 524, 525
 Jajce — 84, 87, 240, 329, 330, 335, 343, 384, 452, 596, 599, 604, 617, 620
 Jajić (trig. 763, kod Sekovića) — 132
 Jajići (Prav. i Musl., kod Zvornika) — 129
 Jakšić Rade — 415
 Janj (kod Glamoča) — 94
 Janjač (kod Trebinja) — 57
 Janjče (kod Gospića) — 583
 Janjina (na Pelješcu) — 432, 567
 Japaga (kod Vlasenice) — 100
 Japra (r., kod Bos. Novog) — 586
 Jaračko br. (trig. 965, kod Kladnja) — 419
 Jaranga (predio, kod Gline) — 605
 Jargić (k. 995, kod Vilusa) — 197
 Jaruške (kod Živinica) — 125, 126
 Jasen (kod Koraja) — 124
 Jasen (kod Trebinja) — 58
 Jasen (kod Vlasenice) — 421, 478
 Jasenica (Musl., Prav. i V., kod Bos. Krupe) — 159
 Jasenica-Lug (kod Dubrovnika) — 58, 207
 Jasenik (kod Avtovca) — 17, 27, 30, 33, 39, 41, 197, 203, 204, 280, 303, 305, 369
 Jasenik (kod Fojnice) — 93, 256
 Jasenova Dola (kod Gacka) — 344
 Jasenovac — 220, 225, 625
 Jasikova ravan (predio, kod Ustikoline) — 202, 203, 244
 Jasikovac (kod Tuzle) — 123
 Jasikovača (kod Drvara) — 173
 Javor (kod Sekovića) — 21, 425, 426, 613
 Javor (trig. 1552, kod Nevesinja) — 393, 394

Javorak (kod Kalinovika) 242
 Javorak (kod Nikšića) — 403
 Javornik (kod Vareša) — 49
 Javornik (pl., kod Kladnja) — 419, 422, 426
 Javornik (predio, kod Vlasenice) — 415, 421
 Javorski Mihajlo — 270, 272
 Jažine (predio, kod Kladnja) — 107
 Ječmište (kod Foče) — 248
 Jeginov Lug (kod Živinica) — 20, 128—130, 390, 427, 449
 Jelah (kod Tešnja) — 118, 138, 141—144, 146, 160, 337, 353, 569, 570, 574, 577, 621, 622
 Jelanska (kod Dervente) — 160
 Jelaša (kod Kalinovika) — 243
 Jelaške (kod Zavidovića) — 12, 25, 134
 Jeličić Pero — 71
 Jeleč (kod Foče) — 523, 524
 Jelečići (kod Kladnja) — 82, 95
 Jelenak (predio, kod Živinica) — 266
 Jelica (šumovit predio, kod Zvornika) — 8, 19, 122
 Jelici (kod Banje Luke) — 151
 Jelika — vidi Mameničila jelika
 Jelovac do (kod Gacka) — 379
 Jelovci (kod Srebrenice) — 415
 Jelovo Brdo (kod Šekovića) — 20, 125, 130, 449
 Jevličko br. (k. 521, kod Banje Luke) — 385
 Jevik (brdo, kod Šekovića) — 409, 449
 Jezera (kod Travnika) — 525
 Jezero (kod Jajca) — 330
 Ježestica (kod Srebrenice) — 364, 414
 Joksimović Vladeta — 230
 Jošavka (kod Prnjavora) — 458, 549
 Jošilo Živko — 71, 183, 295
 Jovanić Đoko — 515, 517—523
 Jovanović M. Čedomir — 489
 Jovanović Dragiša — 18
 Jovanović Vaso — 289
 Jovanović Vlado — 578
 Jovanovo br. (trig. 1083, kod Avtovca) — 38—40
 Jović Radoslav — 400—443
 Jovići (kod Banje Luke) — 179
 Jovović Nada — 498
 Jugoslavija — 83, 381, 497, 575
 Jugovci (kod Prijedora) — 434
 Jugovići (kod Gacka) — 204, 279, 394, 395, 400

Jugovo (kod Pljevalja) — 246
 Jusina Ravan (kod Vlasenice) — 422
 Jušići (kod Trebinja) — 431

K

Kacelj (k. 1675, kod Foče) — 11
 Kačanj (kod Bileće) — 66
 Kadij (kod Kupresa) — 87
 Kadina Voda (kod Banje Luke) — 177, 371
 Kakanj (G. i D., kod Zvornika) — 8, 129, 424, 428, 448
 Kakmuži (kod Pljevalja) — 248, 287, 289
 Kalac (kod Gacka) — 67
 Kalabače (kod Vlasenice) — 97, 426
 Kalafatović (kod Priboja na Limu) — 318
 Kalenderi (kod Bos. Kostajnice) — 462
 Kalesija (kod Zvornika) — 129
 Kalimanići (kod Rogatice) — 9
 Kalinovik — 28, 29, 194, 195, 201, 202, 227, 242—244, 246, 280, 286, 303, 305, 315—318, 370, 379, 403, 509—511, 524, 597, 599, 602, 604, 606, 608, 635
 Kalošević (kod Teslica) — 569
 Kaluga (brdo, kod Olova) — 135
 Kamen (kod Dervente) — 625
 Kamena (G. i D., kod Stoca) — 55, 56
 Kamena Gora (kod Prijepolja) — 249
 Kameni Obor (kod Stoca) — 147
 Kamenica (kod Bileće) — 65
 Kamenica (kod Novog Sada) — 591
 Kamenica (kod Olova) — 563
 Kameniti br. (k. 446, kod Tuzle) — 122
 Kameno br. (k. 1103, kod Avtovca) 36, 305, 395, 402
 Kamenova kljet (k. 929, kod Kladnja) — 105, 130, 131
 Kamensko (M. i V., predio, kod Bihaća) — 534
 Kamensko (kod Kladnja) — 107, 108, 134
 Kamensko (kod Vareša) — 12, 111
 Kamenjače (kod Avtovca) — 203, 278, 304
 Kamenjak (trig. 504, kod Koraja) — 124
 Kamenjaš (trig. 1510, kod Travnika) — 85, 337
 Kanada — 497

- Kapa (brdo, kod Kladnja) — 10, 492
 Kapak (trig. 1203, kod Foče) — 245, 246, 248
 Kapavica (kod Bileće) — 61, 264
 Kapetanovo Brdo (kod Zavidovića) — 292
 Kapić pl. (kod Avtovca) — 32, 41, 369
 Kapljuh (kod Bos. Petrovca) — 115
 Kapor Momir — 264
 Karanovac (kod Banje Luke) — 174, 180, 342, 354
 Karanovac (kod Doboja) — 629
 Karanović Stanko — 438
 Karaula (kod Sokolca) — 11
 Karaula (trig. 956, kod Srebrenice) — 363
 Karlovac — 601, 607, 623, 627
 Kasaba — vidi Nova Kasaba
 Kasapovići (kod Travnika) — 640, 641
 Kaselj Dušan — 65
 Kaštel (trig. 1266, kod Travnika) — 85, 337
 Katanici (kod Puračića) — 470
 Katinovac (kod Gline) — 605
 Katuni (kod Pljevalja) — 249
 Kazanci (kod Avtovca) — 18, 26, 28—30, 32, 34—36, 38, 41, 197, 203, 303, 360, 369, 370
 Kazerta (Italija) — 450
 Kerović Radivoj — 496
 Kešelj Dušan — 71
 Kezunović Slobodan — 498
 Kičma (brdo, kod Živinica) — 528
 Kičino Selo (kod Nevesinja) — 166, 370, 377, 522
 Kik (brdo, kod Šekovića) — 132
 Kik (trig. 904, kod Vlasenice) — 387
 Kikući (kod Banje Luke) — 372
 Kilavac (kod Kreševa) — 486
 Kiseljak (kod Visokog) — 86, 254, 342, 486, 613
 Kiseljak (kod Živinica) — 127—129
 Kisić Aleksa — 65
 Kisić Branislav — 71, 183
 Kistanje (kod Knina) — 562, 609, 611
 Kita (V. i M., brdo, kod Avtovca) — 279
 Kitić Branko — 15
 Kladanj — 10, 22, 47, 82, 103, 125, 133, 236, 238, 375, 376, 386, 387, 418, 423, 425—427, 472, 475, 478, 485, 492—496, 498—503, 507, 528, 529, 534, 551, 562, 582, 589, 590, 593, 600, 613, 618
 Kladuša (V. i M., kod Slunja) — 605, 608
 Klanac (k. 488, kod Bihaća) — 153, 155, 157
 Klančište (kod Gacka) — 405, 442
 Klačnice (kod Banje Luke) — 353, 455, 459, 535, 560
 Klečkovac (kod Rogatice) — 9
 Klenak (predio, kod Bileće) — 58
 Klepetuša (predio, kod Stoca) — 264
 Klisac (brdo, kod Fojnice) — 486
 Kloštar (kod Pitomače) — 624
 Klupe (brdo, kod Teslića) — 570
 Klupe (kod Kotor-Varoša) — 119, 576
 Klupe (trig. 433, kod Banje Luke) — 284
 Klještani (kod Kladnja) — 82, 95, 132, 133, 376, 419—421, 425, 426, 529
 Ključ — 115, 180
 Ključ (kod Avtovca) — 33, 37, 369, 395, 402
 Kljunac (k. 1332, kod Gacka) — 405
 Kmečani (kod Banje Luke) — 491
 Kneževići (kod Banje Luke) — 284, 324
 Kneževići (kod Šekovića) — 497
 Knežica (kod Bos. Dubice) — 343
 Knežina (kod Olova) — 101, 117, 316, 494, 495, 508, 562
 Knežpolje (predio, kod Bos. Dubice) — 353
 Knin — 329, 354, 533, 536, 553, 562, 623
 Kobilja gl. (k. 625, kod Visokog) — 342
 Kobilja gl. (trig. 1115, kod Avtovca) — 17, 18, 26, 28, 33—36, 38, 40, 41, 54, 66, 197, 203, 279, 280, 303, 305, 374, 395, 396, 397, 402—404
 Kobilja Glava (kod Visokog) — 86
 Kobiljača — vidi Kobilja gl. (k. 625)
 Kocelj (k. 1293, kod Avtovca) — 33
 Kokorina (G. i D., kod Gacka) — 393, 394, 400, 405
 Kokošar Bajro — 430
 Kokošinjac (kod Kladnja) — 635
 Kokot (k. 1249, kod Bileće) — 54, 294
 Kola — vidi Han-Kola
 Kolaković Aleksandar Kolpakov — 587
 Kolakovići (kod Ustikoline) — 195, 202
 Kolašin — 396
 Kolečko — vidi G. Kolečko (G. Selo)

Kolundžić Anton — 383, 400
Kolun (kod Foče) — 203, 226, 227
Kolunsko br. (trig. 1405, kod Foče) — 203, 243
Kolunska r. (kod Foče) — 202, 227, 228

Komande

Mjesta NOVJ:

— Bos. Novi — 466
— Gacko — 205
— Golija — 403
— Ljubinja — 431
— Sanski Most — 439
— Stolac — 301

Područja NOVJ:

— 1-vo 2. korpusne vojne oblasti — 29, 38, 40
— 1. hercegovačko — 59, 65
— Birčansko — 376, 420—422, 426
— Drvarsko — 192
— Jajačko — 192
— Kozarsko — 192
— Livanjsko — 192
— Mrkonjičko — 192
— Podgrmečko — 192, 435

Ustaško-domobranskih područja:

— 2. zbornu — 308, 418, 470, 392, 496, 507, 596
— 3. zbornu — 442, 558, 564, 583, 595

Komar (kod Travnika) — 84, 94, 335, 489

Komari (kod Puračića) — 237

Komin (kod Metkovića) — 552

Kominjača (brdo, kod Zvornika) — 391, 409, 423, 426, 428, 449

Komnenović Danilo — 80, 148, 185, 265, 298

Komolac (kod Dubrovnika) — 637

Komut (brdo, kod Ustikoline) — 316

Konavlje — 559, 567, 637, 638

Kondić Rade — 495, 525, 551

Konjevići (kod Kladnja) — 419, 425, 492

Konjic — 85, 91—93, 242, 330, 339, 343, 351, 535, 555, 557, 563, 594, 602, 608, 612, 613, 616, 618, 622

Konjska vlaka (predio, kod Gacka) — 379

Konjske vode (izvor, kod Tjentišta) — 511

Konjsko br. (k. 874, kod Kladnja) — 492

Konjsko (predio, kod Nikšića) — 446

Konjuh pl. — 236, 237, 427, 528

Kopito (pl., kod Rogatice) — 316

Koprena (kod Banje Luke) — 385

Koprivica Arso — 499

Koprivna (kod Modriče) — 160

Koprivnica — 557

Korać Branko — 308, 324, 372, 386

Korčula — 553

Korijen (kod Šekovića) — 410, 422

Korita (kod Avtovca) — 54, 66, 67, 397, 559

Koritnik (kod Nevesinja) — 78

Korito (kod Bileće) — 295

Korito (G. i D., kod Bijelog Polja) — 252

Korlati (kod Ljubinja) — 431

Korpusi

NOVJ:

— 1. proleterski — 229, 232—235, 242, 252, 259, 286, 305, 315, 318, 359, 373, 507, 512, 523, 526, 602
— 2-gi — 161, 248, 285, 287, 302, 303, 306, 359, 373, 445, 518
— 3-ći — 7, 8, 81, 95, 126, 199, 200, 236, 238, 267, 362, 375, 376, 386, 390, 407, 414, 418—426, 448, 467, 470, 471, 475, 476, 494, 498, 503—507, 525, 529, 537, 600, 622
— 5-ti — 114, 148, 153, 154, 171, 186, 190, 192, 193, 198, 208, 225, 240, 241, 254, 261, 273, 284, 307, 308, 311, 323, 325—330, 334, 352, 356, 357, 365, 384, 385, 444, 486, 490, 500, 526, 556, 576, 577
— 6-ti — 269
— 12-ti — 12, 104, 117, 118, 194, 195, 259, 286, 302, 303, 305, 315—317, 359, 360, 369, 373, 374, 377—381, 397—399, 404, 406, 442, 447, 448, 497, 498, 504, 506, 507, 509, 511, 514—516, 518, 521, 523, 525, 534, 537, 554, 562, 582, 589—591, 593, 597, 599, 600, 602, 604, 608, 610, 613, 634

Četnički:

— Bosansko-krajiški — 172, 175, 284, 307, 323, 371, 385, 490, 491
— Drinski — 286
— Majevički — 82, 130, 409, 419, 470, 496, 526
— Nevesinjski — 51, 74, 163, 166, 204, 279, 299, 305, 317, 318, 374, 378, 398, 402, 442
— Romanijski — 101, 194, 316, 317, 403, 419, 495

- Srednjobosanski — 456
- Trebinjski — 51, 298, 430
- Kosanica (kod Pljevalja) — 248, 285, 286, 288, 289
- Kosaničko polje (kod Pljevalja) — 288
- Kose (k. 1225, kod Nevesinja) — 79
- Kosijerevo (man., kod Bileće) — 182
- Kosobašić Miloš — 226
- Kosorić Pero — 97, 103, 365, 413, 417, 504
- Kosorić Radivoje — 494
- Kosovača — (šumovit predio, kod Zvornika) — 428, 449
- Kosović Mladen — 42
- Kostajnica — 149, 211, 329, 330, 345, 354, 461, 463, 464, 536, 601
- Kostajnički Majur — 536
- Kostić Ilija — 574, 576
- Kostići (kod Šekovića) — 132
- Košutica (kod Rogatice) — 589
- Kotka (k. 1231, kod Ustikoline) — 201
- Kotor-Varoš — 281, 282, 345, 351, 353, 452, 537, 539, 553, 557, 571, 576, 577
- Kotorac (G. i D., kod Sarajeva) — 631
- Kotorsko (kod Doboja) — 160
- Kovač (kod Čajniča) — 245, 287
- Kovač Sava — 207, 263, 430
- Kovačevac (trig. 1069, kod Stoca) — 60
- Kovačević Branko — 152
- Kovačević Hasan — 25
- Kovačević Mirko — 262, 297, 298, 319, 430, 432, 572, 573
- Kovačević Sveta — 81
- Kovačević Vaso — 71
- Kovačević Vojo — 333, 397, 448
- Kovači (kod Bileće) — 61, 64
- Kovačići (kod Kladnja) — 134, 492
- Kovačići (kod Ustikoline) — 202
- Kovanići (kod Žepča) — 109
- Koviljača (k. 854, kod Kulen-Vakufa) — 209, 311, 367
- Kovren (kod Bijelog Polja) — 248, 287, 288
- Kozara (pl.) — 159, 461
- Kozarac (kod Prijedora) — 150, 213—215, 219, 221, 224, 225, 339—341, 346, 348, 354, 560, 561, 586
- Kozaruša (kod Prijedora) — 560
- Kozica (kod Pljevalja) — 287
- Kozica (trig. 1262, kod Nevesinja) — 77
- Kozice (kod Stoca) — 73, 76—78, 262
- Kozila (kod Žepča) — 45, 145
- Kozja gl. (k. 703, kod Kladnja) — 47
- Kozja Ravan (kod Vlasenice) — 96, 440
- Kozjerac (trig. 513, kod Banje Luke) — 490
- Kozlečak (trig. 703, kod Živinica) — 236, 266
- Koželj (kod Bijelog Polja) — 251, 252
- Kožuhe (kod Modrice) — 160
- Krajačevo br. (kod Šekovića) — 131
- Krajdrnda (kod Gacka) — 405
- Krajevi (brdo, kod Šekovića) — 130, 131
- Krajevi (kod Sokolca) — 11
- Kralupi (kod Konjica) — 86, 339
- Kraljevići (kod Zvornika) — 122
- Kraljevo Polje (kod Vlasenice) — 100, 101
- Kramer Selo (kod Rogatice) — 634
- Kranjčiči (G. i D., kod Prozora) — 91, 348
- Krapina — 129
- Krastava kosa (brdo, kod Koraja) — 123
- Kravarevo (kod Gacka) — 39, 204
- Kravica (kod Srebrenice) — 414
- Krbavsko polje (kod Udbine) — 596
- Krbljine (kod Kalinovika) — 317
- Krčevine (kod Kladnja) — 47, 135, 407, 635
- Krčevine (kod Nevesinja) — 379
- Krčina (G. i D., kod Janje) — 122
- Krčino br. (trig. 844, kod Foče) — 10, 245—248
- Kreća Dušan — 272
- Kremenac (k. 1496, kod Foče) — 243, 244
- Kremenjak (brdo, kod Prnjavora) — 459
- Kremin (G. i D., kod Foče) — 201, 316
- Kreminsko br. (trig. 1202, kod Foče) — 201, 226, 244
- Kremna (kod Prnjavora) — 454
- Kreševo — 85, 254, 486
- Krezo Anto — 71
- Kriškovci (kod Prnjavora) — 457
- Kriva lijeska (brdo, kod Stoca) — 78
- Krivača (kod Bileće) — 65
- Krivače (kod Vlasenice) — 414, 415, 626
- Krivaja (kod Prijedora) — 213, 339
- Krivaja (kod Zavidovića) — 498
- Krivaja (r.) — 12, 47, 107, 111, 134, 135, 236, 237, 507, 527, 528, 552
- Krivajevići (kod Šekovića) — 471
- Krivodol (kosa, kod Drvara) — 190.

- Križ (G. i D., kod Čazme) — 535, 553, 613
 Križ (predio, kod Tešnja) — 144
 Križ (trig. 352, kod Teslica) — 540, 543, 568, 569, 571, 519
 Križanska gl. (brdo, kod Kladnja) — 22
 Križevci — 627, 629
 Križeviči (kod Olova) — 47, 528
 Krmarova kosa (k. 1268, kod Drvara) — 309
 Krna Jela (kod Gacka) — 404, 405, 442, 443
 Krnin (k. 661, kod Banje Luke) — 323
 Krnovo — vidi Krnovo polje
 Krnovo polje (kod Nikšića) — 396, 446
 Krnja Jela (kod Bos. Petrovca) — 159
 Krnja jela (predio, kod Prače) — 316
 Krnjeuša (kod Bos. Petrovca) — 159
 Krnjeuško međugorje (predio, kod Bihaća) — 208, 334
 Krnjini (pl., kod Prnjavora) — 160, 455
 Krstac (kod Avtovca) — 18, 26, 32, 33—36, 38, 41, 303, 359, 360, 370, 514, 517
 Krstac (brdo, kod Bijelog Polja) — 251
 Krstac (k. 1104, kod Stoca) — 79
 Krstac (kod Koraja) — 122, 123
 Krstac (kod Vlasenice) — 425
 Krstača (kod Bileće) — 54, 62—64, 70
 Kršeljva gl. (k. 964, kod Vilusa) — 197
 Krtova (kod Puračića) — 200, 472
 Krtović (predio, kod Teslića) — 569
 Krupa — vidi Bos. Krupa
 Krupa (kod Banje Luke) — 177, 307, 323, 452
 Krupice (kod Pljevalja) — 288
 Krupić Husein — 398, 430
 Kruščica (kod Avtovca) — 35
 Kruščica (kod Prozora) — 93, 339
 Kruševci (kod Olova) — 11, 410, 420, 507
 Kruševica (kod Bos. Petrovog Sela) — 199, 200, 478
 Kruševica (kod Ljubinja) — 57, 297, 430, 431
 Kruševica (pl., kod Vrgorca) — 537
 Kruševo (kod Foče) — 259
 Kruševo (kod Nevesinja) — 77
 Kruševo (G. i D., kod Olova) — 112
 Kruševo (kod Pljevalja) — 249, 287, 289
 Kruševo (kod Prijepolja) — 249
 Krušici — vidi Gornji krušici
 Kruškova Ravan (kod Ustikoline) — 195
 Kruškovac (izvor, kod Drvara) — 189
 Kubaš (brdo, kod Stoca) — 147, 148, 167, 183, 198
 Kubaš (kod Stoca) — 262, 297
 Kučinar (kod Gacka) — 374
 Kučinari (kod Stoca) — 57
 Kudilj (kod Kupresa) — 342
 Kujačić Milorad — 80
 Kukić Radovan — 71
 Kukričje (kod Bileće) — 65
 Kukun (trig. 1094, kod Bileće) — 17, 54, 60, 62—64, 66, 67, 70
 Kukunjevac (kod Pakraca) — 604, 606, 622
 Kula Fazlagić (kod Gacka) — 27, 32, 33, 37, 38, 163, 205, 279, 303, 305, 378, 447, 637
 Kulaši (G. i D., kod Prnjavora) — 119, 138, 146, 160, 266, 454, 456, 574—577, 580, 581, 610
 Kum (brdo, kod Vlasenice) — 485
 Kum (trig. 1081, kod Foče) — 202, 227
 Kumina k. (kod Teslića) — 569
 Kumjenovići (kod Ustikoline) — 202
 Kumina (k. 726, kod Kladnja) — 291
 Kumpf Josip — 582
 Kunova (kod Prnjavora) — 456, 459
 Kupres — 85, 88, 94, 330, 337, 345, 346, 489
Kupreško polje (kod Kupresa) — 605
Kupusna (kod Vlasenice) — 415
 Kureš Miloš — 164
 Kurilo (trig. 1315, kod Bijelog Polja) — 252
 Kurtići (kod Živinica) — 257
 Kusače (kod Vlasenice) — 376, 415
 Kusar k. (kod Teslića) — 569
 Kutezero (kod Srebrenice) — 363, 364
 Kutina — 535
 Kutine (kod Kalinovika) — 243
 Kuvelj (trig. 519, kod Banje Luke) — 284, 285

L

- Laduć (D. i G., kod Zagreba) — 596
 Lađana (kod Pljevalja) — 248, 249
 Lađevići (kod Bileće) — 59, 61—65
 Lalić Karlo — 231

Lapac (G. i D.) — 212, 215, 219, 338, 341, 346, 354, 534, 557, 591, 592, 610, 629
 Lastva (G. i D., kod Trebinja) — 207, 432, 558, 559, 564, 595, 612, 626
 Lastva (predio, kod Bileće) — 61, 182, 295
 Lašva (kod Busovače) — 602, 606, 611, 640
 Lauš (kod Banje Luke) — 174, 340
 Lazarići (kod Gacka) — 38, 39
 Laze (kod Koraja) — 123
 Lazići (kod Šekovića) — 497
 Lazine (predio, kod Gacka) — 379
 Lekić Danilo — 118, 303, 380, 381, 497, 507—509, 512, 515, 525
 Lemića Brdo (kod Vlasenice) — 409
 Lepenica (kod Tešnja) — 143
 Lipnik (trig. 1260, kod Stoca) — 54
 Lepo br. (kod Teslića) — 569
 Leskova Voda (kod Dervente) — 456
 Leskovac (kod Zagreba) — 601
 Lever-Tara (kod Pljevalja) — 248, 249, 253, 286
 Levi dr Moni — 499
 Ligatići (kod Kladnja) — 46, 47, 111, 112
 Lijepe ravni (predio, kod Šekovića) — 130
 Lijeskov dol (k. 1178, kod Trnova) — 243
 Lijeve polje (kod Bos. Gradiške) — 308
 Lika — 593, 596, 599, 601, 604, 607, 609, 617, 624, 626
 Lim (r.) — 250, 251, 252, 285, 286, 318
 Linkoln Ernest — 497
 Lipa (kod Bihaća) — 214, 312
 Lipik (kod Pakraca) — 538
 Liplje (kod Šekovića) — 130
 Lipnik (D. i G., kod Avtovca) — 27, 30, 33, 34, 38—40, 65, 66, 197, 203, 204, 280, 303, 305, 369
 Lipova gl. (trig. 675, kod Srebrenice) — 364
 Lipova Ravan (kod Nikšića) — 403
 Lipovac (G. i D., kod Banje Luke) — 452
 Lipovljani (kod Novske) — 614
 Lisica Mirko — 308
 Lisičići (kod Konjica) — 594
 Lisnik (predio, kod Kladnja) — 291
 Lisovina (kod Rame) — 93
 Litva (kod Živinica) — 128, 257, 266, 268, 471
 Livno — 94, 557, 613, 624
 Lokve (kod Capljine) — 76

Lomnica (G. i D., kod Zagreba) — 599
 Lončari (kod Gacka) — 405
 Lopare (kod Tuzle) — 122
 Lovnica (r., kod Šekovića) — 502
 Lubovo (kod Mrkonjić-Grada) — 348
 Luče (kod Foče) — 258, 259
 Lučila (kod Ustikoline) — 195
 Lučke Kolibe (kod Tjentišta) — 317
 Luka (G. i D., kod Gacka) — 405
 Luka (kod Zagreba) — 603
 Lukač (brdo, kod Stoca) — 77
 Lukač most (sada Bobotov most, kod Konjica) — 620
 Lukavac (G. i D., kod Nevesinja) — 79, 167, 300, 379
 Lukavac (kod Tuzle) — 128, 200, 472
 Lukavica (G. i D., kod Živinica) — 106, 128, 131
 Lukavica (kod Gacka) — 521, 534
 Lukić Milan — 431
 Lukići (kod Vlasenice) — 98, 364, 415, 422, 426, 622
 Lulići (kod Kladnja) — 421
 Lupljanica (kod Dervente) — 455, 457, 625, 627
 Lupoglavo (Tarevo, kod Kladnja) — 478
 Lušci Palanka (kod Sanskog Mosta) — 625
 Lužani (kod Bos. Gradiške) — 150
 Lužine (predio, kod Gacka) — 360

LJ

Ljaljica (kod Ustikoline) — 202
 Ljeb (kod Teslića) — 118
 Ljenobud (G. i D., kod Bos. Petrovog Sela) — 472
 Ljeskare (kod Prijedora) — 273, 277
 Ljeskov Dub (kod Gacka) — 378, 394, 398, 521, 522
 Ljeskova ravan (k. 816, kod Zenice) — 109
 Ljeskovac (kod Ljubinja) — 66
 Lješevo (kod Visokog) — 87, 343
 Lješnik (predio, kod Ustikoline) — 201, 226
 Ljubibratić Nikola — 71, 183, 296
 Ljubić (pl. kod Prnjavora) — 454
 Ljubija (Prav. i Musl., kod Prijedora) — 218, 273, 274, 277, 313, 349, 431, 439
 Ljubija-Rudnik (kod Prijedora) — 210, 213, 219, 224, 336, 340, 341, 346, 620

Ljubin Grob (kod Foče) — 305
 Ljubina (M. i V., kod Gacka) — 226, 228, 259
 Ljubinje — 28, 30, 31, 57, 59—61, 73, 75, 148, 163, 167, 168, 185, 196, 197, 262, 264, 265, 297, 301, 320, 431, 432, 446, 526
 Ljubišnja (pl.) — 288
 Ljubomir (predio, kod Dubrovnika) — 54, 58, 64, 69, 165, 263, 430, 432
 Ljubomišlje (kod Stoca) — 299
 Ljubovo (kod Jajca) — 144
 Ljubuški — 167, 601, 602
 Ljutići (kod Pljevalja) — 287

M

M. Ćurilo (brdo, kod Avtovca) — 36
 M. Prnjavor (kod Banje Luke) — 179
 M. Usora (r.) — 571, 572
 M. Vis (brdo, kod Teslića) — 569
 M. Zelemboj (trig. 1061, kod Živinica) — 266
 Macanovine (kod Gacka) — 399
 Mačino Brdo (kod Prnjavora) — 455
 Mačkovac (kod G. Vakufa) — 487
 Mačkovac (predio, kod Živinica) — 236
 Mačva — 504
 Maglaj — 144, 341, 349, 353, 538, 629
 Maglić (pl.) — 514, 524
 Magulica (kod Kladnja) — 47, 107, 108, 111, 134
 Majdan (kod Šekovića) — 133, 423, 471, 478
 Majeвица pl. — 121—123, 201, 236, 470, 471, 496, 504
 Majur — vidi Kostajnički Majur
 Makalići (kod Živinica) — 20, 128, 130
 Malbašići (kod Banje Luke) — 608
 Malinovi v. (trig. 1285, kod Avtovca) — 54
 Malo jezero (jezero, kod Šekovića) — 99
 Malo Polje (kod Vlasenice) — 9, 11, 101, 102, 410, 420, 422, 425
 Maltarić Franjo — 575
 Mameničila jelika (predio, kod Žepča) — 45
 Mandžić Pašaga Murat — 527, 528
 Mangurići (kod Olova) — 100, 407
 Mantokit (k. 707, kod Bileće) — 59
 Manjača (pl., kod Banje Luke) — 144, 307

Manjin Vrh (kod Olova) — 25, 135
 Maoče (kod Pljevalja) — 231, 248, 249, 287
 Margetići (kod Travnika) — 640, 641
 Mariča kruška (predio, kod Šekovića) — 131
 Marička (kod Prijedora) — 218, 224, 345
 Marijanović Sveto — 498
 Marjanović Vaso — 498
 Marjanovića Do (kod Bos. Petrovca) — 159, 438
 Marjanovići (kod Šekovića) — 21, 22, 131
 Markotić Mato — 43
 Marković Slavko — 42
 Markovići (kod Šekovića) — 21
 Martinac (N. i St., kod Prnjavora) — 270, 457, 459
 Martin br. (k. 208, kod Bos. Novog) — 221, 224, 336, 366, 462, 560
 Maslej Aleksandar — 567
 Masline (kod Stoca) — 56, 76, 77, 184
 Maslovare (kod Kotor-Varoša) — 281, 351, 576, 577
 Maslovare (kod Bos. Novog) — 312, 434
 Masna bara (na Zelengori) — 318
 Mastilović Jovan — 64
 Mastilović Radoslav — 42
 Mataruge (kod Pljevalja) — 248, 287
 Matešvo (kod Kolašina) — 518
 Matić Dragan — 325
 Matijeвиći (kod Šekovića) — 82, 95, 107, 477
 Matkovac (kod Zvornika) — 409, 449
 Matoševci (kod Banje Luke) — 536
 Mazlina (kod Ustikoline) — 195, 244
 Mažar Drago — 498, 529
 Medanići (kod Gacka) — 39
 Medena gl. (k. 624, kod Bos. Petrovca) — 153
 Medena gl. (k. 831, kod Stoca) — 78
 Medić Ljubomir Brzica — 322
 Medna (kod Mrkonjić-Grada) — 346
 Medojeвиći (kod Olova) — 112, 316, 408, 507, 508, 528
 Medaš (kod Živinica) — 19
 Mededa (kod Bos. Dubice) — 150
 Mededa (kod Zvornika) — 8, 122, 129
 Međulići (kod Avtovca) — 279, 402
 Međugorje (predio, kod Bos. Petrovca) — 438
 Mejdani (predio, kod Koraja) — 123
 Meka Gruda (D. i G., kod Avtovca) — 31, 40, 65—68, 163, 164, 397
 Mekići (kod Šekovića) — 104

- Mekići (kod Živinica) — 236, 267
 Meličići (kod Gacka) — 405
 Melina (kod Banje Luke) — 490, 491
 Meljak (kod Pljevalja) — 287
 Meljine (kod Olova) — 562
 Memići (kod Zvornika) — 428
 Menići (kod Šekovića) — 195, 424
 Mesari (kod Ljubinja) — 431
 Mesići (kod Rogatice) — 528
 Meščema (kod Vlasenice) — 415
 Metaljka (kod Čajniča) — 245, 246, 287
 Metković — 147, 162, 263, 432, 552, 557, 589, 611, 624
 Metla (kod Bihaća) — 153, 1.3
 Metohija — 285
 Mezgraja (kod Tuzle) — 122
 Mićanović (kod Šekovića) — 497
 Mićević Stevo — 81
 Mićunović Soiro — 71
 Mihajlovići (kod Šekovića) — 8, 391, 425, 428, 497
 Miholjača (kod Avtovca) — 26, 27, 32, 34, 35, 37—41, 164, 205, 279, 280, 304, 369
 Mijajlovića (trig. 1411. kod Pljevalja) — 249
 Mijatović Vaso — 216
 Mijonići (G. i D., kod Trebinja) — 431
 Mijović Arso — 112
 Miklouš (G. i D., kod Čazme) — 605
 Milakovići (kod Bijelog Polja) — 251, 252
 Milan Planina (kod Vlasenice) — 95, 96, 98, 99, 407, 408, 415, 425, 427
 Milankovići (kod Olova) — 24, 47, 133, 134
 Milatovica (k. 1104. kod Avtovca) — 28, 32—36, 38, 40, 279
 Milekić Gojko — 376
 Milića stn. (k. 827. kod Vlasenice) — 96, 104
 Miličević Mate — 319
 Milići (kod Vlasenice) — 82, 96, 100, 362, 375, 376, 386, 387, 408, 409, 414—417, 428, 448, 477, 502
 Milino Selo (Musl. i Prav., kod Puračića) — 236, 470, 472, 475
 Milinović Stojan — 416
 Milkovići (kod Vlasenice) — 387
 Milogora (pl., kod Žabljaka) — 317
 Milosavci (kod Prnjavora) — 457, 458
 Milošev Dol (kod Prijepolja) — 253
 Milotina (kod Ustikoline) — 194, 195, 202
 Milovanovići (kod Šekovića) — 391, 426
 Milovo br. (k. 359. kod Prnjavora) — 270
 Miljakovci (kod Prijedora) — 151, 211
 Miljanovci (kod Doboja) — 138, 142
 Miljanovci (kod Zvornika) — 19, 129
 Miljevci (kod Sanskog Mosta) — 278
 Miljevići (kod Prijepolja) — 249
 Miljevina (kod Foče) — 202, 226, 227, 244, 305, 317, 403, 510, 512, 524
 Miljkovac (k. 428. kod Teslića) — 119
 Miričina (kod Tuzle) — 199, 200, 427
 Mirković Budimir — 71
 Mirkovići (kod Foče) — 227
 Miruše (kod Bileće) — 197
 Miska Glava (kod Prijedora) — 434, 439
 Mislovo (kod Rogatice) — 9
 Mišari (kod Vlasenice) — 376, 407, 426, 484
 Mišeljić Petar — 71
 Mišić Jovan — 172, 307, 324, 490
 Mišin Han (kod Banje Luke) — 618
 Mišljen (kod Ljubinja) — 297, 319, 320
 Mitrović Stefan — 381, 406, 507, 508, 515—517, 521—525
 Mitrovići (kod Šekovića) — 391, 422—424, 426, 427, 476
 Mižinovići (kod Kladnja) — 47
 Mjedena gl. (brdo, kod Stoca) — 166
 Mladež (kod Šekovića) — 477, 478
 Mladikovina (kod Žepča) — 144
 Mlatovo (G. i D., kod Drniša) — 583
 Mlini (kod Cavtata) — 637, 638
 Mliništa — 346
 Močići (kod Dubrovnika) — 638
 Modrac (kod Puračića) — 200
 Modriča — 160, 427, 470
 Modrinje (kod Zenice) — 598, 602
 Modro polje (kod Gacka) — 378, 398
 Modropac (brdo, kod Bileće) — 60, 63, 65—67, 69, 293, 294
 Mokri do (k. 589. kod Bileće) — 295
 Mokri Do (kod Bileće) — 62, 66, 167, 182, 183, 197, 294
 Mokri Do (kod Nevesinja) — 79
 Mokro (kod Sarajeva) — 629
 Mosor (kod Travnika) — 635
 Mostar — 27, 28, 31, 37, 51, 73, 91, 147, 162, 166, 167, 184, 207, 254, 263, 265, 280, 299, 329, 330, 350, 352, 353, 370, 379, 393, 398, 431, 432, 447, 523, 533, 534, 563, 588, 592, 594, 616, 637
 Mošćenica (kod Siska) — 554

Motajica (pl.) — 457, 458
 Motika (G. i D., kod Banje Luke) — 173, 339, 371
 Mračaj (predio, kod Zenice) — 110
 Mrakovica (kod Bos. Gradiške) — 220
 Mrakovo (kod Rame) — 92
 Mramor (predio, kod Živinica) — 472
 Mramorje (šumovit predio, kod Kladnja) — 22
 Mratinje (kod Tjentišta) — 259, 305, 317, 318, 403, 517, 610
 Mrcine (kod Cavtata) — 637
 Mrčev Do (kod Stoca) — 78
 Mrčin klb. (kod Tjentišta) — 381
 Mrčkovina (kod Bijelog Polja) — 251, 252
 Mrdenovići (kod Gacka) — 204
 Mrežica (kod Foče) — 203, 244
 Mrgan Omer — 80, 264, 298
 Mrkajići (kod Sekovića) — 131, 132, 426
 Mrkalj (kod Foče) — 260
 Mrkonjić-Grad — 172, 180, 240, 337, 354, 452, 596, 597
 Mrkonjići (kod Ljubinja) — 431
 Mrkotić (kod Teskeća) — 569, 570
 Mršići (kod Vlasenice) — 96, 290, 292
 Mucalovići (kod Nevesinja) — 55
 Mujezinovići (kod Olova) — 25
 Mujića k. (brdo, kod Živinica) — 266
 Mukvir (trig. 515, kod Banje Luke) — 284
 Mulje (kod Gacka) — 280, 369
 Murgići (kod Živinica) — 236
 Musići (kod Olova) — 315, 528
 Musl. Jaruške (kod Živinica) — 236
 Mušanov Grob (kod Trnova) — 243
 Mušići (kod Banje Luke) — 490
 Mušići (kod Živinica) — 257, 266, 268
 Mušino br. (kod Bijelog Polja) — 252
 Mušna gl. (k. 1249, kod Gacka) — 204
 Mušnica (r.) — 27, 38, 164
 Muštrović Hašim — 91
 Mutić Pavle — 175, 307, 491
 Muzeljska k. (brdo, kod Sapne) — 124

N

Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije — 497
 Nadinići (kod Gacka) — 403
 Nad Kosta — 83, 239, 469, 475, 494—502, 504, 505
 Nahmias Samuel — 498

Nakvan gradina (k. 715, kod Bileće) — 63
 Nanići (kod Olova) — 113
 Napulj (Italija) — 450
 Naseoci (kod Kladnja) — 426, 471
 Nasubašići (kod Živinica) — 257, 268
 Našice — 604
 Nebljusi (kod Bihaća) — 591
 Nedajno (kod Žabljaka) — 317
 Nedjelište (kod Vlasenice) — 82, 239, 362, 391, 634
 Negnjevo (kod Bijelog Polja) — 250
 Negobuđa (kod Žabljaka) — 248
 Nemanjica (kod Avtovca) — 35—37
 Nemila (kod Zenice) — 145
 Nemilsko br. (k. 826, kod Zenice) — 103, 109
 Neretva (r.) — 85, 162, 243, 263, 352, 405, 447, 634, 635
 Nerići (kod Vlasenice) — 100
 Nešković Radomir — 9, 101
 Netrečić (kod Karlovca) — 591
 Nevesinje — 17, 18, 26—31, 33—35, 37—41, 51, 54, 59, 65—69, 73—76, 78, 80, 162—167, 196, 197, 205, 207, 244, 262, 280, 299, 301, 305, 315, 317, 318, 374, 375, 378, 379, 393, 394, 398—400, 403—405, 520, 522, 523, 534, 538, 551, 554, 558, 613, 637
 Nezavisna Država Hrvatska (NDH) — 11, 91, 99, 123, 173, 209, 213, 215, 221, 331, 435, 448, 492, 533, 536, 539, 550, 556, 562, 575, 581, 588, 590, 593, 596, 599, 601, 604, 607, 609, 612, 615, 617, 619, 621, 624, 626, 628
 Nikolića br. (k. 967, kod Vlasenice) — 96, 99, 391
 Nikolići (kod Banje Luke) — 180
 Nikolin Do (kod Žabljaka) — 317
 Nikoliš dr. Gojko — 497
 Nikšić — 168, 197, 286, 359, 373, 403, 522, 595
 Nikšić Boško — 112
 Niš — 369
 Nišići (kod Olova) — 100, 101, 420, 495, 563
 Nočajevići (kod Šekovića) — 107, 471, 477
 Nova Gradiška — 609, 615, 629
 Nova Kasaba (kod Zvornika) — 82, 96, 364, 375, 376, 386, 391, 408, 414, 417, 428, 502, 622, 631, 634
 Nova Topola (D., Sr. i G., kod Bos. Gradiške) — 150
 Nova Ves (kod Bos. Kobaša) — 458
 Novaković (kod Travnika) — 115
 Novi (kod Crikvenice) — 604, 606

Novi Šeher (kod Tešnja) — 341
 Novo Selo (kod Čazme) — 605
 Novosel Đoko — 15, 300
 Novska — 535, 591, 607
 Novska pl. (kod Bos. Novog) — 220, 224, 347
 Nozdre (k. 757, kod Foče) — 228
 Nožičko (kod Prnjavora) — 458, 459
 Numić Fadil — 80
 Nurići (kod Srebrenice) — 415

NJ

Njeganovići (D. i G., kod Bileće) — 65, 66, 294
 Njegoš (pl.) — 446
 Njemačka — 29
 Njivice (kod Avtovca) — 17, 29, 35, 41, 203, 280, 396, 397

O

Obalj (kod Kalinovika) — 243, 244, 305, 315, 317, 318, 524
 Obalj gl. (trig. 1209, kod Vareša) — 49
 Obašica (p., kod Konjica) — 87
 Obarde (kod Pljevalja) — 248
 Obješenik (kod Gacka) — 204
 Oblasni komitet KPJ za Hercegovinu — 264
 Oblasni komitet KPJ za istočnu Bosnu — 503

Oblasti vojne

NOVJ:

— 2. korpusa — 29
 Oblo br. (k. 1046, kod Nevesinja) — 78
 Oblo br. (k. 1011, kod Stoca) — 60
 Oblo br. (trig. 814, kod Ljubinja) — 207
 Oblo Brdo (kod Stoca) — 79
 Obojkovina (kod Živinica) — 472
 Obradović Mlađo — 149, 152
 Obradovići (kod Foče) — 245
 Obrov (kod Bijelog Polja) — 250, 251
 Obrovac (kod Novigrada) — 533
 Obrašine (kod Koraja) — 124
 Ocrkavlje (kod Foče) — 227, 245
 Očevlje (kod Olova) — 12, 46, 47, 135, 315, 528
 Odorovići (kod Živinica) — 125, 471

Odredi

NOP:

— Banjalučki — 450, 452
 — Drvarsko-petrovački — 153, 154, 156, 158, 192, 210, 212, 214—217, 219, 224, 458, 556
 — Glamočki — 192
 — Gradiško-lijevečanski — 148, 150, 209, 213—215, 220, 221, 224, 347, 461, 586
 — Grahovski — 178
 — Južnohercegovački — 31, 58, 61, 75, 148, 165, 167, 198, 206, 262—264, 297, 301, 319—321, 379, 430, 433, 446, 591
 — Kladanjski — 7, 10, 423, 492, 493, 502
 — Kozarski (Kozarački) — 148, 149, 210, 211, 213—218, 220, 222, 224, 225, 347, 434, 460, 606, 616, 625, 630
 — Kupreški — 85, 87, 88, 94, 330
 — Livanjsko-duvanjski — 94, 192, 330
 — Mačvanski — 122, 239, 376, 387, 419—422, 426, 502, 504
 — Majevički — 502
 — Motajički — 261
 — Mrkonjičko-pljevski — 116, 177, 178, 180, 450, 453, 604, 617
 — Podgrmečki — 209—212, 216—224, 312—314, 439, 586, 598, 609
 — Posavsko-trebavski — 118, 160, 199, 201, 236, 391, 392, 428
 — Prnjavorski — 261
 — Sitnički — 186, 297
 — Sjevernohercegovački — 185
 — Srebrenički — 82, 96, 238, 364, 407, 419, 420, 502
 — Tešanjско-teslički — 261, 571, 579
 — Timarski — 148, 151, 209, 211—213, 218, 221, 224
 — Travnički — 91, 94, 330, 618, 635, 641
 — Tuzlanski — 266, 267, 502
 — Visočko-fojnički — 85, 88, 91, 94, 330, 516
 — Vlašički — 322
 — Zmijanski — 171—178, 180, 240, 241, 285, 307, 323, 324, 371, 372, 444, 450, 452

Četnički:

— Ozrenski — 470
 — Trebavski — 470

Odžaci (Bjelemać, kod Konjica) — 243, 535, 631
 Odžak (kod Nevesinja) — 18, 147, 197, 299, 377
 Odžak (kod Pljevalja) — 249
 Odžak (kod Vlasenice) — 307, 422
 Odžak (kod Živinica) — 257, 292

Ofanzive

Njemačke:

— V-ta — 381, 500
 Oglavak (kod Fojnice) — 489
 Oglavci (brdo, kod Gacka) — 442, 443
 Ogulin — 591, 596
 Okiljević Milinko — 15, 300
 Okolišće (kod G. Vakufa) — 489
 Okolište (kod Bileće) — 17. 58—61, 69
 Okruglica (kod Bos. Petrovca) — 159
 Oxly Franc — 493
 Okučani (kod Nove Gradiške) — 577, 629
 Olbina Dane — 529
 Olovci (kod Kladnja) — 107
 Olovo — 12, 47, 100, 101, 107, 111, 419, 423, 493, 500, 508, 527, 528, 562, 582, 589, 600, 635
 Oljača Vojislav Crni — 570
 Omanjska (G. i D., kod Doboja) — 141, 142, 144
 Omarska (kod Banje Luke) — 151, 213, 339, 439
 Omazići (kod Živinica) — 127, 236, 266, 292, 527, 528
 Omerova kosa (k. 836, kod Šekovića) — 131
 Omutić (trig. 1449, kod Gacka) — 379
 Opalika (trig. 1109, kod Stoca) — 78
 Opličić (kod Stoca) — 56
 Orahovica (kod Bijelog Polja) — 250
 Orahovica (kod Bileće) — 65—67, 558
 Orahovica (G. i D., kod Bos. Petrovog Sela) — 472
 Orahovica (kod Ustikoline) — 195, 201, 203, 316, 508
 Orahovica (Prav. i Musl., kod Živinica) — 126, 237
 Orahovo (kod Foče) — 244, 245
 Orahovo (kod Bos. Gradiške) — 150, 221, 348
 Oran (Alžir) — 270
 Orašac (kod Dubrovnika) — 167, 196
 Orašje-Planje (kod Teslića) — 569
 Orebić (na Pelješcu) — 567
 Orehov Duka — 575
 Orlić (k. 522, kod Koraja) — 123
 Orlina (kod Avtovca) — 36, 360

Orlišće (kod Rame) — 93
 Orlovac (k. 1305, kod Ljubinja) — 65
 Orlovac (kod Slav. Broda) — 625
 Osanica (kod Ustikoline) — 244, 247
 Osijek — 418, 535
 Osinja (kod Dervente) — 138, 142, 143
 Osječani (kod Živinica) — 200, 237
 Osječenica (kod Vilusa) — 167, 196
 Osječenica pl. (kod Bos. Petrovca) — 114, 115
 Osjek (kod Gacka) — 399
 Osmaci (kod Zvornika) — 7, 8, 19, 122, 129, 376, 390, 391, 409, 418, 423, 424, 428, 448, 449, 476
 Osmić gomile (brdo, kod Bileće) — 62—64, 66, 67, 70, 164
 Osoje (predio, kod Vlasenice) — 364
 Osredak (k. 1023, kod Stoca) — 77
 Osredak (kod Prozora) — 489
 Osredak (predio, kod Živinica) — 127
 Osredci (kod Prnjavora) — 119
 Ostragnjača (k. 728, kod Foče) — 227
 Ostriljak (k. 1037, kod Kalinovika) — 243
 Ostrovia (k. 989, kod Bileće) — 65
 Ostrožac (kod Konjica) — 87, 88, 91—93, 339, 343—345, 349, 589, 602, 622, 632, 634, 635
 Ostrožnica (kod Bos. Krupe) — 209, 211, 217
 Ošanići (kod Stoca) — 77
 Oštra gl. (k. 427, kod Teslića) — 119
 Oštra gl. (trig. 1392, kod Foče) — 259
 Oštra gomila (k. 1484, kod Gacka) — 398, 399
 Oštra Luka (kod Prijedora) — 159
 Oštrelj (kod Drvara) — 159, 172—174, 176, 178, 180, 186, 189, 190, 214, 308—310, 338, 340, 341, 615
 Otaševac (predio, kod Drvara) — 176, 180, 190, 345
 Otilovići (kod Pljevalja) — 251
 Otinovci (kod Kupresa) — 86, 342
 Otočac — 626
 Otoka (kod Bos. Krupe) — 218, 220, 221, 345, 347, 434, 552
 Otoka (predio, kod Gline) — 605
 Otrovanec (kod Pitomače) — 623
 Ovčji brod (predio, kod Nevesinja) — 299
 Ozalj (kod Karlovca) — 562

P

Pacac Franjo — 549
 Padanj (kod Gacka) — 405
 Pađeni (kod Bileće) — 54, 62, 64—67

- Pag (o.) — 609, 611
 Pajević Ljubivoje — 230
 Pajković Miloš — 485
 Pajtas (trig. 875, kod Banje Luke) — 177, 371
 Paklenik (kod Olova) — 133
 Pakrac — 550, 626
 Pakračka poljana — vidi D. Pakračko polje
 Palančište (M. i V., kod Prijedora) — 365
 Palanka (kod Sanskog Mosta) — 159, 534
 Pale bukve (predio, kod Šekovića) — 104, 105
 Pale (kod Sarajeva) — 631
 Palež (šumovit predio, kod Olova) — 316
 Paleži (kod Ustikoline) — 195
 Palisad (na Zlatiboru) — 400
 Paligorić Dimitrije — 230
 Paloš (kod G. Vakufa) — 94
 Palošnica (trig. 1332, kod Žepča) — 45, 144, 145
 Pamučina Branko — 320
 Panduri (predio, kod Šekovića) — 20, 125, 128
 Panići (kod Travnika) — 525
 Pantelić Lazar — 308
 Pantelići (kod Šekovića) — 449
 Pantelija (k. 1354, kod Foče) — 244
 Papažani (kod Prnjavora) — 270
 Papić Blažo — 69
 Papić Milan — 71
 Paprača (kod Šekovića) — 8, 81, 82, 95—97, 122, 130, 239, 362, 390, 391, 408, 409, 423—427, 449, 505, 613
 Papratanj (k. 811 i 707, kod Zavidovića) — 108
 Pasja pravda (predio, kod Prnjavora) — 457
 Pastirevo (predio, kod Bos. Kostajnice) — 211
 Pašinci (kod Prijedora) — 560
 Pašino br. (k. 965, kod Sarajeva) — 631
 Pavić Jovo — 181
 Pavićević Milosav — 501
 Pavlovac (kod Banje Luke) — 178, 351
 Pecelj Radoslav — 65
 Pecka (G. i D., kod Mliništa) — 175, 180, 343
 Peći (kod Bos. Grahova) — 550
 Pećine (G. i D., kod Travnika) — 641
 Pedalo Petar — 43
 Pedići (kod Zenice) — 110
 Pelević Srećko — 43
 Pelješac (poluostrvo) — 432, 567, 583
 Peričin Marko Kamenjar — 48, 203, 229, 395
 Pervan (G. i D., kod Banje Luke) — 177, 372, 490
 Pervan Asim — 80
 Pešić Milan — 574, 575
 Petkovac (kod Bos. Novog) — 150, 560
 Petkovići (kod Drvara) — 190
 Petovar Rudolf Rudi — 97, 105, 365, 413, 417, 497
 Petović (kod Sarajeva) — 316, 509, 634
 Petričević (kod Banje Luke) — 174, 340
 Petrovaradin — 588, 591
 Petrović (kod Olova) — 22, 23, 133, 420, 425
 Petrovići (G. i D., kod Bos. Krupe) — 221, 348
 Petrovići (kod Bileće) — 167, 182, 197
 Petrovići (kod Ljubinja) — 431
 Petrovići (kod Šekovića) — 105, 426, 528
 Pezića Polje (kod Banje Luke) — 212, 218, 338, 344
 Pihlice (kod Olova) — 117
 Pijavice (G. i D., kod Bileće) — 58
 Pijesak — vidi Han-Pijesak kod Vlasenice
 Pilatovci (kod Bileće) — 17, 59, 60, 69, 182, 396
 Pileta (kod Stoca) — 56
 Pilice (trig. 440, kod Janje) — 122, 123
 Piljuzić (kod Teslića) — 144
 Pitomača (kod Bjelovara) — 623
 Piskavica (G. i D., kod Banje Luke) — 151, 172, 180, 284, 307, 372, 444
 Piskavice (kod Rogatice) — 9
 Pišalište (k. 845, kod Kladnja) — 22, 426
 Pišće (kod Žabljaka) — 317, 516, 517
 Pitomača (kod Bjelovara) — 550
 Piva (predio, oko r. Pive) — 26, 33, 38, 40, 369, 373, 379, 403, 442, 446, 514, 516
 Piva (r.) — 303—305, 317, 515, 520, 521, 523, 610
 Pivni Do (kod Foče) — 201, 316
 Pivska pl. (predio, kod Žabljaka) — 259, 305, 370, 403, 445, 446, 519
 Pivski man. (kod Žabljaka) — 317
 Pješevac (kod Stoca) — 73, 76
 Plahović (kod Kladnja) — 492

- Plana (kod Bileće) — 17, 31, 40, 50, 51, 54, 55, 61—69, 162—164, 293, 294, 303, 396, 558, 610
 Plandište (šumovit predio, kod Vlasenice) — 364
 Plane (kod Vlasenice) — 415
 Planje (kod Teslića) — 569
 Platica (G. i D., kod Gacka) — 17, 39, 41, 204, 403
 Plavšići (kod Banje Luke) — 324
 Pleterak (brdo, kod Žepča) — 109
 Ploča (kod Prozora) — 256
 Ploča (predio, kod Vlasenice) — 387, 410, 413, 422
 Ploče — 432, 589
 Plužine (kod Nevesinja) — 299
 Plužine (kod Žabljaka) — 315, 317, 403, 520, 521
 Pljevlja — 10, 242, 245, 246, 248, 249, 251, 253, 285—289, 317, 515, 526
 Poblace (kod Čajniča) — 246
 Pobrđani (kod Bos. Kostajnice) — 462
 Pobrđani (kod Travnika) — 641
 Pobrđe (kod Ljubinja) — 431
 Pobrln Han (kod Vareša) — 49
 Pocrnje (kod Stoca) — 184
 Počarska (kod Bijelog Polja) — 252
 Počkovići (kod Bileće) — 182
 Podanski kući (predio, kod Gacka) — 393
 Podborogovo (kod Šekovića) — 130
 Podborovo (kod Pljevalja) — 289
 Podbožur (kod Vilusa) — 167, 196
 Podgajevi (kod Živinica) — 472, 528
 Podgajević (kod Šekovića) — 104—106
 Podgorac (kod Bileće) — 69
 Podgorje (kod Bileće) — 54, 58, 59, 62, 64, 66—68
 Podgorje (kod Živinica) — 110, 236, 256, 257, 292, 294, 527, 528, 608, 613
 Podgornik Dinko — 191, 199
 Podgradci (G. i D., kod Bos. Građiše) — 625
 Podgrađe (kod Nevesinja) — 79, 377—379, 397
 Podgrađe (kod Ustikoline) — 195
 Podgrmeč — 354
 Podhomar (kod Olova) — 410
 Podklanac (pojate, kod Gacka) — 405
 Podklanac (kod Bileće) — 67
 Podkolun (kod Foče) — 227
 Podkom (kod Stoca) — 76, 77
 Podkozara (kod Čajniča) — 246
 Podkozlovača (kod Vlasenice) — 96, 100, 416
 Podkula (kod Ljubinja) — 313
 Podlugovi (kod Visokog) — 621
 Podomar (kod Vlasenice) — 415
 Podorašje (kod Tuzle) — 472
 Podosoje (kod Bileće) — 58, 62, 164
 Podovi (kod Drvara) — 180
 Podpeće (kod Pljevalja) — 248, 288
 Podravska Slatina — 418
 Podravski Novi Grad (kod Koprivnice) — 298
 Podvelež (predio, kod Nevesinja) — 298
 Podstjena (kod Ustikoline) — 194, 195
 Podstolac (kod Ustikoline) — 195
 Podžeplje (kod Vlasenice) — 101, 392, 414, 415, 624, 626, 628
 Pogari (kod Vareša) — 49, 582
 Pogorelica (kod Fojnice) — 85, 94, 336
 Pojezna (kod Dervente) — 160, 161, 455—457
 Pokrajinski komitet KPJ za Bosnu i Hercegovinu — 503
 Poljane (kod Čajniča) — 246
 Poljavnice (kod Bos. Novog) — 150
 Polje (G. i D., kod Žabljaka) — 317
 Polje Pejovića (predio, kod Žabljaka) — 359, 360, 514
 Poljevine (brdo, kod Kladnja) — 421
 Poljica (kod Vrgorca) — 537
 Poljice (kod Avtočca) — 396
 Poljice (kod Dubrovnika) — 55, 57, 70, 637
 Poljice (kod Kalinovika) — 227, 244, 245, 655
 Poljice (kod Stoca) — 206
 Poljice (kod Živinica) — 125, 256, 424, 475
 Pomol (kod Vlasenice) — 364, 415, 625, 626
 Ponikva (kod Vareša) — 49
 Ponikve (predio, kod Gacka) — 39, 204
 Ponor (brdo, kod Šekovića) — 130
 Ponor (kod Nevesinja) — 79
 Ponori (predio, kod Zenice) — 12, 13, 110, 111
 Ponjavići (kod D. Vakufa) — 85
 Ponjerka (kod Kladnja) — 132, 133, 419, 422, 425
 Popadić Blagoje — 42
 Poplat (G. i D., kod Stoca) — 183, 262, 319, 320, 431
 Poplatiči (kod Ustikoline) — 195
 Popov Do (kod Čelebića) — 289
 Popovača (kod Čazme) — 535
 Popović Kajo — 154

Popović Vladimir Vlado — 83, 239.
 469, 475, 477, 494—502, 504, 505
 Popovići (kod Kladnja) — 81, 95,
 104, 497
 Popovići (kod Prnjavora) — 454, 456
 Popovo polje (u j. Hercegovini) —
 28, 31, 75, 197, 431
 Poprati (kod Stoca) — 184
 Porječani (kod Visokog) — 91, 349
 Porječina (kod Puračića) — 200, 472
 Posavina — 122, 470—472, 504
 Pošta br. (kod Bos. Novog) — 312,
 434
 Potajnik (k. 919, kod Vlasenice) —
 410
 Potkraj (kod Mliništa) — 116
 Požarna (predio, kod Šekovića) —
 471
 Požarnica (kod Tuzle) — 8, 470
 Požeška kotlina — 269
 Požetva (kod Prozora) — 94, 256
 Prača (kod Sarajeva) — 316, 509, 589,
 591, 593, 597, 598
 Prača (r.) — 316
 Pračno (kod Siska) — 554
 Prav. Džemat (kod Vlasenice) — 440,
 485
 Prav. Jazuške (kod Živinica) — 236
 Pribegovina (kod Vlasenice) — 364,
 414, 415
 Predojević Đurađ Đurin — 261, 574
 Predolje (kod Stoca) — 184
 Predražići (G. i D., kod Kladnja)
 — 292
 Prekeć (k. 812, kod Šekovića) — 131
 Preljubovići (kod Olova) — 316
 Prenj (kod Stoca) — 56
 Prepeličje (kod Mratinja) — 318
 Preraca (kod Bileće) — 294
 Presjenica (kod Sarajeva) — 242
 Prestaka (k. 735, kod Kladnja) —
 419, 492
 Previja (k. 1384, kod Gacka) — 443
 Previla (kod Ustikoline) — 11, 194,
 195, 201, 244, 509
 Prihlovići (kod Travnika) — 641
 Pribinić (kod Kotor-Varoša) — 118,
 119, 511, 572
 Priboj (G. i D., kod Tuzle) — 122
 Priboj (na Limu) — 251, 286
 Pribojska Banja — vidi Banja kod
 Priboja
 Pridvorica (kod Gacka) — 405
 Prijedor — 150, 151, 209—211, 213—
 217, 219, 224, 273, 274, 277, 313, 334,
 336, 337, 339—342, 344, 346, 365, 434,
 439, 444, 462, 465, 560, 586, 620

Prijeka glav. (k. 669, kod Kulen-Va-
 kufa) — 221
 Prijeklade (kod Ustikoline) — 195
 Prijepolje — 249, 250, 251, 526
 Prijedor (kod Bileće) — 67
 Prijedor (kod Kladnja) — 421—423,
 493
 Prikraj (kod Čazme) — 627, 629
 Primorje — vidi Hrvatsko primorje
 Pritoka (kod Bihaća) — 153, 273
 Prnjavor — 138, 269, 270, 271, 353,
 454, 536, 537, 550, 574—577, 581,
 608, 610
 Prnjavor (kod Zvornika) — 122, 129
 Prodić Novo — 571
 Prokosović (kod Tuzle) — 125, 126,
 236
 Prosjek (kod Foče) — 259
 Prosjek (predio, kod Tuzle) — 19,
 129
 Prozor — 84, 88, 254, 330, 347
 Pržine (kod Avtovca) — 36, 373

Pukovi

Njemački:

- 1-vi „Brandenburg“ divizije —
 526
- 2-gi „Brandenburg“ divizije —
 251, 285, 526
- 4-ti „Brandenburg“ divizije —
 87, 162, 335, 343, 346, 384, 526
- 13. brdski lovački 7. SS divizije
 „Princ Eugen“ — 45, 88, 145,
 334, 337, 494, 595, 597
- 14. brdski lovački 7. SS divi-
 zije „Princ Eugen“ — 285, 597
- 27. brdski 13. SS legionarske
 divizije „Handžar“ — 408, 600
- 28. brdski 13. SS legionarske
 divizije „Handžar“ — 600
- 363-ći 181. pješadijske divizije
 — 373
- 369-ti 369. legionarske divizije
 „Vražje“ — 595
- 370-ti 369. legionarske divizije
 „Vražje“ — 27, 295
- 383-ći 373. legionarske divizije
 „Tigar“ — 274

Ustaško-domobranski (pukovnije):

- 1. lovački 2. lovačkog zdruga
 — 308
- 2. gorski 2. gorskog zdruga —
 635
- 3. oružnički (žandarmerijski) —
 174, 212, 218

- 4. oružnički (žandarmerijski) — 8, 19, 130, 200, 267, 419, 528
- 5. oružnički (žandarmerijski) — 49, 84, 87, 91, 134, 172, 254
- 6. oružnički (žandarmerijski) — 37, 40, 92, 184, 263, 264, 339, 573
- 6. lovački — 338, 539, 540, 543, 544, 557, 568, 576, 578—580
- 7. lovački — 212, 274, 337, 365, 366, 560, 586
- 11. lovački — 553, 577
- 13. lovački — 211, 312, 366, 583, 584
- Puljići (kod Kladnja) — 419, 493
- Puračić (kod Tuzle) — 126, 127, 199, 200, 472, 608
- Pusto polje (kod Avtovca) — 36, 279
- Pustoše (kod Vlasenice) — 440, 441, 484, 485
- Pušnica (kod Tuzle) — 123

R

- Racune (kod Banje Luke) — 307, 323
- Rača (kod Vlasenice) — 407, 422
- Radaković S. Lazo — 146
- Radaković Vlado — 376
- Radelja (brdo, kod Gacka) — 398
- Radeljković Zvonko — 425, 498
- Radić (N. i V., kod Bos. Krupe) — 16, 209, 335
- Radimlja (kod Stoca) — 60, 185, 264, 297
- Radin (trig. 727, kod Kladnja) — 291
- Radmanići (kod Banje Luke) — 177, 178
- Radomirovac (kod Prijedora) — 224, 346
- Radošević Nikola — 71
- Radošević Petar — 230
- Radoševići (kod Olova) — 47, 135, 635
- Radovanovića Torine (kod Nevesinja) — 79
- Radović Borko — 494
- Radovići (kod Olova) — 134
- Radoviš (k. 714, kod Foče) — 226
- Radulović Janko — 230
- Rajić (G. i D., kod Novske) — 593
- Rajetići (kod Ustikoline) — 202
- Rajići (kod Gacka) — 204
- Rajići (kod Vlasenice) — 896, 413
- Rajne (kod Srebrenice) — 363
- Rakani (G. i D., kod Bos. Krupe) — 218, 434
- Rakelici (kod Prijedora) — 224, 439
- Rakić Mićo — 503
- Rakino Brdo (kod Šekovića) — 7, 8, 19, 20, 121, 122, 129, 391, 409, 427, 428, 449, 476
- Rakitnica (kod Konjica) — 243
- Rakitnica (kod Rogatice) — 589
- Raklje (kod Bijelog Polja) — 252
- Rakljenski potok (kod Bijelog Polja) — 252
- Rakova Noga (kod Nevesinja) — 55
- Rakova Noga (kod Olova) — 562, 582, 589
- Rakovac (kod Prnjavora) — 456, 459
- Raljaš (kod Prijedora) — 277, 439
- Rama (kod Prozora) — 91, 94, 254, 330, 348, 351, 552, 563, 623, 635
- Rama (r., kod Prozora) — 85
- Ramići (kod Banje Luke) — 284
- Ranković Gojko — 65
- Rankovići (kod Teslica) — 144
- Rankovići (kod Travnika) — 618, 640, 641
- Rapatnica (kod Bos. Petrovog Sela) — 200, 472, 526
- Rapte pl. (kod Zavidovića) — 108
- Rasavci (kod Prijedora) — 216, 221, 342, 348
- Rastić (kod Kladnja) — 422, 424
- Rastik (predio, kod Teslića) — 572
- Rastošina (kod Koraja) — 122, 124
- Rastovača (predio, kod Bos. Petrovca) — 153
- Rastovo (kod Bugojna) — 93, 256, 330, 389
- Rastuša (kod Teslića) — 571
- Rašće (kod Bos. Krupe) — 346
- Rašević Risto — 321
- Raševo (kod Šekovića) — 20, 21, 122, 125, 132, 391, 423, 424, 426, 427
- Rašljani (Prav. i Musl., kod Brčkog) — 267
- Rašljevo (kod Tuzle) — 199, 200
- Raštelica (kod Konjica) — 92, 351, 535, 555, 557, 622
- Rataj (kod Foče) — 227, 228, 244
- Ratine (kod Foče) — 227
- Ravansko (kod Vlasenice) — 96, 99, 100, 408, 416, 503
- Ravna Gora (kod Vrbovskog) — 626
- Ravna gora (k. 789, kod Vlasenice) — 364, 376, 415
- Ravna njiška (predio, kod Žepča) — 145
- Ravna Reka (kod Bijelog Polja) — 250
- Ravne (kod Kladnja) — 22, 133, 493
- Ravne Habatnice (kod Stoca) — 57

- Ravne Njive (kod Sapne) — 124
 Ravni (kod Gacka) — 203, 204, 398, 399
 Ravni Gaj (kod Koraja) — 122
 Ravni vrh (trig. 1040, kod Foče) — 226, 227
 Ravni zavid (trig. 655, kod Sapne) — 122, 124
 Ravnice (kod Bos. Novog) — 213, 366, 584, 585, 616
 Ravnice (kod Stoca) — 78
 Ravnine (predio, kod Ljubije) — 65
 Ravno br. (trig. 1021, kod Šekovića) — 105, 106, 131, 426, 485
 Ravno (brdo, kod Kladnja) — 419, 492
 Ravno (kod Gacka) — 304, 369, 403
 Ravno (predio, kod Avtovca) — 30, 33, 35, 38, 519—521
 Razbijeno korito (kod Avtovca) — 36, 279, 395
 Razljevi (G. i D., predio, kod Gline) — 605
 Razmući (predio, kod Gacka) — 397
 Razv. Pavlovac (kod Sarajeva) — 316
 Razvar (predio, kod Konjica) — 93
 Redak (trig. 391, kod Teslića) — 571
 Reić Srećko — 43
 Rekavica (kod Banje Luke) — 371, 372, 385, 452
 Reljevo (kod Visokog) — 85, 87, 336, 591
 Renovica (kod Sarajeva) — 316, 508—510, 589, 591, 593, 597, 634
 Repnik (kod Živinica) — 236, 257, 266, 268, 527, 528
 Repovci (kod Konjica) — 91, 348
 Repušni Do (kod Nevesinja) — 393
 Resch Julije — 554
 Revenik (kod Bos. Petrovca) — 210, 335
 Ribaliteg (kod Nevesinja) — 393, 394
 Ribički vrh (trig. 929, kod Foče) — 244
 Ribnica (kod Zavidovića) — 46, 135, 236, 237, 292, 500, 507, 528, 554
 Ribnica (r., kod Zenice) — 110
 Ribnik (G. i D., kod Drvara) — 115
 Ričica (D. i G., kod G. Vakufa) — 94, 489
 Riječica (kod Kladnja) — 407, 416, 419—422, 425, 426, 497
 Rijekica (kod Dubrovnika) — 624
 Rijekica (kod Kladnja) — 47
 Rioca (kod Avtovca) — 66, 67, 162, 164, 373, 374, 377, 378, 396, 520, 521
 Rina (trig. 749, kod Vlasenice) — 95, 99, 409, 410, 422, 423, 441
 Ripač (kod Bihaća) — 16, 153, 156, 214—216, 223, 273, 340—342
 Ripanj (kod Beograda) — 146
 Risnik (kod Stoca) — 184
 Ristić Mile — 43
 Ristići (kod Šekovića) — 422
 Rizvanovići (kod Prijedora) — 434
 Rodić Slavko — 154, 193, 326—328, 332, 355, 357, 445
 Rodići (kod Rame) — 655
 Rogač (kod Srebrenice) — 364, 414
 Rogače (kod Nevesinja) — 55, 379
 Rogata gomila (k. 864, kod Stoca) — 184
 Rogatica — 194, 238, 316, 362, 470, 500, 508, 509, 589—591, 597, 631
 Rogolje (kod Mrkonjić-Grada) — 173, 175, 339, 343
 Rogovi (kod Bileće) — 54, 63—69
 Rolović Vlado — 392, 430
 Romac Paško Zdravko — 48, 229, 395
 Romanija (pl.) — 8, 101, 102, 509, 611
 Rotimlja (kod Stoca) — 55, 56, 77, 264, 637
 Rovovi (predio, kod Teslića) — 119
 Ruda gl. (k. 886, kod Zenice) — 108, 110
 Ruda Glavica (kod Gacka) — 204, 399
 Ruda (kod Travnika) — 641
 Rudanka (kod Doboja) — 143
 Rudelj (kod Vareša) — 13, 110, 111
 Rudenik (predio, kod Živinica) — 127
 Rudice (kod Bos. Novog) — 216, 222, 312, 350, 434, 584, 586, 598, 601, 609
 Rudina (kod Foče) — 201—203
 Rudina (pl., kod Čajniča) — 247
 Rudina (predio, kod Kladnja) — 47, 111, 135
 Rudine (predio, kod Čajniča) — 511
 Rudište (trig. 933, kod Šekovića) — 96, 97, 426
 Rudnik (brdo, kod Zvornika) — 428, 449
 Rudo — 247, 251, 286
 Ruđe (trig. 1080, kod Pljevalja) — 249, 288
 Rujevi Do (kod Ljubinja) — 317
 Rujansko gubno (predio, kod Prije polja) — 250
 Rujiška (M. i V., kod Bos. Krupe) — 224, 435
 Ruma — 112, 563
 Rumunija — 447
 Rupić Slavko — 8
 Ržanik (trig. 1143, kod Nevesinja) — 79

S

Sadevica (r., kod Zavidovića) — 108
 Sajtovići (kod Šekovića) — 130, 423, 424, 427, 449
 Salatić Danilo — 207, 262
 Salatić Rajko — 205
 Salzberger Stanko Ervin — 493
 Samardžić Radovan — 65
 Samarica (kod Cazme) — 605
 Samobor (kod Avtovca) — 27, 33, 34, 36, 38—40, 278, 279, 369, 370
 Sana (r.) — 224, 313, 354, 366, 434, 584, 585, 618
 Sandžak — 28, 29, 207, 258, 285, 286, 316, 317, 360, 373, 495, 500, 507, 515, 519
 Saničani (kod Prijedora) — 209, 211, 334, 336
 Sanski Most — 180, 284, 439, 534, 561, 608, 610, 625
 Sapna (kod Koraja) — 122, 129
 Sarajevo — 11, 28, 85, 86, 91, 194, 195, 242, 243, 254, 316, 329, 330, 342, 343, 350, 352, 353, 443, 470, 503, 504, 509, 510, 524, 526, 555, 563, 584, 589, 591, 594, 598, 602, 603, 616, 620, 621, 623, 627, 630, 631, 633
 Sasina (kod Sanskog Mosta) — 151
 Sastavci (kod Slunja) — 608
 Sava (r.) — 269, 458, 471
 Savčić Boško — 230
 Savino Polje (kod Bijelog Polja) — 252
 Savović Đoko — 430, 431
 Savski Marof (kod Samobora) — 596
 Seferovići (kod Prozora) — 93
 Sela (kod Foče) — 259, 260
 Selimović Teufik Buđoni — 268
 Selišta (kod Bileće) — 58, 59, 65, 69, 211, 294
 Selište (kod Šekovića) — 409, 423
 Seljašnica (kod Prijepolja) — 250
 Semberija — 122, 470, 471, 504
 Semizovac (kod Visokog) — 85, 87, 336, 343
 Senj — 607, 611
 Seona (kod Tuzle) — 199
 Seona (kod Živinica) — 126
 Sesardić Dražen — 230
 Sesvete (kod Zagreba) — 619
 Sikira (trig. 1071, kod Srebrenice) — 502
 Siljevica (k. 1532, kod Mratinja) — 318
 Simić Drag. — 389
 Simić Mirko — 116

Simići (kod Vlasenice) — 100, 364, 410, 440, 441, 485
 Simijovo (kod Bileće) — 60, 63—65, 164
 Simović Radovan — 71
 Sinanovići (kod Živinica) — 266
 Sinj — 563, 623, 638
 Sirova gora (brdo, kod Vlasenice) — 96
 Sisak — 554, 584, 629
 Sitneš (kod Bos. Kobaša) — 458
 Sitnica pl. (kod Ljubinja) — 31, 40, 54, 60, 61, 63, 65, 79, 185, 264
 Sitnica (kod Mrkonjić-Grada) — 116, 240, 241, 284, 372, 452
 Sivša (kod Tešnja) — 138, 141, 142, 144
 Sižje (kod Puračića) — 472
 Sjedaljka (predio, kod Olova) — 22
 Sjenokos (kod Vareša) — 49
 Sjenokos (predio, kod Stoca) — 78
 Sjetlina (kod Prače) — 11
 Skakavac (kod Bos. Petrovca) — 159
 Skatovica (kod Kotor-Varoša) — 458
 Skela polje (kod Gline) — 605
 Skender Slavo — 93, 280
 Skendraš (izvor, kod Gacka) — 405, 406
 Skočaj (M. i V., kod Bihaća) — 212, 338, 591, 592
 Skorča gora (pl., kod Trebinja) — 182
 Skrač (brdo, kod Kladnja) — 419
 Slav. Brod — 539, 551, 555
 Slabinja (kod Kostajnice) — 211, 222, 336, 461, 465
 Sladna (kod Tuzle) — 200
 Slano (kod Dubrovnika) — 167, 196, 432, 567, 637
 Slano br. (trig. 1136, kod Gacka) — 442
 Slap (kod Višegrada) — 373, 507, 525, 624, 626, 628
 Slatina (kod Banje Luke) — 459
 Slatina (kod Foče) — 10
 Slatina (kod Srebrenice) — 98, 364, 620
 Slato (kod Nevesinja) — 38, 54, 55, 79, 299, 378, 379, 397
 Slavičići (kod Ustikoline) — 195
 Slavljevići (kod Sarajeva) — 242
 Slavonija — 353, 496, 503
 Slivena (kod Travnika) — 641
 Slivansko br. (kod Olova) — 23
 Slivice (kod Avtovca) — 17, 29, 396, 397
 Slivlje (kod Gacka) — 393, 394, 400

- Slivne (kod Kladnja) — 22, 23, 133, 419, 425, 618
 Slivno (G. i D., kod Banje Luke) — 490, 491
 Slunj — 608
 Smojlov Dol (kod Foče) — 227
 Smoluća (kod Tuzle) — 200
 Smoljan Stjepan — 91
 Smoljana (kod Bos. Petrovca) — 115, 159, 438
 Smrčevac (preuio, kod Vlasenice) — 422
 Smrdelj Stjepo — 42
 Smriječno (kod Avtovca) — 510
 Smrtići (D. i G., kod Prnjavora) — 457
 Sniježnica (kod Koraja) — 122
 Sniježnica (pl., kod Nevesinja) — 31, 59, 63, 75, 78, 162, 164
 Sočanica (V. i M., kod Dervente) — 457
 Sočica (k. 1215, kod Zenice) — 110
 Sogić Sava — 112
 Sočice (kod Rogatice) — 634
 Sokolac (kod Sarajeva) — 9, 11, 194, 238, 316, 376, 408, 415, 420, 428, 494, 495, 498, 500, 508, 551, 553, 556, 582, 589—591, 593, 600, 602, 605, 611, 629
 Sokolac (kod Mrkonjić-Grada) — 181
 Sokolovići (kod Rogatice) — 8, 101
 Sokolovo (kod Ključa) — 180
 Sokolje (k. 1234, kod Vareša) — 49
 Sokošnica (kod Ključa) — 180
 Solakovina (kod Vlasenice) — 387, 440
 Solin — 609, 611
 Somina šuma (predio, kod Avtovca) — 18, 33
 Sopotnica (kod Prijepolja) — 252
 Sovilj Nikola — 113
 Spasojevići (kod Kotor-Varoša) — 270
 Split — 162, 263, 601, 603, 611
 Spreča (r.) — 8, 20, 128, 129, 199—201, 236, 238, 239, 267, 362, 423, 427, 470—472, 476, 495, 498, 501, 527
 Spreča (predio, kod Zvornika) — 82, 239, 362, 375, 390, 409, 427, 449, 504, 505, 526
 Srb (G. i D.) — 219, 346, 557
 Srbac — 269, 458, 577
 Srbija — 315, 317, 369, 373, 490, 491, 495, 499, 500, 504, 507, 515, 523, 582, 597
 Srobotina (kod Foče) — 597
 Srdevići (kod Prnjavora) — 456
 Srebrenica — 82, 96, 98, 100, 101, 238, 239, 362—364, 376, 392, 414, 417, 420, 428, 448, 470, 471, 500—502, 613, 615, 617, 623, 631, 634
 Srebrenik (G. i D., kod Tuzle) — 236, 267, 472, 526
 Srednje br. (kod Kladnja) — 422, 426, 427
 Srem — 503, 554
 Sretica (kod Bos. Petrovca) — 172, 189
 Sretica (pl.) — 349
 Srnica (k. 576, kod Živinica) — 127
 Srnice (Prav. i Musl., kod Gradačca) — 236, 266, 472
 Srzentić Špiro — 43, 206, 280, 306, 370, 404
 St. Fojnica (kod Gacka) — 398
 St. Majdan (kod Sanskog Mosta) — 219, 221, 224, 346, 439
 St. Rijeka (kod Sanskog Mosta) — 159, 219, 224, 439
 Stabna (kod Avtovca) — 304, 313, 519, 520
 Stamatović Miloš — 208, 321, 433
 Stambulčić (kod Sarajeva) — 11
 Stanari (kod Prnjavora) — 138, 143, 456
 Stanovi (kod Doboja) — 143
 Stanišić Nikola — 270
 Stanjevići (kod Stoca) — 184
 Stari Brod (kod Rogatice) — 373, 524, 525
 Starić (kod Kladnja) — 493
 Starina (kod Žepča) — 45
 Staroglavice (kod Srebrenice) — 363
 Starović Ratko — 42
 Stenjaci (kod Teslića) — 539, 569, 570
 Stepanov Marko — 23
 Stepen (kod Avtovca) — 17, 27, 32, 35, 37, 41, 166, 279, 374, 395, 402, 404, 520
 Stepen v. (trig. 1228, kod Avtovca) — 33—36
 Stevanovića Torine (kod Nevesinja) — 164
 Stijena (brdo, kod Šekovića) — 131
 Stipetić Dragutin — 561
 Stjepankrs (kod Stoca) — 78, 262
 Stjepin Han (kod Zavidovića) — 292
 Stijena (brdo, kod Šekovića) — 21
 Stojčići (kod Olova) — 25, 134
 Stojičićko br. (kod Prnjavora) — 457
 Stolac — 27, 28, 31, 33, 51, 55, 56, 59, 68, 73, 75—80, 147, 148, 162, 163, 165—168, 183—185, 196, 197, 206, 207, 262, 263, 297, 300, 301, 319, 320, 379, 396, 432, 446, 534, 551, 554, 557, 589, 591, 608

- Stolica (brdo, kod Šekovića) — 98,
 99, 391, 422, 424, 426, 428, 476
 Stolovi (k. 860, kod Foče) — 227
 Ston — 432
 Stožer (kod Bijelog Polja) — 288
 Strane (kod Rogatice) — 316, 509, 634
 Stranjani (kod Banje Luke) — 536
 Stranjani (G. i D., kod Bijelog Polja)
 — 251—253
 Stratinska (kod Prijedora) — 151
 Stražanica (k. 317, kod Teslića) —
 568, 569, 572
 Stražba (brdo, kod Teslića) — 569
 Stražbenica (k. 1119, kod Drvara) —
 180
 Stražbenica (predio, kod Živinica) —
 257, 290, 291
 Stražbenica (trig. 371, kod Bos. Kru-
 pe) — 180
 Straževica (k. 1445, kod Gacka) —
 394
 Straževica (predio, kod Nevesinja)
 — 78
 Straževac (kod Vlasenice) — 440,
 441
 Stražica (predio, kod Stoca) — 319
 Stražište (trig. 724, kod Bileće) — 182
 Strganci (kod Ustikoline) — 202
 Strica (kod Vareša) — 13
 Stričići (kod Banje Luke) — 177
 Strmac (kod Čajniča) — 247
 Stry Josip — 539, 540, 543, 544
 Strmica (kod Kladnja) — 81, 82, 95,
 104—106, 132, 423, 493
 Strmica (kod Knina) — 536
 Strujići (kod Ljubinja) — 57
 Stubalska kita (k. 1152, kod Stoca)
 — 78
 Stublić (k. 1042, kod Srebrenice) —
 363
 Studenac (predio, kod Nevesinja)
 — 78
 Studenci (kod Nevesinja) — 55, 79,
 164
 Studenčica (kod Prozora) — 87, 343
 Stupar Vojo — 453
 Stuparević Slavko — 8
 Stupari (kod Kladnja) — 103, 107,
 387, 391, 423, 424, 427, 472, 477, 478
 Subašići (kod Olova) — 134
 Subotić Obrad — 44
 Suća dol (brdo, kod Bos. Novog) —
 312, 434
 Sučevići (kod Gračaca) — 623
 Sućeska (kod Srebrenice) — 363
 Sudar Franjo — 495
 Sudići (kod Olova) — 112, 113
 Suha (kod Zenice) — 108, 109
 Suha (r., kod Zenice) — 108
 Suhača (kod Bos. Novog) — 586
 Suhi v. (k. 1519, kod Gacka) — 204
 Suhi v. (trig. 1103, kod Bileće) — 67
 Sumorova gora (predio, kod Žablja-
 ka) — 317
 Sunja (kod Siska) — 554, 616, 623,
 625, 630
 Supčane (kod Šekovića) — 96, 104,
 105, 131, 391, 424—426
 Sušak — 629
 Surjan (kod Banje Luke) — 307
 Sutjeska (r.) — 303, 315, 317, 405,
 406, 523, 597, 599, 604, 608, 613
 Suvaja (G. i D., kod Bos. Krupe)
 — 224
 Suvaja (kod Bos. Petrovca) — 159,
 212
 Suvović (predio, kod Stoca) — 184
 Sv. Dimitrija (man. kod Gacka) —
 398
 Sv. Đuro (man. kod Gacka) — 394
 Sv. Juraj (kod Splita) — 601, 603
 Svinčine (predio, kod Teslića) — 569
 Svinjača (kod Duvna) — 88, 345
 Svodna (kod Prijedora) — 150, 211,
 214, 222, 336, 340, 350, 462

Š

- Šabančići (kod Rame) — 635
 Šadići (kod Vlasenice) — 391
 Šagovići (kod Žepča) — 109
 Šahovići (kod Bijelog Polja) — 248,
 253
 Šajinović Hranislav — 306
 Šajnovići (kod Goražda) — 201
 Šakota Slobodan — 71
 Šakotić Radovan — 397
 Šarac (kod Pljevalja) — 248
 Šarci (kod Zvornika) — 448
 Šarenac Danilo — 43
 Šarenac Đorđo — 44
 Šarića grede (k. 1092, kod Avtovca)
 — 35—37, 279, 305
 Šaševci (kod Olova) — 117
 Šavnik (kod Nikšića) — 359, 370,
 379, 522
 Šekić Vlado — 289
 Ščepan-Polje (kod Foče) — 29, 202,
 258, 317, 517, 521
 Ščit (kod Prozora) — 256
 Šćenica (kod Bileće) — 58
 Šebrov grob (predio, kod Čajniča)
 — 247

Šegrt Vlado — 18, 333, 397, 448
 Šeherdžik (kod Zvornika) — 7
 Šehovići (kod Olova) — 24
 Šekovac (kod Drvara) — 189
 Šekovići (kod Zvornika) — 98—100,
 103, 104, 127, 128, 130, 131, 238, 375,
 376, 387, 390, 391, 407, 408, 418, 422,
 424—427, 440, 441, 485, 496, 498, 501,
 511, 556, 598, 600, 613, 618, 635
 Šestan Franjo — 574, 575
 Ševkušić Cvijan — 8
 Šibenik — 536, 593, 613
 Šibovi (kod Mrkonjić-Grada) — 171,
 335
 Šiljak Mirko — 525
 Šiljegović Miloš — 119, 121, 201, 258,
 387, 441, 472, 478, 525—529, 579, 580
 Simić Franjo — 263, 592
 Šimljana (kod Čazme) — 605
 Simoković Josip — 554
 Simići (kod Banje Luke) — 150, 222
 Šimunac Vid — 174
 Sipačno (kod Gacka) — 62, 162—164,
 377, 379, 397, 398, 564, 638
 Šipka Ranko — 574, 579, 580
 Šipovica (kod Gacka) — 405, 406
 Šipovljani (kod Drvara) — 172, 190,
 198, 337
 Šipovo (kod Mrkonjić-Grada) — 177,
 348
 Šiprage (kod Travnika) — 46, 281
 Široki Brijeg (kod Mostara) — 27,
 162, 166, 320, 431
 Šišek Josip — 574, 575
 Škadinovac (predio, kod Kupresa)
 — 488
 Škerović Zarija — 12, 97, 365, 413,
 417
 Škola (kod Foče) — 227
 Škrbići (kod Banje Luke) — 179
 Šljeme (k. 1338, kod Drvara) — 309
 Šljivensko (kod Pljevalja) — 248, 288,
 289
 Šljivovac (k. 846, kod Bihaća) — 312
 Šnjegotina (G., D. i Sr., kod Prnjavora)
 — 270, 271
 Šobadine (kod Bileće) — 58, 59
 Šponica (Prav., Kat. i Musl., kod
 Tuzle) — 526
 Šrempf Franjo — 272
 Štavanj (brdo, kod Kalinovika) — 244
 Štitare (kod Gacka) — 360
 Štrpci (kod Prnjavora) — 138
 Šubašić Ivan — 29
 Šujica (kod Livna) — 87, 330, 342
 Šuma (predio, kod Dubrovnika) —
 167, 207

Šumet (kod Dubrovnika) — 321
 Šumići (kod Gacka) — 405
 Šunjevina (kod Gacka) — 374
 Šurlan Dušan — 230
 Šušnjari (kod Srebrenice) — 364

T

Tabaja (kod Nevesinja) — 78
 Tabaković Milan — 81
 Tamburovina (kod Vlasenice) — 407
 Tanka k. (kod Teslića) — 572
 Tanka kosa (brdo, kod Živinica) —
 266
 Tara (r.) — 286, 303, 317, 514, 517
 Tara (pl.) — 525
 Tarkovac (kod Kulen-Vakufa) — 210,
 312, 336, 366, 367
 Tasovčići (kod Čapljine) — 432
 Tavani (kod Bos. Petrovca) — 159
 Tavija (kod Bos. Kostajnice) — 463
 Tavna (r., kod Koraja) — 122
 Tedin Han (kod Prnjavora) — 537
 Tegarina greda (k. 1050, kod Bileće)
 — 54, 63, 69, 294
 Tekeušići (kod Foče) — 227
 Teočak (kod Koraja) — 122
 Teočak (kod Kulen-Vakufa) — 208
 Tepen (kod Šekovića) — 21, 22, 104,
 105, 131, 424, 425
 Terzić Milovan — 43
 Teslić — 118, 138, 141, 142, 144, 146,
 281, 282, 308, 337, 338, 341, 353, 427,
 536, 537, 539, 540, 543—545, 547, 549,
 550, 553, 568—581, 588, 601, 603,
 621, 622
 Tešanj — 138, 141—144, 341, 348, 353,
 427, 574, 578
 Tešanjka (kod Tešnja) — 141—143,
 146
 Tihomišlje (kod G. Vakufa) — 94
 Tijesno (kod Šibenika) — 619, 620
 Tikva (trig. 1979, na Vranici pl.) —
 86, 340
 Tisova gl. (k. 1144, kod Vareša) —
 110
 Tišća (r., kod Vlasenice) — 441, 484
 Tito Broz Josip — 29, 121, 272, 329,
 380, 381, 433, 450, 501, 502, 521, 575
 Tjemenik (k. 1021, kod Foče) — 201,
 316
 Tjentište (kod Foče) — 260, 305, 315,
 317, 318, 403, 405, 446, 610
 Tješnjići (kod Ustikoline) — 194, 195
 Tobut (G. i D., kod Tuzle) — 128
 Todići (kod Kladnja) — 421

- Todorović Mijalko Plavi — 231, 523
 Todorović Voja — 181, 241, 453
 Točilo (predio, kod Olova) — 23
 Tomaić Franjo — 15
 Tomanica k. (kod Sapne) — 124
 Tomašica (kod Prijedora) — 159, 224
 Tomazovići (kod Drvara) — 173, 180
 Tomičić Dinko — 505
 Tomići (kod Vlasenice) — 95
 Tomović Jovan — 230
 Topčić Polje (kod Žepča) — 138, 144, 145
 Topolo (kod Dubrovnika) — 637
 Topusko — 605
 Tošović Rista — 503
 Travnik — 83, 84, 94, 256, 330, 334, 335, 353, 487, 489, 525, 526, 552, 606, 611, 618, 620, 631, 633, 635, 636, 640
 Trbušće (kod Foče) — 260
 Trebava (predio, kod Modrice) — 160, 238, 267, 427, 470, 496, 526
 Trebijovi (kod Trebinja) — 431
 Trebinje — 28, 31, 51, 60—62, 66, 165, 167, 168, 185, 196—198, 207, 208, 301, 319, 321, 430—432, 446, 447, 557—559, 564, 582, 589, 591, 595, 612, 622, 626
 Trebovljani (kod Bos. Gradiške) — 150
 Trenica (kod Travnika) — 91
 Treskavica pl. — 243, 315—317
 Trešnik (predio, kod Banje Luke) — 385
 Trešnjeva Glava (kod Zenice) — 110
 Treštenica (Prav. i Musl., kod Živinica) — 125, 126, 424, 472, 475
 Treštenica (trig. 908, kod Stoca) — 184, 591
 Tribija (kod Vareša) — 12
 Trijebanj (G. i D., kod Stoca) — 55, 73, 74, 76
 Tripković Mitar — 319, 320
 Tripković Radovan — 431, 432
 Trivunčić Mitar — 491
 Trklja (kod Bileće) — 62
 Trninić Breg (kod Drvara) — 198
 Trnova (Sr. i D., kod Janje) — 123
 Trnovače (kod Šekovića) — 477
 Trnovica (kod Bileće) — 17, 58, 59, 60, 61, 62, 66, 69, 294, 295, 396, 610
 Trnovo (kod Kladnja) — 82, 95, 376, 392, 425, 485
 Trnovo (kod Mrkonjić-Grada) — 171, 181, 335
 Trnovo (kod Sarajeva) — 227, 242, 243, 303, 305, 620, 631
 Trnjani (kod Prijedora) — 151
 Troglav (trig. 1415, kod Avtovca) — 33, 36, 166, 303, 396
 Troglav (predio, kod Trnova) — 243
 Tromeda (predio, kod Prijedora) — 224, 274, 340
 Trstenik (na Pelješcu) — 567
 Trubjela (kod Vilusa) — 196, 197
 Trusina (kod Konjica) — 88
 Trusina pl. (kod Nevesinja) — 38, 40, 54, 55, 59, 76—79, 147, 167
 Tucakov Do (kod Avtovca) — 66
 Tucaković Mujo — 265, 320
 Tucakovići (kod Stoca) — 319
 Tuheljske Toplice — 621, 624
 Tuholj (kod Kladnja) — 107, 292
 Tuinica (kod Bos. Novog) — 585
 Tuk (kod Bos. Petrovca) — 116
 Tukovi (kod Vlasenice) — 415
 Tulovići (kod Živinica) — 127, 256, 257, 290, 292, 471, 472, 475, 527, 528
 Tumare (kod Puračića) — 470, 475
 Tupanari (kod Šekovića) — 104, 105, 497
 Tupković (Musl. i Prav., kod Živinica) — 128, 391, 423, 424, 492
 Turalići (kod Kladnja) — 421, 529
 Turbe (kod Travnika) — 84, 620, 636
 Turija (kod Puračića) — 200, 236, 475
 Turija (r., kod Puračića) — 237, 257
 Turjak (k. 1327, kod Ustikoline) — 201, 202, 244
 Turkovići (kod Ljubinja) — 552
 Tursanovo br. (k. 548, kod Koraja) — 124
 Tuzla — 8, 19, 122, 125, 127, 128, 200, 201, 236, 238, 267, 375, 390, 391, 423, 424, 427, 428, 449, 470—472, 475, 476, 494—499, 505, 527, 528, 554, 600, 601, 604, 606, 608, 613, 628, 629

U

- Ubla (kod Bileće) — 167
 Ublić (kod Gacka) — 377, 379
 Ubosko (kod Stoca) — 31, 66, 183, 184, 264
 Udbina (kod Gospića) — 593
 Udrežnje (kod Nevesinja) — 77, 78, 162
 Ujedinjeni savez antifašističke omladine Bosne i Hercegovine (USAO BiH) — 503
 Ukrnjica (kod Teslića) — 574
 Ukšići (kod Bileće) — 58
 Ukšići (kod Ustikoline) — 195, 202

Ulica (kod Olova) — 22
 Ulinje (kod Gacka) — 304, 369
 Ulog (kod Nevesinja) — 243, 244, 305, 394, 608
 Umčanin Avdo — 574, 575
 Umoljani (G. i D., kod Konjica) — 631
 Una (r.) — 213, 215, 220, 222, 225, 354, 434, 435, 461, 463, 584, 587
 Urek Rudolf — 230
 Uskoplje (kod Dubrovnika) — 207
 Usora (r.) — 339, 571—573
 Usorci (kod Sanskog Mosta) — 159, 224, 439
 Ustikolina (kod Foče) — 194, 195, 201, 202, 227, 244—247, 316, 593, 597, 632
 Ustiprača — 618, 629
 Uvac (kod Višegrada) — 286
 Uvac (r.) — 400
 Uzup (kod Ščepan-Polja) — 517

V

V. Borovac (predio, kod Olova) — 134
 V. Brankovac (brdo, kod Banje Luke) — 151, 173, 339, 371
 V. Ilova (kod Prnjavora) — 455
 V. Njiva (kod Zvornika) — 122, 428
 V. Obodnik (trig. 640, kod Kotor-Va-roša) — 577
 V. Stjena (kosa, kod Šekovića) — 99
 V. Vis (k. 515, kod Teslića) — 569
 Vaganjec (kod Foče) — 227
 Vakuf (kod Čelebića) — 248
 Valjevo — 380
 Varalići (kod Zenice) — 110
 Varaždin — 557, 601, 603
 Varda (brdo, kod Ščepan-Polja) — 317
 Varda (k. 1175, kod Nevesinja) — 78
 Vardar (trig. 1129, kod Bileće) — 54, 63, 294
 Vardište (predio, kod Gacka) — 393
 Varduše (G. i D., kod Ljubinja) — 319
 Vareš — 12, 47, 49, 110, 111, 134, 135, 315, 507, 508, 563, 582, 632, 635
 Vasiljević Marjan — 230
 Vasiljevići (kod Šekovića) — 21, 22, 131, 391, 422, 424, 425, 427, 476
 Velebit (kod Bihaća) — 16
 Velika Britanija — 450
 Velika (kod Konjica) — 86, 339
 Velika stj. (brdo, kod Vlasenice) — 95
 Velika strana (predio, kod Koraja) — 122, 124

Velimlje (kod Bileće) — 197, 198
 Veljkića br. (kod Bos. Novog) — 312, 434
 Vidačić Milorad — 430, 431
 Vidak (brdo, kod Vareša) — 49
 Vidakovići (kod Šekovića) — 409, 497
 Vidne (kod Bileće) — 182
 Vidorija (potok, kod Bos. Novog) — 434
 Vidova gl. (k. 384, kod Kladnja) — 266, 268
 Vijaka (G. i D., kod Vareša) — 12, 24, 47, 108, 111, 134, 135, 507, 508, 632, 635
 Vijačani (kod Prnjavora) — 454, 455
 Vijenac (k. 615, kod Živinica) — 127
 Vildova gl. (k. 384, kod Živinica) — 257
 Vilenica Josip — 543, 549
 Viluse (kod Trebinja) — 17, 28, 31, 61, 167, 168, 182, 196—198, 589, 591, 595, 612
 Vilusi (kod Banje Luke) — 175, 178, 343, 344, 350
 Vinkovci — 496, 535, 608, 619
 Virovi (predio, kod Zenice) — 110
 Virovitica — 620
 Vis (o.) — 29, 567, 639
 Vis (k. 513, kod Koraja) — 124
 Vis (trig. 417, kod Teslića) — 569
 Vis (trig. 452, kod Zvornika) — 8, 19, 20, 24, 129, 130, 448, 449
 Visočko (kod Bijelog Polja) — 252
 Visoko — 91, 134, 254, 349, 535, 600, 621, 632
 Višća (G. i D., Prav., Musl. i Kat., kod Živinica) — 103, 104, 125, 126, 128, 478
 Višegrad — 11, 135, 238, 443, 509, 589, 597, 610
 Višnjevo (kod Gacka) — 399
 Višniica (kod Srebrenice) — 364
 Višnjića Do (kod Gacka) — 359, 360
 Vita bara (kod Tjentišta) — 523, 524
 Vitasovci (kod Bos. Novog) — 366
 Vitez (kod Travnika) — 640
 Vitlić (k. 627, kod Živinica) — 236
 Vitlovac (kod Srebrenice) — 363
 Vitonje (kod Ljubinja) — 207, 431
 Vješala (trig. 338, kod Bos. Novog) — 434
 Vjetrenik (trig. 1474, kod Foče) — 260
 Vlahov Ante — 71

- Vlahovići (kod Stoca) — 18, 40, 59, 60, 61, 66, 76, 164, 167, 183—185, 206, 207, 264, 297, 299
- Vlahovići (kod Pljevalja) — 249, 288, 289
- Vlajinja (predio, kod Bileće) — 60, 61, 63, 66—69, 182
- Vlaka (predio, kod Ljubinja) — 319
- Vlakovo (kod Visokog) — 88
- Vlasače (kod Trebinja) — 57
- Vlasenica — 7, 8, 11, 22, 82, 96, 97, 59—101, 104, 133, 236, 238, 239, 362, 375, 376, 386, 387, 390, 391, 407—410, 413—416, 418, 420—423, 425—428, 440, 441, 470, 471, 476, 477, 484, 485, 492, 493, 495, 496, 498, 499, 501, 502, 504, 529, 537, 556, 562, 582, 593, 600, 605, 608, 618, 620, 622, 628
- Vlaška (kod Bileće) — 58
- Voćin (kod Podrav. Slatine) — 534, 625
- Vodičevo (G. i D., kod Bos. Novog) — 366
- Vodički v. (trig. 868, kod Banje Luke) — 177, 179, 349, 490, 491
- Vodušek Jakob — 416
- Vođeni (kod Ljubinja) — 297
- Vogani (kod Rume) — 563
- Vogošća (kod Sarajeva) — 86
- Vojevac (kod Bos. Krupe) — 159
- Vojnići (kod Ustikoline) — 195
- Vojnikovići (kod Sanskog Mosta) — 534
- Vojnović Lazar — 71
- Vojnović Petar — 16, 226, 278, 314, 368, 436—439
- Voćinovići (kod Bos. Novog) — 435
- Vojvode Putnika Brdo (kod Doboja) — 138
- Vojvodina — 373, 504
- Volar (Kat. i Prav., kod Prijedora) — 313
- Volice (kod Prozora) — 489
- Volinja (kod Kostajnice) — 216, 342, 625, 630
- Volujak (k. 1084, kod Nevesinja) — 403
- Volujak (pl.) — 524
- Vozuća (kod Zavidovića) 46, 108
- Vrabačka (kod Vlasenice) — 415
- Vrabci (kod Olova) — 117, 420
- Vrančev vrh (k. 1294, kod Drvara) — 309
- Vranica (k. 1017, kod Zenice) — 109
- Vranić Stevo — 100
- Vranova gl. (k. 1427, kod Nevesinja) — 393, 394
- Vranovići (kod Gradačca) — 199, 472
- Vranovina (kod Bos. Petrovca) — 159, 438
- Vranja Dubrava (kod Bileće) — 65, 67
- Vranjačka (brdo, kod Čajniča) — 247
- Vranje br. (kod Pljevalja) — 288
- Vranji kamen (k. 1291, kod Vlase-nice) — 415
- Vranjkuk (trig. 1196, kod Nevesinja) — 78
- Vranjska (kod Stoca) — 60, 164, 264
- Vranjski do (k. 1314, kod Gacka) — 399, 405
- Vrata (brdo, kod G. Vakufa) — 86
- Vratar (kod Gacka) — 303
- Vratkovići (kod Avtovca) — 29, 32, 34, 35, 359, 360, 402, 519
- Vratlo (kod Gacka) — 399
- Vrba (kod Gacka) — 204
- Vrba (G. i D., kod Bos. Broda) — 554
- Vrbanja (r., kod Banje Luke) — 450
- Vrbas (r.) — 174, 307, 315, 323, 342, 353, 354, 384, 450, 452, 458, 576
- Vrbica (D. i G., kod Bileće) — 17, 50, 59, 61, 67—69, 164, 293, 396
- Vrbnica (kod Foče) — 29, 259, 305, 510, 515, 524, 602
- Vrbovac (kod Gacka) — 405, 406
- Vrbovec (kod Čazme) — 588
- Vrbovsko (kod Ogulina) — 553, 562, 581, 593
- Vrela (kod Teslića) — 569, 570, 578
- Vrelo (kod Šekovića) — 19, 20, 125, 128, 129, 130
- Vrginmost — 605
- Vrgorac (kod Mostara) — 167, 196, 537, 553
- Vrhovi (k. 1025, kod Bijelog Polja) — 251, 252
- Vrhovi (kod Dervente) — 627
- Vrhovna četnička komanda — 526
- Vrhovna komanda njemačkih oružanih snaga — 369, 373
- Vrhovni štab NOV i POJ — 8, 121, 259, 269, 286, 302, 315, 317, 325, 334, 360, 445, 467, 471, 494, 497, 498, 500, 501, 503—507, 515, 520
- Vrnojevići (kod Zivinica) — 471, 528
- Vrpolje (kod Đakova) — 496, 628
- Vršac (brdo, kod Avtovca) — 35, 36, 279
- Vrtoče (kod Bos. Petrovca) — 153, 156, 159, 208, 210—214, 218, 221, 311, 336, 337, 340, 343, 344, 348, 438, 607

Vrtočke Doline — vidi Doline kod Kulen-Vakufa
 Vrulja (kod Pljevalja) — 248, 249, 287
 Vrutci (kod Olova) — 112, 117
 Vučani (kod Čazme) — 623
 Vučenović Mile — 46, 72, 183
 Vučevo polje (kod Gacka) — 399
 Vučevo (predio, kod Tjentišta) — 29, 305, 318, 381, 403, 512, 514, 515, 517, 524
 Vuči do (predio, kod Bileće) — 54, 58—62, 396
 Vučijak (kod Prnjavora) — 454, 577
 Vučinići (kod Kladnja) — 419—421, 429, 493
 Vučinovići (kod Kladnja) — 426, 427
 Vučja bara (predio, kod Avtovca) — 38
 Vučjak (pl., kod Modriče) — 267, 526
 Vučjak (predio, kod N. Gradiške) — 269
 Vujatović Dušan — 194, 199, 310
 Vujošević Miladin — 116
 Vujović Boro Penzel — 65
 Vujović Milutin — 46, 72, 283
 Vukalović Mile — 208, 321, 433
 Vukanović Radovan — 514—516, 518, 522
 Vukodlačica (predio, kod Gacka) — 379
 Vukotić Jovo — 83, 239, 469, 477, 504
 Vukotići (kod Olova) — 24, 134
 Vukovar — 418, 605, 616
 Vuković Milan — 416
 Vuković Zarko Pucar — 416
 Vukovići (kod Vlasenice) — 100, 409, 413
 Vukovina (kod Šekovića) — 8, 20
 Vukovine (kod Zavidovića) — 237
 Vukovlje (kod Daruvara) — 552
 Vukovo (kod Tešnja) — 141—144
 Vukovsko (G. i D., kod Kupresa) — 88, 489
 Wirl Kristian — 497

Z

Zabaj (izvor, kod Šekovića) — 435
 Zabor (kod Ustikoline) — 202
 Zaborak (kod Cajniča) — 246, 247
 Zabrežje (kod Rogatice) — 9
 Zabrežje (kod Vareša) — 49
 Zaglavica (kod Drvara) — 172, 175, 189, 190, 336

Zagon (predio, kod Trnova) — 243
 Zagora (kod Dubrovnika) — 57, 58
 Zagorac (kod Banje Luke) — 284, 285, 307, 324, 385
 Zagorje — vidi Hrv. zagorje
 Zagradci (G. i D., kod Avtovca) — 33, 35, 36
 Zagrađe (kod Gacka) — 360
 Zagrađe (kod Vlasenice) — 415, 622, 624
 Zagreb — 554, 591, 593, 601, 603, 627
 Zahum (kod Pljevalja) — 288, 289
 Zahumsko (kod Bijelog Polja) — 252
 Zajasen (kod Gacka) — 378
 Zaklan Dmitar — 13, 50, 113
 Zakmur (kod Foče) — 29, 260
 Zalom (kod Navesinja) — 59, 299, 378
 Zaljutnica (kod Gacka) — 360
 Zamršten (kod Foče) — 258, 259
 Zanolina (kod Šujice) — 88, 344
 Zaprešić (kod Samobora) — 552, 601
 Zanuolina (predio, kod Bileće) — 167
 Zaruđe (kod Vareša) — 12, 13, 49
 Zaselje (kod Avtovca) — 34, 36
 Zasada (kod Stoca) — 79
 Zastolje (kod Dubrovnika) — 567
 Zavalje (kod Bihaća) — 212
 Zavidovići — 126, 538, 632
 Zavitaljka (predio, kod Fojnice) — 486
 Završje (k. 878, kod Stoca) — 184
 Zborna Gomila (kod Avtovca) — 36, 37, 41
 Zdenci (V. i M., kod Daruvara) — 619
 Zecovi (kod Prijedora) — 221, 277
 Zekavice (kod Pljevalja) — 288
 Zekić Miloš — 392, 430, 449, 471, 504
 Zelemboj — vidi M. Zelemboj (trig. 1060)
 Zelenci (kod Banje Luke) — 491
 Zelengora (kod Tjentišta) — 523
 Zelengora (predio) — 244, 302, 303, 316—318, 381, 403, 405, 511, 512, 524, 599
 Zelina (kod Šekovića) — 20, 125
 Zelovac (k. 321, kod Bos. Krupe) — 434
 Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine (ZAVNOBiH) — 271
 Zenepići (kod Travnika) — 640, 641

Zenica — 330, 494, 533, 591, 603, 618, 620
 Zeta (r.) — 285
 Zidina (kod Krupe) — 323
 Zidonje (kod Zvornika) — 121
 Zimmer Rikard — 573—575
 Zlatibor (pl., kod Užica) — 285, 286, 318
 Zlatište (k. 827, kod Sarajeva) — 631
 Zloselo (kod Tuzle) — 122
 Zmajevac (predio, kod Kladnja) — 22
 Zmajevac (trig. 681, kod Teslića) — 570
 Zmijanac (kod Bileće) — 58
 Zobova ravan (predio, kod Žepča) — 145
 Zolje (kod Zvornika) — 19
 Zovi Do (kod Nevesinja) — 54
 Zubeta (kod Olova) — 113
 Zuech Stjepo — 559, 567, 596, 639
 Zukići (kod Živinica) — 424, 472
 Zvečevo (kod Podrav. Slatine) — 625
 Zvijerina (kod Bileće) — 297
 Zvijezda (pl., kod Olova) — 49, 135
 Zvornik — 8, 125, 236, 238, 364, 375, 386, 387, 390, 391, 416, 418, 423, 424, 427, 428, 449, 476, 494, 498, 499, 502, 503, 505, 529, 537, 552, 631

Ž

Žabica (G. i D., kod Ljubinja) — 297, 431
 Žabljak — 370, 512, 518
 Žabljak (kod Tešnja) — 142, 144

Žarić Jagoš — 401
 Žarkovina (kod Teslića) — 144, 568, 569
 Žegar (kod Prijedora) — 277
 Žegulja (kod Stoca) — 59, 183, 185, 206, 262
 Željova (kod Živinica) — 236, 292
 Žep (predio pod šumom, kod Vlasenice) — 414, 415
 Žepče — 144, 145, 282, 353, 526, 533, 537, 550, 551, 588
 Žeravice (kod Kladnja) — 133, 419, 420, 425, 427, 492, 529
 Žešće (G. i D., kod Ustikoline) — 201
 Žeženica (trig. 1222, kod Vlasenice) — 415
 Žiljevo (kod Nevesinja) — 377
 Živaja (kod Dubice) — 220, 591
 Živanj (trig. 1615, kod Gacka) 204
 Živinice (Kat. i Musl.) — 81, 82, 103, 125, 127, 236, 258, 290—292, 375, 390, 418, 419, 426, 427, 470, 471, 477, 478, 498, 527, 600, 605
 Živkovići (kod Zenice) — 110
 Žljebovi (kod Vlasenice) — 562, 625
 Žrvanj (G. i D., kod Ljubinja) — 297
 Žrvanj (trig. 993, kod Ljubinja) — 207
 Žuglići (kod Rame) — 91, 552, 589, 623, 635
 Žuljana (na Pelješcu) — 567
 Žunova (kod Olova) — 24, 133
 Žunovi (kod Olova) — 408, 420, 494
 Župa (predio, kod Prnjavora) — 271
 Županja (kod Vinkovaca) — 533, 536

S A D R Ž A J

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1944. GODINE

(avgust)

I

Dokumenta jedinica Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije

	Strana
Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 27. divizije od 1. avgusta 1944. dostavljen Štabu 3. korpusa NOVJ — — — — —	7
Zapovijest Štaba 3. proleterske (ličke) brigade od 1. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za pokret pravcem Ponori — Zarude — — — — —	12
Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja 12. hercegovačke brigade na dan 1. avgusta 1944. godine — — — — —	14
Naređenje Štaba 4. NOU divizije od 2. avgusta 1944. Štabu 8. krajiške brigade da dijelom snaga drži položaje prema Goričevcu i Ripču a ostale snage povuče na odmor — — — — —	16
Naređenje Štaba 29. NOU divizije od 2. avgusta 1944. Štabu 11. hercegovačke brigade za prebacivanje na gatačku i nevesinjsku površ i za dejstvo na komunikaciju Gacko — Nevesinje —	17
Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 5. vojvodanske brigade od 2. avgusta 1944. dostavljen Štabu 36. NOU divizije — —	19
Relacija Štaba 11. hercegovačke brigade od 2. avgusta 1944. dostavljena Štabu 29. NOU divizije — — — — —	26
Izvještaj Štaba 12. krajiške brigade od 2. avgusta 1944. Štabu 11. NOU divizije o borbama pri pokušaju prelaska preko rijeke Bosne — — — — —	44
Zapovijest Štaba 16. NOU divizije od 3. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za prebacivanje na prostor Očevlje — Ligatići — — — — —	46
Zapovijest Štaba 3. proleterske (ličke) brigade od 3. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za pokret pravcem Sokolje — Vidak — Zvijezda — — — — —	49
Relacija Štaba 10. hercegovačke brigade od 3. avgusta 1944. dostavljena Štabu 29. NOU divizije — — — — —	50
Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja 12. krajiške brigade dostavljen 3. avgusta 1944. Štabu 11. NOU divizije — — —	72
Relacija Štaba 13. hercegovačke brigade od 3. avgusta 1944. dostavljena Štabu 29. NOU divizije — — — — —	73

	Strana
Naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 4. avgusta 1944. štabovima 27. i 38. divizije za napad na Bačkovac — — — — —	81
Izveštaj Štaba 10. NOU divizije od 4. avgusta 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvu u južnom dijelu srednje Bosne u julu — — — — —	83
Naređenje Štaba 27. NOU divizije od 4. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na Bačkovac — — — — —	95
Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 27. divizije od 4. avgusta dostavljen Štabu 3. korpusa NOVJ — — — — —	98
Izveštaj Štaba 2. vojvođanske brigade od 4. avgusta 1944. Štabu 16. NOU divizije o dejstvima na prostoru Šekovići — Stupari — Nemilsko brdo u drugoj polovini jula i početkom avgusta — — — — —	103
Zapovijest Štaba 3. proleterske (ličke) brigade od 4. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica da nastave pokret u pravcu sela Sudići — — — — —	112
Izveštaj Štaba 13. krajiške brigade od 4. avgusta 1944. Štabu 39. NOU divizije o napadu na Bosanski Petrovac — — — — —	114
Naređenje Štaba 12. korpusa NOVJ od 5. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica da se prebace na prostor Knežina, Donje Babine i Ivojevići — — — — —	117
Naređenje Štaba 11. NOU divizije od 5. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica da se približe rijeci Bosni i kontrolišu teren prema Jelahu, Tesliću i Doboju — — — — —	118
Naređenje Štaba 11. NOU divizije od 5. avgusta 1944. štabovima brigada za racionalnu upotrebu konja u jedinicama i u komori — — — — —	120
Pregled dejstava 36. NOU divizije u istočnoj Bosni od 1. juna do 4. avgusta 1944. godine — — — — —	121
Izveštaj Štaba 5. kozarske (krajiške) brigade od 5. avgusta 1944. Štabu 11. NOU divizije o dejstvima na prostoru Prnjavor — Teslić — Topčić Polje u julu — — — — —	133
Izveštaj Štaba 13. hercegovačke brigade od 5. avgusta 1944. Štabu 29. NOU divizije o borbama na prostoru Trusina — Hrgud — Dabrica — — — — —	147
Izveštaj Štaba Kozarske grupe odreda od 5. avgusta 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o stanju odreda i njihovim zadacima — — — — —	148
Izveštaj Štaba 4 divizije od 6. avgusta 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o napadu na Bosanski Petrovac i na neprijateljska uporišta na liniji Bihać — Bosanski Petrovac — — — — —	153
Naređenje Štaba 11. divizije od 6. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za prebacivanje na prostor Pojezna — Crnča — Jelanska — — — — —	160
Izveštaj Štaba 29. divizije od avgusta 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ o borbama u Hercegovini u drugoj polovini jula i početkom avgusta — — — — —	161
Izveštaj Štaba 39. divizije od 7. avgusta 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima u zapadnoj Bosni u julu — — — — —	171
Izveštaj Štaba 10. hercegovačke brigade od 7. avgusta 1944. Štabu 29. NOU divizije o situaciji na prostoru Bileća — Viluse — Grahovo — — — — —	182
Izveštaj Štaba 13. hercegovačke brigade od 7. avgusta 1944. Štabu 29. NOU divizije o situaciji na prostoru Hrasno — Stolic — Hrgud — — — — —	183
Izveštaj Štaba 16. krajiške brigade od 7. avgusta 1944. Štabu 39. NOU divizije o napadu na Crljivicu i Oštrej — — — — —	186

	Strana
Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 8. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica i komandama područja da upute ljudstvo za formiranje inženjerijskog bataljona korpusa — — — — —	192
Naređenje Štaba 12. korpusa NOVJ od 8. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za prebacivanje na prostoriju Podstjena — Bjelešići — Jabuka — — — — —	194
Naređenje Štaba 29. NOU divizije od 8. avgusta 1944. štabovima 11. 12. i 13. hercegovačke brigade za dejstvo na prostoru Gacko — Bileća — Hrgud — — — — —	196
Izvještaj Štaba 16. krajiške brigade od 8. avgusta 1944. Štabu 39. NOU divizije o borbi kod Drvara — — — — —	198
Zapovijest Štaba 11. NOU divizije od 9. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za prebacivanje na lijevu obalu rijeke Spreče — — — — —	199
Naređenje Štaba 16. NOU divizije od 9. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za posjedanje položaja Rudina — Turjak — Gradac i zatvaranje pravca od Ustikoline — — — — —	201
Izvještaj Štaba 11. hercegovačke brigade od 9. avgusta 1944. Štabu 29. NOU divizije o dejstvima na prostoru Dramešina — Brajčevići — Ravni — — — — —	203
Izvještaj Štaba Južnohercegovačkog NOP odreda od 9. avgusta 1944. Štabu 29. NOU divizije o situaciji u južnoj Hercegovini — — — — —	206
Izvještaj Štaba 4. divizije od 10. avgusta 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima u Bosanskoj krajini u julu — — — — —	208
Zapovijest Štaba 16. NOU divizije od 10. avgusta 1944. štabovima brigada za pokret pravcem Kolun — Budanj — Ljubina — — — — —	226
Naredba Štaba 1. proleterskog korpusa od 11. avgusta 1944. za formiranje artiljerijskih diviziona u ovom korpusu i 1. proleterskoj diviziji — — — — —	229
Naređenje Štaba 11. NOU divizije od 11. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za prebacivanje preko rijeke Spreče na prostor Banovići — Repnik — — — — —	236
Naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 12. avgusta 1944. štabovima 27. i 38. divizije da savladaju neprijateljske snage na prostoru Srebrenica — Bratunac i da zatvaraju pravce iz doline Spreče ka Šekovićima — — — — —	238
Naređenje Štaba 39. NOU divizije od 12. avgusta 1944. štabovima 15. krajiške brigade i Zmijanjskog NOP odreda da se njihove jedinice prebace na sektor Han-Kola i zatvore komunikaciju Banja Luka — Sitnica — — — — —	240
Izvještaj Štaba 1. proleterske divizije od 13. avgusta 1944. Štabu 1. proleterskog korpusa o dejstvima na prostoru Kalinovik — Foča — Pljevlja — Bijelo Polje u julu — — — — —	242
Izvještaj Štaba 10. divizije od 13. avgusta 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o napadu na Fojnicu — — — — —	254
Zapovijest Štaba 11. NOU divizije od 13. avgusta 1944. štabovima brigada za čišćenje zaselaka oko Podgorja od neprijateljskih snaga — — — — —	256
Naređenje Štaba 16. NOU divizije od 13. avgusta 1944. štabovima brigada za posjedanje položaja Luče — Zamršten — — — — —	258
Izvještaj Štaba Srednjobosanske divizije od 13. avgusta 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o formiranju 18. srednjobosanske NO brigade — — — — —	261
Izvještaj Štaba 13. hercegovačke brigade od 13. avgusta 1944. Štabu 29. NOU divizije o situaciji u južnoj Hercegovini — — — — —	262

	Strana
Izvještaj Štaba 18. hrvatske brigade od 13. avgusta 1944. Štabu 11. NOU divizije o borbi na prostoru Mušici — Vidova glava — Litva — — — — —	266
Izvještaj Štaba 21. brigade od 13. avgusta 1944. Štabu 28. NOU divizije o situaciji u sjevernom dijelu srednje Bosne — — —	269
Izvještaj Štaba 4. divizije od 14. avgusta 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima na prostoru oko Ripča, Prijedora i Ljubije — — — — —	273
Izvještaj Štaba 11. hercegovačke brigade od 14. avgusta 1944. Štabu 29. NOU divizije o borbama na prostoru Avtovac — Samobor — Gat — — — — —	278
Izvještaj Štaba 12. krajiške brigade od 14. avgusta 1944. Štabu 11. NOU divizije o dejstvu na prostoru Kotor-Varoš — Teslić u julu — — — — —	281
Izvještaj Štaba 15. krajiške brigade od 14. avgusta 1944. Štabu 39. NOU divizije o borbi na prostoru Klupe, Bošnjaci i Han-Kola	284
Naređenje Štaba 1. proleterske divizije od 15. avgusta 1944. štabovima brigada da se prikupe na prostoriji zapadno od komunikacije Pljevlja — Kosanica radi prebacivanja preko Lima ka Zlatiboru i Goliji — — — — —	285
Izvještaj Štaba 5. kozarske (krajiške) brigade od 15. avgusta 1944. Štabu 11. NOU divizije o napadu na Mušice i Bjelkice — — — — —	290
Izvještaj Štaba 10. hercegovačke brigade od 16. avgusta 1944. Štabu 29. NOU divizije o borbama na prostoru Bileća — Plana — — — — —	293
Izvještaj Štaba 13. hercegovačke brigade od 16. avgusta 1944. Štabu 29. NOU divizije o situaciji u južnoj Hercegovini — — — — —	297
Izvještaj Štaba 12. hercegovačke brigade od 17. avgusta 1944. Štabu 29. NOU divizije o razbijanju četnika na prostoru Crnja — Babja glava — — — — —	299
Naređenje Štaba 29. NOU divizije od 18. avgusta 1944. Štabu Južnohercegovačkog NOP odreda da spriječi prolaz neprijateljskih jedinica ka Ljubinju i Hrasnu — — — — —	301
Obavještenje Štaba 29. divizije od 18. avgusta 1944. Štabu 6. proleterske divizije „Nikola Tesla“ o naređenju Štaba 2. korpusa NOVJ za sadejstvo jedinicama 12. korpusa NOVJ i o situaciji u sjeveroistočnoj Hercegovini — — — — —	302
Izvještaj Štaba 11. hercegovačke brigade od 18. avgusta 1944. Štabu 29. NOU divizije o situaciji na sektoru Gacka i o dolasku 6. proleterske divizije „Nikola Tesla“ u Izgore — — — — —	304
Izvještaj Štaba 15. krajiške brigade od 18. avgusta 1944. Štabu 39. NOU divizije o situaciji na prostoru Banja Luka — Han-Kola	307
Izvještaj Štaba 16. krajiške brigade od 18. avgusta 1944. Štabu 39. NOU divizije o napadu na neprijateljsku kolonu kod Oštrelja	308
Izvještaj Štaba 4. divizije od 19. avgusta 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvu u Bosanskoj krajini — — — — —	311
Obavještenje Štaba 6. proleterske divizije „Nikola Tesla“ od 19. avgusta 1944. Štabu 29. NOU divizije o dolasku na prostor Brljevo — Plužine — — — — —	315
Izvještaj Štaba Južnohercegovačkog NOP odreda od 19. avgusta 1944. Štabu 29. NOU divizije o situaciji u južnoj Hercegovini	319
Brojno stanje ljudstva 2. proleterske (ličke) brigade na dan 20. avgusta 1944. godine — — — — —	322
Izvještaj Štaba 15. krajiške brigade od 20. avgusta 1944. Štabu 39. NOU divizije o borbama protiv četnika na prostoru Krupa — Han-Kola — — — — —	323

Izvjestaj Štaba 5. korpusa od 21. avgusta 1944. Odjeljenju za naoružanje Vrhovnog štaba NOV i POJ o radu i naoružanju ovoga korpusa — — — — —	325
Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 21. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za rušenje glavnih komunikacija u srednjoj i zapadnoj Bosni — — — — —	329
Naređenje Štaba 29. NOU divizije od 21. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica da upute ljudstvo za formiranje jedinice OZNE — — — — —	332
Izvjestaj Štaba 5. korpusa od 22. avgusta 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima u srednjoj i zapadnoj Bosni u julu — — — — —	334
Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja 5. korpusa NOVJ na dan 22. avgusta 1944. godine — — — — —	356
Zapovijest Štaba 16. NOU divizije od 22. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za pokret pravcem Polje Pejovića—Višnjica Do — Krstac — Vratkovići — — — — —	359
Izvjestaj Štaba 27. divizije od 22. avgusta 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o napadu na Srebrenicu i Bratunac — — — — —	362
Izvjestaj Štaba 4. divizije od 23. avgusta 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvu u Bosanskoj krajini — — — — —	365
Izvjestaj Štaba 11. hercegovačke brigade od 23. avgusta 1944. Štabu 29. NOU divizije o situaciji na sektoru Gacka i o dolasku jedinica 12. korpusa NOVJ u Kazance — — — — —	369
Izvjestaj Štaba 15. krajiške brigade od 23. avgusta 1944. Štabu 39. NOU divizije o borbi protiv četnika kod Han-Kola — — — — —	371
Zapovijest Štaba 16. NOU divizije od 24. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za prebacivanje u rejon sela Rioca — — — — —	373
Naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 25. avgusta 1944. Štabu 11. divizije da 18. hrvatsku brigadu uputi u sastav 38. divizije i da svoje jedinice rasporedi za odmor — — — — —	375
Zapovijest Štaba 12. korpusa NOVJ od 25. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za pokret pravcima Rioca — Podgrađe i Ublić — Šipačno — — — — —	377
Saopštenje Štaba 12. korpusa NOVJ od 25. avgusta 1944. svom boračkom i rukovodećem sastavu da je vrhovni komandant NOV i POJ drug Tito preuzeo ličnu brigu oko snabdijevanja ovoga korpusa — — — — —	380
Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja jedinica 36. NOU divizije na dan 25. avgusta 1944. godine — — — — —	382
Izvjestaj Štaba 13. krajiške brigade od 25. avgusta 1944. Štabu 39. NOU divizije o napadu na neprijateljsku kolonu na komunikaciji Jajce — Donji Vakuf — — — — —	384
Izvjestaj Štaba 15. krajiške brigade od 25. avgusta 1944. Štabu 39. NOU divizije o borbi kod Han-Kola — — — — —	385
Naređenje Štaba 11. NOU divizije od 26. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica da izvrše zaprečavanje na drumovima koji od Vlasenice vode ka Han-Pijesku, Milićima i Kladnju — — — — —	386
Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja jedinica 16. NOU divizije od 26. avgusta 1944. godine — — — — —	388
Zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 26. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za razbijanje četnika u Paprači i Osmacima i za obezbjeđenje letjelišta na Osmaćkom polju — — — — —	390
Zapovijest Štaba 16. NOU divizije od 27. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za prebacivanje na prostor sjeverno od drumu Gacko — Nevesinje — — — — —	393

Naredenje Štaba 29. NOU divizije od 27. avgusta 1944. Štabu 12. hercegovačke brigade da uputi dva bataljona na prostor Brestice — — — — —	395
Zapovijest Štaba 36. NOU divizije od 27. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za prebacivanje u rejon Bodežišta — — — — —	393
Izveštaj Štaba 1. proleterske brigade od 27. avgusta 1944. Štabu 1. proleterske divizije o sopstvenim i neprijateljskim gubicima — — — — —	400
Izveštaj Štaba 11. hercegovačke brigade od 27. avgusta 1944. Štabu 29. NOU divizije o borbama na prostoru Kobilja glava — Stepen — — — — —	402
Zapovijest Štaba 12. korpusa NOVJ od 28. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica da se prebace na prostor Igri — Krna Jela — — — — —	404
Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 27. divizije od 28. avgusta 1944. dostavljen Štabu 3. korpusa NOVJ — — — — —	407
Izveštaj Štaba 27. divizije od 28. avgusta 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o situaciji na prostoru Vlasenica — Bratunac — Srebrenica — Džimirje — — — — —	414
Izveštaj Štaba 38. divizije od 28. avgusta 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o borbama u Birču i na prostoru Kladanj — Vlasenica — Šekovići — Osmaci — — — — —	418
Izveštaj Štaba Južnohercegovačkog NOP odreda od 28. avgusta 1944. Štabu 29. NOU divizije o borbama protiv četnika na prostoru Ljubomir — Hum — — — — —	430
Naredenje Štaba 4. NOU divizije od 29. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstvo na komunikacijama i uporištima neprijatelja u Bosanskoj krajini — — — — —	432
Naredenje Štaba 4. NOU divizije od 29. avgusta 1944. Štabu Drvarsko-petrovačkog NOP odreda da glavnim snagama spriječi ispad neprijatelja iz Bosanskog Petrovca i zaštiti okolna sela od pljačke — — — — —	438
Naredenje Štaba 4. NOU divizije od 29. avgusta 1944. Štabu Podgrmečkog NOP odreda da zatvori pravce Ljubija — Sanski Most i Prijedor — Sanski Most — — — — —	439
Naredenje Štaba 11. NOU divizije od 29. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na Debelo brdo i Simice — — — — —	440
Izveštaj Štaba 36. divizije od 29. avgusta 1944. Štabu 12. korpusa NOVJ o dolasku na prostor Jabuka — Oglavci — Klančište — — — — —	442
Naredenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 30. avgusta 1944. Štabu 39. divizije da zatvori pravce od Banje Luke ka Prijedoru i da izvrši demonstrativan napad na Banju Luku — — — — —	444
Izveštaj Štaba 29. divizije od 30. avgusta 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ o situaciji u Hercegovini — — — — —	445
Izveštaj Štaba 38. divizije od 30. avgusta 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o borbi na prostoru Vis — Kakanj — Osmaci i o preduzetim mjerama za protivnapad — — — — —	448
Naredenje Štaba 39. NOU divizije od 30. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za rušenje komunikacija i napad na neprijateljske garnizone u dolini Vrbasa i Vrbanje — — — — —	450
Izveštaj Štaba 18. srednjobosanske brigade od 30. avgusta 1944. Štabu Srednjobosanske NO divizije o dejstvima u sjevernom dijelu srednje Bosne u avgustu — — — — —	454
Izveštaj Štaba Kozarskog NOP odreda od 30. avgusta 1944. Štabu Kozarske grupe odreda o dejstvu na prostoru Bosanski Novi — Bosanska Dubica u avgustu — — — — —	460

	Strana
Naređenje Štaba 3. korpusa od 31. avgusta 1944. Štabu 38. NOU divizije za formiranje izviđačkih četa pri štabovima brigada i Štabu divizije — — — — —	467
Zapovijest Štaba 3. korpusa NOVJ od 31. avgusta 1944. štabovima 11. i 38. divizije za čišćenje Majevice, Semberije i Posavine od neprijateljskih snaga — — — — —	470
Naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 31. avgusta 1944. Štabu 19. birčanske brigade za posjedanje položaja prema rijeci Spreči i za zatvaranje pravaca koji iz njene doline vode prema rijeci Drinjači — — — — —	476
Naređenje Štaba 11. NOU divizije od 31. avgusta 1944. štabovima potčinjenih jedinica za pokret i smještaj na prostoru Matije- vići — Noćajevići — Doline — — — — —	477
Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja 3. proleterske (kraji- ške) brigade na dan 31. avgusta 1944. godine — — — — —	479
Izvještaj Štaba 5. kozarske (krajiške) brigade od 31. avgusta 1944. Štabu 11. NOU divizije o borbi na Debelom brdu — — — — —	484
Izvještaj Štaba 7. brigade od 31. avgusta 1944. Štabu 10. NOU di- vizije o dejstvima na prostoru Gornji Vakuf — Fojnica — Kre- ševo u avgustu — — — — —	486
Izvještaj Štaba 15. krajiške brigade od 31. avgusta 1944. Štabu 39. NOU divizije o borbi protiv četnika na prostoru Pervana — — — — —	490
Zapovijest Štaba 16. muslimanske brigade od 31. avgusta 1944. potčinjenim jedinicama za napad na Kladanj — — — — —	492
Izvod iz knjige predatih depeša Štaba 3. korpusa NOVJ za avgust 1944. godine — — — — —	494
Izvod iz knjige primljenih i predatih depeša Štaba 12. korpusa NOVJ za avgust 1944. godine — — — — —	506
Izvod iz knjige depeša Štaba 3. korpusa NOVJ primljenih od Štaba 11. divizije u avgustu 1944. godine — — — — —	525

II

Ustaško-domobranska dokumenta

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 1. avgusta 1944. o borbama protiv jedinica NOVJ u Bosni i Hercegovini — — — — —	533
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 2. avgusta 1944. o borbama protiv jedinica NOVJ u Bosni i Hercegovini — — — — —	536
Izvještaj Zapovjedništva 2. zbornog područja od 2. avgusta 1944. za- povjedniku oružanih snaga NDH o padu Teslića — — — — —	539
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 3. avgusta 1944. o borbama protiv jedinica NOVJ u Bosni i Hercegovini — — — — —	550
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 4. avgusta 1944. o borbama protiv jedinica NOVJ u Bosni i Hercegovini — — — — —	553
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 5. avgusta 1944. o borbama protiv jedinica NOVJ u Bosni i Hercegovini — — — — —	556
Izvještaj Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 6. avgusta 1944. Za- povjedništvu 3. zbornog područja o situaciji u Hercegovini — — — — —	558

	Strana
Bojna relacija Stožera 7. lovačke pukovnije od 6. avgusta 1944. do-	
stavljena Zapovjedništvu 4. lovačkog zdruga — — — — —	560
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od	
7. avgusta 1944. o situaciji u Bosni — — — — —	562
Izvještaj Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 7. avgusta 1944. Za-	
povjedništvu 3. zbornog područja o situaciji u Hercegovini	564
Izvještaj bivšeg zamjenika zapovjednika 6. lovačke pukovnije od	
7. avgusta 1944. Zapovjedništvu 1. lovačkog zdruga o padu	
Teslica — — — — —	563
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od	
8. avgusta 1944. o dejstvu protiv jedinica NOVJ u Bosni i	
Hercegovini — — — — —	581
Bojna relacija Zapovjedništva 13. lovačke pukovnije od 8. avgusta	
1944. dostavljena Zapovjedništvu 4. lovačkog zdruga — —	583
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od	
9. avgusta 1944. o dejstvima protiv jedinica NOVJ u Bosni	
i Hercegovini — — — — —	588
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od	
10. avgusta 1944. o dejstvima protiv jedinica NOVJ u istočnoj	
Bosni i Hercegovini — — — — —	590
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od	
11. avgusta 1944. o dejstvima protiv jedinica NOVJ u istočnoj	
Bosni — — — — —	593
Izvještaj Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 12. avgusta 1944.	
Zapovjedništvu 3. zbornog područja o situaciji na prostoru	
Lastva — Viluse — — — — —	595
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od	
13. avgusta 1944. o dejstvima protiv jedinica NOVJ na pod-	
ručju Jajca i u istočnoj Bosni — — — — —	596
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od	
14. avgusta 1944. o dejstvima protiv jedinica NOVJ u istočnoj	
Bosni i Hercegovini — — — — —	599
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od	
15. avgusta 1944. o dejstvima protiv jedinica NOVJ u istočnoj	
Bosni i na području Konjica — — — — —	601
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od	
16. avgusta 1944. o dejstvima protiv jedinica NOVJ u istočnoj	
Bosni — — — — —	604
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od	
17. avgusta 1944. o borbama protiv jedinica NOVJ u Bosni	
i Hercegovini — — — — —	607
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od	
18. avgusta 1944. o dejstvima protiv jedinica NOVJ u Bosni	
i Hercegovini — — — — —	609
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od	
20. avgusta 1944. o dejstvima protiv jedinica NOVJ u Bosni	
i Hercegovini — — — — —	612
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od	
21. avgusta 1944. o dejstvima protiv jedinica NOVJ u Bosni	
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od	
23. avgusta 1944. o borbama protiv jedinica NOVJ u Bosni	
Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od	
25. avgusta 1944. o dejstvu protiv jedinica NOVJ na području	
Prijedora, istočne Bosne i Hercegovine — — — — —	619

	Strana
Izveštaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 26. avgusta 1944. o dejstvu protiv jedinica NOVJ u Bosni i Hercegovini — — — — —	621
Izveštaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 28. avgusta 1944. o dejstvima protiv jedinica NOVJ na području Livna i u istočnoj Bosni — — — — —	624
Izveštaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 29. avgusta 1944. o borbama protiv jedinica NOVJ u istočnoj Bosni i na području Gacko — Trebinje — — — — —	626
Izveštaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 30. avgusta 1944. o borbama protiv jedinica NOVJ u istočnoj Bosni i na području Gacko — Bileća — — — — —	628
Opšta bojna relacija Zapovjedništva 8. posadnog zdruga o rasporedu i dejstvu protiv jedinica NOV i POJ u avgustu 1944. godine	630
Opšta bojna relacija 9. posadnog zdruga o rasporedu i dejstvu protiv jedinica NOVJ u Hercegovini i na sektoru Dubrovnika u avgustu 1944. godine — — — — —	637
Opšta bojna relacija Brzog zdruga o dejstvima na području Lašva — Travnik u avgustu 1944. godine — — — — —	640
Registar — — — — —	643

Tehnički urednik
Velisav Marković, major

Korektor
Nada Ribar

Rukopis predat u štampu juna 1967. godine
Štampanje završeno decembra 1967. godine
Tiraž 2.000 primjeraka